Proprietatea Bibliotecii
Universității Iași

X - 23

4026735
Periodice

GRAI ŞI SUFLET

REVISTA „INSTITUTULUI DE FILOLOGIE ŞI FOLKLOR"

PUBLICATĂ

de

OVID DENSUSIANU

BIBLIOTECA UNIVERSITĂŢII IAŞI

VOL. III — FASC. 1

BUCUREŞTI
Atelierele SOCEC & Co., S. A.
1927

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CUPRINSUL

Pag.

V. Bogrea, Contribuţie la onomastica *Romanului lui Alexandru* şi *Romanului Troiei* 1
A. Rosetti, Lettres roumaines de la fin du XVIe et du début du XVIIe siècle, tirées des Archives de Bistritza, II 12
G. G. Alexici, Elemente romîne în musica populară maghiară 47
T. Papahagi, Dispariţii şi suprapuneri lexicale 82
I. Stoian, Texte folklorice din Rîmnicul-sărat 101
M. Gregorian, *Syntagmátion nomikón* 133
Alexandrina Istrătescu, Texte populare din judeţul Prahova 153
I. A. Candrea, Glosar megleno-romîn 175
Ov. Densusianu, La Soule în secolul al XVII-lea, după descrierea lui L. de Froidour 210

INSEMNĂRI ŞI RECTIFICĂRI

I. A. Candrea: Quelques noms romans de la prunelle: it. *prugna*, esp. *endrina*, abruzz. *léčęnę* 231
Alb. *kɛrθīzɛ* 234
Alb. *kɛrθī-ni* 235
Alb. *θɛng'il* 235
Ov. Densusianu Rom. *prunc* 236
Lat. *baculum* şi înţelesul lui primitiv . . . 237
T. Papahagi Arom. *flumin* 238
Arom. *hima* 240
Răspuns la o dare de samă 241

DĂRI DE SAMĂ

M. Bartoli, *Introduzione alla neolinguistica* (O. D.) 253
M. Roques, *Palia d'Orăştie* (O. D.) 257
C. Höeg, *Les Saracatsans* (T. Papahagi) 259

Fiecare volum al revistei apare în două, trei fascicole şi preţul lui, prin abonament, e de 350 lei; în streinătate 50 fr. francesi.

Volumele apărute pînă acum (I şi II) costă, fiecare, 300 lei.

Manuscrisele, publicaţiile şi revistele în schimb se trimit D-lui Ov. Densusianu: Bucureşti, Str. Colţei 24.

Abonamentele se adresează administraţiei revistei: Bucureşti, Str. Timpului 19 bis.

GRAI ŞI SUFLET

BIBLIOTECA UNIVERSITĂŢII -IAŞI-

GRAI ŞI SUFLET

REVISTA „INSTITUTULUI DE FILOLOGIE ŞI FOLKLOR"

PUBLICATĂ

de

OVID DENSUSIANU

III

BIBLIOTECA UNIVERSITATII -IAŞI-

BUCUREŞTI
Atelierele SOCEC & Co., S. A.
1927-1928

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Intrat înainte de anul 1933
Biblioteca Universității Iași
17 MAI. 1934

BIBLIOTECA UNIVERSITĂȚII -IAȘI-

CONTRIBUȚIE LA ONOMASTICA *ROMANULUI LUI ALEXANDRU* ȘI *ROMANULUI TROIEI*

Numele proprii au fost utilisate cu succes, în ultimul timp, pentru stabilirea filiațiunei vechilor traduceri românești. Mario Roques a putut ajunge — independent de Iosif Popovici — pe această cale la determinarea originalului ungurese al *Paliei dela Orăștie*. N. Cartojan are meritul de a fi aplicat acest criteriu la textele de care ne ocupăm. Dar materialul onomastic pe care ni-l ofer cele două romane, cu multiplele lor remanieri, este, firește, departe de a fi fost epuisat.

Ne propunem, deci, să examinăm aici cîteva casuri a căror interpretare confirmă în genere conclusiile de pînă acum, dar în același timp le depășesc, permițînd unele precisări relativ la filiațiunea versiunilor românești sau lămurind mecanismul unor transformări, numai în aparență întîmplătoare, în aspectul numelor din original.

Povestea lui Alexandru Macedon, ca și legendele Troiei, sînt pline de „ostroave" minunate.

Printre aceste „ostroave", care adesea sînt niște pseudo-ostroave, întîlnim două, la care ne vom opri în special: *Ostrovul Dalfionului* și *Ostrovul Sitarilor*.

Vom trece deci repede — ca Alexandru însuși — pe lîngă

Ostrovul muierilor[1], unde locuesc femeile Brahmanilor[2], observînd numai, în treacăt, că el apare distinct de *Ostrovul Amazonelor*[3], dar trebue pus în legătură cu *Femenie*, *Famenie*, „pays d'outre la Mer Rouge", ce apare în *Roman de Troie* ca „pays des femmes" şi a putut fi identificat de Gilles le Bouvier cu „le pays des Amazones"[4], pe cînd alţii — după Langlois[5] — văd în ea pustiul *Philomelium* din Asia-mică, adică un echivalent al *Nadoliei* noastre[6].

Ostrovul clasic al *Alexandriei* e ostrovul Brahmanilor înşişi: „Este acolo *Edemul* [l. *Edenul*], ce ziceţi voi *Macaron*, şi sînt acolo Nagomudri, oameni goi şi drepţi; şi au şi împărat, Evant împărat", explică „filosofii" lui Alexandru[7]. Dar numele de *Macaron* („ostrovul *Macaronului*", *Ma-*

[1] V. Cartojan, *Alexandria*[1], 62: „[Evant] îl lămureşte [pe Alexandru] că femeile Nagomudrilor locuiesc într'un alt ostrov şi se întîlnesc cu bărbaţii lor numai odată pe an... Alexandru plecă de acolo şi trecu pe lîngă cetatea de aramă a muierilor fără să intre înăuntru"; cf. acelaşi, *Alexandria*[2], 88 urm.

[2] Forma *Rahmanţi*, sub care apare numele lor în glosarul lui Iord. Golescul (v. *Şezătoarea*, 1922, 107), se explică uşor prin contaminaţia lui *Rahmani* cu *Garamanţi*; cf. însă şi gr. βραχόμαντις 'şolomoner'.

[3] V. Cartojan, *o. c.*[1], 65: „Din India Alexandru plecă spre *Ţara Amazoanelor* şi scrise carte *Talăstradei*... Bărbaţii lor trăiesc în alt ostrov şi le agonisesc de mîncare, pe cînd ele poartă grija războaielor"; cf. acelaşi, *Legendele Troadei*, 49: „Moartea eroilor troieni este însă compensată, pentru cîtăva vreme, prin venirea *Pantazaliei*, regina *Amazonilor*. Acestea locuiau singure, în părţile răsăritului, despărţite de bărbaţi-lor, cari trăiau aparte într'un ostrov foarte frumos..."

[4] Cf. L. Sainéan, *Les sources indigènes de l'étymologie française* Paris, 1925, II, 438.

[5] Cf. şi W. Wilke, *Die französischen Verkehrsstrassen nach den Chansons de geste*, Halle a. S., 1910, 25, 28.

[6] V. Păsculescu, *Lit. pop. rom.*, 167: „Tocmai din *Nadolie*, Cea ţară pustie", „In *Ţara nadolească* Să se prăpădească, Tocma'n *Nadolie*, Cea ţară pustie". Cf. şi: „pămîntu *andoli*", în însemnările de călătorie la Locurile-sfinte ale lui Hagi-Nicolau din Craiova (publicate în *Arhivele Olteniei*, 1926, 106). Aşa trebue înţeleasă, socot, şi „cetatea *Indolie*", care singură a resistat creştinării, din cele „trei cetăţi ale lui Irod" (T. Bălăşel, *Versuri populare române*, Craiova, f. a., I[1], 34).

[7] Cartojan, *Alexandria*[2], 86.

karon'skaj otoka în redacţiunea sîrbă)[1] e atît de transparent pentru prototipul gr. Μακάρων νῆσος „Insula Fericiţilor"[2], încît n'am fi zăbovit de loc la acest ostrov, dacă n'am avea de remarcat o variantă interesantă ca *Macarele*[3], formă hibridă turco-grecească (Μακάρελη, ca Ῥούμελη), pe care ediţia braşoveană din 1915 a *Alexandriei* o glosează parentetic: „ţara *feciorilor*" (p. 74)[4], în loc de: „ţara *fericiţilor*", adică: *Ostrovul fericiţilor* din Herodotul dela Coşula (p. 157) sau *Ostroavele Blajinilor* din *Mărgăritarele* Grecenilor[5].

Încă mai transparent e *Ostrovul Delfon* din romanul Troadei, unde vine să consulte oracolul „popa idolese" Calchas[6], fiind că textul însuşi spune lămurit: „In ostrovul *Delphon (sic)* era şi capiştе făcută de Elenii cei vechi, în care era un idol al lui Apolon dumnezeu, căruia îi aduceau nebunii Elini jertfe şi tămîie, numindu-l spre pieirea sa Dumnezeu, în care intrînd dracul da răspuns celor ce întreba".[7] E, evident, „bozul dela *Delfi*", „Dumnezeul dela *Delfi*" şi „capiştea *Delfilor*" (τῶν Δελφῶν), de care e vorba, în pomenita traducere a lui Herodot (p. 21 — I. 50).

— Ce poate fi însă: *Ostrovul Dalfionului?*

El apare în următorul pasaj din ediţia dela 1833 a romanului lui Alexandru (p. 17 urm.):

„Iară într'acĕia vrĕme era la *Ostrovul Dalfionului* măestrii făcute de lemn pe o roată, şi era acolo nişte vitĕji,

[1] V. ed. Novaković, 85.

[2] Deja la Hesiod (Ἔργα καὶ ἡμέραι, 169): Μακάρων νῆσοι; cf. ngr. τὰ νησία τῶν Μακάρων şi *Ostroave a' Blajinilor* (v. n. 5).

[3] Cf. şi Şăineanu, *Basmele române*, 42, 94.

[4] Poate, şi o alusie la Brahmanii „feciori", „flăcăi", „bărbaţi", ai „muierilor" din celălalt ostrov; dar, mai probabil, o simplă confusie grafică.

[5] Cf. *Dicţ. Acad. rom.*, s. *Blajinii*, cum şi sîrb. *ostrova blaženih*, glosînd pe *Makaron'skaj otoka* din text, la Novaković, *l. c.*, nota.— Pentru legătura etimologică reală, de altfel, între acest Μακάρων (νῆσοι) şi *macaronee*, v. acum şi A. Schiaffini, *La diffusione e l'origine di fidelli 'ormicelli' etc.* (*Archivum Romanicum*, VIII [1924], 300).

[6] Cartojan, *Legendele Troadei*, 44.

[7] *Ibid.*, 55.

BIBLIOTECA UNIVERSITĂŢII -IAŞI-

şi cine vrea să-şi ispitească vitejiea şi norocul vitejiei din lume, acolo mergea şi se lovia cu acei viteji... Alexandru auzi de acea roată, la *Ostrovul Dalfionului*, şi mĕrse la Filip şi zise: Filipe! să mă laşi să mă duc la *Ostrovul Dalfionului*, să-mi încerc strigtea şi norocul. Filip zise: dragul mieu Alexandre! nu ţi se cade ţie să mergi la *Ostrovul Dalfionului*, că eşti prea tînăr, de cinsprezĕce ani, şi acolo sînt viteji bătrîni. Alexandru zise: Să mă laşi, Filipe, să merg acolo. Filip zise: Alexandre, să fie voia ta deplin, şi te du cu ajutoriul lui Amon, şi Apolon dumnezeu să te întărească... Şi [Alexandru] luă cu el pre Potolomeiu şi pre Filon... şi încălecă pre Ducipal, şi plecă la *Ostrovul Dalfionului*", unde, spre marea admiraţie a filosofului Uranie, birui pe antagonişti.

Nu avem la îndemînă ediţiile anterioare acesteia [1], spre a vedea dacă ele vorbesc de *Ostrovul Dalfionului* (studiul lui Cartojan, care a compulsat întreg materialul disponibil, tipărit şi manuscris, nu-l pomeneşc), dar ediţiile moderne, care o urmează cu mici modificări, nu totdeauna fericite, îl au [2].

Că pasajul se referă la participarea eroului macedonean la jocurile olimpice, vede oricine. Unele versiuni romîneşti vorbesc, explicit, de „Ostrovul *Olimbici*", unde „în vremea aceea era două roate făcute cu măestrie elinească" [3], redacţia sîrbească editată de Novaković vorbeşte de asemenea de „*olimbistem*ъ kole" dela „*Olimbiiski* otokъ" (p. 15), iar originalul bizantin aminteşte de cererea lui Alexandru către Filip de a i se da voie să plece „ἐς Πίσας . . . ἐπὶ τὸν ἀγῶνα τῶν Ὀλυμπίων" [4].

Aceasta nu limpezeşte însă originea *Dalfionului* însuşi,

[1] *Istoriea lui Alexandru*, acum a treia oară tipărită, la anul 1833.— Exemplarul ce posed a fost cîndva proprietatea „lui giupînu Iacov neguţătorul ot Botoşani" (*ex-libris* autograf, cu chirilice).

[2] V. ed. braşoveană sus citată, 16, sau ed. „Astrei" şi „Casei Şcoalelor" (de M. Sadoveanu), Bucureşti, 1920, 15.

[3] V. M. Gaster, *Lit. populară română*, Bucureşti, 1883, 18.

[4] *Pseudo-Callisthenes*, herausgg. v. H. Meusel, Leipzig, 1891, 717; cf. Ausfeld-Kroll, *Der griechische Alexanderroman*, Leipzig, 1907, 49.

fiind că, pe de o parte, redacţiunile streine nu-l cuprind, iar, pe de alta, ele nu lasă îndoială că prin *Dalfion* trebue să înţelegem „Olympia". Problema rămîne, deci, întreagă: de unde provine acest bizar substitut al numelui *Olympiei* şi cum de a răsărit el în anumite versiuni romîneşti?

Răspunsul la întîia întrebare îl găsim în faptul că jocurile olimpice se chemau în antichitate şi *alfeice (Alphei praemia*, zice Marţial) [1], după numele fluviului *Alfeu* (Ἀλφειός, *Alphēus)*, care udă localităţile Olympia şi Pisa (în Elida)[2]. *Apa Alfeonului* apare, de altfel, ea însăşi într'un alt pasaj al romanului (unde se povestesc luptele lui Alexandru cu Por) [3], în deplin acord cu redacţiunea sîrbă, care vorbeşte, la locul corespunzător [4], de *Al'fionъ rĕka* (s. *rĕku*); iar cît pentru formă, *Dalfion* a putut resulta din *Alfeon* (Ἀλφειών, ac. lui Ἀλφειός) [5], fie prin imixtiunea lui *Dalion* (Δαλίων), numele afluentului său, *Diagon*, la Strabo (VIII, 344), a lui *Delfon*, „ostrov" şi dînsul [6], ori a lui *Dafneonu Apolonu* [7] din sîrbeşte, fie, mai de grabă, printr'un fenomen de protesă analog celui din *Dalion*, *Dalimoş*, *dalei*, *dalb*, *dargint*, *daurit*, etc. [8]

[1] *Epigrammata*, VI, 85, 8.

[2] Cf. W. Smith, *Dictionary of Greek and Roman Geography*, art *Alpheius*.

[3] Cartojan, *Alexandria*, [1], 64, şi *Alexandria* [2], 96.

[4] Novaković, 103.

[5] Cf. şi Ἀλφειωνία, sc. Ἄρτεμις, venerată acolo.

[6] Casul n'ar fi de loc isolat: un *Neptenabuş*, numele unuia din cei doi demoni htonici care ajută lui Priam la zidirea Troii (Cartojan, *Legendele Troadei*, 12), identificat cu *Neptunus* (cf. fr. *Istin*), e modelat evident după *Nehtenav*, *Nehtinav* (Cartojan, *Alexandria* [2], 8 = Νεκτενοβίδης, Νεκτανεβίδης, numele fabulosului Faraon-mag (Meusel, *o. c.*, 707 şi passim; Ed. Meyer, *Geschichte des Altertums* [3], I [2], 26).

[7] *Ibidem*, 8, 15. — E vorba, evident, de epitetul lui Apolo în legătură cu laurul (dafinul) consacrat lui (Δαφναῖος, ac. Δαφναῖον).

[8] Pentru acesta din urmă, cf. totuşi şi fr. *doré*, pe lîngă *dapleca* şi *dumbla*: „Ca pe prunul lasă-l maica, Cînd la ţîţe mi-l *dapleacă*" (rev. *Ioan Neculce*, V [1925], 344), „Şi împotrivă nu-mi *dumbla*..., Nice'n gînd nu mi-o *dumblat*" (*Junimea literară*, XV [1926], 6).

BIBLIOTECA UNIVERSITAŢII -IAŞI-

In ce priveşte întrebarea a doua, afară de casul cînd s'ar admite că „Ostrovul *Dalfionului*" represintă o inovaţie a traducătorului romîn — ceea ce e greu de crezut[1] —, răspunsul nu poate fi, după judecata noastră, decît că redacţiunea sîrbă intermediară, din care descind versiunile romîneşti ce cuprind acea formă onomastică, rămîne de aflat.

La aceeaşi încheiere duc, de altmintrelea, şi atîtea alte discordanţe onomastice între versiunile romîneşti şi textul sîrbesc editat de Novaković. Astfel, regina Amazonelor, *Talistrada* (în legendele Troadei, *Penthesilea*, deformat în: *Pantazalia*), se chiamă în redacţiunea sîrbă *Cliterva*, *Pliterva* (*Plin'ter've*)[2], sau — ca să luăm un exemplu chiar dela începutul *Alexandriei* — lui *Tarkiniju ţarju*, stăpînind *velikago Rima*, din aceeaşi redacţiune, în versiunea romînească îi corespunde un *Merlichie împărat*: „şi spre amiazăzi împărăţia marele Darie împărat, iară R î m u l împărăţia *Merlichie împărat* şi tot Apusul cu toţi craii", scrie vechea ediţie

[1] Alt ceva e cînd din *Ariz'var'na* sîrb (el însuşi, o corupţie din Ἀριοβαρζάνης grec), traducătorul nostru face: *Rizvan*, *Răzvan*, *Răsvan*, *Rădvan* (Cartojan, *Alexandria*[2], 10), sau cînd din sîrb. *Miman'du* „voevoda Darijeva" (Novaković, 56) se face un *Mamant* Voevod, „boier al lui Darie" (Cartojan, *Alexandria*[1], 57), cu numele *Sf. Mamant*, prăznuit după calendarul ortodox la 2 septembre: sînt adaptări fireşti, în care iniţiativa fiecărui copist, necum tălmăcitor, nu se poate tăgădui. — Dar, relativ la numele *Răzvan* însuşi, e, poate, locul să spunem aici că, după socotinţa noastră, cu tot vsl. *razvъnь* 'catena' (reflexul onomastic unguresc contează şi mai puţin), originea acestui nume e, probabil, orientală: turc. *rizvan* 'bon plaisir, agrément, bénédiction, paradis; nom de l'ange qui garde l'entrée du paradis', *ryzvani* 'qui appartient au paradis' (Kieffer-Bianchi, I, 595); iar reputaţia de nume ţigănesc, pe care o are numele eroului din *Răzvan şi Vidra* lui Hasdeu, se datoreşte, poate, şi presupusei obîrşii ţigăneşti după tată a Domnului Moldovei, *Ştefan Răzvan* (v. Heidenstein, *Rerum Polonicarum ab excessu Sig. Augusti l. XII*, Frankfurt, 1672, 315, apud N. Iorga, *Pretendenţi domneşti in sec. al XVI-lea*, 53), dar, mai probabil, tocmai în legătură cu acest nume de Domn, obiceiului ţigănesc de a se numi cu astfel de nume ilustre (cf. *Basarabă*, etc.): un *Răzvan Ţiganul* apare şi în *Ţiganiada* (ed. Cardaş, 82).

[2] Novaković, 108; cf. Cartojan, *Alexandria*[1], 76.

citată (p. 1), iar ed. Casei Şcoalelor parafrasează: „şi la amiazăzi domnia peste Persia marele Darie împărat, iară *Merlichie împărat* stăpînia R î m u l şi tot Apusul cu toţi craii" (p. 3). O enigmă mai mult, a cărei deslegare ne-o înlesneşte menţionata ediţie braşoveană din 1915, care scrie: „...iară R o m u l împărăţia *Merlichia* şi tot Apusul cu toţi craii" (p. 5), deoarece, chiar dacă *Romul* nu e *Romulus*, ci *Roma* (*Rîmul*), *Merlichia* arată limpede că e vorba de *Mira Lichiei* (τὰ Μύρα τῆς Λυκίας), celebra metropolă a celor 32 de episcopate unde a strălucit Sf. Nicolae din Patara şi de unde ni-a venit vestitul Matei al Mirelor, ajunsă sub Teodosie II capitala Liciei subjugate de Romani: ca „*Merilichie*, de unde este Sfîntu Nicolae", apare acest simbol al Orientului roman şi în pomenitele note de drum la Ierusalim, din 1835, ale negustorului craiovean Hagi-Nicolau (*l. c.*, 106)[1].

Dar să ne întoarcem la ostroavele noastre.

Mai interesantă genesă ca *Dalfionul* are *Ostrovul Sitarilor* din istoria Troadei.

El apare în manuscrisul n-rul 2183 din Biblioteca Academiei romîne, în care Cartojan[2] a descoperit de curînd „cea mai frumoasă ca stil... şi mai interesantă prin originea ei dintre versiunile romîneşti ale istoriei Troadei".

Se spune, anume, acolo — după resumatul autorului — că „Paris[3], însoţit de Deifov, Eneia şi Polidam, plecă cu 22 de corăbieri şi debarcă la *Ostrovul Sitarilor*, u n d e s e a f l a o c a p i ş t e a A f r o d i t e i, unde se adunase norod mult din toate părţile lumii greceşti" (p. 43).

[1] La prefacerea toponimicului într'un nume de împărat va fi contribuit, poate, şi relativa asemănare cu numele împăratului bizantin *Mavrichie* (*Mauricius*); cf. şi *Revista critică-literară*, III (1895), 296.

[2] V. a sa *Legendele Troadei în literatura veche romînească*, 41 urm.

[3] Obişnuit: „Alexandru Parij" (Cartojan, *o. c.*, 13, 18). Relevăm lucrul incidental pentru a arăta că cercetările mai nouă au ajuns la conclusia, că singurul nume propriu al răpitorului Elenei era, la Homer: Ἀλέξανδρος, — Πάρις nefiind decît un apelativ, cu înţelesul de „arbitru"; cf., lat. *par* (v. R. Blümel, *Paris = Schiedsrichter*, în *Indogerm. Forschungen*, XLIII [1926], 274 urm.).

Autorul meritoasei monografii adnotează: „*Ortygia*, eo quod ibi primum nate fuerunt coturnices“ (Guido da Columna)[1].

Confusiunea, e însă, evidentă.

Ostrovul, vestit prin cultul Afroditei, de care e vorba în textul romînesc, nu are a face cu *Ortygia* (Ὀρτυγία), insula consacrată Asteriei, celei prefăcute de Zeus (= etimologia populară) în prepeliță (ὄρτυξ) și, apoi, în insulă (Delos sau alta): „sitarii“ din ostrovul Afroditei au cu totul altă origine decît prepelițele din Delos. Ei au răsărit — de fapt, tot printr'o etimologie populară — din însuși numele grecesc al insulei Afroditei, Κύθηρα (lat. *Cythēra*, azi *Cerigo*)[1]. Și Cartojan ne furnisează el însuși toate piesele necesare dovedirei acestei filiațiuni.

Ca și Μυκήνη (Μυκῆναι), care apare în textul romîn ca *Misena*, și ca și Κίρκη, care devine în același manuscris: *Sirsa* — reflexe evidente ale unor prototipe romanice, la care trimit o sumă de alte considerații expuse de autor[2] — Κύθηρα apare acolo (f. 21 v.) sub aspectul francisat: „ostrovul *Sitaria*“ (cf. fr. *Cythère*)[3].

Dela „Ostrovul *Sitaria*“, însă, și pînă la „Ostrovul *Sitarilor*“ nu e decît un pas; iar trecerea a fost ușurată de un intermediar ca „Ostrovul *Sitarii*“ (p. 45), în care forma de gen. sing. fem. *(Sitariei, Sitarei)* se putea ușor confunda cu *sitarii*, nom. pl. masc. dela numele de pasăre *sitar(ul)*. Și astfel, odată trecerea făcută, lesne s'a putut ajunge, atît la „Ostrovul *Sitarilor*“ (cf. și p. 44), cît și la „Ostrovul *Sitarului*“ (p. 49).

Dar — fiind că se presintă ocasia — să ni se permită a spune un cuvînt și despre originea apelativului *sitar* însuși.

Exceptînd pe Cihac, care-i atribuia o etimologie slavă

[1] Cf. Smith, *o. c., s. v.*, unde și forma adiectivală Κυθήριος.

[2] *O. c.*, 60. — Dar *Brisaida* poate fi socotită mai de grabă ca forma de ac. gr. dela Βρισηΐς. — Ἑρμης și Κύτηρα trebue corectate în: Ἑρμῆς și Κύθηρα, etc.

[3] Cf. și: „Memnon, voevodul *Sirisinilor* [= Saracenilor]“ (Cartojan, *Alexandria* [2], 29).

(„vsl. *sitije* 'juncus': l'animal habite les jonchères“), majoritatea lexicografilor noștri consideră pe *sitar* ca un derivat din *sită* fie pentru că „ciocul lui aduce cu o sită“ (Șăineanu, *Dict. univ.*, fie pentru că „beim Nahrungssuchen Löcher dicht nebeneinander in die Erde bohrt“ (Tiktin, *s. v.*). Sugestia a venit, probabil, din *Ornitologia* lui Marian (II, 299), unde se vorbește de „ciocul subțire, drept și cilindric [al sitarului], care-i servește ca o *sită* (!) pentru scoaterea insectelor și a viermilor ce-i servesc de nutreț, de prin mlaștine, din mușchiuri și gunoaie“ — observație bizară, vădit influențată de etimologia populară, pe care n'o găsim în nici un tratat științific sau popular analog din literatura streină[1], deși toate atrag atenția, cum era firesc, asupra dimensiunilor și structurei caracteristice a ciocului pasărei, care alcătuește criteriul fundamental al nomenclaturei ei în limbile vechi și nouă, dela vgr. σκολόπαξ (înrudit, după Boisacq, cu σκόλωψ 'pieux, pal') pînă la fr. *bécasse (bec)* sau germ. *Schnepfe* (rudă cu *Schnabel* 'cioc', după H. Paul[2]).

Căutînd în această direcție, am avut un moment ilusia că originea rom. *sitar* ar putea fi în ngr. σαϊτάρι = σαγιτάρι (cf. it. dial. *gallina arciera*, etc.). Dar extensiunea cuvîntului, între altele, face puțin probabilă o asemenea bază.

Ne oprim, deci, la părerea că *sitar*, care nu e numai *scolopax rusticola*, ci și *sitta europaea*, nu se poate despărți de vgr. σίττη, ἡ νῦν, οἶμαι, λεγομένη σιταρὶς (Suidas), σίττη s. σίττας, ὄρνις ποιός (Hesychiu), σίττον, οἱ μὲν γλαῦκα ἢ κίσσαν ἢ ἱέρακα *(idem)*, σιταρὶς 'pica', σίτταρις 'avis quaedam' (v. Stephanus, *s. v.*), ngr. dial. σιταρίδο, σιταρήθρα, σιταρούδα 'πτηνόν, ἄλλως ἀμπελουργὸς' (Amantos[3])—adecă o pasăre oarecare

[1] V. d. ex. Edm. Perrier, *La vie des animaux illustrée*, t. IV; J. Salmon, *Les oiseaux*, 193, 599, sau Brehm, *Tierleben*, ad loc.

[2] Cf. și Kluge, *s. v.* — Pentru alte numiri ale sitarului, v. Rolland, *Faune populaire de la France*, II, 353, 599, și Riegler, *Das Tier im Spiegel der Sprache*, 183.

[3] Συμβολὴ εἰς τὸ χιακὸν γλωσσάριον. Atena, 1926, 600, unde se dau ca sinonime și σιταρίτης, σιταρᾶς, probabil tot atît de streine de σιτάριον, 'grîu, cereale', ca și ψιττακὸς 'papagal' însuși (cf. σίττα, ψίττα 'pat!').

din genul *sittella*[1], o *pica* sau un *picus*[2], cu ciocul mare, ca şi *becaţa* sau *ciocăneaua*[3] însăşi: sp. *pitorra*, sinonim cu *becaza*, explicat din *pit* = *pic*, faţă de lat. *picus* 'Specht' şi *pica* 'Elster', ofere un pendant convingător în ce priveşte partea „reală" a problemei, iar, cît despre laturea formală, formaţiuni ca σιταρὶς, etc., fac plausibilă existenţa timpurie a unui derivat în -άρι(ος), postulat de rom. *sitar(iu)*, **sitarius,-m*.

Închizînd, acum, această parentesă etimologică, ne mai rămîne de elucidat o chestiune finală.

Spuneam că multe din „ostroavele" celor două romane sînt, de fapt, pseudo-ostroave.

Astfel, într'un pasaj din *Războiul Troadei* (ed. Leca Morariu, p. 47) cetim: „...mulţime de oşti de la Atina, de la Fitalie[4], de la Elada, de la Rodos, de la Itisia[5], de la Salamina, de la Krit, de la *Argos*, de la *Corint* şi din *alte ostroave* multe".

Trebue să observăm, însă, că obiceiul de a numi aşa, fără discernămînt şi precisiune, oraşe sau ţinuturi situate în apropierea mării sau unui fluviu, nu constitue o particularitate a textelor noastre, care vorbesc, în adevăr, de *Delphi* şi *Olympia* ca de „ostrovul *Delfon*" şi „ostrovul *Dalfionului*".

In însemnările de călătorie la Locurile-sfinte, amintite mai sus, Hagiul din Craiova scrie: „de la mînăstirea Vatupetului[6] cu 32 de oameni în corabie am ieşît *pă la ostrove adecă pă la oraşe* ce să va arăta... la sîcîşi[7] ... la potămosî[8], unde este sfîntulî Ioanî bogoslavî..." (p. 103).

[1] Cf. şi Korais, Ἄτακτα, IV, 502.

[2] V. Marian, o. c., sub *jarcă* şi *ciocăitoare*.

[3] *Ibidem*, II, 299 (după Cihac).

[4] *Thettalia* = Thessalia.

[5] *Ithaca*.

[6] *Vatopedi*.

[7] *Chios*, turc. *Saçiz*.

[8] *Patmos* (care se va fi intilnit, poate, cu gr. ποταμὸς în mintea negustorului originar din sudul Dunării), ostrovul renumit prin patimile Sf. Ioan Teologul. Cf. şi recenta relaţiune de pelerinaj la Ierusalim a păr. Dr. Gr. Cristescu: *Mai aproape de Tine, Doamne!* Sibiu, 1926, 41 urm.

Iar, după toate acestea, vom înţelege şi cum se face că Simion Dascălul a putut scrie, despre Despot: „şi au tras spre Rîm... şi de acolo mutîndu-se la *alt ostrov*" (ed. Giurescu, p. 181) şi — abstracţie făcînd chiar de faptul că în capitolul imediat precedent se vorbise de „naşterea sa la ostrovul Samos" — nu vom mai întreba: „credea Simion Dascălul că Roma este *un ostrov?*"[1].

V. BOGREA

[1] P. P. Panaitescu, *Influenţa polonă în opera şi personalitatea cronicarilor Grigore Ureche şi Miron Costin*, Bucureşti, 1925, 52, cu nota.

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

LETTRES ROUMAINES DE LA FIN DU XVIe ET DU DÉBUT DU XVIIe SIÈCLE TIRÉES DES ARCHIVES DE BISTRITZA

II

27

Planche XIII

Suceava (Bucovine), 1601.

Barnovski, préfet de Suceava, prévient le maire de Bistritza que des malfaiteurs serbes, qui avaient servi dans l'armée de Michel le Brave et s'étaient réfugiés ensuite en Pologne, ont pris le chemin de Bistritza en passant par Cîmpulung. Les hommes de Barnovski, lancés à leur poursuite, ne les ont pas rejoints.

✝ *Pan Brнnovskii, vel⟨i⟩kii căšnik, pišem poklon i mnog život i zravie prijatelem našem dobrim vнzlublenim i srdnom, pan prнkalab ot Bistricй i pan birнul tiž ot tam.* Dup'ačasta dau ştire dumilōr vostre de rindul a neşte furi şi tlнhari şi făcători răi, neşte Sirbi če-u fost la Mihaiu Vodă mainte şi s'au ѧkinat apoi la Leşi. Erь căndu iaste acmu, ei s'au sculat de-u fugit di ţara leşească. Decă au trecut ѧ ţara noastră, ei au luat tot prin munte până la Cănpul-lungu. Deče noi, decă am prinsu de veste, noi am sărit dup-ănşii; deče, căndu am sosit la Cănpul-lungu, ei ѧtra ѧ mнnte. Deče nu le-m putut s⟨t⟩rica nemică. Şi au grăit ōmeni de-i noştri cu dănşii; deče e-u ѧtrebat če ōmeni sintu şi unde mărgu şi cum le iaste vce: ei a dzis că mărgu să slujească

1-3 *(traduction): Nous vous écrivons (en vous envoyant) des salutations de longue vie et de santé, à vous, nos amis très bons et appréciés, au préfet de Bistritza et au maire du même endroit.*

No 28

Mre de Moldovitza, 1601-1602 ou après 1605.

BUCHAREST UNIVERSITY CENTRAL LIBRARY

la Jicmon. Deče eu vă dau ştire dumilor vostre, forte să vă păziţ de neşte căni ca eşte, să nu-i credeţ până nu veţ vede adevăr .ꙗcătruō mărgu şi cum le iaste tocmala.

Zaliie daim znaniie gvduvi i da budet zravsdvo o g(ospod)i, amin.

V° adresse: *Pišem priijatelem našem, pan prъkalab ot Bistricŭ i do birъu tiž ot tam.*

Papier. Filigrane n° 27. Encre marron foncé. Sceau plaqué, octogonal, papier appliqué sur cire. Indéchiffrable. Au verso, une autre main a tracé en caractères latins: *ao 1601.*

Arch., n° 24. Publié p. N. Iorga, *DB*, I, 5, n° x et *DH*, XV², 779, n° 1604.

Barnovski apparaît pour la dernière fois comme préfet de Suceava dans un document du 8 juin 1600. En 1602 il était remplacé (*SD*, VI, p. 15, n° 18 et XI, p. 86, n° 177).

28

Planche XIV

Mre de Moldovitza (Bucovine), 1601-1602 ou après 1605.

L'évêque Agathon, supérieur du couvent de Moldovitza, promet au maire de Bistritza et à ses conseillers de leur être fidèle et de leur rendre service et les prie d'avoir confiance en lui.

Eu vl⟨ă⟩dica Agaꙗon de ţara Moldoveei, anome de Moldoviţâ, seriu pače şi sânâtate marelui birâu de Bistriţâ, şi să te custe dūmnedzâu .ꙗtru domnie cu tot ōraşul .ꙗpreunâ. Şi de ačasta mâ rog mâ⟨ri⟩ilorь voastrâ, şi mâ rog să fiţi şi să mâ čꙗreţi şi să aveţi a fi cu cuvântь bunь dereptь mene, că .ꙗ če voiu putꙗ multь voiu sluji domniilorь vostre. Cătrâ goborьnatulь să fiţi cu cūvântь dereptь mere. Şi să fiţi sănâtoşь.

V° adresse: Ačъsta carte să se de la măna biereul de čъtate Bistriţei.

Longue feuille de papier, sans filigrane. Encre marron. Sceau plaqué, cire verte, type armoiries: un écusson et 3 lettres.

Arch., n° 231. Publié p. N. Iorga, *DB*, I, 3 n° v et *DH*, XV² 788, n° 1623.

Cette lettre, comme l'a indiqué M. Iorga, paraît avoir été écrite par trois mains différentes: 1. le protocole initial, 2. le texte, à partir de *a fi* (l. 5), 3. l'adresse.

Agathon a été évêque de Roman entre 1584-1591 et du 13 août

19-20 *(traduction): Nous écrivons à nos amis, au magistrat de Bistritza et au maire du même endroit.* **8** biereul: *sic!*

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

1595 au 6 mai 1605. Il se retire, après cette date, à Moldovitza. En 1592 il est fait mention de lui comme métropolite de Moldavie. V. N. Iorga, *Istoria literat. religioase*, 124; Id., *Istoria bisericei româneşti*, I, 187, 423 et II, 335, 336 et 343.

29

Mre de Moldovitza (Bucovine), 1595-1622.

L'évêque Agathon et le prêtre Mitrofan, supérieur du couvent de Moldovitza, annoncent au maire de Bistritza que les invasions des Tatars ont pris fin et que la paix règne à nouveau en Moldavie. Ils le prient de rouvrir les frontières aux commerçants et d'exempter des droits de douane les objets que le monastère fait acheter à Bistritza.

† Cu mila lui dumnedzău, eu plecatul vl⟨ă⟩d⟨i⟩ca Agaѳon şi popa Mitrufan, egumenŭl dela mănăstirѧ de Molduviţă, scriem multă paче şi sănătaate laa domnčalui la čenstitul birău şi la tot sfatul Măriе tale de.ѧ ōraşul Bistriţeei. Cătră ačasta poftem dela prě m⟨i⟩l⟨o⟩stiv domnul dumnedzău să dăruѧscă bună paче şi sănătaate Măriilor vostre, amin. Alta, de veţi vrě Măriѧ voastră să şteţi cum⟨u⟩-i .ѧntr'ačastă ţară, de rândul veştelor, cu mila lui dumnedzău acmu iѧste paче bună şi s'aau curăţit ţara de tote ōştele şi am fost şi nōi cu Măriѧ sa cu Vodă la .ѧpăratul, şi să ştiţi Măriѧ voastră că multъ am .ѧblat pre la toţi Başii şi la čei Veziri pe.ѧntru čei vrăjmaş de Tătari, că era să vie făr' grişi pre aičѧ să treacă, če cu voѧ lui dumnedzău şi cu nevoinţa če am nevoit şi am spus Başelor cum⟨u⟩-i ikes⟨ă⟩ calě pre aičѧ. Dčče, cându-i acmu, nōi rugăm pre domnčavostră să faceţi bine să slobodzi⟨ţi⟩ calě să să hrănčască ačest⟨i⟩ sărače de ōmene, că dentr'acoče nu-i neče ō grije. Alta, forte rugăm pre domnčavostră, că am tremis dōi cai cu trěbele mănăstiriei, să cumpărâm neşte săcuri şi de alte če ne va mai trebui. Dčče forte rugăm pre domnčavostră să faceţi bine să ertaaţi vama ačestor dōi cai; nōi mai multъ avem a sluje Măriilor vostre. Şi să fiţi Măriѧ voastră sănătoşi dela m⟨i⟩l⟨o⟩stivul Hs. Amin.

15 ikes⟨ă⟩ = *inkisă*.

V° adresse: Le čenstita mănă a birăului de ōraşul Bistriţeei şi la tot sfatul Măriei sale să să dč.

Papier. Filigrane n° 29. Belle écriture. Encre noire. Sceau plaqué, cire noire, tombé. Signature autographe, indéchiffrable.

A partir de *mănăstiriei* (l. 19), au verso.

Arch., n° 63. Publié p. N. Iorga, *DB*, I, 12, n° XV et *DB*, XV¹, 733, n° 1352.

Pour la date v. la lettre précédente et *DB*, II, p. IX.

30

Planche XV

Nord du Maramureş, entre 1602 et 1617.

Bilţă Toma, magistrat dans le Nord du Maramureş, certifie à Georg (Szeochy), maire de Bistritza, que le nommé Nistor, du village de Telciu (d. Bistritza-Năsăud), n'est pas responsable de la confiscation des moutons appartenant à plusieurs villages du district Bistritza-Năsăud, ordonnée par Bilţă et exécutée par ses hommes. Les habitants de 5 villages ont témoigné en ce sens. D'ailleurs Nistor, pendant la confiscation, se trouvait dans son village. Le maire de Bistritza est prié de punir quatre habitants de Telciu qui empêchent les émissaires de Bilţă d'arriver à Bistritza.

† Cū mila lui dumnedzău. adecă eu Bylţă Toma, juratul din Maramureş, din vidicūl de sus, eu scryu multă sinătate şi voe bună şi slujbă şi mare preinţă la byrâul de Bystryţâ, la Siuč Jurjъ şi la sfatul domniei sale, cūm au verit ōmūl domniei tale din Tělčъ, anūme Nistor, de ğiče că-lъ năpâst⟨u⟩escъ ačei ōameri če l(ě-a)mъ lūōat eu ōile, cū ōamerii miei; nu ѧste vinovat neče au fostъ acol(e), neče au avut ştire, că eu amъ strânsъ ōamerii a činči sate če au fostъ atūnče. Dčči ѧ-mъ jurat şi ⟨i⟩-am čercat şi n'am pūtūt afla vină pri'nsъ, neče a fostъ cū ştirě lūi, neče au fostъ acolč. că a ğurat din Selişte popa lōnčѧ şi Fed Mihai din Sâčel, au jūrat Mareâş şi Iōn di⟨n⟩ Moiseiu, *ho* ѧad Grigor⟨e⟩ şi Coman Dan, şi din Vişeul de sūs Hapca Simiōn, Tomiagâ Jurğě, din Vişeul de mijloc au ğurat .ѧn-

9 ѧ-mъ = *i-am* 12 ho = *o, prép. v. sl.*

dreico Ştefan, Corbъ Andreica, din Borşѧ au gurat Nicoară. Ačeѧ toţi ѧ-mъ (ğ)urat cūm ačestъ ōm n'au fostъ neče ѧntr'o tragere, neče au dat ōile nemăru⟨e⟩, če ѧste ōm dereptъ. Dereptъ ačѧ cāndъ au lūat ačei ōameri ai miei ačѧle ōi di.ѧ mūnte. Fed Mihaiu a fos⟨t⟩ cu 50 de ōamiri ѧn Tѧlčъ şi a vădzut pre Nistor acasâ; şi a fostъ ō slūgâ din Tălč če ѧste la mar(h)ă, dѧči mi-ѧu ѧndereptat ačela şi am aflat marhâ ѧn pičoare, şi... (d)e faţâ ale mѧle la dinşi. Dupâ ačѧ simtъ patru ōamiri ѧn Tѧlčъ, anume ğudele şi Cozma şi Macsin crainicūl, d'a lu a i Simiōn ѧs⟨t⟩e, de ne lūngâ ōamerii ca se nū poatâ sosi la domniѧ ta. Dĕči te rugâm pre do⟨m⟩niѧ ta să-i čerţi şi să credzi că če am scris.. (ѧntr'ač)ѧstâ carte ѧste aşѧ. Şi să fii sinâtos, amin.

V° adresse slave: *Się lis⟨t⟩ da das⟨t⟩ ęę vъ rokvi velikyi byrǫu ot Bystryco.*

Papier sans filigrane, déchiré tout le long du pli gauche. Sans sceau.

Arch., n° 302. Publié en résumé p. N. Iorga, *DB*, I, 24, n° xxxi et *DH*, XV², 800, n° 1636.

La date oscille entre les années de magistrature de Georg Swcz (Szeochy): 1602-03, 1606-07, 1611-12 et 1616-17. V. Berger, p. 89.

31

Cîmpulung (Bucovine), 1604-18.

Christian Rotompan se plaint au maire de Bistritza de la fermeture des frontières, qui apporte un grand préjudice au commerce ; il demande leur réouverture.

✝ Foarte am pofti pre d⟨o⟩mnia voastră, ca să putem avĕ priintenşiug bun cu d⟨o⟩mnia voastră, să să deşkidză calĕ, că aest cap de ţară a Mulduvei nu poate hi fără dumniavoastră, şi dumilor voastrĕ ѧncă are hi ѧndemănă cu noi, că de am pute pričĕpe că să ōpreşte calĕ pren măniie lui d⟨u⟩mn⟨e⟩dzău, n'am seriie la d⟨o⟩mniavoastră. Če veţ afla cu adevărat că ōameny sămt sănătoş, de nu va hi aşĕ, să nu mai avem credinţă la dumniavoastră, doar de socotiţ d⟨o⟩mniavoastră altele; iar noi foarte am pofti să hie priin-

24 d'a lu a i Simion: *v. Introduction, § 64. Nous préférons cette lecture à celle que nous avions donnée précédemment (Étude sur le rhotacisme en roumain, p. 67-68). Voir pl. XV.*

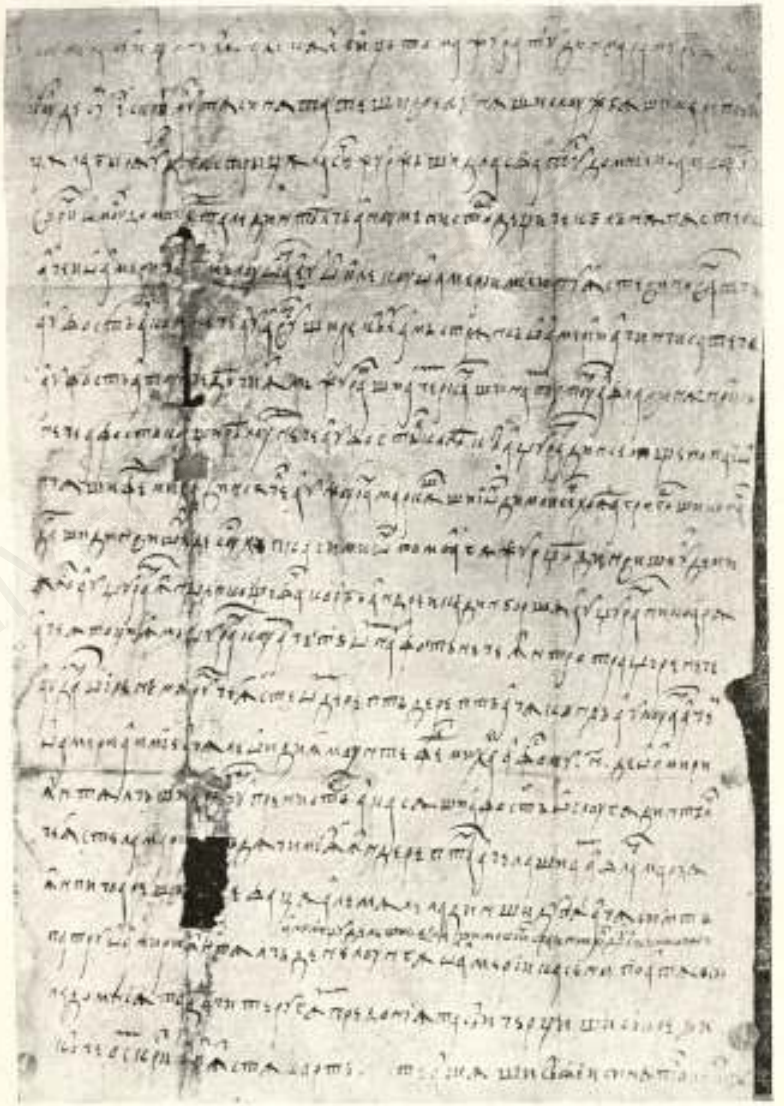

N° 30

Nord du Maramureş, 1602-1617.

tenşibun. Şi săug hiţ d⟨o⟩mniavoastră sănătoş, amin. *Pis u Dъlgoepolĕ.*

† Plecatul priiaten bun de aproape, Crъstiian Rotompan, če ъste giudeţ la marĝine.

Crъstiian Rotompan.

Papier sans filigrane. Écriture menue et soignée. Sans sceau ni adresse.

Arch., nº 269. Publié en résumé p. N. Iorga, *DB*, I, 28, nº XXXVI et *DH*, XV², 808, nº 1650.

Signature autographe, difficilement déchiffrable. Pour la date, v. *DB*, II, p. XI et la lettre suivante.

32

Cîmpulung (Bucovine), 1604-18.

Le même et le maire de Cîmpulung expriment à Georg Frank leur joie d'avoir appris la réouverture des frontières. Les relations commerciales entre les deux pays pourront reprendre bientôt. Les nouvelles de Moldavie sont bonnes et le Prince se porte bien.

† Crъstiian Rotompan če au fost spătar, şi vornicul de Cămpolongu, scriem ѧnkinăčune şi sănătate la iubiţi şi dulči priiateni, ĝupănul Frăncu Gurĝu, birăul de četate Bistriţii. Pohtimъ dela m⟨i⟩l⟨o⟩stivul d⟨u⟩mn⟨e⟩dzău bună sănătate şi pače dumitale şi a totă četatĕ Bistriţii. Alta, de scrisore če ne-u scri⟨s⟩u, bine pre rându am ѧnţiles, com Măriia sa SCrai au slobodzitu calĕ să ѧnble negoţitori dela dumilevostre la noi, şi dela noi la dumiiavostră. Bine ne pare de ačasta lucru, iară de rândul [de] ōm⟨enil⟩oru, să ştiţi dumilevostre cu adevăr că cu mila lui d⟨u⟩mn⟨e⟩dzău săntu ōmenii sănătoş şi neme deč omъ nu boleşte. Alta, de veţi vrĕ să ştiţi dumile vostre de pačĕ ţărăi nostre, săntem ѧn pače; alta, iarăş de veţ vrĕ să ştiţi de sănătatĕ Voivodul nostru, iaste sănătos şi acmo vine la scaunu, pestre trei patru dzile veni-va la scaunul dumisale; alta, iarăş pohtim pre dumile vostre să daţi ştire negoţito-

6 ne-u scri⟨s⟩u: *sic!* 7 SCrai = *Crai.*

rilor să vie să adocă negoţu de care treboeşte la noi, şi noi iarăş vom da ştire negoţitorilor noştri să docă de če treboiaşte. De ačasta scriem. Şi m⟨i⟩lōstivul d⟨u⟩mn⟨e⟩-dză⟨u⟩ să dăroiască să afle ačastă scrisore a nostră cu bunătate şi pače pre dumilevostre, *o g⟨ospod⟩a*, amin.
Şi eu Gligor⟨e⟩ mă ꙗkinu dumilevostre.
Crъstiian vornicul.

V° dr esse: † La priiatenul nostru ğupănul Frăncu Ğurğu, birăul de Bistriţă, multă sănătate.

Papier sans filigrane. Même écriture que la lettre précédente. Encre marron. Sceau plaqué: papier appliqué sur cire; indéchiffrable.

Arch., n° 89. Publié p. N. Iorga, *DB*, I, 27, n° xxxv et *DH*, XV², 807, n° 1559.

La date est fixée par les années de magistrature de G. Frank (Szabó): 1604-05, 1608-10, 1613-15, 1618 (v. Berger, p. 89).

33

Cîmpulung (Bucovine), 1604-18.

Bilái, maire de Cîmpulung, annonce à Georg Szabó (Frank) qu'il a exempté des droits de douane le troupeau de porcs achetés pour Bistritza en Moldavie. Il le prie de faire justice à un habitant de Cîmpulung à qui l'on a volé un bœuf au marché de Bistritza.

† Scriu viaţă şi sănătate dōmilōr vōastre, anume la Sabatu Ğurğu, la birăul den Bistriţă, şi la 12 părgar⟨i⟩. Ѫnţeles-am cărţăi dōmilō⟨r⟩ vōastre, de răndul a nişte dōbitoc če aţi avut şi au cumpărat ōamenii domilor vōastre, anume 130 de pōrči; eu, prentru prietenşugul şi prentru vōѧ dōmilōr vōastre am lăsatu şi nemică n'am luat, şi, če va fi trѧba dōmilōr voastre eu am a sluji dōmilor vōastre şi ne pare bine de sănătatѧ domilōr voastre, că ne sintem večinъ de aprōape şi fōrte săntu bucurōs de prietenşugul bunu. Milōstivul. Is. Hs. să vă trimaţă multă sănătate, amin.

3-4 dobitoc: *sic!*

† Eu Bilăi vōrnicul de Cănpul-lu⟨n⟩gu, ѫnkinu-mă dōmilōr vōastre fōarte cu frăţie bună.

V° adresse: † La buni priѧteni şi multă nedѧjde, la birăul den Bistriţă şi la 12 părgari.

Arch., n° 159 a.

† Si ѧrăşi dau ştire dōmilōr vōastre de răndul unui ōm dela nōi den ţară, că ѧ-u perit 1 bōu den tărgu den Bistriţă, şi au mărturisit şi dōmilōr vōastre. Deče mă rōg domilōr vōastre să nu-i piѧră bōul. Să dě dumnăzău să fiţi sănătoş, amin. Şi au şi alţi ōameni mulţi strănbătate; deče, căndu vōr veni, să aibă lěğe.

Arch., n° 159 b.

Sur deux feuilles de papier. Filigrane n° 33. Le n° 159 b est inclus dans le n° 159 a. Encre marron foncé. Sceau plaqué, tombé.

Publié p. N. Iorga, *DB*, I, 26, n° xxxiv et *DH*, XV², 806, n° 1646.

34

Cîmpulung (Bucovine), 1604-18.

Le même demande au maire de Bistritza de ne pas poursuivre un habitant de Cîmpulung qui avait acheté un cheval au marché de Neamtzu et dont le garant était mort par la suite.

† Bilăi, vōrnicu de Căn(p)ul-lu⟨n⟩gu, scri⟨u⟩ pače şi sănătate priѧtenilōr miei dōmniilor den Bistriţă de răndul čestui ōm al nostru den Cănpul-lu⟨n⟩gu, că s'au ѫndereptatu de răndul ѧpei; sōdăşul ѧ murit, şi au cumpărat ѧpă den tărgu den Nѧ⟨m⟩ţu, şi e scrisă şi la catastivul tărgului. De ačasta dăm ştire domilōr voastre, milōstivul dumnăzău să vă cruţe, amin. Şi ne fōrte rugăm să n'aibă val ačestu ōm. *Msca* iun., 28.

V° adresse: † La priѧteni miei, la dōmnii den Bistriţă, *sii list naleže.*

Papier. Filigrane n° 34. Encre marron foncé. Sans sceau.

Arch., n° 296. Publié en résumé p. N. Iorga, *DB*, I, 25, n° xxxiii et *DH*, XV², 807, n° 1648.

18 dumnăzău ou dumnădzău? 4 ѧ = *i-a*.

Verso : annotation faite à Bistritza, en caractères latins: *Dass der Voskan seinen Sodoss nichtt kan bekomen. Er wer auf Ungeren.*

Pour la date, v. lettre nº 32.

Pour le mot *sodăș* et l'institution du garant, v. I. Bogdan, *Documente moldovenești din sec. XV și XVI în arhivul Brașovului*, Bucarest, 1905, p. 7 et 28, n. 1.

35

Cîmpulung (Bucovine), 1604-18.

Le même prie Georg Szabó (Frank), maire de Bistritza, de prendre des mesures pour arrêter les malfaiteurs qui attaquent les commerçants moldaves à leur passage en Transylvanie.

† Bilăi, vornicul de Cănpul-lungu, scrѣu multă viață și multă pače la priѧtenii noștri če ne sintem večini de aproape, la birăul den Bistriță, la Sabău Gurgu și la părcălabul Sus Mihaiu, 12 părgari. Dup'ačasta dau stire dōmilōr vōastre că trecu neguțători den țara nōastră cu dōbitoače și cu alte negoațe ѧn țara vōastră și să hrănescu unii cu alți. Acmu mi să jeluescu neguțătōrii că nu pot ѧnbla de furi și de tălhari dintr'ačěle sate, den Vărarě și den Feldreu. Rōgu-mă să aibă ačei ōameni răi čertare mare, prentru să avem prietenșug bunu și frăție bună cu dumiѧvoastră, că mișei vōștri ѧnčă vin de să hrănescu ѧn țara lui Vodă, și nevōim să n'aibă niče ō nevoe de ōamenii nōștri; și prentru vōѧ dōmilōr voastre eu am nevoit de am găsitu și ѧpă čestui creștin de ōm, anume Alecxei Hadău, și de acmu voiu nevoi de vōiu sluji prentru prietenșug čel bunu. Milostivul dumnăzău să vă dѧ pače și sănătate, amin. *Msca juni, 19 dnѣ. Sam Bilѣi pisal.*

Vº adresse : † La priѧtenii nōștri čei iubiți, la birăul și la pă⟨r⟩călabul den četate den Bistriță, să să ⟨dea⟩ ačastă car⟨te⟩.

Papier sans filigrane. Encre marron. Sceau plaqué, tombé Arch., nº 116. Publié p. N. Iorga, *DB*, I, 24, nº XXXII et *DB*. XV², 807, nº 1647.

Pour la date v. ci-dessus, nº 32.

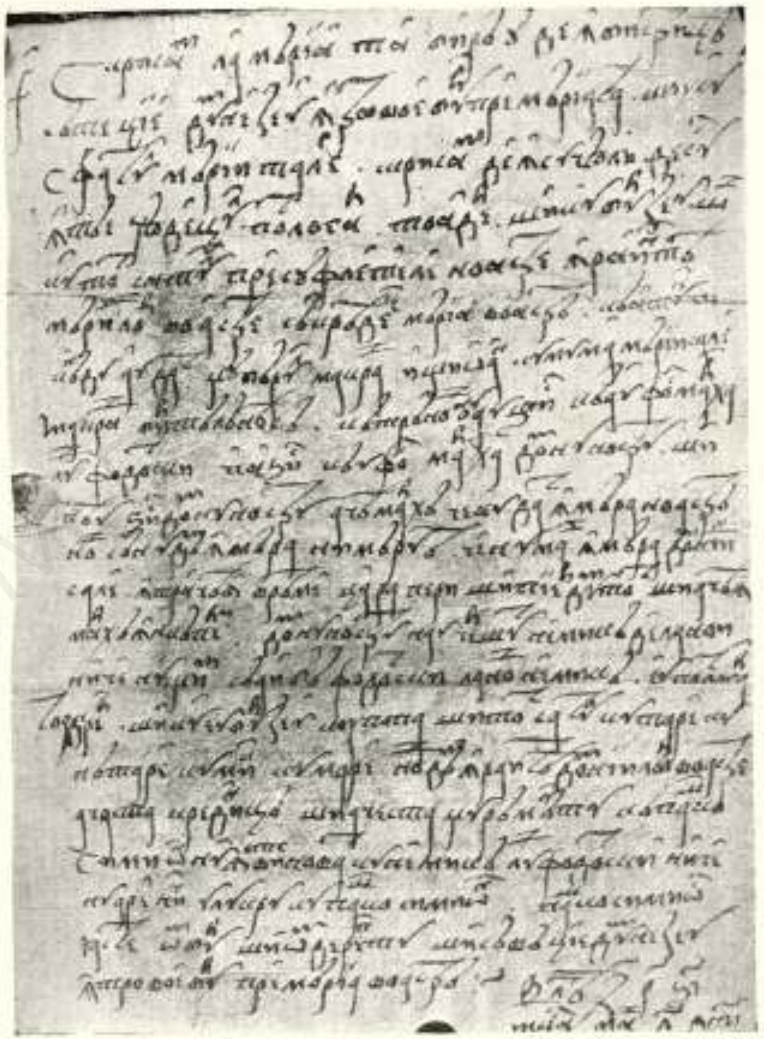

Nº 36
Suciul de sus (d. Solnoc-Dobica), 30 mai 1608.

36

Planche XVI

Suciul de sus (d. Solnoc-Dobica), 30 mai 1608.

Potlogar Toader, maire de Suciul de sus, Burzeu et tous les villageois certifient au maire de Bistritza que le nommé Paşco Simion ne doit rien à Fodotski, propriétaire d'un troupeau de moutons. Le troupeau avait été confié au village par Istvan Macrai et sa mère, sans que ces derniers eussent mentionné qu'il ne leur appartenait pas. Une guerre récente ayant dévasté la région, le troupeau a disparu et il est réclamé maintenant par son véritable propriétaire, Fodotski.

† Scris-am la Măria ta birău de.ꙗ Bistriţă, să te ţie dumnezeu .ꙗtrō voe bur⟨ă⟩ pre Măria ta şi cu sfatul Mării tale. Scris-am de.ꙗ Sučiulь de sus .ꙗtăe ğudeţul Potlogar Toader şi cu Burzeu şi cu tot satul pre sufletele noastre .ꙗraintĕ Măriilor voastre, să crĕdeţ Măria voastră că atunči căndu au dat ğupărul Macrai Iştiōan cu muma Mării sale Macrai Birtălănĕsă cătră noi, nu o au dzis că au fost marha lui Fodotski, če a dzis că-u fost marha domnu nostru, şi nĕ-u dzis domnu nostru ačĕ marhă če se-u dat .ꙗ măra noastră noi să nu dăm .ꙗ măra nimăruĕ, če numai .ꙗ măra domnii sale. .ꙗtr'ačĕѧ vrĕme ţara peri şi pierdum tot şi ačĕѧ marhă .ꙗncă peri. Domnu nostru n'au čerşut nimicъ dela noi, niče nu ştim să aibă Fodotski la noi nemicъ. Eu Potlogar Toader[er] şi cu cu Burzeu, cū popa şi tot satul, cu tare cu nătare, cu mic cu mare, noi dăm .ꙗraintĕ domniilōr voastre ačasta credinţă şi ačesta ğurămăntu, că Paşco Simiōn nu ѧste vinovat cu nemicъ lui Fodotski, niče nu are nič u lucru cu Paşco Simiōn. Paşco Simiōn iaste ōm bur şi ōm dereptu. Şi să vă ţie dumnezeu .ꙗntro voe bur⟨ă⟩ pre Măria voastră. *Vlĕt. 7116, msca mai, 30 dni.*

V° adresse : Ačastă carte iaste scrisă la birăul de Bistriţă şi cu la sfatul Mării sale.

---

5 căndu au : *faut-il lire* : când u au ? 19 7116=*1608 ap. J. Chr.* 22 şi cu la : *sic!*

Papier sans filigrane. Encre marron. Sceau plaqué, papier appliqué sur cire: on y distingue une étoile.

Arch., nº 85. Publié p. N. Iorga, *DB*, I, 29, nº XXXVIII et *DH*, XV², 833, nº 1779.

Verso: annotation faite à Bistritza: „*Dieses is der Prieff auf dem Eberschten Suttsch fon des Paschka Simeon seines Tedisch des Ross halben mitt dem Fodorottsky; bekhentt die gancze Gemein das der Paschka Simeon khein Schuld het*".

37

Cîmpulung (Bucovine), 1612.

Le clerc Pierre de Cîmpulung annonce au maire de Bistritza que les Polonais ont pillé la ville de Cernăutzi. Leurs armées se contentent, pour le moment, de faire des randonnées en Moldavie, pour rentrer ensuite dans leurs camps. Le prince de Moldavie a demandé en hâte des renforts aux Tatars.

† La če⟨n⟩s⟨ti⟩tol şe măreţ de d⟨u⟩mnedzeu, la birăul de Bistreţ şe la tot ⟨s⟩fatol d⟨o⟩mneei sale. Cătră ačĕsta dau şte⟨re⟩ d⟨o⟩mnie tale de ră⟨n⟩dul veştelor dela nōi, că am ѧblat pănă mai sus de Tărgol Sărĕtōlōi de am vădzut cōm au adōs Arměne tăiaţe dela Černăōţi, şe negoţetōre dela Sučevă şe dela Serĕti. Au grăbitō nōmtĕ ѧ Černăuţe ō mie de Lĕşe de i-au tăiatō pre tōţ ōmene şe au ras tōt tă⟨r⟩gol Černăuţe şe au tōrsu ѧnapoi la Slĕtin; alţii au grăbit dzua i⟨a⟩ră la Černăōţe, şe au lōatō dōbitōče şe s'ău tōrōs la Cameneţ, că sănto cō tabăra la Cameneţ; ačeѧ sănto Cădzače şe şedu prĕ čele marģene ѧ ţara leşască, če grăbesc ъ de apocă dōbitōče de ţara nōstră. Forte este ţara ѧ grej; să ştеţe d⟨o⟩mneele vostre că pănă acmō nō să⟨n⟩to Lĕşe ѧ ţara Mōldōvei, că s'au stră⟨n⟩s ōste mare şe la noi, la Ştefăneşt, şe ⟨a⟩ stremis Mărie sa Vodă la Ţătar ъ să vie forte tare şi cōr⟨în⟩dō. De ačasta dăm ştere d⟨o⟩mnetale. Şe să fiţ sănătoş cu Hs., adăvăr ъ.

Eu Petrĕ diiac⟨o⟩lo scriu pače şe sănătate d⟨o⟩mnelōr vostre, să vă treměţe d⟨u⟩mnedzău. Altă, să aveţe a crĕde cōm am seres, că-i ⟨a⟩devăratō aşĕ. *Pisi nov. 5 dn* ъ.

8 Slĕtin *au lieu de* Snĕtin **10** să'u toros = *s'au tors* ъ **15** stremis: *sic!*

Vº adresse: † La če⟨n⟩st⟨i⟩tōl birăul de Bistreţe şe la tōt ⟨s⟩fatōl d⟨o⟩mnee sale, să să dĕe čĕstă carte cō čenste. *Siȩ pišem.*

Papier. Filigrane nº 37. Encre marron foncé. Sceau plaqué, cire blanche, indéchiffrable.

Arch., nº 122. Publié p. N. Iorga, *DB*, I, 30, nº XXXIX et *DH*, XV², 856, nº 1710.

Pour la date, v *DB*, II, p. XI. Le Prince de Moldavie es Étienne Tomşa (22 nov. 1611-22 nov. 1615).

38

Planche XVII

Cîmpulung (Bucovine), 1615.

Ionaşco, maire de Cîmpulung, annonce au maire de Bistritza l'avènement au trône de Moldavie d'Alexandre Movilă, fils d'Irimia Movilă. Il le prie, au nom du jeune Prince, de permettre aux commerçants de passer en Moldavie et l'assure du maintien des relations amicales entre les deux pays. Enfin, il s'enquiert des dernières nouvelles et promet d'être de bonne foi.

Eu Iōnaşco, vornecol den Cămpolu⟨n⟩g, scriiu pače şe sănătate la d⟨o⟩mnieѧ sa la birăul den Bi⟨s⟩triţ şe la tot sfatol d⟨o⟩mn⟨i⟩ei tale. Cătră ačĕsta dăm ştere d⟨o⟩mnelor vostre că s'au m⟨i⟩l⟨o⟩st⟨i⟩vit dumnedzeu de n⟨e-⟩au adōs d⟨o⟩mno tănăr ъ, Al⟨e⟩exa⟨n⟩dru Vodă, fečior⟨u⟩l ъ Eremie Vodă, de şĕde ѧn scaun şe me-u dat ѧnvăţătoră Mărie sa Vodă să tremiţ la dumneevoastră, să vă dau ştere să no ѧnkideţ drumol, če să vie necoţătore să ѧnble ѧn ţara d⟨o⟩mnee sale, că no vor avĕ de neme neče u val. Şe au dzes Mărie sa Vodă că va nevoi să vă fie priiatin d⟨o⟩milor vostre, cum aţ ъ fost şe co păr⟨in⟩tele d⟨o⟩mnee sale, co Eremie Vodă. [Şe au dzes Mări(a Sa) să fiţ şe d⟨o⟩mnieѧ vostră priieteni cät⟨r⟩ă Mărieѧ sa Vodă, cum aţa fost şe părenteloi meu Eremie Vodă], şe va nevoi să no vă fie frămtă voieѧ d⟨o⟩milor vostre, če va fi posta ѧn ţara d⟨o⟩mnee sale. Şe postem şe noi dela dumniieѧ vostră să ne daţ a şte de pače

8 necoţătore = *negustători* **13** aţa = *aţa* ъ **15-16** posta, postem = *pofta, poftim.*

d⟨o⟩milor vostre de⟨n⟩tru ţara du⟨mnevo⟩stră, că noi vom nevoi să fim priatoni către voi cu eremă derĕmtă, ⸗ntru tot să aveţe nedejde dela noi. Şe să cruţe d⟨u⟩mnedzeu cu pače şe co sănătate. Amin.

V° adresse: La birăl de Bistreţ şi la to⟨t⟩ ⟨s⟩fatol d⟨o⟩mn⟨i⟩ce sale să să dee častă carte ⸗n măna d⟨o⟩milor sale, şe să feţ sănătoş ⸗ntru dumnedzeu, adevărѣ.

Papier. Filigrane n° 38. Encre marron foncé. Sceau plaqué, tombé.

Arch., n° 415. Inédit. La date est fixée par l'avènement au trône de Moldavie d'Alexandre Movilă (22 nov. 1615).

39

Planche XVIII

Rădăutzi (Bucovine), 1609-15.

L'évêque Ephrem de Rădăutzi demande à envoyer les troupeaux de porcs de l'évêché sur les territoires appartenant à Bistritza et annonce qu'il payera la redevance qui sera due.

✝ Cu milă dela dumnedzău, eu vl⟨ă⟩d⟨i⟩ca Efrem, episc⟨o⟩pul de Radovţi de ţara Mŏlduveei, seryem multă pače şi sărătaate la ai noştri aleş dela domnul dumnedzău şi buni preatin, domnii sale čenstitului birău şi părcalabilŏr şi tuturor prѣgarilŏr de ōraşul Bistriţeei. Către ačasta pŏftim dela domnul dumnedzău bună pače şi sărătaate domnilŏr vostre. Alta, poftim pre domni⟨i⟩le vostre ca pre ai noştri iubiţi şi bătrini preiatini, dorѣ au dăruit domnul dumnedzău jirѣ, fag sau ghende, ca să faceţi domnĕavostră bine pe⸗ntru voa nostră ca să tremitem ōreče pŏrči če avem, dorѣ s'aarѣ ⸗grăşĕ. Şi če să va veni domnilŏr vostre, domnĕavostră veţi lua; nŏi mai multѣ avem a sluji domnilŏr vostre ⸗ntru če va fi pofta domnilŏr vostre către nŏi. De ačasta poftim pre domnile vostre, şi să vă cruţe dumnedzău cu bună pače şi cu toţi ōmenii domnilŏr vostre.

V° adresse: Častă carte să să dĕ ⸗ măna čenstitului birău de ōraşol Bistriţeei.

---

18 priatoni: *sic!*] derĕmtă = *dereaptă*.

N° 38
Cimpulung, 1615.

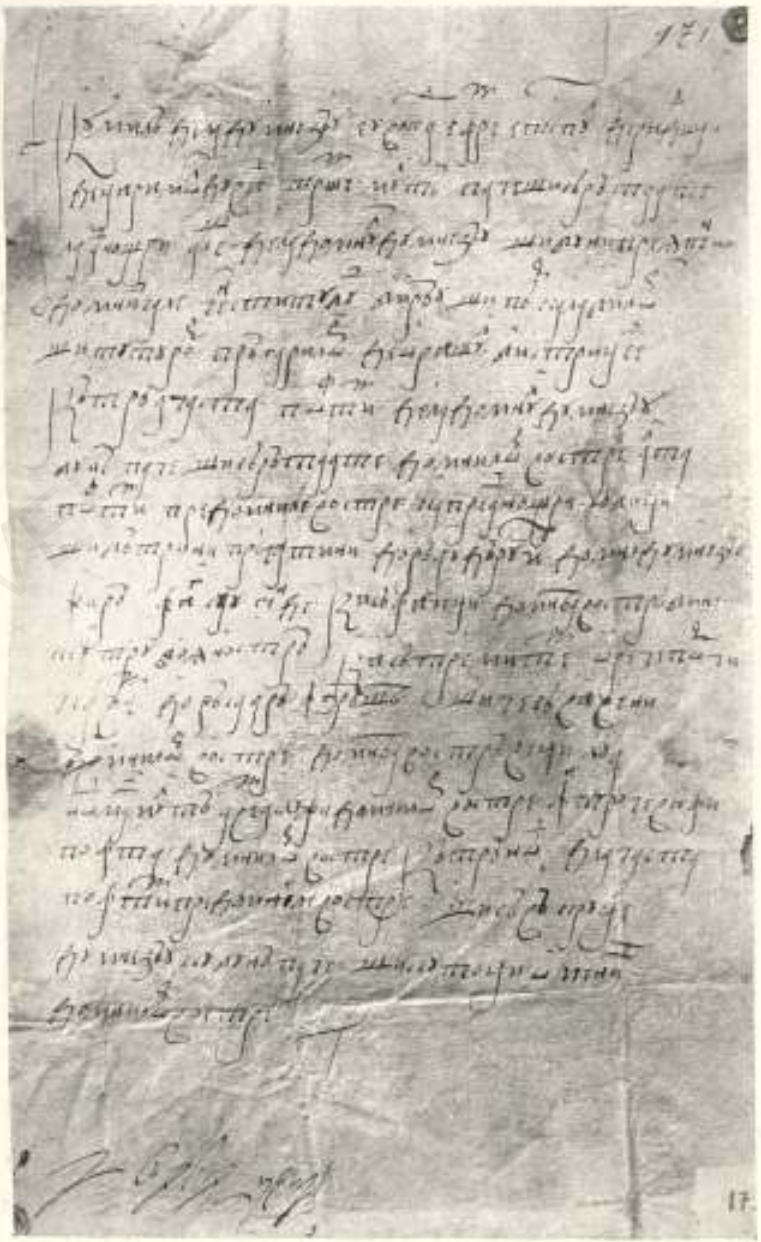

№ 39

Rădăuți, 1609-1615.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY

Papier, feuille double. Filigrane nº 39. Encre marron clair. Sceau plaqué, détérioré. Signature (?) indéchiffrable.

Arch., nº 171. Publié p. N. Iorga, *DB*, I, 28, nº XXXVII et *DH*, XV², 842, nº 1689.

40

Suceava (Bucovine), décembre 1615.

Le chef du district de Suceava annonce à Georg Frank, maire de Bistritza, que l'invasion survenue depuis peu n'a pas fait de victimes et que la paix règne en Moldavie. Le nouveau Prince est attendu sous peu dans sa capitale.

† Eu Gavril Dančul, stolnicul şi vătah mare a ţinutul Sučavei, scriem multă ѧnkinăčune şi sănătate la al nostru prě iubit şi bun činstit priiatin, jupănul Frangu Ğurğu, bîrăul de Bistriţă. Cătră ačasta, scrisoarě če ai trimis la noi, tot pre rându am ѧnţeles cărţii dumitale. Pohtita-i dumiata să ştii prentru rândul oamenilōr, sănătoşi-s au ba, şi prentru rândul čelui foc carele dumnedzeu să măiniiiasă pre noi de-l trimisěse asupra noastră prentru păcatele noastre. Bine să ştii dumnčta cu adevărat cuvântu că s'au m⟨i⟩-l⟨o⟩stivit dumnedzeu de au potolit ačel foc mainte de s⟨fe⟩tii Nicolaiu şi nu s'au audzit necăiur ѧn ţară să piiară oaminii de ačel foc, de atunče până acmu. Iară de vor vrě negoţătōrii să vie aičě ѧn ţară prentru negoţătoriia, sau čine če trěbă va avě, să n'aibă nime niči ō grije de nimica, că, cu m⟨i⟩la lui d⟨u⟩mn⟨e⟩dzeu, la noi ѧn ţară iaste pač⟨e⟩ bună, şi preste puţinĕ vrěme va veni şi Măriia sa Vodă, čine ni l-a dăruit d⟨u⟩mn⟨e⟩dzeu. Altă, pohtemu pre dumnčta ca pre un bun priiatin de rândul veştilōr če să vor audzi ѧntr'acolō, să ne dai dumnčta a şti, că ne-au lăsa⟨t⟩ dōmnu nostru aičě la častă marğeni socotitori, iară noi ѧncă vom avě a sluji dumital⟨e⟩ ѧntru tot ѧutru če va hi pohta dumitale la noi. De ačasta dăm a şti dumital⟨e⟩, m⟨i⟩l⟨o⟩stivul d⟨u⟩mnedzeu să dăruiască dumital⟨e⟩ bună pač⟨e⟩ şi sănătate ѧntru ai mulţi, adevăr.

Gavriilь Dančul, *iskal.*

V° adresse : *Bratu moemu prěvъljub⟨ite⟩le⟨m⟩ p⟨rъga⟩romu i prijatelju⟨m⟩ našimu dobromu, pan Fran Ġurġu, birъu ot Bistric.*

Papier, feuille double. Filigrane n° 40. Encre noire. Belle écriture. Les signes **M**, **H**, **H** et **I**, **G** sont confondus entre eux. Sceau plaqué. Papier appliqué sur cire brune, type armoiries: un écusson surmonté d'un heaume. A l'intérieur, le signe ъ. A droite et à gauche, les signes **G** et **S**. Signature autographe.

Arch., n° 417. Inédit.

La date est fixée par le seul changement accompli dans la succession au trône de Moldavie pendant la magistrature de G. Frank: Étienne Tomşa est remplacé après le 22 nov. 1615 par Alexandre Movilă. Pour les événements mentionnés dans cette lettre, v. N. Iorga, *Analele Ac. Rom.*, XXXII, hist., p. 1042.

41

Cîmpulung (Bucovine), automne 1616.

Le maire de Cîmpulung et son clerc annoncent au maire de Bistritza que les Polonais ont quitté le pays. Le Prince Étienne Tomşa passera sous peu en Pologne. La famille d'Alexandre Movilă a été capturée, mais on ignore le sort qui lui a été réservé. Ils enverront bientôt au maire de Bistritza de plus amples informations.

† Eu Petrě deiacol şe Gligor⟨e⟩ de Căm⟨pu⟩lu⟨n⟩go, scriem pače şe să⟨nă⟩tate la domnie sa la birăul de Bistriţe şe la tot sfatol d⟨o⟩mneei sa⟨le⟩. Dăm ştere d⟨o⟩mnelor vostre că au foġet Lěşii de ţară şe au ⟨în⟩trat Ştefan Vodă şe au fost ѧn Iaşi la scauno, şe ⟨o⟩ să esă spre ţăra leşească co Mōntě⟨ni⟩ şe co Tătarъ. Erъ Al⟨e⟩exandru Vodă au trecot Nestrul de čče parte, erъ de rod⟨u⟩ lu⟨i⟩ [lul]i l-au fost ōprento ѧn Co⟨t⟩nariu şe i-au dos la Ştefan Vodă

26-28 *(adresse): à mon frère bienaimé et aux conseillers communaux, nos bons amis, à Messire Frank Georg, maire de Bistritza.*

7 rodlu lui i : *on peut lire aussi:* ro l⟨u⟩lu lui i. *Le scribe a voulu écrire* rodul său. *Il s'est ravisé et a écrit* lui, *sans effacer le mot précédent. Voici un facsimilé du passage :*

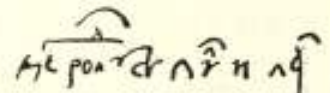

če no pontem şte niče noi če au făcunto cu dă⟨n⟩şei, că no ně-u venet noŭ vornecъ să ştem bine. Če, căndva vene, noi vom da ştere d(om)ne(lor) vostre, că va vene Gligor⟨e⟩ la Sem-To⟨ade⟩r. Pănă ato⟨n⟩če vom şte şi mai bine; şe să fiţ sănătoş, adevă⟨r⟩.

† *Pis* Petr⟨e⟩ d⟨ia⟩culu *i Dъlgoipolć.*

V° adresse : La birăul de Bistriţe să se dee čestă carte, *o zdravst⟨v⟩oiti o g⟨ospod⟩i, amin.*

Papier sans filigrane. Encre marron foncé. Sceau plaqué, papier appliqué sur cire, indéchiffrable.

Arch., n° 107. Publié p. N. Iorga, *DB*, I, 32, n° XLI et *DH*, XV², 886, n° 1729.

Pour la date, v. N. Iorga, *Analele Ac. Rom.*, XXXII, hist., p. 1043-44.

42

Cîmpulung (Bucovine), fin 1616 (?)

Les mêmes promettent au maire de Bistritza de le tenir au courant des invasions qui menacent la Moldavie. Pour le moment, la paix y règne.

† Eu Gligor⟨e⟩ şe Petrě dieacol, scriem pače şe sănătate la priiatinol nostru la birăulu de Bistreţ şe la tot sfatol dumnie sale. Cătră časta mulţemim de čest⟨ea⟩ dumne⟨lo⟩ro vostre, dămo-vă şte⟨re⟩ dumnelor ⟨vo⟩stre să n'aveţ neče ō grije pre de cătră noi, că no săn⟨t⟩ōşte necăiure pre aprope, că de am şte noi am da ştere dumnelor vostre, com am grăit căt⟨r⟩ă dumnie vostră să aveţ nedějde pre noi, păr'u⟨n⟩de vom costa ѧntru tot vom nevoi să vă dăm ştere de če vom şte de⟨n⟩tr'acoče, voi ѧcă să no ne uitaţe pre noi, să şteţ că adevărat covăn⟨t⟩ vă sponemъ, să n'aveţe neče ō greje de⟨nt⟩r'acoče, că ōşte no sănto pre decătъ Sučavă, că lě-mъ şte noi. Noi ѧcă ne rogăm dumnelor vostre să ne tremčeţe de če-ţe şte de ačele ōşte, forte să crěd⟨eţi⟩ cu adevărat com v'a⟨m⟩ scres. Şe să fiţe sănătoş, adevăr.

V° adresse : † ѧ măna birăul⟨u⟩i de Bi⟨s⟩treţ să se diie.

Papier sans filigrane. Encre marron foncé. Sceau plaqué, cire noire, indéchiffrable.

Arch., nº 294. Publié p. N. Iorga, *DB*, I, 32, nº XLII et *DH*, XV², 865, nº 1727.

Pour la date, v. Miron Costin, éd. Kogălniceanu, *Letop.*, I, 2e éd., p. 267.

43

Roman (Moldavie), 1616-31.

Athanase, évêque de Roman, prie le maire de Bistritza de remettre aux gens qu'il venait d'y envoyer la somme que l'on trouverait sur le voleur qui lui avait dérobé de l'argent et de faire avouer á celui-ci le nom de ses complices.

Aѳanasie, ep⟨is⟩c⟨o⟩ul de Rōman, scriem viiaţâ şi multâ sănătate prĕ iubitului priiatenului nostru, marele domnъ şi birăul ōraşului Bistriţei şi a hidicului Bistriţei. Cătră ačĕ pohtim pre milostivul d⟨u⟩mn⟨e⟩dzău să dăruiascâ dumitale multâ sănătate şi bunâ pače şi casei dumitale şi tuturōr priiatenilōr dumitale. Dup'ačĕ mulţemim dumitale de scrisoare şi de cuvente bune şi frumoase če nĕ-i scris dumnĕta la noi. Alta, iarâş pohtim pre dumnĕta ca pre un bun priiaten al nostru, de rândul čelui tlъhar če iaste ѧ prinsoare la dumnĕta, anume Gavril Băluţâ, că mare pagubâ nĕ-u făcut, şi nĕ-u furat cătâva samâ de bani. Direptъ ačĕ am ѧţeles dentru scrisoarĕ dumitale că s'au aflat la dinsul de faţâ ō sutâ de galbeni şi noadzăĕ şi noaō de galben⟨i⟩, şi patrudzeč de taler bătuţ. Direptъ ačĕ mă rōg dumitale, de căţi bani sâmtъ de faţâ, să mi-i dai dumnĕta ѧ mâna ōamenilōr noştri pečetluiţi; iară căţi nu să aflâ de faţâ, iară mă rōg dumitale ca să aibâ strânsoare ačel tlъhar, să spue pre unde au keltuit ačei bani, să spue ōamenii anume çumu-i kѧmâ, şi satele. Dĕčiia ѧnainte eu am a-mi ѧtreba cu ačeia ōameni. Aşĕ mă rōg dumitale, ca să avem a mulţemi dumitale. Iară de rândul ačelui tlъhar, cum va hi voia dumitale, aşĕ vei face cu dânsul. Iară noi pohtim pre dumnĕta să ne daţi bucatele noastre, să n'avem pagubâ. Şi ţѧ-am trimis dumitale colacul,

un cal bun roiubu, să hie dar dumitale dela noi. Dĕčѧ rugâm pre dumnĕta, şi domnul d⟨um⟩n⟨e⟩dzău să dăruiascâ dumitale ani mulţi cu sănătate şi cu pa⟨če⟩. ✝ *Pis* ѫ Roman, nov. 8.

V° adresse: ✝ La priiatenul nostru, la birăul de četatĕ Bistriţei.

Papier, feuille double. Filigrane nº 43. Sceau plaqué, papier appliqué sur cire verte: un saint assis. Légende en partie détériorée: *Epspie Romansko.*

Arch., nº 418. Inédit.

Athanase a été évêque de Roman de 1616 á 1631 (v. N. Iorga, *Ist. bisericei româneşti*, II, 343).

44

Planche XIX

Monastère de Voronetz (Bucovine), 1616-31.

Le prêtre Théodose, supérieur du couvent de Voronetz et tous les moines, ayant appris que le maire de Bistritza venait d'arrêter celui qui avait dérobé certains objets á l'évêque Athanase de Roman (Moldavie), le prient de bien vouloir faire restituer á celui-ci ce qui lui avait été volé et de dresser une liste des objets qu'on ne retrouverait pas sur le voleur, pour enquêter autre part.

✝ Smeritul preutul Ѳeod⟨o⟩sie, egumenul, şi tot smeritul săbor de sf⟨i⟩nta mănăstire de Voroneţ, scriem dela m⟨i⟩l⟨o⟩stivul dōmnul dumnedzeu multă pače şi viaţă şi sănătate priѧtinilor noştri čei dulči şi iubiţi, anume byrăul de Bistriţă de oraş şi altŭi dōmni. Şi dup'ačѧ dăm ştire dōmnilor vostre, cum am ѧţeles şi ştim c'au avut pagubă č⟨in⟩stit mai marele părintele nostru Aѳanasie, ep⟨i⟩sc⟨o⟩pul de Roman, de cătăva samă de kelşug, cum şti⟨e⟩ ţara totă, ѧntăe Domnul şi alţi vlădiĕ şi toţ boѧri⟨i⟩. Dĕč amъ ѧţeles că s'au aflat ačel nepreitor čѧ-u făcut ačѧ pagubă şi⟨-i⟩ ѧ mâna dōmnilor vostre. Dĕči rugâm pre dōmnile vostre ca pre ai noştri dulči şi mi⟨lo⟩stivi priѧtini, să vă m⟨ilo⟩stiviţ să faceţ byne printru voѧ sf⟨i⟩nteei mănăstir⟨i⟩ şi a nostră, că ne simteţi dōmnile vostre priѧtin⟨i⟩ bun⟨i⟩ şi

24 roiebu. 5 altui domni: *sic!*

dulči, să nu piiară ačel kelşug ačelui č⟨in⟩stit părinte, če să faceţ byne să daţ de cât să va afla de faţă la dânsul, la ačel nepreitor. Că ačel č⟨in⟩stitѧ părinte şi şi noi mai multѧ vrem avĕ a fače byne printru voѧ dômnilor vostre če veţ pohti dela sf⟨i⟩nţiѧ sa şi dela noi, printru če că sf⟨i⟩nţiѧ sa ѧste părinte ôm bun, de-l ştѧu dômni şi bôѧri şi totă ţara, şi are č⟨in⟩sti mare. Dĕči sf⟨i⟩nţiѧ sa ѧnčă va avѧ a fač⟨e⟩ printru voѧ dômnilor vostre če veţi pohti la sf⟨i⟩nţiѧ sa. Şi noi tot săborul cădem cu fѧ⟨ţe⟩le la vѧrdele pământѧ ѧnaintĕ dômnilor vostre, şi ne rugâm să faceţ byne şi printru voѧ nostră să nu să ôprĕscă bucatele ačelui č⟨in⟩stitѧ părinte, če să i să dѧ de cât să va afla de faţă, ѧră de cât nu va hi de faţ⟨ă⟩, ѧnčă să scrieţi dômnile vostre, să-i daţi a şti če pre unde va hi şi va spure. Dĕčasta scriem la dômnile vostre, şi să hiţ sănătoş ѧntru dômnedzeu, amin.

V° adresse: La priѧtini⟨i⟩ noştri čei dulči şi iubiţ, la domni de Bistriţă, să hie dat⟨ă⟩ ačastă carte.

Papier sans filigrane. Encre marron foncé. Sceau plaqué, cire noire, tombé.

Arch., n° 263. Publié en resumé p. N. Iorga, *DB*, I, 31, n° XL et *DH*, XV², 870, n° 1733.

45

Planche XX

(Moldavie), 1617.

Lupul Mâlai rend compte au maire de Bistritza des mouvements de troupes qui ont lieu en Moldavie, en vue d'une attaque des Turcs qui jettent trois ponts sur le Danube.

† Eu Lupul Mâlaiu, scriu multă pačé şi sănătate dômnilôr de Bistriţă. Al⟨ta⟩, de veţ avĕ a şti Măriia vostră de rândul veştilôr de Moldova, cum iaste, c'au străgat la Hotin cărţi de acmu 20 *dni*, să trĕcă Nestrul 80 de mii de Leş, 25 de mii de Litf⟨a⟩ni şi dĕčii căteva mii de Câzačii Neprului; iar Turčii fac podûr⟨i⟩ merĕe pre Dunăre, pre trei

2 Al⟨ta⟩: ? 4 dîni *(v. sl.)* = *joura*. *M. Iorga lit*: d⟨o⟩ ⟨a⟩ni.

Pl. XIX

N° 44 (fin)
Mre de Voronetz, 1616-1631.

BIBLIOTECA UNIVERSITAŢII -IAŞI-

N°s 45 (en bas) et 46 (en haut)
Moldavie, 1617.

BCU IASI / CENTRAL UNIV

locur⟨i⟩; deče nu ştim cum va fi. Dumnĕvostrâ veţ da ştire iar la noi, deče ōm da ştire iar la dumnĕvostră, cum vom şti. Iar de rândul čelōr ōşti de maiinte, i-au bătut Moldovĕnii. Dĕiasta dăm dūmnilevostre ştire, dăm ştire de če ştim. Şi să fiţ dumilevostre sănătoş mulţi ai şi bun⟨i⟩ dela dum⟨ne⟩dzău, amin.

† ѧnchinăčune şi sănăta⟨t⟩e dumilor vostre, eu mai mie Lupul Mâlaiu, fečorul dumilōr ⟨vostre⟩; eu am a sluji dumilo⟨r vo⟩stre pururĕ. Dărăiască-vă dumnădzău pač⟨e⟩ şi sănătate.

V° adresse: † ѧnki⟨nă⟩čiune şi ⟨să⟩nătate la dōmnii de Bistriţă. La birăul de Bistriţă, să să dĕ ѧn mâna dumisale.

Papier sans filigrane. Encre marron foncé. Écriture menue et soignée. Sceau plaqué, cire noire, détérioré.

Arch., n° 120. Publié p. N. Iorga, *DB*, I, 33, n° XLIII et *DH*, XV², 870, n° 1734.

Pour la date, v. *DB*, II, p. XII.

46

Planche XXI

(Moldavie), 1617.

Le même met au courant le maire de Bistritza des mouvements de troupes qui ont lieu en Bessarabie.

† Eu Liupulъ Mâlaiu, scryu ѧkynâčone şi sănătete la dōbmъni de Best⟨r⟩itţâ şi vo dau ştire če věste estĕ ѧ Molъdova, că să-u râdecatъ u frate a liui Cŏreskii cu ⟨o⟩ptъmii de ōm⟨e⟩nii şi ѧste la[la] četate Hotinoliui, şi čste ma⟨i⟩ gusъ la Derla 6 mii dĕ Câzačь, de no ştimъ daca să vorъ ѧprĕuna, cumu va hi-le vōѧ. Şi-⟨a⟩ū eşitъ şi Hat⟨m⟩ănol cu cătĕva samâ de ōmeni nai⟨n⟩tĕ lor. Deče dĕči no ştimъ či vo⟨r⟩ face. Deči să trimiteţъ curo⟨n⟩d pâna la noi. Şi să hyţъ sănătosşъ *ot Xe.*, amin.

---

1 Sănătete: *sic!* 2 dobmъni: b *est dû à une confusion. Il remplace la lettre* ъ] Best⟨r⟩itţâ: *sic!* 7 dĕči=*de ačĭ?* 9 sănătosşъ: *sic!*

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Papier, filigrane n° 46. Encre marron foncé. Grande écriture malhabile. Sans sceau ni adresse.

Arch., n° 121. Publié p. N. Iorga, *DB*, I, 34, n° XLIV et *DH*, XV², 871, n° 1735.

Pour la date, v. la lettre précédente.

47

Cîmpulung (Bucovine), 1619.

Le maire de Cîmpulung demande au maire de Bistritza de rouvrir les frontières aux commerçants moldaves, la paix étant rétablie en Transylvanie.

† Eu SCrьstĕ, dvornic *ot Dolgojupolju i* Marco *vel* mьni, scriem multă sănătate şi viiaţă priiatenului nostru bun şi iubit, ğupănul birăul den Bistriţ *i* pan Simiōn prьcălab. Dăm dumilor vostre ştirь c'am ѧnţeles c'au dat dumnădzău de s'au dus čei vrâjmaş Nĕmţii den ţara dumilor vostre, şi e acmu pače şi la dumiavoastră. Deč dăm ştire dumilor vostre d(acă v)a hi pače la dumiavostră şi de ştiţ că... ačei vrâjmaş..., cum am audzit noi, iară dumiavos(tră), scriem carte la M⟨ăr⟩ia sa la Vodă, la domnu nostru, să slobodzĕscă drumul să ѧnb(le) neguţătorii, că sărăčescu foarte neguţători mulţi, să vie cu negoaţe şi cu marhă la Bistriţă. Deč şi dumilur vostre ѧncă v'are hi mai bine şi mai ѧndemănă.

Sim bišem. Mliseuite ⟨z⟩dravi ot g⟨ospod⟩i, amin.

Piz u Dolgojupo⟨l⟩.

V° adresse : † Priiatelenii noştri, ğupănul birăul de Bistriţ şi ğupănul Simiōn prьcălab.

Papier déchiré en plusieurs endroits. Sans filigrane. Encre noire. Sceau plaqué, détérioré.

Arch., n° 246. Publié p. N. Iorga, *DB*, I, 7, n° XII et *DH*, XV², 785, n° 1614.

Pour la date, v. Berger, p. 91, n. 3.

1 Scrьstĕ : *sic !* Marco vel mьni (?) : *?* 12 dumilur : *sic!* 14 bišem : *sic! (Traduction) : nous écrivons cela. Que Dieu vous accorde la santé, amen.*

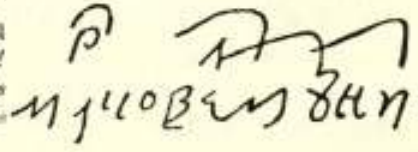

48

Cîmpulung (Bucovine), 17 décembre 1620 (?).

Le maire de Cîmpulung annonce au maire de Bistritza que le Prince de Moldavie se trouve à Jassy et que les Tatars sont partis pour Moscou. Le restant de la lettre est consacré à des affaires particulières : achat de cuir à Bistritza et litige avec un habitant de Rodna.

Al mieu činsti⟨t⟩ şi ales părinte, Măriia ta bir⟨u⟩ de četatĕ Bistriţei, ѧnkinu-mă Mării tale⟨e⟩ cu săn⟨ă⟩tate şi dau ştir⟨e⟩ Mărie dumital⟨e⟩ de rândul veştilor, cu mila lui dumnedză⟨u⟩, iaste pače şi aşedzare bun⟨ă⟩ şi domnu nostru iaste la scaun, la Iaş, iar Tătarii s'au dus la Moscu, şi aş hi venitu şi eu, če m'am dus la Cănpul-lungu pintru nişte cai ai voştri če mii-⟨a⟩ poronĉitu Andriaş că s'a furatь dela voi. Deč voiu nevoi să-i scoţu, numai să vie ōm dela Măria ta să-i cunoscă. Depreun⟨ă⟩ cu fečor⟨u⟩l mieu ačă⟨l⟩altь am trimis Mării tale 6 zloţi, fac şĕse florinţi, şi rămăn noaō florinţi. Deč te rog pre Măriia ta de čel răs, să mi-l dai, că şi čeč ban ţ'oiu trimite făr⟨ă⟩ zăbavă. Şi mă mai rog şi de altu răs să-mi nigoţi şi să mi-l trimiţi, e voiu trimite toţi (ba)nii. Altь, mă rog Mărie tal⟨e⟩ să făč ō carte la birăul de Rodna, să-mi de...a un ōm preţu de patru lei, că mii-a fuğit cu vama a ōptudzeč de piei de capră şi doasprădzĕče bolgarii. Deč să-mi dĕ banii sau să ia preţul ačelor ban⟨i⟩, eă apoi voiu trağe neşte cai dă col⟨o⟩. Deč mă rog Mării tale să-mi făči prav⟨ilă⟩ de toate. Să fii Măriia ta săn⟨ă⟩tos cu pač⟨e⟩ şi cu săn⟨ă⟩tate ѧn več, *o* Xь., ⟨a⟩min. *Dol⟨go⟩polé*, dek., 17.

† Mai mic fečor⟨u⟩l Măria tal⟨e⟩ Gavril, vornicul de Că⟨m⟩pul-lungu, mă ѧnkin Mării tale cu săn⟨ă⟩tate. Gavriil prьcălabul

V° adresse : Cu činste să hie dată la măna Mării sal⟨e⟩ birăului de B⟨istriţa⟩.

22 Măria tale : *sic!*

Papier sans filigrane. Encre marron, décolorée. Écriture menue, peu lisible. Les signes I, H et G, M, H sont confondus entre eux. Sceau plaqué, tombé. Signature autographe.

Arch., nº 205. Publié en résumé p. N. Iorga, *DB*, I, 36, nº XLVIII et *DH*, XV², 896, nº 1768.

Nous conservons la date proposée par M. Iorga (*DB*, II, p. XII). Andreiaș est Andreas Satler, maire de Bistritza entre 1620-21 et 1624-25 (v. Berger, p. 90).

49

Cîmpulung (Bucovine), 1620-21, 1624-25 ou après 1638.

Le maire de Cîmpulung prie le maire de Bistritza de renvoyer en Moldavie la femme d'un notable qui avait quitté son mari et fui en Transylvanie, le Prince de Moldavie ayant ordonné de soumettre à de fortes amendes les habitants de Cîmpulung et autres villages, qui lui ont laissé passer la frontière.

✝ *Eto az* dvornicul Polihron *ot Dlъgopolĕ*, și Grigor⟨e⟩, și Gliga, și Iōn a lui Isaiu și alți oamen⟨i⟩, toți denъ sat de Cămpul-lun⟨g⟩ъ, scriemъ păc⟨e⟩ și sănătate dumitale, birău de Bistriță. Alътъ, dăm știre dumitale ca alui nostru părinъte c'au trecut prenъ straj⟨ă⟩ ō muiare, și amъ făcut și sĕmne. Căndu-i acmu, au venit bă⟨r⟩batul cu cartĕ dumisale lui Vod⟨ă⟩, de dziče că i-au fiğit ačĕ muiare; deč noi n'am ştiut če muiare iaste. Cănъdu acъmu să pradă și Cămpulungul, și Vama, și Știrbicanii; deč ne punem bucatele toți prentr'ačĕ muiare. Deč ne rugăm dumitale și a tot sfatulъ Măriei tale, să te ѧndure dumnedzău să ne dai ačĕ muiare, să ō aducă la noi să ō dăm ѧn măna bărъbatului, să nu ni să ia bucatele. Noi mai multu vom avĕ a sluj⟨i⟩ dumitale ѧntru tot če va hi voя dumilor vostre, să vă hie milă de noi, forte ne rugăm, că ačĕ muiare au fudzit dela bărъbat, če noi nu am ştiut c'au fudzit, če nĕ-m gănъdit că iaste ō săracă, cum trec multe sărače. Deč ne rugăm dumilōrъ vostre să ō daţi ѧn măna čestui ōmъ če va aduč⟨e⟩ și carътĕ, anum⟨e⟩ Simiōnъ Piōarul, că ačesta au fostъ străjar, deč lui i să duč⟨e⟩ capul acumu și noă bucate⟨le⟩. Če să nu ne lăsați la pradă dumnĕvostr⟨ă⟩, čъ să daţi ačĕ muiare să ō dăm ѧn măna bărbatului. De ačĕsta ne rugăm dumitale birău, dumitale Andreiașu, ca lui dumnedză⟨u⟩ den čeru. *Mca fev., 19 dni.*

V° adresse : ✝ Să să dĕ ačĕstă carte ѧn măna birăului de Bi⟨s⟩triți și alъ nostru nedejduitorъ ѧntru tot, Anъ dreiașu.

Papier sans filigrane. Sceau plaqué, cire brune : une croix double. On peut distinguer les lettres KOM, appartenant à la légende. Arch., nº 421. Inédit.

Andreiaș peut être Andreas Satler, cité dans la lettre précédente, ou bien Andreas Amendt (Végh), maire de Bistritza à partir de 1638 (v. Berger, p. 90-91).

50

Cîmpulung (Bucovine), 1620-21, 1624-25 ou après 1638.

Les magistrats de Cîmpulung prient Andreas (Satler ou Amendt), maire de Bistritza, de juger un différend entre un garde frontière de Cîmpulung et un villageois qui a acheté une jument en Transylvanie.

✝ Noi, vorničii de Cămpulu⟨ng⟩, scriu ѧkinăčune și mulътă sănътate Mării tale birău Andrečșъ de četatĕ Bistriței. Alta, dăm știre dumiitale de răn⟨dul⟩ Ursului dela noi, c'au fos ședzănъdъ ѧn straj⟨ă⟩, ără Ștefan Tărът au ѧcu⟨n⟩ğuratъ straj⟨a⟩, ără vorničii au prădat pre Ursulъ, dĕ-u dat Ursul 4 zloți globă vorničilor, čeine au fostъ atunъči. Dĕčii Ursul au strinsъ pre Ștefan să-i plătească ačei patru zloți čĕ-u dat printru dinsu. Eră Ștefan au fostъ cumpărat ō ĕpă direptъ 3 florinț la Gol Mateș, din Ed. Dĕčii Ursul ō au dat vorničilor ĕpa, ără vorničii n'au vrutъ să ō č, c'au fostъ rĕ și scopă de unъ pičor; dĕči acmu am trimis pre Ursul la dumičvostră, să-i leğuiți; și ĕpa ѧcă ō am trimis la dumničvostră. Dĕči pohtim pre dumičvostră să aibă lĕge la dumničvostră cu direpътulъ. De ačĕsta rugămъ pre dumičvostră, noi ѧcă vom face printru voĕ dumiilor vostre. Și să hiți sănătoș o *Xrist... amin. Pis mai, 23 dnъ.*

7 fiğit : *sic!* 12 să o dăm *est répété au dessus de la ligne.*

26 Bi⟨s⟩triți : *sic!* 6 čeine : *sic!*

Vº adresse: † Să să dĕ aĕĕstă carte ·ѧm mâna biráului de četatĕ Bistriţeei cu mare činste.

Longue feuille de papier. Filigrane nº 50. Encre marron foncé. Sceau plaqué, cire noire, indéchiffrable.

Arch., nº 49. Publié p. 16, Iorga, *DB*, I, 16, nº XXI et *DB*, XV², 889, nº 1757.

Pour la date, v. la lettre précédente.

INDEX

Les chiffres renvoient aux numéros d'ordre des pièces. A la suite des noms de lieux on trouvera l'indication de leur dénomination hongroise. A la suite des noms propres on trouvera, entre parenthèses, l'indication du lieu où apparaît tel personnage et la date de la pièce. Les noms, tels qu'ils apparaissent dans le texte, sont enfermés entre crochets.

I

NOMS DE LIEUX, DE MONTAGNES, DE RIVIÈRES ET DE PROVINCES

ALBA-JULIA, v. BELGRAD.

BELGRAD, ville en Transylvanie, 8.

BÂRGĂU, village, d. Bistritza-Năsăud *(Borgóbeszterce)*, 13.

BÂRGĂUL de jos, id., *(Alsóborgó)*, 19.

BORŞA, village dans le Maramureş *(Borsa)*, 30.

BUDINEŢI, village en Bucovine (d. Storojineţ), 25.

CAMENIŢA, Kamenetz, ville en Podolie, 37.

CERNĂUŢI, Czernowitz, village, auj. capitale de la Bucovine, 37.

CÎMPULUNG, ville en Bucovine, 1, 4, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 24, 27, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 38, 41, 42, 47, 48, 49.

CÎRLIBABA *[Cîrlibaholţ]*, crête de montagne en Bucovine, entre la rivière du même nom et la vallée du Ţibău, 4.

COŞNA, montagne dans le Sud-Ouest de la Bucovine, près de Dorna, 1, 4.

COTNARI, village en Moldavie (d. Iaşi), 41.

DERLA, localité en Bessarabie (?), 46.

DLĂGOPOL, traduction en v. sl. du nom de *Cîmpulung* (v. sl. *dlĭgŭ* + *polje*), 12, 13, 17, 31, 47, 48, 49.

DUNĂRE, le Danube, 45.

FĂGĂRAŞ, ville en Transylvanie, 6.

FELDRU, village, d. Bistritza-Năsăud *(Földra)*, 35.

HIDIŞ *[Hăgeş]*, village, d. Bihor *(Hegyes)*, 25.

HOTIN, forteresse sur le Dniester, dans le Nord de la Bessarabie, 8, 45, 46.

IAD, village, d. Bistritza-Năsăud *(Jád)*, 7, 30, 50.

IAŞI, capitale de la Moldavie, 41, 48; v. glossaire, s. v. *scaun*.

LUCAVEŢ, village en Bucovine (d. Vijniţa), 25.

MAIER, village, d. Bistritza-Năsăud *(Majer)*, 3.

MARAMUREŞ, province dans le Nord de la Transylvanie, 2.

MOISEI, village, d. Maramureş *(Mojszén)*, 25, 30.

MOLDOVA *[ţara Muldŭŏei, Moldŭa, ţara Moldovei]*, la Moldavie, 1, 2, 25, 45, 46.

MOLDOVIŢA, monastère de moines en Bucovine, 1, 26, 28, 29, 30.

MOSC, Moscou, 48.

NEAMŢU *[Tîrgu-Neamţu]*, ville en Moldavie, 24, 34.

NEGRIŞOARA, montagne en Moldavie, d. Suceava, 4.

NISTRU, le Dniester (fl.), 41, 45.

RĂDĂUŢI, ville et évêché en Bucovine, 39.

RODNA, village, d. Bistritza-Năsăud *(Ujradna* et *Oradna)*, 16, 18, 21, 48.

ROMAN, ville et évêché en Moldavie, 43, 44.

SĂCEL, village, d. Maramureş *(Izaszacsal)*, 30.

SĂLIŞTE, village, d. Maramureş *(Felsöszelistye)*, 2, 30.

SÎNGIORGIU *[Sîngiordz]*, village, d. Bistritza-Năsăud, *(Oláhszentgyörgy)*, 10.

SIRET, village en Bucovine, 18; *Tîrgul Siretului*, id., 37.

SLATINA, monastère de moines en Moldavie (d. Suceava), 23.

SNEATIN *[Slĕtin* au lieu de *Snĕtin]* Sniatyn, ville dans le Sud de la Galicie, 37.

ŞTEFĂNEŞTI, village en Moldavie, d. Botoşani, 37.

ŞTIRBICANI, village en Bucovine, 49.

SUCEAVA, ville en Bucovine, 4, 5, 7, 17, 19, 20, 21, 22, 27, 37, 40, 42; district de Suceava, 16.

SUCIUL de sus, village, d. Solnoc-Dobîca *(Felsöszöcs)*, 36.

SUHARD, groupe de montagnes au Nord-Ouest du village Cîrlibaba (Bucovine), 1.

TELCI, village, d. Bistritza-Năsăud *(Telcs)*, 30.

ŢIBĂU, montagne en Bucovine, 4, v. CÎRLIBABA.

UNGUREASCĂ *[ţara ~]*, la Transylvanie, 8.

VAMA, village en Bucovine, d. Cîmpulung, 49.

VÂRAREA, village, d. Bistritza-Năsăud *(Nĕposz)*, 35.

VIŞEUL de mijloc, village, d. Maramureş *(Középvisó)*, 30.

VIŞEUL de sus, id. *(Felsövisó)*, 30.

VORONEŢ, monastère de moines en Bucovine, 44.

II

NOMS PROPRES

AGATHON, npr., supérieur du couvent de Moldovitza (1601-02 ou après 1605), 28, 29.

ALBUL COSMA, npr., juge de Sîngeorgiu (début du XVIIe s.), 10.

ALEXANDRU CEL BUN, prince de Moldavie (1400-1432), 1.

ALEXANDRU MOVILA, v. MOVILĂ.

AMENDT, v. ANDREIAS.

ANDONIE, npr., supérieur du couvent de Moldovitza (début du XVIIe s.), 26.

ANDREIAS, npr., ANDREAS AMENDT (VÉGH), maire de Bistritza (1638-1643), 49, 50.

ANDREIAŞ, npr., notable de Bistritza (1600), 8.

ANDREIAŞ, npr., v. SATLER.

ANDREICA, v. INDREICO et CORB.

ARMENI, les Arméniens: de Cernăutzi, 37; de Cîmpulung, 10, 11; de Suceava, 5, 21.

ATHANASIE, npr., évêque de Roman (1616-1631), 43, 44.

BADEA, npr.: ~ STOLNICUL, magistrat de Făgăraş (1599), 6.

BĂLUŢĂ GAVRIL, npr., brigand (1616-1631), 43.

BARSOVSKI DIMITRIE, npr., gouverneur de Suceava (1601), 27.

BATHORI, npr., v. JICMON.

BEUZ VĂSIIAN, npr., prêtre à Suceava (début du XVIIe s.), 20.

BILŢĂ TOMA, npr., maire dans le Nord du Maramureş (1602-1617), 30.

BIRTĂLĂNEASĂ, npr., femme de Barthołomé (hong. *Bertalan*), Suciul de sus (1608), 36.

BUDAKER GASPAR *[Budaki Gaszpar]* npr., maire de Bistritza (1576-1577, 1580-1586, 1594-1602), 1.

BUDAKER JOHANN *[Budaki Ianoş]*, id. (1594-1595, 1598-1601), 3, 4, 5, 6, 7.

BURZEU, npr., Suciul de sus (1608), 36.

ČACR IUȘTUAN, npr. (hong.), Suceava (1592-1597), 5.
CANDREA, npr., malfaiteur, Borgo-Bistritza (début du XVIIe s.), 13, 15.
CAZACUL GLIGORE, npr., boyard de Lucavetz (début du XVIIe s.), 25.
CAZAČI, les Cosaques, 37, 45, 46.
COCRIȘEL, npr., Moldavie (1600), 8.
COMAN DAN, npr., Iad (1602-1617), 30.
CORB ANDREICA, npr., Vișeul de mijloc (1602-1617), 30.
CORESKI, npr., v. KORECKI
CORNIȘ GAȘPAR, npr., v. KORNIS.
CORNIȚĂ, npr., malfaiteur, Borgo-Bistritza (début du XVIIe s.), 13.
COSMA, npr., maire de Cîmpulung (1595), 3.
COSMA, npr., maire de Telči (1602-1617), 30.
COSMULEI, npr., Rodna (début du XVIIe s.), 18.
COSTANDA, npr. f., Moldavie (1600), 8.
COSTEA, npr., boyard de Lucavetz (début du XVIIe s.), 25.
COSTIN, npr., Rodna (début du XVIIe s.), 21.
CREȚUL IRIMIA, npr., prêtre à Sînǧeorǧiu (début du XVIIe s.), 10.
DANČIUL GAVRIL, npr., Suceava (1615), 40.
DIMA, npr., Suceava (début du XVIIe s.), 22.
DUMITRU, npr., prêtre à Moisei (début du XVIIe s.), 25.
FED MIHAI, npr., Săliște (Maramureș), (1602-1617), 30.
FODOTSKI, npr., Suciul de sus (1608), 36.
FRANK GEORG (nommé aussi SZABÓ) *[Frangu Giurǧiu]*, maire de Bistritza (1604-1605, 1608-1610, 1613-1615, 1618-1619), 32, 33, 34, 35, 40.
GALERIE, npr., supérieur du couvent de Slatina (début du XVIIe s.), 23.
GAVRIL, npr., Suceava (début du XVIIe s.), 21.
GAVRIL, id., maire de Cîmpulung (1620), 48.
GEALALI, horde de Tatars, 17.
GHEORGHE, npr., maire de Cîmpulung (début du XVIIe s.), 10, 11.
—, habitant de Cîmpulung (début du XVIIe s.), 16.
—, *a i Mosoștoie*, fils de MOSOȘTOIE, Cîmpulung (début du XVIIe s.), 10.
GLIGA, npr., Cîmpulung (1620-1625 ou après 1638), 49.
GOL MATEȘ, npr., Iad (1620-1638), 50.
GONȚUL, npr., prêtre à Suceava (début du XVIIe s.), 20.
GRIGORE, npr., conseiller communal à Cîmpulung (1604-1618), 17, 32, 41, 42.
—, id., Cîmpulung (1620-1638), 49.
—, id., Iad (1602-1617), 30.
HADĂU ALEXEI, npr., Bistritza (1604-1618), 35.
HAPKA SIMION, npr., Vișeul de sus (1602-1617), 30.
IACOB, npr., clerc à Suceava (début du XVIIe s.), 22.
IANĂȘ, npr., noble hongrois, d. Bistritza-Năsăud (1592-1597), 5.
IANE COMISUL, npr., magistrat de Făgăraș (1599), 6.
ILIȘ, npr., conseiller communal à Iad (1600), 7.
ÎNDREICO ȘTEFAN, npr., Vișeul de mijloc (1602-1617), 30.
ION ISAI, npr., Bărgăul de jos (début du XVIIe s.), 19.
—, id., Cîmpulung (début du XVIIe s.), 9.
—, id., Moisei (1602-1617), 30.
IONAȘCO, npr., prêtre à Budinești (début du XVIIe s.), 25.
—, id., Cîmpulung (1615), 38.
—, id., Sînǧeorǧiu (début du XVIIe s.), 10.
—, id., Siret (début du XVIIe s.), 18.
IONČEA, npr., prêtre à Săliște (1602-1617), 30.
JICMON, npr., Sigismond Bathori, prince de Transylvanie (1600-1601), 27.
KORECKI *[Coreski]*, npr., Prince polonais (1617), 46.
KORNIS GASPAR *[Corniș Gașpar]*, npr., chef de mercenaires en Transylvanie (1593), 2.
LAZĂR, npr., prêtre à Bistritza (1599), 6.

LEȘI, les Polonais, 27, 37, 41, 45.
LITFANI, hommes d'armes Lithuaniens, 45.
LUPUL MĂLAI, npr., dignitaire en Moldavie (1617), 45, 46.
MACRAI IUȘTUAN, npr., noble hongrois, d. Solnoc-Dobîca (1608), 36.
MACSIM, npr., Telči (1602-1617), 30, v. MAXIM.
MANOLE, npr., prêtre à Suceava (début du XVIIe s.), 20.
MARCĂȘ, npr., Săcel (1602-1617), 30.
MARCU, npr., Cîmpulung (1619), 47.
MARTIN, npr., Cîmpulung (début du XVIIe s.), 16.
MATEI, npr., Lucavetz (début du XVIIe s.), 25.
MAXIM, npr., Hidiș (début du XVIIe s.), 25, v. MACSIM.
MICULA, npr., Maier (1595), 3.
MIHAI-VODĂ, npr., Michel le brave, Prince de Valachie (1593-1601), 8, 27.
MITROFAN, npr., prêtre à Moldovitza (début du XVIIe s.), 29.
MOGÎLDEA, npr., dignitaire en Moldavie (1600), 8.
MOȘOSTOIE, npr. f., Sînǧeorǧiu (début du XVIIe s.), 10.
MOVILĂ, npr., famille de Princes qui ont regné en Moldavie : ALEXANDRU — (22 nov. 1615-2 août 1616), 38, 41; EREMIA — (août 1595-10 juillet 1606), 38.
MUNTENI, les Valaques, 41.
NEMȚI, les Allemands, 47.
NICOARĂ, npr., Borșa (1602-1617), 30.
NICOLAE *(Sfîntul —)*, la S. Nicolas, 40.
NICOLAE, npr., diacre à Suceava (début du XVIIe s.), 20.
NISTOR, npr., Telči (1602-1617), 30.
ONEA, npr., Suceava (début du XVIIe s.), 19.
ORBAN, npr., v. WEIDNER.
PAȘCO SIMION, npr., Suciul de s. (1608), 36.
PETRE, npr., clerc à Cîmpulung (1612, 1616), 37, 41, 42.
PIOAREL SIMION, npr., garde-frontière à Cîmpulung (1620-1625, 1638), 49.
PLATON, npr., Sînǧeorǧiu (début du XVIIe s.), 10.
POGAN JURJ, npr., préfet du Maramureș (1593), 2.
POLIHRON, npr., maire de Cîmpulung (1620-1625, 1638), 49.
POTLOGAR TOADER, npr., maire de Suciul de sus (1608), 36.
RĂZVAN ȘTEFAN, npr., Prince de Moldavie (3 mai 1595-août 1595), 3, 4.
ROMĂSCEL VASILE, npr., percepteur des impôts du d. de Suceava (début du XVIIe s.), 16
ROTOMPAN CHRISTIAN, npr., maire de Cîmpulung (1604-1619), 31, 32.
RUBUL ȘTEFAN, npr., malfaiteur (début du XVIIe s.), 13, 15.
SATLER ANDREAS (EPHIPPIARIUS, NYERGES), npr., maire de Bistritza (1620-1621, 1624-1625), 48, 49.
SAȘI, les Saxons de Transylvanie, 8.
SIMION, npr., conseiller municipal de Bistritza (1593), 2; (1619), 47.
—, id., d. Bistritza-Năsăud (début du XVIIe s.), 16; (1602-1617), 30,
—, id., maire de Cîmpulung (début du XVIIe s.), 13, 14, 15, 16
ȘINKER GHEORGHE, npr., Bistritza (1599), 6.
SWCZ GEORG *[Siuč Giurǧiu]*, npr., maire de Bistritza (1602-1603, 1606-1607, 1611, 1612, 1616-1617), 30, 35.
SPIRIDON, npr., Moldavie (1600), 8.
SUS MIHAI, npr., conseiller municipal à Bistritza (1604-1618), 35.
SUTRA PETRE, npr., Bistritza-Năsăud (début du XVIIe s.), 24.
SZABÓ GEORG *[Sobău Giurǧiu]*, npr., maire de Bistritza, v. FRANK.
TĂLMAČ VASILE, npr., maire de Cîmpulung (début du XVIIe s.), 17.
—, id., percepteur des impôts du d. de Suceava (début du XVIIe s.), 16.
TĂNASE, npr., Cîmpulung (1595), 3.
TĂRIȚĂ ȘTEFAN, npr., d. Bistritza-Năsăud (1620-1625, 1638), 50.
TĂTARI, les Tatars, 17, 29, 37, 41, 48.

THEODOSIE, npr., supérieur du couvent de Voronetz (1616-1631), 44.
TOADER *[Sem –]*, la S. Théodore, 41.
TOLNAY MIHAI, npr., hetman de Suceava (1595), 4.
TOMA, npr., préfet du Maramureș (1593), 2.
TOMIAGĂ JURGE, npr., Vișeul de sus (1602-1617), 30.
TOMȘA ȘTEFAN, npr., Prince de Moldavie (20 nov. 1611-22 nov. 1615, sept. 1621-août 1623), 41.
TORCIUL, npr., maire de Cîmpulung (début du XVIIe s.) 9.
UDREA, npr., hetman de Suceava (1600), 7.
URSUL, npr., douanier à Cîmpulung (1620-1625, 1638), 50.
VÀSEI ALEXEI, npr., Borgo-Bistritza (début du XVIIe s.), 9.
VÀSCAN, npr., Cîmpulung (début du XVIIe s.), 24.
–, id., Sînġeorġiu (début du XVIIe s.), 10.
VÉGH, v. ANDREIAȘ.
WEIDNER URBAN *[Orban]*, npr., maire de Bistritza (1578-1579, 1587-1590, 1593, 1596-1597), 2, 5.

GLOSSAIRE

Le premier chiffre renvoie au numéro d'ordre ; le second indique la ligne de la pièce. Les mots, tels qu'ils apparaissent dans le texte, sont enfermés entre crochets droits. Pour fixer le sens de certains mots, on a reproduit les phrases dans lesquelles ils figurent. La source de quelques emprunts est indiquée entre parenthèses.

acolisi (a se), *vr.:* dĕči s'au acolisitъ Simiōn de ačel cal, de i l-au vănъ⟨dut⟩, *Siméon s'est emparé du cheval et l'a vendu*, 16[7].
albă, *adj. f.:* săptâmâna čĕ –, *la semaine qui précède le dimanche gras, pendant laquelle on ne mange que des laitages et des œufs*, 19[12].
albață, *sf.:* –pre ōkiu, *taie*, 19[8].
aračet, *v.* arġint.
arġint (?) [aračet], *sn.:* un irelo de –, *une bague en argent (?)*, 9[15].
așędzare, *sf.:* iaste pače și – bună, *la paix et la tranquillité règnent*, 48[4].
ba, *adv. de négation:* sănătoși-s au ba, *sont-ils oui ou non en bonne santé*, 40[5]; 1[28]; 18[16].
ban, *sm., argent (monnaie)*, 48[17]; –i gata, *argent comptant*, 22[5].
bașă, *sm., Pacha*, 29[11].
bate (a), *va.:* a – războiu, *faire la guerre*, 8[4].
bătrîni, *sm. pl., conseillers communaux: de Cîmpulung*, 14[2]; *de Tg.-Neamtzu*, 24[3].
bîntui (a), *va :* și voi skelarilor, nime să n'aibă a bântui preste dzisa noastră, *qu'aucun douanier n'ose changer les dispositions que nous avons prises*, 7[7].

bolgariu [*pl.* bolgarii], *sn., cuir de Russie*: ōptudzeč de piei de capră și doasprădzĕče bolgarii, 48[17].
bucate, *sf. pl., argent (monnaie)*, 43[22]; 44[25]; *boeufs*, 21[11]; *fortune, objets en nature*, 14[7]; 16[25]; 49[18.20].
burduf [*pl.* burdujii], *sn., outre contenant du fromage de lait de brebis ou de chèvre*, 16[26].
cădea (a), *vn.:* cădem cu fațele la vъrdele pămăntъ, *nous nous prosternons la face contre terre* 44[23-24].
cămașe, *sf., chemise*, 8[23]; 9[19].
cap, *sn.:* aest – de țară a Mulduvei, *cette extrémité de la Moldavie*, 31[3].
carte, *sf., lettre*, 14[10]; 15[11]; 19[4]; 21[4]; 35[20]; 40[5]; 48[15].
caș, *sn., fromage blanc:* – de čara, *boule de cire de la forme d'un fromage blanc*, 9[27].
catastiv, *sn., registre*, 34[5].
čeașnic, *sm., échanson (titre de noblesse)*, 27[1].
čengătoare, *sf., ceinture*, 9[17].
čerca (a), *va.:* am čercat cu ōameni buni, *nous avons interrogé des honnêtes gens*, 21[5].
čerčel, *sm., boucle d'oreille*, 9[16].
čertare, *sf., punition:* să aibъ ačei ōameni răi – mare, *que ces brigands soient punis sévèrement*, 35[9].
colac, *sm., cadeau en nature:* și țъm trimis dumitale colacul, un cal, *et nous vous avons envoyé le cadeau, un cheval*, 43[23].
comis, *sm., titre de noblesse*, 6[1].
cot, *sm., coudée, aune* : coțe de pă⟨n⟩dze, 9[9].
crainic, *sm., héraut, crieur public*, 30[24].
crede (a), *va.:* pre sufletele noastre... să crĕdeț, *nos âmes en sont témoins*, 36[5]; să-și crĕdză ōkii, *pour se convaincre de visu*, 19[19].
cruța, (a), *va., préserver :* șe să cruțe dumnedzeu cu pače șe co sănătate, *et que Dieu vous garde en paix et en bonne santé*, 38[19-20].
cui, *sn., clou*, 22[9.12.15]; 23[8].
cumănac, *sn., bonnet*, 16[20].
cure (a), *vn., courir:* ară ōmenii dumiilor vostre au cursъ dup'ănși, *et vos hommes leur ont couru après*, 16[15].
custa (a), *vn., maintenir en vie, vivre:* și să te custe dūmnedzău, *que Dieu te maintienne en vie*, 28[4]; păr'unde vom costa, *tant que nous vivrons*, 42[7-8].
cuvînt, *sn.:* cătrâ goborьnatulъ să fiți cu cūvântъ dereptъ mere, *je vous prie d'être loyaux quand vous parlerez de moi au Prince de Transylvanie*, 28[6-7].
dălban, *sn., mousseline, fichu de mousseline (osmanli* dūlbend, tūlbent), 9[13].
dele, *sf. pl., objets (v. sl.* dĕlo), 9[7].
deregător, *sm., maire : – de Cîmpulung*, 11[1]; 14[1]; 15[2]; 17[1].

desag, *sm.*, *besace*, 16[20].
descăleca (a), *va.:* de căndu să-ŭ descălecat țara Muldŭoei, *depuis la colonisation (fondation) de la Moldavie*, 1[14].
diac, *sm.*, *clerc, scribe (v. sl.* dijakŭ), 22[29].
domn, *sm.*, *Prince de Moldavie*, 48[4] *et passim.*
dvornic, *v.* vornic.
eco, *nj.*, *et*, 1[24]; 48[13].
egumen, *sm.*, *supérieur d'un couvent*, 23[4]; 26[1]; 29[2]; 44[1].
făcători răi, *sm. pl.*, *malfaiteurs*, 27[5].
fag, *sm.*, *hêtre*, 39[4].
făină [fănină], *sf.*, *farine*, 7[4].
fečor, *sm.*, *jeune homme*, 16[6]; *fils (formule de politesse)*, 48[22]; – de soflet ğorat în besĕ⟨re⟩că, *fils adopté sous serment à l'église (cf.* N. Iorga, *Gesch. d. rumän. Volkes*, I, p. 205), 8[17].
fier [herul], *sn.*, *marque au fer rouge appliquée sur un cheval*, 19[20]; 25[20].
fîrtai, *sn.*, *quart*, 7[4].
florint, *sm.*, *florin (monnaie)*, 16[18]; 48[10]; 50[9], *v.* vorint.
foc, *sn.:* să-l lasaț la focul, *envoyez-le (m. à. m. laissez-le) au diable*, 20[15-16]; *malheurs, dégâts produits apr une invasion*, 40[7].
fotă, *sf.*, *jupe du costume des paysannes*, 9[28].
frînge (a), *va.:* să no vă fie frămtă voia, *que votre volonté ne soit pas contrecarrée*, 38[14].
fulău, *sm.*, *homme malhonnête:* dăm știre dŏmnilŏr voastre că sămtu ŏameni buni și derepți... nu sămtu fulăi, 19[12-14].
fur, *sm.*, *voleur*, 27[4]; 35[5].
galben, *sm.*, *ducat (monnaie)*, 43[12].
ghindă, *sf.*, *gland (fruit du chêne)*, 39[9].
ğiulği [ğolče], *sn.*, *toile fine (hong.* gyolcs), 9[21].
gloabă, *sf.*, *amende en argent comptant ou en nature*, 50[6].
glugă [gugŭlă], *sf.*, *capuchon*, 16[20].
gobornatul, *sm.*, *le Prince de Transylvanie*, 28[7].
ğolče, *v.* ğiulği.
gorștinar, *sm.*, *collecteur de l'impôt sur les moutons et les porcs, dit* gorștină, 16[2].
grăbi (a), *va.:* au grăbitŏ nŏmtĕ în Černăuțe, *(les Polonais) sont arrivés précipitamment à Cernăutzi pendant la nuit*, 37[6-7].
greș [făr'griși], *loc. adverbiale*, *sans faute*, 29[13].
ğudeț, *v.* județ.
gugŭlă, *v.* glugă.
guler, *sn.*, *collet*, 9[11].
iapă, *sf.*, *jument*, 9[11]; 19[5-6]; 24[5]; 34[4]; 35[13]; 50[9. 10. 12].
împăratul, *sm.*, *le Sultan*, 29[10].
implea (a), *va.:* să-i ɐplă de pre dă⟨n⟩so locŭ. De no vei ɐplĕ, *qu'il lui rende (les objets volés). Si tu ne rends pas les objets*, 9[31-32].
îndemînă, *adj.:* și dumilor voastrĕ încă ar hi – cu noi, *la chose serait commode pour*

les rapports qu'il y a entre nous, 31[4].
inel, *sn.*, *bague*, 9[15]; 16[18], *v.* arğint.
înkisoare, *sf.*, *prison*, 20[12].
învăluială, *sf.*, *importunité, ennui*, 26[12].
învăța (a), *va.:* pr e popa Manole am învățat să scrie, *j'ai dicté au prêtre Manole*, 20[20-21].
jecui (a), *va.*, *piller*, 16[16-17].
jir, *sm.*, *faîne (fruit du hêtre)*, 39[9].
jude, *sm.*, *magistrat*, 30[23].
județ, *sm.*, *magistrat*, 36[8]; – la marğine, *magistrat dans une region frontière*, 31[13].
jupîn, *sm*, *titre honorifique, Messire*, 36[5]; *maire de Bistritza*, 21[2]; 24[11]; 32[8].
jurat, *sm.*, *conseiller communal: de Bistritza*, 20[4]; *de Iad.* 7[4]; *du Maramureș*, 30[1-2].
kelșug, *sn.*, *fortune (hong.* kŏltség). 44[8. 15].
lăsa (a), *va.:* va lăsa pre loc răvaș, *il donnera tout de suite une lettre*, 12[10].
laudă, *sf.:* ne rugăm .. să facĕț ŏ carte... la Vodă, să... lase (vama) cum au fost și mainte vrĕme, și can cu laudă, *nous vous prions d'écrire au Prince de Moldavie de rétablir les droits de douane de jadis, qui ont donné de bons résultats*, 12[7].
leğe, *sf.:* a face leğe, *rendre justice (dans un procès)*, 21[11].
leu, *sm.*, *monnaie*, 22[8]; – bătut, *écu monnayé*, 22[12-14].
măreț, *adj.:* la čenstitol șe – de dumnedzeu, *à Messire... loué du Seigneur*, 37[1].
marğine, *sf.:* ačea sănto Cădzače șe ședu prĕ čele margene în țara leșască, *ceux-là, ce sont des Cosaques qui sont établis à la frontière de la Pologne*, 37[11-12].
marhă, *sf.:* *bétail*, 16[11]; 19[15]; 30[21]; 36[7]; *marchandise*, 11[11]; 47[11] *(hong.* marha).
mărturisi (a), *va.:* mărturisăsca cu suvletul, *je prends mon âme à témoin, je jure sur mon âme*, 25[18].
mătase, *sf.*, *soie*, 9[16].
mereu, *adv.:* podŭri merĕe, *ponts à demeure (sur le Danube)*, 45[8].
mîna (a), *va.:* a – soli, *envoyer des émissaires*, 17[7].
mișei, *sm. pl.*, *gens pauvres (serfs)*, 13[7]; 35[11].
muiere, *sf.*, *femme*, 10[4.5.6]; 49[5-7].
năframă, *sf.*, *fichu, voile de tête (costume des paysannes)*, 9[29].
nătare, *sm.*, *serf:* cu tare cu nătare, cu mie cu mare, *avec les propriétaires et les serfs*, 36[14-15].
negoț, *sn.:* să vie să adocă negoțu de care treboește la noi, *qu'ils apportent les marchandises dont nous avons besoin*, 32[17]; negoațe, *pl.*, 35[6].
neguța (a), *va.:* să-mi nigoți, *achète-moi*, 48[13].
nemeș, *sm.*, *noble hongrois*, 11[9].
nepreitor, *sm.*, *malfaiteur*, 44[10].
nevoi (a), *va.:* și nevŏim să n'aibă niče ŏ nevoe, *et nous*

nous efforçons de leur éviter tout ennui, 35[11-12].

nume, *sn.:* ş'au lâsat ũnulъ în – de mortъ, *ils en ont laissé un pour mort*, 16[17].

omăt, *sn., neige*, 13[17].

opincă, *sf., sandale (chaussure des paysans)*, 16[21].

oşti, *sf. pl., armées*, 42[5.11.14]; 45[9].

păere, *sf. pl.*, (*sing* păioară), *voile*, 9[21].

Pan, *sm., titre honorifique, Messire*, 27[1]; 47[3], *v.* jupîn.

părinte, *sm., père (titre honorifique):* al mieu ĉinstit şi ales părinte, Mariia ta birău de ĉetatĕ Bistriţei, 48[1-2].

pestrue [prestrure], *adj. f.:* ũ – de ъpe, *une jument tachetée*, 19[10].

pierde (a), *va.:* niu m'au perdut, *ils ne m'ont pas tué*, 8[7].

pîne, *sf., pain*, 26[7-8], *v.* pită.

pîrcălab, *sm., préfet et magistrat d'un district*, 24[2.11]; 27[3.10]; 35[5.4.19]; 39[4-5]; 47[3-4].

pîrgar, *sm., conseiller communal: de Bistritza*, 33[2]; 35[4]; 39[5]; *de Tg.-Neamtzu*, 24[1]; *de Suceava*, 19[1].

pită, *sf.:* – făcută, *pain*, 7[5].

popă, *sm., prêtre, curé*, 20[1]; 25[3.7.8]; 29[2]; 30[11]; 36[14], *v.* preot.

Portar, *sm., gouverneur d'une place forte*, 22[1].

potronic, *sm., petite monnaie (v.* Tiktin, *Rumän.-deutsch. Wb.*, p. 1227, s. v.), 9[7-8]; 18[11.13].

prăda (a), *va.:* să pradă şi Cămpulungul, şi Vama, *Cimpulung et Vama sont soumis à de lourdes amendes*, 49[8-9].

pravilă, *sf., code, loi:* deĉe au aflat la – nostrâ, *ils ont trouvé dans notre code*, 20[8]; deĉ mă rog..... să-mi faĉi – de toate, *nous vous prions de rendre un jugement pour le tout*, 48[19].

preinţă *sf., bonne santé*, 30[3].

preot, *sm., prêtre*, 14[2]; 44[1], *v.* popă.

presi (a), *va.:* macar niumai d'aş – co trupol, încă să es în ţara, *pourvu que mon corps puisse résister aux privations jusqu'à ma libération*, 8[19].

preţ, *sn.*, deĉ să-mi dĕ banii sau să ia preţul aĉelor bani, *qu'il me rende l'argent ou l'équivalent de la somme*, 48[17-18].

prinsoare, *sf., prison*, 20[5], *v.* închisoare.

pune (a), *va.:* a-şi pune bucatele, *garantir avec sa fortune*, 14[7]; 49[9].

puţin, *adj.:* aiasta puţinĕ scrisorĕ, *cette courte lettre*, 13[4].

răvaş, *sn., lettre, billet*, 12[10].

rînd, *sn.:* de rindul a neşte furi, *en ce qui concerne certains voleurs*, 27[4]; tot pre răndu am înţeles cărţii dumitale, *j'ai compris point par point votre lettre*, 40[5]; prentru răndul ũamenilōr, *en ce qui concerne les hommes*, 40[6]; de răndul ĉelui tlъhar, *quant à ce malfaiteur*, 43[9].

rîs, *sm., lynx*, 48[11].

rod, *sn., famille, parenté* (*v. sl.* rodŭ), 41[7].

roib, *adj. m.:* cal –, *cheval alezan*, 43[24].

roke, *sf., robe*, 9[20].

rotat, *v.* sur.

rudă, *sf., famille, parenté:* iar de noi de toată ruda noastră iaste ertat, 20[14].

să, *conj., si*, 3[13].

săcure, *sf., petite hache*, 29[19], *v.* topor.

săduş, *sm., garant* (*hong.* szavatos, szovatos), 24[5]; 34[4].

sălaş, *sn., campement*, 16[16].

sărac,–ă, *sm. et f., serf, femme du peuple* 49[17]; *adj. m.:* aĉeşti săraĉe de ũmene, *ces pauvres gens*, 29[17], *v.* mişei.

scaun, *sn., résidence (du Prince de Moldavie)*, 32[15]; 38[6]; 41[5]; 48[5].

scopă, *adj. f.:* ũ ĕpă... –, *une jument boiteuse*, 50[11].

şindilă, *sf., bardeau, échandole*, 22[9].

skelar, *sm., douanier*, 7[7].

slăbi (a), *vn.:* că au foarte slăbit manastirĕ de pâne, *les moines ont vivement ressenti le manque de pain*, 26[7-8].

socotitor, *sm, chef des douaniers*, 40[20].

sol, *sm., envoyé, messager*, 16[6].

şoltuz, *sm., maire : de Tg.-Neamtzu*, 24[1]; *de Siret*, 18[2]; *de Suceava*, 19[1]; *maire arménien de Suceava*, 21[1].

somsid, *sm., voisin* (*hong.* szomszéd), 2[19].

somţer, *sn., velours* (*all.* Sammet, Sammt), 9[10].

sovon, *sn.:* sovone co her, *chemises en toile fine brodées de fil d'or (?)* (*v. sl.* savanŭ), 9[12].

spătar, *sm., titre de noblesse (porte-glaive)*, 32[1].

stolnic, *sm., titre de noblesse (sommelier) : – de Suceava*, 40[1].

straje, *sf., poste de garde à la frontière*, 49[5]; 50[4].

străjar, *sm., garde-frontière*, 49[19].

strîmb, *adv :* de va părĕ cu strănbul aĉĕlui ũmu, *si la chose paraît injuste à cet homme*, 19[17].

strînge (a), *va.:* au strinsъ pre Ştefan să-i plătĕscă aĉei patru zloţi, *il l'a forcé de lui payer...*, 50[7-8].

strînsoare, *sf.*, să aibă –, *(que ce malfaiteur) soit soumis à la question*, 43[17].

sucman [sosmăn], *sn., manteau des paysans*, 9[25]; 16[22].

sucnă, *sf., jupe*, 9[20].

sur, *adj. m., gris:* cal – rotat, *cheval gris pommelé* (cf. Bogrea, *Dacoromania*, III, p. 810), 25[6].

taler, *sm., écu (monnaie)*, 8[9.10]; 9[25.15]; – bătut, *écu monnayé*, 43[14].

tar, *sn., marchandise* (*hong.* tár), 10[7].

tare, *adv.:* (şi au trimis) să vie forte–, *et ils leur ont fait dire de venir au plus vite*, 37[16].

temniţă, *sf., prison*, 8[15].

tîlhar, *sm., brigand*, 13[6]; 14[9-10]; 15[4]; 27[4]; 35[8]; 43[9].

tîrg, *sn., marché aux bestiaux*, 24[6.7].

ţiu, *sn., cloche, grelot* (*v.* Bo-

grea, *Dacoromania*, III, 449), 16[19].

tocmeală, *sf.*, *arrangement, accord:* cum le iaste tocmala, *quelle est leur situation*, 27[16].

topor, *sn.*, *hache*, 9[22]; 16[24].

trăge (a), *va.:* voiu – neşte cai, *je confisquerai des chevaux*, 48[18].

treabă, *sf.:* de traba cetăţii, *pour les besoins de la forteresse*, 22[9]; că am tremis doi cai cu trebele mănăstiriei, *nous avons envoyé deux chevaux pour les besoins du monastère*, 29[18-19].

treče (a), *va.:* če nămai fa rău omenilor tutorora, că-i trec pren munte, (*ces voleurs apportent de grands préju, dices aux commerçants qu) sont obligés, pour les éviter de quitter les voies fréquentées et de se frayer d'autres chemins dans la montagne*, 13[11-12].

urĕdnie, *sm.*, *maire* (*petit-russe* urjadnik), 13[1].

val, *sn.*, *dommage matériel*, 12[8]; *ennui*, 34[7]; 38[6].

vamă, *sf.*, *douane; de Bistritza*, 16[13]; 23[14-15]; 26[12]; 29[21]; *de Cimpulung*, 12[3].

p.vameş, *sm.*, *douanier*, 12[4]; 23[2].

văr primar, *sm.*, *cousin germain*, 20[2-3].

vătah, *sm.*, *chef militaire*, 40[1].

vătăman, *sm.*, *adjoint du maire d'un village*, 25[12].

vezir, *sm.*, *Vizir*, 29[12].

vidic, *sn.*, *région, arrondissement* (*hong.* vidék), 5[7]; – ul de sus, 30[2]; – ul Bistriţei, 43[3].

Vlădică, *sm.*, *évêque*, 44[9]; *de Rădăutzi*, 39[2]; *de Roman*, 29[1]; *de Suceava*, 20[6].

Vodă, *sm.*, *Prince de Moldavie ou de Transylvanie*, 12[6]; 13[23]; 17[7]; 29[19]; 35[11]; 38[5-6]; 40[16]; 47[9]; 49[7].

voivod, *sm.*, *Prince de Moldavie*, 32[14].

vorint, *sm.*, *florin* (*hong.* forint), 18[6], *v.* florint.

vornic, *sm.*, *maire: de Cimpulung*, 3[13]; 32[1]; 33[11]; 34[1]; 35[1]; 38[1]; 48[22]; 50[1]; dvornic, 49[1].

vornic, *sm.*, *émissaire*, 41[10].

zăbavă, *sf.:* fără –, *sans retard*, 48[12].

zlot, *sm.*, *petite monnaie* (*pol.* złoty), 48[10]; 50[6].

A. ROSETTI

1

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

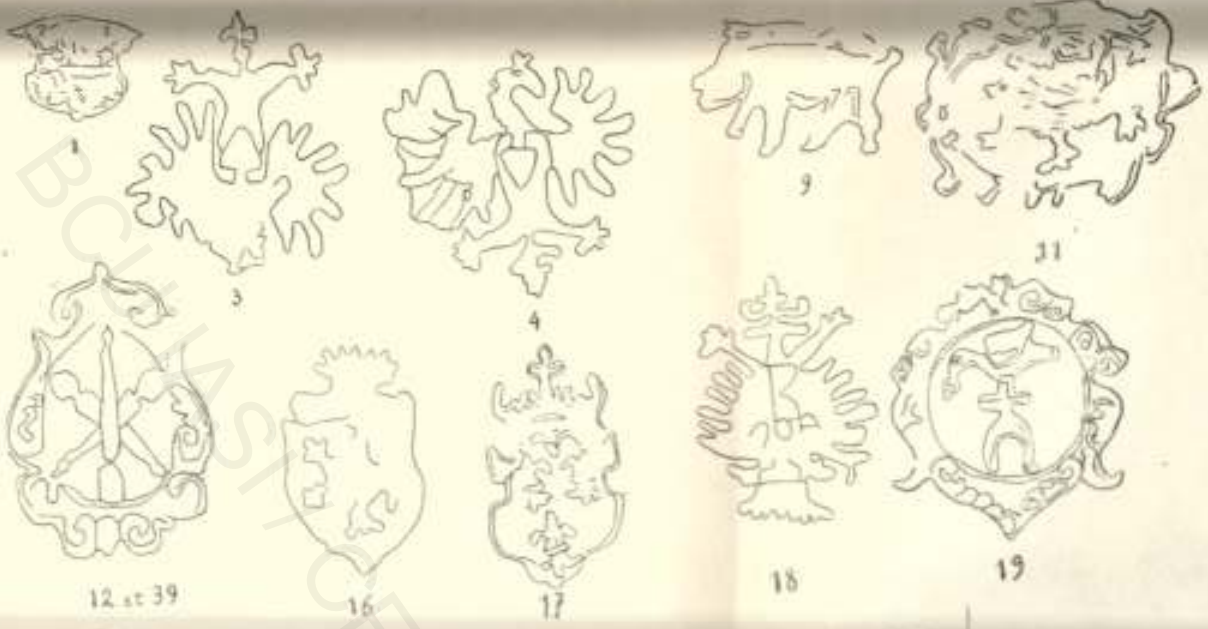

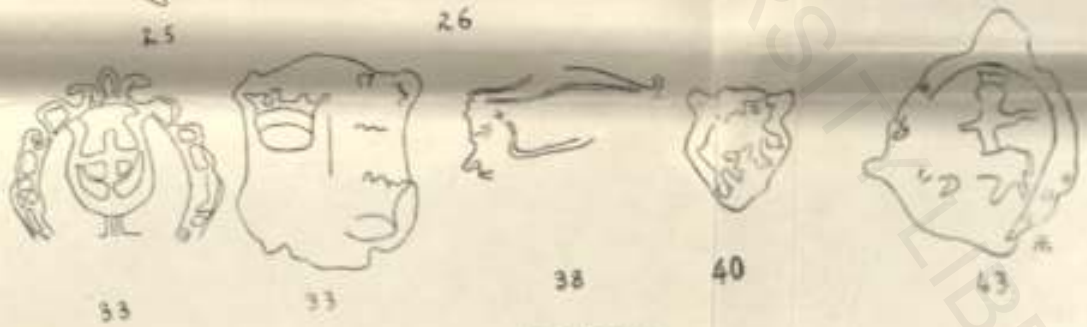

Les filigranes

BC EAST CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

ELEMENTE ROMÎNE IN MUSICA POPULARĂ MAGHIARĂ

In şirurile ce urmează ne vom ocupa de acele elemente muzicale care sînt de origine romînească şi s'au împământenit în musica populară maghiară. Vom vedea că ce s'a crezut originar maghiar este, în mare parte, împrumut romînesc. Trebue să subliniem că studiul comparativ este fără seamăn de greu, din mai multe cause: întîi, că nimeni nu s'a ocupat încă cu regulele formale ale împrumuturilor musicale romîno-maghiare sau maghiaro-romîne; apoi, pentru că musica populară romînească în mare parte este încă nestudiată. Un material însemnat a fost adunat de savantul maghiar Béla Bartók în Museul etnografic din Budapesta, pe plăci de fonograf, care însă a rămas aproape necunoscut folkloriştilor noştri, fiind că numai o parte mică din acest material s'a publicat pînă acum. In starea aceasta haotică a cunoştinţelor noastre despre musica populară romînească, trebue să studiem acele urme în musica populară maghiară ce caracterisează exclusiv musica romînească, iar la Maghiari se află numai în împrumuturi. Metoda noastră este deci identică cu metoda filologiei moderne, anume: constată că împrumutul corespunde ca formă regulelor schimbărilor fonetice.

Caracteristica generală a împrumuturilor se găseşte cu mult mai uşor dacă ne folosim de schema următoare, în-

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

trebuinţată de folkloriştii Béla Bartók şi Zoltán Kodály [1]: orice melodie este redată astfel încît tonul final al

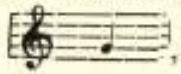

şirului ultim să fie necondiţionat , deoarece, pe lîngă ton final comun, compararea este cu mult mai simplă, iar tonurile scării cromatice sînt însemnate prin cifre; astfel:

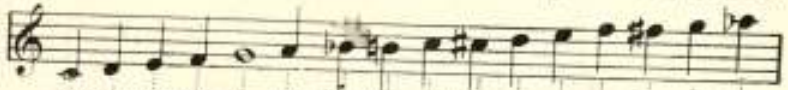

De exemplu III arată următorul ton:

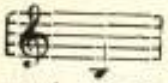

ori ♯5: . Punînd tonul final al cesurei principale în cadru, de pildă [5], tonul final al şirului premergător în semnul ⌒, cel ce urmează după cesura principală în semnul ⌣, în cazul acesta de ex. [♭3] [VII] [2] arată o melodie constînd din patru şiruri, al cărei şir dintîi se încheie cu tonul 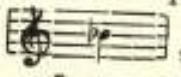 , al doilea cu

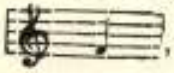

, iar al treilea cu 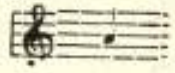 . Şirul ultim nu e semnat, fiind că el se încheie — cum am amintit mai sus — totdeauna cu 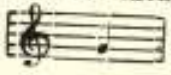 . Sau [♯4] [♭2] arată o melodie compusă din trei şiruri, al cărei şiruri dintîi se încheie cu tonul 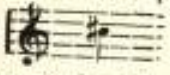 , iar al doilea cu . Fiind în acest caz şirul al treilea şirul ultim al melodiei, el se încheie pe 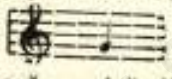 .

Musica populară romînă din Ardeal se poate grupa în două dialecte musicale ce difer în mod esenţial unul de

[1] Bartók Béla és Kodály Zoltán: *Népdalok* (Cîntece populare), Budapesta, 1921.

altul. Cel mai caracteristic însă şi mai puţin cunoscut este dialectul sudic, mărginaş cu Muntenia. Acest dialect poate fi împărţit în trei subgrupe şi anume: dialectul din Bihor, dialectul din Munţii-apuseni (Huniedoara, Turda-Arieş etc.) şi dialectul bănăţean. Aceste dialecte sudice ne interesează în primul rînd, fiind că ele formează adevărata musică populară romînească şi caracterul lor arată urme vădite în musica populară maghiară din Ardeal.

Însuşirea caracteristică comună a dialectelor sudice este că tonul final al cesurei principale e [VII]. Acest ton final în cesura principală este o caracteristică specială romînească. Cîntecele vechi par a fi toate cu acest caracter. Cît de plăcută e forma aceasta în doinele romîne din sud se poate dovedi prin statistica următoare: în musica bihoreană adunată de B. Bartók [1] se găsesc 264 melodii de doine şi cîntece de joc. Dintre aceste melodii 162 au ca ton final în cesura principală [VII], va să zică 61,36 la sută. Dintre aceste 162 melodii au [VII] ca singură cesură 21 melodii de 2 şiruri, [VII] [VII] 42 melodii de 3 şiruri, şi [VII] [VII] [VII] 5 melodii de 4 şiruri. Se vădeşte deci că VII ca ton final într'o cesură e foarte plăcut, mai ales dacă luăm în consideraţie că celelalte melodii sînt melodii de origine mai nouă sau de proveniență streină. Numai în dialectul bănăţean (mărginaş cu Sîrbii) se găseşte de multe ori [4]. In musica populară maghiară se află [VII] foarte rar. Musica maghiară veche, care e foarte bine studiată, constă din 836 melodii (fără variante), din care [VII] ca ton final al cesurei principale se află numai în 9 melodii, adică în 1,08 la sută. Fiind că şi dintre aceste melodii numai una nu este melodie săcuiască (0,12 la sută), cu drept cuvînt putem bănui că melodiile maghiare cu ton final [VII] în cesura principală sînt de origine romînească. B. Bartók [2] a constatat acest fapt numai în cazul cînd melodia maghiară e de opt silabe.

[1] *Cintece poporale din comitatul Bihor*, Bucureşti, 1913.

[2] *Das ungarische Volkslied* (Cîntecul popular maghiar), Berlin, 1925, 23.

O deosebire interesantă între dialectul din Bihor şi cel din Munţii-apuseni este că încheierea doinelor bihorene e mai ales de forma 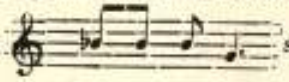 sau 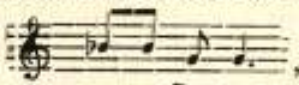 , iar în Munţii-apuseni se încheie doina astfel [1]: 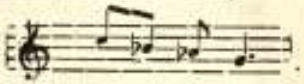 .

Cadenţa aceasta este cadenţă frigiană, care e cu atît mai interesantă cu cît tonul *la-bemol* apare spontan în cadenţa finală; afară de cadenţă stă pretutindeni *la*. Prin cadenţa aceasta frigiană dialectul musical din Munţii-apuseni apare ca un stil foarte specific şi deosebit. Trebue să atragem atenţia că acest fenomen pare a fi cunoscut şi în Muntenia (Argeş) [2]. Dar musica romînă, în afară de Ardeal, e atît de puţin cunoscută încît nu ne putem face o idee clară despre caracterul ei.

Dialectul musical din Bănat este caracterisat prin scara 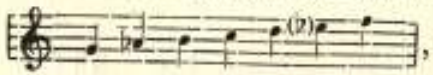 , adică prin o scară combinată din scara frigiană şi mixolidă. Melodiile sînt cîntate pe versuri de patru şiruri (celelalte două dialecte sudice sînt caracterisate prin melodii de trei şiruri). In Bănat pare a fi o tendinţă de a forma refrene textice care nu stau în legătură strictă cu textul cîntat.

Am văzut deci că dialectele sudice (afară de dialectul din Bihor) sînt caracterisate prin secunda mică 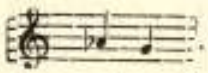 . Cît de vechi este acest fenomen în musica romînească, nu ştim; constatăm totuşi că Ion Caioni, călugăr catolic din Ardeal, a scris în 1663 o canţională cu tabulatură de orgă, în care se află o melodie [3] intitulată

[1] B. Bartók, *A hungadi román nép zenedialektusa* (Dialectul musical al poporului romîn din Huniedoara). *Ethnographia*, XXV (1914), 108.

[2] Kiriac: 100 fonograme.

[3] I. Seprődi, *Irodalomtörténeti közlemények*, XIX (1909), 395-396.

Cîntecul soţiei lui Lupul-Vodă (Lupul vajdáné éneke). Acest cîntec arată cadenţa frigiană tipică pentru dialectul musical din Munţii-apuseni:

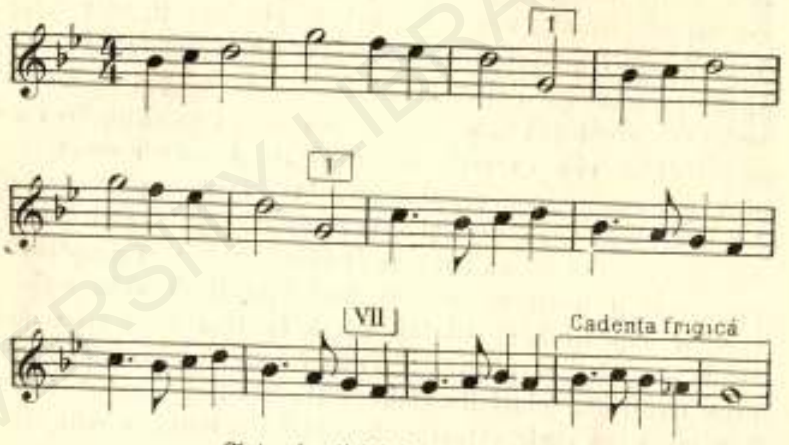

Cîntecul soţiei lui Lupul-Vodă.

In chestiunea originei cadenţei frigiene e bătător la ochi că scara bănăţeană cu pasul 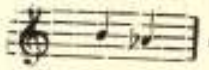 este bine cunoscută la Bulgari, la Sîrbi şi la Bosniaci [1]. Are de sigur importanţă faptul că această scară e răspîndită la Slavii sudici pretutindeni, adică şi la Bosniaci, care nu au de loc contact cu Romînii. Trebue deci să presupunem că acest element a intrat foarte de mult în musica romînească şi că a fost răspîndit pe întregul teritoriu romînesc. Pentru presupunerea aceasta vorbesc şi cîteva fragmente din musica macedo-romînă. Intre cele 12 cîntece publicate de T. Papahagi [2] se află trei cu un caracter bănăţean. N-rul II *(A lai munte-analtu)* şi n-rul IV *(Nu va dada s'mi mărită)* arată scara bănăţeană, iar n-rul VII *(Cînticlu al Giorgia)* e foarte caracteristic

[1] F. Kuhač, *Juzno-slovjenske narodne popievke*, Zagreb, 1878-1881, 4 volume.

[2] *Antologie aromînească*, Bucureşti, 1922, 355-375.

prin cvartul lidic 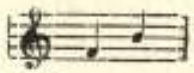 usitat în dialectele sudice. N-rul II are [3] [4] [3] tonuri finale (tocmai [4] este o specialitate bănăţeană), iar n-rul IV încheie şirurile prin [VII] [VII] [VII], adică *tipic naţional-romîn* şi n-rul VII prin [I] [VII] [3] ca în dialectele sudice ardelene. Cred că scara aceasta „bănăţeană" a fost răspîndită la poporul romîn pretutindeni sau aproape pretutindeni şi este o scară tipică pentru peninsula balcanică, însă influenţe musicale din nordul Europei au schimbat caracterul comun al musicei romîne, suprimînd tritonul *la-bemol-si*. Pentru dreptatea presupunerei noastre vorbeşte încă, pe lîngă cele amintite, şi expansiunea stilului usitat în Bănat. Melodii de acest gen sînt răspîndite, afară de domeniul lor tipic, şi prin teritoriile celorlalte dialecte ale musicei romîne, însă densitatea lor scade către nord. S'au găsit totuşi melodii din Bănat şi la Romînii din Maramureş; şi eu am auzit vara trecută un grup de soldaţi din Basarabia cîntînd o melodie aproape bănăţeană. Cu alte cuvinte: poporul romîn inclină pretutindeni spre stilul bănăţean.

Probabil că încă în veacul de mijloc musica populară romînă a suferit influenţa Slavilor din nord, a căror musică se deosebeşte de musica sudslavă, şi s'ar părea că nu ar fi de loc rude. Musica Slavilor din nord mărginaşi cu Romînii, adică musica populară a Slovacilor şi a Ucrainenilor, întrebuinţează rar cadenţa frigiană şi nu cunoaşte de loc tonalitatea bănăţeană. Bănuim că sub influenţa musicei acestor popoare s'a desvoltat la Romîni o scară care a pus în locul tonului *si* tonul *si-bemol* şi a fost nehotărîtă în intonarea tonului *la-bemol*. Acest fenomen se găseşte de multe ori şi azi, încît cîntăreţul oscilează între *la* şi *la-bemol*, producînd un ton neutral. Aşa s'a nimicit în dialectele romîne scara usitată şi azi în Bănat, afară de părţile unde contactul cu Sudslavii a rămas continuu, ca de pildă în Bănat. In părţile mărginaşe cu el nu a rămas decît amintirea acestui stil

prin cadenţa frigiană, care tocmai din causa aceasta intră aşa de spontan în melodie; cu alte cuvinte, poporul nu-şi mai aduce aminte de rolul tonului *la-bemol* şi nu-l foloseşte decît în cadenţă, adică în partea cea mai stabilă a melodiei, dînd astfel cîntecului un caracter ciudat. Dacă ne apropiem de dialectele nordice, în Bihor nu mai aflăm nici măcar urmele acestei secunde mici, afară de doinele împrumutate din dialectele musicale mai sudice — şi numai tonul final [VII] al cesurei principale ne sileşte să socotim dialectul din Bihor între dialectele sudice. Vedem deci că şi calea geografică, ducîndu-ne dela Slavii sudici la cei din nord, începe în dialectul bănăţean, ajunge la dialectul cu cadenţă frigiană şi trece la dialectul din Bihor, unde numai cîteva cîntece împrumutate din sud ne arată inclinarea poporului spre cadenţa frigiană.

Cert e că această cadenţă frigiană atît de înrădăcinată la poporul romîn din Ardeal este cu totul necunoscută în musica maghiară în afară de Ardeal. In partea publicată a colecţiilor mari ale lui Bartók, Kodály şi Vikár etc. nu am aflat decît 4 melodii de stil vechi, care nu sînt de origine ardeleană şi arată cadenţa frigiană. Dar nici în acestea nu intră cadenţa frigiană spontan ca în dialectul din Munţii-apuseni, ci secunda mică se produce prin un proces de plagalisare. Melodiile cu o cadenţă frigiană adevărată nu sînt cunoscute decît la Săcuii din Ardeal, Moldova şi Bucovina (Ceangăi). Spontaneitatea cadenţei frigiene fiind un caracter naţional romîn, care nu s'a desvoltat numai la Romîni, cum am arătat mai sus, putem fi siguri că melodiile maghiare cu cadenţă frigiană au luat naştere sub influenţă romînă.

In ce priveşte forma musicală, melodiile romîne arată o mare varietate de forme nu arhitectonice. Putem representa conţinutul musical al unui şir cu o literă mare şi cu litere identice şiruri de conţinut musical identic. Aşa, de pildă, ABA ar indica o melodie de trei şiruri, dintre care şirul dintîi şi al treilea sînt musical identice, iar al doilea constă

din alte motive musicale. Cu Av sau Bv însemnăm un şir care e identic cu şirul A sau B, afară de o abatere în cadenţa şirului.

Musica populară romînă înclină să repete un conţinut musical. Din causa aceasta se găsesc adeseori melodii de forma AAB sau ABB. Dacă e vorba de melodii cu patru şiruri, de multe ori auzim forme ca: AABB sau AABBv şi AAvBBv. Melodiile acestea au un caracter destul de marcant, încît părţile AAv şi BBv formează cîte o periodă separată. Forma AAvBBv e foarte iubită şi răspîndită în musica de dans a Romînilor din Maramureş [1], iar eu m'am convins că forma aceasta e cunoscută şi plăcută pretutindeni, adică şi în vechiul Regat, însă nu se aplică decît la musica cea mai nouă de dans.

Melodiile maghiare de forma AAv BBv fiind foarte rare, B. Bartók însuşi crede că ele sînt împrumuturi din materialul romîn [2]. Noi mai adaugăm că şi formele AABBv şi AABB sînt rare în musica populară săcuiască, adică putem bănui că melodiile de forma aceasta s'au născut sub influenţă romînă.

Resumînd, am constatat următoarele însuşiri care caracterisează musica populară romînă şi care arată originea romînă a unor melodii maghiare:

1. VII tonul final al cesurei principale dovedeşte necondiţionat melodie de origine romînă;

2. cadenţa frigiană intrînd spontan în melodie, este o dovadă foarte cumpănitoare pentru originea romînă;

3. formele musicale AABB, AABBv şi AAvBBv sînt dovezi pentru originea romînă, mai ales dacă perioadele AAv şi BBv sînt bine deosebite.

Dacă într'o melodie se găsesc mai multe din aceste semne, firește cu atît mai clar se poate dovedi originea romînă. Dacă se află în musica romînă varianta cîntecului maghiar caracterisat cu aceste însuşiri, încă e dovadă că nu numai melodia e de origine romînă, ci a fost împrumutată direct.

[1] B. Bartók, *Volksmusik der Rumänen von Maramureş*, München, 1923.
[2] *Das ungarische Volkslied*, 26.

In clasificarea împrumuturilor musicale avem de a face cu două grupe, din care unul nu e cunoscut în sistemul filologiei: împrumuturi directe şi împrumuturi indirecte. Împrumuturile indirecte nu sînt împrumuturi adevărate în sensul filologiei, deoarece nu melodia streină a trecut în sistemul melodiilor naţionale, ci a existat deja o melodie naţională sau o variantă a acestei melodii, iar auzindu-se asemenea melodii la vre-un popor mărginaş cîntecul şi-a pierdut caracterul său naţional, trecînd melodia naţională *prin analogie* într'o formă ce arată influenţe streine, adică un caracter strein. Acest fenomen se poate pricepe dacă cunoaştem labilitatea foarte obişnuită a melodiilor cîntate într'un mod *parlando-rubato* la Romîni şi la Maghiari. In tot casul e foarte interesant că analogia nu se face — ca în analogiile de grai — prin compararea elementelor asemănătoare din sistemul naţional ci un element al materialului (strein) pătrunde formal în sistemul naţional, fără ca să treacă conţinutul acestui element.

Noi ne vom ocupa mai ales de împrumuturile adevărate, adică de împrumuturile directe.

N-rul 1 din anexe arată ca ton final în cesurile şirului dintîi şi al doilea: VII şi VII. Neavînd melodia nici o variantă maghiară, atîta încă ar fi destul pentru a dovedi că melodia e de provenienţă romînească. De ţinut samă că, de altă parte, cadenţa frigiană intră extraordinar de spontan în melodie.

In n-rul 2 găsim VII VII. Nu are variantă maghiară. Melodia începe cu două tonuri de ornament pe 1 ce caracterisează melodiile romîne din sud. Concludem deci că melodia e luată dela Romîni.

N-rul 3 are VII ton final în cesura principală şi sfîrşeşte cu o cadenţă frigiană. Variante: n-rul 10 din anexe şi Bartalus István, *Magyar Népdalok* (Cîntece populare maghiare), II. n-rul 88, t. III. n-rul 157. Încă 15 variante maghiare numai din părţile mărginaşe cu Ardealul [1]. Se evi-

[1] B. Bartók, *Das ungarische Volkslied*, 217.

denţiează, deci, că melodia romînă s'a împămîntenit de tot în musica naţională a Săcuilor.

N-rul 4 e melodie romînă, fiind de construcţia |4| |VII| |VII|. Una dintre variantele sale arată tonalitatea mixolidă (Bartók és Kodály, *Népdalok*, n-rul 18), aşa de iubită în dialectele musicale sudice romîne, dar aproape necunoscută la Maghiarii din Ardeal. Variante: Bartók, *Das ungarische Volkslied*, n-rul 55; Bartók és Kodály, *Népdalok*, n-rul 17 şi 18; adică melodia e numai în Ardeal cunoscută.

O melodie foarte interesantă este n-rul 5. Melodia arată în tactul 5 şi 6 tonalitatea bănăţeană. In tot casul melodia a venit dela Romînii sudici. Melodia a intrat apoi în musica Romînilor din nord, avînd acolo patru variante romîne [1]. Aici, în părţile acestea mărginaşe cu Slovacii, melodia a suferit influenţă slovacă, ce se vede în tactul 6, în care se află fenomenul numit „îngustarea slovacă a ritmului[a]". Fenomenul acesta constă din ritmul 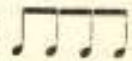 la încheierea acestui tact. In forma aceasta plină de elemente streine împrumutate dela popoarele mărginaşe a venit melodia la Maghiari.

N-rul 6 s'ar părea că nu poate fi melodie romînească. Totuşi melodia nu are variantă maghiară, iar două variante romîne sînt cunoscute, care însă s'au născut sub influenţă maghiară. Adică sub influenţă maghiară s'a născut o melodie romînă (împrumut indirect) şi ea s'a întors apoi în forma sa nouă romînă direct la Maghiari.

N-rul 7 e o melodie romînă cunoscută. Variantele sale sînt melodii de dans în Mureş-Turda. Afară de aceasta şi tonalitatea bănăţeană cu cadenţă frigiană arată originea curat romînească.

N-rul 8 presintă cadenţă frigiană. De aceea credem că melodia e de origine romînă, mai ales pentru că e împărţită în două perioade, adică înrudită cu forma romînească AABB.

[1] B. Bartók, *Volksmusik der Rumänen von Maramureş*, n-rul 110 a şi b, n-rul 134 a şi b.

N-rul 9 e o melodie romînească cunoscută în nord şi fără cadenţă frigiană [1]. Neavînd variantă maghiară şi arătînd cadenţa frigiană, resultă că melodia e de origine romînă.

N-rul 10 e varianta n-rului 3. Tot ce am zis despre n-rul 3 e valabil şi pentru melodia aceasta.

Cadenţa frigiană spontană a n-relor 11, 12 şi 13 arată tipic originea lor romînă. In n-rul 13 se află odată şi tonul 6 în loc de ♭6, adică melodia tinde către tonalitatea mixolidă aşa de tipică pentru dialectul romîn din sud.

N-rul 14 e o melodie romînească din Maramureş [2]. Variantă maghiară nu există. Melodia arată forma musicală AAvBBv. Pare că tonalitatea dorică cu cvart înerescut, adică tonul ♯4, plăcut şi în musica romînă din Maramureş, e de origine ucraineană, tonalitatea aceasta fiind caracteristică pentru melodiile epice ucrainiene [3].

N-rul 15 e o melodie romînească (cîntec de joc). Cadenţa frigiană arată originea romînă. Sînt şi două variante romîneşti: una din Maramureş [4] şi una (manuscript) din Mureş-Turda [5]. Sînt cunoscute: o variantă ţigănească [6] şi o variantă maghiară [7].

N-rul 16 e o melodie curat romînească, ce se vădeşte din cadenţa frigiană. Varianta romînă e o melodie de joc, fără text, bine cunoscută în Mureş-Turda.

N-rul 17 nu are nici o variantă maghiară. Cadenţa frigiană arată originea romînă. Un fenomen interesant e

[1] B. Bartók, *Volksmusik* . . . . n-rul 84.
[2] *Ibid.*, n-rul 62 a, b, c, apoi n-rele 74 şi 83.
[3] Kolessa, *Melodien der ukrainischen rezitierenden Gesänge (Dumy)*. Lemberg, I. 1910; II, 1913.
[4] B. Bartók, *Volksmusik* . . . . n-rul 160.
[5] B. Bartók, *Das ungarische Volkslied*, 234.
[6] *Ibid.*, 234.
[7] *Ibid.*, 241.

intonarea nesigură a tonului *mi-bemol*. Poate că melodia a fost o melodie bănăţeană şi a suferit procesul melodiilor romîne sub influenţa Slavilor din nord şi acum cîntăreţul oscilează între tonalitatea mixolidă şi eolică.

Acelaşi proces îl constatăm în melodia n-rul 18, care e o melodie romînă din sud fără variantă maghiară. Ea tinde către tonalitatea mixolidă intonînd totdeauna *mi*, iar cînd intră cadenţa frigiană tonul *mi* se schimbă în *mi-bemol*.

Două melodii romîne cu cadenţă frigiană sînt n-rele 19 şi 20.

Tot cadenţa frigiană arată originea romînă a melodiei n-rul 21. Afară de acest semn, şi forma AAvBBv vorbeşte pentru originea romînă. Trebue totuşi să amintim că grupul melodiilor cărora aparţine şi n-rul 21, în musica romînă e de origine ucraineană, fiind că melodia arată ritmul jocului „Kolomiiki“ [1]. Melodiile Kolomiiki sînt înrudite cu melodiile romîne, fără text, cunoscute sub numele „Ardeleana“.

N-rele 22, 23 şi 24 sînt melodii de origine romînă, cum arată cadenţa frigiană, apărînd spontan.

N-rele 25 şi 26 sînt melodii de origine romînă cu o cadenţă frigiană foarte spontană. Melodia n-rului 25 are mai multe variante romîne în Ardeal.

N-rul 27 pare a fi o melodie romînă de forma AABB. Afară de acest semn şi linia melodiei, cum şi intonarea şirului al treilea şi al patrulea, sînt obişnuite la Romîni.

Forma n-relor 28, 29 şi 30 este AAvBBv şi AABBv, care sînt de origine romînă. Amintim că melodiile acestea nu au variante maghiare, afară de n-rul 28 care e cunoscut în mai multe variante, dar numai la Săcuii din Ardeal.

N-rele 31 şi 32 au visibil ritmul cîntecelor de joc romîneşti. Linia melodiei şi întru cîtva şi forma lor dovedesc semne de un tip romînesc. N-rul 32 pare a fi înrudit cu n-rul 83 din *Volksmusik d. Rumänen von Maramureş*.

Pînă acum ne-am ocupat de acele melodii care formează împreună categoria împrumuturilor directe. Imprumuturile indirecte, melodii şi ele interesante, se găsesc — firește — mult mai rar.

N-rul 33 e o melodie foarte răspîndită la Maghiarii din Ardeal şi cîteva variante sînt cunoscute şi la cei de peste Dunăre [1]. Variantele maghiare au toate [I] ton final al cesurei principale şi forma ABBC, adică nici una dintre ele nu arată vre-un semn de împrumut romînesc. Dela Maghiari a trecut şi la Romînii din Maramureş [2], cum şi la o parte a Slovacilor [3]. Iar după ce melodiile de stil vechi (ca n-rul 33) au ieşit din musica maghiară, melodia aceasta a apărut poporului ca o melodie streină (romînă) şi *per analogiam* s'a desvoltat tonul [VII] în cesura principală.

Melodia n-rului 34 e un cîntec de joc aparţinînd unui tip cunoscut la întreg poporul maghiar. Are multe variante maghiare [4] fără cadenţă frigiană. Pare că acest tip s'a desvoltat la Maghiari sub influenţă slovacă. Variante slovace [5], cum şi variante din Moravia [6], sînt cunoscute. Variantă romînă nu e cunoscută. Probabil că şi la Ceangăii din Bucovina, unde s'a aflat n-rul 34, a fost răspîndită melodia veche maghiară şi numai sub influenţă romînă indirectă a intrat cadenţa frigiană.

N-rul 35 e o melodie curat maghiară cu multe variante [7]. Tonul [VII] nu a putut, deci, să intre decît mai tîrziu prin comparare înconştientă cu elemente romîne asemănătoare. Acelaşi lucru se poate spune despre melodia n-rul 36. Variantele maghiare nu arată nici un semn de origine romînă şi sînt cunoscute şi la Maghiarii de peste Dunăre. Mai mult:

[1] Lud'kevič, *Holečko-rus'ki narodni mel'odii*, Lemberg, 1906, 244-283.

[1] B. Bartók, *Das ung. Volkslied*, n-rul 45; I. Seprődi, *Etnographia*.
[2] B. Bartók, *Volksmusik* ..,n-rul 45 a, b, 79 a, b, 81, 113 şi 133.
[3] B. Bartók, *Das ung. Volkslied*, 216.
[4] *Ibid.*, n-rul 11 a şi b; B. Bartók és Z. Kodály, *Népdalok*, n-rul 122; *ibid.*, n-rul 22.
[5] *Slovenské Spevy*, I, n-rele 281 şi 478.
[6] František Bartoš, *Narodné pisně moravské*, n-rul 334; *ibid.*, n-rul 1281.
[7] B. Bartók, *Das ungarische Volkslied*, n-rul 35 şi p. 215.
[8] *Ibid.*, n-rul 65 şi p. 217.

tonul final al cesurei principale e [5], un semn caracteristic al melodiilor maghiare de stil vechi din Ungaria apuseană. Se vede, deci, că tonalitatea bănăţeană nu este un element original al melodiei, ci un fenomen de împrumut indirect.

N-rele 37 şi 38 sînt melodii cunoscute la toţi Maghiarii. Variantele sînt cîntate pretutindeni. La poporul romîn nu s'a aflat nici o variantă. Trebue, deci, să bănuim că [VII] în n-rul 37 şi cadenţa frigiană în ambele melodii au intrat sub influenţa melodiilor romîne analoage mai tîrziu.

N-rul 39 e o melodie ceangăească, cu o cadenţă frigiană netipică, ce ar putea fi şi un fel de plagalisare. Ne pare, totuşi, că s'a desvoltat sub influenţă romînă.

Credem că am putut dovedi cum poporul maghiar din Ardeal şi-a îmbogăţit musica populară împrumutînd din izvorul cîntecelor populare romîne. *Influenţa suferită de bună samă e cu mult mai mare decît am putut dovedi cu acest prilej*, neavînd la îndemînă mai mult material, fiind că musica populară romînă nu a fost adunată metodic, afară de o parte restrînsă.

Pentru a vedea totuşi sub ce formă s'a exercitat influenţa romînă la Maghiarii din Ardeal şi cît de mare este ea, vom da o statistică.

Din cîntecele maghiare din Ardeal de stil vechi s'au publicat pînă la 250; dintre acestea am dovedit că 38 sînt de origine romînă, adică *15.2 la sută din cîntecele maghiare de stil vechi din Ardeal s'au născut sub influenţa muzicei populare romîne.*

Caracterul cel mai frapant al muzicei populare romîne e cadenţa frigiană, care se găseşte în aceste 39 melodii de 26 ori, iar [VII] în cesura principală numai de 7 ori.

Analisa melodiilor este încă interesantă şi o dăm în următoarele:

N-rul	Tonurile finale ale cesurelor			Forma	N-rul silabelor din versurile cîntate	Ambitul (tonul cel mai adînc, cel mai înalt al melodiei)
1.	[VII]	[VII]	[4]	ABCD	6	VII — 7
2.	[♭3]	[VII]	[VII]	A^5BAC	11, 10, 13, 5	VII — ♭6
3.	[8]	[VII]	[♭3]	ABCD	10	VII — 8
4.	[4]	[VII]	[VII]	ABCD	11	VII — 8
5.	[4]	[4]	[VII]	AABC	8	VI — 8
6.	[1]	[1]	[V]	AABC	7	V — 5
7.	[4]	[2]	[4]	ABBC	8	VII — 7
8.	[4]	[♭3]	[♭2]	ABCD	12	1 — 7
9.	[4]	[♭3]	[4]	ABCD	7	VII — 8
10.	[8]	[♭3]	[4]	ABBC	10	VII — 8
11.	[1]	[1]	[5]	AABC	6	1 — 7
12.	[4]	[2]	[4]	ABCD	8	VII — ♭6
13.	[4]	[♭3]	[7]	ABB^5C	8	1 — 8
14.	[5]	[1]	[5]	$AA_v\,BB_v$	8	1 — 8
15.	[♭6]	[♭3]	[4]	A^5BBA	8	1 — 8
16.	[4]	[♭3]	[♭3]	ABBC	8	1 — 8
17.	[2]	[2]	[4]	AABC	12	1 — ♭6
18.	[4]	[♭3]	[4]	ABBC	8	VII — 7
19.	[4]	[2]	[VII]	ABCD	6	VII — ♭6
20.	[4]	[♭3]	[♭2]	ABCD	6	VII — 7
21.	[4]	[♭3]	[4]	$AA_v\,BB_v$	11	1 — 7
22.	[5]	[♭3]	[4]	AB C	8	1 — 7
23.	[5]	[♭3]	[4]	ABBC	8	VII — 7
24.	[♭6]	[♭3]	[4]	ABCD	6	1 — 7
25.	[7]	[♭3]	[♭3]	ABBC	8	VII — 8
26.	[4]	[4]	[7]	AB^5BC	8	VII — 7
27.	[1]	[1]	[1]	AABB	14, 14, 11, 11	9 — 8

BCU Cluj / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

N-rul	Tonurile finale ale cesurelor	Forma	N-rul silabelor din versurile cîntate	Ambitul (tonul cel mai adînc, cel mai nalt al melodiei)
28.	4 | 5 | ♭3	AA_vBB_v	8	1 — 9
29.	7 | ♭3 | ♭3	AA_vBB_v	11	1 — 8
30.	♭3 | ♭3 | 4	AA_vBB_v	12	VII — 7
31.	♭3 | ♭3 | ♭3	AABC	7	VII — 5
32.	4 | 1 | 7	AA_vBC	7	VII — 8
33.	♭3 | VII | 1	ABBC	7	VII — 7
34.	1 | ♭3 | 4	ABCD	8	1 — 8
35.	5 | VII | 1	ABCD	6	VII — 8
36.	4 | 5 | VII	ABCD	11	VII — 8
37.	♭3 | VII | ♭8	ABAC	6	VII — 4
38.	4 | 1 | ♭3	ABCD	8, 8, 4, 6	VII — ♭ 6
39.	8 | ♭3 | 4	ABCD	8	1 — ♭ 9

Anexe

Melodiile următoare au apărut, afară de cîteva, în cărţile citate de mai multe ori ale lui Bártok şi Kodály, cum şi în culegeri ale lui Vikár, Lajtha ş. a. Am indicat judeţul unde s'a găsit melodia, apoi numele culegătorului şi cartea în care a fost publicată.

1

Bucovina — (Kodály, *Népdalok*, n-rul 2).

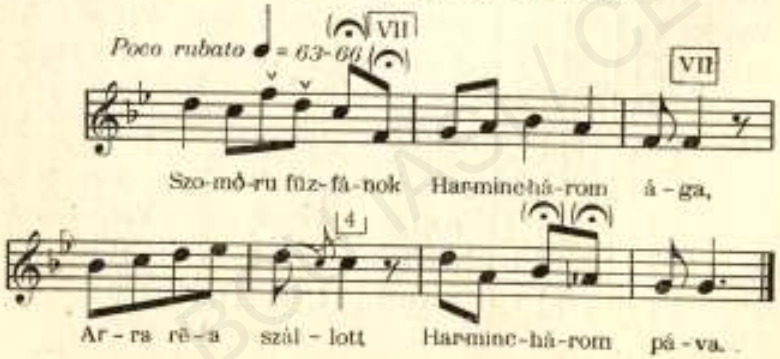

2

Odorhei — (Vikár, *Népdalok*, n-rul 3).

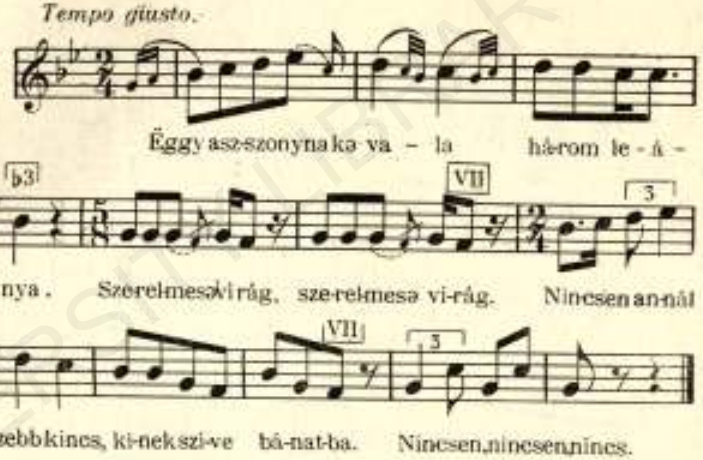

3

Huniedoara — (Vikár, *Volkslied*, n-rul 69).

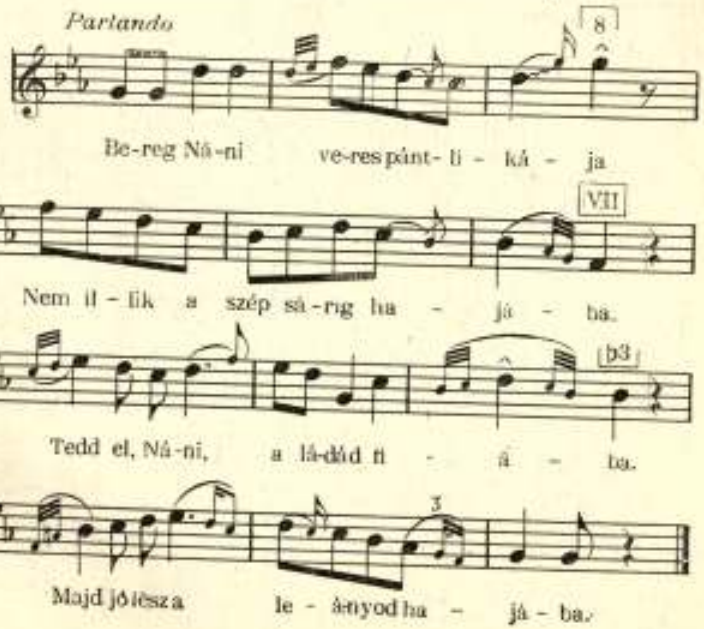

8

Odorhei — (Vikár, *Volkslied*, n-rul 5).

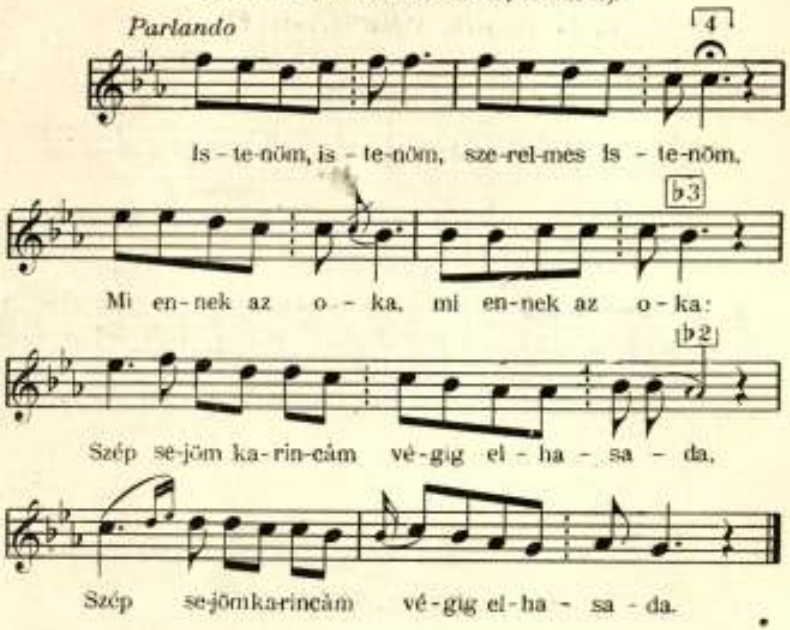

9

Bucovina — (Kodály, *Volkslied*, n-rul 50).

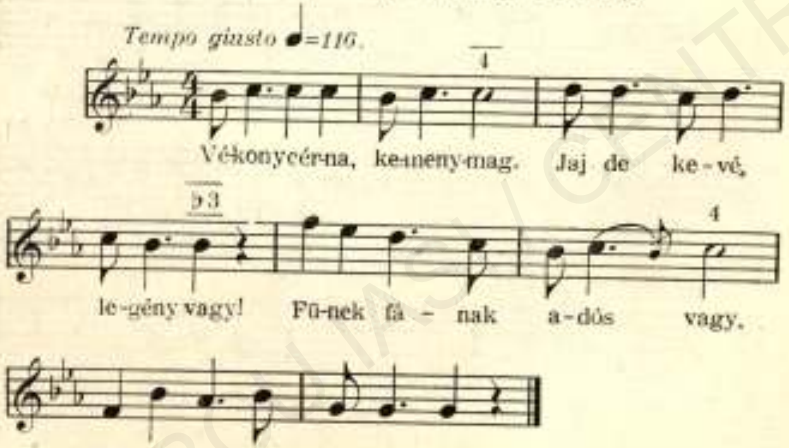

10

Bucovina — (Kodály, *Népdalok*, n-rul 115).

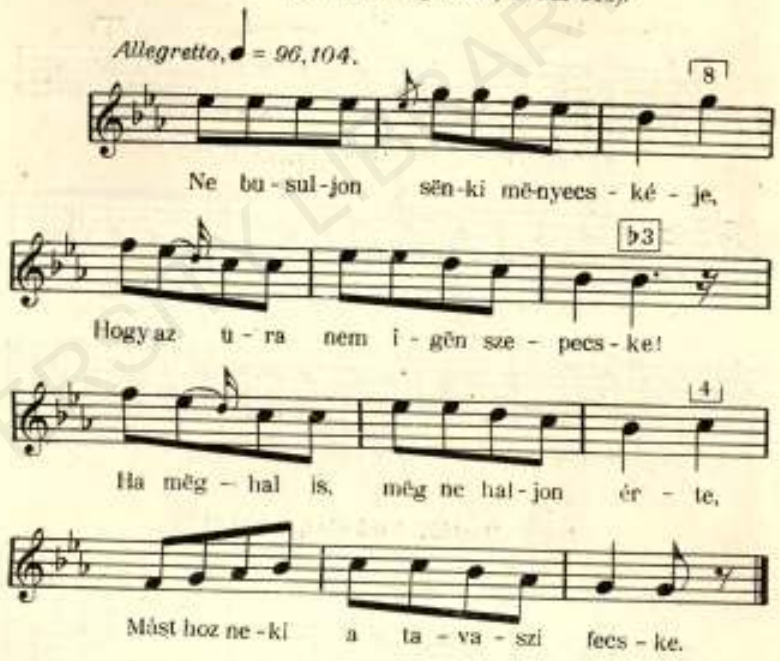

11

Cluj — (Bartók *Volkslied*, n-rul 171).

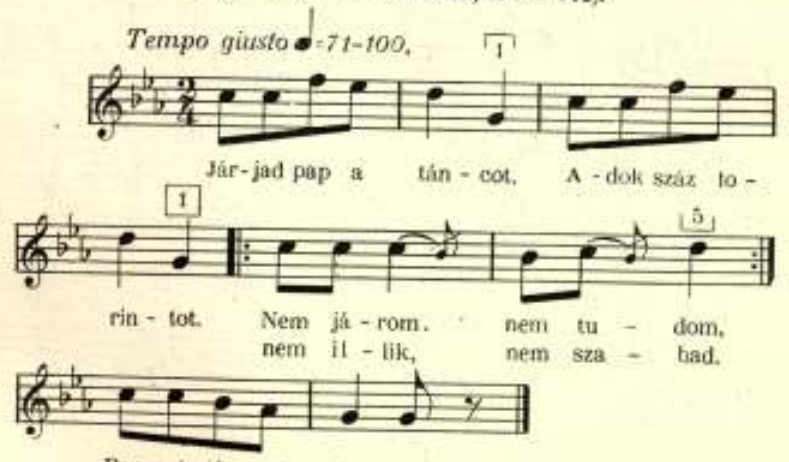

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

12

Odorheiu — (Vikár, *Volkslied*, n-rul 186).

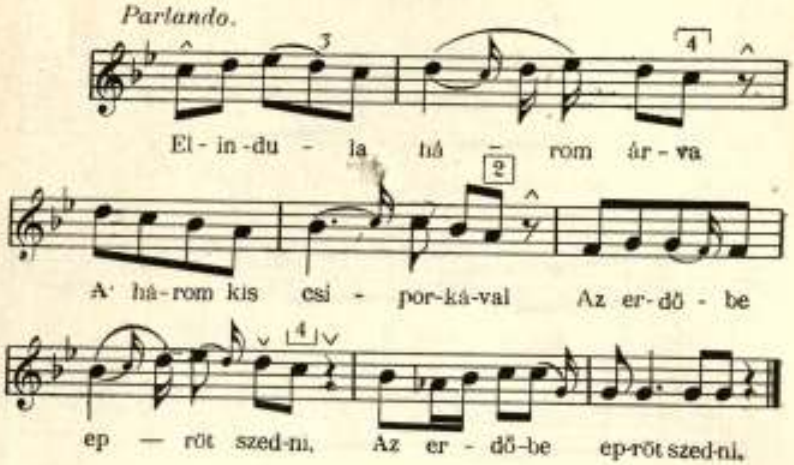

13

Ciuc — (Bartók. *Volkslied*, n-rul 188).

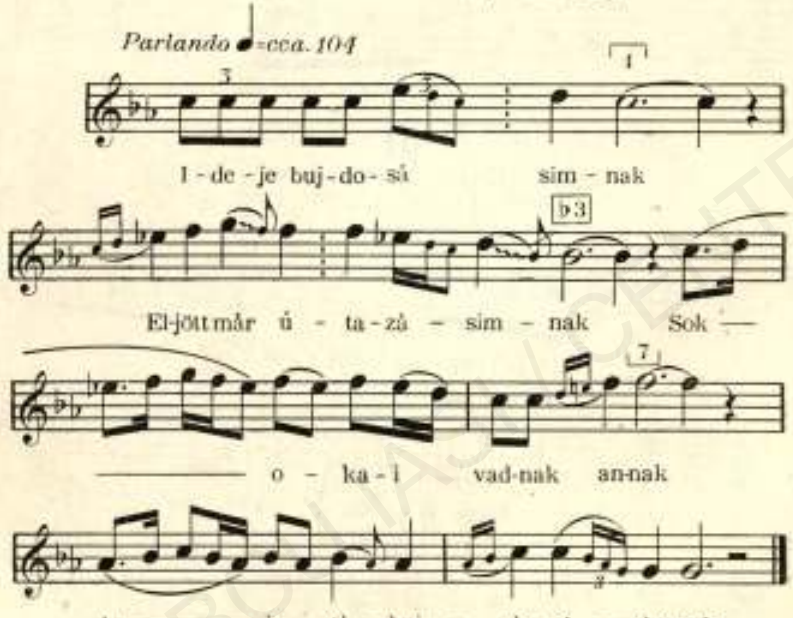

14

Ciuc — (Molnár A., *Volkslied*,).

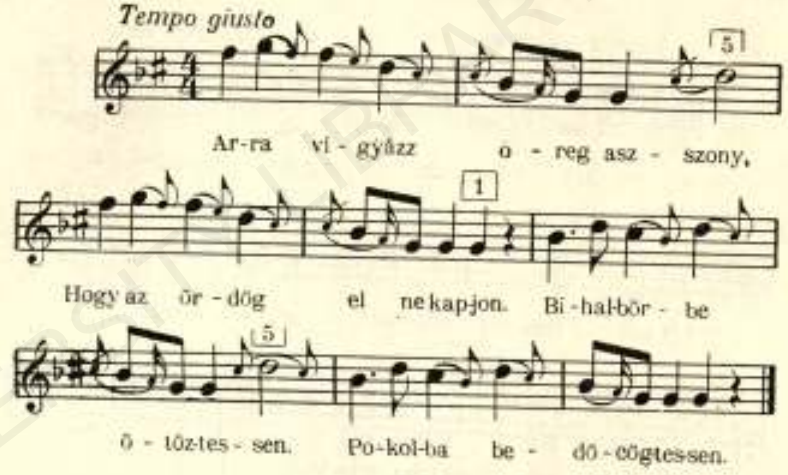

15

Ciuc — (Kodály, *Népdalok*, n-rul 98).

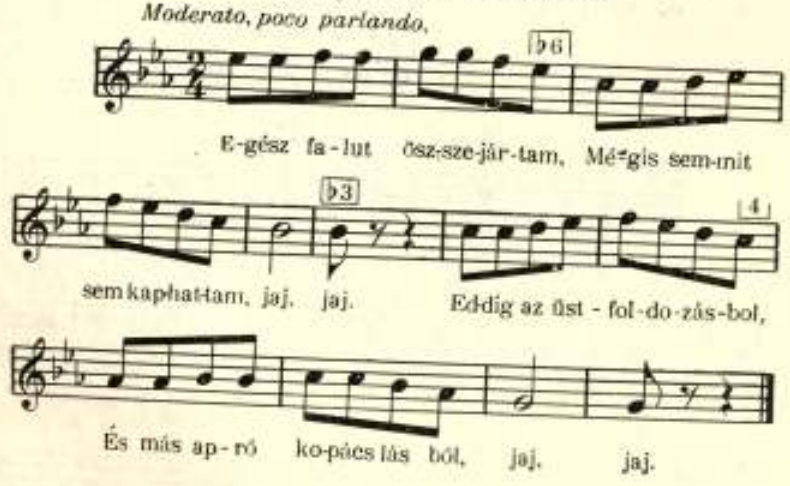

BCU IAŞI - CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

16

Ciuc — (Bartók. *Volkslied*, n-rul 294).

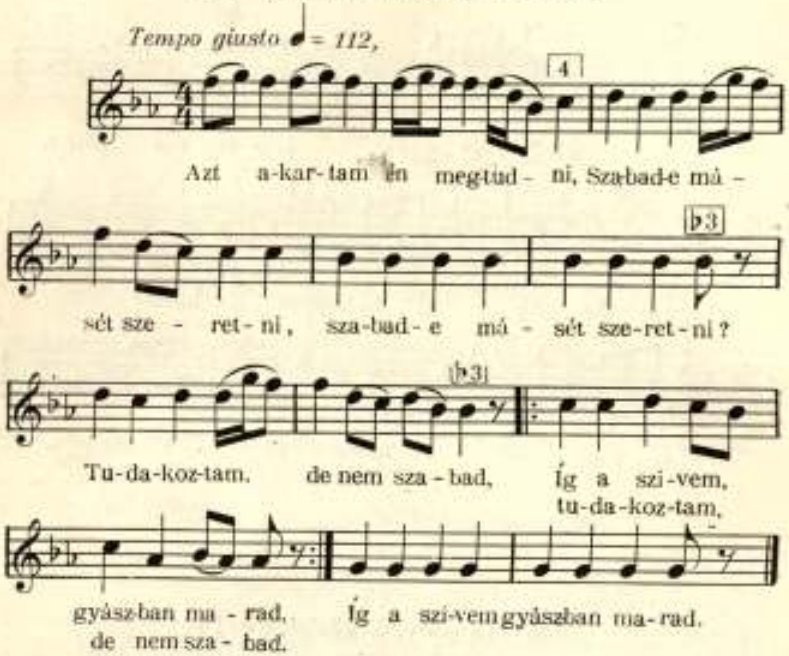

17

Mureş-Turda — (Seprődi, în *Etnografia*, 1912, p. 229)

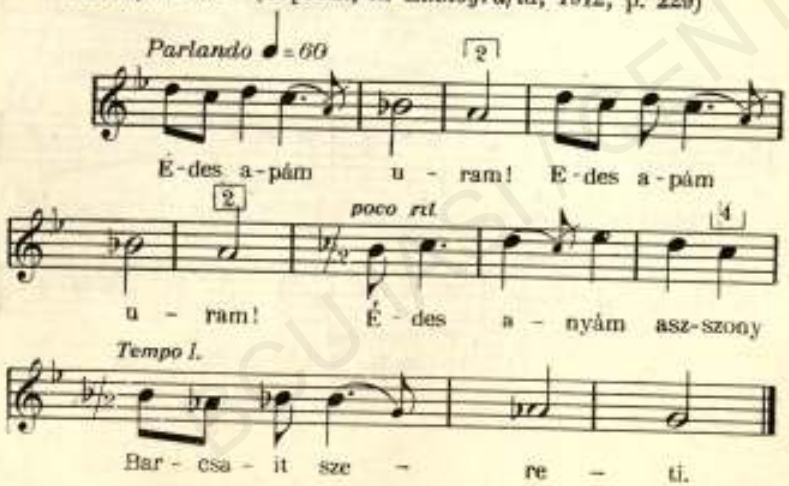

18

Oltorhei — (Vikár, *Népdalok*, n-rul 70).

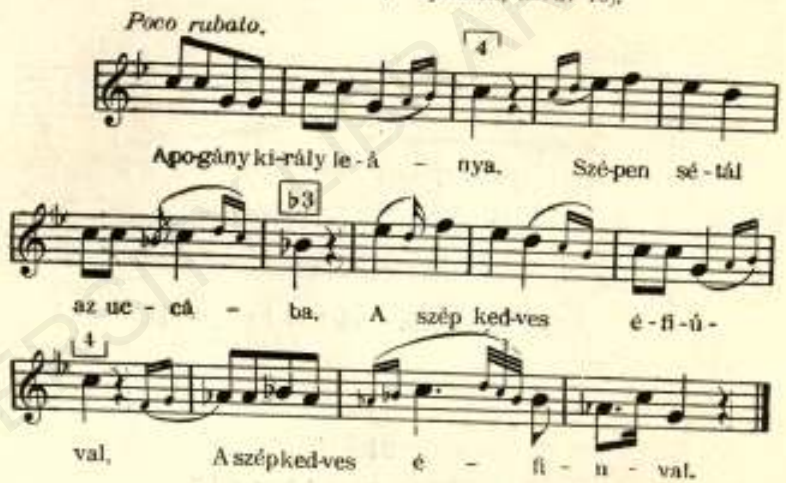

19

Bucovina — (Kodály, *Népdalok*, n-rul 39).

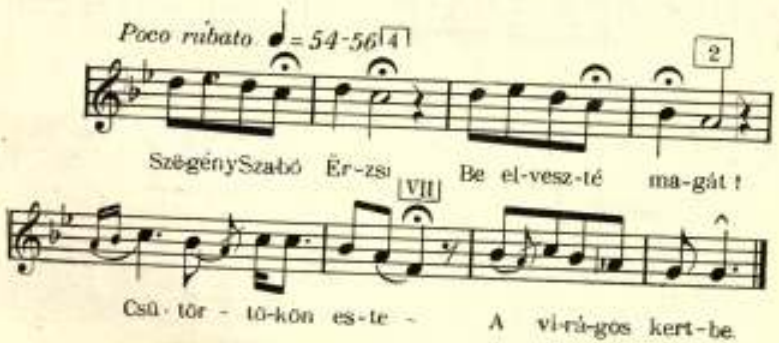

20

Odorhei — (Vikár, *Népdalok*, n-rul 66).

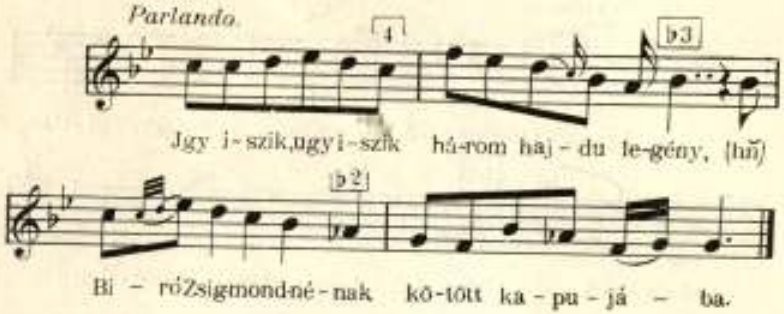

21

Odorhei — (Vikár, *Népdalok*, n-rul 71).

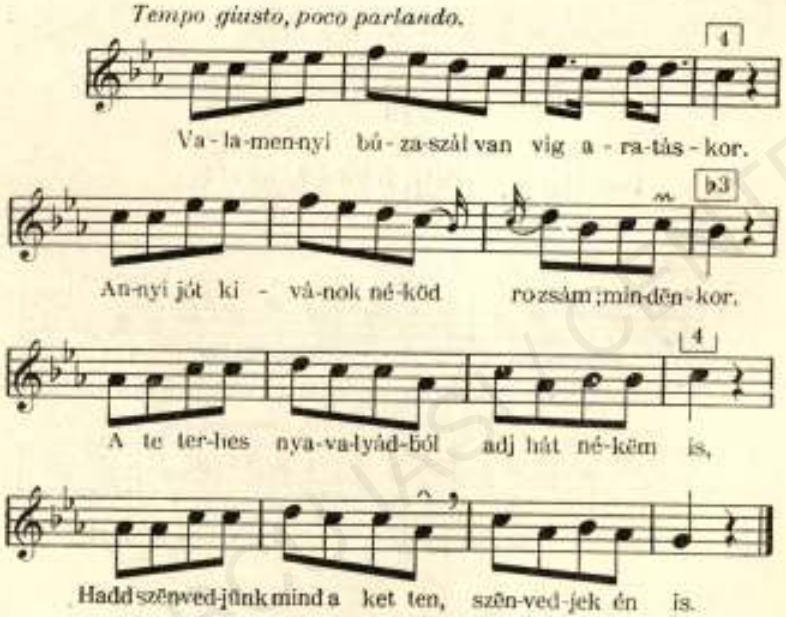

22

Bucovina — (Kodály, *Népdalok*, n-rul 92).

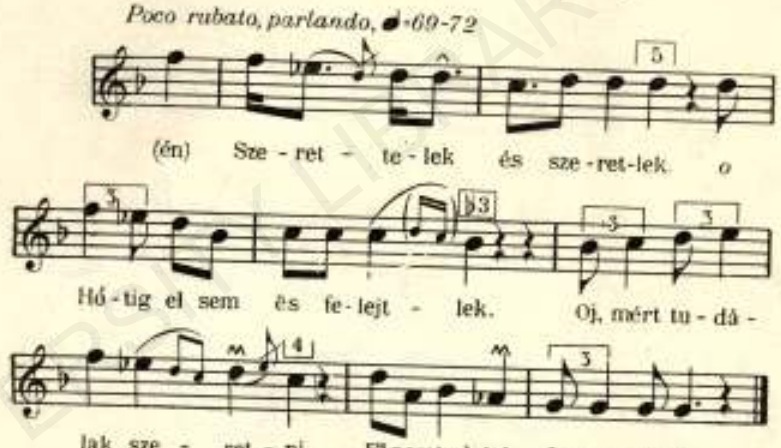

23

Bucovina — (Kodály, *Népdalok*, n-rul 93).

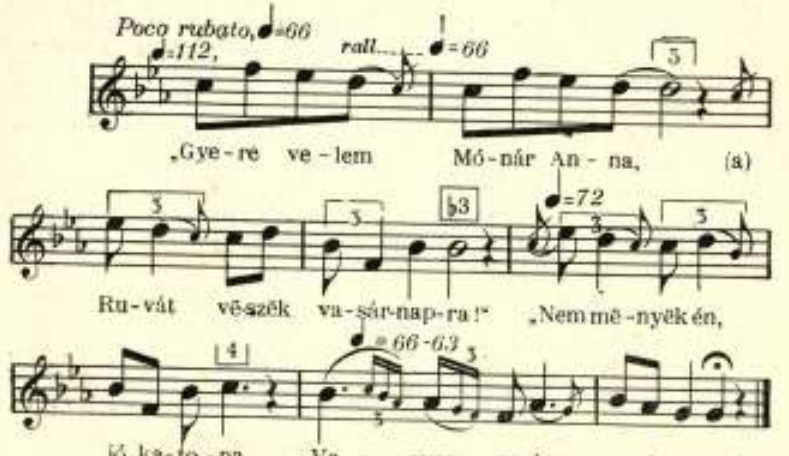

24

Odorhei — (Vikár, *Népdalok*, n-rul 27).

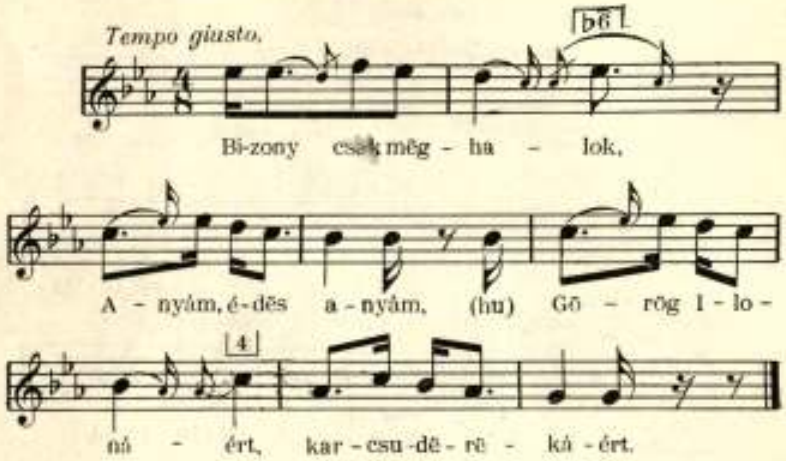

25

Bucovina — (Kodály, *Népdalok*, n-rul 105).

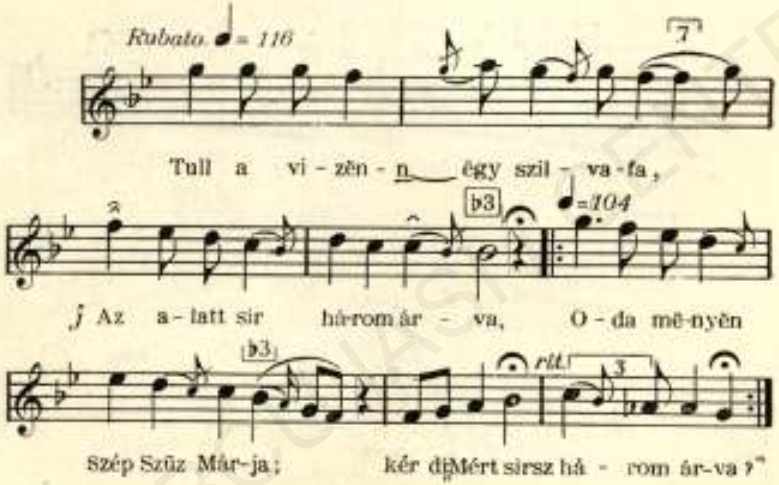

26

Bucovina — (Kodály, *Népdalok*, n-rul 118).

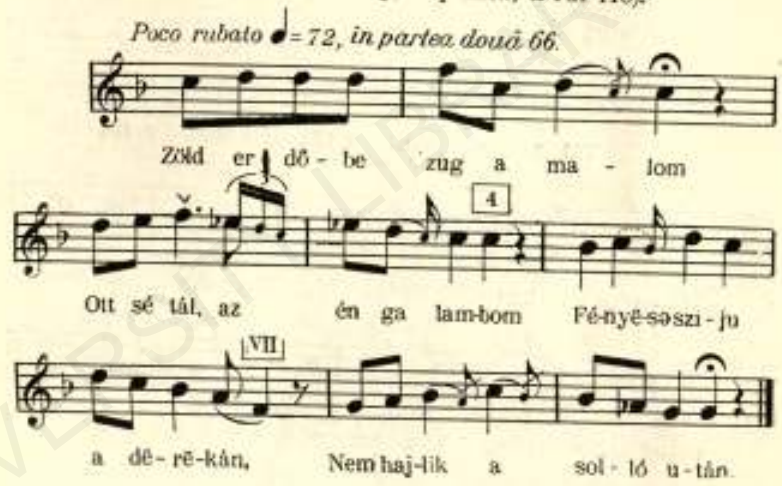

27

Cluj — (Bartók, *Népdalok*, n-rul 13).

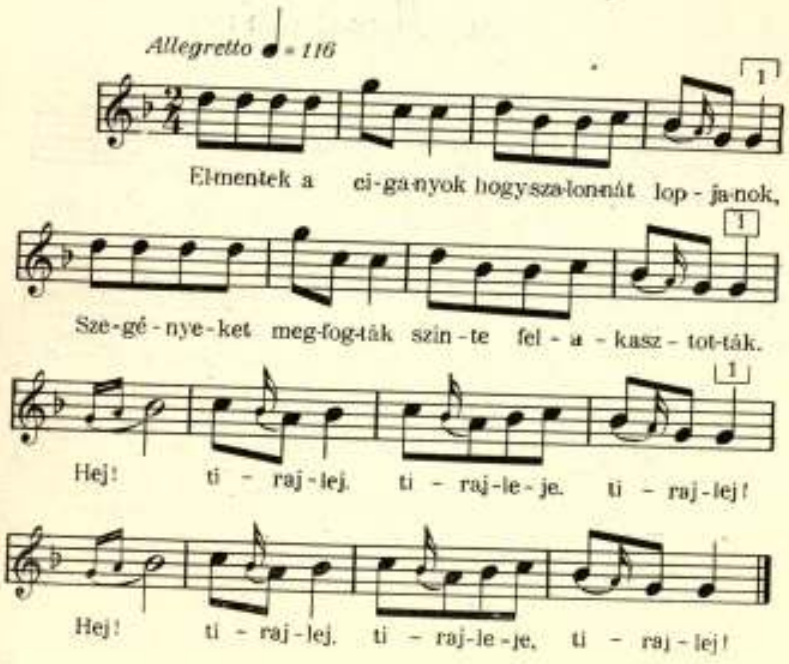

28

Odorhei — (Vikár, *Volkslied*, n-rul 25).

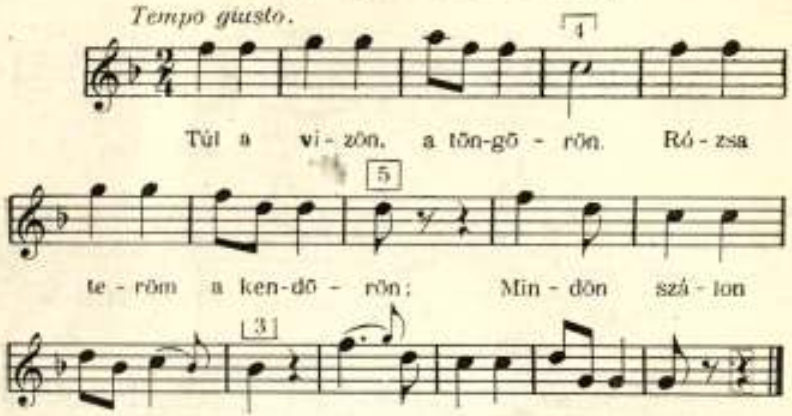

29

Cîuc — (Kodály, *Népdalok*, n-rul 106).

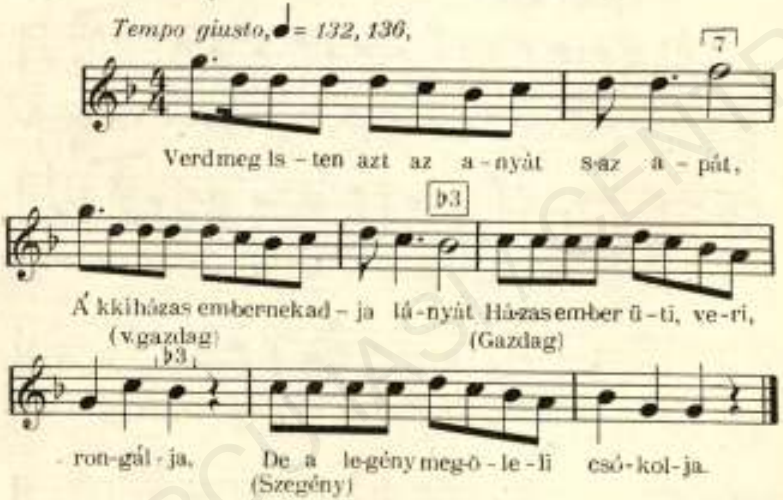

30

Cîuc — (Bartók, *Volkslied*, n-rul 1)

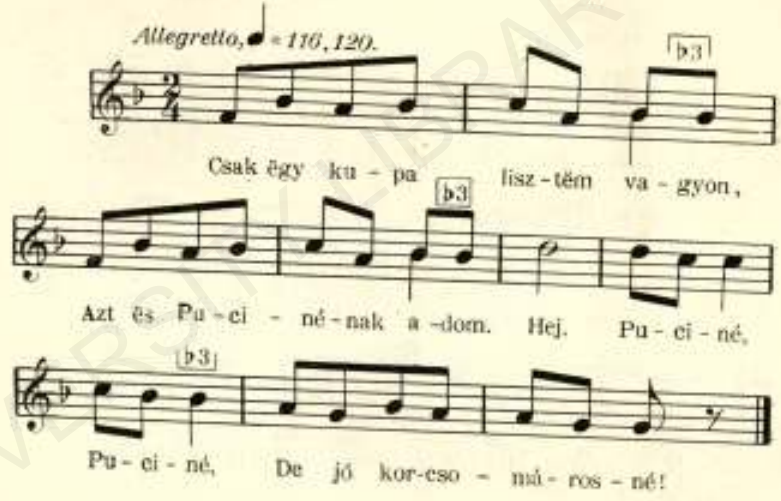

31

Bucovina — (Kodály, *Népdalok*, n-rul 60).

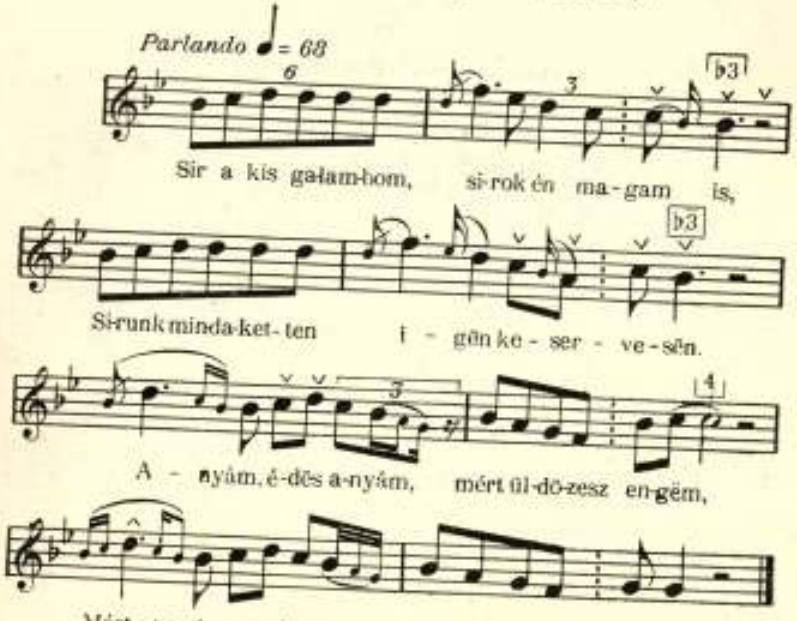

32

Odorheiu — (Vikár, *Népdalok*, n-rul 16).

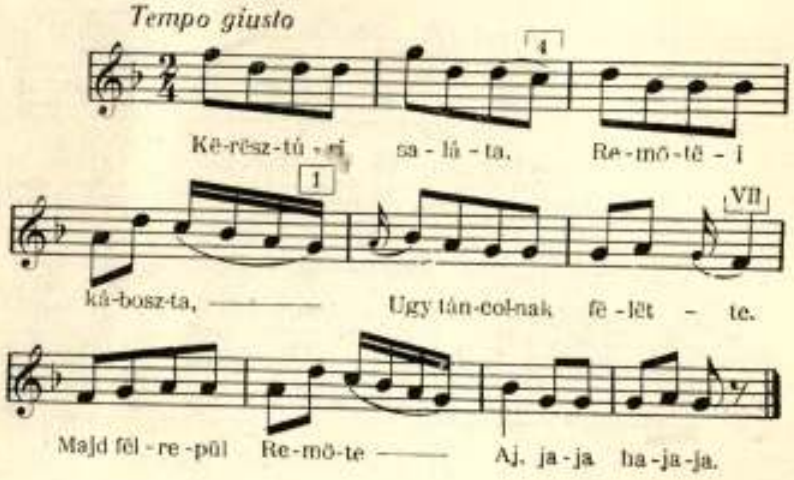

33

Odorhei — (Alexici, *manuscris*).

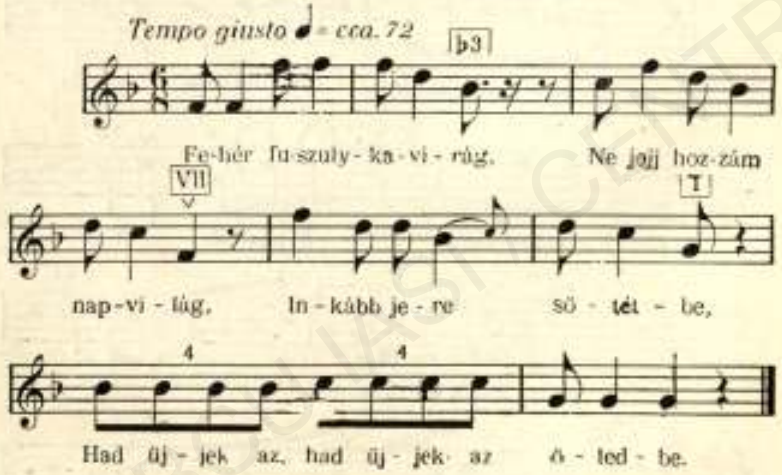

34

Bucovina — (Kodály, *Volkslied*, n-rul 13).

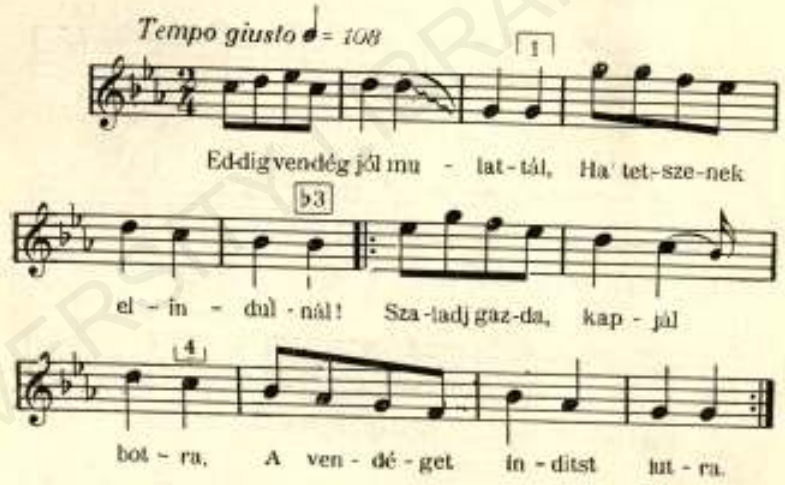

35

Ciuc — (Bodon, *Népdalok*, n-rul 9).

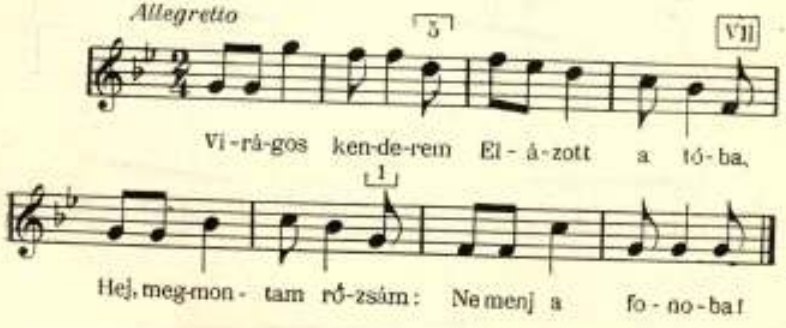

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ

36

Bucovina — (Kodály, *Népdalok*, n-rul 134).

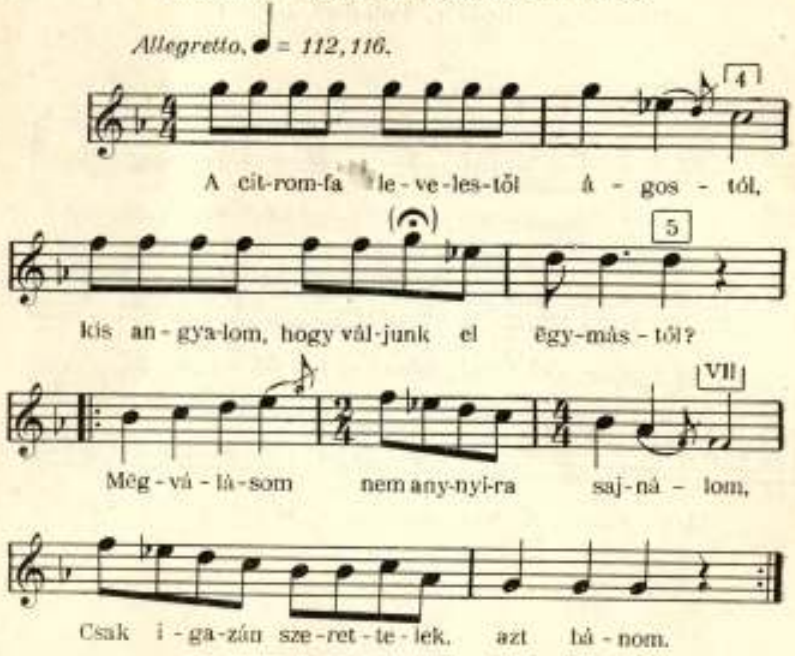

37

Bucovina — (Kodály, *Népdalok*, n-rul 5).

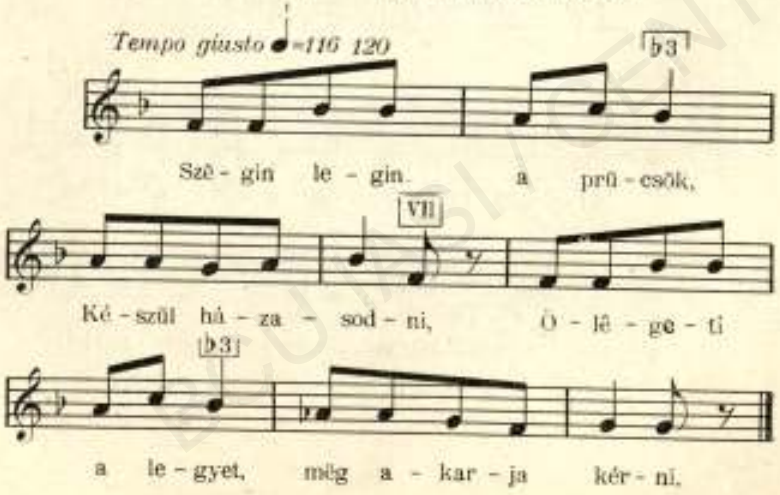

38

Ciuc — (Kodály, *Népdalok*, n-rul 20).

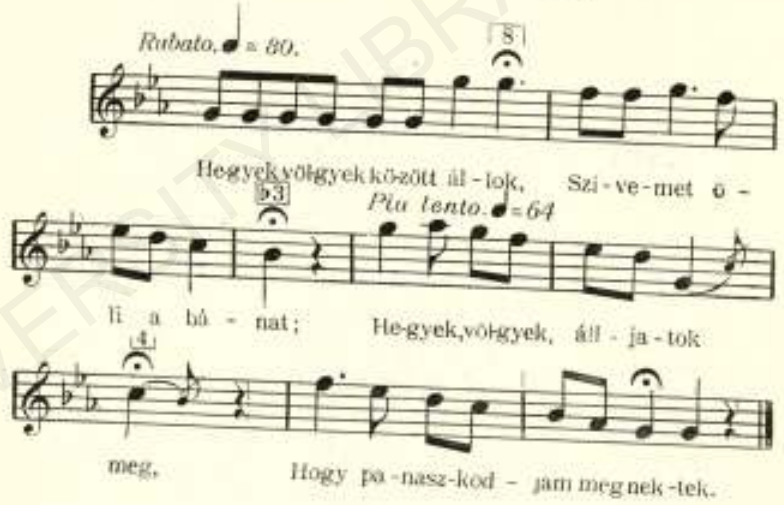

39

Bucovina — (Kodály, *Népdalok*, n-rul 112).

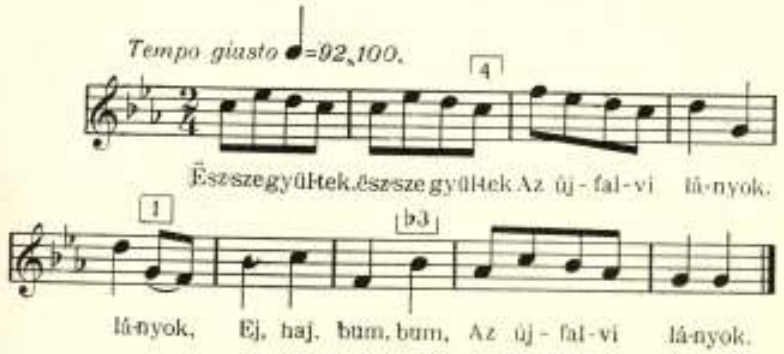

G. G. ALEXICI

DISPARIŢII ŞI SUPRAPUNERI LEXICALE [1]

I

Împrejurările cu totul speciale în care s'a efectuat atît în spaţiu, cît şi în timp evoluţia etno-lingvistică a domeniului romanic oriental cer ca studiile noastre de filologie, etnografie şi folklor să se intensifice din ce în ce mai mult şi într'o altă direcţie, relativ nouă. Prin însăşi natura fondului ce trebue studiat, această nouă orientare ar urma să fie numită *lingvistică etno-psihologică* sau *etno-psihologie lingvistică*. Avînd ca bază de orientare aspectul formal al noţiunilor — aspect care e supus în genere determinărilor aşa numitelor legi sau regule fonetice —, va trebui să adîncim cît mai mult şi cît mai variat substratul psihic al acestor noţiuni pentru ca, în modul acesta, să se poată evidenţia cît mai luminos nu numai structura sufletească originară latino-autohtonă, ci şi evoluţia etno-socială prin care a trecut ea în decursul secolelor din punct de vedere al civilisaţiei în general. Supunînd fiecare formă unor analise minuţioase, vom ajunge să precisăm cît mai amănunţit ce şi cît anume aparţine fondului latin sau autohton, şi ce e eterogen.

Evident, la început resultatele vor fi mai puţin temeinice, întru cît elasticitatea, ba chiar fluiditatea fondului unor asemenea cercetări cu greu ar putea fi supusă diferitelor

[1] Comunicare făcută la al doilea congres al filologilor romîni, ţinut la Cluj în 23-25 april 1926.

criterii de studiere positivă, cum ar fi bunăoară cele fonetice. De altfel, dificultăţile unor astfel de studii au fost relevate şi de cercetătorii noştri, amintindu-se că „filologului i-ar fi cu neputinţă să dea un răspuns mulţumitor de ce, de exemplu, au dispărut lat. n u d u s şi v a c u u s, care au fost înlocuiţi prin slav. *gol*, pe cînd pentru noţiunea contrară s'a păstrat termenul de origine latină *plin*; de ce a dispărut g a l l u s, înlocuit prin slav. *cocoş*, şi s'a păstrat cuvîntul *găină*, din lat. g a l l i n a?" [1] etc. Şi totuşi, ca răspuns, relevăm că o metodică şi amănunţită aprofundare comparativă a complexului unor atari probleme ar veni să formuleze cît mai multe şi mai satisfăcătoare precisări [2], în urma cărora să ne putem explica — cel puţin pînă la un punct — constatări bunăoară de natura celor ce urmează: de ce alături de elementul latin *capră* avem eterogenul *ţap*; de ce lat. d e b e r e nu s'a păstrat, înlocuit fiind prin sl. *trebui*; de ce *hoţ*, *zăpadă* etc. s'au suprapus formelor *fur* şi *nea*, în timp ce formele verbale *fura* şi *ninge* nu au dispărut?

In cele ce urmează vom urmări în ordinea lor alfabetică numai cinci elemente lexicale latine în domeniul nord- şi sud-balcanic. Din interpretarea lor cred că se va putea desprinde însemnătatea unor astfel de cercetări de lingvistică etno-psihologică, întru cît se va vedea chiar din succinta lor analisă că ele privesc de aproape anumite probleme, cum ar fi: structura sufletească străromînă faţă de cea a altor popoare cu care a venit sau nu în contact; vitalitatea lexicală latină vulgară; circulaţia lexicală în latina vulgară în comparaţie cu cea din latina clasică; închegarea geografică a poporului romîn şi contactul lui cu celelalte popoare; consideraţiuni caracteristice asupra dispariţiei unor cuvinte etc.

[1] I. A. Candrea, *Straturi de cultură şi straturi de limbă*, 19.

[2] J. Vendryes, în *Le langage*, 249-271, schiţează în liniamente generale explicaţii temeinice.—Cf. şi Ov. Densusianu, *Semantism anterior...* în această revistă II, 1-21 şi 310-327.

Amare

Iată un cuvînt care s'a păstrat în toate limbile romanice, exceptînd romîna şi sarda. Căror cause se datoreşte dispariţia acestei forme atît de caracteristice din domeniul romînesc şi înlocuirea ei în dacoromînă printr'un element slav ?

De circulaţia vie a lui amare în latina valgară nu poate fi nici o îndoială; nu ştim însă dacă va fi circulat şi în epoca de formaţiune a limbei romîne pînă la contactul efectiv romîno-slav. De sigur că nici nu ne-am putea închipui măcar că sentimentul pe care îl exprimă această formă va fi fost strein sau puţin acomodat sufletului străromîn. Şi totuşi cuvîntul a dispărut.

A ne gîndi că dispariţia lui amare s'ar datori omonimiei ce va fi resultat din încrucişarea formelor *(eu)* **am* <amo „iubesc" şi *(eu) am* cu sensul de „habeo", aceasta nu s'ar putea susţinea cu nimic. Evident că şi omonimia îşi are rolul ei în ceea ce priveşte dispariţia uneia dintre formele între care s'a angajat lupta; dar forma *(eu) am* sau *(eu) să am* dela vb. *avea* nu putea să determine dispariţia formei *(eu)* **am* sau *(eu) să* **am* dela vb. **amare*, pentru simplul motiv că *am* dela vb. auxiliar e o formă care nu poate fi căutată, sub raportul fonetico-morfologic, în sînul latinei vulgare dela basa limbei romîne — pers. 1ü habeo în nici un cas nu putea da *am* — aşa că, dacă la apariţia în grai a formei *(eu) am* „habeo" va fi circulat şi forma *(eu)* **am* <amo, firesc că forma vb. ajutător ar fi fost aceea care ar fi dispărut. Însă pentru ca, totuşi, să se nască şi să se generaliseze în întregul domeniu romînesc forma *(eu) am* „habeo", aceasta ne-ar putea servi ca un indiciu că, la apariţia lui în vorbire, vb. amare va fi avut în casul cel mai bun o anemică circulaţie în grai — ceea ce, cred, că ne-ar apropia mai mult decît oricare altă interpretare de realitatea faptelor.

Se ştie că Romanii — spre deosebire de alte popoare, cum ar fi bunăoară Grecii — excelau prin austeritatea moravurilor lor sociale: raţiunea era stăpîna sufletului lor, dicta

în primul rînd. Sufletul roman a fost în general refractar exuberanţelor lirice, ca şi speculaţiunilor superioare[1]. A fost preocupat mai mult de realul imediat şi practic, pe cît de sever şi echilibrat pe atît de precis şi armonic. Aşa se explică şi faptul că, în general, literatura latină care oglindeşte fără influenţe adevăratul suflet roman e relativ palidă: erotismul e departe de a atinge înflorirea bogată şi amplă a aceluiaşi sentiment din literatura elenă. O asemenea structură psihologică o vedem aplicată în toată rigoarea ei socială chiar pînă în zilele noastre la Aromîni, la care sentimentul iubirei îşi deschide petalele numai atunci cînd lumina raţiunei se revarsă ocrotitoare asupra lui[2].

In atari condiţiuni sufleteşti, era firesc lucru ca sentimentul erotic să apară în faţa raţiunei sub formă de sfioase îmmuguriri. Aşa fiind, ne putem explica cum noţiunea de amare a trebuit să fie exprimată sau printr'un cuvînt al cărui sens să însemneze şi ceva aparţinînd raţiunei — şi în casul acesta s'a intensificat circulaţia formei volere şi cu înţelesul de „iubire" —, sau printr'unul care să fie caracteristic prin discreţia delicată a accepţiunei sale — şi în acest al doilea cas s'a recurs la forma dolus cu sensul de „dor iubire". In faţa acestui nou semantism al formelor volere şi dolus — semantism care putea satisface deplin trăsăturile psihice ale strămoşilor noştri —, era iarăşi natural ca indiscretul amare să se vadă concurat pe de o parte de raţionalul *vrere*, iar pe de alta de prea finul *dor*, pentru ca încet-încet, amare să cadă în completă desuetudine. Ceva mai mult: cred că dolus — sprijinit poate şi de volere — va fi fost factorul hotărîtor pentru dispariţia lui amare din graiul unui popor al cărui trai era în funcţie de munţi

[1] Edouard Galletier, în a sa frumoasă lucrare *Etude sur la poésie funéraire romaine d'après les inscriptions*, 8 serie: „Disons-le aussi, le Romain ne semble pas fait pour les hautes spéculations".

[2] Cf. şi ce releveză în *Biblioteca naţională a Aromînilor*, I, p. XII-XIII.

și a cărui vieață religioasă se deosebia de ce ne ofere Occidentul romanic[1].

Dacă însă pentru dispariția lui a m a r e invocăm și considerațiuni de ordin psihologic caracteristice unei speciale structuri sufletești a strămoșilor noștri, atunci cum se explică contrastul ce ni-l ofere apariținea formelor *aγape* în aromînă și *iubire* alături de *dragoste* în dacoromînă?

Pentru aromînă problema e simplă: *aγăpsescu*, ca și sb. *aγape*, cu sensul pur erotic, nu are vitalitate în grai — ceea ce reiese cu evidență și din alte considerațiuni, cum ar fi bunăoară faptul că orice logodnă sau nuntă la Aromîni e resultatul unei înțelegeri între părinți, sentimentul iubirei fiind condamnat să nu se manifeste sub nici o formă oricît de puțin bătătoare la ochi. Cu dacoromîna însă chestiunea se schimbă. Forma *iubesc* răsare la fiece pas atît în graiul viu cît și în literatura populară, iar noțiunea ei adesea sfidează, ba chiar înfruntă orice încercare de îngrădire pe care ar întîmpina-o din partea rațiunei. Ori, acest frîu liber pe care îl are *iubirea* în dacoromînă contrastează profund cu sfiiciunea discretă sub care apare ea în aromînă — ceea ce denotă că manifestarea variată și puternică a acestui sentiment la Dacoromîni își are rădăcini și în structura psihologică slavă, care ne-a împrumutat și forma *ljubiti*. Sînge slav va fi circulînd și în vinele Aromînilor, dar în cantitate mică, prea mică. Dovadă e că *ljubiti* nu s'a înrădăcinat în dialectul aromîn, întru cît forma *alughescu* din aromînă e sporadică, fără vieață. Vre-o ipotesă în sensul că acest fel de sentiment al iubirei la Dacoromîni ar putea fi o directă moștenire dela autohtonii Daciei traiane nu s'ar putea susținea aproape cu nimic[2], după cum nici civilisația contemporană n'ar putea fi invocată ca motiv explicativ. Rămîne, deci, ca și pe această cale de analisă psihologică a elementului lexical să admitem o puternică imixtiune etnică între Dacoromîni și Slavi.

[1] Aportul vieței religioase în legătură cu îndeplinirea formalităților cerute de ritualul ei nu poate fi trecut cu vederea cînd e vorba de asemenea probleme.

[2] S'ar putea susține chiar contrariul dacă, printre altele, am avea în vedere și caracteristicile respective ale sufletului albanes, continuator al celui ilirie.

Dar, cu drept cuvînt s'ar putea obiecta că circulația unui, sau chiar a tuturor cuvintelor streine într'o limbă nu implică numai de cît și un amestec cu asimilări etnice, ci ea s'ar putea explica prin simplul contact social între două limbi. Faptul că în unele regiuni dialectale dacoromîne începuse ca bunăoară ung. *pecsenye* — de origine slavă — să se suprapună lat. *carne*, sau ca *pine* să fie aproape uitat, înlocuit fiind prin *pită*, aceasta nu poate însemna că între Romîni și Unguri de exemplu va fi survenit vre-un amestec etnic. Pe de altă parte, dacă în aromînă găsim forme ca *sivdaĭe* „iubire" ori *isusescu* „logodesc" etc., de aci nu se poate deduce iarăși vre-un amestec etnic între Aromîni și Turci sau Greci: etnografia, ca și considerațiunile istorice, sociale, politice, geografice etc. înlătură o atare presupunere. Reîntorcîndu-ne însă la contactul etno-social dintre Dacoromîni și elementul slav, constatăm că raporturile închegate între aceste două popoare aparținînd unor rase deosebite ca suflet și fisic în epoca veche de quasi-bilingvitate pledează în favoarea unor asimilări etnice reciproce, cărora se datorește nu numai deosebirea de structură psihologică dintre Aromîni și Dacoromîni, ci și atîtea alte caracteristici de natură antropologică, etnografică, folklorică, lingvistică etc. Și, de vreme ce atîtea elemente vin să coroboreze în sensul acestui amestec slavo-romîn, nu e hasardată interpretarea relevată în ceea ce privește suprapunerea formei slave în locul celei latine dispărute.

Evident, înlănțuirile lexicale din punct de vedere al asociațiunilor de idei ce le ridică această noțiune sînt pe cît de interesante, pe atît de numeroase; dar, îmbrățișarea întregului complex ar depăși simpla schițare explicativă a unei singure forme. De aceea trecem la un al doilea element lexical latin.

Bellum-Proelium

Față de vitregia istorică, impregnată cu adînci perturbări războinice, prin care a trecut poporul romîn dela cristalisarea lui ca ființă etnică în decursul secolelor, ne-am fi așteptat în mod firesc ca, odată cu noțiunea respectivă, să constatăm și representarea lexicală directă a formei bellum: — continuarea acestui cuvînt în limba romînă ar fi fost în perfectă concordanță cu ce ne înfățișează istoria și etno-geografia neamului romînesc. Totuși, în locul acestei forme în dacoromînă avem sl. *razboj*, iar în aromînă gr. πόλεμος.

Care să fie causa sau causele ce vor fi contribuit ca acest element să nu fie representat în limba romînă?

Evident că și în secolele de după Cristos încăierările pe care armatele romane le-au avut cu barbarii năvălitori au fost adevărate bella. Dar, odată cu închegarea poporului romîn, acest bellum, de va fi circulat în grai, își va fi pierdut pentru noua limbă — limba romînă — adevăratele caracteristici ca noțiune. Date fiind aspectele etno-istorice ale poporului romîn precum și configurația geografică în care ni se înfățișează complexul vieței sale, firește că forma bellum, ca și însăși noțiunea, erau menite dispariției din graiul unui neam căruia îi lipsia respectiva închegare politico-militară de stat unitar. Pentru poporul romîn, a cărui pulsațiune etnică era strîns legată de munți și văi, orice încăierare, chiar cu aspectele unui bellum, era o *luptă*, o *bătălie*. Ceva mai mult: dacă la aceste considerațiuni am adăuga și faptul că vitalitatea formei lucta era mai consistentă, mai expresivă față de cea a formei bellum, cred că devine și mai explicabilă constatarea pe care o facem, adică de a vedea în locul unui representant al lui bellum continuatori direcți ai formelor lucta, luctare.

In directă legătură cu această ultimă considerațiune, naște întrebarea: nu cumva bellum era un cuvînt mai mult sau mai puțin propriu literaturei latine scrise în general, fără să fi avut viață în graiul viu, în așa numita „latină vulgară"? O precisare temeinică la această întrebare

e de așteptat, firește, și din partea studiilor de filologie clasică. In ceea ce privește filologia romanică, am putea admite pînă la un punct că bellum nu va fi avut circulație în latina vulgară; dovadă e că această formă n'a lăsat continuatori în nici o limbă romanică. In casul acesta, probabil că bellum — ca și proelium — va fi complet dispărut din latina vorbită odată cu stingerea imperiului roman, suprapunîndu-i-se lucta.

Trecînd la formele romînești de origine streină și cu sensul de „bellum", vom avea de relevat că sfera noțiunei *luptă* cu timpul s'a lărgit, însemnînd mai tîrziu și „încăierare între două persoane, trîntă". Dar, asemenea multiplicări de sensuri fărîmițese înțelesul principal etimologic prin anemiere semantică. In modul acesta, un nou cuvînt — strein —, care pare mai apt, mai vital și prin însăși noutatea lui, vine să se suprapună. Forma *luptă* cu sensul de „bellum" fiind usată, prin chiar aceasta s'a înlesnit intrarea în cele două dialecte a elementelor *război* și *polim*.

In ceea ce privește determinarea epocei intrării lor, putem precisa că pentru aromînă *polim* e relativ recent. In dacoromînă, *război* a pătruns, de sigur, în urma despărțirei definitive a acestor două dialecte — ceea ce s'ar putea deduce și din faptul că această formă nu e cunoscută aromînei. Am mai putea recurge pentru aceasta și la deosebirea lexicală ce există între aromînă și dacoromînă pentru noțiunea de „brave, vaillant", care e în strînsă legătură prin asociație de idei cu *război*: în dacoromînă avem formele slave *viteaz*, *voinic*, pe cînd în aromînă apare lat. *gione* cu derivatele sale: *gîuname*, *gîunar*, *gîunatic*, *gîuneață*, *gîunescu* etc.

Conspicere-Spectare

Singura formă latină în legătură cu noțiunea văzului care s'a păstrat în limba romînă e vb. videre. Pentru noțiunea de „regarder", atît în aromînă cît și în dacoromînă avem două forme de origine streină (arom. *mu(n)tresc(u)* <sl. *(sъ)motriti*, dor. *privesc* < ?).

BIBLIOTECA UNIVERSITĂȚII -IAȘI-

Şi aci se ridică mai multe întrebări. Faptul că în cele două dialecte nu avem o singură şi aceeaşi formă echivalentă lui conspicere, ne poate dovedi că atît *privesc* cît şi *mu(n)tresc(u)* au fost împrumutate relativ tîrziu, şi anume după, sau chiar mult după ce separaţiunea dintre cele două dialecte se efectuase complet.

Dar, pînă la apariţia acestor două cuvinte nu vor fi cunoscut oare Străromînii noştri vre-o altă formă cu sensul de „regarder"? Pentru spectare, care e din aceeaşi rădăcină cu conspicere, avem dovezi că înţelesul său deviase încă din latina vulgară în spre sensul de „attendre" mai ales în compuse. Pe de altă parte, conspicere n'a lăsat decît un singur representant participial în italiană. Toate limbile romanice pentru noţiunea de „regarder" au recurs la cuvinte de altă origine decît cea latină — ceea ce ar fi un indiciu că, analog casului bellum, forma conspicere nu va fi avut vitalitate în latina vulgară, deşi forma spĕcies s'a păstrat, dar cu sens deviat. In casul acesta, e de presupus că în străromînă vor fi circulat probabil diferite expresiuni sau locuţiuni cu sensul de „regarder", cum ar fi, bunăoară, expresiunea aromînă *arucă-ţ ocl'il'i* „priveşte", echivalentă cu der. *uită-te* etc. E posibil însă ca în epoca străveche această noţiune să fi fost exprimată chiar prin vb. *vedea*, aşa cum şi astăzi se mai aude în aromînă: *veadi-l (nă^{b}ţamă)* = „priveşte-l (puţin)" sau chiar simplu *veade (ncoa)* — „uită-te (încoace)".

Problema însă ne presintă un alt aspect, mai interesant. Faptul că în dacoromînă avem *privesc* nu ridică dificultăţi; cu *mu(n)tresc(u)* însă din aromînă — am putea alătura şi forma *brucsc(u)* — chestiunea se complică întru cîtva. Am spus mai sus că împrumutarea lui *mutrescu* trebue să fie relativ tîrzie. In casul acesta, dacă ar fi să ne fixăm la părerea că Aromînii din masivul Pindului sînt în parte continuatori direcţi şi ai colonilor romani din această regiune [1],

[1] Cf. articolul meu *O problemă de romanitate sud-ilirică*, în această revistă, I, 72-99.

cum se face că pînă la data intrării lui *mutrescu* în aromînă nu s'a recurs la un împrumut similar din grecească sau măcar din albaneză cu care se învecina? In aparenţă, elementul *mutrescu* — ca şi atîtea altele, unele chiar şi mai caracteristice, dar pe care nu le pot releva aci — ar pleda în favoarea părerei că Aromînii vor fi coborît la sud din spre nord începînd cu secolul al IX-lea.

Problema trebue altfel înfăţişată. Singurul element etnic cu care Străaromînul a avut contact social chiar feminin a fost — după dovezile lingvistice, folklorice şi etnografice — de sigur poporul slav, cu care, pe alocurea, a şi convieţuit, asimilîndu-se. Contact cu apropieri sufleteşti a avut, firesce, şi cu populaţia albaneză, dar el a fost mai mult de natură pastoral-bărbătească, şi anume în viaţa propriu zis muntenească în care se oglindeşte păstoritul, cărvănăritul şi haiducia; în schimb, femeia aromînă a fost în genere isolată de viaţa casnică albanezească. Şi cu elementul grec va fi avut contact social, dar exclusiv bărbătesc şi numai de natură economică ocasională, fără durată. Insă, pentru timpuri şi popoare eminamente patriarhale, e recunoscut că familia — adică femeia ca stăpînă de casă — e adevărata păstrătoare a întregului organism al graiului. Aşa fiind, din momentul în care o parte din masa slavă a coborît spre sud, trecînd graniţa geografică ce separa romîna nordică, adică dacoromîna de azi, de cea sudică, adică aromîna — şi această graniţă nu putea fi în nici un cas Dunărea, ci şirul muntos al Balcanilor —, această masă slavă a convieţuit apoi cu Aromînii, pînă ce s'a asimilat. Şi atunci, întru cît şi Aromînul şi Slavul aveau pentru noţiunea de „voir" cîte o formă aproape identică, — pe de o parte arom. *vidęare*, pe de alta sl. ВИДѢ(ТИ) — prin aceasta s'a înlesnit şi mai mult împrumutarea formei slave *motriti* în dialect, ca o formă nouă care, prin atracţia şi vigoarea sa exotică, a venit să înlocuească ceva îmbătrînit ca formă şi sens.

Astfel înfăţişată chestiunea, cred că ne-am putea explica

mai temeinic genesa celor mai multe probleme aromîno-slave printre care şi cea toponimică.

Loqui — Parabolare

Exceptînd ce ne dă Meyer-Lübke sub loquela, primul verb nu s'a păstrat în nici o limbă romanică. In casul acesta putem deduce că loquor nu va fi avut circulaţie în latina vulgară, sau că va fi fost concurat de dicere şi exponere — deşi nuanţa de sens a lui loqui e deosebită.

Forma a doua, parabolare, nu s'a păstrat în Romania orientală, deşi, în ceea ce priveşte creştinismul, acest element ar fi fost mai firesc să existe, întru cît ar fi fost sprijinit de vecinătatea imediată a Grecilor. In schimb, cuvîntul acesta — ca şi alte elemente greceşti — apare în domeniul romanic occidental.

Amîndouă aceste forme sînt necunoscute atît dăcoromînei, cît şi aromînei. Dar, dacă pentru loquor ne-am putea opri la părerea că aparţinea aproape exclusiv vocabularului latin clasic, pentru nerepresentarea lui parabolare în domeniul romînesc explicaţia trebue căutată în altă direcţie şi anume: deşi creştinismul a pătruns de timpuriu în masa strămoşilor neamului romînesc, totuşi, viaţa religioasă reală pe care o duceau ei era firesc să se deosebească de cea a Romaniei occidentale, mai ales din punct de vedere al ritualului administrativ, ca şi al literaturei sale. Fără nici o altă închegare decît cea etnico-patriarhală, biserica nu putea exercita asupra lor aceeaşi influenţă ca şi în celelalte ţări romanice. Deprinşi şi interesaţi să trăească mai mult viaţa munţilor fără o absolută stabilitate în timp şi spaţiu — şi aceasta, din causa ocupaţiunilor lor ca şi a vicisitudinilor istorice — biserica pentru ei nu putea fi decît un simplu simbol arhitectonic adăpostitor al credinţei lor. Un botez, o nuntă, o cuminecare sau o îmmormîntare puteau fi oficiate de preotul lor improvisat sau ocasional şi sub cerul liber, întru cît nestatornicul lor trai muntenesc nu le permitea să le oficieze sub acoperişul casei Domnului. Aşa fiind, era natural

ca acest parabolare să nu facă parte din terminologia creştină transmisă limbei romîne, de vreme ce existenţa acestei forme în celelalte limbi romanice se explică mai ales prin viaţa bisericească specială şi intensă a Occidentului.

Dacă astfel trebue să ne representăm lucrurile în ceea ce priveşte lipsa acestor două elemente latine din limba romînă, să vedem cum ar trebui explicată suprapunerea celor două forme slave *grăi* şi *vorbi* [1] — în aromînă: *grescu* şi *zburăscu* <*zъborъ*. La prima vedere, s'ar părea că aceste două cuvinte, şi în special *grai-grăesc*, vor fi pătruns simultan în dacoromînă ca şi în aromînă. Şi totuşi, lucrurile nu par a se fi petrecut în tocmai. Pînă la venirea Slavilor — şi chiar pînă astăzi în dacoromînă şi, sporadic, şi în aromîna din regiunea Zagorului-Pind unde se mai aude *cuvintedză* —, limba romînă a avut corespunzător lui loqui sau parabolare forma *cuvinta* [2]. Această formă îndestula cu prisosinţă noţiunea de „parler", aşa că forma slavă *graj* nu se putea suprapune atît de repede lui *cuvintez*, şi anume într'o epocă în care separaţiunea celor două dialecte nu se împlinise definitiv [3]. Aşa fiind, care ar putea fi explicaţia pătrunderei în timp şi spaţiu a formei *graj* în cele două dialecte?

Evident că trebue să recunoaştem că multe forme paleoslave au pătruns concomitent în cele două dialecte înainte de despărţirea lor. Ceea ce însă n'ar putea suferi nici o desminţire e că în general, asemenea infiltraţiuni lexicale trebuesc căutate şi fixate sub raportul geografic într'un singur punct sau centru mai influent sau mai apt pentru o cît mai întinsă radiaţiune a lor în noua limbă în care pătrund.

---

[1] Cf. Ovid Densusianu în această revistă, II, 16-17. Sextil Puşcariu şi Th. Capidan îi atribue origine latină (în *Dacoromania*, III, 838 şi 1088). Cf. şi dicţionarul lui *C. Nicolaide*, pag. 111.

[2] Acest element, interesant ca evoluţie semantică în raport cu aspectul religios pe care ni-l ofere conventus bunăoară în limba franceză, va fi fost un motiv mai mult ca parabolare să dispară de va fi circulat.

[3] Cf., acum în urmă, Th. Capidan, *Elementul slav în dialectul aromîn*, 17, 25, 45 şi 51.

Paleoslavul *graj*, care pare a fi unul din elementele ce vor fi pătruns în cea mai veche epocă de contact lingvistic romîno-slav, va fi fost împrumutat din graiul unei singure şi anumite regiuni paleoslave de unde, pe urmă, va fi radiat în tot cuprinsul limbei romîne, susţinut fiind întru cîtva şi de împrejurări identice cu cele în care s'a efectuat împrumutarea lui. In casul acesta, fixîndu-ne la această datare şi fixare geografică a introducerei vsl. *graj* în limba romînă şi întru cît această formă aparţine regiunei sîrbeşti, ar urma să concludem că ea a pătruns în limba noastră atunci cînd Străaromînii vor fi locuit în neîntreruptă continuitate teritorială cu Dacoromînii, şi anume în vestul Moesiei inferioare (Serbia veche), şi că, prin urmare, ulterior aceşti Străaromîni vor fi coborît în spre sud, anume spre Pind. De aci ar resulta că vsl. *graj* va fi pătruns în romînă înainte de secolul al IX-lea, întru cît dislocarea Aromînilor din munţii Serbiei spre sud e fixată începînd cu acest secol. Oprindu-ne însă la această părere, ne întrebăm: în urma unei convieţuiri geografice de aproape trei secole între Romîni şi Slavi—din secolul al VI-lea pînă la al IX-lea —, şi după ce Străaromînul se va fi aclimatisat sufleteşte cu populaţia slavă — ceea ce ar reieşi din chiar aceste împrumuturi lexicale —, ce anume va fi determinat presupusa dislocare romînească spre masivul Pindului? O asemenea dislocare etnică nu poate fi determinată decît de o grea vicisitudine istorică. Dar, în această epocă năvălirile slave sînt încheiate, aşa că, dacă ţinem ca în Aromîni să vedem numai de cît o dislocare, atunci ar urma să admitem că această dislocare se va fi produs începînd cu secolul al VII-lea şi că, în consecinţă, pătrunderea elementului slav în limba romînă se va fi efectuat anterior acestui secol— ceea ce nu s'ar putea susţinea.

Problema cred că trebue înfăţişată altfel. Străaromînii nu trebuesc aduşi în regiunile Pindului prin dislocare nordică, după cum nici continuitatea teritorială dintre aceştia şi Romînii nordici nu trebue scăpată din vedere. In jurul secolului al IX-lea, o parte din Slavii sud-dunăreni, cari erau acomodaţi

cu vieaţa populaţiunei romîneşti dintre Balcani şi Dunăre, coboară spre sud, strecurîndu-se şi în direcţia labirinticelor ramificaţiuni munteneşti ale populaţiei romîne locale. Cu timpul, contactul lor cu Străaromînii devine fapt real. In această stare de lucruri, *cuvintedzã* din aromînă, concurat şi anemiat probabil de vb. *dzîcŭ*, *spun* sau chiar de *cîntu* cu sensul de „vorbesc", va fi cedat din vreme în faţa lui *graj*. Aşa fiind, e posibil ca această formă slavă să fi pătruns independent în cele două dialecte, sau să fi pătruns mai întîi în romîna sud-balcanică, pentru ca de aci, pe cale păstorească şi cărvănărească, forma să pătrundă apoi şi în romîna nord-balcanică, susţinută fiind de vorbitorii graiului slav din aceleaşi regiuni. E posibil însă ca acest fel de transmisiuni lexicale să se fi efectuat şi invers, adică din romîna nordică în aromînă. Aceste transmisiuni devin şi mai explicabile dacă, în locul Dunărei, vom admite ca hotărnicire geografică între cele două dialecte lungul crestei lanţului balcanic — ceea ce ar fi în deplină concordanţă cu întregul complex etno-lingvistic al Romaniei orientale. In casul acesta vom avea *romîna nord-balcanică*, întinsă sau călare pe ambele ţărmuri dunărene între Balcani şi Carpaţi, şi *romîna sud-balcanică*, revărsată pe pantele şi văile sudice ale Balcanilor pînă în spre poalele de miazăzi ale Pindului. Fixîndu-ne la această nouă delimitare între cele două dialecte principale, multe din problemele etno-lingvistice romîneşti — cum ar fi, bunăoară, rotacismul, palatalisarea labialelor, expansiunea teritorială a elementului dacoromîn din spre versanturile nordice ale Balcanilor, originea Magleromînilor şi Istroromînilor etc. — se îndrumează, cred, pe un teren sigur, pe însăşi realitatea faptelor. In modul acesta ne putem explica mai temeinic dispariţia atîtor elemente lexicale latine, dar mai ales suprapunerea comună în cele două dialecte a unor elemente eterogene caracteristice, cum ar fi *frică*, *gol*, *hrănesc*, *milă*, *nevastă*, *plătesc*, *scump*, *trup* etc.; pe basa acestei noui orientări etno-geografice, şi raporturile albano-romîne şi

greco-romîne apar, alături de cele slavo-romîne, într'o lumină mai clară, mai precisă [1].

Reîntorcîndu-ne la loqui şi parabolare, trebue să mai relevăm şi o altă consideraţiune în legătură cu problema ce ne interesează. Sînt cuvinte care, prin deasa şi variata lor întrebuinţare semantică, se usează mai repede decît altele, fiind astfel menite dispariţiei. O dovadă vine să ne-o dea chiar dispariţia vb. *grăesc* şi *vorbesc* din anumite puncte de regiuni dialectale şi suprapunerea sau înlocuirea lor prin *băsăduesc* şi *dzivănvesc*.

Vivere

Pe cît de complicată s'ar părea la prima vedere, pe atît de interesantă devine problema dispariţiei pentru limba romînă a unor extrem de caracteristice elemente lexicale latine, cum ar fi corpus (păstrat numai în meglenită) căruia s'a suprapus sl. *trup*, sau legere înlocuit în dacoromînă prin sl. *ceti*, deşi scribere s'a păstrat [2] etc. Printre aceste elemente am putea socoti astăzi şi pe vivere.

Atît în aromînă cît şi în dacoromînă, în directă legătură etimologică cu acest cuvînt, avem formele *viu*, *înviez*, *înviorez* şi *viaţă* (în aromînă : *v'iŭ*, *inv'iedzŭ*, *nv'iuredzŭ*, *v'iaţă*). Ceva mai mult: în vechea romînească vb. *vie* se bucura de o circulaţie pronunţată [3]. Şi totuşi, astăzi pentru vivere avem în aromînă *bănedzŭ*, iar în dacoromînă *trăesc*.

Oare să avem a face aci cu o simplă uzură — indiferent dacă ea e morfologică sau semantică —, sau vor fi intervenit şi alţi factori pentru ca representantul verbal al lui vivere să dispară din amîndouă dialecte? Şi trebue, oare, să admitem pentru această dispariţie o identitate de împrejurări atît pentru aromînă, cît şi pentru dacoromînă?

[1] Complexul acestei probleme fundamentale îl vom urmări documentat şi amănunţit într'un studiu asupra păstoritului şi diferitelor aspecte etno-lingvistice la Aromîni şi Dacoromîni.

[2] Nu mai puţin interesantă ar fi şi urmărirea rivalităţei din graiul de azi dintre forme latine şi streine (cf. *coges* concurat de *gîndi(esc)* etc.).

[3] Cf. I. A. Candrea, *Psaltirea scheiană*, II, 508. — Pentru aromînă relevăm că forma *v'iaţă* cu sensul de „viaţă" pe care o întîlnim atestată în *Codex Dimonie* (în *Jahresb. des Inst. für rumän. Sprache zu Leipzig*, Ia, 18; V, 236; VI, 90 etc) astăzi e sporadică; circulă *v'iaţă*, dar cu sens de „vieţuitoare". Pentru noţiunea „viaţă" se întrebuinţează în general numai *bănă*. — Interesant de relevat că verbul acesta nu a dispărut din meglenită : *ţiţes* etc.

Oprindu-ne în primul rînd la vechea formă dr. *vie*, va trebui să relevăm că un prim factor ce va fi contribuit la dispariţia acestei forme va fi fost, de sigur, derivatul *învie* (azi *învia*). Morfologia verbală romînească ne arată în trăsături fundamentale că acolo unde circulă o formă verbală fără prefixul *în-*, cea cu acelaşi prefix nu e cunoscută — şi invers. Bunăoară : acolo unde se aude *îndulci* e necunoscut *dulci*, după cum acolo unde se întrebuinţează *strîmba* nu se cunoaşte un *înstrîmba*. Dialectologia ne dovedeşte că aceeaşi formă nu poate circula cu şi fără prefix timp îndelungat şi cu sens identic: lupta dintre *plini* şi *împlini* de pildă va decide şi în regiunile dialectale victoria celei din urmă [1]. Pe basa acestui criteriu de circulaţie morfologică, era firesc ca forma *vie* să-şi piardă din vitalitate, iar sensul de „vivre" să-şi caute refugiu într'o altă formă, nouă dar streină, pe care i-a oferit-o comunitatea lingvistică romîno-slavă.

In al doilea rînd, dispariţia lui *vie* din dacoromînă s'ar mai putea datori şi omonimiei. Cunoscînd formele de conjugare ale acestui verb în vechea romînească, constatăm că multe din ele se întîlniau cu forme identice de ale vb. *veni*:

ind. pres. *(eu) viu—(eu) viu, (tu) vii—(tu) vii*;

imperativ *vie (el)—vie (el)* etc.

Se mai întîlniau şi cu formele adj: *viu*, *vie* cu pl. *vii*, precum şi cu sb. fem. *vie* cu pl. *vii*. Acest fapt de omonimie a venit să întărească constatarea morfologică relevată mai

[1] Sînt într'adevăr şi casuri de felul acesta: *întinde* şi *tinde*, *frînge* şi *înfrînge*; de reţinut însă că în asemenea casuri avem a face cu dublete formate fie din aceeaşi formă dar fiecare cu accepţiune specială, fie dintr'un element latin şi un neologism etc.

sus, pentru ca apoi amîndouă să determine şi usura semantică a vb. *vie* în aşa fel încît şi fondul şi forma să fie concomitent sau, mai probabil, rînd pe rînd atacate. In chipul acesta, simpaticul vechi romînesc *vie* a dispărut, suprapunîndu-i-se inexpresivul sl. *trăi*.

Trecînd acum în domeniul aromînesc, va trebui să observăm că numai consideraţiunea morfologică ar putea fi luată în samă, întru cît şi în acest dialect una şi aceeaşi formă nu poate circula cu acelaşi sens cu şi fără prefix; aşa fiind, de vreme ce pentru noţiunea de „ressusciter" s'a consacrat forma *(i)nv'iedzŭ*, era firesc ca *v'iedzŭ* „trăesc" să se vadă în cele din urmă sacrificat, pentru ca astăzi să fie înlocuit în întregul grai prin *bănedzŭ*. Consideraţiunea a doua însă, şi anume cea a omonimiei cu vb. *veni*, nu poate fi aplicată.

Printre altele, e, de sigur, şi o categorie formată din cuvinte care, după o anumită întrebuinţare în timp şi spaţiu, sînt parcă predestinate dispariţiei, fără ca, totuşi, să se poată da unor asemenea constatări satisfăcătoare explicaţii amănunţite. Aşa, bunăoară, ar fi forma d e b ē r e „devoir": pînă la pătrunderea sl. *trebui* în dacoromînă sau a ngrec. *lipseaşte* în aromînă, cel puţin noţiunea lor a trebuit să existe în graiul romînesc refugiată într'un element oarecare — în aromînă o constatăm cristalisată şi astăzi în forma pietrificată *prinde* „trebue" a vb. p r e h e n d e r e. Dar, dispariţia unor asemenea forme nu o putem socoti ca fiind petrecută concomitent în amîndouă dialectele. Casul cu v i v e r e vine să ilustreze aceasta, căci, contrar, în locul representanţilor săi ar fi trebuit să avem şi în nord şi în sud ori numai forma *trăesc* ori numai *bănedzŭ* — ceea ce nu e casul. Şi tocmai aceasta constitue o altă dificultate pentru aceste cercetări noui, cărora am vrea să li se dea o cît mai largă discuţie.

Pentru dacoromînă, suprapunerea lui *trăi* în locul lui *vie* nu presintă greutăţi de interpretare. Complicată însă cred că e problema pătrunderei formei *bănedzŭ* în aromînă pentru următoarele două motive: 1. această formă ar fi un împrumut din albanesa nordică, în care acest elemeat are şi un sens deosebit, şi anume acela de „locuinţă, a locui"; 2. pe ce cale şi cînd anume va fi pătruns în aromînă acest albanesism *bană* „vieaţă" — *bănedzŭ* „vieţuesc"?

Am văzut că lat. v i v e r e a continuat să vieze pînă tîrziu în dacoromînă. Aceasta ne-ar putea servi ca un indiciu că şi în aromînă albanesismul *bană* — *bănedzŭ* n'ar putea fi vechi, bunăoară din epoca de separaţiune definitivă a celor două dialecte, pentru anumite motive. Intr'adevăr: dacă alb. *bane* va fi pătruns în aromînă între secolul al IX-lea şi al XV-lea — epoca turcească —, cum se face că sl. *trajati* a rămas necunoscut aromînei, de vreme ce slava i-a împrumutat şi elemente în legătură cu locuinţa şi existenţa în general în intervalul acestor secole? Ne-am fi aşteptat ca, în casul cînd representantul verbal al lui v i v e r e va fi fost usat aşa de timpuriu, să întîlnim o formă slavă în locul celei albanese.

Şi totuşi, dificultăţile nu se opresc aci. Admiţînd că forma albanesă va fi pătruns după secolul al XV-lea, se ridică alte consideraţiuni care complică problema. Incepînd cel mai tîrziu cu secolul al XVI-lea, elementul aromînesc apare — ca păstor, cărvănar şi negustor sau polit — răsfirat aproape în toate direcţiunile din cuprinsul peninsulei balcanice. Aşa fiind, cum s'ar putea explica faptul că, începînd cu această epocă, forma s'a generalisat în întregul dialect cu o semnificaţie identică şi cu totul deosebită de cea din albanesă? Pentru această epocă mai de grabă ne-am fi aşteptat — cel puţin pentru anumite regiuni aromâneşti — dacă nu la o formă slavă (живѣти), de sigur la una grecească (ζῶ—) bine înţeles, în ipotesa că forma latină respectivă nu mai avea circulaţia cuvenită.

O a treia ipotesă, în sensul că alb. *bane* va fi pătruns în aromînă înainte de secolul al IX-lea, ar ridica şi ea dificultăţile ei. Firesc, nu am putea admite că va fi intrat în epoca în care *á+n* latin nu trecuse definitiv la *ăn (în*, pentru că

forma albanesă nu se presintă ca *banne*[1]. Am putea-o însă socoti ca fiind împrumutată posterior secolului al VII-lea. In casul acesta, evoluţia semantică — dela „locuinţă" la „vieaţă" — ar deveni mai explicabilă sub raportul etno-geografic aromîno-albanes. Ceva mai mult: această consideraţiune ar veni să ne releveze şi ceva din contactul psihologic dintre Aromîni şi Albanesi în epoca aceasta.

Oricare ar fi ipoteza, la care ne-am opri, şi această formă e una dintre numeroasele elemente lexicale a căror amănunţită şi temeinică soluţionare ne-ar revela interesante stări în complexul evoluţiei lor istorice, sociale şi geografice.

Tache PAPAHAGI

[1] De remarcat că pînă acum albanologii n'au explicat satisfăcător acest element (cf. N. Jokl, *Studien zur albanesischen Etymologie und Wortbildung*, 6-8).

TEXTE FOLKLORICE DIN RÎMNICUL-SĂRAT

Mai în toate culegerile, Rîmnicul-sărat a fost aproape neglijat, deşi e unul dintre ţinuturile bogate în folklor. Cu deosebire Mocanii rîmniceni, răspândiţi pînă departe în cîmpie, sînt vestiţi prin doinele şi cîntecele lor şi mai cu samă prin strigăturile cu care însoţesc jocurile lor bătute: brîul, chindia, zuralia etc.

Aceşti Mocani, veniţi în foarte mare număr din Treiscaune, mai ales din Covasna (Coasna cum îi zic ei), Breţcu şi Zagon, din pricina unei zaveri din Ţara ungurească — după cum spun bătrînii — au format aici sate întregi mocăneşti în regiunea cîmpurilor, ca: Sihlea, Căiata, Bogza, Voetinu, Gugeşti ş. a.

Cei mai mulţi au venit ca clăcaşi pe moşiile călugăreşti. Dintre acestea cele mai de samă au fost ale mănăstirei Sf. Ion din Focşani. Făceau 80 de zile pe an cei cu patru boi, 60 de zile cei cu 2 boi şi 56 cei ce lucrau cu palmele; plătiau patentă la *conţ* (consulatul unguresc din Focşani) şi nu aveau dreptul de a fi pîrcălabi (după spusele lui Dumitru Garcia, de 91 ani). Toţi aceştia, la 1864, au fost împroprietăriţi de Cuza.

Alţii au venit mai tîrziu, rînduri, rînduri cu oile, după cum mai vin încă şi astăzi, fiind locuri bune de păşunat. De unde la început veniau numai pentru iernatul oilor, cu timpul, dînd peste aceste sate mocăneşti, s'au stabilit aici cu totul, sporind astfel numărul Mocanilor.

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Printre aceştia se cuprind şi ciobanii vrînceni şi tuţuieni (mai puţini la număr), care avînd cam acelaşi port, se confundau cu Mocanii. Aici însă au venit în conflict cu băştinaşii cîmpeni, numiţi în sens peiorativ *Cojani*, deosebiţi foarte mult de ei atît la chip, cît şi la port şi obiceiuri, şi o adevărată luptă de predominare s'a dat între Mocani şi Cojani.

Satul în care lupta a fost mai aprigă e Bogza, unde existau şi un mare număr de Cojani: jumătate de sat, cea din spre asfinţit, era locuită de Mocani, zişi Ungureni, şi cealaltă jumătate, partea din spre răsărit, era locuită de Cojani. Această împărţire se păstrează pînă astăzi, mai mult cu numele. De sărbătorile Crăciunului şi Paştilor, flăcăii se mai împart şi astăzi, pentru a se păstra tradiţia, în două cete (Ungurenii şi Cojanii) cînd merg cu colindatul, plugul sau vălăritul.

La început, relaţiile între Mocani şi Cojani erau cît se poate de duşmănoase. Nici bună ziua nu şi-o dedeau unii altora. Mocanii aveau cîrciuma lor, hora lor, sfatul lor, Cojanii tot aşa. Şi cînd mai tîrziu se ajunse de se făcea numai o singură horă, nu s'ar fi prins un Mocan lîngă o Cojancă să-l fi omorît. Dar nici Cojanii nu se lăsau mai pre jos. Priviţi cu ură de Mocani, răspundeau şi ei tot cu ură şi nici ei nu se alăturau de o Mocancă, invocînd motivul că „pute rău a oaie".

Dar Mocanii se întreceau cu firea. Işi băteau [illegible] de rău joc de bieţii Cojani, mai ales prin strigături, dintre care am găsit şi eu cîteva, încît de multe ori aceştia săriau la bătaie. In special, Mocanii făceau multe glume pe socoteala acelor pantaloni cojăneşti, albaştri-închişi şi largi din cale afară, numiţi *potfuri* sau *tulfari*, cum le ziceau în rîs Mocanii, încît Cojanii s'au simţit nevoiţi să-i strîmteze şi să le schimbe coloarea, din albaştri în albi, pînă cînd au ajuns la cioarecii mocăneşti. De aci nu fu departe pînă să adopte în întregime portul mocănesc, atît Cojanii, cît şi Cojancele mai apoi.

De căsătorit nu s'au căsătorit unii cu alţii pînă tîrziu.

La 1870, după spusele bătrînului Coman Negoescu, cînd a fost prima căsătorie între un Mocan şi o Cojancă, a fost o adevărată minune. Şi chiar după ce se mai amestecase unii cu alţii, de trimitea un flăcău din partea de răsărit a satului la o fată din partea de asfinţit, prima grije a părinţilor fetei era să-l caute la unghii; dacă avea unghiile stricate, era neam rău, neam de Cojan şi nu-şi dedeau fata după el. Dacă Mocanii nu găsiau fete pe plac în sat, atît printre Mocance, cît şi printre Cojance (căci căsătoriile între Mocani şi Cojance erau mai dese decît cele între Cojani şi Mocance), se duceau şi se căsătoriau la munte: Jitia, Bisoca, Niculili.

Prin căsătorii, în mai puţin de treizeci de ani, Cojanii au dispărut cu totul. S'au asimilat într'atît cu Mocanii încît de ai fi numit înainte de război pe unul din sat Cojan, nu ştiu dacă n'ar fi fost în stare să te bată în drum, ori şi cine ai fi fost. Şi astăzi încă ţin să se separe Mocanii de Cojani, căci nu prea se contractează căsătorii între Bogza şi satele vecine, Obileşti, Băleşti, Mărtineşti, sate curat cojăneşti, dar se fac foarte multe între Bogza şi Voetinu, Sihlea, Căiata, Gugeşti, sate, după cum am mai spus, curat mocăneşti.

Portul cojănesc a dispărut, fiind înlocuit cu portul mocănesc, dar şi acesta la rîndul lui a cam început să dispară, fiind înlocuit cu „haina nemţească", ce a început, ca şi aiurea, să se întindă ca o uricioasă pecingine.

Nu numai cei tineri l-au lepădat, dar şi unii dintre cei mai în vîrstă. Harnicele Mocance de altădată, ce lucrau totul cu mîna lor, s'au cam înfruptat din lene şi astăzi cumpără aproape totul de-a-gata, şi ele sînt cele care şi-au lepădat portul mai întîi.

Cei mai tineri „s'au boierit cu totul" şi nu cred că s'ar putea culege ceva bun dela ei, dar dela cei mai în vîrstă poţi afla multe. Bătrînul Coman Garcia mi-a spus odată că numai strigături ştie atîtea încît mi-ar putea umplea un caiet aşa ca de grosimea Bibliei, dar nu şi le poate aduce aminte decît la joc, şi la vîrsta de 78 de ani numai

de joc nu-i mai era aminte. Totuşi, sînt mulţumit că am putut culege dela el o frumoasă variantă a *Ciutei* care cred că poate fi pusă printre cele mai de samă cîntece populare. Dela un altul am putut culege o variantă a *Mioriţei*, interesantă şi ea.

Graiul e cam acelaşi în tot ţinutul Rîmnicului şi e puţin deosebit de limba obişnuită. Afară de palatalisarea labialelor (*b*>*g'*, *f*>*h'*, *p*>*k'* şi *pk'*, *m*>*n*), e de observat transformarea lui *a* final, arareori medial, în *î* (*mînî, dascîl*); a lui *e* final, mai rar medial, în *i* (*g'ini, fiţior*); a lui *e* iniţial în *ie* (*ieram, iel*).

I

Ciuta

Sus la munti ploui,
La şes k'îci roui;
Şi di-atîta ploai,
Şerpuiesc pîrai
Cu unda sglog'îi,
Albi arginţii,
Če îńj fac în cali,
În čęa verdi vali,
Lac cu multî apî
Undi ńi s'adapî
O droai di čiuti
Şî mari şi mărunti;
Čiuti čiutulini,
Čiuti fări splini,
Toati ńi s'adapî,
Se-oglindesc în apî
Şi îńj pasc răkiti,
Răkiti 'nfloriti,
Trestii căruntî
Şi iarbî mărunti.
Da čiuta ńioari,
La trup roşioari,
La bot gălbioari,
La păr perioari,
La ok'i merioari,
Îńj stă tristioarî

Supt o sălčioarî;
Stă şi-ńi tot oftęazî,
Din ok'i lăcrăńjazî.
Cînd ńi-o auzirî
Şi cînd ńi-o zărirî,
Čelilanti čiuti,
Iuti, pă'ntrecuti,
N'i-o înconjurarî
Şi ńi-o întrebarî:
— Fa, čiutî ńioarî,
La trup roşioarî,
La bot gălbioarî,
La păr perioarî,
La ok'i merioarî,
Če ai suriorî
Di-ńi stai tristioarî
Supt o sălčioarî,
Ori ieşti bolnăvioarî?
— Fa, voi mulţi čiuti,
Mult nepričeputi,
Voi vă veseliţi
Şi nu vă gîndiţi
Cî'n sus pă Rîmnic
Yini un vojnic,
Vojnic ortoman,
Fičior di Mocan,
Dibačj la vînat
Cum niči c'a mai stat,
Pe un şoim călari,
Şoim di vînătoari,
Hrănit nenčetat,
Tot cu fîn tocat
Şi ovăz k'isat,
În vînt vînturat,
Cu yin răurat,
Cu orz presărat,
Şi tot adăpat
Cu sîngi'nkegat,
Cu sîngi di ńiel,
Di ńiel sugărel;
Cînd îşi ia avîntu
N'atîngi pămîntu,
Să 'ntreči cu vîntu,

BCU / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Cu vintu, cu gîndu.
Iar în urmă yin,
După cal să ţin
Suti di ogarî
Şi ńiči şi mai marî,
Tot ogarî slăbuţi,
Fugarî nentrecuţi,
În codri făcuţi,
Cu čiuti crescuţi,
Cu čiuti ńiçoarî,
Čerg'i şi căprioarî.
Şi-ńi yin, mări, yin,
Vin şi ńi s'aţin,
Ogarî lătrînd,
Calu nekezînd,
Vojnicu strigînd
Şi din corn sunînd,
Toţi aduşi d'un dor,
D'un dor di omor.
Iei o si ne ducî,
Goanî di năluci,
Pîn văi şi pîn munţi.
Pîn codri cărunţi,
Pîn rîuri, pîn stînči,
Pîn lacurî adînči,
Şi-o si ne gonjascî
Şi-o si ne stîrk'iascî;
Şi di-atîta sîngi
Če ńi s'a tot strîngi
Čei lac o si crçascî
Şi-o si să'nroşiascî;
Iar din čeli çasi,
Çasi alg'ičçoasi,
Un pod o si facî,
Cu nuntaşi si treçacî,
Si ja di ńireasî
P'a noastrî crăjasî.
Şi din astî goanî
Numa jo, sărmanî,
Cuprinsî di-o čiaţî
O si scap cu yiaţî,
Ca o blestemaţî,
Di-ogarî mursicaţî,

Di čel şoim loyitî,
Di vojnic rănitî.
Şi-o si maî trăjesc
Si mă kinujesc,
Singurî pîn munţi,
Pîn codri cărunţi,
Fărî di părinţi,
Cu florî şi isvçari,
Făr'di surigari,
Cu lacu şi valça,
Cu doru şi žalça.

Bogza — Coman Garčja, 78 ani.

II

Ungureni, k'jazî rja,
Ja-ţi gluga şi sarica
Şi plçacî în ţara ta
Şi-ţi mănînci slănina.

Acelaşi.

III

Mă Cožani răpănos,
Încalicî pă cucoş
Şi plçacî 'n sat după borş.

Acelaşi.

IV

Frunzî verdi busuioc,
Cum ne potriyim la žoc:
Jo mititel, ca un plop,
Şi ja marî, cît un dop.

Acelaşi.

V

Drag ńi je bădiţa spîn,
Cî-j şi tînîr şi bătrîn.

Acelaşi.

VI

Fata mamij lăudatî,
Di trej anj nek'jeptănatî;
Cînd fusi la k'jeptănat
Şi drači s'a ńinunat.

Acelaşi.

VII

M'a trimis mama dj-acasî
Si žoc cu fata frumçasî;

Da io žoc și cu-a urîtî,
Cî și asta mă sărutî.

Același.

VIII

Fetilî dî če-s făcutî?
Flăcăi sî le sărutî;
Și în brațî sî le strîngî,
N'îzločelu-așî li-l frîngî.

Același.

IX

Nu-i frumos činî să ținî,
Ci-i frumos cuî șadî g'inî.

Același.

X

Cît îi soarilî dî sus,
Feti ca în Bogza nu-s:
Toatî vara huhureazî,
Iarna scaldî și boțeazî.

Același.

XI

Stă flacăi lîngî žoc,
Ca butuci lîngî foc.

Același.

XII

Și iar verdi și-un mohor
Nicî la varî nu mă'nsor,
Cî nu pot sî las, nu pot,
Pintru una, satu tot.

Același.

XIII

Și iar verdi și-un mohor
Dî-aș murî, veri, dî dor
Și tot n'am sî mă însor.
Cî nevasta-i cu belța,
Tu o iei și nu-i a ta.

Același.

XIV

Cît iesti Bogza dî marî,
Nicî un om ismeni n'arî;

În Silia și Plaineștî,
Nicî la popa nu găsești.

Același.

XV

Hî, hî, hî și hu, hu, hu,
Și-acum plîngî cu leagînu;
Leagînî fatî și tacî,
Cî-ai făcut sî nu mai facî.

Același.

XVI

Ușurel și'nčetinel,
Cî nîrčasa-i cu yițel.

Același.

XVII

Frunzî verdi busuioc,
Toți flăcăi-s greî la žoc;
Numa io'n vîrtežu horii,
S'ușurel ca k'iatra morii.

Același.

XVIII

Fetilî če'n horî strigî
Nu știu facî-o mîmăligî;
Și dî-o fac, o fac cu trudî,
Azî sărațî, mîjni crudî,

Același.

XIX

Frunzî verdi și-o lalța,
Mă dusei la soacrî-mia,
Și văz ce zestri ni-o da:
Lapti acru'ntr'o lulța.
Mîmăligî p'o surčța.
Lua-o-ar dracu s'o ia,

Bogza — Radu Garčia, 52 ani.

XX

Cîti feti'n sat la noi
Toatî-s buni dî čimpoi;
Numa una maî bătrînî,
Buni-i dî căția la stînî.

Același.

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

XXI

Da Ţigani ăja cum o hi tráind, mă?... Ţo munčesc pini mă ja dracu şi tot nu maj mă ažung, şi-ăja stă tǫatí ziulica cu burta la sǫari şi tot ari şi jej o sdręanţi pă trup ca şi mini, ba maj čeva, cí maj puni şi grivatí dę-aja pí ičja, pí la git.

Bogza — Ţordaki Gaj, 61 ani

XXII

S'a 'mulţit lumęa, nevoi mari; o s'ažungí vremęa sí nu-j maj încapí pămíntu p'atiţja, cí čj-a sečerat resbelu-ăsta? Niñica tǫatí. N'j-a luat ñi-un fičjor, lu cutari unu şi lu cutăricí altu, da tot a maj rămas. Ba nu vezj cí ničj nu să cunǫaşti, cí fimeilj-astja di la resbel încǫači fatí ca jepurǫaičili? Ţoti, jeli sí să hi dus pă front acolu, nu g'jeţi băjeţj, sărači.

Bogza — Niculaj Moguş, 66 ani

XXIII

Noují nu nj-a dat pămínt, cí čicí síntem meseriaşj. M'am dus jo şi la angronom acasí, da tot di ğjaba. Am fost cu Bančiu-ăsta a Vetij. Da sí rízj di jel sí te stríng'i. Lụasi jel sí-j dęa plocon un cucoş, c'atíta avja săracu, şi jo cumpărasim v'o douş'treiş di oují. Intrăm noj înuntru şi-j spunim aşa şi pă dincolu, c'am fost şi noj în răsboj şi cí síntem sărači şi-avem o casí di copk'ij; să maj ujtí jel pă acti, ne maj întręabí una alta şi la urmí di tot dă din cap şi ziči: „vă am jo în videri". Şi-acuma haj sí-j dăm ploconu, da jel: nu cí nu priñjeşti; da hincí lę-am adus, haj cí le cumpírí jel; şi-a scos şi ñj-a dat ñi doj lej şi žumati pă tǫati ouli şi lu Bančiu činčj lej pă cucoş. Da Banciu-a văst jel cí nu-j rost di pămínt şi-api-l duręa şi la inimí di cucoş, di nu maj putęa, cí-l videam jo di pă faţí, şi-atunčja odatí zičj:

Dom'lę-angronom, barimj dă'ñj zeči lej pă cucoş dací vrej sí-l cumpirj, cí-j păcat di Dumnjezeu. A rís şi g'jetu-angronom şi-a scos şi j-a maj dat činčj lej.

Da jo n'am maj zis niñica, cí mă gíndjam cí mă ari în videri şi pi semni cí tot în videri m'a avut di nu ñj-a dat pămínt ničj pini astízj.

Bogza — Duñitru Mititelu, 45 ani

XXIV

Cíti feti sínt la žoc
Tǫati sínt uríti foc;
Numa una-j maj frumǫasí,
Da şi ja-j căpăţínǫasí

Şi-arj-o gurí di buhaj
Şi nişti dinţj ca la caj,
Şi bužili subţireli,
Di trej marğini di podeli,
Sí tragí badęa din jeli
Ca din gardu di nujeli.

Bogza — Petrja Negojescu, 38 ani

XXV

Frunzí verdi, foj di yiţí,
Fă-mă Dǫamnj-o porung'iţí
La leliţa, pă altiţí,
Sí h'iu aprǫapi di ţiţí.

Acelaşi.

XXVI

Nu ştiu če focu sí fac,
Tǫati fetili íñj plac.
Nu ştiu jeli di mă vor,
Da jo mor di doru lor.

Acelaşi.

XXVII

Frunzí verdi şi-o lalęa,
Cínd jeram în vremęa mja,
Şapti míndri mă jubja,
Tǫati ca Consinzjana
Şi acuma, ničj a mja.

Acelaşi.

XXVIII

— Če jeştj fat'aşa žucatí?
— Cum n'aş h'i dací-s bogatí?
— Če jeşti fat'aşa fudulí?
— Cum n'aş h'i dací-s kjaburí?
— Če jeşti fat'aşa di slutí?
— Cí n'am dat cu pudrí multí.

Acelaşi.

XXIX

Cít íj omu tinerel
Şadi doru lingí jel,
Ca oiţa lingí ñjel;

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Da cînd omu'nbătrînești,
Doru să călătorești.

Același.

XXX

Vara noaptea-i mititică,
Nu-i di mers la ibovnică.

Același.

XXXI

Iubii feți și nevești,
O sută paisprezăci,
Și tot ńi-e inima reči,
C'o h'i altu și m'o'ntreči.

Același.

XXXII

Frunză verdi façi lată,
Dulči-i gurița di fată;
Da mai dulči-i di vădană,
Că ia ți-o dă di pomană.

Același.

XXXIII

Drăgi íńi sînt fetițili,
Cînd le răsar țîțili,
Ca vara căk'iții;
Cînd ei țîța,
Cît nucuța,
Ș'o pot prindi cu gurița.

Același.

XXXIV

Și iar verdi solz di pești,
Apa'n vali nu cotlești,
Omu prost nu'nbătrînești.

Același

XXXV

Decît cu botini'nalți
Și cu șala după lapti,
Mai g'ini cu iminei
Și cu lapti'n putinei.

Același.

XXXVI

Decît în palat di sticlă
Fără nîči o ibovnică,
Mai g'ini într'un bordei,
Și să ai v'o două, trei.

Același.

XXXVII

Bun îi yinu, nu ca apa,
Nîči friptura nu-i ca čeapa.

Același.

XXXVIII

Yin disçară pi la noi,
Că bărbatu-i dus la oi,
Socru-ńiu i dus la moări,
Soacra zači di lingoări.

Același.

XXXIX

Gîtu alb, panglica neagră,
Cum foc să nu-ńi h'ii dragă?

Același.

XL

Oftează, puică, oftează,
Toată lumea să te crează,
C'ai fost neîkii amurează.

Același.

XLI

Frunză verdi și-o laleа,
Grea boală-i și dragustea:
Cini prindi-a o gusta
Aibî cap di-a o purta
Și minți di-a o lăsa.

Același.

XLII

Frunză verdi iasomii,
Tata vrea să-ńi dia soții
Fată slută, cu moșii;

Da jo vrçaŭ una săracĭ,
Če j-oj ziči jo sĭ facĭ,
Sĭ-j daŭ o palmĭ sĭ tacĭ;
Sĭ jas'afarĭ plîngînd,
Sĭ intri'n casĭ rîzînd.

Acelaşi.

XLIII

Guriţa şi ok'ju stîng,
Astça mă fac ca sĭ plîng.

Acelaşi.

XLIV

Doru di čini să lçagĭ
Nu maj pǫartĭ mintça'ntrçagĭ:
Şi s'a legat dj-un vojnic,
Dj-a lăsat plugu'n colnic
Şj-a plecat dupĭ jubit;
Şi s'a legat dj-o nevastĭ,
Dj-a lăsat răsboju'n casĭ
Şj-a plecat ca sĭ jubjascĭ.

Acelaşi.

XLV

Cîti feti să ridicĭ
Nu ştiŭ fačj-o mîmăligĭ,
Numa una-j maj statutĭ
Şi-ačeja o fači crudĭ.

Acelaşi.

XLVI

Frunzĭ verdi trej aluni,
Doru mîndrij cînd să puni
Fačj inima cărbuni
Şi sufleţelu tăčjuni;
Doru mîndrij cînd să lasĭ
Fačj lacriñilor casĭ.

Acelaşi.

XLVII

Frunzĭ verdi bob dj-areŭ,
Di če n'a dat Dumnjezeŭ
Čj-am jubit sĭ h'ij-al ñjeŭ
Şi sĭ mor cînd oj vrça jeŭ?

C'am jubit o flǫari scumpĭ
Şj-am luat o tǫantĭ slutĭ,
Če să culcĭ ne'nkinatĭ
Şi mănîncĭ nespălatĭ,
Bat-o Dumnjezeŭ s'o batĭ.

Acelaşi

XLVIII

Uni daŭ cu sutili
Şi iñj jubesc slutili;
Alţi daŭ cu ñiili
Şi jubesc urğiili;
Da jo daŭ cîtj-o leiţĭ,
Jubesc cîtj-o copiliţĭ
Če-j ñirǫasi gur'a ţiţĭ
Şi sînu a garofiţĭ.

Acelaşi.

XLIX

Oj, sărači, sutili
Cum măritĭ slutili;
Oi, sărači, ñiili,
Cum mărit 'urğiili.
Oj, sărači, boi mulţi
Cum însǫarĭ pă čej sluţi
Şi măritĭ pă čej muţi.

Acelaşi.

L

Doruleţ, ardi-tj-ar focu,
N'j-aj făcut kipu ca socu,
Inima ca busujocu.
Doruleţ, ardi-tj-ar para,
N'j-aj făcut kipu ca čęara,
Iniñjǫara ca černęala.

Acelaşi.

LI

Cît oj h'i sĭ nu jubeştj
Pujuţ în hajni nemţeştj,
Cĭ acesta-j k'jazĭ rja.
Nu posteşti ñjercurja,
N'iercurja şi vinirja,

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Te înşalí, nu te ja;
Puju'n strai mocăneştj
Cînd îl cauţj îl găseştj.

Acelaşi.

LII

Frunzí verdi mărăčini,
Aş žuca şi nu ştiu g'ini,
M'aş lăsa şi ńi-i ruşini
N'i-i ruşini di copili,
Cí ţiu ok'i ţintí'n mini.

Acelaşi.

LIII

Frunzí verdi şi-un mohor,
Toţi flăcăi-ar vrça sí mor,
Sí rămîi mîndra lor,
Sí rămîi s'o jubiascí,
Inima sí-şi răcorjascí

Acelaşi.

LIV

Uitj-o, bat-o Dumnjezeu,
Cum catí la mini rău,
Parcí n'am jubit-o jeu
Astí varí pă pîríu.

Acelaşi.

LV

Hop, hop, hop, la popí 'n pod,
Sí tăjem slănina, tot;
Sí rămîi numai spata,
Sí-şi măriti popa fata.

Acelaşi.

LVI

— Frunzí verdi dj-avrămjasí,
Sărutí-mă priotjasí,
— Tj-aş săruta, da mă tem
Cí mă faci popa çem;
— Sărutí-mă, nu te temi,
Cí popa nu faci çemi.

Acelaşi

LVII

Ju, ju, ju, pînî če-s yiu,
Dac'oj murí mort sí h'iu.
Ju, ju, ju, pîn' če trăjesc,
Dac'oj muri putrezesc.

Acelaşi.

LVIII

Auoličí, n'am drăguţi,
Numa trej mititeluţi:
Una surdí, alta mutí,
Şi-alta cu sprînčeana ruptí.
Trecuj balta,
Luaj alta
Maj frumoasí,
Da çeboasí,
Ničj cu asta nu fac casí.

Acelaşi.

LIX

Frunzí verdi foai deasí,
Am o hiri tícăloasí;
Cînd maj văz cîtj-o nevastí,
Tinerící şi frumoasí,
Stă sufleţelu sí-ńj jasí
Şi mă dreg pí la mustaţí.

Acelaşi.

LX

Frunzí verdi di ovăz,
N'i-a trimes badea răspuns
Pă trej h'iri di secarí
Şí mă mărit, cí să'nsoarí;
Da şi jo cí j-am trimes
Pă trej h'iri di ovăz:
Însoarí-te sănătos,
Cí am altu maj frumos,
Cí şi jo m'oj mărita
Dila deal di casa ta,
Hajni albi c'oj purta
Şi ţi-oj rupi inima,
Cum aj rupt-o tu p'a mja.

Acelaşi.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

LXI

Amurçaza dj-astî varî
Mă rọagî s'o jubesc jarî;
Da jo nu-s h'ir di secarî,
Sî'nfloresc a doụa ọarî.

Acelaşi.

LXII

Cît îj lelça di bătrînî,
Tot astçaptî'n voi bunî
Di trej orj pă săptămînî
Un vojnic frumos călari,
Un colac şi-o lumînari.

Acelaşi.

LXIII

Ej, čic'a fost odat'un morar şi morarụ-ăsta să dučça'n tọatj stămîna cu bucati la tîrg; da'ntr'o zi i s'a stricat mọara ş'atunčja jel a rămas acasî s'o drçagî şi-a trimes cu bucati la tîrg pă fimeja lui; da fimeja luj jera cam prọastî ja di felu jej. Faţî di altili iera diştçaptî, aşa prọastî cum jera ja, cî p'atunčja, lumça jera prọastî răụ, nu ca acuma. Sî h'i trăit Stan p'atunčja jatî jel mari-j ńi-j zăụ di n'ar h'i fost pă puţin dascîl, dacî nu popî.

Şi cum spunçam, a plecat fimeja cu caru cu bucati la tîrg; da ja nu maj fusesi dusî ničjodatî pî la tîrg şi nu ştia cum îi rîndujala p'acolu: ičja yitili, colu bucatili. Ja a tras toocma 'ntr'o marğini di tot pî undi nu trečça lumça di loc şi s'a pus s'aşteptj-acolu. Da un čjoflingar di negustor a văst-o şi s'a dus la ja şi-a 'ntrebat-o:

— Cum daj bucatili, fimej?

— Ja, cum sî le daụ? cum umblî tîrgu, c'aşa-j spusesi bărba-su sî le dça. Omụ a plecat, da a vinit dj-al dojlea şi-a 'ntrebat-o jar, cum dă bucatili şi ja j-a spus cî tot aşa cum umblî tîrgu. Dac'a văst omu şi-a văst cî n'o scoati la capît cu fimeja, s'a pričeput jel cî-j cam prọastî şi-a plecat... da s'a 'ntors jar inapoj şi j-a zis:

— Jatî cum umblî tîrgu fimei: žumati pă datorii şi žumatj p'aşteptati.

— Dacî-j aşa, aşa ţi lẹ-oj da şi iọ, om bun.

— G'ini, aştçaptî-mă cî yiụ acuma cu căruţa.

După če s'a maj trecut tîrgu, numa jacîtî-l şi pă negustor cu căruţa. Dişarti jel juti sači şi-era gata sî pleči, da fimeja-l intrebî:

— Da cînd sî yiụ sî-ńj daj bani?

— In cutari zi.

— D'api cum tj-oj cunọaşti jo dintr'atîta lumi?

— Dj-asta te plînğj? fimei? Ja-ńj daj zăbunu ăsta şi jo m'oj îmbrăca cu jel ş'atunčja mă-j cunọaşti.

— Cî g'ini zičj, omule, ja-l... Şi j-a dat şi zăbunu lu bărba-su pă cari il dasi sî nu-j h'ii frig. Şi tari mulţuńitî c'a vîndut bucatili a plecat acasî. Cum a ažuns acasî j-a işit toţi copk'ilaşi inainti, cum îj işja şi lu ta-su, cî lj-adučça una, alta.

Da ja:

— Gjaba-ńj işiţi înainti, cî nu v'am adus ńińic, c'a mers cam prost tîrgu astîzî.

A işit si moraru din mọarî şi-a'ntrebat-o:

— Ej, nevastî, vîndut-aj bucatili ori ba?

— Lj-am vîndut, bărbati, pă tọati: žumati pă datorii şi žumati p'aşteptati.

— Vaj di mini şi di mini, če ńj-aj făcut? m'aj sărăcit. Cuj lj-aj dat?

— Ja la un negustor, da nu-ţi hii fricî cî j-am dat şi zăbunu tăụ, ca sî-l cunosc cînd m'oj duči sî-ńj dça bani.

Da g'jetu morar n'a maj zis ńińic; ničj n'a'nžurat-o ničj n'a bătut-o, dicît numa cî şi-a luat lumça'n cap şi-a plecat încotro l-o 'ndrepta Dumnjezeụ, sî vazî jel maj je pă lumi v'o fimei aşa di prọastî ca a luj orj nu maj je. Dac'o maj h'i să'ntọarnî acasî dacî nu... nu să maj întọarnî.

După čj-a mers jel v'o trej zili, numa jacî să'ntîlneşti c'un om cari-l cunoştça şi cari l-a 'ntrebat undi să duči. Jel j-a spus tọatî tamža şi ăla l-a'ndreptat la o fimei bogatî la cari-j murisi bărba-su dj-o lunî doụî di zili. Să duči jel acolu şi-j spuni fimei ăleja cî yini după čça lumi dila bărba-su. Ăleja tari g'ini j-a părut şi l-a 'ntrebat če maj fači bărba-su şi cum o maj duči p'acolu.

— Pîj ar dučj-o jel g'ini dac'ar avça banj maj mulţi, cî p'acolu ca şi p'aičj čini ari banj mulţi ăla trăjeşti g'ini.

— Atunčja sî-ţi daụ jo sî-j dučj niscajva banj. Şi j-a dat o perekj di dăsağj plinj cu aur, toţi bani pă cari j-avça.

„Maj am jo un fičjor, da şi-o fači şi jel cum şi-a făcut şi ta-su".

Şi-a luat moraru dăsağj cu aur şi s'a dus, tot dus pă o vali cu sălčij şi măráčinj, da tot să ujta înapoj cî-j jera fricî sî nu yii după jel fičjoru fimej ăleja.

Şi jatî cî vedi'n urma luj un nor di praf şi să pričepi jel cî ăla je ş'atunčja ascundi dăsağj după nişti măráčinj jar jel

să'nțoarnî 'napoj, cali dj-o svîrliturî di băț și să rcazmî dj-o salčii plecatî. Jacî yini și flăcău și-l întrcabî n'a văzut pă un om cu niști dăsagi trecînd p'acolu.

— Ba l-am văzut, ziči moraru.

— Pî undj a apucat?

— Pî ičj, pî colu și pă dincolu.

— Nu poți 'mneatali să merği cu mini să-ńj arîți?

— Nu počiu, cî stăpînu-ńiu ńi-a poruncit să țiu pînî diseară salčija asta plecatî să nu cazî în rîpî. Dac'aj ținî salcija în locu nieu jo ți l-aș găsi'ntr'o ńinutî.

— Atunčja las'c'o țiu jo; ia jutî calu și du-te după jel și adî-l încoaci.

Și-a'ncălecat moraru pă cal și-a luat dăsagi din măračini și p'ajči ți-j drumu la nevast'acasî, iar ăla a rămas să țîi salčija să nu cazî în rîpî, și ńi să pari c'o ținî și-acuma.

Bogza — Neculaj Renței, 78 ani

LXIV

Cic'un boçir s'a dus odatî la o stînî să vazî če drac'o bî mîncînd čjobani ăja de-s așa di grași și sănătoși toți, cj jel mîncî toati bunătățili di pă fața pămîntului și tot îi slab și buhav merey. Și čic'a nimerit cî čjobani stîteau tocma la masî, carî'n kičjoarî, carî tolăniți pă žos pă pămîntu gol și mînca di-ți jera maj marî pofta, niști mîmăligî ca vaj di lumi, cu niști brînzî sărată foc și niști pastramî arsî pă o parti, crudî pă alta și plinî toatî di cenușî și cărbuni, și-a pi bça la apî dintr'o botî murdarî, murdarî... de, ca la stînî. Boieru-atunčja čicî numa a scuipat și-a zis: „ca porči mîncați, ca porči vă'ngrășați".

Bogza — Ion N. Renței, 40 ani

LXV

Zi, Țigani, din yioarî
C'am să-ți dau carni di čioarî;
Zi, Țigani, din țambal
C'am să-ți dau carni di cal,
C'a murit bălanu'n vali
Și să stric'atîta carni.

Același

LXVI

Zi, Țigani, din yioarî,
Cî-ți dau carni di ńioarî;

Zi, Țigani, din țambal,
Cî-ți dau carni di batal.

Același.

LXVII

Zi, măj Niță, zi, măj Niță,
Cî-ți dau carni di oiță:
O corniță și-o codiță
Și-un k'ičjor di prepeliță.

Același.

LXVIII

L'auzj, leli, leli, leli,
Trimeti-ți fata la lemni,
Cî mă duc și jo la oj
Să ne'ntîlnim amîndoj.

Același.

LXIX

Undi žoacî doj Cožanj,
Parcî žoacî doj hultanj;
Undi zoacî doj Mocanj,
Parcî zoacî doj curcanj.

Același.

LXX

Frunzî verdî trej sńičelj,
— Mă čerj, măjcuță, čerj.
— Cinj, focu, ńi te čerj?
— Mă čerj-un flăcău cožan
— Dă-l la dracu di Cožan
Cî Cožanu-j ca Țiganu,
Ținî dragustea cu anu:
Cînd îi dragustea maj dulči,
Își ia sapa și să duči.
Și iar verdi trej sńičelj,
— Mă čerj, măjcuță, čerj.
— Činj naiba te maj čerj?
— Mă čerj d'un čjobănaș.
Supțirel și drăgălaș.
— Ia-l-aj fatî, mînca-l-aș.
Cî ți-aduči seara caș
Și žintiță'n șiștăraș;
Dimineața urdî dulči,
Te sărutî și să duči.

Același.

LXXI

Frunzî verdi tiriplic,
Toati fetili îńj zic
Cî sînt frumos şi voinic,
Numa bun di ibovnic;
Io li spun cî sînt cam ńic,
Sî mă maj lasi un k'ic,
Cî sînt ńic şi di nevoi
Nu le pot ńăci pă voi;
Sî mă lasi sî maj cresc,
Cî pă toati le iubesc,
Le fac di inebunesc;
Şi tinîrî şi bătrînî,
O fac di umblî nebunî;
Tinîrî şi măritaţî,
O fac di umblî turbaţî.

Acelaşi.

LXXII

Zi, Ţigani, pă burduj,
C'am iubit doj ok'ĭ căpruj
Şi-acum s'a večinuluj.

Acelaşi.

LXXIII

Čini zoacî şi nu strigî
Nu-j flăcău, ci-j mîmăligî.

Acelaşi

LXXIV

Zi, Ţigani, zi, zi, zi,
Zi, zi, zi, nu bizîj,
Cî şi io îţi oj plăti,
La varî cînd oj cosi
Cînd oj cosi fîn cu roul
Şi s'o rupi coasa 'n doul,
Şi-oj cosi şi la çizdej
Şi s'o rupi coasa 'n trej

Acelaşi.

LXXV

— Frunzî verdi peliniţî,
Măriţî-mă, măjiculiţî,
Cî ńi-a vinit lapti'n ţîţî;
— Las' sî-ţi yij şi corastî,
Dacî ţi-a fost mintça proastî.

Acelaşi.

LXXVI

Ţ'auzi brîu mocănesc,
Cînd l'auz mă prăpădesc.

Acelaşi.

LXXVII

Cožanj-âştia nu preа sînt neam di Rumîn; îs neam di Tătarj di Turčj saŭ maj ştiŭ io di če dracu-o hi? Sî vezi pî la Băleşti, încolu spre Brăila, nişti âja marî şi negrî la faţî parcî-s Ţiganj, cu nişti tulfarj di-âja cu turu pînî la pămînt di poati sî facî či-o vrea acolu 'n jeî. Ţoţi-aşa jera maj dimult şi p'aičî pî la noj, da acuma a k'jerit, s'a corčit cu Mocanj.

Ţera niţeî şi toţi jera plinj di rapîn şi-avea unjili stricaţi şi 'ntoarsî pă dos aşa. Dracu ştii di če.

Pă cînd jeream io maj tînîr şi umblam cu oilî p 'aičî pă lunčî odatî văz cî 'ntr'o zi să repedî toţi cîjni în nişti mărăčinj şi încep sî hamîi di mama focului. Io videam čeva negru acolu 'n ńiźlocu lor, da nu ştiam če sî h'ii... vr 'un lup... saŭ vr 'un drac... Numa odatî mă repez şi io cu băţu 'n mărăčinj şi cînd colu če sî vezi: nişti Cožanj cu copk'ij cu tot în k'eili goali şi unşi cu păcurî stîţea întinşi la soari.

— Ce-i cu voi, mă?

— Ţa ce sî h'ii? neа-a umplut rapînu şi stăm la soari sî ne treacî, cî p 'atunčja aşa să vindeca lumea — nu fuga la doftur ca acuma.

Sî h'i fost altu 'n locu ńieu j-ar h'i rupt cu cîjni, da ńii ńj-a fost ńîlî di jeî şi ńj-am căutat di treabî. Aşa zău...

Bogza — Stan Ţiočju, 62 ani.

LXXVIII

Sutilî măriţî slutilî,
N'iilî urgiilî,
Yiilî pustiilî,
Oilî nevoilî.

Bogza — Constantin Čiungu, 51 ani.

LXXIX

Cît ij leļea d'infocaţî,
Mă ńiram la čini catî:
La ok'incî sdrăbălaţî,
La Ion gurî căscaţî.

Căjata — Neculaj Iacob, 32 ani.

LXXX

Frunzî verdi trei agliči,
Una din trei ibovniči
Tot mă'ntreabî şi-ńi tot ziči:
— Cę-ai făcut bani, vojniči?
— I-am băut sî nu să striči.

Căjata — Neculaj Stancu, 40 ani.

LXXXI

Bîr, oiţî, la portiţî,
Cî te ja lupk'i di ţîţî.
Te sučeşti, te'nvîrteşti,
Şi lîna ţi-o risik'eşti.
Bîr, oiţî, din pojanî,
Cî te ja lupk'i la goanî;
Di te prindi, te întindi,
Linişoara ţi-o disprindi.
Bîr, oiţî, oaj blîndî
Cî s'aţin lupk'i la plndî,
Sî te'ncurči, sî te-apuči,
Dintr'odatî sî te'mbuči.
Dragi ńi sînt oiţîli
Cînd le cresc corniţîli,
Da maj dragi fetiţîli
Cînd le saltî ţîţîli.

Căjata — Costaki Grozavu, 45 ani.

LXXXII

N'ioriţa

Pă k'ičjor di munti
Scoboarî, scoboarî,
Scoboarî oj multi:
Trej turmi di oi,
Cu trei čjobănej:
Unu-j Moldovęan,
Unu-j Ungureęan,
Şî unu-j Vrînčęan.
Şi ńi s'a vorg'it,
N'i s'a sfătuit
Ačel Moldoveęan
Şi ačel Vrînčęan

Ca sî ńi-l omęari,
La apus di soari,
P'ačel Ungureęan
C'ari oj maj multi,
Čjuti şi cornuti.
Da čęa ńioręa
Ińi ij auzja.
— N'ioriţî lai,
Lai, bucălai,
Di trej zili'n coači,
Gura nu-ţi maj tači;
Ori jarba nu-ţi plači,
Ori apa nu-j buni,
Ori nu te ţiu g'ini?
— Stăpîni, stăpîni,
Stăpîni, župini,
Ję am auzit
Cî ńi s'a vorg'it
Ačel Moldovean
Şi ačel Vrînceęan
Ca sî ti omęari,
La apus di soari
Şi sî te îngroapi
Colu'n dosu stînij,
Undi doarmi cîjni.
— N'ioriţî lai,
Lai bucălai,
Tu sî ńi le spuj
Sî nu mă îngroapi
Colu'n dosul stînij
Undi doarmi cîini,
Ci în strunga oilor,
In žocu ńjeilor;
Fluerašu ńjeu
La cap sî ńi-l puj;
Fluerašu-a ziči,
Oili m'or plîngi
Cu lacrińi di sîngi.
N'ioriţî lai,
Lai bucălai,
De tę-oj întîlni
C'o fată frumoasî
Pă cîmp alergînd

BCU CLUJ / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

De mini 'ntrebînd,
Tu sî-i spui curat
Cî m'am însurat,
Nevast'am luat,
Nevastî frumoasî;
Soarili şi luna
N'i-a ţinut cununa.
Iar de-oi întîlni
O babî bătrînî
Cu briu di lînî,
Din drug îndrugînd,
Din ok'i lăcrămînd,
De mini 'ntrebînd,
Tu sî-i spui curat
Cî m'am însurat
Nevast'am luat,
Nevastî frumoasî:
Sapa şi lopata,
Hîrbu cu tămîi,
H'îi'n veciuiri.

Căjata — Iordaki Kîrcîu, 62 ani

LXXXIII

Doui feti tot mă'ntrcabî
Di ce port cămaşa neagrî;
Io le spui cî-i di cureli,
C'am păzit la oi cu jeli;
Ad'o la nejca s'o speli
Cu săpun di Penteleu,
Cu apî di pă pîriu,
S'o usuc la sînu niеu.

Gugeşti — Ghiorghi Stoian, 37 ani

LXXXIV

Io la Plajnos am făcut ciacî şapti ani, nu la călugîri. Plajnos trăgia la mini ca la jel acasî, ni-a botezat doui feti, pă Ioana şi pă Catrina, a murit amîndoui. Alicaki Plajnos ţinia p'o fatî de-a lu Ştîrbei. Ă ce om jera Ştîrbei; zicia sî nu-i ziceî Domle, sî-i ziceî jupîni: „Cîni-i Domn mă? Domn îi numa Dumnjezeu". P'ormî a vinit Cuzia şi jel ni-a dat pămînt aicia. L-am văst şi io pă Cuzia la Focşani: jera cam spînatic şi c'un ciocuşor negru colea. Atunci a vinit şi-un om din Bogza şi s'a zăluit cî lui nu i să dă pămînt. Da Cuzia: „mă băieti n'am ci vă faci, nu pociu sî

vă scoţ din mîna cîinilor: sî scap întîi di cîini şi p'ormî vă dau io pămînt la toţi". Şi-aşa jera Cuzia, moşule. Dac'aveai ceva di vorg'it, te duceai şi vorg'iai cu jel cum vorg'iesc cu Dumneata acuma.

Gugeşti — Ioniţî Dragonir, 115 ani.

LXXXV

P'atuncia nu să pominia di grîu, orz 'şi di-aldi astia: jera numa popuşoi. Cuzia numa p'ormî ni-a dat cîti-o baniţî di grîu di sămînţî. Şi-am semănat grîu ăla şi-a ieşit secarî. Aşa, nepoati, a ieşit secarî. Di-acoalea numa s'a prăsit la grîu, la orz.

Acelaşi.

LXXXVI

Nu s'afla biserică, nu s'afla popî, cî ce jera Guğeşti? trei bordei; încolu cîmp pustiu. Lupk'i să zuca pă bătăturî cum să zoacî cîini acuma; pă urmî jera prigoliči, nişti ăia ca mînzu-aşa di mari şi cu botu-ascuţit. Da bursučî jera răi al draculuj; să da la om la boaşi şi la fimei la ţîţi. M'a gonit pă mini odată unu tot cîmpu şi di-ag'ia am scăpat într'un bordei.

Acelaşi.

LXXXVII

P'aicia hajducia Bolbocianu cu mujera lui. Jel intra'n cîrcimî şi ia sta călarî afarî. Dacî să'ntîlnia cu mini mă'ntreba: — Ai vacî? — N'am. — Ai boi? — N'am. Atuncia na patru, cinci galbini sî-ţi cumpîrî. Da pă Grecî îi svînta, nu alta.

Acelaşi.

LXXXVIII

Frunzî verdî şi-o laiea,
Cîni 'n horî n'o striga
Sî-i moarî ibovnica.

Zîlia — Duńitru Noaptiş, 21 ani.

LXXXIX

Frunzî verdi mărăcini,
M'a făcut mama supţiri,
Sî scoţ fetili din hiri,
Da jeli m'a scos pă mini.

Acelaşi.

XC

Frunzî verdi matostat,
M'a făcut maica băjat
Sî scoţ fetili din iad
Şi'o mai tari li-am băgat.

Acelaşi.

XCI

Cini ziçi ci žoc g'ini
Si-şi dęa fata după mini;
Cini ziçi ci žoc răŭ
Si-şi dęa fata'ntr'un pîrîŭ,
Ci mă duc ca s'o scoţ ieŭ

Acelaşi.

XCII

Mîndro, ok'işori tăi
M'aş băga argat la ieĭ;
Niçi simbrii n'aş lua,
Ba di la mini ţi-aş da.

Acelaşi.

XCIII

Cini žoaci „oiţa"
Si săruti guriţa,
Sęara şi dimineaţa.

Acelaşi.

XCIV

Zi, Ţigani, din yioarî,
C'am un foc la iniñioarî,
Nu ñi-l potoleşti-o ţarî,
Numa mîndra într'o sęarî.

Acelaşi.

XCV

Aŭolici, d'aŭolici,
Ci ñi-e îbovnica ñici;
Aşi lasa-o di-ar mai creşti,
Da doru mă prăpădeşti.

Acelaşi.

XCVI

Uşurel şi aşezat
Ci s'a prins şi un băjat,
Niçi mustaţa nu i-a dat,
Cum îi bun di sărutat.

Acelaşi.

XCVII

Foiçici solz di peşti,
Nevasta carî iubeşti

Spalî nŏaptęa şi cîrk'ieşti
Şi ziŭa să primineşti
Şi din horî nu lipseşti.

Acelaşi

XCVIII

Foiçicî şi-o cucutî,
Nevasta cari-i urîtî,
Şadî tot posomorîtî:
Hainili pă trup nu-i yin,
Oglinda-i puni venin;
Ziŭa dŏarmî din k'içioari,
Nŏaptęa zaçi di lingŏari.

Acelaşi.

XCIX

Colęa'n vali 'ntre isvŏari
Şadî-un popî ca sî mŏarî
C'o prescurî supţioarî;
Ar muri, da nu să'ndurî,
C'ar mai rŏadi din prescurî.

Acelaşi

C

Aŭoleo m'aprind şi zac
După pŏalî di bumbac,
Aŭolicî zac şi mor
După pŏalî di fujor.

Niculili — Stoian Crăcanî, 38 ani.

CI

Mîndra mia di astî varî,
Mă rŏagî s'o iubesc iarî;
Da io n'am înebunit,
Şi iubesc çi-am părăsit.

Acelaşi.

CII

Io žoc şi mîndruţa mia
Pă braţili altuia,
N'am cuţit ci m'aş tăja,
Şi pă mini şi pă ia.

Acelaş.

CIII

Frunzî verdi şi-o lalęa,
S'a'mbătat căçjula mia
Şi capu di-ag'ia, di-ag'ia.

Acelaşi.

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CIV

Aụolicî cî m'aprind
Şi nu pot sî ńi te prind,
Sî ńi-ţi cuprind ńižločelu,
Cum cuprindi lupu ńịelu.

Acelaşi.

CV

Frunzî verdi fọai dẹasî,
Cum sî fac cu mîndra casî,
Cînd văz alta maị frumọasî?

Acelaşi.

CVI

Fata popiị dila noị
Ari plug cu şasi boị
Şi tînžala auritî
Şi tot nu să maị măritî.

Acelaşi.

CVII

Leḷi-al draculuị maị ịeştị,
Ničị nu rîzi, ničị nu vorg'ịeştị,
Numa din ok'ị mă priyịeştị
Şi-ńị pari cî mă ịubeştị;
Numa la mini te uịţị
Şi-ńị pari cî mă săruţị.

Acelaşi.

NOTE

N-rul LXIII: Stan, un cioban cam prostişor care era de faţă cînd îmi povestia bătrînul Renţea.

N-rul LXXXVII: Bolboceanu a fost un haiduc vestit de prin părţile acestea, a cărui amintire a rămas vie în mintea poporului. Vezi cîntecul lui, *Bolboceanu Haiducul*, cules în 1875 dela „un bătrîn lăutar" din Bogza de Gr. G. Tocilescu şi publicat în colecţia G. Dem. Teodorescu, pag. 602. De altfel, în această colecţie se mai găsesc poesii populare culese din Bogza de către Tocilescu. Astfel: *Colindu lui Sf. Ion* (pag. 24); *Leagănul* (pag. 83); *Pluguşorul* (pag. 141); *Plugul* (pag. 141); *Golea Haiducul* (pag. 588) şi *Botea* (pag. 604).

GLOSAR

agliči (pl. dela aglică) LXXX = plantă cu flori albe.
angronom XXIII = agronom.
apı LXIII, LXIV = apoi.
areụ XLVII = plantă numită şi alior.
avrămịasî LVI = buruiană de leac.
botî LV = vas de lemn pentru păstrat apă.
buhav LXIV = umflat şi galben la faţă.
burduị LXXII = coardă groasă dela vioară (sol).
corastî LXXV = primul lapte după ce fată vitele.
cotleşti XXXIV = cocleşti.
cutăricî XXII = diminutiv dela *cutare*.
grivatî XXI = cravată.
huhurçazî X = chioteşte.
leiţî XLVIII = băncuţă (monedă de 50 bani).
merioarî I = diminutiv dela *mieriu* „albăstrui".
oiţa (bîr, oiţă) XCIII = o horă ce se joacă aproape în toate părţile Rîmnicului.
ortoman I = sdravăn, voinic
perioarî I = deasă ca peria.
prigoliči LXXXVI = (?).
sdrăbălatî LXXIX = desfăcută, deslegată.
şiştăraş LXX = hîrdău mic.
tiriplic LXXI = arnici alb.
tamžă LXIII = întîmplare.
vălărit (v. pag. 102): A doua zi de Paşti, flăcăii după ce ies dela biserică se împart în cete şi pornesc prin sat cu vălăritul, adică cu „Cristos a înviat". Se duc mai ales pe la casele cu fete mari, unde, după ce ridică pe cei mai mici ai casei în sus cu vorbele de „Cristos a înviat", li se dă ouă roşii şi mai ales încondeiate şi o pască frumos împletită şi „coaptî'n tavî". Ouăle sînt împărţite între flăcăi, iar pasca va fi luată de acel flăcău care e iubitul fetei. De multe ori însă se întîmplă că fata ţine încurcaţi mai mulţi flăcăi şi atunci fiecare din ei doreşte să ia el pasca. De aici certuri şi chiar bătăi şi fata va fi dată afară din horă, una dintre cele mai mari ruşini ce poate să fie pentru ea.

I. I. STOIAN

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

SYNTAGMATION NOMIKON

Cartea a cărei limbă e cercetată în lucrarea de față poartă numele de *Syntagmátion Nomikón* (Συνταγμάτιον νομικόν) și s'a tipărit la 1780 [1]. Este o colecție de legi scrisă în românește și grecește: în stînga paginei textul grecesc, în dreapta cel românesc [2].

Din titlu, s'ar putea deduce că această colecție de legi a fost scrisă mai întîi în limba greacă și apoi a fost tradusă în limba română. Aceasta a făcut pe Șt. Longinescu [3] și Alexandrescu [4] să creadă că ar fi fost scrisă întîi în grecește și pe urmă în românește. La prima analisă a ambelor texte această presupunere cade. *Syntagmátion Nomikón*, cu tot titlul grecesc, e o carte concepută și scrisă în limba română, textul grec fiind o traducere a celui român. Textul grec ne dă de altfel o limbă imposibil de vorbit, fiind un amalgam de veche greacă, de καθαρεύουσα și de κοινή. Ne-am

[1] In timpul domnitorului Alexandru Ioan Ipsilant.

[2] Descrierea completă a ei e dată în *Bibliografia veche* de I. Bianu și Hodoș, II, 246.

[3] *Istoria dreptului românesc dela origini pînă astăzi.*

[4] Alexandrescu nu știe nimic despre existența acestui text, căci iată ce zice în studiul său asupra *Istoriei generale a dreptului*, 148: „Acest cod, promulgat în 1776, este tradus în românește, pentru întîia dată, de C. Brăiloi la 1841, căci la început fusese scris în grecește, limba oficială introdusă de Fanarioți, care umpluse țara și pe care o speculau după cum le venia la socoteală".

putea-o închipui posibilă această limbă la cineva care a făcut studii, dar examinînd textul grec observăm că sînt introduse în el o sumedenie de cuvinte din textul românesc, cuvinte pur românești și care toate aveau, de altfel, corespunzătoare în limba greacă. Iată o serie de exemple: In textul românesc: *să nu facă nicidecum alișverișuri* (19, 10) [1], în textul grec: νὰ μὴ κάμουν τελείως ἀλισβερίσια; *să facă apelație:* νὰ κάμῃ ἀπελατζιόνε (11,10 de jos); *răvașu de apelație:* ῥαβάσι ἀπελατζίου (11,5 de jos); *să facă apelație:* νὰ κάμῃ ἀπελάτζιον (11v°,12) [2]; *vel armaș:* μεγάλου ἀρμάσῃ (6v°,12); *la bălți:* εἰς ταῖς μπάλταις (19,7) [3]; *au să dea din zece baniți una:* δίδουν ἀπὸ μίαν μπάνιτζαν εἰς τὰς δέκα (18,11 de jos); *pricinile ce să întîmplă în mahalale și între breslele sale:* ὑποθέσεις ὁποῦ τυχαίνουν εἰς μαχαλάδες καὶ εἰς τὴν μπράσλαν του μεταξύτων (13v°,13); *să nu lase calabalicul celŭ de prisosŭ a intra unde să face judecată:* νὰ μὴν ἀφίνουν τὸ περιττὸν καλαμπαλίκι νὰ εἰσέρχεται εἰς τὸ κριτήριον (4,12); *au să dea dijmă din zece clăi de fîn una:* δίδουν ἀπὸ μίαν κλάγιαν χορτάρι εἰς τὰς δέκα (18,3); *acest departament are să caute pricinile pușcării:* αὐτὸ τὸ κριτήριον ἔχει νὰ ἀκολουθῇ τὰς θεωρίας του τῶν ὑποθέσεων τῆς πουσκαρίας (6,10); *pentru al treilea departamentŭ alŭ vinovaților:* περὶ τοῦ τρίτου διεπαρταμέντου τῶν ἐγκληματικῶν (6, titlul) [4]; *împreună cu eczamenul lui:* μὲ τὸ ἐκζάμενόν του (6v°,13 de jos); *dar nu să împlinește:* δὲν ἰμπλινίζεται δὲ (12,13 de jos); *cîți bani vor împlini:* ὅσα ἄσπρα ἤθελαν ἰμπλινίζῃ (12,12); *la acest departament să stea 2 și 3 armași, armășăi, zapcii, logofeței...:* εἰς αὐτὸ νὰ συμπαραστέκωνται ὁ β΄. καὶ ὁ γ΄. ἀρμάσης, ἀρμασέλοι, ζαπτζίδες, λογοθετζέλοι [5] (6v°,3); *aprozi, ar-*

[1] Cifra dintîi indică foaia, a doua rîndul (de sus, cînd nu se dă altă indicație).

[2] In alte exemple găsim cuvîntul corespunzător grec. De ex: *pentru apelație:* περὶ ἐκκλήτων (11, titlul).

[3] In greaca populară avem acest cuvînt, dar cu fonetism diferit (βάλτος).

[4] In exemplul anterior, *departament* e tradus prin corespunzătorul grec (τὸ κριτήριον).

[5] In neogreacă nu există această formă. Diminutivul ar fi λογοθετζάκοι

măşăi şi lefecii: ἀπρῶτοι, ἁρμασέλοι καὶ λουφετζίδες (12v°,2 de jos); *şi pentru aceia să protimiseşte şi de legata fiindŭ că aceste legata sînt dar:* καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἀπὸ τὰ λεγάτα προτιμεῖται, ὡσὰν ὁποῦ αὐτὰ εἶναι χάρις (32,4 de jos); *stăpînului moşii:* τοῦ κύριου τῆς μοσίας (16v°,9 de jos); *cu lăcuitorii ce şăd pe moşiile lorŭ:* μὲ τοὺς ροημοῦνους ὁποῦ κάθονται ἐπάνω εἰς τὰς μωσίας των (16v°,13); *să dea otaştină:* νὰ δίδῃ οτάστιναν (17,1); *zapcii ispravnicilŏr ce-i orînduesc prin plăşi:* οἱ ζαπτζίδες τῶν ἰσπραβνίκων ὁποῦ διορίζουσιν εἰς ταῖς πλάσσαις (20,8 de jos); *pentru porumbu:* διὰ τὸ ποροῦμπι (18,11 de jos); *cînd nu va fi la mijloc pretenderimă de zestre:* ὅταν δὲν εἶναι εἰς τὸ μέσον πρετέντζι[1] προικιμαῖον (45v°,5); *să nu aibă volnicie vornicelul să vînză pripasul:* νὰ μὴν ἔχῃ ἄδειαν ὁ βορνιτζέλος νὰ πωλήσῃ το πριπάσι (21,8 de jos); *să plătească şi gloabă după obiceiu:* νὰ πληρώσῃ καὶ γλόμπαν κατὰ τὴν συνήθειαν (21v°,6); *iar pentru voi nu au a da nimic:* διὰ δὲ τὰ ῥόγια δὲν δίδουν τίποτες (18,8 de jos); *iară nu de şovarŭ sau de trestie şi de scoarţe pentru primejdie de foc:* καὶ ὄχι ἀπὸ χορτάρι[2], ἢ καλάμι, ἢ σκόρτζαις διὰ τὸ τῆς πυρκαϊᾶς ἐπικίνδυνον (43,5 de jos); *toate seneturile după orînduială ale tuturor moşiilor:* ὅλα τὰ σενέτια κατὰ τάξιν ὅλων τῶν μοσιῶν (15,20); *să fie acoperişul ori de olane ori de şindrilă:* νὰ εἶναι ἢ σκέπι ἐξάπαντος ἢ ἀπὸ ὀλάνια, ἢ ἀπὸ σιντρίλλια (43,6 de jos); *aceştia să numesc slujitori:* οἵτινες ὀνομάζονται σλουζιτόρι (12v°,1 de jos); *de la stînile ce vor fi pe moşie:* ἀπὸ ταῖς στίναις (18,3 de jos)[3]; *iar nu la toată suma:* καὶ ὄχι εἰς ὅλην τὴν σοῦμμαν (12,12); *nimeni de afară de la ţară;* τινὰς ἀπὸ τὴν τζάραν (47,14 de jos); *pricinile cele politiceşti ale ţăranilor:* πολιτικὰς ὑποθέσεις τῶν λακοῦτόρων[4] (14,11 de jos);

[1] Rom. *pretenţie.*

[2] Χορτάρι nu corespunde întocmai rom. *şovar;* χορτάρι e *finul*, pe cînd *şovarul* e *papura*, care nu poate fi întrebuinţată niciodată ca fîn. Dacă această carte ar fi fost scrisă întîi în greceşte, traducătorul romîn nu avea de unde să-şi închipue în loc de *fîn: şovar.* Pe cînd, invers, traducătorul grec nu ştia probabil ce e şovarul.

[3] In greaca de azi: στάναις; forma din text reproduce rom. *stîni.*

[4] Rom. *lăcuitorilor.*

să aibă a-şi lua treapădulŭ judeţului: νὰ λαμβάνῃ τὸ τράπατον τοῦ ζουδέτζου (42v°,2 de jos)[1]; *să dea cîte un zlotŭ de casă:* νὰ δίδῃ ἀπὸ μίαν ζλόταν διὰ τὴν φαμιλίαν του (19,5 de jos); *dînd stăpînului zeciuiala:* δίδοντες εἰς τὸν νοικοκύρην ζετζουγιάλαν (19,8).

Acestea sînt numai o mică parte din nenumăratele exemple care ne arată că textul a fost conceput în romîneşte şi pe urmă a fost transpus în greceşte. Aceasta nu e de puţină importanţă în ceea ce priveşte limba. Nefiind o traducere, vom şti dela început că limba textului reprezintă limba vorbită atunci.

Marele număr de particularităţi dialectale muntenești, ce se găsesc în această colecţie de legi, ne arată că a fost scrisă, pe cît era posibil, în limba poporului, cum de altfel şi trebuia să fie înfăţişat atunci un text de legi, ca să fie înţeles de cît mai mulţi.

Textul ne mai dă şi unele neologisme francese, dar mai ales italiene, ceea ce ne arată vechimea influenţei italiene.

Grafia

In general, sistemul de scriere e mult mai clar decît acela al textelor anterioare. Multe din literele ce nu avusese o valoare fonetică fixată încep să şi-o fixeze. Şi aci sînt însă oarecari abateri, anumite litere avînd mai multe valori. Astfel:

ъ are valoarea de *î* în următoarele exemple: *pъrîtul* (6,2 de jos); *întъlnească* (4,8 de jos); *aflъndu-să* (44,1 de jos); *sfъrşit* (5,3 de jos; 46,3); *pъrîşilor* (6v°,9); *vъnzarea* (41v°,8 de jos); *sъntŭ* alături de *sănt* (4,2).

ъ=*ă* în unele exemple[2]: *ingrabъ* (26,9 de jos), *iarъ* = iară (13,14 de jos); *sorъ*=soră (24 v°, 3 de jos); *hotъrnicie* = hotărnicie (41v°,5 de jos).

[1] In altă parte însă: *trepedile judeţelor*, grec.: τὰ τῶν καδελιαίων τράπατα (12, titlul).

[2] In general însă nu are valoare fonetică, ci numai grafică, la sfîrşitul cuvintelor.

ѧ = *i* totdeauna. Ca excepție, ѧ în două exemple are două valori deosebite: ѧ = *ă: uşurѧmă* (14,1 de jos), ѧ = *în: sѧtŭ = sînt* (6,3 de jos).

ѩ, de obicei, are valoarea de *în (im)* și e întrebuințat numai inițial. In unele exemple însă are valoarea de *i* și îl găsim și inițial și medial: ѩş *ia* = *își ia* (11 v°,9); ѩnsă = *însă* (2,5); *luѩndă* (8,7).

ѧ are valoare de *ia*, de ex.: *să o* ѧ = *să o ia* (26,14): *a treѧ parte* (26,14). In cîteva exemple însă are alte valori: ѧ = ea: *zestrѧ* (23v°,1); *pornirѧ* (23 v°,1); *şi* ѧ = *şi ea* (36v°, 7); *viѧ* = *viea* (17,13). — ѧ = a: *chiѧră* (10 v°,8 de jos).

Textul, ca mai toate tipăriturile dinaintea lui, e scris cu spirite și cu accente, după sistemul grecesc. Plasarea accentelor e foarte precisă. Găsim numai cîteva greșeli de accentuare. De ex.: *Ţigani* (6,3 de jos). In unele cuvinte accentuarea e deosebită de cea curentă azi, fie că avem de a face cu un împrumut recent care își păstrează accentuarea din limba din care a fost luat, fie că are o pronunțare regională. Găsim de exemplu: *bólnav* (15v°,1), *epítrop* (29v°,3).

Fonetica

Vocalismul. — *A* aton latin trecut la *ă* se menține după *ş*: *uşă* (4,10). E păstrat și în *cătră* (45v°,1); de asemenea în *mulţămi, mulţămitor*: *fiiului celui bine mulţămitoră* (37,11 de jos); *celŭ ce nu s'au mulţămitŭ hotărîrii, făcîndŭ apelaţie (Pentru divanul domnesc* § II).

E tonic latin apare că *ă* după *ş*: *şădŭ* (18,2; 19,3 de jos). La fel și în casuri unde era aton: *aşăza* (16v°,8 de jos; 19v°,2; 5v°,4); *înşălînd* (39,10 de jos); *înşălăciuni* (39,13 de jos). De asemenea după *j*, în slavicul *slujăsc* (13, § 1).

E aton latin din *se* îl găsim trecut la *ă (să): nu să poate* (30v°,9 de jos); *împrumutîndu-să* (30,2 de jos)[1]. — *E* din prep. *pe* trece la *ă*: *nu deosibescă pă unii ca aceştea* (36,6 de jos); *va trage pă cinevaş la judecată; va înjura pă judecătorŭ* (10,7); *să piarză pă Ţiganŭ* (43,12); *pă acelŭ Ţiganŭ* (44,10). — *E* .... *e* după *ş* și *r* apare uneori ca *a*: *împărtăşaşte* (41,15); *aşaze (să se aşaze cu stăpînii* 45v°,7 de jos); *pirăşte (Pentru cei ce să judecă,* § 11); *hotăraşte (Pentru zapcii,* § 4). — *E* aton slav trece la *ă* după *j* și se menține: *jăluitoriulŭ* (20v°,7 de jos); *jăluitŭ* (38v°,11); *stinjănul* (42,14).

I + *n* + *cons.* apare ca *în* în forma *a intra* (4,12); *să nu mai intre în cercetare* (32, 8 de jos).

U aton apare ca *o* în *vădovie*: *ori de va făgădui muerea vădovie în viaţa ei* (26,5 de jos); influența slavicului *vdova* e puțin probabilă. Putem presupune că avem de a face cu o simplă greșală de tipar. *U* final apare uneori după o grupă de consoane: *de unde să pascu* (21v°, 17 de jos); *pentru porumbu* (18,11 de jos); *amŭ strînsu Domnia mea (Introd.); unŭ strîmbu judecătoriu (Introd.).*

Vocale în hiat. — Hiatul *ău* trece la *ăo*: *răotate* (10,2; 23,13; 36,8), *greotate* (27v°,14). — *Eo* apare ca *io* în *uniori* (1v°,11 de jos). — *Ii* se păstrează în forma de origine latină *fiiu* (37,3,7). De asemenea în cuvîntul de origine slavică *priimi* (9,4 de jos); *nu va priimi nici să intre în cheltuială* (46,14); *să se priimească spre mărturie* (34,4 de jos); *să nu fie priimite* (30,16). — Intre *i* și *a* în hiat apare *o* în *zioa* (11, § 1; 38v°,14).

O și *ă* în hiat trec la *oao* în: *doao* (5v°,3); *doaosprezece* (16v°,9); *doaozeci* (47v°,8); *amîndoao* (42,6 de jos); *noao* (46,13 de jos); *a doao oară* (26,10); *doaozeci și cinci* (41v°,9). Aceleași cuvinte apar și sub altă formă: *amîndoă* (17,4); *amîndooa* (42,12 de jos); *dooa* (42v°,5 de jos).

Asimilaţia. — *Ă (i) — i* nu trece la *i — i* în: *rădica*

[1] Acest *să* alternează însă și cu *se: socotindu-se întru acest orînduit sorocŭ* (38,3 de jos).

BIBLIOTECA UNIVERSITĂŢII -IAŞI-

(18,11): *s'au fost și ridicat* (20v°,8 de jos). — *E — i > i — i*: *striin*[1]: *va orindui striin epitropă* (28,13).

Casuri îndoioase de asimilație sînt: *stăpină-său* (44,15); *fără de știrea stăpină-său* (43v°,7); *bărbată-său* (31v°,5); *din averea bărbată-său* (25v°,2 de jos); *după moartea bărbată-său* (44,1); *după porecla bărbată-său* (25v°,11). Să fie provenite din *stăpinu-său, bărbătu-său*, prin asimilarea lui *u* de către *ă* următor? Sau poate mai curînd ar fi datorite influenței lui *tată-său*[2]?

Consonantismul. — *H* din grecescul χατάστιχον se păstrează în *catastih (catastih curată* 23,9 de jos).

S se menține în *zăgas (vrea să facă zăgasul* 46,4)[3].

Grupe de consoane. — *Pz* se păstrează în elementul ungurese *chipzuire* (8,2); *să să povățuiască spre chipzuirea dreptății* (1,15).

Ht din slavicul *pohtește* apare păstrat (26,5).

Grupul *sm* trece la *zm* în *zmintit (Introd.)*.

Disimilația. — *N — n > r — n* în: *amăruntul* (8, § 5; 7,1 de jos); *foarte cu amăruntul* (7,1 de jos); *cercetare cu amăruntul* (39v°,1 de jos).

Protesa. — *H* protetic apare în *hrăpire* (4,12); *hrăpiri de fecioare* (15,3).

Morfologia

Substantivul. — Substantivele terminate cu sufixul latin *-orius* și *-orium* păstrează uneori terminațiunea *-oriu*: *judecătoriulă* (16,1; 17); *ajutoriulă* (37v°,1); *împrumutătoriulă* (32,8); *nemișcătoriu* (37v°,16; 40v°,2); *povățuitoriulă la un călătoriu* (1,6). Acest *-oriu* nu e însă general. Găsim și exemple cu *-or*: *judecătorulă* (9v°,§ 3); *de au fost vînzătorul* (41v°,7).

Ung. *fel* apare uneori și cu terminațiunea *-iu*: *feliu* (38,6).

La substantivele de declinarea I[a] genitivul singular apare terminat în *-i* în unele cuvinte: *dresul casi* (22v°,12 de jos); *împrejurul casi lui* (17v°,2 de jos); *pricini* (7,18); *pedepsi* (23,1 de jos); *pedeapsa nesupuneri și plata pagubi* (19v°,4 de jos); *stăpînului Țiganci* (44v°,5). Acest *i*, cu toate că e scris cu *ĭ*, e o preseurtare din *ii*. Forma *casi* e o fasă anterioară dialectalului oltenese *cășii* (pentru: *casei*). Asemenea forme sînt însă sporadice, probă că găsim și genitivul normal: *pagubei* (23,1 de jos).

Nominativul plural al lui *slugă* apare terminat în *e* în loc de *i*: *cum și slugele* (34v°,3 de jos).

Catastih face pluralul: *catastișe*[1]: *să aibă datorie a face doao catastișe* (28v°,4 de jos); *doao catastișe* (29v°,4). Slavicul *zăgas* face la plural: *zăgașe (poate a să face heleștee cu zăgașe,* 45v°,10 de jos).

Substantivele neutre terminate în *-ș* sau *-r* fac pluralul în *-ă*: *răvașă* (3v°,9); *hotarăle* (15v°,13; 40,12; 42v°,13).

Substantivul *picior* are pluralul: *picere* (10,12).

Unele cuvinte, cînd sînt articolate, își schimbă terminațiunea nominativului plural din *e* în *i*: *pedepsile* (7,1); *pedepsilor* (7,14); *greșalile* (37v°,5); *zapisile* (40,2 de jos); *județile* (40,6 de jos); *soroacile* (46, titlul). La fel și *unile* (41v°,6 de jos; 40,10 de jos), în loc de *unele*.

Nominativul plural dela substantivele de declinarea a II-a, articolat, din *ii* s'a contras în *i*: *meșteri (în vreme ce cumpănească meșteri apele* 46v°,2); *boeri (toți boeri ce șăd pe la județe afară* 20,v°1); *cai (și cu cai lui să umble* 19,16).

Adjectivul. — In locul actualului *ușoară* (femininul dela *ușor*), găsim forma *ușure (vină mai ușure* 16,13).

[1] Etimologia acestui cuvînt nu se cunoaște cu siguranță. Forma cu *ĭ* e mai veche și în textul nostru alternează cu cea în *i*: *iar de va fi strein* (29,9). Din forma *striin* s'a ajuns la *strin (vitele cele strine)* (21v°,3). Forma aceasta există și azi dialectal (mai ales în Oltenia).

[2] Nu putem afirma cu siguranță că aceste forme s'au pronunțat. S'ar putea foarte bine să fie și o greșală. Dacă ținem însă în samă că textul are foarte puține greșeli, aceste forme repetate des ne surprind.

[3] Cihac dă ca etimologie acestui cuvînt un slav. *zagata*. Diferența prea mare fonetică ne îndepărtează dela această etimologie. Probabil că derivă din saracъ, participiul trecut activ al slav. ЗАРАСНАТИ = *a stinge, a usca, a seca*. Și înțelesul se explică în acest caz: *zăgas* = care seacă apa-

[1] Trecerea lui *ă* la *ș* din acest cuvînt e un fenomen transmis din limba slavonă (cf. O. Densusianu, *Hist. de la lang. roum.*, II, 146).

In locul lui *răzeșe*, găsim *răzașe* (*cîți vorŭ avea moșii răzașe* 45v°,12 de jos).

Pronumele relativ. — *Care* are mai totdeauna la plural forma *carii* în loc de *cari: marturi vrednici de credință, carii să se iscălească* (40,11); *lăcuitorii cu carii împreună îș plătește* (37v°,3 de jos); *adică carii zicŭ că au văzutŭ* (35,1 de jos); *cei carii să tragŭ dintr'însulă* (37v°,10 de jos); *moștenitorii cei din carii să trage* (47,7). Genitivul singular apare sub forma *căruia*[1] *(după a căruia moarte,* 25v°,5 de jos).

Pronumele demonstrativ.—Genitivul dela *cea* sau *acea* presintă forma *cei* sau *acei* în locul formei de azi *celei, acelei: zestrea cei de a dooa fetei* (25,7); *rodulŭ și dinŭ venitulă acei averi* (29,8 de jos).

Genitivul lui *celalalt* este *celuialalt: a nu să supune unul la apelația celuialalt* (5v°,10 de jos).

Sub influența celorlalte forme de pronume care aveau finalul *-și*, cîteva demonstrative și nedefinite (chiar și pronumele reflexiv) primesc terminația aceasta: *într'acestașŭ chip* (43,10; 41v°,5); *cele din sineșŭ mișcătoare* (45v°,8); *au fostŭ pornită de sineșŭ* (36v°,8); *cinevașu* (5,9; 8,3); *va da voe altui cuivașŭ* (44,3 de jos); *vitele cuivașŭ* (21v°,12); *obrazul cuivașŭ* (7v°,12); *oareșcare scintee* (1,7 de jos); *oareșcarii* (16,10 de jos); *oarește* (40v°,15; 40,18 de jos); *nișcarevaș* (7v°,6); *să cerceteze ca nu care cumvașu* (34,18); *fără de numai de care cumvașŭ celŭ ce a făcutŭ diată* (28,14).

Verbul.—Persoana a 3-a sg. dela verbul *a fi* o găsim sub forma de *iaste* (16,12; 8, § 5; 16v°,16; 1,4; 26v°, 12; 43,7; 4,19).

Pers. a 3-a plurală a imperfectului indicativ se termină în *a*: *fiindcă să întîmpla multe năpăstuiri* (20v°, 10 de jos).

La perfectul compus auxiliarul de pers. a 3-a sg. e *au*, nu *a*: *au dat*, în loc de *a dat* (4,4 de jos); *cheltuiala*

[1] Aceeași formă de genitiv o are și derivatul lui *care: fiecare (prețul fiecăruia lucru* (27,4); *fiecăruia județŭ* (16,1).

drumului ce au făcutŭ; cum că s'au trecutŭ în condică (15,1 de jos); *l-au trasŭ* (10,3).

Subjonctivul lui *a trimite* este la pers. a 3-a *să trimiță* (11, § 1).

Participiul present dela *a veni* apare ca *viind: viindŭ dela locuri depărtate* (14, § 1).

Prepoziții. — *Pre* apare de multe ori în locul actualului *pe*. Tot așa de des găsim și *pă* în loc de *pe*.

Conjuncții. — Găsim foarte des conjuncția *i* (vsl.ŭ) în loc de *și: i la frați i la nepoți* (37v°,9 de jos); *i cărțile* (15v°, 17).

Dară apare în locul lui *dar (Introd.)*. La fel *iară*, în locul actualului *iar: iară nu într'ascunsŭ* (10, § 1).

Derivațiunea. — Infinitivele: *lesnire, îndărătnicire* se întrebuințează ca substantive: *măcarŭ că dobînda iaste de totŭ oprită, dară pentru lesnirea negutătorii* (32v°,9); *mai cu lesnire* (15v°,8 de jos); *din îndărătnicire* (30,3).

Ca formațiuni cu sufixe, de amintit: *-iune: urîciunea* (=ură, aversiune) 7, 16 ; *scăpătăciune (în vreme ce va pătimi în scăpătăciune* 37,1 de jos).

-tură: începătură (unde s'au făcut începătură (5v°, 6 de jos).

-ești: vrăjmășăști (în locul adj. de azi *vrăjmașe* — pluralul dela *vrăjmaș*): *pornirea oștilor vrăjmășăști* (23v°,3); *vecinești: să se strice moșiile vecinești* — să se strice moșiile vecine (46,6 de jos).

Prefixul *prea* apare în derivatul *preacurvie*=adulter (13, § 1); *pricinile de preacurvii* (15, 2).

Sintaxa

Atributul adjectival apare cu terminația casului în care se află substantivul, în exemplul: *ale săptămini luminatei* (47v°,1 de jos).

Acusativul lui *care* nu primește prepoziționea *pe* în frasa: *cheltuelele cele mai cumpătate care va face bărbatulă la dresulă lucrurilorŭ* (22v°,13 de jos).

După verbele *a putea, a avea* apare, în locul subjonctivului de azi, infinitivul scurt cu *a*: *să poată a lua* (9v°,4); *poate a fi primită* (35,3); *neputîndă a cere cumpărătoriul dobîndă* (38v°,3); *are dar a se urma* (5v°,5 de jos); *pentru care nu are a da nimică* (17v°,1 de jos); *și să nu mai aibă cuvîntă de îndreptare asupra împrumutătoriului a zice că l-au năpăstuită* (30v°,12 de jos).

De se întrebuințează uneori în locul lui *despre*: *judecata de lucruri și namestii* (12,15); *judecată de alte lucruri* (10v°,3). — *Din* se întrebuințează în locul prepoziției *de*: *afară din duminici* (6,1); *afară din joia* (3v°,6); *afară din cei ce sîntă orînduiți* (= afară de cei..., 4,4 de jos); *să să lipsească și dinŭ slujbă* (12.10).—*Cu*, îl găsim întrebuințat pentru *ca*: *întocmai cu cele adevărate* (15 v°, 1). Tot așa găsim și pe *cum* în locul lui *ca*: *să-și urmeze iarăși orînduiala și lucrarea lor cumă și mai nainte.* — *Intru* e întrebuințat mai des pentru *în*: *nu să coprinde întru prelungirea pravililor* (45 v°, 10); *întru care să treacă toate cărțile* (15,13)

In locul conjuncției de azi *fără* cu subjonctivul, se întrebuințează *făr de*+infinitivul scurt: *făr de a nu întra în alte vorbe sau glume* (4 v°, § 5); *făr de a nu se socoti cinevaș dintre dinții* (8, 3); *făr de a nu face* (15 v°, 15); *făr de a nu chema* (38, 11 de jos); *făr de a nu supăra pe lăcuitori cîtuși de cîtă* (20,6).

Lexicul

Elemente latine

Adeverință = confirmare, întărire: *vor lua adeverință în scris* (43, 9) [1].

[1] E un derivat dela verbul a *adeveri*, cu înțelesul de „a confirma, a întări", înțeles pe care îl găsim și în acest text (de ex.: *ca să se afle adeverite atîtă cu încălitura judecătoriului* 15, 8 de jos). Din secolul al XVIII-lea din expresia *adeverință în scris* (confirmarea pe care o dădea cineva într'un act), s'a dat cuvîntului *adeverință* înțelesul de: *actul* prin care se dădea o confirmare, ajungînd să însemneze azi: *chitanță, dovadă*. Dar după cum *adeverință* s'a separat cu înțelesul de *act*, chitanță, la fel *în scris* s'a separat cu acelaș înțeles. Ex.: *să i să dea înscris* (46 v° 10 de jos); în textul grec: νὰ λάβῃ ἔγγραφον (act).

a să așăza=a cădea de acord, a se învoi: *a să așăza cu dînsulă* (9v°,11); *și așa așăzîndu-se să-i bage*, în textul grec: καὶ οὕτω συμφωνοῦντες νὰ τὰ βάζουν (= și așa învoindu-se să-i bage).

așăzămîntă = învoială, înțelegere: *cărțile de așezămîntă* (15v°,18); *după așăzămîntulă ce va face* [1] (18,2 de jos); *să se facă așezămîntă în scrisă* (43,10).

certa = a pedepsi: *să se certe cu bătaia* (10, 8). Acest înțeles a dispărut azi [2].

defăima = a declara nevalabil: *are voe pînă la doi ani să-și defaime zapisu său* (33,5). Înțelesul acesta a dispărut azi.

dosi = a fugi: *ca să nu aibă vreme să dosească*, în textul grec: διὰ νὰ μὴ κερδήσῃ καιρὸν φυγῆς = ca să nu cîștige timp de fugă (13,10). Înțelesul acesta apare în limba veche [3].

fur = hoț: *dovedindu-să cu cercetări după pravili furul* (35v°,2 de jos); *de să va osîndi furul* (36,3); *furi de sfinte*, în textul grec: ἱεροσύλων κλεπτῶν = hoți de lucruri sfinte (15,4).

înconteni = a opri, a pune limită: *ca să se încontenească acestă felă de pricini* (32,8 de jos).

îndrepta = a achita, a ierta: *sau să se osîndească piritul sau să se îndrepteze;* în textul grec: ἢ ἐν ταυτῷ νὰ ἀθῳωθῇ (<ἀθῳόω = a achita, a desvinovăți). La început, acest verb a însemnat: „a face un lucru să fie drept". Cînd modelezi un lucru, făcîndu-l drept, îl repari. De aci a derivat al doilea înțeles: „a repara, a corija". Dela acest înțeles s'a

[1] Acest exemplu e dat și de Tiktin în dicționarul său, dar după transcrierea greșită din colecția Bujoreanu. Această transcriere cu litere latine e luată de pe alta, mai veche, cu litere chirilice (apărută la 1841) a lui C. Brăiloiu. Brăiloiu nu redă textul întocmai, ci îl modifică după limba pe care o vorbia el. Bujoreanu, transpunînd acest text cu litere latine, a sporit numărul greșelilor.

[2] Tiktin dă exemple pentru sensul de „a pedepsi" al acestui cuvînt, începînd de abia dela jumătatea secolului al XVIII-lea. Acest înțeles e însă mult mai vechi. In secolul al XVII-lea era predominant. Il găsim în *Carte românească de învățătură* (Pravila lui Vasile Lupu): *deu afară de certarea ce dau pravilele* (38v°, cap. 1); *fără nice de o certare* (32,113).

[3] De ex.: *pierzînd multă oaste a sa, au dosit din Țarigrad* (Nic. Costin. *Letop*², I, p. 185).

ajuns în limbajul juridic la acela de „a ierta, a achita". E natural ca, atunci cînd corijezi pe cineva care a făcut greşeli, să-i ierţi greşala.

pamînteşti: la obiceiurile pamînteşti (7v°,3) = obiceiurile pămîntului (6v°,1).

treapăd = răsplată în bani (ce se da pentru serviciul de curier): *să aibă a-şi lua treapădul judeţului* (42v°,2 de jos); *cerînd treapădu mai mult; nici să-i ceară treapădu* (11v°,7 de jos).

zise = povestire, depoziţie: *îndelungatele zise* (7v°,9 de jos); *să scrie din cuvînt în cuvînt zisele şi răspunsurile* (5,7 de jos); *care zise să le scrie în deosebite condici* (7v°,7 de jos).

Elemente slave

clăcui — a face clacă: *ca să-i clăcuiască acele doosprezece* (19v°,1).

dirvări[1] — a munci pe cineva, a trudi: *şi cea după urmă poate să-i şi dirvărească fără de socoteală* (24v°,13).

iuţime[2] = asprime: *fiindu că au suferitu iuţimea durerilor*, în textul grec.: τοὺς δριμυτάτους πόνους = durerile cele mai aspre (26,7); *şi din iuţimea şi cruzimea lui să fugă* (24v°,13).

izbrăni[3] = a clarifica, a regula, a achita, a plăti:

[1] E un derivat verbal dela substantivul *dirvar* = lemnar. *Dirvar* e o formaţiune românească dela slav. дрѣва, дрѣвиѭ = lemne. Tiktin dă această etimologie cu o reservă ce nu poate exista totuşi. *Dirvar* apare şi în toponimie, dovadă că era bine înrădăcinat în limba ţărei. Care e explicarea evoluţiei semantice? *Dirvarii* erau aceia care erau puşi să taie pădurile: o muncă extrem de obositoare. Să tai copaci şi să-i cari la locul de lucru era o mare greutate. Astfel derivatul verbal a *dirvări* a început să însemneze „a lucra din greu la lemne" şi apoi numai „a lucra din greu".

[2] După cum vedem, *iuţime* păstrează aci înţelesul primitiv al slav. лютъ. Tiktin nu dă acest înţeles, ci pe acela de „iuţeală", care e recent.

[3] Şi Cihac şi Tiktin îl pun în legătură cu vsl. изврѣти (= a alege) prin intermediul participiului изврѣнъ. Dacă din punct de vedere fonetic e posibil (într'adevăr, изврѣнъ putea da în româneşte un verb: a *izbrăni*), din punctul de vedere al înţelesului e mai greu. Totuşi, cred că se poate explica şi acest punct de vedere. *A izbrăni* nu trebue separat de latinescul *a alege*, cu care a fost identic ca înţeles la început. *A alege*, fiind un

nu cei ce şi'au izbrănit tovărăşia (34v°,2 de jos); *cercetare sau izbrănire* (47,5); *ca să izbrănească*, în textul grec: τὴν τοιαύτην ἀναχάθαρσιν = să reguleze aceasta (15v°,13): *a să izbrăni* (9v°,10), în textul grec: ἐξοφλήσῃ = a achita, a plăti.

namestie = achisiţie, proprietate, bun: *cîndă va fi judecata de lucruri şi namestii* (<vsl. намѣстие = loc 12,11 de jos).

nemernic = şerb, rumîn: *cînd nemerniculă, adică lăcuitoriul ce şade pe moşia altuia*, în textul grec: ὅταν ὁ πάροικος ἤτοι ὁ ρουμπάνος (17v°,16 de jos); *lăcuitoriul nemernic* (19,4).

obihni[1] — a primi, a accepta: *de o va obihni cu multămită şi făr de cîrteală* (2v°,5).

otaştină[2] = dare în vin ce se dădea proprietarului (17v°,7); *să dea otaştină* (17,1).

pitac = decret al domnitorului sau al boierilor veliţi (5,4).

prigoni = a nu fi de acord, a contesta, a se certa: *să se prigonească în cercetările ce vor face*, în textul grec: ἢ νὰ διαφέρωνται εἰς τας θεωρίας = să nu fie de acord..... (8,§5). *Prigonire* = ceartă: *vre o pricină de prigoniri*, în textul grec: αἰτία λογοτριβῆς (= causă de ceartă) 46,9; *să nu se întîmple în urmă prigoniri pentru călcări de hotară* (43,12).

cuvînt vechi, evoluase, aşa că la împămînteniea lui *a izbrăni*, *a alege* avea pe lîngă înţelesul primitiv şi pe acela de „a hotărî, a decide, a afirşi într'un fel sau într'altul". Acest sens îl găsim deseori în v. românească. De ex. în *Letopiseţul* lui N. Costin (*Let.* II. 126, 22) găsim următoarea expresie: *Basarab Vodă pîndea la ce se va alege lucrul. A izbrăni* fiind sinonim cu *a alege* a urmat şi el aceeaşi evoluţie semantică: „a alege, a decide a hotărî, a regula". Ceva mai mult, evoluţia înţelesului a mers mai departe. Din „a regula, a decide o afacere" s'a ajuns la „a achita, a plăti".

[1] E o formă schimbată puţin foneticeşte, cu h provenit din c (<a obicni), şi provine din slav. обычаѭ = a se exercita. De aci înţelesul a evoluat spre „a învăţa, a se instrui", apoi „a primi, a accepta", înţelesuri pe care le găsim în vechea românească.

[2] Provine din vsl. отъкоупити = a presa, a stoarce, dintr'un participiu trecut pasiv отъкоупимъкъ > отъкоупъкъ, cu înţelesul de: „stors, presat". Dela acest participiu s'a format un substantiv cu înţelesul de „ceea ce e stors, must" (sîrb. отицтина = must), care a trecut în românește, unde s'a limitat la o anumită dare de must, sau de vin, dată proprietarului.

răzoraș = vecin: *ce vor fi părtași la acea moșie cu dînsul, sau răzorași* (37v°,18). E un derivat din bulg. разоръ = brazda care desparte un cîmp de altul, hotarul. *Răzoraşii* erau aceia care erau despărțiți de un hotar, deci *vecini*.

zăticni = a împiedeca, a opri: *n'au vrută să o zăticnească* (36,10 de jos); *sînt zăticniți* (38v°,5 de jos); *să se zăticnească morile cele mai dinâ susă* (46,4 de jos); *dar s'au zăticnită intra cei doi ani trecuți* (33v°,2). *Zăticneală* = dificultate, obstacol: *însă de nu să va întîmpla vre-o zăticneală* (16v°,8). *Zăticnire* = dificultate: *vre-o zăticnire din care i s'au zmintită cercetarea* (47,1); *cînd vorŭ avea vre-o zăticnire de mare nevoe (Pentru cei ce să judecă..* § 10).

Elemente greceşti

anaforà = raport făcut domnitorului: *arătîndu-să Domnului prin anaforaoa boer.lor* (38,10 de jos); *a lua fără de zăbavă anaforaoa* (3,§2), *anaforalile* (4,6). Ngr. ἀναφορά = relație, raport, petiție, cerere.

análog = taxă care se impunea fiecărui cetățean: *nu vrea să plătească análogul* (46,2) (=ngr. τὸ ἀνάλογον). *Analoghie* = proporție, raport, analogie, imposit: *să ia fieşŭ care după analoghie cu prețuire bună și cu mezat* (47,10 de jos). Ngr. ἀναλογία.

anarghirie = lipsă de bani (33, titlul). Ngr. ἀναργυρία = lipsă de bani.

aniondesŭ = rude directe (tată, mamă, moși, strămoși): *adică rudele cele ce să tragŭ dintrînșii (care să numesc aniondesŭ)* 25v°,3. Ngr. ἀντών.

catáhrisisŭ = abus: *pentru ca să nu să facă și la aceasta catahrisisŭ, adecă rea urmare* (30,3 de jos). Ngr. κατάχρισις = abus.

cationdesŭ = rude directe (copii, nepoți): *rude de jos (adică cationdesŭ)* 28,1. Ngr. κατιών.

clironomie = moștenire: *cu căderea aceștii drepte și fărestii clironomii* (27v°,1 de jos). Ngr. κληρονομία = moștenire.

diată = testament: *dieţile* (15v°,17), *dieți* (27v°,3). Ngr. διάτα = testament.

ipólipsisŭ = credit, reputație: *să nu-şŭ încredințeze darea numai la ipolipsis a împrumutătoriului* (30,9). Ngr. ὑπόληψις = considerație, credit, reputație.

metahirisi = a întrebuința, a se servi de ceva: *îl va da să-lŭ metahirisească* (36,7). Ngr. μεταχειρίζομαι = a întrebuința.

periusie = avere: *îi dă putere a fi epitroapă copiilorŭ pe periusia tatului lorŭ* (28v°,12; *să ia toți dinŭ periusia ce i să va afla (Pentru hotărîrile judecătorilor*, § 5). Ngr. περιουσία = bun, avere.

politicesc = cetățenesc, civil: *pricini politicești* (13v°,10 de jos). Ngr. πολιτικός = politic, civil.

politie = stat: *atît sînt de trebuincioase pravilile la o politie* (1,12) Ngr. πολιτεία.

practicá = condici: *să ție și deosebite practicá, adecă condici* (5,9 de jos). Ngr. τὰ πρακτικά = acte [1].

prácsis = experiență, rutină: *logofeți cu pracsisŭ* (4,9); *cu știință și cu pracsisŭ* (5,5). Ngr. πράξις = acțiune.

pretenderimă = pretenție, cerere [2]: *cînd nu va fi la mijlocŭ pretenderimă de zestre*, în textul grec: ὅταν δὲν εἶναι εἰς τὸ μέσον πρετέντζι προικιμαίον (45v°,5); *nu mai are putere acea pretenderimă de protimisis ce va face copilulŭ* (39,4).

protimisisŭ = preferință, prerădere: *să va lepăda de*

[1] Avem aici o mică schimbare de înțeles. Dela actele care există într'o condică, s'a înțeles chiar condica.

[2] E un cuvînt curios. Am văzut că în textul grec apare forma πρετέντζι. Aceasta din urmă, inexistent în limba greacă, nu este alt ceva decît rom. *pretenție* transpus de traducător în limba greacă. Deci *pretenderimă* = pretenție, cerere, și rămîne să-l explicăm. Examinînd întregul text grec găsim într'un loc pentru expresiunea românească *iar să nu le cearŭ nemo cu puterea prețuirii (Pentru trimirie.* § 2) următoarele: καὶ νὰ μὴ τὰ πρετεντέρῃ νέα, με τὴν δύναμιν τῆς ξετιμήσεως. Acest πρετεντέρῃ nu există în limba greacă. Probabil că e neologismul românesc *a pretinde* care a fost luat de traducătorul textului și transpus în grecește, formînd din el un verb grecesc πρετεντέρω. Dela acesta a derivat un substantiv πρετεντέριμα, care ar fi exact cuvîntul *pretenderimă*.

acea protimisisă (39,4); *să piarză protimisiâă* (41,1 de jos); *cei ce au protimisisă să voră căi şi voră cere această protimisisă* (38,8); *la care acestă căminŭ pururea să aibă protimisisă cu deosebit privileghiu*[1] (25,1 de jos). Ngr. προτίμησις = preferinţă. *Protimisi* = a prefera: *celŭ ce va avea zălogŭ să se protimisească; să se protimisească la vînzarea acelui venit ruminii ce sălăşluesc pă acea moşie* (44,6 de jos; *să protimisescă toate rudele cele de sus* (28,5).

siguranţia = asigurare: *nu numai pentru siguranţia stăpînirii fieşcarii moşii* (15v°,6); *pentru mai multă siguranţie* (42v°,10 de jos); *pentru ca să-şi aibă cumpărătoriulŭ siguranţia lui* (39v°,16 de jos); *spre mai multă singuranţie* (40,13 de jos)[2]. Provine din grecismul *sigur* sub înfl. rusă.

Alături de *sigur*: *vînzările mai sigure* (39v°,14 de jos) luat, cum se ştie, din limba greacă nouă (<σίγουρος = sigur), împrumut romanic, avem derivatul *sigurefsi* = a asigura: *şi să sigurefsească vînzarea* (41,4 de jos)[3].

sintagmátion = carte: *în deosebitŭ sintagmation adică carte* (6,5 de jos)[4].

tacsidar = strîngător de imposite: *tacsidari* (20,2). Ngr. ταξιδιάρης = voiajor, trecător.

trimirie (25,15): *măcarŭ cîtŭ o jumătate de trimirie* (26v°,10). In text, pe lîngă *trimirie*, găsim şi *a treia parte* tot cu acelaşi înţeles. De ex.: *a treia parte iaste să urmeze cînd copilul va muri nevirstnicŭ în urma unuia din părinţii*

[1] Din aceste exemple observăm că substantivul acesta nu e articolat, deşi trebuia. E apoi de genul feminin ca şi în limba greacă, deşi după spiritul limbei noastre trebuia să fie masculin sau neutru. Aceasta dovedeşte că era recent introdus în limbă.

[2] Era de curînd introdus în limbă. De aceea se explică şi forma *singuranţie*, fiind influenţată de *singur, singur*.

[3] Provine din ngr. σιγουρεύω, din forma de aorist σιγούρεψα, care a dat în româneşte *a sigurepsi*. Aceasta a trecut uşor la *a sigurefsi*.

[4] Nu cred să fi fost un cuvînt cu circulaţie în limbă. Mai degrabă pare a fi o întrebuinţare a autorului acestei colecţii de legi. De fapt nici traducerea nu e bună. *Sintagmátion* <ngr. τὸ σύνταγμα = compunere, aranjament, dispoziţie, iar nu *carte* cum dă textul românesc.

săi, în textul grec: ἡ τριμοιρία ἔχει νὰ ἀκολουθῇ ὅταν τὸ παιδὶ ἀποθάνῃ ἀνήλικον ὕστερον ἀπὸ τὸν γονέα αὐτοῦ (25, § 1). Vedem că *a treia parte* e o traducere a grec. τριμοιρία. *Trimiria* era un termen juridic: „împărţirea unei averi *în trei părţi*, din care o parte se lua de către cineva". Provine din ngr. τριμοιρία = a treia parte.

Θεόritra[1] = dar făcut de ginere miresei a doua zi după nuntă: *să aibă a-şŭ lua şi Θεόritra în locŭ de a treia parte* (26,3 de jos).

Elemente turceşti

calabalic = gloată, popor de jos, amestec de oameni: *să nu lase calabalicul cel de prisosŭ a intra unde să face judecată* (4,12). Turc. *qalabalyk* = affluence des personnes.

hain = răufăcător: *haini către obşte*, în textul grec: ἐπίβουλων κατα τῆς κοινότητος = răufăcători comunei *(Pentru judecători după la judeţe*, § 3). Turc. *khain* = trădător.

hainlicŭ = trădare, rebeliune: *la vină de hainlicŭ nu iaste destulŭ răspunsu al muerii* (36v°,11). Turc. *khainlyk* = trădare, perfidie.

hália = categoria boierilor ce aveau funcţiuni: *veliţi boeri, adecă cei hália* (3v°,10 de jos). Turc. *hala*, popular *halia*.

havactŭ = taxă, rentă, venit: *hotarnicii să nu aibă a lua havactŭ pentru osteneala ce vor face* (42v°,8). Turc. *'avaïd* = rentă.

işlic = căciulă, glugă înaltă ascuţită la vîrf sau umflată: *să stea în picere cîndŭ să judecă şi făr de işlic (Pentru cei ce să judecă*, § 7). Turc. *işlik* = haină de serviciu.

mufluz = falit: *de nu va fi mufluzŭ celŭ osîndit*

[1] In afară de vorbirea juridică nu cred să fi existat în limbă. Aceasta pentru că conţine un sunet necunoscut rominei (θ). Provine din v. grec. θεώρητρα = dar pe care-l făcea soţul soţiei sale atunci cînd ea îşi ridica vălul înaintea lui. Θεώρητρα în dreptul bizantin era o *donatio propter nuptias*.

(Pentru hotărîrile judecătorilor, § 5). Turc. pop. *muflus* = falit.

mumbaşăr = funcţionar poliţienesc, comisar: *trimişi cu mumbaşărŭ* (16,8 de jos); *acestŭ felŭ de mumbaşări* (12,3); *mumbaşiri* (11v°,3 de jos). Turc. *mŭbaşyr* = cel care tratează o afacere, delegat, comisar.

perdea = staul, tîrlă: *au a păzdea acoló perdelele* (19,10 de jos); *de toată perdeaoa cîte un miel* (19,11); *dela perdelile ce sînt cu fătăciune pe moşie* (19,13 de jos). Turc. *perdé*= văl, cortină, părete subţire [1].

rufet = corp de meseriaşi, corporaţie: *să se treacă în condicile rufeturilorŭ lorŭ* (43v°,4). Turc. *hyrfet* = meserie [2].

senet (sinet) = act, document, chitanţă: *sineturile* (8,13). Turc. *sened* = titlu, act care stabileşte un drept.

tacrir = proces verbal, referat, raport: *tacriruri* (6v°,8). Turc. *tacrir* = referat, raport.

tahmin = socoteală cu aproximaţie: *să se socotească cu tahminŭ de oameni cu ştiinţă*. Turc. *takhmin* = a socoti cu aproximaţie, a presupune.

zahereá = provisie, merinde: *din care această stricăciune să întîmplă si lipsă la zaherele* (21,2). Turco-arab. *zakhire* = provisie.

Neologisme:

Elemente italiene

apelaţie (11,17; 4v°,4 de jos; 14,13): *au dat apelaţie* (4v°,4 de jos); *au cerut cu apelaţie să iasă la divan* (3,8); *supusă la apelaţia divanului* (14,6). In greceşte, în textul corespunzător întîlnim două cuvinte: ἔκκλητον (ἔκκλητος = apel, care poate să facă apel) şi ἀπελατζιόνε (de ex.: ἔδωκεν ἀπελατζιόνε (a dat apel) sau νὰ κάμῃ ἀπελατζιόνε (să facă apel). Acest cuvînt nu există în limba greacă. El e luat din textul romînesc şi tot odată ne dovedeşte că *apelaţie* e luat din limba italiană (it. *appellazione*) [1].

cópie: să se afle copiile lorŭ în condici (15,2 de jos); It. *copia.*

curátor: să aibă a cere acea zestre curătorii lorŭ, adică cei ce le vor fi purtători de grijă (24,11). It. *curatore.*

interes (16,1 de jos). It. *interesse.*

legat = danie prin testament; *s'au orînduitŭ în hrisovulŭ ce s'au făcutŭ pentru legaturi (adecă dănii ce să facŭ prinŭ diată)* 28,11; *de nu-i va lăsa în diată legat, adecă danie* (26v°,8). It. *legato.*

materia: cînd să va face vicleşugŭ la materia lucrului (41,12 de jos). It. *materia.*

publicui=a se expune privirei publicului, a se face de rîs: *să se publicuiască*. E un derivat dela neologismul *public*, care provine din ital. *público.*

Elemente franceze

departament: *Pentru al treilea departamentŭ alŭ vinovăţiilorŭ* (6, titlul): *acest departamentŭ are să caute pricinile puşcării* (6, 1). In textul grec apar două cuvinte pentru această formă: περὶ τοῦ τρίτου διαπαρταμέντου τῶν ἐγκλημάτων (6, titlul); αὐτὸ το κριτήριον ἔχει νὰ ἀκολουθῇ τὰς θεωρίας του τῶν ὑποθέσεων τῆς ποσσαχαρίας (6,1); κριτήριον = tribunal; deci *departament* înseamnă tot *tribunal*. Fr. *département.*

eczamen: *împreună cu eczamenul lui* (6,13 de jos). Fr. *examen.*

Mihail GREGORIAN

[1] Cum se explică sensul de aici? *Perdea*, la început, era în vorbirea păstorească un părete de trestie, după care se ascundeau oile contra vîntului. De aci sensul s'a lărgit, însemnînd apoi întregul staul. Cuvîntul acesta ne arată lungile peregrinări ale păstorilor care îşi duceau oile la iernatec.

[2] Cred totuşi că e împrumutat prin intermediul limbei greceşti unde găsim ῥουφέτι = corporaţie, cuvînt care exista odată în această limbă. Numai acolo *hyrfet*, prin metateza **hryfet*, a trecut la ῥουφέτι, limba greacă neavînd un sunet corespunzător lui *i*.

[1] Pentru acest neologism, ca şi pentru altele introduse la sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi începutul celui al XIX-lea, trebue să se ţină samă şi de forma pe care o presintă în ruseşte *(apelljacija)*; cf. studiul lui C. von Sauzewitsch din *Jahresber.* lui Weigand, II.

TEXTE POPULARE DIN JUDEȚUL PRAHOVA

Pentru dialectologie, dacă este să facem o distincțiune înăuntrul acestui județ, ar trebui să deosebim valea Teleajenului de valea Prahovei. Locuitorii din primul ținut au păstrat în grai, ca și în obiceiuri, multe, foarte multe particularități arhaice, și admirația pentru timpurile trecute, unită cu părerea de rău pentru ele, o întîlnești la fiecare pas. Cu cît înaintezi spre miază-noapte îți poți da samă de acest conservatism.

Totuși și aici prin îmmulțirea mijloacelor de comunicație, prin contactul inevitabil cu orășenii, se accentuează mereu tendința de modernisare în grai, ca și în îmbrăcăminte etc. Mai ales că acolo unde nu este cale ferată a și apărut sgomotul supărător al omnibuselor de transport, pe care locuitorii le numesc mai în glumă, mai în bătaie de joc „strapoarte". Insă viața în general se scurge tot patriarhal, tot în ritmul obișnuit dela părinți și strămoși. De aceea, cînd a fost să dau la iveală texte din acest județ m'am îndreptat mai ales spre satele de moșneni, căci acestea sînt mai păstrătoare. Clăcașul neavînd pămînt de muncă a dus viață grea, muncind pe pămîntul altuia, nevoit să plece mereu în spre cîmp unde se cere brațul lui; e mai închis, mai tăcut, e mai bănuitor și nu stă cu plăcere de vorbă cu alții. Ceea ce am culeș din satul Rîncezi dovedește pe deplin afirmațiile acestea. Femeia nu știe „basmuri", că „basmuri" au fost „ĕç-a pătimit" ea (textul XIII). Bărbatul nu le știe, căci „azi

a auzit, azi a uitat". In satele de moșneni însă omul e mai liber de grijile vieței, te primește cu plăcere în casa lui și nu te-ar lăsa să pleci „neomenit". In această viață mai bună, e mai vioi, mai degajat, imaginația e mai vie și e mai multă reflecțiune. Un exemplu tipic este al moșneagului din Ogretin, care povestește minunat cum ar fi fost inventat trenul (textul I); după el, ideea trenului a fost dată „stăpînirei" de un cioban, care ar fi înțeles ce putere are focul, puindu-și „h'iertura" să fiarbă. Bucuros își lasă lucrul, să „tainească", și atunci poți să auzi povestiri interesante despre satul întreg. Slăbuțul, dar vioiul moșneag din Poseşti, reproduce din cele auzite dela strămoși, cum că vechii locuitori ai satului au pierit fiind uciși de către Tătari, „niște hăja mici", care „i-a fost cocîndă 'ntr'un cuptor" — și că cei de acum sînt veniți „dela Sibiciu." Tot dela el afli că locul pe acolo era „păcuros" (XXI), precum și ocupația de mai înainte: „să ducĕau oameni cu sare la Oltelnița". Iar altul îți spune că tot acolo „sare era în stoluri" (XXIV). Femeile știu să povestească frumos, cu o condițiune: să aibă furca'n mînă; nu pierd timpul prețios și mai au răgazul de a da o formă mai plăcută povestirei. Este interesant în acest sens ceea ce am culeș dela o bătrînă din Tîrlești (XXVII), unde se vede cum se încrucișează ceea ce este auzit din cărți cu imaginația proprie. Sau dacă sînt mai bisericoase, nu le împiedecă să nu fie puțin păgîne. Așa cărțile populare au valoarea de fetiș. Baba dela Văleni a visat să „mai învețe doo cărți" și atunci s'a gîndit să dea de pomană „visu" și „epistolia", ca neștiind să cetească (XX). Cît de adînc au pătruns în popor acestea!

Cînd întîlnești un bărbat povestitor de basme, el știe alege din ele ce e în raport cu convingerile lui, cu credințele lui. Așa bătrînul din Chiojd mărturisește încîntat parcă la sfîrșitul povestirei: „și d'atunĕ, io di Ursitori nu mai țiu socoteală" (XXXV).

In felul acesta am relevat ceea ce e mai interesant din aceste texte, alături de altele pe care le-am reprodus pentru

faptul că ne dau vre-o formă caracteristică sau, referindu-mă la cîntecele populare, pentru variantele pe care ni le aduc.

Spuneam că în această regiune mai conservativă se întîmplă totuşi o apropiere de limba literară. Şi lucrul se vădeşte atunci cînd observăm soarta labialelor. Palatalisarea e pe punctul de a dispare. *F*, *v* şi *p* apar mai des palatalisaţi; *b*, ici şi colo; cît despre *m*, în culegerea mea o singură dată l-am înregistrat. In graba de a se apropia de vorbirea mai elegantă, fără această palatalisare, se întîmplă şi unele refaceri greşite. Nu odată am auzit forma *piar*, pentru *chiar*.

Pe lîngă această constatare, mai mult în sens negativ, e demn de relevat faptul că în unele cuvinte e o tendinţă, în ceea ce priveşte palatalele, de a prefera consoana sonoră celei surde. De exemplu: *bangă* VII = *bancă; bănguţă* III, XII = *băncuţă*. Altădată o consoană de sprijin şi tot sonoră se desvoltă într'un cuvînt, introdus mai tîrziu, datorită cărţilor. Aşa pentru plămîni am înregistrat forma *plăminzi* (IX), poate prin analogia *flămînd, flăminzi*. *D* final, după consoană, înaintea unui cuvînt ce începe tot cu consoană, cade: *cin* <*cînd*. *E* din prepoziţiile *pe, de* e înlocuit cu *i* în comuna Chiojd, ceea ce o apropie de judeţul Buzău. Se observă în general mare înclinare spre metatesă şi sincopă. Aşa se aud: *rilă* <*lîră* (I); *cilivizată* (I) <*civilisată*; *stărlucea* (XXV) <*strălucea*, ca exemple de metatesă; iar pentru sincopă: *dărmat* (VII) <*dărimat*; *armetică* (VII) <*aritmetică*; *cerficat* (XXV) <*certificat*. Un neexplicabil *i*, epentetic, apare în forma *dăsfăiţat* (XXX) <*desfăţat*. Un *h* protetic îl întîlnim în *haram* (XXI) <*aram*; *hăia* (XXI, XXII), *halea* (I), *ha* (XXXV) <*ăia, alea, a*.

Ca particularităţi morfologice e de remarcat forma de subj. pres. p. a 3-a sg. *să aivă* <*să aibă* (analogie cu *avea, să avem* etc.), precum şi forma de participiu present cu *ă* final uniform. Exemple sînt destule: *puindă, ştiindă, plîngîndă* etc. Presentul indicativului al verbului *a se duce* e conjugat în acest fel: *eu mă'c, tu te'căi, iel să'če, noi ne 'cem, voi vă 'ceţi* (se aude mult mai rar), *iei să'c*. Pentru

expresiunea „în acest an" e întrebuinţat adverbul *iestem*, care reproduce pe *ăst timp* (> *estimp*> *iestem*). Ca lexic sînt unele cuvinte interesante şi le voi menţiona în glosarul dela sfîrşit. Deocamdată mă mulţumesc să relevez din aceste prime texte denumirea de *tirifon* (XXII), dată lăcustei din fruntea stolului năvălitor; *cislă* (VIII) „adunarea bătrînilor"; *plehupă* (XXIII, XXV) „acoperitoare, capac", care apare mereu şi ajunge să însemne chiar „şorţ".

I

† Da, da, satu nostru ie mare. Cătunu, Poiana-mierlii, ţine tot dă Ogretini.

Da dumneavoastră nu mai adăstaţi ăci?

Să-ţ spuj din timpuri? Hei! pîn timpurle alea beam ocaua dă g'în c'un ban, şi če ban! — fi zičea nisfea — o haia numa cît un năsturaş da iera arginţ. Şi če oca? Ocaua lu Cuzea, nu ca acu un kilogram. Ş'o oca dă carne, ţea mai prima dă porc, cu patru sfanţi. Şi iera rile dă aur mult. Nu să spunea dă hîrtije, ca acu.... Flăcăi? fetili? Nu iera čilivizată ca acuma. Imbrăcăminte cam aşa. Iera un fel dă iişoară, nu să spunea dă fluturi. In žos un androcel. In cap avea o dulmea şi mărămă. Da femeili dacă să ocăra între iele, nu vinea la primar, le aducea preotu la biserică.... fi da v'o trei, patru tojeğe.... şi aia iera čerčetarea...

P'atunčea nu iera primar, iera aleşi satului, şi cînd vinea potira să ia la sorţ... umbla cu iei să prinză p'ăl mai voinic. Tat'al mieu a fuğit în pădure şi s'a pitit într'un pătul cu fîn. Ş'a dat un vînt noaptea, ş'a rupt pătulu cu iel.

Ei! nu iera prečeptor cu condič. Iera cu răboz.... Umbla cu nişte gătežiele pă băţ. Iera nişte gătežiele ca acu cîn te duči cu zekili la piuă.

Da nu iera niči tren.... Trenu je scornit dă un čioban pă cîmp. Să vezi:

Ş-a pus o ulčeluşe la foc să facă h'iertură. Halea ali lui pă măgar. Puindă ulčeluşa la foc, a'nčeput a durdui. Če-a zis iel în gîndu lui? „Mă! da mare putere trebuje să aivă focul!...." Ş'a dat dă ştire la stăpînire. Ş'a ieşit trenu.

Ogretin — George Ilie, 64.

II

Ie un loc aiči: îi ziče Grădiştili. A fost făcut dă Turči. Am găsit cîn săpam doi bani mari cît palma. Pă iei iera doi corbi. Io nu ştijam carte, če zičea numerili pă iei. Mi-a dat pă iei ob sute dă lei... Comorili čine le-a băgat în pămînt? Iei, dă bani mulţi če-avea. Şi nu poţi să umbli la iei, că sînt mărturisiţi. Uni a zis: să facă poduri, biseriči, să milujască pă sărači. Da alţi: „anaftima, čin s'o apropija dă voi!"

A! A fost aiči o fămeje dă o sută şase dă ani, ş'a murit. A petrecut trei vacuri dă om. A şezut şi cu arvaţi în casă.

Arvaţi şi Muscali să nu h'i văzut războiu cu lucru roşu, c'o punea ş'o omora. Aja avea poate un androc roşu şi i-l fărîma, că če are iel pă fes ja poartă la spate....

Acu nu mai sîntem supuşi..... da če je acu dă scumpeturi...

Ogretin — Acelaşi.

III

Io am învăţat carte c'un frate al mieu. Iera şi dascăl şi 'nvăţător. Ieram v'o patruzeči şi činči. Nu iera ca acu să-i dea amendă. Alţi-i mai punea şi la alte treburi. Învăţam pă nişte abečedare. Nu zičeam cu *az, buke*; frati-miu mai mare zičea cu *dobru* şi să'nţeleğea iei aşa cu vorba. Da atunči iera şi litera *ea*, aşa ca litera *b* şi cu codiţă (ѣ).

Aveam bănguţe. Aveam masă, da nu caterdă, tablă... Şi'n abečedar aveam lipită şi carte cu rugăčjuni. Cînd sfîrşam cu silabisitu înčepeam cu rugăčjuni. Învăţam doi ani, trei, pă cum ieram dă silitori.

Ogretin — Dumitrake Popescu, 72.

IV

Cum iera cu sorţu? Prindea cîte unu din comună. Îi lua cu funija, îi lega cot la cot, care iera mai vioi, mai dăştepţi. Îi dučea la vătăžije, la isprăvnicat (la prefectu). Şi acolo-l lua v'un căpitan.

Da ači iera unu, un nekivernisit, un nespălat, i-atîrna obiala pă la nădrag. L-a luat la meliţie ş'a devenit căpitan.

Hora? Iera hora ca ş'acu. Da iera lumea mai bilalije, mai

slăbuţă, nu aşa 'mpopoţonată ca o doamnă. Žucam hora, briuleţu, raţa, čiasornicu. Ia aşa: bătcaj cu pičioru, plecaj mai nainte. La noi nu să striga. Rîdeam. Şi cîn vinea unu, nu-l primea băieţi.

Ogretin — Acelaşi.

V

...Ia, meliţez. Ie migală pînă cînd o daj la meliţă, să să ia puzderiili, pînă cînd o toarčem, o coasem, o facem h'ire, o ţiesem ş'o nălbim.. pînă facem cămăşi... Şi tot mai lom din tîrg amelică.

Asta?... Ia meleşniţi, bat'o g'ina. Le mai fac zgrebenj.

Ei, acu je bine dă ţesut pînza. Cîlţi-i facem jarna pînză groasă. Şi lîna o facem zeki, mintene.

Ogretin — Stana lu Ilie Costake, 45

VI

Să-ţ spuiŭ ali războiului? Iote pičioarili cu poličioara şi cu sulu. Iţili le ţine scripţi dă sfoara asta. Scripţi sînt cu griğii, rotiţa asta. Vătalili ţine spata. Pornoži stau cu picioarili'n iele dă fac pînza.

Pînza o 'ntinde sulu cu întinzătoarea şi să'nşiră pă iel.

Am şi tindikie cu dinţi, dă'ndrept pînza.

Ogretin — Aceeaşi.

VII

Sîn bătrîn ş'am pătimit multe.

Io am învăţat cu panakida şi nisipelniţa. Nisipelniţă? Tabla bănğii. Cînd vrea să scrije aducea nisip pă toată banga. Scrija cu deştu în nisip, făčea bukili şi netezea c'o fărîmă dă scîndură şi şterğea.

Panakida iera dă lemn, dă inimă dă ştežar (dă tufă). Scrija cu černeală, că ia nu'ngiţia. Iera čioplită bine şi cam arsă la foc.

Černeala din če-o făčea? Din funinğine dă mesteacăn. Coaža o aduna băieţi. Punea o piatră dădăsupt, altili pă dălături, şi punea alta dasupra şi dădea foc şi după če ardea făčea stiriğije. După če să stinğea şi să rečea, punea stiriğija într'un hîrb şi punea apă şi oţet şi să făčea černeală. Niči un greu nu le părea, c'aşa iera iei dădaţi.

Peniţa iera din pană dă gîscă. Panakida a işit după nisipelniţă.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Ţera lungă d'o jumăta dă metru.

Tăblili ţera cu simičercurj. Lîngă păretili şcoalij ţera un čerc dă h'jer. Băjeţi şedça împrežur şi arăta c'un băţ, unu dă intra în čerc. După če 'ntorčça tabla, ştija să čitească maj binişor. Ăj maj mari în bangă, bukeri în simičerc. Pă partça 'ntîj să silabisça, pă partça doa în propoziţiunj. Pă urmă tabla dă rugăčjunj, dă armetică.

Ţera simičercurj în Dražna. Aičj la Ştefan Popescu ţera o şcoală bătrînă grozav, dar s'a dărmat.

Ţera grjeu atunčça, da maj uşor. Că cu plajvasu scrij maj uşurel, da cu condeju maj grjeu. Acolo făčça bukja cît dă mare pă nisip mărunt curat.

Ogretin — Nuţu Stan Comişel, 77

VIII

...A fost čislă. Să făčça adunare dă oamenj bătrînj, să numja sfat. Čine ţera la sfat? Ăj tinerj s'aduna s'asculte la sfatu bătrînilor, la o casă dă rumîn. Ş'api vinça acolo şi spunça ăj bătrînj če domnj a fost, care cum a fost păţiţj.. Nu şedça o săptămînă, doă, ţera la podvezj.

La čislă, la sfat, să spunça dîn vekime. Če spunça ţei dă te miraj: maj bine găseşti sfat la ăi bătrînj.

Ogretin — Acelaşi.

IX

Dă dalac

Stag'ila o pusejŭ
Şi dalacu-l oprij şi-l zvîrlijŭ
Dîn corpu lu cutare...
Bubă albă, bubă dă dalac,
Bubă neagră, bubă dă dalac,
Bubă vînătă, bubă dă dalac,
Bubă roşije, bubă dă dalac,
Bubă albastră, bubă dă dalac.

Stag'ila o pusejŭ
Şi dalacu-l oprijŭ
Dîn corpu lu cutare,
Dîn o sută-ş'unu da oase,

Dîn băjerli inimij,
Dîn şiru spinărij,
Dîn vinili plămînzilor,
Dîn vinili ficatuluj,
Dîn crejeri capuluj,
Dîn faţa obrazuluj,
Dîn vinili pjeptuluj,

Văleni-de-munte — Sanhira lu Kiriţă Biban, 67

X

Dă foc g'iu

Dîn če să fače? Calcă mama, cum să-ţ spujŭ?... pîn foc, pîn čjenuşe, pîn cărbunj aprinşj, dîn aja să izbîndeşte. Nu jese la toată lumça, da numa care je ursit.

Da spurcăčjunça! De, cum să-ţ maj spujŭ? Să duče — cîn je femeja lăuză, cîn nu je copilu botezat, cîn nu je jeşită la biserică—, să duče omu murdar. Dă parte bărbătească jese maj rça spurcăčjunça; dă parte femejască, jese foc g'iu...

Da dăscîntecu dă dăokjŭ?... Am g'isat noaptça şi m'am dăşteptat şi l-am zis. Să scoală g'ita dă pă moarte cîn o dăscînt. Am g'isat că jera o femeje bătrîjoară şi-m spunça, a zis că să maj luvăţ doo cărţj. Şi m'am gîndit să jau „visu" şi „epistolija" şi să le dau dă pomană. Că numa dă soroače am făcut cît am fost.

Dă diokj

Stag'ila o pusejŭ
Şi diokju-l oprijŭ
Dîn capu lu cutare..
D'o h'i dă rumîn,
Să-j cază boarşili;
D'o h'i dă nevastă.
Să-j crape ţîţili;
D'o h'i dă fată,
Să-j cază coadili.
Să jeşj, să fugj, dăokj,
Dîn o sută ş'unu dă oase,
Sa rămîje cutare
Curat, luminat
Ca grîu dă stricurat,
Ca arğintu dă curat.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Ieu cu dăscînticu
Şi Maica Domnului cu leacu.

Văleni-de-munte — Aceeaşi.

XI

Če je aja dă pă casă?.... Urikjelniţă. O pisęază ş'o stoarče 'n urekje la copij, cînd îj curğe urekja. Aşa am auzit dîn moş, strămoş. O h'i maj crescîndă şi pîn altă parte, da jo pă casă am apucat-o.

Văleni-de-munte — Măndica Popescu, 45.

XII

Da če 'ntrebj dă oamenj bătrînj? N'ăj h'i v'o avantistă? Dă unde g'ij? Aj avut v'o cauză p'acolo?. Io goğiesc fasole.

Rînčezj — Neculaj Čjobanu, 75

XIII

Basmurj?.... Cîtę-am pătimit jo! A murit h'i-męa, j-am crescut copii. Acu a murit omu mjeu. Şi mă poartă pă la žudicată. C'a murit la g'ija lu Cantacuzęa, la djal. Şi mă poartă pă drumurj... o păcătoasă dăsculţă şi dăzbrăcată.

Basmurj o h'i ştiindă činę-o h'i ştiindă, da jo nu ştiu — păcatili mele!

Rînčezj — Niţa Alexe, 73

XIV

Ăjlalţj sîn la muncă, la cîmp. S'a brodit că sînt jo aičj. Da o să mă'c şi jo.....

Încaj dumnęalor avantişti — kjar am o nepoată, face adunare la ęa — ţiu o zi lămurită, sîmbătă. Nu lucrează nimic. Îş face dă mîncare dă vinerj sęara. Ničj nu-ţi maj dă nimic dîn casă.

Unj-o apuca dă dă soarili'n disęară, stă, nu plęacă, pîn duminică.

Avantişti pi sînt niţej. Pă şusęa sînt mulţj. Aj noştri oamenj să'c la moară duminica, care n'am pomenit. Avantişti tribuje. Jej să'c, că stă toată ziua dă sîmbătă.

Rîncezj — Ilie Pană, 71

XV

Acu je'n timpu-ăl bun. Nu je nimenj acasă. Sînt toţj la cîmp, la ovăzurj, la fînurj, după čę-avem fiecare, ca nişte clăcaşj. Nu

sîntem moşnenj ca Ogretinu. Îl plătim cu scîntej. Dacă n'alerg acu în timpu bun — am pjerdut-o : bani tribuje să-j vărs.

Rînčezj — Georçe Cručeru, 45

XVI

Toată comuna sîntem dă clăcaşj. N'avem nimic dăcît če cumpărăm dăla moşnenj: Ogretin, Poseşti, Bătrînj. Noj sîntem comună strîmtă, numa'n palme.

Şi če ovăzurj avem noj? Vrę-o patruzečj, činzečj dă sačj, în toată comuna. Cînd je ploj îl spală gîrla.

Noj munčim pă unde găsim, pîn partęa cîmpuluj. Dacă ne 'čem în Bătrînj, tribuje să-j dăm bojeruluj trej, patru zile dă coasă ş'un mjel sau un curcan, la un pogon în dižmă.

Comuna noastră je a maj săracă. Ničj un fel dă întindere: daj drumu la o g'ită, calcă'n moşija Bătrînenilor.

Să face prune la noj, da jestem nič dă poftă.

Rînčezj — Acelaşi.

XVII

Mulţumim duńitale..... Iaca maj hodinesc şi jo, că d'alčeva nu maj sîn bun. Mă uit la băjatu ăsta. Io nu maj počj să jau ničilemnu'n mînă. M'am şubrezit rău dă tot, sînt nevojaş....

Am mulţj anj şi tot nu m'aş îndura. Noj hăştja munčitori ne soseşte lezne dă pă urmă. Asta n'o putem nič amîna, nič aduče maj aproape. Dumnezeu je puternic: dă şi mult şi puţin. Acu n'am putut să fac maj nimic.. Nu maj počj să 'nkjejŭ palma. Mj-am mereduit k'ičjoarili. Ičęa părintili Ilije: omu pîn la o vreme, pă ormă, cîte niţel, cîte niţel, pjerde puterea, pîn če să pjerde.

Acu sîn găinar, stau şi jo pă prispă. Hej! Acu s'a astîmpărat lucrurli.

Io am fost un om glumeţ, n'am fost om înkis. Acu, un moş bătrîn, kilăg'it.

Rînčezj — Costake Ioniţă, 77

XVIII

Ăsta? Scaun dă şindilă-j ičem noj. O čjoplim, hincă je groasă. Să h'i fost şindilă cît dă multă astoamnă nu maj ažunğęam jo la şindilă—da jestem n'avem altili dă făcut.

Poseşti—Costake Tunaru, 52

XIX

Če să maj tainim? Biserica? Je făcută, aşa auzjam, dă nişte călugărj. A fost o lęacă dă skit. Iacă colęa, dăla pluta aja'ncoa

am găsit punți, doo bîrne, vîrg'i, am făcut doage dă burîu. Cînd ieram nič flăcău, nič țîngău a șindilit-o, d'a'nvălit-o.

Drumurli? Iera pă gîrle, iera greu. Cîn să g'îi încoa nu puțeai dă gîrle. Iera pufne (norțaje pă gîrle).

La Paște, popa făčța focu'n clopotniță, nu să'čța acasă.

Posești — Dumitru Dinu Vlad, 83.

XX

Cînd a trecut Muscalii la Unguri, dă dimineața pînă seara... Arme la iei! Îmbrăcați bine!.. Ne uitam la iei dă pă munte. Nu să contența să h'ie lipsă, ca cîn ar h'i o funije. Cînd a trecut toamna îndărăt, uni s'a dus, uni i-a apucat iarna, că iera o zăpadă.. ehe! če ca acu!? I-a orînduit să stea la cutare doi, la cutare doi.. nu la h'itečine.

Posești — Același.

XXI

Satu-ăl vekiū? Čică a fost niște Tătari, niște hăja mičі. I-a rog'it, i-a luat, i-a tîrît și i-a omorît.. Doă fete marі a sărit într'un puț, s'acolo s'a prăpădit și bani și iele. Uni a mai fugit. I-a mîncaț pă toți. I-a fost băgîndă și cocîndă 'ntr'un cuptor.

Ăștija d'acum sînt dăla Sibičiu. A găsit ači loc larg.

Noi Vlădarii dăla Cîmpulung, unje-a fos lumja mai dțasă...

Ei! căruțili iera cu obada dă doă palme. Tot rumînu avța doi boi. Căruțili grele, drumurli grele. Vînța omu dă loa foc tot dă unje-a plecat. Barim păcură iera. I-ora locu păcuros.

Să ducța oameni cu sare la Oltelnița. Aducța pește, undelemn. Un'e mai je peștili care iera! Iera aproape cît mine. Dăzugam un'e vrțam. Nimeni nu ičța nimica, sa nu striče bucate. Niči nu strica rumînu, că să gîndța la Dum ezieu

D'atunči, dă cînd i-a luat p'aja Tatari, iei dă dagrabă a săpat o groapă ș'a băgat bani acolo, ș'a astupat c'o piatra. Avța hurloi. A găsit unu banj pă colo pă lîngă ja, muți. A făcut unu hurloi să scoată piatra și n'a putut. Haram noi, găsiam cîte čeva, băgat dă bieți oameni.

Posești — Același.

XXII

Sîn bătrîn. Să-ț arăt pomi pușj dă mine. Am pominit și lăcustili. Da n'am alergat jo? Că vința ca cînd ar veni așa o negură. Ičeam: „če nor o h'i ăla?" Ș'a venit dală vale și -'a pus, Iera una mai mare, tirifon, merțea înainte. Une să punța ăja, acolo să

oprța. Am izgonit, da cîn s'a pus pă porumb, acolo l-a dat zos și făčța pîr-r-r! Cîn s'a ardicat, locu ca cînd ar h'i roșu.

A'ng'ijat la un an după aja la Bucov. Ș'a venit orden pîn țoate satili să facă salahor. Tată-mju iera ales. Îj inkidța la Tîrlești într'o școală mare și stătța trej zile. Da uni mai scăpa. I-a pornit în sus. Ș'a venit hăja, dorobanți. Da unu: „ăsta mi l-ai ales s'alerțe după lăcuste cu țolu?" Că iera cocoșat, că cînd a fost iel la o șezătoare l-a alergat băjeți și s'a dat dă mal.

Goțeasca — Ioniță Matei Bogdan, 100

XXIII

Cîn m'am pominit jo dă păzjam g'itili avța ta-su lu tata niște aluniș și să surpase malu. Jo păzțam caprili p'acolo ș'am găsit o butje, făcută ca cărătoru, cu plehupă. Că p'atunči nu să făčța țuică, că iera a Turculuj, și-ț zvîrlța cu icusari în piept, că iei vrța numaj prune uscate. Lu tajca j-a luat o căldărușă, să nu facă rakiu. Dă găsța o butje îj tăja čercurli și-i dădța drumu.

Goțeasca — Același.

XXIV

Sare iera 'n stoluri. Atunči iera Mălaru contrağiu și pîra pă omu care tăja sare. C'avța trej dorobanți. Îj luja bolovani: „če să-ț jau jo țije"? Ca să-l sperije să-i dța ceva. Inğienukja omu 'naintța lui: „iart-ă-mă, domnule"!

Goțeasca — Același.

XXV

Cîn m'am însurat iera v'o doispțe călărași. Naș-mju iera premar. Creștina mța iera după Valța-Stupinii. Ta-su iera clăcaș pă moșija călugărilor, dă merțea pînă la Aričești și la Șaua-Draculuj. Călugăru care luja sțama la pădure avța un băț arămuit, cu plehupă. Iera plin cu rile. Iera grozăvit! Da una Kiva a ridicat poalili—plehupi—, dă s'a ujtat călărași la ja. Mirțasa? Avța hajină roșije și čizme galbine, cu bazma'n cap și cu conči roșu. Iera cu un fes și cu moț, ca la Turčj. Să făčța trej mese cu zțama conțjului. Umbla călțunărțasa pîn sat cu plosca, pă la una, pă la alta, să să stringă lumța.

Če zestre avța fetili? Le da cîte un petic dă loc ori o g'ilă. Frățije? Nu s'a aflat! Acolo ședța cu peticu-ăla. Dacă ședța, ședța; dacă nu, p'aiči iera drumu. Să ducța la aleși, nu iera dihorțuri.

Purta mărămj, nu iera tistimele. Iera dă borangic, s'o sparği cu limba.

Dărj ? Jera un pîrcălab cu răbožj, şi cresta doă crestăturj dacă daj doj sfanţj. Dacă n'avęa dăplin, nu-j da čerficat.

Hoţj ? Jera mulţj pă gîrlilj-astęa. Jera căprăriję 'ntręagă. Jera ş'aičj un taraf şi la Tîrleştj altu. Jera unu Obročęa, căpitan. Avęa dă să 'mbrăca c'o aja dă stărlučja, şi pă okj să mînžja cu cărbune, dă nu-l cunoştęaj.

Jo am mîncat mămăligă şi dă mej şi dă orz. Punęa omu tučju pă foc şi să dučja la rîşniţa dă măčinat. Hădăragu jera pus într'o grindă.

Goğęasca — Acelaşi

XXVI

Tot într'o muncă o dučjam. Cîn să lăsa sec dă postu Paştiluj plecam la munca dęaluluj. Vinęam la Paşte. Săpam porumbu. Plecam jar la dęal, la muncă. Pă ormă la cîmp, la cọasa orzuluj. Vinęam, strînğęam fînu pă unde jera locu şi jar plecam la dęal. Jarna ne dučjam la lemne, ne căram fînu, umblam cu čjọaklili (nişte sănii, žucărij pentru copij).

Da cît am fost jo în armată jęra o fọamite mare. Rîžnęa creştinu cožj dă fag şi lę-amesteca cu tărîţe.

Tîrleştj — Tănăse Cursus, 87

XXVII

Staj să-m jau furca, c'aşa-ţ spujŭ o nimicură, una care plînğe la morţj d'ăja maj tinerj.

A fost un om care n'a făcut milostenije ş'a vinit mọartęa ş'a zis:

O suflete ticălọase,
Negrule şi'ntunicọase,
In lume cît aj trăit
In rele tę-aj tăvălit,
La mọarte n'aj cuğetat,
Dar dă dînsa n'aj scăpat.

A zis şi jel:

Viniţj, fraţj, viniţj, surorj,
Viniţj să culeğem florj;
Viniţj, rudilor cu toţj,
Să'mj petrečeţj čęasu morţij,
Că de astăzj înainte
Nu voj maj grăi cuvinte:
Că jo mă călătoresc
La părintili čeresc,

Unde m'a kjemat Cristos,
La oraşu čel frumos,
Bune sau rele să-m jau,
Sęama dă tọate să-m dau,
Pre cîte şi lę-am urmat,
Pînă la čel mic păcat.

Tîrleştj — Siţa Take Ionescu, 60.

XXVIII

Čică o femeje a fermecat pă Sfîntu Sọare ca s'o ja pă ja, să nu maj ajvă 'nsurătọare. Şi ja pe semne j-a dat Dumnezjeu d'a făcut dă dragu luj, orj c'a g'isat, doj băjeţj ğemenj, frumoşj. Şi Sfîntu Sọare j-a lụat şi j-a făcut înğerj sufletili. Da mă-sa j-a'ngropat într'o grădină, la feręastră, supt o tufă dă sulh'ină. Şi j-a plîns mereu:

Vaj, amar, amar în lume
Dă copii făr'dă nume
Şi dă mamili cu dor
Care-ş pierd copii lor,
Că mama dîn pičjor vă legăna
Şi dîn guriţă vă cînta:
Nani, nani, copilaşi,
Drağj mamij înğeraşi,
Doj copilaşi la un sîn
Ca doj fluturaşi p'un crin.

Ja plîngîndă 'ntr'o diminęaţă j-a auzit vorbindă:

„Mama nọastră a 'ntristată,
Nu maj plînğę-a nọastră sọartă,
Că dă griže čeru pọartă
Şi la morţj şi la ăj g'ij
Şi la florj şi la copij.

Hincă a fermecat pă Sfîntu Soare, de!

Da o ticălọasă jar a făcut doj ğemenj, fete, şi s'a apucat dă lę-a omorît p'amîndoă mititele. Şi dacă j-a zis bărba-su, lumea: „d'api dacă făčęam tot cîte doj, če le fac jo la toţj" ? Ja s'a 'ntristat. A ars'o la inimă. A vinit un g'is: „fetiţili tale sînt cu păsărili în turnu biseričij, čiripesc, čiripesc... Să te dučj acolo la uşa biseričij şi să zičj: „fetiţili mamij, jertaţi-mă c'am greşitŭ. A vrut să m'apuče răutatęa, da-m pare rău, şi mă arde la inimă". Jele a răspuns dîn turnu biseričij: „noi tę-am jerta cum tę-am jerta, da nu te jartă copii noştri".

Tîrleştj — Aceeaşi.

XXIX

O văduviță tînără... un tînăr s'a legat dă ia:

„Văduviță dragă,
Tînără și fragă,
La ce șezi micnită
Și nepriminită?
Că nu ieștĭ urîtă
Și ieștĭ ca o fragă
Și mi-ești mie dragă.
G'ino, zînă,
Dă cu mine mînă
Să trăim amîndoi o viață
Plină dă dulcĭață".

Numa ia s'a ohilit și s'a 'ntristat și iel a zis:

„Spune, suflețelu mieu,
Spune, că să știu și io
Ce g'ierme te roade,
Ce hiroșeală ai".

Da ia n'a spus, și n'a spus...
Avia ia focurli iei!..

Tîrlești — Aceeași.

XXX

A fost unu, Mogoș, vornicu bogat, ș'a luat o fată din alt sat, pă Stăncuța, d'a avut șapte frățiori.

Mogoș, vornicu bogat, s'a legat cu iei, cu frățiori, că iei n'a vrut s'o dea, c'o aduce pă vară dă patru ori,

Că ie mai multe lucrători,
Mai puține sărbători,

și pă iarnă dă noo ori,

Că ie mai multe sărbători,
Mai puține lucrători,

ca s'o aducă la frățiori la dăsfăĭtat. Cînd a fost să g'ie, pă ia a urcat-o 'ntr'o teleagă cu doispce telegari, și iel a venit nainte călare pă Galbenu. Și cînd a venit la iei a zis:

— Bun sosit, frate cumnate,
C'am venit pă neașteptate!
— Un'e ț-este soțioara,
Ce ne-ai făcut surioara?
— Pă cîmpu părăsit

Turcĭ, Tătarĭ ne-au întîlnit
Și pă Stăncuța mi-au răpit.

Și iei a zis:

„Mări tu, cîine spurcat,
Către noi cîn te-ai legat
S'aduci pă Stăncuța
Pă vară dă patru ori,
Pă iarnă dă noo ori!"

Ș'a scos paloșili și i-a băgat șapte paloșe 'n k'iept. Unu că era mai mic și mai voinic, ș'a aruncat okii pă cîmp

Și videa
Și nu credea,
Și videa pă sora lor
Înfloritâ ca un buzor.

Ș'a venit și l-a găsit mort ș'a zis:

„Bună ziua, frați miei,
Șapte puișorĭ dă smei,
Un'e v'este cumnatu,
Că mi-ați făcut bărbatu?"

Și iei a zis:

„L'am mînat în jad d'a-drept
Cu șapte paloșe 'n k'iept".

Tîrlești—Aceeași.

XXXI

Că să-ț spuiŭ dă satu nostru? Ie foarte bine. Ie trei calități dă oameni. Uni mai săraci. Parte din iei moșneni. Uni călăcași — are pămînt mai puțin, doo pogoane, șapte prăzini. Ăilalți ie mai pricopsiți. Io țiu o g'ilă cu parale. N'avem nič islaz: s'a 'mpropitărit oameni din iel. Noi ținem g'itili pă răzoarili oamenilor. Sînt uni care și le-a vîndut.

Alcum ie potrig'it. Da io cu șase prăzini și cu șapte copiĭ če să fac?

Surani — George Mihăilă, 47.

XXXII

Școala? Rămîne tot în trei k'ičere. Cînc-a mai rămas acu! Pui dă potîrnikie. Alcargă după mjere. Vaĭ dă locașu dă școală!

Surani—Același.

XXXIII

Io am fost în riçimentu șapteădoi Mizil. Nc-a pornit la Cîineni. Pă mine m'a rănit ș'am stat în Alixandria la spital. Nc-a răspins Nemți d'acolo, ș'am plecat la Ploiești, ș'am mers cu re-

trăgîrea pînă la Scobinți, lîngă Hîrlău. Primăvara ne-a băgat pă front la Nomoloasa. Pă ormă ne-a trimes la Mărășești. Pă ziua dă șase agustu m'a prins prizioner. M'a adus în Focșani, în lagăr, d'am stat trei zile. Pă ormă 'ntr'un lagăr, îi iceа Gălăvanu. O săptămînă 'n Gîrgîești. Trei zile'n Ploiești. Ne-a pornit în Florești. Ne-a trimes în Gîrdoveni. Pă ormă 'n Moreni, lucrători la sonde. Am făcut angažamînt. Ba am făcut și bordeje d'a rămas dă moștinire.

Surani — Același.

XXXIV

Pă timpurîe-aîea veki, umbla Dumnizieu și cu Sîntu Petre pă pămînt. Și s'a făcut ca doi unkieși bătrîni, cu bărbi albe, colo... A plecat pîn sat. Dac'a plecat a nemerit la o casă di om sărac. I-a apucat sîara acolo. Și s'a rugat: „măi nenicule, creștine, dați-ne ceva să mîncăm, că sîntem morți di foame"! Omu ce-a zis? „Moșicule, n'avem dăcît o mielușică, s'o tăiem p'aia să v'o dăm să mîncați". Și să duce la nevastă și-i spune: „nevastă, uite, să tăiem mielușica aia, s'o dăm la unkieși, că sînt niște creștini morți dă foame." A tăiat mielușica, a făcut h'iertură. A mîncat moși ăștia. Dipă ce-a mîncat iče:

— Ce-ai vrea să ai pă lumea asta?

— Ce să vreau, moșicule! Nu vreau nimic dăcît cîn vine călători d'ăștîia, s'am și io ce să le dau să mănînce.

— Măi creștine, uită-te pă cîmpu-ăsta — un cîmp dă v'o șaizeč dă pogoane. Să ai și tu, toată sămănătura să h'ie a ta.

Iel ce-a zis? „Bodaprosle, moșicule! Mulțumesc lui Dumnizieu".

S'a pus omu, a secîrat grîu, l-a trierat. Bilșug mare. A trecut v'o doi ani di zile. La doi ani s'a făcut bojer. Și iera cu lume multă la arman (un să strînge strînsura cîmpului).

În timpu-ăla ș-aduce Dumnizieu aminte: „Petre, haĭ să mergiem la omu-ăla săracu". Și să face iar unkieși bătrîni. Merge pă susea. Vede un creștin: „măi nene, o vrea bojeru să ne dea ceva să mîncăm? Ia sîntem și noi osteniți și flămînzi!" Omu ziče: „să-l întreb pă bojer... Bojerule, čică niște creștini, să le dai să mănînce". Bojeru ce iče? „Bucatili să face cu muncă, nu să mănîncă de-a-gata. Dă-le un znop di grîu, să-l bată, să-l h'iarbă." L-a adus la unkieși. Unkieși l-a luat și l-a pus în mîzlocu șuselii. A disfăcut znopu, l-a 'nălțat. A scos un kibrit și i-a pus foc. După ce-a ars paili toate, a rămas grîu, cum ie auru, žos. Omu-ăsta a stat acolo. Cum a văzut, s'a dus fuga la bojer: „ie o minune, haĭ

să vezi". Și s'a uitat acolo cum a ars paili: „videți voi, proști ce sîntem noi; niște unkieși, și mai pricepuți ca noi".

Avia doo sute di oameni. Iče: „toată lumea să să lase di lucru, să ia cîți-un tăčiune di foc, să puie foc la toate stogurli". Ș'a pus foc. Ș'a dat Dumnizieu un vînt, ș'a luat și cenușa, ș'a rămas pămîntu ars. Și l-a lăsat pă rumîn tot cum iera la 'nčeput.

Dumnizieu a dat,
Dumnizieu a luat;
Hie numili Domnului
Binecuvîntat!

Starkiožd—Liță Popescu, 82

XXXV

A fost un bojerů. Și bojeru ăsta n'a avut copii. Mai tîrziu i-a dat Dumnizieu un copil. Așa di părere bună, če-a zis iel? „Să ascult la Ursitori! Să vidiem če ziče".

A stat noapțea la Ursitori. Ș'a venit trei fimei. A dîntîi če-a zis? „Să-l făčem bojerů tot ca ta-su, să stăpînească moșioara, să h'ie voinic di treabă!" Haĭlantă i-a spus că să-l facă or învățător, or priot. Ha di pă urmă ziče: „io zic să-l trăznjască Dumnizieu în cutare zi, în cutare vrieme".

Hei! če face bojeru? Începe iel să plîngă. Îl dă la școală. A 'nvățat carte la fel di fel dă limbi, să h'ie 'nvățat. Băjatu s'a străinat. Dipă ce s'a's în străinătate, a trecut ani să-l trăznjască. Ș'a trimes ta-su publicații, unie-o h'i să h'ie, să g'îie 'n cutare zi. Dipă če-a trimes ta-su a zis: „poate-i face ceva să nu-l trăznjască Dumnizieu". Și face bojeru ăsta o casă di h'ier dă doo deșe, să scape di trăznet. Dipă če-a isprăg'it casili, iaca și băjatu g'inecasă. Întreabă:

— La če m'aĭ kiemat?

— Uite, tată, tu ieștî ursit să te trăznjască. Iote, am făcut casa asta di h'ier.

Așa băjatu a zis: „tată, n'aĭ minte! răŭ mă podepsiești! Cu cîn te puĭ? cu Dumnizieu?" Și če-a făcut? Ta-su ziče: „Bagă-te 'n casă!"

Băjatu a luat o carte di rugăminte ș'un scaun ș'o masă și s'a dus pă cîmp diparte. Ș'a pus scaun ș'a 'nčeput să să roage și 'ngienukia acolo: „Doamne, jartă-mă". Plîngea și să ruga. Cîn a venit un nor, așa, un trăznjet. Ș'a 'nčeput a sfulgera ș'a trăzni, ș'a spulberat casili, le-a făcut praf. Și s'adunase lumea, să vază cum îl trăznjește. Iar iel în cîmp și să ruga: „Doamne, jartă-mă!" Ș'a scăpat netrăznit.

Și d'atunči jo di Ursitori nu mai țiu socotęală.

Starkiožd — Același.

XXXVI

Pă culmiţa djalului,
Djalului Ardeşalului,
Primblă-mi-să, cin să plimbă?
Savai Ţiţă Cătănuţă
Şi cu-a lui dalbă mîndruţă,
Cu doispăe catîraşi,
Incărcaţi di gălbinaşi.
Dari Ţiţă če-m zičea
Pă culmiţă cîn ieşea?
„D'aljo, mîndruţo, fa,
Io dă cîn mi te-am luat
Tu cîntic nu mi-ai cîntat!
Ia cîntă-m tu cînticu,
Că mi-e drag ca suflitu!"
. . . . . .

Fa, fa, fa mîndruţo, fa,
Ia sumete mîniči largi
Şi 'mpleteşte la colaci,
La colaci dîn patru saci
Ş'o prescură
Dîntr'o kilă
Ş'un covrig
Dîntr'un mertic".
Da mîndruţa če-m făcja?
Mîniči largi că sumiţea
Şi la socri că-m pleca,
Şi la socri
Piste codri,
Şi la naşi
Piste oraşi.
D'ali Ţiţă ce-m grăja?
„Fa, fa, fa mîndruţo, fa,
Ia cîntă-m tu cînticu,
Că mi-e drag ca suflitu!"
Da mîndruţa če-m făčea?
Di grabă 'nčepe-a cînta,
Păunaşu auzja,
Păunaşu codrului,
Puterea vojniculuj,
Di grabă c'o auzja
Şi la dînşi că vinea:

„Dari, Ţiţă, dumneata
Nu ţi-e dragă lupta?"
Dari Ţiţă če-m zičea?
„Ba 'n luptă să ne luptăm,
Că lupta je cu dreptate,
Dela Dumnizieu lăsată".
Şi la luptă să lua.
Cîn fu soarili 'n kindje
Fusę-o luptă cu minje.
Dali Ţiţă če-m zičea?
„Fa, fa, fa mîndruţo, fa,
Ia saj tu, nu mă lăsa,
Că mi s'a rupt brînetu
Şi mă biruje lotreţu".
Da mîndruţa če zičea?
„Ia, daţi voj dă vă luptaţi.
Cari mi-ţi birui
Tot d'un bărbăţel mi-ţ fi".
Dari Ţiţă če-m făčea?
Di grabă să necăzea,
Pă lotreţ mi-l învirtja
Şi 'n pămînt că-l îngropa
Şi la mîndra să ducea
Şi pă ja mj-o žudica.
Dari mîndra če zičea?
„Dalej, Ţiţă Cătănuţă,
Să h'ij tu la mîna mea,
Cum sînt jo la mîna ta,
Di grabă gîtu ţi-aş tăja".
Da Ţiţă cîn auzja
Paloşu 'n mînă-l lua
Şi pă mîndra o tăja,
Şi čiopăţi c'o făčea,
Şi la dăsaği că mi-o aşeza,
Şi la soacră-sa pleca
Acolo dac' ažunğea
Şi dîn gur 'aşa grăja:
„Ţine, majcă, carne grasă
Dila mîndra čea frumoasă!
Las 'o, majc', aşa să paţă,
Ca j-a fost mintea proastă".

Starkiožd — Acelaşi

BCU CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

XXXVII

Sîntem şi noi cam greuleţi dă ani. Avem v'o obzeci şi doi. Ia să beau g'inu ăla, să văz nu slomnesc cîntîcu? Ca cîn aş g'isa aşa le spuj.

Starkiożd — Acelaşi

XXXVIII

— Foaie verde matostatŭ,
Oltule, rîu blestematŭ,
Če g'ii aşa tulburatŭ?
Ori v'un mal s'au tulburatŭ
Ori la matcă ţi-au ploatŭ,
De g'ii aşa tulburatŭ,
Şi la maluri tot tę-arunci
Cu plăg'ii şi cu butuci,
Cu capestre de caĭ murgi,
Cu caftane de vojniči?
— Mări, la matcă n'a ploat
Şi o luptă s'a fost dat,
O luptă dă vojniči,
Če iera călări pă caĭ murgi
Şi'n strimţoarea Oltului
S'a'nkis calea drumului
Şi strimţoarea s'a stricat
Şi lupta aşa s'au fost dat:
Apa Oltului s'a roşit
Di sîngele če s'a vărsat
Pentru munţi care i-am apărat.
. . . . . .
Căprioară surioară,
Naltă-te 'n doo picioare
Şi roade codru pă poale
Să-m văz matca Oltului,
C'astă iarnă am înjernat
Într'un bordeĭ sfărîmat,
Fără uşe, fără foc,
Numa munţi să stea pă loc.
Unde Oltu să coteşte
Şi soarili cîn lucreşte
Alunişu înverzeşte,
Haĭduči caĭ potcoveşte
Şi la luptă să gătieşte.

Starkiożd — Dumitru Preotu Cristea, 61

XXXIX

Odat'a fost doi oameni bătrîni. Şi muncindă ieĭ la locu lor, a găsit o comoară. Dipă če-a 'mbătrînit, če-a zis ieĭ? „Să-ĭ dučem în pădure, că sînt nişte borturĭ di copac". Cărîndă bani, a auzit o păsărică cîntîndă:

Čine strînge nu mănîncă,
Čine strînge nu mănîncă.

Ieĭ a venit acasă la babă şi i-a spus: „babo, iote če-m cînta o păsărică, cîn mă dučiam la bortură". Da baba: „Unkiaş, ia s'o 'ntrebĭ tu, mă: da čine mănîncă?" Atunčia unkiaşu a'ntrebat: „da čine mănîncă?" Păsărica a răspuns: „Nan Ban, fičioru lu Stan Măčilaru dîn Ţărigrad". Dipă asta, pămîntu undę-a făcut bortura a fost slab, s'a plecat şi s'a rupt, şi s'a dus în gîrlă copacu. Gîrla vinîndă mare — cum a fost potopu la noi anu-ásta —, s'a dus cu ieĭ . . .

Vinîndă unkiaşu cu baba, a găsit ruptură, n'a maĭ găsit copacu. Ş'a luat ieĭ pă ap'aia încolo, ş'a mers pînă la Ţărigrad. Acolo a auzit di Nan Ban, fičioru lu Stan Măčilaru dîn Ţărigrad. Ş'a găsit copacu cu bani. Ăla a fost om bogat, ş'a tras copacu la ieĭ, dacă l-a găsit pă gîrlă. Ieĭ s'a făcut ca čerşătorĭ şi unkiaşu şi baba. Ĭ-a ţinut ăla treĭ zile pă mîncare. Ieĭ şezîndă, dipă če-a 'mplinit treĭ zile, če-a spus unkiaşu? „Domle, io vręau să stau la mnęavoastră slugă, să mă puję să taĭ lemne 'n curte". Iar propitaru če-a zis? „Nu, moşule, io am oameni tineri, nu om bătrîn ca mnęata!" Da unkiaşu če-a spus? „Domnule, io am aičĭ o bănuială". Atunčia domnu Nan l-a 'ntrebat: „Če bănuială aĭ, moşule?" „Io cînd am fost în vremęa męa, am avut niţeĭ bani, munčiţi, găsiţi, cum am putut şi io să-ĭ agonisesc, şi i-am cărat pă bortura copaculuĭ hăstuia. Ş'acum vrojŭ să taĭŭ copacu să videm maĭ ię bani"?. Atunčia domnu Nan ĭ-a dat voie unkiaşului ş'a tăiat copacu, unę-a ştiut că ię bani. Ş'acolo a găsit o sumedenije di banĭ di aur. Unkiaşu dipă če-a văzut banĭ i-a spus: „domle — cum o hĭ zis atunčĭ — domle, banĭ ăştĭia sînt ursiţi pă numilĭ dumitale, că pă cînd io fi căram în ăst copac aşa-m spunęa o păsărică „că čine strînge nu mănîncă". Cînd am întrebat-o că čine mănîncă mĭ-a spus că mnęavoastră tribuje să-ĭ mîncaţi, că sînteţi Nan Ban, fičioru lu Stan Măčilaru dîn Ţărigrad".

Vrînd omu să-ĭ dęa čeva unkiaşului, ieĭ n'a vrut să ia niči unu, pentru că Dumnizięu a zis că nu ię aĭ lor banĭ, sînt aĭ ăluia carę-a fost ursit.

Atunčea ăla cu cocoana lui: „če ię dă făcut?" A făcut un cuptor di plîne şi 'ntr'o plîne frumoasă a pus o mînă di aur ş'a

dat-o ca s'o ajvă di mîncare. Ļei, ca oameņi bătrîni, čę-a zis? „Noj, babo, n'o s'o putem mînca, că n'avem dinţi". Mergîndă pă drum a găst un plugar ş'a zis: „dă-ne mămăliguţa, să-ţ dăm pîine, că noi n'avem cu čę-o roade." Şi plugaru văzîndă pîineą frumoasă čę-a zis?: „fă, femeje, s'o dučem plocon la naşu". Şi naşu iera tot Nan Banu, fičjoru lu Stan Măčilaru, din Ţărigrad. Ş'aşa a făcut. Mergîndă cu pîineą ca plocon, cum a văzut-o a cunoscut-o.

Ş'atunčja a cunoscut că ļe puterča lu Dumnizjeu în casa lui, dă ļ-a dat atîta avere, ş'a mulţumit lu Dumnizjeu că tot čę-a fost ursit di sus s'a 'mplinit pînă žos.

Starkiožd — Ļancu Kişculescu, 68

Alexandrina ISTRĂTESCU

GLOSAR MEGLENO-ROMÎN

I

Glosarul acesta cuprinde, pe lîngă toate cuvintele din textele publicate[1], şi acelea pe care le-am putut culege dela referenţi. Am ţinut să reproduc toate formele care presintă un interes din punctul de vedere lexical sau morfologic. cuvintele des repetate în texte au fost trecute în glosar cu un număr limitat de exemple. Fiecare termen e însoţit de explicaţia lui şi, acolo unde s'a putut, de corespunzătorul său aromîn, dacă presenta un interes. Între parantesele [ ] s'a dat etimologia cuvintelor de origine bulgară sau turcească, de care ne vom ocupa mai de aproape în studiul ce va însoţi această lucrare.

Cifrele mari indică numărul textului, cele mici (aşezate ca exponenţi), paragraful, însemnat în text între parantese.

Cuvintele tipărite greşit în texte au fost redate în glosar sub forma corectă.

La numerotarea textelor s'au strecurat cîteva erori şi anume: în loc de XLVI s'a tipărit LVI, în loc de LXXII şi LXXIII s'a cules greşit LXXI şi LXVII. Abreviaţiunile întrebuinţate sînt:

adv.	adverb(ial)	*m.*	masculin
ar.	aromîn	*N.*	Nănte
bg.	bulgar	*ngr.*	neogree
C.	Cupa	*npr.*	nume propriu
dat.	dativ	*Oş.*	Oşini
dim.	diminutiv	*part.*	participiul
expr.	expresiune	*pf.*	perfectul
f.	feminin	*pf. cp.*	perfectul compus
H.	Huma	*pl.*	plural
ind.	indicativul	*pr.*	present
loc.	locuţiune	*sbj.*	subjonctivul

[1] In vol. I (pag. 261-285) şi II (pag. 100-128) ale revistei.

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

imper. . . . . imperativul
impf. . . . . imperfectul
intj. . . . . . interjecție
Lm. . . . . Liumnița
Ln. . . . . . Lunzini
sg. . . . singular
tc. . . . turcesc
tr. . . . trecut
v. . . . vezi
viit. . . viitorul

A

A ! *intj.:* 27⁶, 73⁴.
ą, *al, a:* ą lu un popă 21⁴.
abă, *flanelă; aba:* 3²·⁵·¹¹; aba 3¹·²·¹¹; — *pl.* abi 3⁹ *(ar.* abă) [*bg.-tc.* aba].
abár, *negustor de flanelă* [abă]
abecedár, *cuvînt romînesc „abecedar":* 6⁷.
ąbér, *veste, stire:* 8², 19⁶, 51¹⁰; ąberu 20¹ ; — *pl.* ąbęrá (*ar.* hăbari) [*bg.-tc.* haber]; *cf.* air.
ac¹, *ac:* 51¹⁹·²², 72¹·²; acu 72² ; — *pl.* aţi.
ac², *drept, dreptate:* ţista-i m'eu ac, *acesta e dreptul meu* (*ar.* hak'e) [*bg.-tc.* hak].
ącăiri, *a se trudi; — ind. pr.* mi ącăjes.
acmó *(Lm.)*, *acum:* 38²·¹³·¹⁴, 64²⁰; *cf.* cmo.
acmóia *(Lm.)*, *adineauri; cf.* moia.
ącniri, *a lovi; a împinge; a svîrli ; — ind. pr.* ącnes.
acreţă, *acrime.*
ácričcu, *acrișor.*
acrimi, *acrime.*
acru, *acru;—f.* acră ; *pl. m.* acri, *f.* acri.
acrúncă(v), *acrișor.*
ácșios, *vrednic, demn:* 5² [*gr.*].
acú, *dacă; deși, cu toate că:* 2⁸, 8¹·⁵, 9⁴·⁶, 31¹·² [*bg.* akó].
ądét, *datină, obicei:* 34, 36, 40¹, 61⁶; ądetu 35, 36, 40², 62¹·⁵, 63; — *pl.* ądetur 2⁶, 10¹⁰, 63²⁴; ądeturlį 64¹ (*ar.* adeti) [*bg-tc.* adet].
aflu(m), *v.* flarį.
aftarį, *atare, astfel de; — pl.* aftǫr, ftǫr; *cf.* tarį
agru, *ogor, țarină; cimpie:* 1¹⁰; 8¹, 38¹·³,41¹, 42¹. 43; *pl* agrį 1¹⁰. 52⁵; agrilį 1⁵·⁶, 31⁵, 38¹, 43.
áğəba, *oare? au doară?.* [*bg.-tc.* áğeba]
ąhcíă, *bucătar* (*ar.* ahčí) [*bg.-tc.* ahčija].
ąhcíiniță, *b u c ă t ă r i e* [*bg.* ahčijnica].
aį¹, *v.* vęrį.
ąi², *aide!* 13¹·², 25³, 28¹⁸·¹⁹, *(ar.).* [*bg* aj].
ąi³, *v.* irį.
aiăr, *v* aiǫr.
ajdį, *aide!* 27⁷ (*ar.* aidi, haidi) [*bg* ajde].
ajdíț, *aideți* [*bg.* ajdete].
aigǫr *(Oș)* *armăsar* [*bg.-tc.* aigar]; *cf.* iagǫr.
aiǫr, *grajd, staul; (H.)* aiăr ;— *pl.* aiǫră [*bg.-tc.* ahar].
air, *folos, bunătate:* 28⁸; — ți air aį din ţista lucru? — air abér, *veste:* ți air abér duț? (*ar.* hăiri) [*bg.-tc.* haír].
ąirliă, *noroc ; norocos :* om airliă, *om norocos* [*bg. tc.* hairlija].
al, *hal:* ąn ți al ąi, *în ce hal e;—suferință, boală:* am un al, *sufăr de ceva* (*ar.* hală, halį) [*bg.-tc.* hal].
ąl, *îl:* 72¹·³, 73¹·²·³·⁴ ; — l: 72¹, 73⁵.
ąláį, *fiind că:* 2⁸ [*tc.* alai].
ąląincă *(Lm.)* = ąlǫítcă [*bg.* alaínka].
ąlăirį, *a pipăi, a orbecăi, a bîjbîi; — ind. pr.* ąlăes [*bg.* halam].
ąlǫítcă, *femeie din casă, îngrijitoare de copii ; — pl.* ąlǫítk'ț [*bg.-tc.* alaika].
ąlát, *unealtă, sculă:* 40²;—*pl.* ąlatur (*ar.* hălati) [*bg.-tc.* alat].
alb, *alb:* 3¹·⁴·⁹·¹¹ ; — *f.* albă 3²·¹¹, 4⁸·⁵ ; *pl. m.* al'b 18¹, *f.* albį ; — *(C. Lm.)* alp 64³², *f.* albă. *pl. m.* ailp 53¹⁴, *f.* albį 51²⁴, 52¹, 53¹⁴ ; — *(H.)* albu, *f.* albă, *pl. m.* al'bi 69⁵, *f.* albį.
álbcie, *albicios.*
albęță, *albeață; albul ochiului; albuș (de ou).*
albicăv, *albicios.*
albină, *albină;* albina 61 ; — *pl.* albiń.
albinar, *albinar, crescător de albine.*
albinárnie, *muscărie, albinărie (colect.).*
albirį, *a albi, a nălbi; — ind. pr.* albes.
alfa-vita, *alfabetul:* 5¹, 6¹.
alíz, *tocmai:* 3⁸, 38¹⁴; aliz tarį, *întocmai, la fel:* 22⁵.
ąltąlǫc, *monedă de argint în valoare de 6 groși:* 64³ ; — *pl.* ąltąlǫț 23³ [*bg.-tc.* altalık].
altar, *altar; — pl.* altară.
álvă, *halva;* 64⁴³; alva 21². 64⁴⁴; alvăl'ą 64⁴⁵ [*bg.-tc,* halvá].
al', *usturoiu:* 62².
ąl'¹, *îi (dat. sg.):* 2⁶, 5¹, 6¹, 7¹·⁵, 8⁴, 9⁵·⁶, 10⁷, 25² ; — l': 6⁶, 8¹, 10⁴.
ąl'², *îi (ac. pl.):* 73¹·²·⁵;
am, *v.* vęrį.
ąm, *v.* ąn.
ámą, *dar, însă:* 1¹⁰, 2⁴·⁶·⁸, 3⁹, 5², 6²·⁵, 9⁴ [*bg* amá]; *cf.* ámį
ąmác, *prost; — pl.* amaț [*bg.-tc.* ahmak].
aman, *aman!* 27⁷, 28²·⁵ *(ar.* aman) [*bg-tc.* amanъ].
amąnet, *amanet; — pl.* amąnetur (*ar.* amăneți) [*bg.-tc.* amanetъ].
ąmbąligarį, *a se băliga; — ind. pr.* mi ąmbalig.
ąmbar, *hambar:* 56 ; — *pl.* ąmbară [*bg.-tc.* ambar].
ąmbărliviri, *a ameți;—ind. pr.* ąmbărlives [bărliv].
ąmbitarį, *a îmbăta; — ind. pr.* (mi) ąmbet ; —
ąmbitărnirį, *a îmbătrîni; — ind. pr.* ąmbitărnes.
ąmbitător, *îmbătător.*
ąmbitătură, *îmbătare, beție.*
ąmbrumarį, *a se îmbolnăvi păscînd pe brumă (vorb. de oi).*
ąmbudarį, *a înțepa cu acul;*

a înghimpa; — ind. pr. ąmbod, ąmboz, ąmbodă, ąmbudọm..; (*C. Lm.*) ąmbot, ąmbos, ąmbodă..; — *impf. 3 pl.* 'mbụdau 25^{20} [bod].

ąmbunătățọri, *a îmbunătăți; — ind. pr.* ąmbunătățọs.

ąmburọri, *a se lupta; — ind. pr.* mi 'mburọs [*bg.* borją].

ámi, *dar, însă (in prop. interogative):* 28^{4} [*bg.* amí]; *cf.* ámą.

amin, *amin.*

ąmnari, *(H.)* imnari, *a umbla; —ind. pr. (Ln. C.)* ámnum; ámniș; amnă...; *(Oș.)* ámnăm; ámnăș; amnă...; *(Lm.)* amnu; amú; amnă...; *(H.)* imnu; imńi; imnă...; *3 pl.* amnă 1^{9}, 25^{10}; — *impf. 3 sg.* ąmnă 27^{7}; imnă 72^{4}; *pf. 3 sg.* ąmnọ $38^{9\ 11\ 13\cdot14}$; —*viit. 2 sg.* să amniș 1^{1}; — *sbj pr. 1 sg.* să amnum 27^{7}; — *imper. 2 sg.* amnă 28^{21}.

ąmpărari, *a împunge cu coarnele; — ind. pr.* ąmpar.

ąmpărțọri, *a împărți; a deosebi; a alege; — ind. pr.* ąmpărțọs *și* ąmpart; *3 sg.* 'mpărțaști 64^{35}; — *sbj. pr. 3 pl* s'lą ąmpartă 28^{10}.

ąmpidicari, *a împiedeca, a pune piedecă (celui); — ind. pr.* ąmpędic.

ąmpirắcăc, *dim* ąmpirat.

ąmpirat, *împărat:* 51^{21}; ąmpiratu 25^{18}, $28^{16.18}$; 'mpiratu 25^{17}, 28^{17}; lu 'mpiratu $25^{12\ 13.14}$; — *pl.* ąmpirați $28^{16\ 18}$; 'mpirați 28^{17}.

ąmpirątesc, *împărătesc:* 28^{16}; — *f.* 'mpirątescă 25^{21}.

ąmpirątesă, *împărătească.*

ąmpirątești, *împărătești.*

ąmpirątîcică, *dim. împărătească.*

ąmpirątiță, *împărătească.*

ąmpirąțol'ą, *(H.)* ąmpirățăl'ă, *împărăție.*

ąmpitumiri, *a îmblînzi; — ind. pr.* ąmpitumes [pitum].

ąmplin, *plin:* $64^{25.46}$; — *f.* ąmplină 53^{13}; *pl. m.* ąmplíń, *f.* ąmplinį.

ąmplitirį; *a împleti; —ind. pr.* ąmplites; *3 pl.* 'mplites 1^{9}, $3^{6\ 11}$; — *part.* ąmplititį 1^{8} [*bg.* pletja].

ąmpl'ari, *a umplea; a împlini; — ind. pr. (Ln. C.)* ámpl'um; ámpliș; ámpl'ą 10^{7}, *și* ampl'ą $11^{1\cdot2}$...; *(Oș.)* ámpl'ąm; ámpl'ąș; ampl'ą 37^{1}...; *(Lm.)* ampl'u; ampl'i; ampl'ą $63^{2.7}$..; — *pf. 3 sg.* ąmpl'ọ 28^{6}; *3 pl.* ąmpl'ară 28^{20}; — *pf. cp. 3 sg.* ąmpl'at-au 21^{2}; — *sbj. pr. 3 sg.* să și ampl'ą 27^{4}.

ąmprắșcắiri, *a (se) împrăștia; — ind. pr.* ąmprắșcắ-s [*bg.* prьskamъ].

ąmprụstari, *a ridica în picioare, a așeza drept; a înfige; a întepeni; — ind. pr.* ąmprost; ąmprọst; ąmprọstă 26^{3}; ąmprụstọm... (*ar.* mprustari).

ąmpuțọri, *a împuți; — ind. pr.* ąmpuțọs *și* ąmput.

ąmpuvinit, *veștejit:* 42.

an[1], *an:* 5^{1}; anu 8^{3}, 51^{18}; — *pl.* ań: 1^{6}, 2^{5}, 6^{1}, 7^{5}; — ștista an, *estan; — adv.* an, *anul trecut:* 53^{9}.

an[2], *han; —pl.* anur (*ar.* hane) [*bg.-tc.* han].

ąn, *în:* $1^{1.2.3.10}$, 2^{5}, 6^{1}, 7^{5}; ąn an, *pe an:* 5^{1}; ąn Paști 5^{2}; — 'n $6^{2.3}$, $25^{12.16}$; — ąm (patur) 50^{2}.

Anadól, *Anatolia, Asia mică; locuitor din Anatolia:* 2^{8}; — *pl.* Anadol'il' 2^{8}.

Anadulia, *Asia mică.*

ąncą, *încă:* 1^{5}, $2^{3.5.7}$, 7^{1}, 9^{1}, $10^{1.8}$ 18^{6}, $19^{5.10}$, 22^{1}; — 'ncą 25^{14}.

ąncąlar, *călare; — pl.* ąncąlar 64^{13}.

ąncąlicari, *a încăleca; — ind. pr.* ąncalic; ancaliț; ąncalică $64^{11.12}$; *3 pl.* ąncalică 64^{21}; — *impf. 3 pl.* 'ncąlicau 21^{8}; — *pf. 3 pl.* ąncąlicară 28^{17}.

ąncąlicătură, *încălecare.*

ąncąlțămint, *încălțăminte;* ąncąlțămintu 1^{5}; — *pl.* ąncąlțămințį.

ąncąlțari, *a (se) încălța; —ind. pr.* mi 'ncalț; ți 'ncal'ț; *3 pl.* și 'ncalță 1^{8}, 3^{10}.

ąncąlțătură, *încălțare.*

ąncąlʒătură, *încălzire.*

ąncąlʒori, *(H.)* ąncąlʒări, *a (se) încălzi; — ind. pr.* ąncąlʒọs, *(H.)* ąncąlʒăs.

ąncąperi, *a încăpea, numai în cîteva expresiuni ca:* nu mi 'ncapi locu, *nu mă încape locul.*

ąncąreari, *a încărca; — ind. pr.* ąncarc; — *impf. 1 pl.* 'ncąream 22^{1}; — *pf. 3 sg.* și 'ncąrcọ 25^{19}; *3 pl.* ąncąrcară 21^{1}.

ąncąrcată, *grea, însărcinată:* $40^{6.7}$.

ąncąrcătoră (vită —), *a animal de povară (cal, măgar).*

ąncąrcătură, *încărcare, încărcătură.*

ąncl'idiri, *(Lm.)* ąnclidiri, *a închide; — ind. pr. (Oș. Ln.)* ąncl'id; ąncl'iz; ąncl'idį; — *(C. H.)* ąncl'it; ąncl'is; ąncl'idį; — *(Lm.)* ąnclit; ąnclis; ąnclidį; *3 pl.* ąnclit 64^{13}, 'nclit 64^{42}; — *pf. 3 pl.* ąncl'isiră 25^{4}; — *sbj. pr. 1 pl.* să 'ncl'idim 25^{3}; — *part.* ąnclisă 62^{6}, 64^{14}.

ąncl'igari, *a închega; —ind. pr.* ąncl'eg; ąncl'ez; ąncl'agă; — *(C. H.)* ąncl'ec; ąncl'es; ąncl'agă; — *part.* ąncl'igat 10^{5}.

ąncl'igătură, *închegătură.*

ąncl'inắcuni, *închinăciune, salutare; compliment.*

ąncl'inari, *(Lm.)* ąnclinari, *a se închina (înaintea cuiva); — ind pr.* mi 'ncl'in; ți 'ncl'iń; și 'ncl'ină 51^{12}; — *(Lm.)* mi 'nclin; ți 'nclíń; și 'nclină $64^{8.9.10}$.

ąncl'ucari, *a încuia; — ind. pr.* 'ncl'uc 35; *3 pl.* 'ncl'ucą 35; — *sbj. pr. 3 sg.* și lį și 'ncl'ucą 35 [cl'uc].

ąncóla, *încolo:* 10^{8}, 25^{11}; mai ąncola 27^{6}; mai'ncola $25^{9\ 10}$; dį ua ąncola, *de aci înainte:* 64^{20}.

ąncọ, *încoace:* 10^{8}; *comp.* cọ.

ąncọt, *încît* 38^{10}.

ąncọți, *încoace.*

ąncrẹștiri[1], *a crește; a răsări; — ind. pr.* ąncresc; — ąncrẹști sọrlį, *răsare soarele;* sọri 'ncrẹști 25^{12}.

ạncrẹ̦știrị[2], *răsărit :* la 'ncrẹ̦știrẹ̦ sọrlị 1[2-4]; dị 'ncrẹ̦știrẹ̦ 1[7].

ạncrẹ̦știrị[3], *a încălzi ; — ind. pr.* ạncresẹ.

ạncriịlat, *cuminte, înțelept.*

ạncụpčarị, *a încheia copcile; — a prinde de chiotori; — ind. pr.* ạncopč; *3 sg.* lị 'ncạpčạ 3[2]; sị 'ncọpčạ 3[4.10]; — *inf.* dị 'ncupčarẹ̦ 3[7] [copčạ].

ạncurišnarị: *a se găinăța* [*cf.* curišniță].

ạncurunarị[1], *a cununa; a încununa; — ind. pr.* ạncurun; *3 sg.* sị ạncurună 64[2]; *3 pl.* sị ạncurună 36; — *sbj. pr. 3 sg.* s'lạ ạncurună 64[16].

ạncurunarị[2], *cununare :* 'ncurunarị 63[27].

ạncuscrarị, *a se încuscri; — ind. pr.* mị ạncuscru; — *sbj. pr. 3 sg.* să sị ạncuscră 19[1].

ạnčinušarị, *a presăra cu cenușe, a tăvăli în cenușe; — ind. pr.* ạnčinuš; *3 sg.* ạnčinušă 62[1].

ạndạparị, *v.* dạparị.

ạndinzurarị *a încunjura; — ind. pr.* ạndinzur; *1 pl.* ạndinzurọm 39[2].

ạndirẹ̦zịrị[1], *a drege; a însoți; a trage pe sfoară; — ind. pr. (Ln. Oș)* ạndireg; ạndirez; andirẹ̦zị; — *(C. Lm. H.)* ạndirec; ạndires; ạndirẹ̦zị; *3 pl.* 'ndirec 64[41]; — *pf. 2 sg.* 'ndiriseș 27[6]; — *sbj. pr. 3 sg.* s' lạ ạndirẹ̦gă 52[6].

ạndirẹ̦zịrị[2], *însoțire:* 'ndirẹ̦zirẹ̦ 64[41].

ạndisarị, *a îndesa; — ind. pr.* ạndes.

ạnditarị, *a se împrumuta; — ind. pr.* mị 'ndet.

andrept, *de-a-dreptul.*

ạndrẹ̦ụă, *undrea; — pl.* ạndrẹ̦lị (*ar.* andreauă).

ạndriptarị, *a îndrepta; - ind. pr.* ạndrept.

ạnfạ̦šarị, *a înfășa; a înfășura: a naște; — ind. pr.* ạnfaš; *3 sg.* ạnfašă, 62[1].

ạnfạ̦šătură, *înfășare.*

ạnfisizarị *(Oș. C.),* ạnvisizarị *(Lm.), a visa: pf.* ạnfisizaị *(Lm.* anvisizaị) un vis.

ạnflămunʒọrị, *a flămânzi; — ind. pr.* ạnflămunʒọs.

ạnflarị, *a umfla; — ind. pr. (Ln. C.)* ánflum; ánfliș; ánflă; — *(Oș.)* ánflăm; ánflăș; ánflă; — *(Lm. H.)* anflu; anfli; anflă; *3 pl.* anflă 64[7.9]; — *part.* ạnflată 70.

ạnfricarị, *a se speria, a se înfricoșa; — ind. pr.* mị 'nfric.

ạnfrigurarị, *a avea friguri; — ind. pr.* mị 'nfrigură.

ạnfrunʒọrị, *a înfrunzi; — ind. pr.* ạnfrunʒọs.

ạnfurlirị, *a înflori; — ind. pr.* ạnfurles.

ạngă, *lângă:* mị duș ạngă tati.

ạngălbinirị, *a îngălbeni; — ind. pr.* ạngălbines.

ạngạnarị *(C.), a momi (oile, porcii, etc.); — ind. pr.* ạngan.

ạngạrdirị, *a îngrădi; — ind. pr.* ạngạrdes; *3 sg.* ạngạrdẹ̦ștị 10[6]; — *part.* ạngạrdită 31[11]; 'ngạrditị 1[3] (*ar.* ngărdirị).

ạngạrọiạ, *clacă; — pl.* ạngạrọiur (*ar.* angărie) [*bg.-tc.* angariia].

ạnghiirị, *a învia; — ind. pr.* ạnghies; — *pf. 3 sg.* ạnghiĭ 2[3], 39[1].

ánghil, *înger* (*ar.* anghil) [*bg.* angelъ].

ạnglạ̦virị, *a se băga la stăpân, a se năimi; — ind. pr.* mị 'nglạves; *cf.* glạ̦virị.

ạngl'itarị, *(Lm.)* ạnglitarị, *a înghiți; — ind. pr.* ạngl'it; *(Lm.)* ạnglit.

ạngl'itătură, *înghițitură.*

ạngl'ịtarị, *a îngheța; — ind. pr.* ạngl'ẹț.

ạngl'ịtătură, *îngheț.*

ạngrạ̦šarị, *a îngrășa; — ind. pr.* ạngraš; *3 sg.* ạngrašă 51[23].

ạngrạ̦šătură, *îngrășare.*

ạngrạ̦ʒọrị, *a asmuța, a îndirji câinii; — ind. pr.* ạngrạ̦ʒọs; — *imper. 2 sg.* nu lạ 'ngrạ̦ʒọ 51[10].

ạngricarị, *a cântări greu, a trage mult la cântar; a răminea grea; — ind. pr.* ạngrec.

ạngrụparị[1], *a îngropa; — ind. pr.* ạngrop; *3 pl.* 'ngrọpă 60; — *impf. 1 pl.* 'ngrụpam 22[2]; — *pf. 3 sg.* ạngrụpọ 25[20], 'ngrụpọ 25[18]; — *part.* ạngrụpatị 22[2].

ạngrụparị[2], *îngropăciune.*

ạngrụšarị, *a îngroșa; — ind. pr.* ạngroš; — *pf. 3 sg.* ạngrụšọ 25[19].

ạngunisirị[1], *a (se) grăbi; — ind. pr.* ạngunises, mị'ngunises; *3 sg.* sị 'ngunisẹ̦ștị 45[3].

ạngunisirị[2], *grabă.*

ạnk'itirị, *a împodobi; — ind. pr.* ạnk'ites; *3 pl.* ạnk'ites 64[6] [*bg.* kitja]; *cf.* k'itcusirị.

ạnlušọrị, *a se îmbolnăvi; — ind. pr.* mị 'nloš; — *pf. 3 sg.* sị ạnluș̦ọ 47[2] [loš].

ạnmară *(C.),* adj (invar.) *amar.*

ạnmạ̦rarị, *a amărî; — ind. pr.* ạnmạ̦rọs; — *part.* ạnmạ̦rat.

ạnmirusirị *a mirosi, a da un miros plăcut; — ind. pr.* ạnmiruses; — *impf. 3. pl.* anmirusẹ̦u 25[21].

ạnmulțọrị, *a îmmulți; — ind. pr.* ạnmulțọs.

ạnmul'arị, *a muia; — ind. pr.* ạnmol'; — *sbj. pr. 3 sg.* să sị 'nmọl'ạ 11[2].

ạnmurțọrị. *a amorți; a strepezi; — ind. pr* ạnmurțọs; *3 pl.* 'nmurțọs 51[5].

ạnmuțọrị, *a amuți; — ind. pr.* ạnmuțọs.

ạnnudarị, *a înnoda ; — ind. pr.* ạnnod.

ạnnuntru, *înăuntru:* 26[1], 38[18], 64[7.15], 66[1].

ạnrăirị, *a se supăra; — ind. pr.* mị 'nrăes.

ạnrušănarị, *(C. Oș)* ạnrušunarị, *a ruzina; — ind. pr.* ạnrušọn, *(H.)* ạnrušin; *cf.* rušunarị.

ạnrušọrị, *a roși; — ind. pr.* ạnrušọs.

ạnsănătušọrị, *a se însănătoși; — ind. pr.* mị 'nsănătušọs.

ạnsạrarị, *a săra; — ind. pr.* ạnsar.

ạnsiptăvirị, *a răgușî; — ind. pr.* ạnsiptăves.

ạnslăbnirị, *a slăbi; — ind. pr.* ạnslăbnes; *— part.* ạnslăbnită 71[7].

ạnspumarị, *a face spumă; — ind. pr.* ạnspum.

ạnsurarị, *a (se) însura; — ind.*

pr. ąnsor, mi 'nsor; *3 pl.* si 'nsọră 31[6],36.
ąnsurătură, *insurătoare.*
ąnsurẓọri, *a asurzi;* — *ind. pr. 3 pl.* ąnsurẓọs 64[22].
ąnsus, *in sus.*
ąnšọrari, *a înșira;* — *ind. pr.* ąnšar; *3 sg.* ąnšară 9[2], 'nšară 4[5], 19[11]; — *pf. 3 sg.* ąnšọrọ 27[1]; — *part.* 'nšọrată [šară].
ąnšọrătură, *salbă de monede vechi pe care o dă mirele miresei la logodnă.*
ántala pántala, *agale agale; așu și așa, cînd bine cînd rău.*
ąntămăn'ari, *a tămîia;* — *ind. pr.* ąntămọn'.
ąntart, *antart;* — *pl.* ąntarț 23[3].
ąntăvăliri, *a murdări;* — *ind. pr.* ąntăvăles (*ar.* antăvălirị).
ąntic, *vechime; vechitură, lucru vechi;* — *pl.* anticur 2[7].
ąnticaḑíă, *anticar, negustor de antichități.*
ąntindịri, *a întinde;* — *ind. pr.* ąntind; *1 pl.* ąntindịm 54.
ąntiríă, *anteriu;* ąntiria 1[8]; — *pl.* ąntirii (*ar.* antiri) [*bg.* anterija].
ąntrarị[1], *a intra;* — *ind. pr.* (*Ln. C.*) antrum; antriș; antră 7[5], 10[7], 18[6], 31[3]; — *pf. 1 sg.* 'ntraị 6[3]; *3 sg.* ąntrọ 26[1], 27[5-8], 28[22], 38[3.6.11.14.15]; 'ntrọ 27[5]; *3 pl.* ąntrară 28[11-14], 38[10]; — *pf. cp. 3 sg.* ąntrat-au 21[1]; — *sbj. pr. 1 sg.* să antrum 27[4]; *2 sg.* să antriș 27[4]; *3 sg.* să antră 19[2]; — *ind. pr.* (*Oș.*) a n t r ă m; antrăș; antră; *1 pl.* ąntrọm 44[1]; — *ind. pr.* (*Ln. H.*) antru; antri; antră; — *sbj. pr. 3 pl.* si antră 64[10].
ąntrarị[2], *intrare:* 'ntrarẹ 40[6].
ąntreg, *întreg:* 42; — *f.* ąntrẹgă; *pl. m.* ąntrez; *f.* ąntrẹzi; — (*C. Lm. H.*) ąntrec, *f.* ąntrẹgă, *pl. m.* ąntres, *f.* ąntrẹzi.
ąntribari, *a întreba;* — *ind. pr.* (*Ln. Oș.*) ąntreb, 'ntreb 37[2]; ąntreb; ąntrẹbă 19[6]; — *impf. 3 sg.* 'ntriba 6[8]; — *pf. 3 sg.* ąntribọ 25[8.20], 26[4], 38[1]; 'ntribọ 24[1], 28[8]; — *pf. cp. 3 sg.* ąntrịbat-au 13[1]; — *ind. pr.* (*C. Lm. H.*) ąntrep; ąntrep; ąntrẹbă; si 'ntrẹbă 72[6]; — *pf. 3 sg.* ąntribă 72[3.4.5].
ąntribătură, *întrebare.*
ąntru, *înainte, (de) dinaintea:* – casă 1[4]; – triușă 1[4]; – colid 7[1]; – dracu 26[1]; – cal 32[1.2]; – iel 40[1], 64[12]; – mẹsă 40[4]; – duminică 64[1]; – fugă 64[3]; – calu 64[11]; – toț 64[6]; — 'ntru tini 45[1]; — ąntru treizọț di ań 1[9], *înainte cu treizeci de ani;* ąntru ună sută di ań 33[1], *înainte cu o sută de ani;* — ąntru ți 37[4], *înainte de ce;* — ąntru cə 64[6], *înainte ca, înainte de a.*
ąntuneric, *întunerec.*
ąntunicari, *a se întuneca;* — *ind. pr.* si 'ntunică; — *pf. 3 sg.* ąntunicọ 38[10.12].
ąntunicos, *întunecos.*

ąntuniricari, *a se întuneca;* — *ind. pr.* să 'ntunẹrică 7[1].
ąnturbari, *a turba;* — *ind. pr.* ąnturb; *3 sg.* ąnturbă 31[14].
ąnturnari, *a se întoarce;* — *ind. pr.* mị 'ntorn; *3 sg.* si 'ntọrnă 64[10], 64[4]; *3 pl.* si 'ntọrnă 61, 64[11]; — *sbj. pr. 2 sg.* s' nu ți 'ntorú 64[10].
ąnțapari, *a înfige, a înțepa;* — *ind. pr.* ąnțap; *3 sg.* ąnțapă 59[2]; *3 pl.* ąnțapă 64[1]; — *sbj. pr. 3 sg.* si 'nțapă 59[2]; — *part.* ąnțọpat 40[1] (*ar.* nțăpari).
ąnțilẹziri, *a înțelege;* — *ind. pr.* (*Ln. Oș.*) ąnțileg; ąnțilez; ąnțilẹzi; si 'nțilẹzi 19[2]; — (*C. Lm. H.*) ąnțilec; ąnțiles; ąnțilẹzi; — *impf. 1 sg.* 'nțilizẹm 6[7]; *3 pl.* 'nțilizẹu 5[3]; — *pf.* ąnțileș; ąnțilẹși 25[9], 26[6]; 'nțilẹși 25[17]; *3 pl.* si 'nțilẹșiră 28[10].
ąnținẓiri, *a încinge;* — *ind. pr.* (*Ln. Oș.*) ąnțing; ąnținẓ; ąnținẓi; *3 pl.* 'nțing 3[7]; — (*C. Lm.*) ąnține; ąnțint; ąnținẓi; — (*H*) ąnțingu; ąnținẓi; ąnținẓi; — *pf.* ąnținș; *3 sg.* ąnținsị 51[5].
ąnțirtari (*C. H.*) *a (se) certa;* — *ind. pr.* ąnțert, mị 'nțert; — *impf. 3 sg.* ąnțirta 73[4].
ántọrț, (*H.*) ántărț, *anțărț, acum doi ani,* mai antọrț *acum trei ani.*
anúrmă-ți *(numai în această expr.), urmărește-l, ia-te după el.*
ąnvăliri, *a bate (la pîină a-baua);* — *ind. pr.* ąnvăles; *3 sg.* ąnvălești 63[5]; *inf.* (di šaiți) ąnvălirẹ 1[5] (*ar.* nvăliri) [*bg.* валямъ].
ąnvărtiri, *a amesteca, a învîrti;* — *ind. pr.* ąnvărtes; — *impf. 3 sg.* ąnvărtẹ 21[2].
ąnvărtušari (*H.*), *a întări.*
ąnvẹștiri, *a (se) îmbrăca;* — *ind. pr.* ąnvese, mị 'nvesc; ąnvẹști; anvẹști — *pf.* ąnviscuị; — *part.* ąnviscut.
ąnviiri, *a înfășura, a înveli;* — *ind. pr.* ąnviịes; *3 sg.* 'nviịăști 48, si ąnviịăști 51[18]; — *part.* ąnviită 62[4].
ąnvinătọri, *a învinețí;* — *ind. pr.* ąnvinătọs.
ąnvinẓiri, *a învinge;* — *ind. pr.* (*Ln. Oș.*) ąnving; ąnvinẓ; ąnvinẓi; — (*C. Lm.*) ąnvine, ąnvint; ąnvinẓi; — *pf.* ąnvinš; — *part.* ąnvins.
ąnvirinari, *a (se) întrista, a (se) mîhni, a (se) supăra;* — *ind. pr.* ąnvirin, mị 'nvirin; *3 pl.* si 'nvirină 9[4]; — *pf. 3 sg.* si 'nvirinọ 25[19] (*ar.* nviri-nari).
ąnvirinos, *mîhnit, supărat* (*ar.* nvirinos) 28[9].
ąnvirẓọri, *a întoarce;* — *ind. pr.* ąnvirẓọs; *3 sg.* ąnvirẓăștị 43.
ąnvisizari, *v.* ąnfisizari.
ąnviștămint, *veșmînt.*
ąnvițari, *a învăța:* 6[8]; — *ind. pr.* ąnveț; *3 sg.* 'nvẹță 6[7]; — *impf. 3 sg.* ąnvița 6[1], 'nvița 6[7]; *3 pl.* ąnvițau 5[2]; — *pf. 1 sg.* ąnvițaị 6[4], 'nvițaị 37[8]; mị 'nvițaị 6[5.7]; — *sbj. pr. 3 sg.* să lə 'nvẹță 5[1], 6[6]; *3 pl.* să 'nvẹță 1[9].

B

Ba, *ba, nu (ar.* ba) [*bg.* ba].

babă, *babă, bătrînă : bunică ; moașe; una din despărțiturile stomacului la porc (cf.* dɔd); *pirghie de lemn cu care se urnesc pietrele de moară*: $18^{1.3.4}$, 25^{16}, 51^{16}, 69^{7}; baba 14^{1}, $25^{15.16}$, 51^{16}, 63^{1}, 64^{43}; *voc.* babu $7^{3.4}$, 25^{15};— fusu-babăl'ə, *o buruiană comestibilă, din care se face plăcintă.*

bəbaĭcă (*N.*), tată [*bg.* babaĭko].

bəbəlɔc, *babalîc* [*bg.-tc.* babalɨkъ].

băbesc, *băbesc, de babă*; *f.* băbəscă ;— *pl. m.* băbəșt; *f.* băbəșt 10^{16}.

bábičică, *dim.* babă ; — *pl* bábičkĭ *bg.* bábička].

băbiri, *a îngriji; a moși;* — *ind. pr.* băbes [*bg.* babĭa].

băbl'oc *bătrînatic* [*cf.* bəbəlɔc].

bəcədárnic, *mămăligă (se face rar, numai i a r n a)* [*bg.* bɨrkadanъ].

bəcam, *lăcan, lemn cu care se văpsesc ouăle* [*bg.-tc.* bakamъ].

baclă, *fasole (boabe)*: $64^{12.17}$ (*ar* baclă) [*bg.* bakla].

bəcɔr, *aramă* [*bg.-tc.* bakɨrъ].

bəcĕșiș, *bacșiș:* 64^{42}; — bəcĕșiș cal, *calul dăruit:* 66^{2} (*ar.* –) [*bg.-tc.* bakšišъ].

bač. *baci.*

bəčécari, *a săruta;*—*ind pr.* (*C.*) bačcum ; bačk'iș; bačcă ; bəčécəm... ; — (*Lm.*) bačcu ; bačk'i ; bačcă... ; *cf.* băšari.

bəčɔl'ə, *tîrlă, stînă;* — (*Oș. Lm.*) bučɔl'ə 51^{2} [*bg.* bačĭa].

bafcă, *grădină de duzi;*—*pl.* bəfcur $1^{5.7}$ [*bg.-tc* bahča].

bagă, *ferestruică pe acoperiș* [*bg.* bagə, *coșul casei*].

bəginác, *cumnat (vorb. de două persoane ale căror neveste sînt surori);* — *pl.* bəginaț [*bg.-tc.* bagenakъ].

băginíc, *coș (la casă); (Oș.)* buginic [*cf. bg.-tc.* bagă].

bəĭəldisiri, *a leșina;* — *ind. pr.* bəĭəldises [*bg.-tc.* baĭaldisvamъ].

bəĭńar, *băiaș* [*bg.* banjarъ].

báiir, *șir de mărgele; salbă de monede vechi; bucată de pînză pe care o cos femeile pe fes și cu care se leagă peste urechi și pe sub bărbie;* — *pl.* bajiri.

bələnțíă, *bucată de glonț;* — *pl.* bələnțiĭ, *mărunțaie; fleacuri.*

bali, *pl.* bale; *cf.* bal'ă.

baligă, *căcărează (de oi); baligă:* 51^{17}, 54; — *pl.* bəliz.

bəligari, *a se băliga (vorb. de oi);* — *ind. pr.* și baligă.

bălos, *bălos;* bălosu 66^{3}.

baltă, *baltă:* 37^{1}; — *pl.* bəlț, *(H.)* bălț.

Balta mari, *npr. geogr.* 44^{1}.

băltiă, *topor, secure:* 40^{3} ; băltia 69^{3} ; — *pl.* băltiĭ.

băltíčică *(Lm.), securice.*

bal', *cu o pată albă pe frunte (vorb. de oi); cf.* bal'ă.

bal'á *(Oș.), bale, spume la gură; cf.* balĭ.

băl'iri *(Oș.), a face spume la gură;* — *ind. pr. 3 sg.* bălește.

bamńă, *bamie* [*bg.-tc.* bamnĭa].

ban, *monedă veche de aramă;*— *pl.* bań 33^{2} [*bg* banъ].

bancă, *bancă, casă de schimb;*— *pl.* bəncur 22^{4}.

bəndéră *(Oș.), steag* [*bg.* bandera].

bańă, *baie;* — *pl.* bəń, bəńur [*bg.* banĭa].

bəńari, *a face baie, a se scălda;* — *ind. pr.* mi bəńes [*bg.* banьa].

barə, *băltoacă;* — *pl.* bər [*bg.* bara].

barbă, *barbă;*—*pl.* bərb, (*Oș.*) bərbur ; — barbă di băltiă *barbur de topor.*

bərbáliț, *brîncă, orbalț* [*bg.* úrbalecъ].

bərbərăscă (*Oș.*), barbarașcă (*Lm.*), *căcărează, baligă de capră;* — *pl.* bərbərəșt.

bərbərlɔc, *barbar (?);* — *pl.* bərbərlɔți 33^{1}.

bərbat, *bărbat:* 40^{6}, bərbatu $25^{2.3}$, $40^{2.3}$, 51^{10}, 70^{1} ; bərbată-su 25^{2}, 36, 40^{3}; bərbatu-suĭ 62^{4} ;— *pl.* bərbaț 1^{2}, 2^{5}, $64^{2.35.37}$; bərbațil' 1^{9}, $3^{1.6}$, 21^{4}, 40^{7}.

bərbətesc, *bărbătesc:* 3^{1}; *f.* bərbətescă ; — *pl. m.* bərbătești; *f.* bərbătești ; bərbătești.

bərbətești, *bărbătești.*

bərbətimĭ, bərbətlɔc, *(colect.) bărbăție.*

bərbəțl'ə, *bărbăție ; bărbătime.*

bárbičică, *dim.* barbă.

bărbos, *bărbos.*

bərdác, *ulcior cu țiță* [*bg.-tc.* bardakъ].

bărdilíc, *prăjină servind la războiul de țesut* [*cf. bg.* bъrdilo].

bărdil', *f. pl. brigle (la război)* [*bg.* bъrdili].

bərem, brem, *barim, măcar* [*bg.* baremъ].

bărlív, *capiu, căpiat*; *f.* bărlivă ; — *pl. m.* bărliv ; *f.* bărlivĭ [*bg.* bъrlivъ].

bărnivéc, *un fel de poturi mai largi care se poartă pînă la briu și se leagă cu brăcinarul* (brucuzûn) : 1^{8} ; bărnivecu $3^{1.11}$; — *pl.* bărnivec [*bg.* benevrekъ, brъneveci].

bărnic, bărnice, bărniță, *un fel de mei păsăresc pentru nutrețul cailor.*

bărničónă, *paie de mei păsăresc.*

bărnirĭ, *a se speria (oile) luînd-o la fugă ; cf.* burnirĭ.

bărniță, *v.* bărnic.

bərɔcă, *băltoacă:* $25^{8.9.10}$ [*cf. bg.* baruga].

bərsóger, *prost :* ți staĭ cə bərsoger ?

bərút, *praf de pușcă:* 37^{1} [*bg.-tc.* barutъ].

Baruviță, *npr. geogr.* 33^{1}.

barză, *adj.:* capră barză, *capră roșie pe bot și cu trupul negru; capră cu dungi la cap de altă coloare.*

bəsəmác, *treaptă* — *pl.* bəsəmaț [*bg.-tc.* basamakъ].

băserică *(Lm. Oș.), v.* biserică.

basmă, *basma;* — *pl.* bəsmur, bəsmɔur [*bg.* basmá].

bastră, *rugina grîului.*

başa, *adv.: de prima calitate, din cel mai bun* [*bg.-tc.* bašъ].
băşarĭ *(H.), a săruta; — ind. pr.* baş (*ar.* băşarĭ); *cf.* bąčecarĭ.
bąşcá, *bąşca, deosebit* [*bg.-tc.* baška].
bąşibuzuc, *bąşibuzuc;* bąşibuzucu 21[1]; — *pl.* bąşibuzuţ [*bg.-tc.* bąşibozukъ].
bątaňă, *piuă pentru şaiac, viltoare; — pl.* bąţoń (*ar.* bătaňă); *cf.* vąl'aviţă.
bątąňąsirĭ, *a bate in piuă; — ind. pr.* bątąňąses.
batavǫčę, *lupul:* 27[9].
batĭrĭ[1], *a bate; a (se) abate; a întîlni; — ind. pr.* bat; baţ; batĭ 53[13]; batĭ grindina 31[8]; *3 pl.* bat 64[10]; — *impf. 3 sg.* bătę 6[3.4.5]; — *pf. 3 sg.* bătu; *3 pl.* bătură 21[2]; — *pf. cp. 3 sg.* bătut-ą 21[1]; — *sbj. pr. 3 sg.* s'mĭ batą 6[4]; să nu-ą batą 36; *3 pl.* s'lą batą 64[20], — mi bat pezą, *îmi bat joc;* z' batĭ pezą, *îşi bate joc;* şi bat pezą 2[9], *îşi bat joc* [ngr. παίζω „joc; îmi bat joc"].
batĭrĭ[2], *bătaie*
bątizarĭ[1], *a boteza; — ind. pr.* bátiš; batiš 51[1]; batizą; — *sbj. pr. 3 sg.* să batizą 2[6].
bątizarĭ[2], *botez,* 63[7], bątizarę 2[8].
bątizător *botezător.*
bątižuną, *botez; ospăţul care se face după botez:* 63[7]; — *pl.* bątižuń 63[3].
bebi, *copil; nene, frate mai mare* [*bg.* bebé].
bečfi, *f. pl. iţari, poturi* [*bg.* bečva].
beg, *boier, bei; — pl.* bež [*bg.* begъ].
bęlbiţă, *peşte alb* [bg. bělvica].
belíč, *albicios* [*cf. bg.* bělíčavъ].
bélk'ĭ 73[3], bélk'im, *poate* [*bg.* belki, belkimъ].
belonǫgă, *(oaie) cu picioarele albe, pintenoagă* [*bg.* bělonoga].
belúš, *(cîne) alb.*
bęlčĭ, *alb (întrebuinţat numai în ghicitori)* [*bg.* bělъ]; *cf.* sifčĭ.
bęrĭ[1], *a bea; — ind. pr.* bęu; bęĭ; bę 51[2.21], 62[2], 64[16.19.26.27]; bem; beţ; bę 64[7.9]; — *impf.* bęm; bęĭ; bę 51[2.21]; — *pf.* biju 58; bijuš; biju 15[3], 25[9.10], 28[2]; — *viit.* să bęu 25[9]; *1 pl.* să bem 25[9]; — *sbj. pr. 2 sg.* şi bęĭ 46, 58; *3 sg.* să bę 28[2], şi bę 64[26], ąń ţi bę 25[9]; *3 pl.* şi-ń bę 50[8]; — *part.* bijut.
bęrĭ[2], *băutură;* dĭ bęrę 1[10].
bęt, *beat; beţiv;* 51[21]; — *pl.* bęţ 64[33].
bęti, *f. pl. bete; jaretiere (se leagă sub genunchi peste ţifri):* 3[6], 19[7]; — bętilĭ 3[1.5].
bibă, *bucată de carne:* 25[1] [*cf. bg.* biba „curcă"].
bie, *taur; — pl.* biţ [*bg.* bikъ]
bieuvát *(H.), rîncaci.*
bigląe, *boierie* [*bg.-tc.* biglikъ]
bigor, *piatră poroasă găurită de ploaie* [*bg.* bigorъ].
bijătură, *v.* biitură
biitor, *băutor*

biitură, bijutură, *(H.),* bijătură, *băutură;* biitură 51[2], bijut, *beat.*
bik'ár, *văduv; holtei* [*bg.-tc.* bekjarъ].
bilă, *prăjină; — pl.* bilĭ.
Bila-ţungă, *npr. geogr.* 49.
Bila-Penăl'ą, *npr. geogr.* 52[1].
bilčue *(Lm.), belciug* [*bg.* belčugъ].
bilę[1], *belea; nenorocire; — pl.* bilęjur [*bg.-tc.* belja].
bilę[2], *chiar:* 28[1] [*bg.-tc.* bilé].
bilęg, *semn; vaccin; crestătură la urechile oilor;* bilęgu 19[6]; — *pl* bilęzĭ; căţi bilęzĭ pašt? *cîte feluri de oi paşti? ale cîtor stăpîni sînt oile din turma ta?*
bilílă, *suliman* [*bg.* bělilo].
bilirĭ, *a beli, a jupui de piele; a înălbi (pînza); — ind. pr.* biles [*bg.* bělja].
bilíţă, *oaie albă sau cu botul alb* [*bg.* bělica]
biližǫri, *a vaccina; a cresta urechile oilor; — ind. pr.* biližǫs; *3 pl.* biližǫs [*bg.* bělěžа].
Bil'a, *npr. geogr.* 44[2].
bil'eă, *buruiană (de leac); nume de floare; — pl.* bil'ţ [*bg.* bilka].
bil'eutiń, *pl. buruieni, tot felul de ierburi.*
bil'úc, *turmă, cird:* 73[6]; — *pl.* bil'uţi 10[5] [*bg.-tc.* biljukъ].
bindisirĭ, *a iubi; a-i plăcea; — ind. pr.* bindises; — *sbj. pr. 3 pl.* s' l'ą bindisęscă 64[21] [*bg.-tc.* bendisvamъ].
bini, *bine, se întrebuinţează numai în expresiuni de felul celor ce urmează:* şa-i bini 7[5]; cǫ-i bini 62[5]; nu-i bini 8[6], 10[2.9], 19[7], 62[5], 63[1.6] 64[1]; — bini viniš 64[16], 67[2]; bini viniţ 40[2], 64[29], 67[2]; bini cǫ viniţ 24[2]; — bini vǫ flǫm 67[1].
birbér, *bărbier* [*bg.* berbernъ].
birbeţi, *berbec;* birbeţilĭ 12[3.4]; — *pl.* birbeţ; — birbeţi čučăit, *berbec întors.*
birbicar, *berbecar, ciobanul care paşte berbecii.*
birbičóc, *dim.* birbeţi.
birbil', *privighetoare* [*bg.-tc.* bilbiulъ].
bir carár, *mereu, întruna:* 26[1].
birik'et, *belşug, berechet; rod:* 1[5], 23[1.2.3], 40[6], 42[1], 67[3]; birik'etu 8[6], 31[7], 43 [*bg.-tc.* bereketъ].
Birísląv, *npr. geogr.* 44[3].
biseričeă, *(O. Lm. H.)* băsęrjcă, *(Lm.)* băsęreă, *biserică:* biserică 2[3], 5[1.3], 9[1], 18[7], 26[1.3]; biserica 1[3], 9[1]; — *pl.* biseriţ 1[4]; — băsęrjcă 39[1.2], 51[22], 53[13.17], 69[1], 72[4]; băsęreă 52[5], 63[1.2.4] 64[17.23.24.25.26.27]; băsęrjceăl'ą 63[2].
bisiricos, *bisericos; pl. m.* bisiricoš 1[9].
bistru, *limpede* [*bg.* bistrъ].
bišănos, *băşinos.*
bišătură, *băşină*
bišicǎ *(Ln. H.),* bišǫcă *(Lm. O.), băşică; — pl.* bišiţ, bišoţ.
bišicos, *băşicos.*
bišík'iccă, *băşicuţă.*
bišină, *v.* bišǫnă.
bišǫcă, *v.* bišică.
bišǫnă, *(H.)* bišină, *băşină; —*

bişọna-lisiţăl'ą, *un fel de ciupercă veninoasă.*
bişọri [1], *a se băşi; — ind. pr.* bes, beş. bęşi, bişọm, bişọţ, bes; — *pf. 3 sg.* bişo 53[9].
bişọri [2], *băşire, băşină:* 51 [2].
bitărnesc, *bătrînesc.*
bitărneşti, *bătrîneşte.*
bitărneţă, *bătrîneţe.*
bitărničăc, *bătrîior.*
bitărnimi, *bătrîneţe.*
bitărniri, *a îmbătrîni; — ind. pr.* bitărnes.
bitọrn, *bătrîn; — f.* bitọrnă; *pl. m.* bitọrá 7[3]; bitọrníl' ọmiń 3[9]; — *f.* bitọrni; bitọrnili 4[5].
Bitul'ą, *npr. geogr., Bitolia :* 6[6.8].
bivụl, *bivol:* 3[10] [*bg.* bivolъ].
bivulčăc, *bivolaş.*
bivuliţă, *bivoliţă* [*bg.* bivolica].
blągusóf *(Lm.), blagoslovenic, binecuvîntare:* 64[29]; blągusovu 64[30.40]; blugusovu 64[18.29].
blągusuviri [1], blugusuviri, *a blagoslovi, a binecuvînta; — ind. pr.* blągusuves, blugusuves ; *3 sg.* blągusuveşti 64[27.29.39]; blugusuveşti 64[19.20.36]; — *sbj. pr. 3 sg.* si blągusuveşcă 64[39] [*bg.* blagoslavjamъ].
blągusuviri [2], *blagoslovire.*
blană, *despicătură de lemn;— pl.* bloń, *minciuni:* ţi bloń spuń [2] [*bg.* blana].
blăniri, *a spune minciuni; — ind. pr.* blănes [blană].
blăstém, *blestem; —pl.* blăstemili 51 [2].
blăstimari, *a blestema; — ind. pr.* blastim.
blicniri, *a bori; — ind. pr.* bljcnes [*bg.* blikamъ-bliknuvamъ].
blizną, *oţel* [*bg.* blizná].
bliznác, *gemen* [*bg.* bliznakъ].
blọndă *(Lm. C.), blîndă, erisipel.*
blugusóf, *v.* blągusóf.
blugusuviri, *v.* blągusuviri.
bob, *bob; fasole:* 18[4]; — bob dị minutu *sau* bob cămpunese, *fasole ;* bob dị măcatu, *bob* [*bg.* bobъ].
bod, *ghimpe, bold, virf* [*bg.* bodъ].
Bogdan, *npr. m.* 28.
Boliglav, *npr. geogr.* 44 [3].
bol'că, *boală; păs; supărare* [*bg.* bolka].
bopcă, *nasture; — pl.* bopki [bob].
borg, *dator; datorie;* borgu 51 [3], 66 [5] [*bg.-tc.* borgъ].
boš, *boş, coi;* bošu-cucotului, *nume de floare; — pl.* bọşi.
bou, *bou:* 3[10], 18[6], 51[9.14], 53[1.4], 69[6]; bou 15[3], 51[13.21]; oel'uboului, *o plantă; — pl.* boi 23[1], 61; boil' 38[10]; boilor 40[1]; — Boil', *o constelaţie;—* boili, *formă schimonosită în loc de* boil', 12 [2].
bouţuc, *dim.* bou.
bozą, *bragă* [*bg.* bozá].
bọdnie, *butuc care se pune pe foc în ajunul Crăciunului:* 40[1] ; bọdniculi 40[1] [*bg.* bădnikъ].
bọri, *vînt puternic care bate dela nord, crivăţ; miazănoapte;* bọri negră, *vînt cald de miază-zi, care topeşte zăpada;* bọri dị Zọna, *vîntul puternic care suflă din spre muntele* Zọna ; — di cutru bọri 1[3], 52[1]; bọrç 69 [9].
bọra, *cuvînt fără înţeles:* 57.
bra, *bre! 72*[2]; 73[5]; *cf.* bre.
brăcă, *băltoacă ; — pl.* brọţ.
brăcuzúm *sau* brăcuzún, *brăcinar, sfoara sau şiretul care trece prin pantaloni pentru a-i putea strînge în jurul mijlocului;* brăcuzunu 3[3.4] ; — *pl.* brăcuzumur [ngr βραχοζώνα „cordon de caleçon"].
brăcă, *cută, sbîrciturâ* [*bg.* brъčka].
brădąviţă. *(H.)* brădụviţă, *neg.* [*bg.* bradavica].
Brădet, *ngr. geogr.*
brăn, *v.* brọn, brọnă.
brănčél', *clopot la gîtul caprelor sau cailor ; — pl.* brănčal'ą 22[1] [*bg.* brъnčilo].
brăndză, *v.* brọnză.
brăsniri, *a da fuga; — ind. pr.* brăsnes.
brăšlẹn, *iederă* [*bg.* brъsljanъ].
braţ. *braţ (de lemne, etc.), cît pot cuprinde amîndouă braţele; — pl.* braţă ; — ọn braţă *în braţe:* 2[6], 62[4], 63[2], 64[25.26]; 'n braţă 6[2].
brăţišor, *dim.* braţ ; — *pl.* brăţişoră.
brazdă, *brazdă; — pl.* brọžd *şi* brọždur. *(H.)* brăždur [*bg.* brazda].
brăzdiri, *a trage brazde; — ind. pr.* brăzdes [*bg.* brazdja].

bre, *bre!* 72[3.4] [*bg.* bre]; *cf.* bra.
brem, *v.* bọrém.
breg, *suiş; — pl.* bręgur [*bg.* brěgъ].
brest, *(H.)* brẹstu, *ulm; — pl.* brẹst [*bg.* brěstъ].
brez, *(cal) cu o pată albă pe frunte* [*bg.* brězъ].
brič, *brici;* briču 25[6.8]; — *pl.* bričur [*bg.* bričъ].
bričọri, *a (se) rade;—ind. pr.* (mi) bričọs; *3 pl* bričọs 63[4]; — *sbj. pr. 3 sg.* s'la bričască 64[3] ; *3 pl.* s'la bričască 64[3] ; zbričọs 53[12] [*bg.* bričъ].
brọn [1], *(H.)* brăn, *briu; dungă:* 4[4.5]; brọn 64[8.31.38]; brọnu 4[1.3];—*pl.* brọni, *(H.)* brăni.
brọn [2] *(Ln.) (H.)* brăn, *(Oş.)* brọnă, *birnă; — pl.* brọni, *(H.)* brăni [*bg.* brъvno].
brọnză *(L. Oş.),* brăndză *(H.), brînză:* – mọli, – tụmnatică ; – bătută, *brînză tare.*
bruєuzúm — brăcuzúm.
brumă, *brumă.*
brumos, *brumos.*
brusác, *pădure mică de pini; tufiş* [*bg.* brusjakъ].
brušlíja, *dator* [*bg.* <*tc.* borčlija].
buarç, *coş (pentru fum); — pl.* buareịur [*bg.-tc.* buharjá].
bubă, *gîndac de mătase; sperietoare pentru copii; — pl.* bubị; bubịli 51[5] [*bg.*].
bubál'că, *larvă, crisalidă ; omidă; — pl.* bubọil'ţ ; — bubal'ca Domnului, *boul lui Dumnezeu (Coccinella)* [*bg.*

bubalka; *comp. și* bubalka božija „*Coccinella*“].

bubár, *sericicultor;* — *pl.* bubar 1^{3} [*bg.*].

búbric, *rinichi;* — *p'.* bubriț, bubriți [*bg.* bubrekъ].

bubulígă, *gîndăcel;* — *pl.* bubuliz [*bg.* bubolika].

bucă, *scoc, ulucul pe unde curge apa care face să se învîrtească roata morii:* 27^{3-5}, 38^{14} [*bg.*].

bucăiri, *a se mîrli (vorb. de porci);* — *ind. pr. 3 sg.* și bucăiește.

buclă, *vas de lemn în care se ține apă sau vin (ar. –);* *pl.* bucli [*bg.*].

bucliță *(Lm.)* = buclă [*bg.* buklija].

bucliță, *dim.* buclă *(ar. –).*

bucoi, *pl. piedecă de fier (pentru cai)* [*bg.* bukai].

bucurari, *a (se) bucura;* — *ind. pr.* (mi) bucur; — *impf. 1 pl.* nă bucuram 22^{8}; — *pf. 3 pl.* și bucurară 38^{17}.

bucuríl'ă, *bucurie:* 5^{2}, 39^{1}, 63^{37}; bucuríl'a $63^{7.42}$.

bucuros, *bucuros, vesel:* 26^{5}; — *pl. m.* bucuroș 25^{4}, 59.

bucuvál'că, *bățul cu care se amestecă laptele închegat la stînă* [comp. *bg.* buhalka *și* bъrkalka, *cu același înțeles; cf.* Grai și Suflet I, 38].

bucéală, *partea cimpoiului care dă un sunet gros* [*bg.* bučalo].

búcăm 26^{7}, 28^{11}, búcum, *bustean, butuc; art.* bucămu, 28^{12}.

bučfár, *dogar, butnar* [*bg.* bъčvarъ].

bucimígă, bučumúgă, *cucută, bucinițe;* — *pl.* bucimiz, bučumiz.

bučoľă, *v.* băčoľă ...

bučori, *a bubui, a răsuna;* — *ind. pr.* bučos : — *impf. 3 sg.* buča 20^{2} [*bg.* bučá].

búčum, *v.* búcăm.

bučumígă, *v.* bucimígă.

bud, *plantă cu floarea galbenă și miros plăcut.*

budăiri *(Oș.)*, *a împunge; a alerga;* — *ind. pr.* budăes [*bg.* bodá].

budălá, *prost, neghiob:* — *pl.* budălái [*bg.-tc.*].

budăloc, *prostie, neghiobie* [budălá].

budláncă, *buruiană cu fructe lipicioase* [*bg.* bodlanka „*tribulus terrestris*“].

buf, *soi de bufniță cu ochii mari care trăește prin prăpăstii ca și vulturul:* 46^{1}, 50^{8}; — *pl.* buf [*bg.* buhъ].

bufcă, 1° *moț de păr;* 2° *floare de grădină de coloare trandafirie;* — *pl.* bufț [*bg.* buhka, buška].

Bugár, *Bulgar.*

bugărésc, *bulgăresc.*

bugărești, *bulgărește.*

Buguródița, *Maica Domnului: Sîntă-Măria* [*bg.* Bogorodica].

buğác, *colțul dintre cămin și zid (la dreapta și la stînga vetrei) unde șed bătrînii:* 19^{2}, 39^{2}, 62^{5}, $63^{16.32.34}$ [*bg.-tc.*].

buğánic, *v.* băğinic.

buiá, *boia, văpsea* [*bg.-tc.* bojá].

buiağíiă, *boiangiu* [*bg.-tc.* bojadžija].

buimăcot, *buimăcit.*

buirdisiri, buiridisiri *a pofti, a invita;* — *ind. pr.* buir(i)dises ; *3 pl.* buiridises 64^{16} [*bg.* bujurdisvamъ].

buluván *(Oș.)*, bulván *(C.)*, *bolovan;* — *pl.* bulvoń 45^{4} [*bg.* bolovanъ].

bul'că, *năframă* [*comp. bg.* bulo „*văl, năframă*“; bulka „*femeie îmbrobodită cu năframa*“].

bumbác, *bumbac:* $3^{2.7.11}$, 4^{2}, 45^{1}.

búmbar, *insectă; cărăbuș* [*bg.* bumbarъ].

bun[1], *bun:* 8^{3}, 22^{4}, 28^{10}, 64^{10}; *art.* bunu 51^{24}; — mai bun 40^{7}, 52^{6}, 64^{22}; — *f.* bună 31^{19}, 51^{24}; bună dimneață $28^{12.15}$, 40^{6}, 67^{1}; bună noapti 64^{41}; bună pruvidéri 67^{4}; bună seră 40^{2}, 67^{1}; bună zuuă, 1° *bună ziua:* 64^{10}, 67^{1}; 2° *zi de sărbătoare:* 19^{5}; bunili zoli, *zilele de sărbători:* 3^{10}; mai bună 5^{1}; — *pl. m.* buń 22^{4}; *f.* buni; *art.* bunli 12^{2}; mai buni 64^{20}; din ti an ti mai buni 19^{2}.

bun[2], *rar* bună, *bine:* 8^{3}, 11^{2}, $19^{3.6}$; mai bun 5^{1}, 23^{3}, 28^{5}; di bun mai bun, *din ce în ce mai bine:* 40^{7}; *mult bun, foarte bine* 1^{5}; bun bun, *bine de tot:* 9^{5}; eota bun, *așa de bine:* 25^{4}.

bun[3], *bunătate, (un) bine:* 26^{6}, 51^{21}; un bun 26^{4}; *art.* bunu 26^{4}; nu ra la buna, *nu era spre bine:* 22^{9}.

bunár, *puț:* $28^{2.4.5}$, 56; — *art.* bunaru $28^{2.5}$ [*bg.-tc.* bunarъ].

bunătati, *bunătate;* — *pl.* bunătoț $64^{29.39}$.

buníl'ă, *bunătate; fericire.*

buniri, *a răsuna, a detuna;* — *ind. pr. 3 sg.* bunești [*bg.* buhna ⟨ buhvamъ].

burá, *inundație, înec;* bura 1^{10} [*bg.* bura „*furtună*“].

burești, *ciupercă, burete;* burețili 18^{7}, 53^{17}; — *pl.* bureț.

burțíiă, *șurub* [*bg.* burgija].

buríe, *buric; fig. inimă:* 64^{4}; — *art.* buricu 48, 62^{1}; buricu pimintului, *buricul pămîntului.*

buricós, *îndrăzneț, inimos* [buric].

burniri, *a da năvală, a se năpusti;* — *ind. pr.* mi burnes [*bg.* bъrkamъ]; *cf.* bărniri.

burori, *a se lupta;* — *ind. pr.* mi buros [*bg.* borja se].

bursuc, *bursuc;* — *pl.* bursuț [*bg.-tc.* borsukъ].

burún *(H.)*, *deal* [*bg.*].

buruvál'că, *lingură mare, polonic;* — *pl.* buruvoilț [*bg.* boravalka].

bur(u)viri, *a amesteca, a răscoli, a răvăși;* — *ind. pr.* bur(u)ves; *2 sg.* burveș 19^{3} [*bg.* boravamъ].

busíl'ue, *busuioc:* 42^{2}, 63^{2}, 64^{1} [*bg.* bosíljukъ].

busniri, *v.* buțniri.

buș *pumn;* — *art.* bușu 12^{1}; — *pl.* bușă; bușili 12^{1} [*comp. bg.* bušnica, bušnikъ].

bútără, *v.* bútură.

butărnic *(Lm.)*, buternic, *ghiont* [*comp. bg.* buturjasvamъ „*a împinge, a ghionti*“].
buți, *bute, butoi;* — *pl.* buț.
bútičcă, *dim.* buți, *butoiaș.*
bútim *putinei mic* [*bg.*].
butirisiri, *a îmbrînci;* — *ind. pr.* butirises [*bg.* buturjasvamъ].
bútură, bútără, *o boală a vitelor, un fel de răpciugă* [*bg.* buturъ].
buturák'ị, *bubă rea* [*bg.* buturakъ].
buțeuă, *butoiaș:* 36 [buți].
buțilúșcă, *dim.* buțeuă, *butoiaș de 5-10 oca;* *pl.* buțilușk'ị.
buțmán, *ciorchină (de struguri);* — *pl.* buțmanị [*comp. bg.* buca].
buțniri, busniri, *a înfige; a împunge, a înțepa;* — *ind. pr.* buțnes, busnes [*bg.* bucnъ].
buuiri, *a se lupta;* — *ind. pr.* mị buues [*bg.* buhamъ].
buză, *buză;* — *pl.* buzi; *ți lị* aṇflaș buzilị? *de ce te-ai bosumflat?*
buzaģiia, *bragagiu* [*bg.* bozadžija].
buzéị 53, buzel' 9[2], *numele unei flori* [*bg.* bozéj „*conium maculatum*“].
buzọri, *a se bosumfla; a se îngimfa;* — *ind. pr.* mị buzọs.
buẓancă, *mac* [*bg.* božjanka].
buẓúr, *bujor* [*bg.* božurъ].

C

Ca, cạ, *ca; după:* 2[2], 6[7.8]; cạ uzọ 6[7], *cînd auzi;* ca cọn, *ca și cînd;* ca cum, *cum, ce fel;* ca la vrin metru 3[7]; ca să, ca și, *ca să, cînd, dacă:* cạ să aibă 1[10]; cạ să amniș 1[1]; cạ să treț 1[5].
cạ, *că, căci; dacă:* 1[6.10], 2[3], 5[2.6], 6[1.7.8]; ună cạ, *îndată ce.*
cạbáat *(L.)* cạbát, cabát *(Lm. Oș. H.), vină;* cabatu 8[1] [*bg.-tc.* kabahatъ].
cạbaatlíiạ *(L.)*, cạbạtlíiạ *(Lm. Oș. H.), vinovat* [*bg. -tc.* kabahatlija].
cạbat .. *v.* cạbáat...
cabíl, *cu putință, posibil.*
căcari, cạcari, *a se căca;* — *ind. pr.* (mị) cac; *3 sg.* cacă 18[1]; — *pf. 3 pl.* cạcară 14[1].
căcărizari, căteărizari, *a cotcodăci;* — *ind. pr.* că(t)cărẹază.
căcat, cạcat, *căcat.*
căcătos, *plin de căcat, ca căcatul.*
căcót, *v.* cucot.
ca cọn, ca cum, *v.* ca.
căcu ă, *v.* căcuuă.
căcúncă, *ghiocel* [*bg.* kačunka].
căcuuă, *căciulă, fes:* 1[9], 51[5.7], 66[1.4]; căcuụa 3[9]; — *pl.* căcuḷị 51[23].
Cad, *npr. m.* 28[7].
cadănă, *v.* cạdọnă.
cạdạnuș(e)ă, 1[0] *dim.* cạdọnă; 2[0] *sticlete;* 3[0] *un fel de musculiță* [*comp. bg.* kadъnka „*sticlete*“].
cădel'că, *fir de lînă de un roșu deschis:* 4[2] [*bg.* kъdélja „*caier*“].
cădọri, *a (se) cădea;* — *ind. pr. (L. Oș.)* cad 28[17.18]; caz; cadị 31[7.14]...; *(C. Lm. H.)* cat; cas, cadị 52[5], 66[1]... cat 51[2], 60; și cadị, *se cuvine, se cade;* ți cadị, *ți se cuvine* 28[10]; — *impf.* cạde 38[12]; — *pf.* căzu 27[9], 38[12], 47[2.12], 53[18], 72[6]; — *sbj. pr.* să cadă 12[4]; s' nu cadă 28[18], 38[12]; să nu-ț cadă 27[2]; și cadă 38[12.13].
cạdọnă, *cadină;* cạdọna 15[4]; — *pl.* cạdọnịi 2[0]; — *(H.)* cadănă 69[0] [*bg.-tc.* kadъna].
cạdọr, *vrednic, în stare* [*bg. -tc.* kъdъrenъ].
cạfắl, *fluier, caval; comp.* cạval [*bg.* kafalъ].
căfăriri, *a avea diaree, a se cufuri;* — *ind. pr.* căfăres *(Lm.).*
cáfeu, *ce fel, cum:* 22[5] [*bg.* kakъvъ].
cafcá, *cafea;* — *pl.* cafeịur; *comp.* cave [*bg.* kafé].
căfọri *(Lm.), cufoare; comp.* căfăriri.
cáier, *v.* cáir.
cáigănă, *jumări (de ouă):* 6[2]; — caigăna 6[2] [*bg.-tc.* kajgana].
cạiloc, *aprobare, încuviințare:* 19[0] [*bg.-tc.* kailъ].
cạimacám, *caimacam, subprefect* [*bg. -tc.*].
cáir *(L.)*, cáiir *(Oș.)*, caier *(H.) caier;* — *pl.* ca(i)iri, caieri.
cal, *cal:* 3[10], 21[1]; calu 1[1], 25[12], 38[2.4]; calulị 51[4], 66[2]; — *pl.* cal' 18[1], 20[2], 21[2], 22[1], 69[5]; cal'il' 8[0], 21[1], 22[1.2], 45[2], 51[4].
călăbăloc, *zgomot, gălăgie:* 28[10] [*bg.-tc.* kalabalъkъ].
cạlắcă, *v.* cạlọcă.
calafér, *calomfir* [*bg.* kaloferъ].
călăguriță *(Lm.), călugăriță* [*bg.* kalugerica].
cạlái, *cositor* (*ar.* călaie) [*bg.* ‹*tc.*].
călămár, *călimară;* — *pl.* călămară [*bg.* kalamarъ].
călamị cạlamị, *trestia pe care se deapănă urzeala; de pe „călamị“ se pune ața pe sul;* — *pl.* călọm, cạlọm [*bg.* kalamъ].
călar, cạlar, *călare; comp.* ạncạlar
cạlạúz, *călăuză;* — cạlạuzu 64[14] [*bg. -tc.*].
călcắń, *v.* călcọń.
calcari, cạlcari, *a călca;* — *ind. pr.* calc 11[4]; cal'ț; calcă 36.
călcọń, *(H.)* călcắń, 1[0] *călcîi;* 2[0] *coltuc.*
călcọń, *pl. un fel de cioareci de șaiac ce se poartă iarna;* călcọńlị 3[1.6].
cálcuc, *dim.* cal, *călуț.*
cald, *cald:* 10[8], 37[1], 51[1]; caldu *(H.);* — *pl. m.* cal'ʒ.
cạldạrar, *căldărar.*
cạldari, *căldare:* 23[4]; cạldarẹ 25[15]; — *pl.* cạldọr.
cạldạrușcă, *dim.* cạldari, *căldăruș ă;* cạldạrușca 63[2]; — *pl.* cạldạruș kị
căldură, *căldură; comp.* călọri.
călduros, *călduros.*
cạlésă, *(oaie) oacheșe, cu ceafcăne negre în jurul ochilor* [*bg.* kaleša].
cali *(H.), drum, cale:* 72[5]; calea 72[2.6]; — *pl.* căl'ur.
călínc, *rodiu;* — *pl.* călinț.
călíncă, *rodie;* călinca 18[7]; — *pl.* călinți [*bg.* kalinka].
cạlisár, *chemător la nuntă, vor-*

f. $1^{3.6}$, $3^{2.6}$; — *pl. m.* $38^{2.4}$; *f.* 3^{1}, 4^{5}; — 2^{0} *cine:* carį 24^{1}; car' 55; — lu cruį 12^{1}, curuį 42^{2}, *al cărui;* — carį dį carį 5^{1}, 7^{1}, 22^{1}, 64^{21}, *care mai de care;* carį la carį 9^{5}; carį-şti-ţe, *ori-ce* (*comp.* caşti).

cărlegă (*pl.* cărleżį), cărlează (*pl.* cărleż), *căpuşe* [*bg.* кърлежъ].

cărlig, *cîrlig; cață:* cărligu 26^{2}.

cărlúş *(L. Oş. H.), scripete:* 53^{18} (*comp.* cărúl').

cărmílă *(L.), locul unde se dă sare la oi;* — *pl.* cărmilį [*bg.* кърmilo].

cărminarį, *a s-ărmăna;* — *ind. pr.* cármin; cármină 35.

cărmínătură, *scărmănătură.*

cărmirį *(L.),* crămiri *(Oş.), a da sare la oi;* — *ind. pr.* că mes [*bg.* кърmja].

cărnat, *cîrnat;* — *pl.* cărnaţ 51^{6}.

carnį, *carne:* $25^{1.18}$, 51^{6}; carnę $25^{1\ 2.18}$; — *pl.* cęrnur.

cărnos, *cărnos.*

căróţă *(Oş.),* cărúţă [*ngr.* καρότσα].

cărpáč, *cîrpaci* [*bg.* кърpačъ].

cărpălog, *furcă cu cinci dinți pentru ridicarea paielor la treierat.*

carpin *(Oş.),* carpinį *(L. Lm.), carpen.*

cęrpiniță, *lemn (ciomag) de carpen.*

cărpirį, *a cîrpi;* — *ind. pr.* cărpes.

cárpitup, *plantă cu flori albicioase în formă de buchet* [*comp. bg.* karpъ „*spînz*"].

cęrşi, *în față, peste drum* [*tc.* karšy].

cărşútă, *ciută, cerboaică* [*comp. bg.* košuta].

cărtăcínă, *v.* cărtičęnă.

cęrtal, *vultur; șoim* [*bg.-tc.*].

cartį [1], *carte; scrisoare* 5^{2}, 6^{5}, 22^{5}, 28^{3}; — *pl.* cęrţ 6^{5}.

cartį [2], *ploscă;* — *pl.* cęrţ [*bg.* karta].

cártičcă, *dim.* carti [1], *scrisorică.*

cărtičęnă, *(H.)* cărtăcină, *cîrtiță* [*bg.* kartičina].

cărul' *(H.), scripete* [*ngr.* καρούλι] *(comp.* cărluş).

căruţă *(H.), căruță.*

casă [1], *casă:* $1^{3.4.7.8}$; casa 1^{3}, 19^{10}, 64^{1}; *gen.-dat.* casăl'ę 31^{5}; — *pl.* casį 1^{2}, 2^{1}, 7^{2}; casįlį 1^{3}, 9^{3}, 12^{3}.

casă [2], *acasă:* $3^{2.3.8\ 11}$, 75.

cęsębá, *oraș; art.* cęsębája; — *pl.* căsăbọį 21^{1}; cęsębọur 52^{6} [*bg.-tc.*].

căsca, *obicei practicat la postul mare, cînd se leagă o bucată de halva (sau un ou) de ața furcei, iar copiii caută s'o apuce cu gura căscată.*

cęscarį, *a căsca;* — *ind. pr.* casc; cască 53^{2}.

cęscętură, *căscat, căscătură.*

căsičcă, *dim.* casă [1], *căscioară.*

cęsmét, *noroc:* 40^{6}, 57^{3}; căsmét 26^{5}; cęsmetu 51^{7}, 52^{1}; căsmetu 19^{5} [*bg.-tc.* къsmetъ].

cęsmịtlię 40^{4}, căsm-, *norocos* [*bg.-tc.* къsmetlijn].

căstắńar, *vînzător de castane.*

căstọń, *castan;* — *pl.* cęstọń 33^{1}, 52^{2}, 59^{2}; Castọń-mulț, *nume topic:* 44^{1}.

căstọńă, *castană;* — *pl.* căstọńă 7^{4}, 33^{1}; căstọńălį 33^{1}.

căstrăveț, *v.* crăstăvęți.

caș (*Lm. H.*), *caș, brînză.*

cașă, *mîncare preparată din ouă, făină, unt și brînză* [*bg.* kaša].

cęscęval, *cașcaval* [*bg.-tc.*].

căşlă, căşle, *v.* cęşlă.

căşoţă, *un fel de musculiță* (*comp. daco-rom.* cîșiță, *S. Fl. Marian,* Insectele 391).

ca-şti, ca-şti-ţi, *ori-ce;* ca-şti-ţi s'ijă, *ori-ce ar fi; comp.* carį.

cắt, *v.* cọt.

cătarį, *a privi; a îngriji; a căuta;* — *ind. pr.* cat; catắ 9^{5}; — *impf.* cătaį 10^{10}; cęta 47^{2}; cătaų 28^{19}; — *pf. 3 sg.* cătọ 25^{17}; — *sbj. pr.* să catắ 25^{12}; s' catắ 66^{2}; — *imper.* catắ 1^{10}; — *part.* cętatį 1^{5}.

cătari, *îngrijire:* cętarį 47^{4}.

cătį, *cîte:* cătį un, *cîte un(ul)* 7^{1}, 20^{1}, 22^{2}, 61, 62^{2}; cătį una, *cîte o, cîte una* 7^{1}, 19^{11}, 25^{1}, 28^{21} 41^{1}, 43; cătį cu una sută 22^{1}; cătį cu una ọală 9^{1}; cătį mai mulți 9^{3}; cătį unęc, *cîte puțin* 40^{2}; cătį vrin, *cîte vre-un;* cătį vrină, *cîte vre-o;* la cătį vrină casă 9^{4}; cătį vrină ọră, *cîteodată* 1^{6}; cătį vrin or, *uneori* 64^{12}; — un cătį un, *unul cîte unul; numele unui dans:* 64^{31}, 64^{36}; una cătį una, *una cîte una* 10^{3}; cătį doi doi, *doi cîte doi;* cătį patru ţinţ 9^{5}; cătį ţinţ(i) șasi 10^{10}, 72^{3}.

cătịlin, *încetinel, cătinel; mai adesea repetat:* cătịlin cătịlin 2^{3}, 6^{5}, 10^{5}, 27^{3}; mai cătilin 28^{21}.

cátină, *namilă, ceva mare.*

cătirọu (*și* cătirọu), *iute, repede* 27^{9}; mai cătirọu 38^{10}.

cătră, *v.* cutru.

cętran, *catran, păcură* 25^{17} [*bg.-tc.*].

catruli, *cuvînt diformat din* patruli, *într'un recitativ copilăresc* 12^{2}.

cătulic, *catolic;* — *pl.* cătuliț 22^{4}.

cătun, *sat, cătun:* $1^{1.2.4.5}$, 2^{1}, 5^{5}; cătunu 1^{4}, 2^{1}, 5^{1}; *pl.* cătunį $5^{3.8}$, 9^{6}, 33^{1}; cătunįlį 6^{5}, 52^{6}.

cătunęn, *sătean, cătunean* 5^{1}; — *pl.* cătunęń 47^{4} *și* cătuneń; cătunęńil' 1^{5}; cătuneńil' 31^{5}, 33^{1}.

cătuničcă, *dim.* cătun, *sătuleț;* — *pl.* cătuničk'į 2^{1}; cătuničk'įlį 2^{3}.

cătuniști, *loc unde a fost odată un sat, seliște* [*bg.*].

căţăl, *v.* căţọl.

căţălác, *căţeluș.*

căţăluş, *dim.* căţọl, *căţeluș;* căţăluş dį albină, *larvă de albină, albină mică.*

căţăluşcă, *dim.* căţaų, *căţeluță.*

căţănáş, *dim.* căţọn.

cęţari, *a apuca; a prinde; a acăța; a începe;* — *ind. pr.* cat; mį cat 40^{3}; *3 sg.* catắ 1^{6}, 3^{11}, 9^{5}, 10^{1}, $19^{1.2}$; *3 pl.* catắ $3^{6.10}$, 14^{3}, 61; — *impf.*

cəţam 6[1]; căţa 73[1]; —*pf.* cəţaj 6[2]; căţaj 73[1.3]; cəţo 6[4], 25[10], 45[2]; căţă 73[1.4]; cəţară 2[4], 6[1.3], 13[2]; căţară 72[5]; —*pf. cmp.* aj cəţat 8[2]; —*sbj. pr.* să caţ; să şi caţă 10[2]; s' şi caţă 53[5]? s' lə caţă 24[1], 25[17]; s' l'ə caţă 25[6]; să cəţom 29[6]; s' lə cəţom 24[2]; s' cəţaţ 64[22]; — *part.* cəţat 25[18]; cəţată 27[2], 53[11].

căţătură, *v.* cusutură.

căţaună, *căţea*; căţaua 45[2], 51[8]; — *pl.* căţalĭ; căţalĭlĭ 45[2].

căţijă, *lopăţică de fier cu care se scoate focul din vatră, vătrai* [*bg.* kacija ⟨*gr.*].

căţol, căţol. (*H.*) căţăl, *căţel*; — *art.* căţolu (*Oş.*), căţolu (*C.*); — *pl.* căţol'.

căţon, *farfurie, blid* (*ar.* căţîn).

căţonĉuc, *dim.* căţon.

caúl, *învoială; rămăşag* [*bg.* ⟨tc. ka(v)ul].

caúr, *ghiaur, necredincios* [*bg.* ⟨*tc.*].

cəváj! *vai!*

cəvájnic, *sărman, biet* [cəváj].

cəvál, *fluier lung de vre-o 80 cm.; când ciobanii fluieră cu el noaptea, se aude cale de două ceasuri* [*bg.-tc.*].

cəvás, *cavaz, păzitor* [*bg.-tc.*].

cave, *cafea*: 64[9.17] [*bg.-tc.*]; *comp.* cafçá.

cavgă, *război; bătaie*: 51[18] [*bg.-tc.* kavgá].

cəzan, *cazan*: 21[2], 26[5], 28[11]; cəzanu 38[2] [*bg.-tc.*].

cəzəndisirĭ, *a cîştiga, a dobîndi*; — *ind. pr.* cəzəndises; —*impf.* cəzəndisəm 22[1.2]; — *pf. 3 sg.* cəzəndisi 28[23] [*bg.* ⟨*tc.* kazandisvamъ].

căzătură, *căderc, căzătură.*

cfac! *interj. imită piuitul puilor*: 7[5].

cfaĉcă, (*H.*) cufaĉcă, *cloşcă; cloşca cu pui (constelaţie)* [*bg.* kvačka].

cfăcirĭ, *rar* cvăcirĭ, *a cotcodăci; a cloci*; — *ind. pr.* cfăĉəs [*bg.* kvača].

cîn, *v.* cən.

clăsínă, *paie de secară* [*comp. bg.* klasinka].

clătnic, *v.* clotnic.

cleşt, cleşti, *cleşte (de potcovar)* [*bg.* klešti].

cleţi, *cămăruţă; celar*: 64[21.27] [*bg.* klětъ].

cljenirĭ, *a şedea pe vine*; — *ind. pr.* cljenes; — şadĭ cljenit, *şade pe vine* [*bg.* kleknuvamъ].

clin, cl'în 1[9] *pană, ic (la despicatul lemnelor)*; 2[9] *clin, petec triunghiular ce se coase la haină* [*bg.*].

clinĉár, *cel ce face cuie de potcoave, potcovar* [*bg.*].

clinəţi, clinéţ, cl'inéţ, *cui de potcoavă*; — *pl.* clineţ; cl'ineţil' 51[9] [*bg.* klinecъ].

clingă, *v.* cl'ingă.

clinícă, *arbust cu care se hrănesc caprele.*

clipăirĭ, *a ciopli*; — *ind. pr.* clipăes [*comp. bg.* klepa].

clipálă, *pleoapă* [*bg.* klepalo].

clo (*H.*), *acolo*: 73[3]; dĭ clo 73[5]; *comp.* cola.

clópuţ, cloput, *clopot (ce se pune la gîtul berbecilor), talancă*; — *pl.* cloputĭ 22[1] [*bg.* klopotъ].

cloţă, *lovitură cu piciorul* [*bg.* kloca]; *comp.* cluţăirĭ.

cloput, *v.* clópuţ.

clotnic, *v.* cotnic.

clundír, *v.* crundír.

cluputarcă, cluputaşcă, *clopoţel de aramă ce se atîrnă la gîtul oilor.*

cluţăirĭ, cluţuirĭ, *a lovi, a bate din picior; a se poticni*; — *ind. pr.* cluţăes, cluţues; *3 sg.* cluţăjaşti 18[1]; cluţueşti 69[5]; *3. pl.* şi cluţăes 45[2]; şi cluţues 51[4] [*bg.* klocamъ]; *comp.* cloţă.

cl'ag (*L. Oş.*) 11[2], cl'ac (*C. Lm. H.*), *chiag*; —*art.* cl'agu 11[1]; lu cl'agu 11.

cl'imarĭ, *a (se) chema, a (se) numi*; — *ind. pr.* cl'em; *2 sg.* cl'em; *3 sg.* cl'amă; — *impf.* şi cl'ima 47[1].

cl'în, *v.* clin.

cl'inĉăirĭ (*Oş.*), *a galopa*; — *ind. pr.* cl'inĉăes [*bg.* klinkamъ].

cl'inéţ, *v.* clinəţi.

cl'ingă, *Lm.* clingă, *chingă.*

cl'uĉ, *lacăt; cheie* [*bg.* ključ].

cmo, *acum*: 2[1.2], 20[1], 22[2], 23[1], 40[3]; *comp.* acmó, mo.

cmoţi, *acum; comp.* moţi.

coadă, *coadă; toarta căldării*; coda 10[5], 27,[4]; coada 69[10]; coad' 73[1]; ; coda 18[8], 51[5], 53[4]; — *pl.* coz; (*Oş. Lm. H.*) coadĭ; — coda şoriculuĭ, *coada şoricelului (plantă)*; coda giăl'ə, *nume de plantă.*

coádiĉcă, *codiţă.*

coažă, *coaje; piele; blană*; coză 3[10] [*bg.* koža].

coamă, *coamă; părul dela coada calului*; comă 64[25], coma 64[14].

coapă *şi* copă (*H.*), *claie, stog* [*bg.* kopa].

coardă[1], *sabie* [*bg.* korda].

coardă[2], *un fel de adăpost al oilor şi caprelor pe vreme de iarnă* (*cf.* Grai şi Suflet *I, 29*).

coardă[3], *coarda instrumentului* (*numit* tétivă) *cu care se scarmănă bumbacul.*

coarnă, *coarnă, fructul cornului.*

coárniĉcă, *dim.* coarnă.

coasă, cosă, *coasă* [*bg.* kosa].

coasirĭ, *a coase*; — *ind. pr.* cos; *3 sg.* cosi 4[5]; *3 pl.* cos 1[7], 3[11]; — *pf.* cusuĭ; — *part.* cusutĭ 1[5], 3[6.11].

coástă, *coastă*; costă 38[12]; Costa-dĭ-Ţanasiţă, *nume topic*: 44[5].

coástiĉcă, *costiţă.*

coáţină: oajă –, *oaie cu pete roşii pe bot sau pe cap, oaie roşcată.*

coaţirĭ, *a coace*; — *ind. pr.* coc; — *pf.* cops; — *part.* copt.

cocă, *cap (în graiul copiilor şi figurat)* [*comp. alb.* kokɛ].

cocár, *ceapă măruntă pentru sămînţă, arpagic* [*bg.-tc.*].

cócină, *cocină (de porci)*; — *pl.* cociń; Cociń, *nume topic*: 2[1] [*bg.* kočina].

codru, *plăcintă rotundă de varză; (C.) partea din mijlocul satului:* 41[2].
códur, *plăcintă cu varză; comp.* codru.
cóla, *acolo:* 2[4.6], 6[3.7], 10[2.5]; di cóla, *de acolo; apoi:* 24[3], 25[12.21], 44[1]; pri cóla, *pe acolo* 25[7].
colă, *car;* cola 51[19.22] [*bg.* kola].
cólaṣa, *acolo; comp.* cóla.
colán, *un fel de cingătoare purtată de femei* [*bg.-tc.*].
colbă, *brățară* [*bg.* kolba].
cólidă, *colindă; bățul cu care umblă băieții la colind* 7[1]; colida 7[1]; — *pl.* colidi; colidĭi 7[5] [*bg.* kóleda].
colidár, *colindător;* — *pl.* colidar 7[3]; colidaril' 7[4] [*bg.* koledarъ].
colidisiri[1], *a colinda;* —*ind. pr.* colidises; *3 pl.* colidises 7[3]; — *sbj. pr. 3 pl.* să colidisească 7[5].
colidisiri, *colindare;* colidisire 7[3.4].
comandár, *comandant, șef suprem* [*comp. bg.* komandirъ].
cómăr, *un fel de tăun* [*bg.* komarъ].
cónăp *(H.)*, *cînepă* [*bg.* konopъ].
condúr, cundúr, *cracă cu mai multe ciorchini de struguri.*
copă, *v.* coapă.
cópăn, *osciorul dela șoldul pasărei* [*bg.* kopanъ].
cópĕă, *cheutoare: copcă;* — *pl.* copĕi 3[2.4.10] [*bg.* kopče].
cópil, *bastard* [*bg.* kopile].
copilaș, *v.* cupilaș
copt, *copt;* — *f.* coptă 64[10].
coptli, *cuvînt creat de copii, ca să rimeze cu* optli 12[3].
corb *(L. Oș.)*, *corb*, corp *(C. Lm.)*, corbu *(H.)*, 73[6]; — *pl. (L. Oș.)* corb 8[5].
córin; *rădăcină; (L)*, córini 27[2]; *art.* corinu 27[9]; — *pl.* coriń [*bg.* korenъ].
corn[1], *corn; art.* cornu 51[8]; — *pl.* cornĭ 27[9], 66[3]; cornĭlĭ 25[16.17].
corn[2], *corn (pomul care produce coarne);* — *pl.* corn.
córnĕuc, *dim.* corn[1].
corp, *v.* corb.
costrăc, *biban;* — *pl.* costrăț [*bg.*].
coș[1], *coș; stup; cosul morii* 38[15]; *art.* coșu 38[15]; — *pl.* coșă 27[1] *și* coșur [*bg.*].
coș[2], *coș, bubuliță ce se face pe corpul oii iarna și o face să slăbească; pl.* coșur.
cóșniță, *coș de cărat strugurii* [*bg.*].
cóștiviță, *balaur.*
cot, *cot;* — *pl.* cotur, coați.
covă, *găleata puțului, ciutură (ar.* covă) [*comp. alb.* kovz, *bg* kofa].
covăč, *fierar, covaci* [*bg.*].
cózuc, *cojoc;* Cózuc, *nume topic:* 1[2] [*bg.* kožuhъ].
co, *încoace; comp.* ăneo.
coadă, *etc. v.* coadă. *etc.*
coĭni *(L. C. Lm.)* 51[10], 66[5]; coni *(Oș.)*, 31[14], 38[10], 45[7]; cîni *(H.)*, *cîine;* coĭnĭlĭ 8[4], coĭn(i)li 51[10], conlĭ 31[5.14]; — *pl.* coĭń *și* coń 47[10]; *(H.)* cîń; coĭńil' 51[6.3].

coĭe, *coapsă, pulpă;* — *pl.* coĭeur 3[4].
comĕuc, *v.* compĕuc.
comp, *cîmp;* 1[6], 33[1]; *art.* compu 1[2.6]; — *pl.* compur.
compĕuc, *dim.* comp; comĕuc 1[1.5].
con, 1[5], 2[2.6.7] 3[6.11], *(H.)* căn 71, 73[3.6] *și* cîn 73[1], *cînd;* cə con 9[5]; di con 2[5], 38[17]; pănə con 38[4]; niți con, *v.* niți.
conăp, *sfoară de cînepă.*
coni *v.* coĭni.
conipă, *(L.)* conăpă, *cînepă.*
contic, *cîntec;* 9[3], 64[18]; *art.* conticu 52[4], 64[9]; — *pl.* contiță 52[4], 63[6], 64[1.10.22.24]; contiți 5[2], 41[1.2].
conțido, *cîndva, odată și odată poate.*
conva, *cîndva (învechit).*
copă, *grămadă;* 7[2] [*bg.* kopa].
corpă, *batistă* [*bg.* kъrpa].
corț, *sf. pl. ghem, cărți (una din despărțiturile stomacului rumegătoarelor); fig.* ață arsiră corți, *mi-e sete de mor.*
coșlă, *(Oș.)* cășlă *și* cășlc, *cișlă, locul unde petrec oile iarna* [*bg.* ⟨*tc.* kъšlá].
cot, *(H)* căt 72[6]; *cît;* cot cărligu 26[2]; cot curaua 3[3]; cot va, *cît vrea* 19[11]; — *f.* cotă 64[6]; — *pl. m.* coț; *f.* coți 51[23], 53[10], 66[29]; cot..., cota..., *v.* cota; *comp.* dicot.
cota, *atît(a), atîți. atîtea:* cota bun, *așa de bine* 25[4], 38[10]; cota ținni 28[4]; cota-i dulți 25[3]; cota diparti 28[6]; cota 'nvițată 23[1]; cota vacot 38[4.17]; ănecă cota, *încă odată pe atît* 25[13.14]; cot... cota..., *cu cît... cu atît...* 3[8]; coți... cota..., *cîte... atîtea...* 51[23], 53[19], 64[29].
cotnic, *(L.)* clotnic, *(H)* clătnic, *măsea* [*bg.* kъtnikъ].
cot-va, *cîtva*, cot-va vacot 38[6.11.12]; *f.* cotă-va, *cîtăva;* — *pl. m.* coț-va 6[6], 38[2], 52[2], *f.* coți-va 19[7], 28[1], 40[6].
coți? *de ce?* 25[12], 68[3.4].
crăblă, *v.* croblă.
crăblár, *doqar, cel ce face putini* [*bg.* krъblarъ].
crăcăiri, *a orăcăi;* — *ind. pr. 3 sg.* crăcăiașt 51[2] [*bg.* krъkamъ].
crăd *(Oș.)*, *cird (de oi);* — *pl.* crădur [*comp. srb.* krd].
craj, *cuvînt bulgăresc* (kraj) *luat dintr'un cîntec:* craj Vardar, *lîngă Vardar* 64[38].
crămiri, *v.* cărmiri.
crap, *crap.*
crastă, *rîie* [*bg.*].
crăstáv, *(H.)* crástăv, *riios* [*bg.* krastavъ].
crăstăveți, căstrăvĕț, *castravete* [*bg.* krastavica].
crășniri, *a se abate din drum; a se sminti;* —*ind. pr.* crășnes [*bg.* krъšnahъ ⟨krъškamъ].
crățăiri, *a rontăi;* — *ind. pr.* crățăes [*comp. bg.* kъrsamъ].
cremnă, *prăpastie:* 27[9] [*comp. ngr.* κρημνός]; *cf.* crimnisiri
crĕmini 51[11], cremni 25[5], *cremene* [*bg.* kremenъ].
creștiri, *a crește;* — *ind. pr.* cresc; *3 sg.* crește 8[5]; —

pf. criscuĭ 6^{1}, 58; *3 sg.* crescu 13^{2}; — *mmcpf. 3 sg.* ra crĭseut 30^{2}; — *sbj. pr. 3 sg.* să crească.

crif, *v.* criv.

criél 28^{23}, 38^{14}, crĭjél 47^{12}, 51^{19}, *creier, minte; art.* crielu $26^{1.2}$ *și* cri(ĭ)elu; — aș dusi au crĭjel, *își aduse aminte.*

cri(ĭ)elat, *înțelept, cuminte, deștept.*

criminareă, *pușcă veche cu cremene.*

Crimižát, *nume topic:* lą – 44^{1}.

crimnisiri, *a se prăvăli;* — *ind. pr.* mĭ crimnises; — *pf. 3 sg.* și crimnisiră 38^{13} [*ngr.* κρημνίζω].

cripari, *a crăpa, a spinteca; a se crăpa de ziuă; a se mihni;* — *ind. pr.* crep : crępă lęmni, *sparge lemne;* — *pf.* și cripo dĭ zuuă, *se crăpă de ziuă;* — *imper.* crępă 28^{11}.

cripătură, *crăpătură.*

cripiri, *a sprijini;* — *ind pr.* cripes [*bg.* krĕpja].

crĭscătură, *crescătură.*

Cristóvdin, *Înălțarea sfintei Cruci (ziua Crucei);* mesu dĭ–, *septembre* [*bg.* krъstovъ denь]

criștin $2^{6.7}$, *creștin; art.* crișt̆inu 31^{12}; – *pl.* criștiń $2^{3.4.7.8}$; criștińil' 5^{3}.

criștinari, *a creștina.*

criștinătat̆i, *creștinătate;* criștinătatę 8^{3}.

criștinesc, 2^{5}, *creștinesc;* — *pl. m.* criștineșt $2^{6.7}$.

criștinești, *creștinește.*

criștinic, *fin;* criștinică, *fină* [*bg.* krъštelnkъ *refăcut după* criștin].

criv *(L. Oș.)* 45^{4}, crif *(C. Lm.)* 51^{11}, *strîmb; șchiop; art.* crivu 51^{13} [*bg.* krivъ].

crivét 47^{2}, *pat;* — *pl.* crivetur [*bg.* ⟨*gr.* krevetъ].

criviri, *a șchiopăta;* — *ind. pr.* crives; *3 sg.* crivește 51^{7} [*bg.* krivjа].

crivúl'eă, *zigzag; un fel de broderie (cu zigzaguri)* [*bg.* krivulkъ].

crivuțíia, *nedreptate; strîmbătate* [*bg.* krivota, *cu schimbare de sufix*].

crîblă, *v.* crąblă.

crîngu, *v.* crąng.

crótnic, *blînd* [*bg.* krotъkъ, *cu schimbare de sufix*].

crąblă $68^{7.8}$, *(H.)* crîblă, crăblă, *putină, butoi* [*bg.* krъbla].

crąng, *(H.)* crîngu, *cărpător, scîndura pe care se răstoarnă mămăliga* [*bg.* krągъ].

crud, *crud, necopt (numai despre semănături și poame).*

cruĭ, *v.* carĭ.

cruiri, *a croi;* — *ind. pr.* crues [*bg.* kroя]

crundír 64^{11}, clundír, *clondir (pentru rachiu); art.* crundiru 64^{8}; — *pl.* crundirá 63^{4}; crundirĭlj 63^{4} [*bg.* krondirъ].

cruț[1], *cruce,* 40^{4}, 51^{12}, 64^{11}; — *pl.* cruț 26^{5}; cruțlj $39^{1.2}$; — cruțe-žută 5^{1}, 6^{1}; — la Cruți, *nume topic* 39^{2}.

cruț[2], *șale* $3^{2.4.9.11}$ [cruț[1]; *comp. pentru înțeles bg.* krъstъ „*cruce; șale*“].

crúțiceă, *cruciuliță.*

cu, *cu; pass.*

cuă *(C.), scoarță, coaje;* — *pl.* cuu; cuuli (*ar.* cuă) [*alb.*].

cue, *cuc; art.* cucu 8^{3}; — *pl.* cuț; — pone cucului *(Oș.), nume de plantă.*

cucă, *vîrful grindeiului (la plugurile de lemn)* [*bg.* kuka „*cîrlig*“].

cucáčeă *(L. H.), claie* [*comp. daco-rom.* cucă „deal“]

cucár, *arpagic, ceapă măruntă, răsad de ceapă* [*bg.* kokarъ].

cuclă, *păpușe* (*ar.* –) [*bg.* ⟨*gr.* kukla].

cucniri, *a răsări, a crește;* — *ind. pr.* cucnes; *3 sg.* cucnește 53^{1} [...

cucónă, *cocoană* [*bg.* ⟨*ngr.* kokona].

cucót, *(Lm.)* căcót 51^{12}, *cocoș; art.* căcotu 51^{12}; — *pl.* cucoț, căcoț; cucoțil' 8^{2}, 31^{13}; la căntare cucoțil', *cînd cîntă cocoșii;* — cucot div, *cocoș sălbatec;* — boșu cucotului, *nume de floare; (ar.* cucot) *[vsl.].*

cucúdă, *belciug, greutatea ce se atîrnă de brațul cîntarului;* — *pl.* cucudj [*comp. bg.* kukuda „*sămînță de ceapă*“].

cuculíc, *grămăjoară (de pietre, etc.); comp.* cucáčeă, cucúl'.

cucúl', *ridicătură, umflătură* [*comp. daco-rom.* cucui].

cucurcți, *cocoșel;* — *pl.* cucureț.

cucurígu 48, *cucurigu, cîntatul cocoșului* [*bg.*].

cucurọri, *a se fuduli, a se răsfoi;* — *ind. pr.* mĭ cucuros [*bg.* kokoriа se].

cucușọnă, *păduche ce se pune pe găini (dermanissus avium)* [*bg.* kokošina].

cucuțáș, *dim.* cucót, *cocoșel.*

cucuvęicĕ, *cucuvea;* cucuvęica 31^{4} [*bg.*].

cučán, *căpățînă de varză* [*bg.* kočanъ].

cudíță, *dim.* codă, *partea cu care se termină șira spinării.*

cufáčeă, *v.* cfačeă.

cufăriri, *a se cufuri;* — *ind. pr.* cufáres.

cufărníčav, *care se cufurește, care are diaree, cufuricios.*

cufărniță, *excrementele celui ce are diaree.*

cufoari, *diaree, cufureală* [cufăriri].

Cugúșu, *npr. m.* 21^{2}.

cuğabașă, *primar* [*bg.-tc.* kodžabaší].

cuib *(L. Oș.),* cuip *(C. Lm. H.), cuib;* — *pl.* cuibur, cuibi.

cuíbčic, *cuibușor.*

Cuidará, *nume topic* 44^{3}.

cuimğiią, *argintar* [*bg. dial.* kuemdžija ⟨*tc.*].

culac, *colac;* — *pl.* culaț $7^{4.5}$ [*bg.* kolakъ].

culái, *mijloc:* 25^{15}, 28^{18}; *art.* culaiu 28^{9} [*bg.-tc.* kolaj].

culcari 73^{2}, *a (se) culca;* — *ind. pr.* (mi) culc, (ți) cul'ț; (și) culcă 62^{1}; — *pf. 3 sg.* și culcọ 28^{2}, $38^{4.16}$; și culcă 73^{2}; — *sbj. pr.* 2 *sg.* s'ți cul'ț 66^{1}; — *part.* culcat 28^{2}.

culéră, *holeră.*

cu̯líbă, *colibă, adăpostul ciobanilor în timpul iernii:* 73[4]; cu̯liba 10[2] [*bg.* koliba].
cu̯lmi, *culme (la casă).*
culužég, *ianuar* [*bg.* koležegъ].
cul'b, *formă care circulă alături de* cu̯ib.
cum, *cum* 2[7], 6[56], 10[19]; după cum 47[7]; direp cum, *după cum* 4[3].
cumát, *bucată:* 55,63[5]; — *pl.* cumaţi [*bg.* komatъ ‹*ngr.*].
cumătíč, cumăţo̯l, *dim.* cumat, *bucăţică.*
cumin̯icarí, *a (se) cumineca;* — *ind. pr.* (mi) cumin̯ic; — *sbj. pr. 3 sg.* s'l'ę cumin̯că 5[3].
cumin̯cătură, *cumunecătură;* cumin̯cătura 5[3].
cu̯míń, *pl. strugurii după ce au fost călcaţi* [*bg.* komina].
cumít, *comitagiu;* — *pl.* cumiţ 23[2] [*bg.* komit].
cumnat, *cumnat.*
cumnată, *cumnată.*
cumnáteică, *cumnăţică.*
cumnátču̯e, *cumnăţel.*
cumpărarí, *a cumpăra;* — *ind. pr. 1 sg.* cumpăr; *2 sg.* cumpăr; *3 sg. pl. cumpără* 1[10], 3[9]; — *pf. 3 sg.* cumpăr̯ǫ 28[21]; — *part.* cumpo̯rat 64[26].
cumpărător, *cumpărător.*
cumpărătură, *cumpărătură.*
cumşíia, cum(u)şo̯iă *(Lm.), vecin;* cumşiia 40[3]; *gen.* cumşio̯l'ǫ 40[4]; — *pl.* cumşii; cumşo̯i 62[2], 64[8] [*bg.-tc.* komšija].
cumşilo̯c, *vecinătate* [*bg.-tc.* komšulukъ].
cum(u)şo̯jă, *v.* cumiişa.
cu̯náe, *conac (de moşie); primărie:* 1[4] [*bg.-tc* konakъ].
cu̯nádă, *jder* [*bg.* konada].
cundíl', *condei (de piatră)* [*ngr.* κονδύλι].
cundisirí, *a se aşeza într'un loc, a se stabili; a poposi;* — *ind. pr.* cu̯ndises [*bg.* kondisvamъ].
cundúr, *v.* condúr.
cunoaştiri, cunoştiri, *a cunoaşte;* — *ind. pr.* cunosc; cunoşt; cunoşti; si cunoşti 51[17.24]; *3 pl.* cunosc 23[1.2]; — *pf. 3 sg.* cunoscú 26[4]; cunuscú; — *part.* cunuscut.
cuntinarí, *în expresiunea:* nu-ţ cúntină, *nu te pricepi (să faci un lucru).*
cunuscător, *cunoscător.*
cunuscut, *v.* cunoaştiri.
cup, *grămadă* 7[3] [*bg.*].
cupă 1° *baniţă măsură de capacitate de 12 ocale pentru cereale;* 2° *măsură de* 1/2 *oca cu care morarul îşi măsoară merticul;* 3° *cupa ciobanilor întrebuinţată la muls.*
Cupa, *nume topic* 52[1]; Cupo̯ 44[1.2].
cupáč, *copac;* — Cupač, *nume topic* 44[1.3].
cu̯păciri *(H.), a săpa* [*comp. bg.* kopačъ].
cupăčo̯inic, *tărnăcop* [*bg.* kopačelnikъ].
cupălíč(că), *grămăjoară* [cup].
cu̯pańă, *albie, copaie:* 22[15]; cu̯pańa 51[13]; — *pl.* cupo̯ú [*bg.* kopanja].
cupo̯rán, *un fel de dulamă cu mineci, cu deschizături la subsuori spre a putea trece mâinile prin ele;* cupo̯ranu 3[1.9] [*bg.* koparanъ].
cúpčuc, *dim.* cup, *grămăjoară.*
cupestru, *v.* căpestru.
cupiláş, *flăcău, băiat trecut de 14 ani, bun de însurat:* 19[1.2.6.9]; cupilaşu 19[5.8]; lu cupilaşu 19[9.11]; — *pl.* cupilaş; cupilaşil' 9[4.5]; copilaşil' 39[2].
cupilaşlo̯c, *vîrsta de* cupilaş; *timpul când i se apropie flăcăului de a se însura.*
Cupinéţ, *locuitor din* Cupa
cupirămint, cupirimint, *acoperemînt, acoperiş.*
cupiriri, *a acoperi;* — *ind. pr.* cupires; cupireş; cupireşti; — *part.* cupirit; cupirită 64[22]; cupiriţi 1[3], 52[1].
cupiriturâ, *acoperiş.*
cu̯pită, *copită;* — *pl.* cupiţi [*bg.* kopito].
cupito̯ń, *v.* căpito̯ń.
cupralj *(H.), strămurare* [*bg.* kopralja].
cuptătură *(H.), rană cu puroi, coptură*
cupulíč, *căpiţă (de fîn, de iarbă, etc.); comp.* cupulíč(că).
cur, *cur; fund:* 24[2], 61; *art.* curu 53[9]; — curu găl'inal'ǫ, *pecingine;* curu foculuí, *partea vetrei despre uşă.*
curarí, *a curge;* — *ind. pr.* cur. *2 sg.* cur 27[6]; *3 sg.* cur. 32[2], 51[15], 53[5], 64[1]; *pl.* cu-

ro̯m; curaţ; cură; — *impf.* curam; — *pf.* curaj; — *imper.* cură; cură-ti, *cară-te, pleacă;* — *part.* curat.
curat, *curat;* curată 63[2]; curaţi 63[1].
curat, *v.* curarí.
curaţă, *curea* 51[13]; curaţa 3[5]; — *pl.* curo̯j 3[1].
curáţiică, *cureluşe.*
curbán, *jertfă* [*bg.-tc.*].
Curbét, *Ţigan.*
cureubẹi, *curcubeu:* 46, 58; *art.* cureubẹiu 8[2].
cúrcic, *dim.* cur.
curdisirí, *a se pune, a se aşeza; a se fuduli;* — *ind. pr.* mi curdises [*bg.* ‹*tc.* kurdisvamъ].
curdón, *străjer, sentinelă;* — *pl.* curdoń [*bg.* kordonъ].
curí(i)ă, *dumbravă; pădure oprită, opritură* 28[7]; curia 28[8]; — Curí(i)ă, *nume topic* 44[1] [*bg.-tc.* korija].
curişniţă, *găinaţ* [*bg* kurešnica].
curítă, *cadă mare de pus strugurii* [*bg.* korito].
curîn, *v.* curo̯n.
curm, *bucată din ceva, crimpei, căpătîi de aţă; curmei.*
curmarí, *a (se) desface, a (se) desprinde o parte, o bucată de ceva;* — *ind. pr.* (mi) curm.
curnós, *cu coarnele mari sucite în lături;* (oaiă) curnoasă, *oaie cu coarne măricele.*
curo̯n, 40[2], 42[2], *(H.)* curîn, *iute:* an curo̯n 5[3]; mult an curo̯n, *foarte iute:* 14[3]; moi curo̯n 28[17].

cúrpăn *(H.)*, cụrpán *(Lm.)*, *curpen*
curşúm, *plumb; glonț* [*bg. -tc.*]
curşútă, *ciută, cerboaică* [*bg.* košuta].
curúi, *v.* carị
curúnă 64[1], *(L. H.)* curúnị 19[5], *coroană; cunună;* curuna 64[1]; — *pl.* curunị; curunịlị 64[26-27].
curunarị, *a (în)cununa;* — *ind. pr.* curun.
curunátie, *plata preotului care cunună.*
curúničcă, *dim.* curúnă, *cununiță.*
curuníl'ą, *cununie.*
cus, *scurt* 4[4], 51[19].
cusătură, *cusătură.*
Cusáță, *nume topic*: 2[1].
cuscră, *cuscră.*
cuscríl'ə, *cuscrie.*
cuscrimị, *col.* cuscru, *cuscrime.*
cuscrirị = ạncuscrirị.
cuscru, *cuscru;* — *pl.* cuscrị 64[12]; cuscríl' 64[12.15].
cuscún, *curelele hamurilor ce trec pe sub coada calului* [*bg.-tc*].
cụsirị, *a cosi;* — *ind. pr.* cụsẹs [*bg.* kosѣk].
cụsíță, *cosiță (de păr);* — *pl.* cụsiți 1[9] [*bg.* kosica].
cụsór, *cosor* 69[4] [*comp. bg.* koserъ].
cụstrác, *pește ce seamănă cu șalăul* [*bg.* kostrakъ].
cusutúră *(L.)*, căță̆tură *(Oș.)*, *baionetă* [*bg.* kostura].
cụtár, *strungă; art.* cụtaru 10[7]; ușa cụtarului, *ușa strungei;* gaura cụtarului, *deschizătura pe unde ies oile la muls.*
cuți, *cute, gresie;* cuțe 27[6.7].
cụtéț, *coteț* [vsl.].
cútičcă, *dim.* cuți.
cutíjă, *cutie* 18[7] *(bg.-tc.* kutija]
cutizarị *(numai la Oș., în graiul bătrînilor), a cuteza:* nu cuțează și facă țesta.
cụtliță, *teică, cutia mișcătoare în care curg grăunțele din coș înainte de a trece între pietrele morii* [*bg.*].
cụtmáč, *lapte fiert și lăsat să se îngroașe.*
cutru[1] 1[1], 15[7], 25[12.13], 28[3], *(H.)* către, *către:* cutru iuń, *încotro* 51[1]; dị cutru, *de către, dinspre, înspre* 1[2], 41[2] 52[1].
cutru[2], *biet, sărman.*
cútura, *cu ghiotura;* vindị – [*comp. bg.* kuturica ‹*tc.*].
cụțăk', *partea dinapoi a samarului de care se prinde funia;* — *pl.* cụțak'ur [*comp. bg.* kocaįka].
cụțărọrị, *a se fudului;* — *ind. pr.* mị cụțărọs [*bg.* kocoramъ se].
cụțăt, *v.* cụțọt.
cụțitar; cụțutar, 47[6], *cuțitar; art.* cụțutaru 47[8].
cụțitaș, cụțutaș, *dim.* cụțọt.
cụțọt 34, 64[9], *(H.)* cụțăt, *cuțit; art.* cụțọtu 34, 51[17]; — *pl.* cụțọți 25[8].
cụțutar, *v.* cụțitar.
cụțutaș, *v.* cụțitaș.
cụváč, *covaci, fierar; art.* cụvaču 72[1.2]; *voc.* cụvačulị 72[1] [*bg.* kovačъ].

cụválnă, *batcă, nicovală mică de ascuțit coasa* [*bg.* nakovalnja].
cuvét, *putere* [*bg.-tc.*].
cụzínă, *păr de capră* [*bg.* kozina].
cụžirẹți, *v.* cụžurẹți.
cụžóc, *cojoc* [*bg.* kožuhъ].
cụžurẹți, cụžirẹți, *gîndac de mătase;* — cụžureț 52[5], cụžireț [*bg.* kožurecъ].
cvăcirị, *v.* cfăcirị.

I.-A. Candrea

LA SOULE ÎN SECOLUL AL XVI-lea, DUPĂ DESCRIEREA LUI L. DE FROIDOUR

Cînd am publicat în vol. II al revistei (pag. 129) articolul despre păstorit la Bascii din Soule nu cunoşteam manuscrisele lui de Froidour, care ne dau atîtea informaţii interesante despre pămîntul şi locuitorii Franţei în secolul al XVII-lea. Ca intendent numit de Colbert să inspecteze pădurile — sau, cum îşi zicea singur, „grand Maistre enquesteur et general reformateur des eaux et forests au departement de Languedoc, Haute-Guienne, Bearn, Basse-Navarre, Soulle et Labourd" — Louis de Froidour a cutreerat mai multe ţinuturi din sud şi a avut bunul gînd de a însemna impresiile lui din aceste cutreerări [1]. Nu era un scriitor, dar ştia să observe, să prindă aspecte neluate în samă de alţii, a arătat o curiozitate pe care nu o prea întîlnim la contemporani ai lui şi petrecînd printre ţărani a căutat să cunoască viaţa lor, chiar dacă uneori îi privia după convenţiuni ale vremei.

Cea mai mare parte din manuscrisele lui se găsesc la

[1] Despre activitatea lui în această calitate şi pentru amănunte biografice — a murit la 1685, însă data naşterei ne e necunoscută — v. articolele publicate de L. Vié în *Revue de Comminges*, Saint-Gaudens, XXVIII (1913), 191 şi 321 urm.; *Bulletin de la Société archéologique du Midi de la France*, Toulouse, n-rul 43 (1914), 230 urm.; *Recueil de l'Académie de législation*, Toulouse, seria a 4-a, t. III (1923), 92 urm.; t. V (1925) 1 urm. (asupra acestui din urmă articol mi-a atras atenţia Fr. Galaberi, conservatorul Bibliotecei municipale din Toulouse).

Toulouse şi acum vre-o doi ani H. Omont, conservatorul secţiei manuscriselor dela Biblioteca Naţională, a avut bunătatea de a-mi înlesni consultarea unuia din ele la Paris. In călătoria de cercetări pe care am făcut-o în iarna aceasta, oprindu-mă la Toulouse, am putut avea la îndemînă tot cît se păstrează dela de Froidour la Biblioteca municipală de acolo şi să copiez descrierea celor văzute de dînsul în Soule. Ea se găseşte în ms. 645, pe foile 5-42, precedată (pe foaia 4) de o hartă a acestui ţinut, mai mult o schiţă, făcută în grabă; după textul descrierei — copiat de o mînă streină — urmează o scurtă notiţă despre pădurile din Soule, aceasta cu scrisoarea, măruntă, chiar a lui de Froidour (neconţinînd nimic mai interesant, nu am crezut necesar să fie reprodusă). Acelaşi manuscris cuprinde, dela f. 49, o hartă a ţinutului Labourd şi *Memoire de la visite des bois du Pays de Labourd;* pe urmă (f. 54): *Memoire du Pays de Labourd*, iar mai departe (f. 57): *Relation d'un voiage fait au Pays de Labourd*, datată din 14 oct. 1672 [1]; la sfîrşit (dela f. 66) se găseşte *Memoire du Pays et des Estats de Nebousan*, purtînd data de 15 iunie 1670 [2]. Memoriul despre Soule nu ni se spune cînd a fost scris, dar ţinînd samă că celelalte două, despre Labourd şi Nébouzan, sînt din 1670 şi 1672, îl putem data pe la 1671.

Pe cînd alte însemnări de călătorie ale lui de Froidour au atras mai de mult atenţia şi au fost publicate [3], acelea despre Soule au rămas inedite — numai două mici fragmente

[1] Aceasta din urmă s'a tipărit de P. de Castéran, *Les Pyrénées centrales au XVII-e siècle: Lettres écrites par M. de Froidour... à M. de Hericourt et à M. de Medon*, Auch, 1899 (extr. din *Revue de Gascogne*), 203 urm.

[2] A fost publicat de J. Bourdette, în *Revue des Pyrénées*, III (1891), 94 şi 387 urm.

[3] nl cartea lui P. de Castéran, citată mai sus, a fost reprodus şi ms. 643 dela Toulouse, iar J. Bourdette a publicat (după ms. 646) şi memoriul despre Bigorre: *Mémoire du Pays et des Etats de Bigorre, par L. de Froidour*, Paris-Tarbes, 1892.

au fost tipărite de P. de Castéran [1]. Pînă acum referinţele pentru cunoaşterea acestei provincii meridionale a Franţei în secolul al XVII-lea au fost luate din alte izvoare [2], dar însemnările lui de Froidour ne dau mai multe ştiri şi se presintă ca o monografie destul de amănunţită, aşa că tipărirea lor aici mi s'a părut că poate folosi cercetătorilor. Mă gîndisem să dau numai pasajele referitoare la păstorit (v. mai departe, pag. 216-218, 224, 228), ca un adaus la ce am relevat altădată în această privinţă, dar pentru că textul nu se întinde pe prea multe pagini am crezut că e mai bine să-l reproduc în întregime. Chiar dacă uneori interesează mai mult pe istorici [3], sînt părţi care au importanţă etnografică în afară de acelea despre vieaţa păstorească — şi acestea concordă cu cadrul revistei. Textul cuprinde şi cîteva cuvinte care pot interesa întru cîtva pe filolog — le-am relevat în note —, astfel că şi pentru aceasta am căutat să-l dau fără amputări. Am păstrat felul de scriere din manuscris, îndreptînd numai cîteva erori evidente, suprimînd accentul unde nu-şi avea rost (d. e. *éstant*, *éxcellent* etc.) sau punîndu-l unde lipsia şi era nevoie de el

Memoire du Pays de Soulle

Le Pays de Soulle est une ancienne dependence du duché et du gouvernement de Guienne, portant tittre de vicomté, qui est du ressort du Parlement de la generalité et de l'Intendance de Bourdeaux, pour ce qui regarde le temporel, et du diocese d'Oloron pour ce qui concerne le spirituel.

C'est un petit pays fort estroit ou, pour mieux dire, ce n'est

[1] *L'œuvre de M. de Froidour au XVIIe siècle*, Toulouse, 1896, 57-59.

[2] In special din *Mémoires des intendants Pinon, Lebret et de Bezons sur le Béarn, la Basse-Navarre, le Labourd et la Soule*, Paris, 1906.

[3] De pildă, unde se vorbeşte de răzvrătirea preotului Matalas — după adevăratul lui nume Bernard de Goyhénèche —, cunoscută de altfel şi din alte izvoare (v. articolul lui J. de Jaurgain, *Les capitaines châtelains de Mauléon*, în *Revue de Béarn, Navarre et Lannes*, II (1884), 279 urm.).

qu'une seule vallée serrée entre le Bearn, qui le confronte au levant, et la Basse-Navarre, qui le confronte au couchant. Il prend naissance soubs les montagnes de la Haute-Navarre, qui lui servent de borne au midy, et aboutit au Bearn du costé du septentrion, une lieue au dessus de la jonction de la riviere du Saison, dont tout ce petit pays est arrosé, avec le gave d'Oleron ou Sauveterre, neuf à dix lieues au dessus de Bayonne. Il contient en longueur, depuis Ossaraing, qui est au pied de la vallée montant jusques aux ports de Sainte-Engrace et de Larraun qui sont à l'extremité, sept lieues de pays ou environ et en largeur deux lieues, plus ou moins, aux endroits les plus larges, diminuant à proportion qu'on descend, en telle sorte qu'il finit en pointe au pied de la vallée. La plus grande estendue est à la teste du pays, où les grandes montagnes qu'il y a, faisant divers vallons qui aboutissent à la plaine, renferment quantité de villages, qui n'y sont pas moins frequents que si le pays estoit aussi large et aussi abondant que les meilleures contrées du Royaume.

Ce qu'on peut appeller plaine suit le cours du Saison et va, en montant, jusques à une demie lieue ou environ au dessus du Chasteau de Tres-villes. L'endroit où elle est plus large ne contient pas un demi quart de lieue de Gascogne et, au pied, elle n'est pas large de cinq cens pas ; tout ce qui est à droitte et à gauche sont montagnes fort hautes du costé de l'Espagne ou, pour mieux dire, de la Haute-Navarre, qui diminuent de hauteur à proportion qu'on descend vers la plaine.

Le pays est tres peuplé. Il n'y a qu'un seul lieu qui porte le nom de ville et qui en est la capitalle, sçavoir Mauleon, quoy qu'elle ne soit fermée ny murée. Il y a, en outre, six bourgs et cinquante quatre petits villages, tous presques situez dans la plaine et tres peu dans les montagnes, qui sont à droitte et à gauche. Les bastiments par le dehors ne sont pas desagreables. Ils sont tous faits de pierres ou de cailloux communs au pays et couverts de bardeaux. Mais, comme les architectes de ce pays ne sont pas les plus habiles gens du monde, le dedans des maisons n'a pas le mesme agréement. Il n'y a que le bois de chesne dont on se serve pour bastir.

La plaine et tout ce qu'il y a de vallons enfermez dans les basses montagnes est parsemé de boucquets de bois de chesne, venant de complans. Les meteries y sont environnées d'arbres plantez à la ligne et les grands chemins semblent la plus part des allées faites à plaisir. Il n'y a presque point d'habitant, pour peu accomodé qu'il soit, qui n'ait dans son fonds du bois suffisamment pour l'entretien de ses bastiments, pour son chauffage,

pour tous ses autres besoings et mesme pour donner du gland pour la nouriture de quelques porcs. Du reste, pour ce qui est de ces basses montagnes, ce ne sont que des landes plantées de fougere, de bruyere ou de tuye, et en quelques endroits de tausin, qui est une espece de chesne moins bonne que le chesne franc, qui se tient ordinairement rabougry, produit rarement du fruit, et toujours en tres petite quantité. Les hautes montagnes qui aprochent des ports sont partie plantées de bois de hestre, sans meslange d'aucun autre bois, et qui ne sert que pour le chaufage; partie des pascages; partie des rochers nuds, selon leur exposition, ce qui regarde le midi se ressentant de l'ardeur du soleil et ce qui est exposé au septentrion estant, pour l'ordinaire, garni de bois.

Toutte la contrée est fort arrosée, car comme le pays est fort bossu il y a dans tous les vallons de petits ruisseaux qui presque tous aboutissent au Saison; cette riviere, jusques à Mauleon, n'est, pour ainsi dire, qu'un torrent continuel, mais depuis Mauleon jusques au bas de la vallée elle pourroit à peu de frais estre tres commodement rendue navigable, si le pais avoit de quoy debiter ou s'il y avoit quelque bonne ville ou un peuple assez nombreux, pour y faire le debit des danrées et des marchandises que cette navigation pourroit y faire aborder.

La proximité des montagnes où se forment les nuages, les pluies, les neiges et les gresles incommodent tout ce pays, d'autant plus que le territoire est desja de soi mesme fort froid et fort maigre. On trouve par toute la plaine les cailloux à un pied et demi ou deux pieds dans terre et par toutes les montagnes le tuf ou la roche vive, d'où vient que la terre y est d'un tres petit raport. Ce n'est qu'à force de la travailler et de la grande quantité de fumier qu'on y respand qu'on la rend fertile. La plaine est assés bien cultivée et il y a peu de terres labourables dans les vallons qui sont de costé et d'autre, mais on se donne tant de peine à leur culture, aussi bien que de celles de la plaine, que les terres portent regulierement tous les ans du bled ou du gros millet, alternatifvement; ce sont les seules especes de grains que j'y aye veües. Le petit millet y est deveneū rare depuis que les paysans se sont accoustumez au gros, que nous appelons en France du bled de Turquie. Les preries n'y sont pas communes et, comme par ce moien il y a peu de paille et peu de foing dont on puisse faire du fumier, les paysans font tous les ans des recoltes et des moissons de fougere, de bruyere et de tuye, qu'ils vont faucher dans les landes des montagnes qui servent à cet usage; chacun sçait les endroits où il doit en couper et on les seme

dans les escuries, dans les cours des maisons, dans les reües et dans les grands chemins, pour les reduire en fumier et en fumer les terres dans les saisons.

Les vignes sont tres rares dans toute cette contrée, mais il y a quelques vergers dans la vallée, que j'ay trouvé la plus part en assez mauvais ordre et j'ay mesme apris qu'on ne tenoit point de pepinieres pour les entretenir ou pour les renouveller de temps en temps, mais que les paysans du Labourd y venoient, dans les saisons que l'on a coustumé de faire les complans, vendre de jeunes antes et que le bon marché auquel ils les debitent ordinairement y avoit causé cette negligence. On y faisoit grand cas cy devant de ces vergers par ce que, n'y ayant pas de vignes, on y faisoit du cidre et mesme une espece de breuvage qu'on y apelle de la pommade[1] ou du petit cidre, qui est une mixtion d'eau et de pommes, qui servoit à la boisson. J'ay veū mesme que l'on fait encore de l'un et de l'autre et je me suis trouvé au pays dans le temps de cette vendenge, mais on commence depuis quelques années à y planter de la vigne et, d'ailleurs, comme le pays s'augmente en nombre de peuples, les habitans qui songent à pourvoir au plus necessaire commencent à destruire les vergers qui donnoient à boire, pour les mettre en terres labourables qui donnent de quoy menger.

Les grains qui s'y levent, quelque abondance qu'il y ait, ne sont jamais suffisants, à ce qui'on dit, pour la nourriture des peuples. Ils ont coustumé d'en prendre ou en Espagne ou du costé de Bayonne, de Bearn, de Chalosse et des Landes, selon qu'il se trouve à plus juste prix. Il en est de mesme du vin. On y tient peu de volailles et je n'ay remarqué dans tout le pays, que j'ay parcouru fort exactement, qu'un seul coulombier et mesme tres petit. J'ay aussi apris que le gibier y estoit tres rare et il faut avouer aussi de bonne foy qu'on y fait tres mauvaise chere; on y est reduit à la vache, au mouton et au pourceau, qui sont trois sortes de viandes qui n'y sont pas mauvaises. Quoy que la bestail y soit tres petit, on peut dire qu'il n'y a que la maison du comte de Trois-villes où l'on menge particulierement depuis que l'abbé y est; encore est il obligé de faire la plus grande partie de ses provisions ailleurs et s'il y avoit encore une maison où l'on fist une depence semblable à celle qui se fait en la sienne, cela seroit capable d'affamer le pays.

[1] Alte exemple de *pommade* au acest înțeles v. în dicționarul lui Godefroy, s. *pommée* 2.

Le pasturage y est tres maigre, par ce que la terre qui est froide en pousse peu pendant le printemps et la chaleur pendant l'esté estant retenue dans les valons y est sy violente qu'elle consume tout. Sans le secours des montagnes qui sont soubs les ports, où les bestiaux se retirent depuis la St. Jean jusques à la fin de l'automne, il faudroit deserter le pays. La plus part des habitans ne tiennent de gros bestail qu'autant qu'il leur en faut pour la culture de leurs terres. Ils vendent les bœufs et conservent autant qu'ils peuvent les vaches, dont ils se servent pour le labourage, et quand elles sont vieilles ils les engraissent, pour les vendre, et souvent les sallent pour leur usage particulier; c'est pour cela qu'ils s'imagineroient faire un crime s'ils tuoient un veau. Comme les vaches sont occupées au travail et au labourage et que, d'ailleurs, les pasturages sont tres maigres, elles rendent peu de lait, elles n'en ont qu'autant qu'il en faut pour la nourriture de leurs veaux et ce qu'elles en donnent au dela sert à la nourriture des paysans, de sorte qu'il ne se fait point de beurre en Soulle et qu'il n'y en a point que celuy qu'on y porte de la vallée de Campan ou du Lavedan, qui est une contrée de la Bigorre. Les troupeaux de bestes à laine y sont assez communs. Les plus considerables sont de cent, six vingts ou cent cinquante, tout au plus, et on ne peut pas en tenir de plus grands à cause de la rareté des foings et des autres fourages. Il y a encore quelques chevres, mais en petit nombre. Le scrupule des gens de ce pays pour la tuerie des agneaux est egal à celuy qu'ils ont de tuer un veau et il n'y a que les chevreaux auxquels ils ne pardonnent pas. Le lait que l'on tire des brebis, des chevres et du peu de vaches superflues que l'on tient dans la montagne s'employe à faire des fromages secqs, dont partie se consume dans le pays et partie dans la Basse-Navarre et aux environs. Ce qu'il y a de plus commun sont les porcs, qui y sont petits, mais excellents, en telle sorte que les meilleurs jambons du Royaume, après ceux de Ladontan [1], sont ceux de Soulle. Ils sont connus soubs le nom de jambons de Bayonne et il n'est pas mal à propos de remarquer qu'encore que cette ville soit si fameuse et si renommée par ses jambons, neanmoins il ne s'y en fait presque point, mais on y debite ceux qui y sont portez du Labourd et de la Basse-Navarre, où il s'en fait quantité, et de la Soulle, d'où l'on en porte peu, par ce qu'elle en est plus esloignée. Noue croyons en France qu'on a dans ce pays quelque methode particuliere pour donner à ces jambons la belle chair et le bon

[1] Trebue cetit *Lahontan* (comună din arondismentul Orthez).

goust qu'ils ont, mais on n'y fait rien plus que ce que l'on fait aux nostres: on les salle, on les laisse dans le sel quinze jours ou trois semaines, on les en tire et on les fait seicher à la cheminée, de mesme qu'on le pratique chez nous. Leur bonté vient de la nourriture du pays et cela est si vray que lorsqu'on y tue quelque porc nouvellement achepté en Armagnac, d'où particullierement les habitans de la Soulle ont accoustumé de les prendre jeunes, les jambons n'en valent rien et sont semblales aux nostres.

Pour ce qui est des chevaux, ils y sont aussi rares que le foing et l'avoine. Ils sont aussi tres petits, viennent la plus part de la Haute-Navarre et sont estimez meilleurs que ceux du Bearn. Il y a quelques particuliers qui en nourrissent parmi les autres bestiaux.

Quand à la maniere dont on nourrit le bestail, elle est à peu pres semblable à celle qui se pratique dans tous les pays qui sont le long des Pirenées. Premierement, il faut sçavoir qu'aussitost que les grandes chaleurs sont acrues, ce qui arrive ordinairement à la St. Jean, personne ne retient chez soy que les bestes de monture et celles qui servent au labourage et qu'on envoye generalement tous les autres bestiaux dans les montagnes qui sont soubs les ports, où on les tient jusques à ce que les neiges les en chassent. Il y a pourtant de distance en distance des especes d'estables qu'on appelle dans le pays des coyalarts [1], où les pastres et leurs bestiaux se retirent pendant la nuit, et sont quatre mois entiers sans descendre. Ces coyalarts apartiennent à quelques gentishommes qui seuls ont droit d'en avoir, et, moiennant quelque petite retribution qu'on leur paye pour chasque teste de bestail, chacun a droit d'y aller faire pasturer ses bestiaux, sans qu'il soit loisible d'y en introduire d'estrangers. Il n'y a que le Roy et les dix principaux gentishommes du pays, qu'on appelle potestats, à qui cela soit permis et la quantité que chacun en peut mettre est reglée. Aussitost que la neige paroist, les bestiaux descendent et viennent menger les herbes que les basses montagnes humectées par les pluyes ordinaires de l'automne ont repoussées après la secheresse de l'esté. Quand le froid s'est augmenté et que la neige commence à couvrir les basses montagnes, aussi bien que les hautes, on les fait descendre dans les plaines, où pendant quelques jours ils mengent les herbes que les terres qui ne sont pas ensemencées produisent. L'hiver

[1] Asupra acestei forme, alături de *coyolar* etc., v. A. Thomas, *Nouveaux essais de phil. franç.*, 191, 228.

estant venu, on fait tout sortir du pays et descendre dans les contrées plus basses, comme dans la Gascogne, dans la Chalosse et jusques le Bas-Armagnac et dans les Landes, où les bestiaux sejournent jusques à ce que le soleil du printemps ait fondu les neiges qui couvrent les basses montagnes. Pour lors chacun fait revenir ses bestiaux de tous costez et on les retient dans les plaines pendant quinze jours ou trois semaines, leur faisant paistre les nouveaux herbages que les terres qui ne sont pas ensemencées ont produittes, pour donner le temps aux basses montagnes d'en produir. On les fait monter ensuitte aux basses montagnes, jusques à la St. Jean, que la chaleur et la seicheresse les en chasse pour reprendre les hautes, et la mesme chose se pratique ainsi successivement toutes les années.

Au reste, comme ce pays est peu abondant et de fort petit raport, il y est aussi fort peu chargé. Il estoit cy devant sujet à la taille et la tradition est qu'elle y estoit fort modique, mais comme il souffrit considerablement pendant les guerres de François premier, à cause du voisinage de l'Espagne, il en obtint une decharge entiere, dont il jouit encore à presant. Il ne s'i paye aussi ny taillon, ny gabelle, ny autre imposition quelconque. Les peuples se servent du sel de Bearn ou d'Espagne, comme bon leur semble, et ne payent que les droits qui dependent du domaine, qui peuvent monter à quatre mil livres, et que les gages du gouverneur, qui montent à une pareille somme.

Les habitans y sont aussi tres sobres; il ne sera pas difficile de le croire après ce que j'ay dit de la mauvaise chere que l'on y faisoit, mais je remarquerai de plus que la plus part des honnestes gens que j'ay veü dans ce pays m'ont assuré que les paysans les plus accomodez ne mengeoient pas par année quatre boisseaux de bled, et le boisseau ne pese que quarante livres. Ils vivent la plus part du gros millet, dont ils font une espece de pain ou gasteau qu'ils appellent de la millasse; le goust en est tres bon, particulierement quand il est paistry avec du lait, mais il est fort lourd sur l'estommac et il en faut menger tres peu pour en estre rassasié. Quoy qu'ils n'ayent point de beurre, ils consument tres peu d'huile et, en un mot, ils se passent de ce qu'ils ont; pourveü qu'ils ayent de quoy menger, quoy que ce soit, ils sont contents. Ils ne sont pas plus delicats en fait de boisson; lorsque le vin, le cidre et la pommade leur manquent, ils boivent l'eau facilement et sont aussi contents que s'ils avoient beü le meilleur vin du monde. Mais quelque disette qu'ils ayent, ils sont assez propres en leurs petits meubles, surtout en linge. La chanvre n'estant pas commune chez eux, ils sement chacun

du lin autant qu'il en faut pour leur mesnage, pour leurs habillements et pour leurs autres necessitez. Il n'y a pas de paysan, si miserable qu'il puisse estre, fust il Cagot—c'est une espece de gens dont je parleray dans la suite—, qui n'ait quelque dousaine de serviettes fines, blanches comme la neige et rayées de fil vert. Ils ont tousjours un pain blanc, qu'ils renouvellent à chasque fois qu'ils font leur pain, afin qu'il soit frais; ont tousjours du fromage ou quelques fruits et quelques bouteilles de vin ou de cidre fin, c'est à dire qui n'a point esté meslé d'eau, pour pouvoir presenter la collation à quiconque passe ou s'arreste chez eux. J'ay moy mesme espreuvé plusieurs fois cette honnesteté chez plusieurs paysans.

La religion du pays est la catholique, sans aucun meslange de la huguenotte, du moins les Huguenots y sont en si petit nombre que ce n'est pas la peine d'en parler et le peu de gens qu'il y a qui la professent n'en sont pas originaires. Ils sont fort devots, à ce qu'on m'a dit; leurs prestres neanmoins sont assez gaillards et si on en veut croire les moynes du Bearn et les capucins qui depuis peu se sont establis à Mauleon, il y a quantité de sorciers et sorcieres, aussi bien qu'en Bearn. Leurs eglises se ressentent de la pauvreté de la contrée. Ils ont une coustume regulierement observée partout: de mettre des croix de marbre brut ou d'autre pierre dure proche des fossées des morts. On voit par tous les cimetieres de ces croix rengées par ordre, chasque famille ayant sa place. On y plante en outre de la sauge, comme si cette herbe avoit quelque vertu pour preserver les corps de la pourriture.

La langue vulgaire est la basque; plusieurs neanmoins y parlent françois, gascon et bearnois et mesme quelques uns espagnol.

Le peuple y est bien vestu: les hommes la plus part à la bearnoise, portant le berret, les cheveux cours, la petite fraise, les chausses froncées et la houpelande bearnoise, qui est une tunique à laquelle est attaché un capuchon à peu pres semblable à celuy des capucins. Les femmes, pour la plus part, y sont habillées d'estoffes blanches, doublées et chamarrées de grandes lizieres noires ou violettes, portent des coletz ou fraises qui leur cachent la gorge et ont pour coifures des capuchons, les unes d'une couleur, les autres d'une autre, qu'elles redoublent sur leurs testes quand elles veullent se mettre à leur aise et se donner de l'air, et font voir leurs cheveux pendants par derriere et nouez en tresse. Les couleurs bleue, coulombine et de brend d'oison y sont aussi fort en usage et ce qu'il y a de plus desplaisant est que tous portent de gros sabotz fort vilains.

Les femmes y sont mieux faites qu'en Bearn et d'aussi bonne humeur, à ce qu'on dit. Ils sont tous disposts comme des Basques, ennemis des nouveautez, jaloux de leurs franchises, courageux et portent tous le poignal, qui est un poignard long d'un pied ou environ, large comme nos plus larges espées, et le fusil. Le port d'armes leur est permis d'ancienneté, tant à cause qu'ils estoient environnez des ennemis de la France, qu'à cause du privilege qu'ils ont de chasser, pour se deffendre contre les bestes sauvages, qui sont fort communes chez eux. Ils sont tous fort adonnez au travail et surtout à la culture des terres et à la nourriture du bestail et, comme d'ailleurs, ils sont fort glorieux cela fait qu'il n'y a point de gueux dans toute la Soule et que personne n'y mendie.

Ils ont tres peu d'artisans et seulement ceux dont il n'est pas possible de se passer, comme massons, charpentiers, serruriers, cordonniers, tailleurs et mareschaux; il n'y a nul lanefice d'estoffes, ny de bas, ny de bonnets. Les seuls moyens qu'ils ont pour attirer de l'argent chez eux consistent en la vente de quelques beufs du costé d'Espagne, en la vente de leurs laines aux marchands d'Oloron et au debit de leurs porcs, qu'ils vendent en Espagne et en Bearn et quelques fois à Bayonne. C'est en cela que consiste leur principale ressource. Il faut aussi demeurer d'accord qu'après la culture des terres ils n'ont rien plus eu recommandation que la conservation du bois de chesne, qui leur donne du gland pour les nourrir. Toutes les meteries qui sont à la campagne, comme je l'ay desja dit, et mesmes plusieurs maisons des bourgs et villages ont à leurs portes de petits boucquets qui servent non seulement à l'ornement de leurs maisons et pour leurs necessitez, mais surtout pour la nourriture de ce bestail; ils ont mesme de grands territoires plantez ou, pour mieux dire, ils ont de grands vergers de chesne qu'ils emondent, qu'ils esbranchent et qu'ils cultivent en la maniere qu'ils croyent estre la meilleure pour faire produire aux arbres une plus grande quantité de glands.

Plusieurs d'entre eux vont travailler en Espagne à la culture des terres, des vignes, des jardins et des vergers; ils y fauchent les prez, font les recoltes des bleds, des vins et des huiles; surtout ils sont excellents ouvriers pour becher et remuer la terre et ils s'y occupent aussi à faire ou à reparer les fossez que l'on fait ordinairement pour la closture des terres. Comme pendant tout l'esté les peuples du Labourd, adonnez à la mer et à la peche, sont hors du pays, ils vont en leur absence faire chez eux les mesmes travaux et par ce moien raportent de l'argent chez

eux. L'incommodité qu'ils ont en travaillant en Espagne est que la monnoye y est tres grossiere, est differente en chasque royaume et n'a point de cours ailleurs, de sorte que ces paysans qui veritablement sont tres bien payez de leur salaire et mesme au double de ce qu'on a coustumé de leur payer en France, se trouvant chargez de la racaille [1] avec laquelle on les paye, sont obligez d'en donner le double pour la changer en or ou argent qu'ils puissent transporter, quelque fois mesme ils en acheptent des chevaux. Mais comme il est deffendu en Espagne de transporter l'argent hors du royaume ou d'en tirer les chevaux, il arrive souvent que ces miserables, estant rencontrez ou avec leur argent ou avec leurs chevaux, s'ils en ont achepté, sont surpris par les gardes de la douanne et perdent tout le fruit de leur travail. Quoy qu'il en soit, il leur en couste tousjours quelque chose; il n'y a pas de François, qui entre en Espagne ou qui en sorte, à qui il n'en couste un real et, pour peu qu'il porte de marchandise, qu'il ne luy en couste deux, trois ou quatre, sans comprendre les droits de la douanne. Nous ne souffrons pas en France qu'on en use de mesme à l'egard des Espagnols qui y viennent ou qui en sortent et je ne sçavois assez m'estonner que cette nation qui a tant de gloire fasse de si grandes bassesses.

Pour ne rien obmettre de tout ce qui concerne la Soulle, je crois qu'il est à propos de remarquer que comme les habitans ne payent aucuns subsides ils estoient cy devant d'autant plus accomodez et d'autant plus à leur aise que la guerre de Cathalogne les avoit fort enrichis, par le grand debit qu'ils faisoient de leurs bestiaux et de leurs porcs aux Espagnols, pour l'entretien de leurs troupes. Mais deux choses les ont ruinez: la premiere est un emprunt qu'ils firent d'une somme considerable, pour rembourser Monsieur le comte de Tres-villes de la finance qu'il avoit payée pour l'engagement qui luy avoit esté fait du domaine. Le pays plaida longtemps, au conseil, pour estre receü à le rembourser, en pure perte, comme ont fait plusieurs communautés de ces provinces, pour ne pas tomber entre les mains d'un seigneur particulier et n'en avoir point d'autre que le Roy. Mais quelque justice qu'il y eust en sa demande, il en fut debouté; le remboursement ne fut donc pas fait et l'argent fut mal employé et entierement consumé par des deputez qui furent à Paris. La seconde cause est que comme ceux qui avoient cautionné pour le pays, lorsque cet emprunt fut fait, se trouvant contraints pour le payement de cette somme, furent obligez de poursuivre

[1] De notat înțelesul special pe care îl are aici *racaille*.

leur recours contre le pays. Un fol de prestre, nommé Matelas, curé de Montcayole, exita le peuple à sedition; la Cour, pour esteindre promptement le feu que ce malheureux prestre y avoit allumé et qui avoit peü avoir des suittes fascheuses, y envoya trois ou quatre cens chevaux commandez par Don Joseph Calvo, capitaine catalan, qui y sejourna pendant un mois, songeant bien plus à piller et à faire ses affaires qu'à prendre Matelas, comme il le pouvoit faire des le premier jour qu'il entra dans la Soulle. Je crois mesme qu'il y seroit demeuré toute sa vie s'il y eust peü trouver de quoy subsister et de quoy piller ou si les habitans de Mauleon, qui estoient demeurez fermes dans le service du Roy, ayant reconnu ses manieres d'agir et voyant qu'il y alloit de la ruine entiere de leur patrie, ne se fussent resolus de se delivrer eux mesmes de cette guerre. Ils s'assemblerent plusieurs habitans avec toutte la jeunesse du lieu et quelques paysans des environs, qui n'estoient pas du party des seditieux, soubs les ordres du vicomte de Saint-Martin, gentilhomme bearnois qui commande au chasteau de Pau et qui est lieutenant de Mr. le comte de Toulonjon, au gouvernement de Soulle, et furent attaquer Matelas, qui s'estoit retiré dans la maison noble de Gentin, qui est au milieu du bois dans la plaine. Celuy cy, croyant se mieux deffendre, monta d'abord au premier estage, mais les attaquants, ayant abordé le premier sans perte d'aucun homme, n'y ayant eû que deux blessez, mirent le feu au plancher et l'obligerent à se rendre avec son monde. On le prit, avec quatre ou cinq autres, et on laissa sauver le reste. Son procès luy fut fait et à ceux qui furent arrestez il fut condamné à avoir le col coupé, un degan, qui est une espece de quartenier, à estre pendu, un sien neveu et un autre paysan furent condamnez aux galeres, et par ce moien toute cette guerre fut finie, le Roy ayant accordé emnistrie[1] generale aux peuples.

Un desmelé de Mr. le comte de Tres-villes, engagiste du domaine, avec Mr. de Belsums, qui estoit chastellain et gouverneur de Soulle, pour raison du chasteau dont celuy cy vouloit jouir à cause de sa qualité de chastellain et gouverneur et que l'autre, à cause de sa qualité de seigneur par engagement, pretendoit luy apartenir comme une dependence du domaine, pensa attirer à ce petit pays une nouvelle disgrace, y attirant une nouvelle guerre. Chacun prenoit party pour l'un ou pour l'autre de ces deux messieurs et on se preparoit à en venir aux

[1] Curioasă alterare a lui *amnistie*: nu poate fi atribuită lui de Froidour, ci copistului.

mains, mais le Roy termina la querelle, ordonnant la desmolition du lieu qui l'avoit causée. Monsieur le comte de Toulonjon, qui depuis a achepté la charge de Monsieur de Bellesums, moiennant dix mil livres, n'a pas seulement fait restablir le chasteau, mais, de plus, a fait bastir une maison à Lixarre, où il s'est fait un assez joli logement. Mais ce qu'il a fait de mieux a esté de s'establir sur le pays, par un bon arrest du Conseil d'Estat, un appointement de trois mil livres, outre ce qu'il tire du Roy pour luy, pour son lieutenant et pour la morte-paye qui monte à sept cens cinquante livres. Monsieur le comte de Tres-villes, qui a trouvé en sa personne un homme mieux soustenu que Monsieur de Bellesums, l'a laissé establir sans trouble et, d'autre costé, a fait ses affaires, ayant fait eriger sa terre de Tres-villes, qui n'estoit rien auparavant, en comté et y ayant fait unir les villages de Tardets, Villenave, Haux, Restoue, Laguinge, Atteraye, Lic et Chabart et Aussas, qui dependoient du domaine du Roy, avec la montagne Dubarlanes, qui en dependoit aussi, mais qui estoit en contestation entre les habitans de Bearn et de Soulle.

Quoyque par la coustume il soit dit que tout le monde est franc, il y a neanmoins des remarques tres importantes à faire sur la difference des personnes dans ce petit pays. Premierement, il y a difference de la noblesse d'avec le tiers estat, comme partout ailleurs, et les gentishommes y sont appellez gentions hommes, cavez ou chevaillers et escuiers. Mais au lieu que dans les autres provinces de France la noblesse est attachée au sang et à la personne, elle est icy reelle et attachée à la possession de certaines maisons nobles et affranchies de tailles, d'ancienneté. Fussiés vous le dernier roturier de la province, si vous y possedez une de ces maisons vous estes reputé noble et jouissez des privileges de noblesse. Fussiés vous aussi gentilhomme comme le Roy, si vous ne possedez point de maison noble vous n'y jouissez d'aucune prerogative, non plus que le moindre paysan. En second lieu, ces maisons nobles sont de deux sortes. Celles du premier ordre sont en nombre de dix et ceux qui les possedent sont appelez potestats, comme qui diroit les puissances ou les principaux seigneurs et gentishommes du pays, et sont:

Premierement, le seigneur du Domec de Laccarry,
Le seigneur de Bimeinh, de Domasanh,
Le seigneur du Domec de Sibas,
Le seigneur de Olhaiby,
Le seigneur du Domec d'Ossas,
Le seigneur Amichalgun, d'Echarry,
Le seigneur de Genteinh,

Le seigneur de la Salle de Charrite,
Le seigneur d'Espès,
Le seigneur du Domec de Cheraute.

Tous les gentishommes sont juges du pays, en la maniere que je l'explicqueray cy après, et ont seuls le privilege de pouvoir faire entrer des bestiaux estrangers dans les pascages de la Soulle, sçavoir chacun un troupeau de brebis du nombre de six vingts et un bellier, soixante truyes et le verrat, trente vaches et un taureau et quinse juments avec l'estallon. Le chastelain qui est le gouverneur et le chef de la justice du pays peut y en faire entrer le double.

Les maisons du second ordre donnent la noblesse avec droit de juger et l'on appelle ceux qui les possedent juges jugeans. Ils sont juges du pays, de mesme que les potestats. Ces maisons sont :

Premierement, la maison noble de Montory,
Celle de Tardets,
Celle de Trois-villes ; Latxagne, de Laguinge ; Etchecapart [1], de Restouc,
La maison noble d'Undurin, de Haux,
Celle d'Urrutigoyn, de Lichans,
Celle de la Salle de Sibare,
Celle de Mendisquet, d'Allos,
Celle de Jorgain, d'Ossas,
Celle d'Ataguy, d'Alsay,
Celle d'Etcheberry, dudit lieu,
Celle de Gorritepé, d'Aisabety, et celle d'Etchebarné, dudit lieu,
Celle de Harismendy, de Souharrette,
La commanderie d'Ordiarp,
La maison noble d'Ahetie, dudit lieu,
Celle d'Urrutie, d'Aussuruc,
Celle d'Etcheberry, du Suhare,
Celle de Berreterreche, Etcheberry, Jaureguycahar et Jaureguiberry, de Menditte,
Celle de Sauguis,
Celles de Boherre et de la Salle de Saint-Estienne,
Celle de la Salle de Gotein,
Celles du Domec et de Jaureguiberry, de Libarren,
Celle d'Arrocain, de Gareindein,
Celle de la Salle et de Jaurigoyen, de Cheraute,
Celle du Domec de Vindos [2],

[1] Scris astfel, ca și mai departe (225), pentru *Etchécopar*.
[2] Adică *Viodos*; tot așa la pagina următoare. Numele de localități

Celle du Domec Ouismendy, Carrere et de Saldun, d'Avense,
Celle de Berreity, de Laruns,
Celle d'Otzergain, de Monicayole,
Celle du Domec et de Jaureguiberry, d'Undurin,
Celles de Casenave, Ellissague et de Golard, de Charite,
Celle de Gestas,
Celle de la Salle de Ribarreite,
Celle d'Aroue, Olhassarry et Rospide, audit lieu d'Aroue,
Celle d'Oyhenard, d'Etcharry,
Celle de Domesanh et celle de Garat, du mesme lieu,
Celle de Berho, de Lohitsum, et celle de Barcuix.

La plus part de toutes ces maisons qui donnent le titre de potestat et de noble sont aujourdhuy possedées par des roturiers ; quelques unes sont tenues par des gentishommes de race, dont on m'a donné le memoire suivant : le potestat de Sibas ; Etchecapart, de Restoue ; Irigaray, d'Alsay ; Mendisquet, d'Allos ; Undurin, de Haux ; Behere et Salle, de Saint-Estienne ; Jaureguiberry et Brereche, de Mendite ; Jaureguiberry, de Libarren ; Arrocain, de Gaindurein ; Gollard, de Charrite ; Casamajor et Olhassary, d'Aroue ; Oyhenard, d'Etcharry ; Garat, de Domesainh ; Berho, de Lohitsun ; le sieur de Gestas ; la Salle de Ribarrette ; le sieur de Danesainh ; le sieur d'Ouismendy, d'Avense-de-bas.

Parmy toute celle noblesse il y en a peu de riche et il n'y a dans toute la Soulle que la maison de Tres-villes qui fasse quelque figure. Le pere du jeune comte de Trois-villes, qui est à la Cour, et de l'abbé de Trois-villes, son frere, a fait sa maison ; le nom de sa famille est de Peyré ; il estoit fils d'un marchant d'Oleron qui vint y achepter quelque maison noble ; il se mit dans les armes fort jeune, parvint aux charges par degrez, gagna l'affection du feu Roy Louis treizieme, auprès duquel il se rendit considerable par ce qu'ayant esté fort recherché du Cardinal de Richelieu il ne voulut jamais se donner à luy, ny entrer en aucun commerce audit lieu, disant qu'il estoit au Roy et ne vouloit despendre que [de] sa Majesté. Il estoit capitaine lieutenant de ses mousquetaires ; cette charge estant importante, le Cardinal Mazarin, après la mort de Louis treize, ne trouva pas à propos de la laisser longtemps entre les mains d'un homme si difficile à gouverner.

și de persoane nu sînt totdeauna exact redate ; le-am păstrat însă ca în manuscris ; cînd puteau fi ușor identificate, îndreptîndu-le numai cînd se îndepărtau prea mult de forma adevărată (d. e. *Ordiarp*, la pag. 228, cum trebue citit în loc de *Ordriup* din manuscris).

BIBLIOTECA UNIVERSITĂȚII -IAȘI-

Pour avoir pretexte de s'en deffaire il fit supprimer la compagnie et on la recompensa en argent, on luy donna en outre le gouvernement du pays de Foix, qui luy valloit quatorze mil livres de rente, avec la survivence pour l'un de ses fils et des benefices pour l'autre. L'amour de la patrie l'ayant rapellé à la maison de son pere, il a employé son argent à plusieurs acquisitions qu'il a unies à sa terre, presentement erigée en comté, et à se faire bastir une petite maison fort jolie, où il est mort depuis un an.

Pour ce qui est du tiers estat, jy ay remarqué trois ou quatre classes differentes.

La premiere contient les habitans du pays qui ont voix deliberative dans la Cour d'ordre ou, pour mieux dire, dans l'assemblée des estats du pays et c'est, à proprement parler, ce que nous appellons peuple.

La seconde classe contient les degans, qui sont en nombre de sept seulement et qui sont des officiers connus en France soubs le nom de quarteniers; ils sont nommez en chasque quartier par le peuple, qui doit les choisir le premier jour de may de chacune année, à peine de dix francs bourdelois d'amende envers le Roy par chasque jour de retard. Leur fonction est d'aller dans tous les lieux de leurs quartiers, advertir le peuple de se trouver aux assemblées quand le service du Roy ou du pays le requiert.

La troisieme classe est de ceux qui tiennent les fermances vesialaires. Pour entendre ce que cela veut dire, il faut sçavoir que le mot de fermance signifie maison ferme ou meterie; il faut sçavoir aussi que le mot de voisin en Soulle, de mesme qu'en Bearn, signiffie habitant et qu'ainsi fermance vesialaire c'est à dire une ferme ou meterie sujette aux habitans ou au service des habitans. Or dans le pays de Soulle il y a ainsi plusieurs meteries de cette sorte, dont les possesseurs sont tenus de rendre service au public et de faire tout ce qui leur est ordonné par les degans. Ce sont eux qui secourent les degans, lorsque les assemblées sont ordonnées, et ils vont chacun dans les lieux dont leurs fermes sont dependentes avertir de maison en maison tous les habitans de ce qui est à faire dans les occurrences. J'ay mis ces sortes de gens en la troisieme classe par ce qu'ils sont fort distinguez des autres habitans, en ce que quand ils possederoient des terrses nobles ils ne peuvent ny faire fonction de juge, ny exercer ou faire exercer la justice en leurs noms sur leurs vassaux et tenanciers.

La quatrieme classe est des Cagots, que les gens du pais disent estre descendus des Gots, qui après la victoire de Charles Martel sur les Sarrasins se retirerent en ces contrées. Il y en a

quantité en Bearn, Soulle et Basse-Navarre et peu en Labourd. On les souffroit d'abord dans ces païs comme de miserables gueux auxquels on donnoit la retraitte par charité; on les employoit aux œuvres les plus serviles, pour leur faire gagner leur vie, et ils estoient assez heureux de ce qu'on ne les tuoit point par ce qu'ils estoient les restes des ennemis les plus irreconciliables du païs et de la religion. Par succession de temps on s'est accoustumé à les voir avec d'autant plus de facilité qu'ils se sont convertis et ont embrassé la foy, mais on les a neanmoins tousjours tenu si bas qu'il ne leur estoit pas loisible d'entrer dans les eglises; ils avoient seulement la liberté, pendant qu'on celebroit le service divin, de se tenir aux portes; il ne leur estoit pas permis aussi de frequenter le monde et estoient regardez, pour ainsi dire, comme des pestiferez. Presentement on s'est radoucy à leur esgard, on les souffre aux eglises, mais ils y sont derriere les autres; ils ne s'allient qu'entre eux et le mespris qu'on a pour eux est si grand que la fille la plus gueuse du païs ne voudroit pas se marier avec le plus riche des Cagots; en un mot, il n'y en a pas encor d'exemple, depuis tant de siecles qu'il y a que ces miserables se sont retirez dans ces contrées, et le temps n'a jamais peû effacer cette tache originelle. Ils commencent un peu à se familiariser par la frequentation, mais ils sont tousjours fort souples et fort soumis, servent tous ceux de la compagnie où ils se trouvent, sçachant qu'ils n'y sont que par tolerance, et la plus part sont charpentiers, violons ou tambourins.

Le chastelain est le chef des armes et de la justice du païs; il est ainsi appellé par ce qu'il est gouverneur du chasteau de Mauleon. Il a un lieutenant pour la conservation du chasteau et qui n'est chargé d'autre soing que de sa deffence et que d'entretenir la morte-paye qui y est establie. Il en a un autre pour le fait de la milice et qui en son absence la commande, quand le service du Roy le requiert. Il en a un troisieme, de robbe longue, pour l'exercice de la justice civille et criminelle de tout le païs. Lorsqu'il est sur les lieux, il preside à tous les jugemens et, en son absence, son lieutenant de robbe longue, qui en tout temps a l'instruction, le raport et la prononciation. Tous les potestats et tous les nobles n'ont pas seulement droit, mais mesme sont en obligation d'assister aux jugements, et pour cet effet doivent se rendre, sçavoir les potestats de huit en huit jours et les nobles de quatre en quatre, à Lixarre, où le siege de la justice est estably, pour y donner leurs avis; et on les appelle juges jugeans, comme je l'ay desja remarqué. Ils ne sont pas fort ponctuels à s'y rendre sy souvent, mais il y en a toujours quelques

uns qui s'y trouve, et quand il y a des affaires importantes on les y appelle et sont obligés de s'y trouver. Les appellations ressortissent pour le civil au senal de Bourdeaux ou de Dacx, au choix de l'appellant, et pour le criminel au Parlement de Bourdeaux, et il y a cela de particulier que le coupable n'y doit pas estre transferé, mais qu'il y doit estre jugé sur le procès; la coustume en a ainsi disposé avec un legitime fondement, parce qu'auparavant de la reunion de la Navarre et du Bearn à la couronne de France ce païs estoit enfermé de toutes parts dans des terres estrangeres, de telle maniere qu'il n'estoit pas possible d'en tirer le criminel qu'il n'entrast en païs de franchise, et toutes sortes de crimes seroient par ce moien demeurés impunis.

Outre le chastelain il y avoit cy devant quatre bailes royaux qui exerçoient la justice : l'un à Mauleon, un autre à Barcuix, un autre à Tardetz et le quatrieme à Montory, avec mesme pouvoir et jurisdiction que le chastelain ou son lieutenant à Lixarre et jugeant seuls toutes matieres civiles et les affaires criminelles, avec les jurats des lieux. Mais depuis l'erection de Tres-villes en comté il n'y en a plus que deux: un à Mauleon et l'autre à Barcux; les deux autres sont suprimez par l'union de Tardets et de Montory à ce comté, où Mr. de Tres-villes a son juge. Les nobles ou juges jugeants qui sont dans le ressort de ce comté sont en droit d'aller quand bon leur semble juger avec ce juge comtal, comme ils faisoient auparavant avec le chastelain de Soulle ou son lieutenant.

Pour ce qui regarde les affaires du païs, en general, elles se traittent dans la Cour d'ordre, c'est à dire dans l'assemblée des trois estats, qui se fait à Lixarre en la presence et en vertu du mandement du chastelain ou de son lieutenant, en son absence, après neanmoins que les affaires ont esté mises en deliberation entre les potestats et les nobles du païs, qui doivent en ces rencontres se rendre au siege de Lixarre, à peine d'amende et deliberer si les affaires dont est question sont d'assez grande importance pour donner lieu à la convocation de tous les estats.

Ceux qui ont droit d'y entrer, pour l'eglise, sont l'Evesque d'Oleron, qui est le diocesain, ou son official; l'abbé et le chapitre de Sainte-Engrace, qui y vient par le sindic du chapitre; le commandeur d'Ordiarp et le prieur d'Osseraing.

Pour ce qui est de la noblesse, tous les potestats et tous les nobles denommez au memoire que j'en ay raporté cy dessus ont droit d'y entrer; ils font un corps avec les eclesiastiques et n'ont qu'un mesme sindic.

Pour le regard du tiers estat, non seulement tous les habitans avoient droit d'y entrer, mais mesmes ils estoient en obligation de s'y rendre, à peine d'amende; il n'y avoit que les mareschaux, les menuisiers, les gardiens des bestiaux et les parens voisins et confreres de ceux qui mouroient le jour de l'assemblée qui en fussent exemps. Presentement on en usé d'une autre maniere et ils y viennent par certain nombre de deputez de chasque province, qui sont nommez en l'assemblée generale de la parroisse. Pour la convocation, après qu'une fois elle a esté resolue dans le conseil des potestats et des nobles, le chastelain ou le lieutenant delivre ses mandemens aux messagers, qui sont en nombre de trois et qui ont chacun leurs cantons, l'un en la Haute-Soulle, appellée au païs Sola Subiran, l'un au milieu de la vallée, au canton de l'Arbailhe, et le troisieme en la Basse-Soulle, au canton appellé La Barhoue; ces trois messagers ensuitte portent leurs ordres aux degans et les degans aux tenanciers des fermances vesialaires, lesquels vont de porte en porte, en chasque parroisse, indicquer le jour de l'assemblée, tant aux ecclesiastiques et aux potestats et autres nobles qu'à tous les habitans; on dispose du temps en telle maniere que les parroissiens en ayent suffisamment pour s'assembler et pour deputer. Au jour destiné, tous les ecclesiastiques, potestats, nobles et les gens du tiers estat, chasque corps assisté de son scindic, se rendent en la salle de l'audience, sans observation d'aucun rang; les seuls officiers de la justice qui y president y ayant leur seance reglée, les affaires s'y proposent par le president, les gens d'eglise et de la noblesse y deliberent et la pluralité des voix forme leur avis. Les gens du tiers estat, ayant escouté leurs raisons, se retirent avec leur scindic et deliberent entre eux avec leur scindic et la pluralité des suffrages forme de mesme l'avis du corps; s'il y a partage, les scindics font ce qu'ils peuvent pour concilier les avis; sinon, le tiers estat l'emporte. Lorsqu'il est question de quelques impositions pour quelque affaire que ce soit, pour le payement des apointements du gouverneur, pour quelque affaire qui survienne au païs, pour frais faits par les scindics ou autres qui auront eü l'administration des affaires publicques, pour logements, passages ou sejour de gens de guerre, elle est arrestée et reglée dans ces assemblées. Il s'en fait un departement sur tout le païs, à proportion des feux dont chasque parroisse est composée; le scindic du tiers estat en fait faire le recouvrement payé, tire quittance, rend ses comptes tous les ans par devant les officiers du pays et les presente ensuitte à l'intendant de la province, pour estre visez.

C'est aussi dans ces assemblées que la police generale du

pais est reglée sur les requisitions du scindic, mais outre cela les habitans de chasque degaire ou quartier et mesme de chasque parroisse ont droit de s'assembler et d'establir entre eux telle police que bon leur semble, pourveü qu'il n'y ait rien de contraire au service du Roy, au bien general du pais et à ce qui a esté resolu dans la Cour d'ordre.

Pour ce qui regarde le droit du pais et toutes les autres choses dont je n'ay point fait de mention dans ce memoire, se pourront aprendre par la lecture de la Coustume.

Quoy que j'aye veü et pratiqué tout ce qu'il y a de plus honnestes gens, [je n'ay pas] trouvé un seul homme qui m'ait peü dire aucune chose concernant l'antiquité de la Soulle, ny de quelle maniere elle a esté unie à la couronne de France.

Voicy l'estat de tous les lieux qu'elle contient.

Sfîrşitul lipseşte, dar cum s'ar fi redus la o simplă înşirare de nume, textul nu pierde nimic dacă se opreşte aici.

Ov. Densusianu

ÎNSEMNĂRI ŞI RECTIFICĂRI

Quelques noms romans de la prunelle

I. It. *prugna*

Meyer-Lübke constate avec raison, au n° 6799 de son *Etym. Wörterbuch*, que le prototype **prūnea* ne satisfait pas pleinement les formes dialectales italiennes et certaines autres formes romanes. Il y en a, en effet, qui présentent, d'un côté, le groupe *pr-* rendu par *br-* ou *vr-*, d'un autre côté la voyelle *ū* passée à *o*, *ō* et même à *e*, *i*: vén. véron. mant. bresc. Arcevia *broña*, crémon. *brõña*, mil. pav. valses. piac. parm. regg. mirand. réat. *bruña*, bol. *proña*, march. *vruña*, abruzz. *vruñe*, berg. *breñ*, borm. *bruñ*; eng. *brũna*; fr. Briançon *apruno*; port. *abrunho* etc. De même les dérivés: frioul. *bruñul*; bellun. *bruñoi*, pad. *bruñolaro*, berg. *bruñõl*, bresc. *broñõ'*, com. mil. pav. *bruñõ*, piém. *briñõ*, gén. *briñon*, teram. *broñolo*, calabr. *bruñara*, Piazza Armerina *brñolu*, San-Fratello *briñwola*; langued. *briñolo*; esp. *bruñola* etc.

En ce qui concerne le passage de *pr-* à *br-* ou *vr-*, il n'y a que quelques dérivés dialectaux italiens de *prūna* „braise" qui présentent ce changement anormal[1], et dont la raison n'est pas encore éclaircie. *Pr-* aurait dû se conserver intact, comme dans tous les mots romans dans lesquels le groupe initial *pr-* remonte à *pr-* latin. Quant à

[1] cf. Meyer-Lübke, 6779.

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

la présenee de *o*, *ō*, *e* ou *i* à la place de *ū* tonique, aucune raison valable n'en a été donnée, et pour cause. L' *ū* latin aurait dû également se maintenir intact, comme dans tous les cas analogues.

Toutes ces difficultés phonétiques sont écartées si, au lieu de s'adresser à **prūnea*, on considère aprūgna comme point de départ de ces formes romanes.

Le nom de prunus aprugna „prune de sanglier" doit avoir été donné à la „prunelle" à cause de son goût astringent, qui la faisait considérer comme une prune sauvage. On sait que les noms des fruits sauvages reçoivent parfois les épithètes „de cheval, de loup, de cochon" etc. La „prunelle" elle-même est nommée, en effet, à Bergamo *broña porkera* „prune de cochon", dans l'Aube *prune à cochon* et dans l'Orne *cochon*, tout simplement. De même, le fruit du „prunus fruticans" est appelé en fr. *prune de cochon*, et en langued. *pruno de porc*. En Suisse, le même fruit est nommé *Schweinkriechen*[1]. Du moment que la „prunelle" est appelée encore de nos jours, dans certains pays, „prune de cochon", il n'y a aucune raison de ne pas admettre que les Romains l'aient appelée, avant nous, „prune de sanglier".

Au point de vue phonétique, le groupe médial protonique *-pr-* de aprugna devait tantôt se maintenir, tantôt aboutir à *-br-* ou *-vr-*, selon les régions, tout comme dans aprilis, capreolus, co(o)p(e)rire etc. L'*ă* de aprūgna est rendu normalement par *o*, *ŏ*. Là où l'on rencontre *-u-*, la présence de cette voyelle s'explique par l'immixtion de prūnus.

II. ESP. *endrina*

Ni ce mot ni la forme cat. *andrina*, qui existait aussi en v. esp., ne se trouvent dans le dictionnaire étymologique de Meyer-Lübke et ailleurs non plus on ne s'est occupé, que

[1] Pritzel-Jessen, *Die deutschen Volksnamen der Pflanzen*, 315

je sache, de l'origine de ce nom de la „prunelle". Si l'on rapproche de *endrina*, *andrina* les formes des dialectes sud-italiens, Bari *(a)triña*, Cosenza *triña*, Foggia *triñi*, Potenza *latriño*, *triña*, sic. *atriñi*, Salerno *triña*, Avellino *atriñe*, *spina triña*, cal. *(a)triña*, *atriñi*[1], on constate aisément que l'on a affaire à des dérivés de ater „noir", sous les formes de **at(e)rīna*, **at(e)rīnea*. Le sens s'expliquerait par la couleur caractéristique de la prunelle, nommée ailleurs, pour la même raison, *spino nero (negro, neiro)* etc. et, dans certaines régions de la France, *épine noire*. Quant à la forme, le v. esp., cat. *andrina* remonterait à **atrina*, avec le passage normal de *-tr-* à *-dr-*. Reste à éclaircir la présence de l'*n*, à moins qu'on ne soit tenté de l'expliquer de la même manière que dans *enjambre*, *ensecar*, *enjugar* etc., par l'immixtion du préfixe *en-*. Les formes italiennes méridionales admettent le prototype **atrīnea* et ne présentent aucune difficulté au point de vue phonétique. Le port. *andrino* „brun foncé" est emprunté de l'espagnol.

I. ABRUZZ. *lécene*

Ce nom de la prunelle est encore employé à Chieti *(lecina selvaggia)*, à Salerne *(aulécene)*, à Teora-Avellino *(ulécene)*, à Naples *(lecinele)* et, d'une manière tout à fait isolée, en France, dans le Calvados, sous la forme *cinél*. C'est d'ailleurs le même mot que le vfr. *cenelle*, *cinelle* „baie de l'aubépine et du houx", que le *Dictionnaire Général* rattache à tort à acinum.

Les seuls prototypes qui conviendraient à toutes ces formes seraient ūlĭcīnus, **ūlĭcīnella*, dérivés de ūlex, ūlĭcis, cette plante épineuse dont parle Pline en disant qu'elle ressemble au romarin. Il ne faut certainement pas l'identifier avec l'*ulex europaeus* des botanistes, car ce devait

[1] *Cf. Annali del Ministero di Agricoltura. Nomi volgari adoperati in Italia a designare le principali piante del bosco*, Firenze, 1873, 119-120.

être une variété d'yèble ou de bruyère, comme le prouve le sens des descendants de ūlex dans les langues romanes: piac. *ūlas*, parm. *ules*, bresc. *oles* „yèble", mod. *ūlz*, march. *ulči*, teram. *ulika*, Cosenza *uliče*, *suričinu*; esp. *urce*; port. *urze* „bruyère".

*Ūlīcīna conviendrait parfaitement à *uléçenę*, *auléçenę*, *léçinę*, *léçenę* et à *suričinu*, altéré par suite d'une étymologie populaire (comp. *suriče* „souris").

*Ūlīcīnĕlla serait le prototype de *lęçinelę*, et, sous la forme syncopée *ūlcīnĕlla, du v-fr. *cenelle* et du normand *çinél*.

Alb. *kərθizə*, *kərθizə* „cordon ombilical; ombilic; centre" [1]

Gustav Meyer [2], prenant pour point de départ la signification de „centre", dérivait ce mot du latin cortīna, dont le sens, entre autres, était celui de „objet ayant une forme circulaire". Mais il ne s'est pas rendu compte qu'il fallait partir du sens de „ombilic" qui, par métaphore, dans certaines expressions, prenait la signification de „point central, milieu", tout comme dans le lat. *umbilicus terrae*, dans le gr. ὀμφαλὸς γῆς, ou dans le roum. *buricul pămîntului*, *buricul degetului* etc. D'ailleurs, au point de vue phonétique même, cortīna n'aurait pas pu aboutir à *kərθi-*, mais à *kərti-*, car le groupe *-rt-* se maintient toujours intact, comme dans *kirtoń* ⟨certare, *kurt* ⟨cortem, *škurt* ⟨*excurtum, *vertüt* ⟨virtutem etc. L'origine du mot doit être cherchée dans un dérivé de chorda [3] „corde", soit *chordīna, terme qui devait désigner à l'origine le „cordon ombilical" et puis, par extension, l'„ombilic" lui-même. En ce qui concerne le phonétisme, remarquons que l'*-o-* atone, après avoir

[1] Le sens de „cordon ombilical" n'est enregistré que par Leotti, *L'albanese parlato*, 98, tandis que les autres vocabulaires ne donnent que les sens de „ombilic" et de „centre".

[2] *Etymol. Wörterbuch*, 188.

[3] Conservé en alb. sous la forme diminutive *kordezə*.

passé à *-u-*, est devenu *-ə-*, tout comme dans *tərboj* ⟨turbare, et le groupe *-rd-* a passé à *-rθ-*, comme dans *surθ* ⟨surdum, *verθ* ⟨viridesco etc. L'*n* a nasalisé d'abord la voyelle précédente *(kərθi-)* et a disparu ensuite dans le dialecte tosque *(kərθi-)*. Quant à la finale *-zə*, on sait que c'est le suffixe diminutif qui forme de nombreux dérivés en albanais.

Alb. *kərθi-ni* „petit enfant; agneau tardif"

Gustav Meyer [1] laisse l'origine de ce mot inexpliquée. Elle n'est pourtant pas difficile à trouver. Un dérivé *chordīnus, formé du lat. chordus „tardif, né tard", qui a laissé de nombreuses traces en roman [2], conviendrait parfaitement au mot albanais. Les mêmes changements phonétiques se sont produits dans ce mot comme dans celui que nous avons étudié précédemment.

Alb. *θzngit*, *fzngil* „braise"

L'auteur du dictionnaire étymologique de la langue albanaise (pag. 90) fait venir ce mot du lat. favilla, dont le développement phonétique serait tout à fait anormal. Toutes les difficultés sont écartées si l'on part, pour expliquer le mot albanais, du même prototype latin qui est à la base de l'it. *fucile*, du fr. *fusil* etc., c'est-à-dire de focīlis „qui appartient au feu" ⟨focus. L'évolution phonétique est tout à fait régulière. Il s'est produit d'abord l'épenthèse de l'*-n-*, tout comme dans *kingatə* ⟨cicala, à la suite de laquelle le groupe *-nk-* s'est changé normalement en *-ng-*. Le changement de l'*-o-* atone en *-ə-* s'est produit comme dans les deux mots étudiés pelus haut. Inutile de rappeler que l'*f* initial a été remplacé dans le dialecte tosque par *θ*, comme dans *θembər* ⟨femur, dans *θier* pour *fier* etc.

I.-A. Candrea

[1] *L. c.*, 188.

[2] Meyer-Lübke, *Etymol. Wörterbuch*, 1882-3.

X ROM. *prunc*

Dintre atîtea etimologii care s'au dat acestui cuvînt nici una nu a ajuns să ne convingă. Mai în urmă Sextil Puşcariu [1] a încercat să-l explice din forma latină vulgară *p u e r u n c u l u s care ar fi existat ca diminutiv al lui p u e r şi din care s'ar fi refăcut *p u e r u n c u s, de unde foneticeşte ar fi putut resulta *prunc*. In ce priveşte însă înţelesul etimologia aceasta apare contestabilă cît timp, cum spune Puşcariu, *p u e r u n c u s ar fi însemnat „un copilaş mai puţin mic" decît *p u e r u n c u l u s. Ideea diminutivală nu avea de ce să fie atenuată în casul acesta, deoarece *prunc* înseamnă propriu zis copilul mic de tot, acela care este alăptat. Şi tocmai de aici mi se pare că trebue să plecăm dacă e să-i dăm o explicaţie mai admisibilă.

In vechea romînească şi dialectal astăzi înţelesul de „a da să sugă, a alăpta" este exprimat şi prin verbul *a apleca*. Deci *pruncul* a putut însemna la origine cel care este dus spre sîn, „aplecat". Şi atunci nu avem decît să ne gîndim la latinul p r o n u s care se ştie că înseamnă „înclinat, aplecat". Un derivat al acestuia, *p r o n i c u s, ne îndrumează tocmai spre forma romînească, prin fasele intermediare **prunec*, **prunăc*, de unde, prin sincopa lui *ă*, *prunc*.

O confirmare a acestei derivări ne-o dau pasaje din vechi texte unde *prunc* e asociat tocmai cu verbul *a apleca*, aşa la Cantemir, în *Hronic*, 98: *ţiţele la gura pruncilor aplecînd*; într'o variantă a cîntecului *Prea frumoasei pustii*:

Ca pe pruncul lasă-l maica
Cînd la ţîţe mi-l dapleacă [2].

In *Psaltirea Hurmuzaki*, CXXX, 2, găsim chiar pe *aplecat* cu înţelesul de „prunc".

[1] *Dacoromania*, II, 602. Despre o etimologie slavă nu poate fi vorba; cf. Th. Capidan, *ibid.*, III, 137.

[2] Revista *Ioan Neculce*, V, 344; v. şi *Dicţionarul Academiei*, I, 194.

Păstrarea lui p r o n u s şi derivate ale lui în alte limbi romanice [1] ne îndreptăţeşte de asemenea să explicăm astfel mult discutatul cuvînt din vocabularul nostru.

X LAT. *baculum* ŞI ÎNŢELESUL LUI PRIMITIV

Cum vocabularul latin aşteaptă mereu revisuiri în ce priveşte etimologiile, nu va părea surprinzător că şi peste acest cuvînt au trecut numai vagi identificări, fără să se ţină samă de semnificaţia lui reală resultînd din anumite consideraţiuni şi din înrudiri lexicale care nu pot fi trecute cu vederea. Explicaţia care i s'a dat pînă acum pleacă dela presupunerea că înţelesul lui derivă din noţiunea de „a se răzima", [2] ceea ce s'ar părea foarte logic, dar în faţa controlului lingvistic rămîne nedovedit. Nici în latină, nici în alte limbi indoeuropene nu găsim vre-o formă care să confirme semnificaţia aceasta pe care ar fi avut-o la origine *baculum*. Se citează de obicei, din greceşte, glosa lui Hesychiu βάκται· ἰσχυροί, dar ea e contestabilă pentru că cuvîntul glosat se poate foarte bine să nu fie decît o formă dialectală a lui πακτός şi deci să nu aibă nimic de a face cu tema *bak-* [3]. Cu totul isolat astfel dacă-i atribuim accepţiunea

[1] V. dicţionarul etimologic al lui Meyer-Lübke, 6777a, 6776, 6779.

[2] Astfel e explicat şi de A. Walde în *Vergl. Wörterbuch der indogerm. Spr.*, Berlin-Leipzig, 1926, II, 104; cf. Brugmann, în *Indogerm. Forsch.*, XXXVIII, 140.

[3] Walde, l. c., aminteşte şi o altă glosă a lui Hesychiu, βακόν· πεδόν, dar ca înţeles nu ne îndreptăţeşte să o punem în legătură cu *baculum*; de altfel, tot Walde, mai prudent, în *Lat. etym.* Wb., 81, excludea această glosă din discuţia asupra originei cuvîntului latin.

Ca înrudite cu *baculum* se consideră şi germ. înf. *pegel* „par", neerl. dial. *pegel* „sloi", engl. *peg* „cui de lemn", la care e alăturat anglosax. *pægel* „ulcior", dar ele trebue despărţite şi în orice caz nu pot avea nimic de a face cu forma latină. Cele trei dinţi ne îndreaptă spre rădăcina *pag-*, *pak-*, din care gr. πήγνυμι (comp. pentru înţeles derivatele πάγος „sloi", πάσσαλος „cui de lemn, par") — şi ar fi de presupus că tema aceasta a pătruns în limbile germanice prin latină (v. reflexe ale ei

primitivă admisă pînă acum, *baculum* îşi găseşte adevărata lui filiaţiune dacă-l apropiem de alte forme. S'au raportat la ele şi Walde şi alţii, dar fără să recunoască legătura reală dintre ele sau punînd-o chiar la îndoială; sînt anume formele pe care le găsim în celtică: virl. *bacc* „băţ îndoit" şi „seceră", cimr. *bâch* şi bret. *bach* „cîrlig". Deci spre înţelesul de „îndoit, încîrligat" ne duce comparaţia cu celtica şi se lămureşte atunci semnificaţia originară a lui *baculum*. El a trebuit să însemne la început „băţ îndoit, cu un cîrlig la vîrf", în special bâtul, caţa cu care ciobanii prind oile, cum obişnuiau şi cei romani, care cunoşteau cu acelaşi înţeles şi termenii *pedum*, *lituus*[1]. Aceasta reiese şi din întrebuinţarea deasă a lui *baculum* cu sensul păstoresc, cum se poate vedea în *Thesaurus l. lat.*, II, 1670 (comp. şi glosa din *Corpus gloss.*, V, 492: *baculum· fustem pastoralem*[2]). Trebue să admitem atunci că şi gr. βάκτρον a avut la origine aceeaşi accepţiune, după cum ne arată, de altfel, glosa lui Hesychiu βάκτρον· καμπύλος, acesta din urmă însemnînd, cum se ştie, „băţ îndoit".

Ov. Densusianu

Arom. *flumin*

In afară de formele înregistrate de Meyer-Lübke (ital. *fiume*, vfr. şi prov. *flum*), latinismul acesta a rămas pînă acum necunoscut lexicografiei române. Evident, conclusia ce

romanice în dicţionarul etimologic al lui Meyer-Lubke, 6142). Cît despre *pœgel*, el nu pare să fie străin de gr. βάκος care se ştie că, simplu ori în derivate, a lăsat prin intermediarul latinei urme în limbile germanice şi cele romanice (v. dicţionarul lui Meyer-Lübke, 1102, 6365). Cf. şi F. Kluge, *Etym. Wb.*, s. *pœgel*.

[1] V. *Dict. des antiquités* al lui Daremberg et Saglio, IV, 369.

[2] De remarcat că *baculum* păstrîndu-se în celtică s'a păstrat numai cu înţelesul de „băţ încîrligat, caţă": virl. *bachall* (de unde derivatul nîrl. *bachlach* „păstor"; H. Pedersen, *Kelt. Gramm.*, I, 225). Să fi cunoscut Celţii dela Romani pe *baculum* mai mult în accepţiunea păstorească?— sau poate ei au restrîns înţelesul lui apropiindu-l de acela al lui *bacc* amintit mai sus.

se impunea în această privinţă nu putea fi decît aceea că acest element lexical va fi circulat şi în latina vulgară a Orientului şi că, ulterior, a dispărut.

Dispariţia completă a lui în domeniul limbei române ar fi rămas într'adevăr, alături de atîtea altele, oarecum surprinzătoare, întru cît şi poporul român a cunoscut şi adevărate *flumina*, cum ar fi bunăoară Dunărea. De fapt, astăzi noţiunea acestui cuvînt a dispărut pentru limba română, deşi dialectologia înregistrează un representant al lui f l u m e n în aromînă, unde se mai aude rar *flumin*. Zic „a dispărut", pentru că arom. *flumin* nu mai însemnează „fluviu", ci „mulţime, puhoi" — noţiunea de „fluviu" fiind redată prin *arîu*, ca şi în dacoromînă.

Forma pare a fi foarte rară. In literatura aromînă apare o singură dată şi anume într'o poesie recentă a lui Zicu Araia din Samarina:

Di fluminlu di stratioţ
Dit doaule-aţeale-armate,
Ma gion'i di-Arminj'l'i Epiroţ
S'ma-alumtătorl di Fărşiroţ
Pri lume — sănătate!

ceea ce, în transpunere dacoromînă, sună astfel:

Din mulţimea de soldaţi
Din cele două armate,
Mai bravi decît Aromînii din Epir
Şi mai luptători decît [Aromînii] Fărşeroţi
Pe lume — sănătate! [= nu se află].

Din punct de vedere fonetic, nimic nu ne împiedecă să vedem în arom. *flumin* lat. f l u m e n: păstrarea lui *-n* final trebue căutată într'o formă de basă *fluminu*, analogă formelor *grinu-grîne*, *frinu-frîne* etc.; acest *fluminu* s'a alăturat, deci, ca flexiune, substantivelor neutre de declinarea a II-a. Şi din punct de vedere semantic, sensul din aromînă nu constitue nici o dificultate, întru cît f l u m e n, ca şi r i v u s, aveau şi accepţiunea de „puhoi (de apă, de valuri; de oameni), îmbelşugare, bogăţie" — accepţiune care în acest dialect e curentă. Se zice: „v'ine-arîu di armăname, di

ask'ere" etc. = vine rîu (= mulţime) de Aromîni, de infanterie. Sau: „fălcarça tută s'v'ină-arîu" = tot tribul să vie puhoi (ca apa sau valurile unui rîu — cf. *Bibl. naţ. a Aromînilor*, I, 124). Constatăm, prin urmare, că *arîu* < r i v u s însemnează şi „rîu" şi „mulţime". Acelaşi dublet semantic îl va fi avut înainte vreme şi *flumin;* cu timpul, însă, acesta şi-a pierdut înţelesul originar, astăzi însemnînd „mulţime, puhoi". Poetul Zicu Araia îmi relatează că forma circulă numai cu sensul acesta, zicîndu-se *flumin di puriţi* „mulţime de pureci" etc.

De remarcat că acest f l u m e n s'a păstrat şi în albaneză ca *lum*ə (şi *l'um*ə, *l'ũm*ə) şi însemnează „rîu" şi „puhoi (de ape)": *arôa lum*ə = veni puhoi.

Arom. *h'ima*

Fondul lexical de origine latină al limbei romîne se îmbogăţeşte cu încă un element, şi anume cu forma *h'ima* din aromînă.

Lexicografia romanică înregistrează doar cîteva forme sporadice ca representanţi ai adj. ĭ m u s. Astfel, pentru dialectolgia italiană P. E. Guarnerio relevează următoarele: «*dim* e *indim* <i n d e i m o, non più usato da solo, ma che occorre nel modo avverbiale *gio'ndim*, per es. *gio'ndim al vik* — „giù in fondo al paese" (în *Rendiconti Ist. lomb.*, XLI, 395) — ceea ce reproduce perfect lat. ĭ m u s atît ca fonetism, cît şi ca sens, întru cît ĭ m u s însemna „(de) jos, la fund" [1].

In aromînă, *h'ima* circulă ca adverb cu următoarele înţelesuri: „jos, la (în) vale, în fund; la cîmp, la şes; la locul de iernatec, în iernatec". Se zice: „s'duse h'ima nʒios" (= se duse la fund în jos); „hima nʒios tu cămpu" (= adînc în jos la cîmp); „s'dusiră tu h'imă" (= se duseră în adînc, în

[1] Cf. şi Nicola Zingarelli, *Vocabolario della lingua italiana*, 1922, sub *imo*.

prăpastie) etc. In acest ultim exemplu, *h'imă* ar putea fi considerat şi ca substantiv (cf. *Antologie aromânească*, 444).

Pînă acum, pentru explicarea etimologică a acestui cuvînt, toate sugerările au fost îndreptate spre adv. grec. χαμαί = „à terre, sur la terre". O atare apropiere însă nu poate fi susţinută nici din punct de vedere fonetic, nici semantic. Singurul etimon ce poate fi pus la basa lui e adj. lat. ĭ m u s, şi anume femininul ĭ m a. Se va fi zis: i n t e r r a ĭ m a = „în ţara joasă, la cîmp" etc. Am putea pleca şi dela forma de ablativ-locativ a acestui adjectiv: ĭ m a = „în fund, jos". După cum vedem, ca sens, arom. *h'ima* nu poate fi separat de lat. ĭ m u s. Ceva mai mult: e foarte sugestivă şi apropierea, ca să nu zic identitatea, dintre locuţiunea italiană *gio'ndim (al vik)* şi cea aromînă *nʒios (tu cămpu)*.

Unica dificultate ce se ridică aci e explicarea sunetului *h-*. In aromînă circulă şi adv. *hamblá* <ngrec. χαμηλά (popular χαμπλά) „bas", precum şi *hambilumă* <χαμήλωμα (popular χαμπήλωμα), dela χαμ(π)ηλόνω „baisser, rabaisser". Adv. *h'ima* se aude mai ales la Aromînii oieri care întrebuinţează şi adv. *hambla* şi care, pentru iernatec, coboară în şesurile Tesaliei, sau în alte ţinuturi joase locuite şi de Greci. Această constatare ne dă şi explicaţia lui *h-*: *hambla* a influenţat forma **ima* care, cu timpul, s'a pronunţat *h'ima*. E posibil ca această analogie fonetică să fi avut un punct de razim şi în tendinţa de a evita hiatul sintactic dintre *-u* şi *i-* din construcţii ca: „s'duse tu imă" — ceea ce ar avea o oarecare probabilitate.

Oricum s'ar explica acest *h-*, în *h'ima* se oglindeşte sigur lat. ĭ m u s.

Răspuns la o dare de samă

E incontestabil că nimeni nu poate atinge perfecţiunea, mai ales cînd e vorba de cercetări întinse şi complexe. Mă aşteptam, de aceea, ca şi lucrarea mea *Graiul şi folklorul Maramureşului* să primească unele rectificări şi aşi arăta o

presumpţiune neştiinţifică dacă nu aşi recunoaşte dreptatea cîtorva observaţiuni din multele pe care N. Drăganu le înşiră în recensia publicată în *Dacoromania*, IV, 1063-1091.

După o scurtă introducere şi după cîteva cuvinte — mai mult de complesenţă... improvisată — prin care recomandă lucrarea mea «studenţilor şi altor cercetători tineri» (p. 1064), N. Drăganu trece chiar cu nota din josul acelei pagini direct la „lipsuri, inutilităţi, interpretări greşite" etc., pentru ca, după 24 de pagini de critică făcută «cît se poate de obiectiv» (p. 1091) — [o mărturisire nu numai de cît imperioasă —, să încheie, totuşi, că lucrarea mea rămîne «meritoasă în genul său la noi».

Intru cît recensentul atrage atenţia că cunoaşte «binişor pe Maramureşeni şi graiul lor» (p. 1064), evident că toate „greşelile sau scăpările din vedere" relevate ar putea fi socotite bune şi juste de către cei care-i cunosc activitatea. Şi totuşi, acel „binişor" care — de fapt — vrea să ne dea să înţelegem în tot casul ceva mai mult, dacă nu chiar prea mult, decît ceea ce însemnează el, va trebui să fie oarecum rectificat. Trecem, deci, direct la ce se relevează în această dare de samă, recensînd, la rîndul nostru, sumar şi în ordinea lor o parte din observaţiunile făcute de Drăganu.

In legătură cu salutul maramureşean, Drăganu remarcă o lipsă, spunînd că am dat «fără îndoială prea puţin. Trebuia să se adauge că obiceiul este catolic» (p. 1065), iar mai jos observă că anecdota cu *luna 'n tău*[1] se găseşte şi în folklorul ungurese. Firesţe, nici eu nu-i contest utilitatea acestui „trebuia". De aceea, la „prea puţinul dat trebuia" să mai relevez că:

1. anecdota cu *buhaţu 'n turnu beserecĕi* (p. XXIX) apare

[1] E drept că obiceiul poreclirei a fost relevat de I. A. Candrea; eu, însă, îl cunoşteam dela Aromîni care îl practică în multe privinţe. — Referitor la *acuitatea* apropierilor dintre Aromîni şi Dacoromîni nu am avut nici o pretenţie de paternitate, iar faptul că lucrarea ungurească a lui Gr. Moldovan „mi-a scăpat din vedere" (p. 1064) n'avea de ce să fie relevat, întru cît recensentul ştia că eu nu cunosc limba ungară (p. 1076).

şi în folklorul altor popoare. Iat'o, bunăoară, identică în folklorul italian: locuitorii cutărui sat „presero un bove e lo alzarono fino alla cima del campanile con una corda, perchè mangiasse un ciuffo d'erba ch'era cresciuto lassù" (Angela Nardo-Cibele, *Zoologia popolare veneta*, 23);

2. un caz aproape identic în legătură cu trăsnirea coşciugului (p. XVII) găsim şi în culegerile italiene (G. Pitrè, *Usi e costumi, credenze e pregiudizi*, III, 63-64);

3. *Fata pădurei* trebuia să fie urmărită şi în alte domenii (cf. G. Pitrè, *l. c.*, IV, 153-177 etc.);

4. teatrul popular presintă mari apropieri — prin filieră indirectă — cu cel catolic italian (Giovanni Gianinni, *Teatro popolare lucchese*, 5-10 etc.);

5. la cele relevate asupra magiei (p. XXXIX-XLJ) puteau fi alăturate bunăoară cele ce ne ofere acelaşi folklor italian (G. Pitrè, *l. c.*, IV, 149; Gaetano di Giovanni, *Usi, credenze e pregiudizi del Canavese*, 88-91; Raffaele Corso, *I pregiudizi sessuali del popolo italiano*, în revista *Rassegna di studi sessuali e di eugenica*, IV, 154 etc.);

6. ceva similar cu *capra şi oaia* din textul al DXXXI-lea apare şi la Aromîni, Italieni etc. (Per. Papahagi, *Din lit. pop. a Aromînilor*, 765-766; revista *Il folklore italiano*, II, 1, p. 63; V. Bogrea, în revista *Făt-frumos*, II, 57);

7. textul al DXLV-lea presintă paralelism cu ce ne dă G. Weigand în *Die Aromunen*, II, 150;

8. pentru ghicitoarea cu *cocoşul* dela p. XLIII s'ar fi putut opune celei franceze şi greceşti una mai frumoasă, şi anume cea din Nicolae Păsculescu, *Lit. pop. romînească*, 79, după cum — drept adaus necesar — s'ar fi putut reproduce şi cea italiană din G. Pitrè, *Indovinelli, dubbi, scioglilingua del popolo siciliano*, 97 etc.

9. balada *Služnica şi soacra* dela pag. 115, cu toate variantele sale din folklorul nostru, trebuia urmărită alături de ce ne ofere folklorul atîtor alte popoare din care reprodue următoarele versuri din cel francez:

Bonjour, mon capitaine:
Donnez-moi mon congé

Pour aller voir la belle
Qui ne fait que pleurer,

— motiv identic cu ce găsim în balada romînă...

Dar, ne întrebăm: e cineva care să creadă că acest „trebuia" ar putea avea un capăt, mai ales în materie de folklor? Şi mai e ceva: în acelaşi volum al *Dacoromaniei*, IV, 922, polemizînd cu A. Rosetti asupra conjuncţiilor *de* şi *dacă*, pentru un cas similar cu cel pe care-l relevez eu, Drăganu face următoarea observaţie: «dar unde am ajunge în acest chip, cînd ştiinţa este atît de înaintată şi bibliografia atît de vastă? Ori cîte cărţi aşi cita, tot s'ar mai găsi una pe care n'am citat-o». Aşa fiind, ne întrebăm: de ce Drăganu găseşte cu cale să-mi impute ce el însuşi desaprobă cînd i se reproşează acelaşi lucru?

In continuare (p. 1066-1067). Drăganu presintă — drept imputare — o listă de variante ale baladelor culese de mine şi care se găsesc şi în colecţiile Ţiplea, Bud şi Bîrlea: aproape două pagini „de prisos" cînd e vorba de o lipsă, mai ales că o atare răsfoire nu cadra cu *Introducerea* lucrării mele din care eu nu puteam face un întreg volum a parte pentru consideraţiuni independente de dorinţa şi voinţa mea. Nota pe care am dat-o la pag. XXXV tocmai asupra acestui punct îl putea scuti de... lipsurile relevate.

Să vedem însă întru cît sînt fondate toate „interpretările greşite ale textului" (p. 1067), pe care le evidenţiază sentenţios.

Pentru *lučiṣară—luk'iṣară* putea să remarce numai neclaritatea, care — de fapt — nu mă priveşte, întru cît eu am redat formele, ca morfologie şi fonetism, cu o exactitate pe care zadarnic recensentul caută să o clatine. Pe de altă parte, urmărind cu atenţie, ar fi putut constata că nu poate fi vorba de o „explicare greşită", ci pur şi simplu de faptul că eu nu am dat derivarea etimologică a lui *K'iṣară* aşa cum a dat-o Drăganu din ung. *Kővár* — ceea ce e cu totul alt ceva. — Referitor la „bucureştenismul" *după*, recensentul se înşală: exactitatea redării acestei prepoziţii în

trei feluri *(d'i pă, d'e pă, după)* nu poate fi pusă la îndoială decît de lipsa unei bune credinţe. Cel mult şi-ar fi putut exprima o mirare pentru apariţia acestui *după* alături de *d'e pă* etc. — Cît priveşte rectificarea adusă că «trebue rostit *T'iṣară*» în loc de *K'iṣară*, înşelarea devine conştientă şi oarecum surprinzătoare: după Drăganu, ar urma ca forma *ok'i* etc. să apară pretutindeni ca *ot'i* — aşa cum am înregistrat-o la 3^{23}.

Putea — şi era mai bine — să renunţe la «probabilitatea» referitoare la *dz* din *d'esk'edzit* (p. 1068): şi aci n'am făcut nimic alt ceva decît să redau exact pronunţarea înregistrată, mai ales că forma nu-mi era necunoscută ca derivare. De ce n'am dat şi formele *k'izitoare* şi *tizit* tot cu *dz*?

Redarea formei *k'elsig* (cu *s*) nu e greşită (p. 1069). Mi-ar fi fost uşor — şi mă gîndisem chiar — ca să o redau cu *ş*, rimînd şi mai plin cu *suşig;* dar n'am făcut-o, căci n'am auzit *k'elşig*. S'ar putea însă să avem a face cu o pronunţare defectuoasă a persoanei dela care am cules-o. Relevez, de altfel, că şi Bîrlea — la care mă trimite recensentul — redă forma tot cu *s: k'elsig* (I, 17).

Ca să răspund şi eu cu aceeaşi meticulositate, amintesc că rectificarea corectă a redării *pă cur t'e-a da* nu e *pă curt'e-a ta* (p. 1069), ci *pă curt'ea ta*. Ceva mai mult: reproducerea contextului respectiv trebuia însoţită şi de indicaţia paginei în care se găseşte, şi anume 11^{66}.

Posibil ca sb. *čiurdăcă* să nu existe (p. 1070); îl asigur însă că se aude sb. *čiurdică*.

Pentru *orgare* îndreptat în *orga* (p. 1070), greşala lui Drăganu e mai gravă. Trebuia, într'adevăr, să-l redau ca *orgar(-e)*, ca şi *altar-e* etc. (cf. pag. LXXIV, unde relevez şi alte forme); în nici un cas însă nu poate fi rectificat în *orga* — formă pe care în zadar recensentul ar căuta-o în întregul Maramureş. Deci, *orgar*.

Mirarea lui Drăganu nu e tocmai... senină cînd corectează forma *Valea-lu-Ţoasi* în *Valea-lutoasi* (p. 1070). Ca unul care se ocupă cu romîna veche şi care, deci, face cunoştinţă cu felurite scăpări din vedere ale reproducătorilor

etc., s'ar fi putut mulţumi să remarce că, sub influenţa aceluiaşi *-lu-* din formele toponimice imediat precedente (*Valea-lu-Peter, Valea-lu-Ştef*), s'a putut strecura această inadvertenţă, fără să fi fost nevoie ca să-i treacă prin gînd că un ne-Maramureşean nu cunoştea adj. *lutos*.

Exceptînd, poate, forma *ovăz* în loc de *ovăs*, toate îndreptările relevate la pag. 1071-1072 constitue nu numai încă două pagini „de prisos" din recensia sa, ci şi o surprinzătoare lipsă de bună credinţă dublată de ceea ce îmi impută mie. Ironisînd cu aceeaşi «obiectivitate» ce am afirmat sub § 88, recensentul socoteşte că e o greşală redarea în cîte două sau chiar trei feluri de pronunţare a aceleiaşi forme auzite în unele casuri la o singură persoană. Crede, deci, că are a face cu o „redare inconştientă" în dubletele: *ales* şi *al'es*, *coat'e* şi *cată*, *iubăsc* şi *iubʒesc*, *če* şi *či*, *bʒin'e*, şi *bin'e*, *un'elele* şi *ineluţ*, *batăr* şi *batir*, *t'eile* şi *k'eile*, *intra* şi *intra*, *d'e* şi *d'i*, *k'ilinǧi* şi *t'ilincat*, *să pk'iei* şi *să răst'ei*, *b'ine* şi *bine* sau *ʒini*, *năpost'i* şi *năpust'it*, *frăt'ic* şi *frăt'iuc*. Dacă recensentul ar fi dat un pic de atenţie şi ar fi cetit ce am relevat la pag. LIV şi sub § 29, n'ar fi dat asemenea dovezi de „cunoscător al graiului din Maramureş" (p. 1070), şi ar fi văzut că: *ales* aparţine satului Breb, iar *al'es* satului Săpînţa; *bʒine* şi *bin'e* aparţin la două persoane diferite[1]; *če* şi *či* reproduc exact formele din manuscrisul poetei Irina Stan[2]. Pentru celelalte dublete, e inutil să-l asigur de exactitatea unei redări conştiincioase; unica soluţie ar fi să cutreere Maramureşul ca să se convingă[3]. — Cît priveşte *t'emn'ičioare* rimînd cu *fečioară*, precum şi îndreptările: *clocot'ičį* pentru *clocot'iş* şi *mn'in'e* pentru *mn'ine* (ca să rimeze cu *bin'e*), toate ne dovedesc cu prisosinţă spiritul de uniformisare cu care ar

[1] Pot aminti un singur exemplu luat din Bîrlea, la care mă trimite recensentul: la două persoane din acelaşi sat forma *sabie* apare *sabdie* I, 11 şi *sabie* I, 39.

[2] Manuscrisul e în posesia mea, aşa că oricînd îl poate controla.

[3] Totuşi, îi amintesc că *năpusti*, bunăoară, apare la aceeaşi persoană cînd cu *o* (*năposti*), cînd cu *u* (*năpustit*) — cf. Bîrlea, I, 38,40.

fi procedat Drăganu în redarea fonetică a culegerilor folklorice.

In josul pag. 1072 relevează şi «simple greşeli de tipar». Greşeli de tipar s'au strecurat şi la mine; dar, din ce relevează aci nimic nu e greşit. Din contra, greşeli de tipar găsim la recensent, şi anume la al doilea cuvînt din ultimul rînd al acestei pagini: trebuia *si* în loc de *şi* etc.[1]. Ceva mai mult: cele două citate în versuri pe care le-a reprodus trebuiau să fie însoţite de indicaţia paginilor: primul de 73^{20}, iar al doilea de 15^{32}. Aceasta, pentru ca cetitorul student sau tînăr al recensiei să poată uşor urmări şi să se convingă că recensentul cade în «greşeli» — noi zicem inadvertenţe — şi mai grave: în ultimul rînd al pag. 1072 Drăganu afirmă că *nu* din versul «C'apoi noi nu ne-am si luat» 15^{32} e «de prisos, strică înţelesul». Se vede clar, deci, că Drăganu nu a sesisat ironia pe care flăcăul o strecoară prin acest *nu* faţă de „mîndra" lui şi nici sensul contextului.

Ce uşor mi-ar fi să-i parafrasez sarcasmul repetat, spunîndu-i că e surprinzător cum un cercetător şi filolog care «cunoaşte binişor graiul din Maramureş şi pe Maramureşeni» „înţelege greşit" fondul textelor, făcînd observaţii tot atît de greşite asupra fonetismului, morfologiei etc. pe basa unor simple deducţii sau „presupuneri" (p. 1073).

Dar, pînă aci Drăganu a făcut numai «observări cu caracter principial», după care trece la «o serie de observări de amănunt» (p. 1073).

Nu mă voi opri decît la foarte puţine, mai ales că unele observaţii ar comporta discuţii întinse.

Boşorhodaule nu trebue îndreptat, după etimologie, în *boroşhordauăle* (p. 1074), pentru că persoana dela care am înregistrat forma a pronunţat aşa cum am redat-o, ca neştiind ungureşte. Şi e firesc lucru ca atari forme ungureşti

[1] Mai relevez încă cîteva: *agori* nu *agori* (1079), *cunt'i* nu *cunti*, *Şt'iol* nu *Ştiol* (1079), *Constansiŭ* nu *Constansin* (1086), *ibʒia* nu *ibǧia* (1088), *Serad'i* nu *Seradii* (1090) etc.

să fie diformate în pronunţarea lor într'un singur cuvînt în graiul popular.

In legătură cu etimologia lui *Cîrlibaba* (p. 1076), recenseniul trebuia să recurgă, cred, şi la etimologia populară pentru a explica mai temeinic trecerea lui *Karli-Bach* la *Cîrlibah*[1] > *[Cîrlibaf>] Cîrlibav* > *Cîrlibab*, şi anume : o contaminare a acestui *Cîrlibah* cu *Girla-babei* a putut da *Cîrlibaba* şi în graiul Germanilor din jurul Iacobenilor. De amintit că Romînii o poreclesc *Gîrla-babei*.

Referitor la influenţa ruteană şi ungurească în graiul maramureşean (p. 1078), îmi menţin şi astăzi părerea că cea ruteană e cea mai pronunţată, cea mai adîncă. Sub raportul numeric, influenţa lexicală ungurească e mai mare poate, dar e aproape în întregime de suprafaţă, deşi efectuată pe diferite căi ; cea ruteană, în schimb, e veche şi adînc infiltrată în graiul intim al satului, al familiei, al femeiei — ceea ce nu poate fi trecut cu vederea.

Imputarea pe care Drăganu mi-o aduce la pag. 1079 prin relevarea elementelor lexicale luate de-a-gata din glosarul meu, spunînd, iarăşi, că ce am dat «e prea puţin» — această imputare ar avea parcă un rost în sensul că eu trebuia, poate, să înlesnesc la fiece pas şi chiar repetat urmărirea unei afirmaţiuni prin exemplificări, întru cît ar fi trebuit să ţin samă că lucrarea mea nu putea fi recomandată decît «studenţilor şi cercetătorilor tineri». Numai un singur lucru aşi avea, totuşi, de remarcat : etimologiile formelor *cunt'i*, *luft*, *şterţ* şi *Şt'iol* trebuiau închise în parentese, căci nu-i aparţin. Aşa am procedat şi eu în glosar — ceea ce Drăganu n'a observat, după cum se vede la pag. 1081. Etimologiile formelor *barnă*, *glet*, *hamn'eş*, *Ilonca*, *Oarmeşi*, *roşt'eiu*, *sin* le-am dat între parantesele ( ), pentru că nu-mi aparţineau : — un recensent răbdurin şi meticulos nu trebuia să le treacă cu vederea. — Pe *k'erţăv* eu nu l-am derivat

[1] Cf. A. Rosetti, *Lettres roumaines*..., în această revistă, II, 234 : *Crslibahol's*.

«din tĕrtius» — cum gratuit afirmă recensentul —, ci din „der. lat. tĕrtius", ceea ce însemnează „dintr'un derivat al lat. tĕrtius". — Cît priveşte celelalte etimologii date de mine şi pe care Drăganu le clasează ca fiind «cunoscute, deci de prisos», atît pot mărturisi că le-am căutat eu singur, fără să fi ştiut sau să-mi fi adus aminte că au mai fost date.

In privinţa unor asemenea întîlniri, relevez numai trei casuri :

1. In *Dacoromania*, I, 132 (deci în 1921), Drăganu s'a ocupat de etimologia formei *Trimpoiele*. Intr'o leeţiune din ianuar 1921 — suplinind pe Ovid Densusianu — eu am dat aceeaşi etimologie[1]. Cui aparţine ea ?[2].

2. In această revistă, I, 330, am dat etimologia formei *stringl'i*. Aceeaşi etimologie a dat-o Per. Papahagi în *Notiţe etimologice*, 44, cu mult înaintea mea. Ce ar fi dispus să concludă Drăganu?

3. In *Dacoromania*, II, 628, Th. Capidan dă etimologia vb. *scărk'escu*. Aceeaşi etimologie o dase în al său dicţionar şi C. Nicolaide (p. 481). I s'ar putea reproşa ceva lui Th. Capidan?

Cu pag. 1083 darea de samă trece la interpretările greşite. Intr'adevăr, e mai justă semnificaţia de „sigur, negreşit" a formei *bistoş* şi atunci versul ar urma să fie redat astfel : «Žalnică, bistoş, amară» 14[88]. Nu înţelegem însă de ce Drăganu scrie de trei ori *biztoş* — cu *z*.

Presupunerea că în *norătoare* ar urma să vedem *omorîtoare* (p. 1086) nu e tocmai convingătoare.

Nu vedem ce anume e greşit ca interpretare în legătură cu *sprižon'i* relevat la pag. 1088.

La pag. 1090 sînt relevate forme toponimice. Printre altele, Drăganu afirmă că *Săcelul* e mai vechi decît *Săliştea*. Toponimia romînă ne presintă şi în alte regiuni un *Săcel*

[1] Cf. cursul ţinut atunci despre *Latina vulgară*, pag. 116-117 (se găseşte la Academie).

[2] Referitor la un asemenea caz, nu trebuiau scăpate din vedere cuvintele lui Gabelenz, reproduse de S. Puşcariu în *Dacoromania*, I, 74-75.

lîngă o *Săliște*. N'ar fi, oare, mai plausibil să admitem că *sătucelul* a luat naştere în urma unei „săliști“? «*Selišče* signifie dans les vieux documents serbes l'emplacement où se trouvent les maisons du village. La signification actuelle est différente: *selište* c'est l'emplacement d'un village disparu»?[1] — Nu vedem de ce *Malul* sau *Măgura*, bunăoară, ar fi mai vechi decît *Gruiu* sau *Picuiu*. — De amintit că, în harta statului major austriac, în loc de *Valea-furului* stă *Valea-puruluĭ* — ceea ce n'am putut controla mai de aproape.

Recensia o încheie cu aceste rînduri: «Pentru atîtea lucruri însă se cere timp mai îndelungat decît acela pe care D. P. a putut să-l jertfească pentru alcătuirea tesei d-sale de doctorat care....».

Mai întîi, o rectificare: eu nu am studiat Maramureşul pentru «alcătuirea tesei de doctorat». „Doctoratul“ trebuia să-l formeze lucrarea *Elementul slav în dialectul aromîn*, propusă de Ov. Densusianu. O simplă întîmplare tîrzie şi ocasională a făcut ca să-mi schimb tesa.

Cît priveşte „timpul jertfit“, cred că din cele expuse pînă aci s'a putut desprinde dacă se cerea «timp mai îndelungat», aşa cum lasă să se înţeleagă recensentul.

In această revistă, II 183, A. Rosetti a făcut cu deplină seninătate oarecari observaţii în legătură cu construcţia conjuncţiilor *de* şi *dacă*. In acelaşi volum al *Dacoromaniei*, Drăganu, reproşînd lui Rosetti lipsa de «veche obiectivitate», face următoarea reflecţie: «Orice recensie cred că se face înainte de toate pentru ca să faeă cunoscută lucrarea pe care o discută, cu părţile ei bune şi cu rectificarea celor rele» (p. 922). Referitor la «rectificarea celor rele», „studenţii şi ceilalţi cercetători tineri“ rămîn, cred, edificaţi; cînd însă e vorba de relevarea „părţilor bune“, aceasta priveşte consecvenţa recensentului.

Şi pentru ca să închei — încă două observaţii de ansamblu.

[1] Jovan Cvijić, *La péninsule balkanique*, 215.

1. La pag. 1069 Drăganu opiniază că o regiune trebue studiată de un localnic. Fără a recurge la obiecţiuni simpliste — cum ar fi, de exemplu, aceea că cineva să nu studieze o regiune în care nu s'a născut sau n'a trăit, ci să se aştepte pînă ce va răsări un filolog localnic —, părerea aceasta aştepta justificări cum nu le dă Drăganu. Un Romîn — Dacoromîn sau Aromîn — pregătit, bun cunoscător al limbei materne, poate face foarte bune cercetări dialectale, cel puţin tot aşa de bune ca şi cele pe care le-ar face localnicii. In opririle mele prin Ţara Oaşului, am vrut să constat dacă trecerea lui *ĕ* la *ă (gatbăn> gaûbăn)* relevată de I. A. Candrea mai dăinueşte. Asupra acestui fapt am atras de mai înainte atenţia părintelui Gavril Szabo din Biesad, care a contestat existenţa acestui fonetism. După ce a ascultat însă cu luare aminte pronunţarea aceasta la diferiţi Oşeni, a recunoscut şi dînsul această particularitate a graiului oşenesc. — Un alt exemplu. Intelectuali maramureşeni s'au îndoit de circulaţia formei *aybă* relevată sub § 67. Fără a-i îndrepta spre graiul satelor, i-am trimis la subprefectul judeţului, la D. Dan, şi s'au convins.

2. Din tot ce a relevat Drăganu în recensia sa recunoaştem încă odată dreptatea cîtorva observaţiuni. Dar mai toate relevările fac în general impresia unor sboruri cam *terre à terre*. Intr'o recensie de 28 pag. cred că s'ar fi putut tangenta măcar şi alte probleme, de o însemnătate oarecare, cum ar fi, bunăoară, cele ce relevez la pag. LXXII şi LXXVII-LXXXIII. Ar fi avut ocasie să ne spună că şi în aromînă, de exemplu, punerea pronumelui de acusativ după verb a fost cîndva curentă, amintindu-ne locuţiunea — astăzi pietrificată — *loar'-le oile, loară-le!* din cutare legendă păstorească, sau atîtea alte exemple referitoare la aceeaşi construcţie sintactică. — Ne-am fi aşteptat ca, în jurul celor ce Drăganu relevează la pag. 1089-1090, să ridice şi problema etnografiei istorice a Maramureşului, pentru a şti dacă împărtăşeşte nejustificabila părere a istoricilor, sau dacă vede în Maramureşeni ceea ce vedem noi: o teritorială expansiune

păstorească ce echivalează, de fapt, cu o inconştientă cucerire etno-geografică de către triburi vestice de păstori romîni dintre Balcani şi Dunăre — deci, nu Aromîni. Şi atunci, ar fi putut pune în discuţie, printre altele, şi chestiunea rotacismului.

Un ultim cuvînt : altarul ştiinţei, deşi cultivat asiduu şi cu probitate, poate deveni adesea un focar de... învrăjbiri între flaminii săi. Noi n'am dori să fie casul.

Tache PAPAHAGI

DĂRI DE SAMĂ

M. BARTOLI, Introduzione alla neolinguistica (principi — scopi — metodi); Genève, Leo Olschki; 1925; VII-108 pag. (vol. 12 din *Biblioteca dell' „Archivum romanicum"*).

Din *Breviario*, de care ne-am ocupat în alt rînd (II, 405), cunoaştem în general părerile expuse de Bartoli în această lucrare a cărei însemnătate trece dincolo de domeniul romanisticei, pentru că atinge şi probleme de lingvistică generală. Ar fi fost poate chiar de preferat ca ea să se publice înainte de *Breviario*, unde prezentările prea schematice şi prea condensate — din care a rămas ceva şi în noul volum — nu permiteau totdeauna să se urmărească mai de aproape ideile autorului. Cu desvoltările şi precisările de acum le putem cunoaşte mai bine şi ele aduc o sinteză de cercetări îndelungate, de aprofundare a multor chestiuni controversate.

Faţă de neogramatici Bartoli ia dela început poziţiune categorică şi pentru a arăta în ce fel înţelege interpretarea faptelor lingvistice alege ca punct de plecare particularităţi ale limbilor indoeuropene şi în primul rînd ale celor romanice, urmărind diferite serii de forme şi lăsînd, din confruntarea lor, să reiasă anumite constatări.

Pentru repartisarea formelor romanice aşa cum e înfăţişată în prima parte a studiului, unde se ţine samă de criteriul cronologic, grupările stabilite de Bartoli duc la multe concluziuni interesante, punînd în evidenţă divergenţele pe care le arată limbile romanice după cum ele cuprind elemente mai vechi ori mai nouă care au circulat în latina vulgară[1]. În unele casuri însă

[1] Prin „Dacia" Bartoli a înţeles să designeze tot teritoriul romînesc, dar aceasta poate duce uneori la interpretări greşite. Astfel, între romîna

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

mi se pare că se pot aduce obiecțiuni la formele puse alături. It. *mammelle* dat ca exemplu (5, 15) de inovație față de rom. *uger* și rtr. *üver* să fie oare de considerat astfel? Nu avem nici o dovadă că în latinește m a m m a cu aceeași semnificație ca u b e r nu ar fi fost des întrebuințat într'o epocă veche și deci ar trebui privit, cu reflexul lui din italiană, ca o inovație față de ceea ce presintă romîna și retoromana, unde s'a păstrat forma a doua. Problema cronologică cred că nu se mai pune de data aceasta: avem de a face cu coexistența dintr'o epocă veche a două forme în latina vulgară și fixarea fiecăreia din ele într'o parte și într'alta a domeniului romanic, cum s'a întîmplat de atîtea ori și fără să cunoaștem totdeauna causele care au determinat asemenea diferențieri lexicale. Aceeași observație se poate face asupra lui t a t a și m a m m a față de p a t e r și m a t e r (14, 19, 41): prezența celor dintîi în romînește nu poate arăta o fasă mai nouă, cît timp întrebuințarea lor în latinește o putem considera ca foarte obișnuită în același timp cu a celorlalte două forme; Varro (după Nonius, LXXXI, 4, 5) ne spune că *tata* și *mamma* erau cuvinte din limba copiilor[1], iar despre întrebuințarea lor în vorbirea zilnică avem totodată mărturiile epigrafce și chiar fără aceste confirmări am putea deduce că *tata* și *mamma* au fost totdeauna forme curente alături de *pater* și *mater*. Propriu zis, deci, nu poate fi vorba de transmisiunea din vocabularul latin în cel romînesc a unor forme mai nouă.

In orice cas asemenea cuvinte nu pot fi puse pe același plan cu *molere*[2] — *machinare*, *avunculus* — *thius*, unde fasa veche și cea nouă apar evidente. O confruntare care, pentru alte motive, nu dovedește nimic în ce privește referințe la limba romînă este *putrescere—marcescere*, (8) deoarece rom. *împuți* nu este *putrescere* ci un derivat din *puți*.

Pentru a explica unele transformări din latina vulgară, Bartoli insistă asupra înrîuririlor meridionale și orientale. Au preocupat și pe alți filologi, dar observațiunile lui Bartoli, cu apropieri nouă și demne de luat în samă, duc problema mai departe

din nordul Dunării și cea din sud trebue făcute distincțiuni cînd este vorba de forme ca a p e r i r e — d i s c l u d e r e (10, 17, 19, 27, 39), pentru că cel dintîi se mai păstrează în aromînă și meglenită; tot așa pentru m e n s i s — l u n a (37, 40, 49), primul fiind și el cunoscut pînă azi Aromînilor și Megleniților.

[1] *Cf.* Fr. Muller Jzn, *Altital. Wb.*, 472.

[2] Din acesta crede Bartoli (71), după Pușcariu, că ar putea fi derivat rom. *lamură*, ceea ce este imposibil.

Cu deosebire asupra influenței grecești sînt relevate fapte care lămuresc unele aspecte ale latinei vulgare ori pot fi luate ca punct de plecare pentru cercetări ulterioare. Absolut convingătoare nu sînt însă cîteva din analogiile înșirate de Bartoli și pe care le consideră ca exemple de influență a limbei grecești asupra celei latine. *Homo* cu înțelesul de „bărbat" alături de acela general de „om" se poate explica și fără să recurgem la ἄνθρωπος (45), cît timp asemenea evoluție semantică se putea ușor produce chiar în latină — o întîlnim, independent, și în alte limbi. Tot astfel ar fi de interpretat *visum*: nu este numai de cît nevoie să admitem că a fost influențat de ὄψις „vedere, vis", cînd chiar în latinește s'a putut desvolta înțelesul din urmă din celălalt, și se pare că modificarea semantică a fost favorisată de expresii ca *somnium videre* (Ovid), *visa somniorum* (Cicero). E îndoios iarăși ca *pecus* „oaie" ar fi un reflex al lui πρόβατον: restrîngerea înțelesului s'a putut produce în latină, cum în domeniul romanic a n i m a l ne ofere un cas de evoluție identică[1]. Admițînd totuși, împreună cu Bartoli, că multe grecisme s'au infiltrat în latina vulgară, ar fi de urmărit mai mult decît s'a făcut pînă acum condițiunile în care s'au produs aceste infiltrațiuni, mediul de unde ele au pornit, factorii sociali care le-au determinat. Fiecare formă lingvistică are istoria sa socială și ar fi un studiu din cele mai interesante cercetarea în amănunte a acestui capitol din evoluția latinei vulgare.

O constatare pe care Bartoli ține să o pună în evidență, din compararea limbilor romanice, este caracterul conservativ al limbei italiene: ea stă mai aproape de latina vulgară decît francesa, spaniola ori romîna. Ascoli explica aceasta prin faptul că în Italia influențele streine preromane nu au avut loc așa cum s'a întîmplat în Galia, Iberia și Dacia. Bartoli se oprește la altă explicație, atribuind această particularitate a italienei împrejurării că ea nu a primit înrîuriri streine tîrzii în felul celor care s'au exercitat asupra francezei, spaniolei ori romînei (înrîurirea germanică, arabă și slavă). E pusă astfel din nou în discuție problema influenței substratelor autohtone, asupra căreia lingviștii continuă să aibă păreri deosebite, deși în timpul din urmă s'a accentuat tendința de a se reduce cît mai mult rolul acestor substrate în evoluția limbilor[2]. Limitîndu-ne la romanistică, cred că problema nu trebue

[1] *Cf.* observațiile lui Candrea din această revistă, II, 173.

[2] V. O. Jespersen, *Die Sprache*, Heidelberg, 1925, 170 urm., unde asupra unor puncte se aduc observații juste, dar altele pot fi interpretate cu totul altfel.

privită numai într'un sens ori într'altul: şi influenţele preromane şi cele de mai tîrziu, asupra cărora insistă Bartoli considerîndu-le ca mai în măsură să explice alterările fondului latin, trebue ţinute în samă, pentru că numai astfel putem explica particularităţi proprii cutărei sau cutărei limbi romanice. Cînd este vorba de asemenea particularităţi se impune, de altă parte, să distingem calitativul de cantitativ: pentru limba romînă sau franceză, de pildă, dacă admitem că unele transformări pe care le arată sînt datorite influenţei substratului autohton, acestea, deşi reduse, înseamnă mai mult decît acelea, mai numeroase, care se explică prin înrîuriri streine de mai tîrziu (slavă, germanică etc [1]).

Punînd faţă în faţă achisiţiunile romanisticei şi ale lingvisticei indoeuropene, Bartoli face să reiasă, cu drept cuvînt, superioritatea celor dintîi, datorită împrejurării că ele sînt resultatul unor concepţii nouă, unei metode care lasă în urmă procedeele de cercetare ale indoeuropeniştilor. Romaniştii au adus un spirit de observaţie tot mai pătrunzătoare, au studiat fenomenele lingvistice plecînd dela realităţi care trebue ţinute mereu în samă şi de aceea cercetările lor au făcut să fie interpretate altfel atîtea probleme şi au deschis perspective nebănuite. La şcoala romaniştilor au de învăţat multe aceia care cultivă alte domenii ale lingvisticei — şi mai ales filologii clasici, pentru că atît limba latină, cît şi cea greacă trebue de acum înainte să fie studiate după criterii nouă.

Într'o scurtă apreţiere, energică şi binevenită, Bartoli îşi exprimă părerea şi asupra „glotosofilor", a şcoalei lui Vossler. Stăruinţa ei de cîţiva ani ca să apară inovatoare rămîne departe de înfăptuiri — e o pretenţioasă intrusiune în lingvistică. Streinii de sigur, de filosofie nu trebue să rămînă nici lingviştii, dar a deriva, fără alegere şi cu problematice apropieri, teorii filosofice în lingvistică, nu poate fi un cîştig pentru ea — este a presenta ca ştiinţă un conglomerat de curiosităţi. Lingvistica presupune o iniţiere cu problemele ei fundamentale, o îndelungată familia-

[1] Pentru limba romînă ar fi de luat în consideraţie schimbarea lui *ct* în *pt*, dar pentru că mai în urmă (*Zeitschr. rom. Phil.*, XLV, 624 urm.) Meyer-Lübke a contestat originea ilirică a acestui fenomen (cf. Bartoli, în *Arch. glott.*, XX, 181) şi nu e locul aici să reluăm întreaga problemă lăsăm la o parte din discuţia asupra substratelor acest punct din fonetica romînă. În ce priveşte însă limba franceză avem cazul trecerei lui *ct* la *it*, recunoscută ca de proveniență celtică. O asemenea particularitate înseamnă mai mult decît atîtea elemente germanice introduse în franceză.

risare cu metodele nouă, nu numai întîmplătoare şi vagi peregrinări pînă la ea.

Şi în cursul expunerilor şi în numeroasele note ce le întovărăşesc Bartoli a ţinut să arate că priveşte lingvistica în primul rînd ca o disciplină istorică; „per me la linguistica è sopra tutto s t o r i a" (66). Afirmarea ar putea fi ca un sfat pentru unii neolingvişti. Sînt aceia care, practicînd geografia lingvistică, nu dau atenţiune cuvenită faptelor istorice, prea sînt preocupaţi de fenomenele lingvistice în spaţiu şi nu le urmăresc de ajuns în raport cu timpul, în cadrul lor istoric. Din ce spune Bartoli în altă parte (98-99) ar resulta că toţi neolingviştii ţin samă de principiul istoric aşa cum se impune, dar unele cercetări de geografie lingvistică mi se pare că vorbesc altfel, dau dovada insuficienţei în sensul istoric.

Cît ajută geografiei lingvistice cunoştinţele istorice întinse arată tocmai lucrarea lui Bartoli. Stăpînind lingvistica istorică, plecînd chiar dela ea şi alăturînd-o la geografia lingvistică a ajuns să ne dea o carte în care informaţia sigură şi bogată se îmbină cu vederi nouă şi cu îndemnuri pentru cercetări de acum înainte.

O. D.

M. Roques, Palia d'Orăştie (1581-1582): I. Préface et Livre de la Genèse; Paris, Ed. Champion; 1925; LXXI-213 pag.

Pînă la retipărirea tuturor textelor noastre din secolul al XVI-lea — cînd vom avea-o? — ediţia pe care ne-o dă M. Roques pleacă dintr'o bună alegere, pentru că *Palia* e unul din cele mai însemnate monumente de limbă şi aştepta de mult să fie accesibil şi celor care nu puteau avea la îndemînă exemplarele vechi. Redat după original cît se poate de exact şi cu un tipar foarte îngrijit, ca tot ce se execută de tipografia Protat, textul e întovărăşit de o introducere care lămureşte bine cum s'a făcut traducerea lui.

După cercetări minuţioase Roques a reuşit să fixeze textul ce a servit la traducerea acestei părţi din vechiul testament. Este *Pentateucul* tipărit în ungureşte, la 1551, de G. Heltai — constatare pe care, independent de Roques, a făcut-o şi Iosif Popovici într'un studiu apărut în *Analele Academiei romîne* (t. XXXIII). Se explică atunci numeroasele ungurisme, lexicale şi sintactice, pe care le întîlnim în *Palia*. Traducătorii nu s'au mărginit însă la cartea lui Heltai, ci au recurs şi la Biblia latină, la Vulgata (într'o ediţie corectată), cum resultă din comparaţia mai multor pasaje cu

versiunea acesteia [1]. Dacă, după cum ne spune Roques (p. LII), Vulgata a fost luată în samă mai ales la cap. I-V din *Genesă* şi I-XVI din *Exod*, aceasta ne îndreptăţeşte poate să presupunem că traducătorii şi-au împărţit între ei cele două cărţi ale Bibliei şi fiecare la început s'a raportat mai des la textul latin, dar mai pe urmă, fie că-i obosise această procedare, fie că li s'a părut fără mult folos, nu au mai recurs decît rar la el ori de loc.

Cît despre utilisarea versiunei ebraice, care ar fi dat multă muncă lui Mihai Tordaş şi tovarăşilor lui, cum ţin să o spună în prefaţă, ea de fapt nu a existat, după cum arată bine Roques, şi dacă se vorbeşte de aşa ceva este pentru că traducătorii au urmat şi aici pe Heltai care în prefaţa *Pentateuculuí* aminteşte că s'a folosit de Biblia ebraică.

Rămîne de ştiut dacă traducătorii au recurs şi la un text slav. Că dînşii afirmă aceasta nu poate totuşi să ne convingă, după ce nu am putut pune preţ nici pe cealaltă afirmaţie a lor, că ar fi utilisat versiunea ebraică. A priori am fi înduşi să admitem că dînşii s'au adresat şi la un text slav, pentru motivul că dacă au folosit Biblia latină — ceva excepţional la noi în secolul al XVI-lea — cu atît mai mult au trebuit să aibă în vedere procedarea obişnuită, adică să se îndrepte spre versiunea slavă. Părerea lui Roques (pag. XLIX; cf. XXXII) este că nu avem nici o dovadă pentru aceasta, şi are dreptate cînd aminteşte forma unor nume proprii biblice care, cum sînt date în *Palia*, deşi se apropie mai mult de tradiţia slavă totuşi au putut fi cunoscute aşa oricărui traducător dela noi, pentru că îi erau familiare astfel chiar dacă nu avea dinainte un text slav; pe urmă, designarea cărţilor Bibliei cu termenii slavi *Bitia, Cisla* etc. nu poate fi nici ea invocată, deoarece ei erau iarăşi obişnuiţi în limba noastră bisericească din epoca influenţei slave; de asemenea, cuvinte ca *pocrov* ori *dver* etc. cunoscute şi altfel ori proprii vocabularului eclesiastic, deci putînd fi folosite şi de cine nu se servia de un original slav. Se poate obiecta însă că *Palia* cuprinde şi alte slavisme; astfel în *Genesă* găsim *proidi*=a pleca, a ieşi *(Dumnezeu lăsă cum de în casa mea să proidesc)* XX, 13; în *Exod: povestui*=a spune, a pomeni *(numele mieu să se povestuiască)* IX, 16; *nămisti* = a pune, a aşeza *(le nămisti... într'umerele efodului)* XXXIX, 7. Acestea nu sînt slavisme care să fi fost întrebuinţate în vorbire şi dacă cel dintîi se

[1] Utilisarea Vulgatei nu explică întrebuinţarea lui *den primă, de-a-primă* în *Palia*, cum am crezut altădată şi cum aminteşte Roques: nu e un latinism introdus de traducătorii ei, ci o formă care a circulat şi care a lăsat, dialectal, urme în dacoromînă (*cf. Dicţ. etimologic*, 1445).

mai întîlneşte în alte texte a fost introdus acolo din originalul slav [1]. Sînt şi în prefaţa *Paliei* cîteva slavisme, ca *hrăbor, proceti, a se săbăzni*, dar acestea erau întrebuinţate şi în limba curentă; chiar *nepotrebnic* dat tot acolo trebue considerat în acelaşi fel, ca usitat alături de *netrebnic*. Celelalte slavisme — şi ar fi de relevat încă vre-o cîteva — mi se pare că nu se pot explica decît admiţînd că şi traducătorii *Paliei* au avut sub ochi un text slav. E un punct care rămîne de cercetat din nou, ca o întregire la studiul lui Roques şi la ediţia pe care ne-a dat-o, presentînd-o cum am dori să vedem editate şi alte texte vechi ale noastre.

O. D.

CARSTEN HÖEG, Les Saracatsans: une tribu nomade grecque; I. Étude linguistique précédée d'une notice ethnographique; Paris, Ed. Champion, şi Copenhaga, Pio-Branner; 1925; XX-312 pag.; II. **Textes (contes et chansons), vocabulaire technique, index verborum**; 1926; VIII-212 pag.

Ca unul care cunosc din trăite aspectele păstoritului şi cărvănăritului la Aromîni, şi întru cît în timpul copilăriei am avut ocasie să cunosc puţin şi pe Sărăcăceanii ce veniau în contact cu Aromînii din Pind, voi încerca să presint cît mai concentrat aproape toate consideraţiunile ce privesc interesanta problemă etno-lingvistică a acestor nomazi ai peninsulei balcanice.

După cum am mai relevat în această revistă (II, 411), nu mă pot opri de a nu admira tenacitatea pe care şi-a impus-o autorul de a face cunoscuţi pe aceşti meteori ai munţilor prin cercetări pe teren: pasiunea care i-a însufleţit hotărîrea şi persistenţa a învins multiplele şi grelele neajunsuri ale vieţei Sărăcăceanilor pe înălţimi solitare de 1000-2000 m. Cu greu s'ar mai putea găsi un altul care să ducă mai departe şi să adîncească şi mai mult ceea ce Höeg nu a putut desăvîrşi.

Avem înaintea noastră precis şi limpede cristalisat nu numai

[1] Îl găsim în *Psaltirea scheiană* şi a lui Coresi din 1577, cum se poate vedea din glosarul lui I. A. Candrea. Că acest slavism era numai al traducătorilor ce urmau un original slav şi nu curent în limbă ne dovedeşte înlăturarea lui din alte texte, ca neflind uşor de înţeles; în pasajele unde *Psaltirea scheiană* dă *proidi* găsim *străbate* în *Psaltirea Hurmuzaki* şi *trece* în ediţia de mai tîrziu a *Psaltirei* lui Coresi: chiar Dosoftei, care avea totuşi predilecţiune pentru slavisme, caută să evite pe *proidi*.

graiul acestui trib eminamente nomad, ci şi întreaga lui fiinţă etnică: e o monografie pe cît de atractivă, interesantă şi meticuloasă în expunerea şi interpretarea problemelor, pe atît de importantă în prezentarea materialului. Etnologul şi folkloristul o vor folosi adesea, după cum, pe de altă parte, şi lingvistul va găsi în ea lucruri de un real interes. Aşa, bunăoară, pe lîngă neologisme de felul acestora: καπάτσος < it. *capace*, καπρίτσιο < it. *capriccio*, ρέμπελος < ven. *rebelo*, φούρια < it. *furia* etc., vor constata şi specifice evoluţii semantice, cum ar fi: ἀμόντε „il a péri" < it. *a monte*, ἀρβαντίτης „vent du nord-ouest", ζάρκος „nu" [1], καρδιά „coeur; estomac" (ca şi în aromînă) etc.; de asemenea vor întîlni şi la Sărăcăceani preţioase elemente folklorice, cum ar fi textele: *Le diable dupé* (p. 45), *Le coq du vieillard* (p. 50) etc.

Cu o minuţioasă examinare chiar a celor mai mici detalii, autorul ridică şi problema cea mai importantă a studiului său, anume originea Sărăcăceanilor. Căutînd ca toate faptele să convergeze în jurul părerei pe care o susţine, ajunge să concludă că aceşti nomazi sînt Greci, că nu pot fi „des nomades aromounes *[recte:* aroumains] qui ont changé de langue". Această concluzie şi-o formulează astfel: „pour ma part, je me sens attiré vers l'hypothèse déjà proposée par Aravantinos, selon laquelle les Saracatsans sont des Grecs qui vivent à l'état nomade depuis l'antiquité" (I, 84).

Nu putem împărtăşi această părere, după cum nu vedem cum s'ar putea susţinea cea exprimată de A. van Gennep (cf. în această revistă, II, 411). Nici de părerea lui N. Iorga, cum că aceşti Sărăcăceani ar fi de origine ilirică, grecisaţi cu timpul (în *Revue historique du sud-est européen*, III (1926,) 245), nu putem fi. Ne alăturăm părerei lui Per. Papahagi (în *Numiri etnice la Aromîni*, 1925, 14 urm.), cum că Sărăcăceanii sînt Aromîni grecisaţi —părere la care s'a oprit şi Th. Capidan (în *Dacoromania*, IV, 959).

Absolut nimic nu vine să confirme părerea că am avea a face cu un substrat grecesc. Şi în primul rînd e faptul că Grecii nu ne prezintă aspecte ce caracterizează pe Sărăcăceani. Dacă aceştia ar fi Greci, ar fi trebuit negreşit ca patriarhalismul conservator al vieţei lor să ne prezinte cît mai multe şi mai variate arhaisme lingvistice, cel puţin lexicale, aparţinînd vechei elene, după cum, pe de altă parte, folklorul lor nu s'ar fi putut suprapune celui aromînesc, ci ne-ar fi înfăţişat laturi specifice unui vechi nomadism elen. Dacă substratul lor ar fi elen, şi pentru că pînă azi ei au rămas tot Greci, ne-am fi aşteptat ca din graiul şi

[1] *Cf.* şi Jean Psichari, în *Revue des études slaves*, VI (1926), 108.

sufletul lor să nu se înstreineze decît foarte puţin. Ceva mai mult: în această ipoteză, singurul contact mai puternic şi mai desvoltat pe care urma să-l aibă Sărăcăceanii ar fi — prin atavism, prin legături de sînge — un contact cu adevărata populaţie greacă. De fapt, aceşti Sărăcăceani stîrnesc în sufletul Grecilor tot atîta aversiune etnică, tot atîta pornire, ca şi cum ar fi Aromîni şi ca grai. Denumirea de Βλάχοι pe care le-o dau Grecii, precum şi cea de Βλαχοάλβες (I, 75) nu ne poate duce la un substrat grec, după cum acest Βλάχος — pe care pînă tîrziu şi-l însuşiau chiar ei înşişi mai mult decît cel de *Saracačan* — nu poate fi interpretat în sensul că li se va fi dat cu înţelesul de „nomad", ci el reprezintă o veche denumire etnică, ce ne duce la unul şi acelaşi popor de limbă romană din care şi-au luat naştere şi Aromînii. În privinţa aceasta, e foarte sugestiv începutul unui cîntec popular pe care-l relevează Per. Papahagi, *l. c.*, 15:

Ν' εἶσαι βουνὰ τοῦ κερατᾶ,
Σαρακατσάνισες! [refren]
Βουνὰ τ' Ἀσπροσπηστάμπο,
Τοὺς Βλάχους τι τοὺς κάνατε,
Τοὺς Σαρακατσάνους;

Tot atît de sugestive sînt şi frînturile poetice pe care le-a culeş Höeg şi care ne duc în aceeaşi direcţie. Iată bunăoară textul XXVII (II, 91), care începe astfel:

Vásta, vre jero Élimbo, k'e si Vlaholivádi,
Vásta, vre Fféri k'e Mil'á, vásta k'e s' Ambelákі,
Vásta tus Vlâhus pa'rhane, to(s) Sarakatšanéus.... [1]

În traducere:
(Men)ţine, hei bătrîne Olimp, şi tu Vlaholivade,
(Men)ţine, tu Fteri şi Mil'ja, (men)ţine şi tu Ambelache,
(Men)ţine pe Romînii care venirá, pe Sărăcăceani...

După cum se vede, alăturarea termenilor Βλάχους şi Σαρακατσάνους devine caracteristică. Prin acest *Vlahus* — autorul scrie *vlahus* — nu putem înţelege un adjectiv însemnînd „păstor nomad", întru cît chiar astăzi Grecii cînd zic, de pildă, περνοῦν οἱ Βλάχοι înţeleg următoarele: „trec păstorii sau nomazii care nu sînt nici Greci, nici Turci, nici Slavi, nici chiar Albanesi, dar negreşit Aromîni", cu alte cuvinte: „trec Aromînii păstori, Aromînii nomazi". Şi tot aşa a fost şi în vremurile vechi, bunăoară în epoca cronicarilor bizantini, cînd prin Βλάχος nu se putea înţelege decît un

[1] *Cf.* şi textele XVII, XXXII, XXXVIII, XXXIX, LVIII.

„păstor sau nomad romîn". Căci, contrar, ne întrebăm: în afară de Romîni, care alt popor din peninsula balcanică a fost păstor-nomad?

Să trecem însă la cîteva din asemănările sau chiar identităţile sărăcăceano-aromîneşti.

Din punct de vedere folkloric relevăm următoarele:

1. Textul al XV-lea, *Le combat des ogres*, şi al XVI-lea (II, 64-66), pe care autorul le presintă şi în traducere în vol. I, 56-57, sînt aceleaşi din folklorul aromîn (cf. Per. Papahagi, *Din lit. pop. a Aromînilor*, 799, sau Tache Papahagi, *Antologie aromânească*, 89).

2. Textul XIV *(L'agneau favori*, II, 62; cf. şi pag. 6) circulă şi la Aromîni.

3. Multe din *cîntecele* culese le au şi Aromînii.

4. În materie de folklor, adesea e asardat să tragi conclusii din constatarea unor mici diferenţieri ca acelea pe care Höeg le relevează în vol. I, 80-81. De altfel, chiar nota din josul pag. 81-82 e încă o dovadă. Ceva mai mult: acestor diferenţieri, asupra cărora autorul atrage atenţia, noi le opunem perfecta identitate a caracteristicelor aspecte de nuntă pe care le relevează la pag. 42 şi urm., ele fiind aceleaşi şi la Aromîni. Astfel: *fipa* Sărăcăceanilor (p. 46) se identifică în totul cu cea a Aromînilor; obiceiul ca părinţii fetei să nu meargă la nuntă după cununie (p. 48) se întîlneşte cu cel aromînesc etc.

5. Modul de a cînta (cf. II, 71, dar mai ales I, 36) ne duce spre un identic mediu fărşerotesc (cf. *Antol. arom.*, 374-375).

Din punct de vedere etnografic vom remarca următoarele:

1. Höeg atrage atenţia că există un costum mai vechi care „est assez différent de celui que portent les autres hommes" (I, 27), relevînd costumul bătrînului din stînga figurei 18 şi cel din fig. 21. Acest port este identic cu cel aromînesc, e unul şi acelaşi (cf. şi fig. 34). Şi e bine că recunoaşte şi autorul măcar în parte că „en Macédoine les vieux Saracačans portent un costume semblable à celui que portent beaucoup d'Aromounes" (I, 61-62). Această identitate nu poate fi trecută cu vederea; sînt şi Albanesi care se ocupă cu păstoritul şi care au avut cu Romînii fărşeroţi un contact asemănător cu cel al Sărăcăceanilor, şi totuşi portul lor nu e acelaşi.

2. Viaţa păstorească, în ansamblul ei, se suprapune celei aromîneşti. Ca şi la Aromîni, la Sărăcăceani constatăm: *a.* aceeaşi organisaţie administrativă sub conducerea unui *čelingas* (I, 8); *b.* acelaşi procedeu la tunsul oilor etc. (I, 16), ca şi la separarea lor de capre (II, 162 sub γιδοῦρα); *c.* aceeaşi caracteristică referitoare la rolul cînilor la o stînă (I, 17-18); *d.* aceleaşi strigăte speciale, prelungite atunci cînd chiamă pe cineva sau cînd vor să-şi cheme cînii rătăciţi etc. (I, 231); *e.* aceeaşi ospitalitate pastorală (I, 35); *f.* acelaşi aspect al horei, al dansului (I, 41, 50); *g.* acelaşi cort de transhumanţă şi acelaşi mod de a-l face (I, 4; pentru Aromîni, cf. Wace and Thompson, *The Nom. of the Balk.*, pl. III etc.); *h.* acelaşi strigăt de *moţ, moţ!* se adresează catîrilor (II, 201; pentru Aromîni, cf. ce am relevat în această revistă, II, 56-57); *i.* acelaşi strigăt de *tist, tist!* (II, 201) pentru oi (la Aromîni *ist, ist!*).

3. Ca elemente etnografice constatăm: *a.* casa sărăcăceană din fig. 1 sau 3 apare şi la Fărşeroţi (cf. C. N. Burileanu, *I Romeni di Albania*, pag. 208, 363 şi 379); *b.* amnarul (I, 19) e identic cu cel aromînesc; *c.* cîrligul cu *cîrlîbana* lui din fig. 11 e unul şi acelaşi; *d.* furca de tors din fig. 2 e aceeaşi ca la Aromîni.

După cum reiese, deci, din aceste sumare semnalări, contrar părerei lui Höeg că „si je ne me trompe pas, il n'y a non plus d'arguments d'ordre ethnographique pouvant prouver une parenté entre les Saracačans et les Aromounes" (I, 79), înrudirea există.

Trecînd acum la partea lingvistică, vom avea de relevat un material mai bogat.

Fără a ne opri asupra unor caracteristice de natură fonetică, cum ar fi, bunăoară, trecerea lui *e* aton la *i* (I, 98) sau *o* aton la *u* (I, 99) etc., remarcăm expresia τὸ βάνουν... στὰ ποδάρια (νὰ τὸ πιάσουν) (II, 18), identică cu cea aromînească *l bagă... n čičioare (s'lu'acaţă)* = „îl urmăresc să-l prindă" sau τὸν πῆραν (τὰ σκολιά) στὰ ποδάρια (II, 59)=arom. *l loară (cîn'il'i) n čičioare* = „îl urmăriră (cînii)". Tot de origine aromînă e şi expresiunea ὄόντε pe care o semnalează şi autorul în notă la pag. 88, vol. II.

Privitor la lexic, relevarea formelor o voi face în ordinea alfabetică a glosarului dat de autor, păstrînd aceeaşi transcriere. Şi aci voi proceda prin simple semnalări, fără a mă extinde asupra exemplificărilor sau documentărilor.

Formele culese spaţionat, contrar părerei autorului, noi le socotim aromînisme. În privinţa originei unor cuvinte, autorul revine la pag. 206, vol. II. Astfel a derivat pe βιτσόλι din lat. v i t u l e u s (II, 116), pe βίτσα < rom. *viţă* (II, 132), ca şi din bulg. *vitsa* (I, 187), pe κάτσινο l-a considerat necunoscut (I, 187) etc. La aceeaşi pagină (I, 206), pentru σιγκούνι se contrazice, socotindu-l şi slav şi aromîn.

ἄντζα, pentru care se admite etimologia din lat. a n t a, e acelaşi cu arom. *andză* „încheietura genunchiului".

ἀρμάτα „les beaux habits", nu trebue derivat din lat. a r m a (II, 146), el fiind un aromînism: *armată* „costum frumos..." (cf. Per. Papahagi, *Basme aromîne*, 535).

ἀαβάρνα „par terre" e aceeaşi formă din aromînă, după cum arată şi *a* protetic.

βάκρο poate fi acelaşi cu arom. *ţacără* al Fărşeroţilor, cu transformarea diftongului *ţa-* în *va-*, sensul fiind identic.

βέργα „gaule qui sert de fouet" II, 132; „axe de l'ensouple postérieure; aiguille à tricoter" II, 145. E arom. *ţeargă*, care şi-a pierdut în graiul Sărăcăceanilor diftongul *ţa*.

βιτσόλι „chevreau sevré", cu toate derivatele: *vitul'a* I, 102, 119· *vit(u)láriz* etc., nu e decît arom. *vitul'iţă* „ied care a împlinit un an", cu der. *vitul'iar* „păstorul care paşte turma de vătui".

βιγλίζω „guetter" nu poate fi derivat din lat. v i g i l a r e; e forma aromînă *vigl'edzŭ* „veghiez", care circulă alături de *avegl'iu*.

βίτσα „osier, cravache" e arom. *viţă* „nuia" < sl. *vica*. Cf. şi II, 132.

βούρλα e slavismul *vărlă* din aromînă: *vurlă*.

γκαβός „aveugle" < arom. *gavŭ*.

γκαρύζω „braire" e mai de grabă arom. *gărire* „a ciripi asurzitor" (Per. Papahagi, *Basme arom.*, 601), decît ital. *garrire* II, 123.

γκίσο „qui a le visage blanc" < arom. *ţesă* II, 117. La fel şi compusul γκισο-κάνοστο. Forma devine şi mai interesantă pentru substratul aromînesc al Sărăcăceanilor, prin faptul că mai înseamnează şi „mulet noir à tête blanche" II, 119. Observăm că această ultimă definiţie nu există, întrucît nu s'a văzut nici un catîr negru cu capul alb. Definiţia trebuia să fie aceeaşi cu cea pe care am dat-o în *Antologie aromânească*: „brebis, chèvre etc., ou un mulet noir, avec des cercles rouges sur la tête et autour des yeux" (438).

γκίζα „sorte de fromage fait avec du babeurre que l'on fait bouillir" II 149, e mai apropiată de forma arom. *ţiză* decît cea din albaneză.

γκόρμπο „noire" < arom. *corbu, corbă: górba jîzja* II, 85 = capre negre (arom. „căpri corbe"). Cf. şi I, 215.

γκουγκόλια „pommes de terre" < arom. *gurgul'iţă*.

γκουγκούτσια „le fruit de l'artichaut" < arom. *guguciă*.

γκούσια „goître (des moutons)". Reproduce arom. *guşe*.

γκρεμός „précipice" ne duce, prin fonetismul cu *g*, la arom. *grem*, despre care vezi în această revistă, II, 398.

γρίβος „blanc" II, 119 e iarăşi un aromînism: *grivă, grivă* „sur, căruntă"—sens ce se aplică oilor, caprelor, precum şi oamenilor.

γριπός „courbé, voûté" < arom. *gribosŭ*.

γρίντια „humeur maussade" e acelaşi ca arom. *ngrin'e*, cu acelaşi sens.

δράκος [„diable"] II, 16. E arom. *dracă*.

δραπαλίζω „chanceler" are aceeaşi origine slavă ca şi arom. *drăndbală*.

δρασκίλι „enjambée" e forma aromînă *drişcl'eaţă* cu acelaşi sens.

ζουλάκια „fauves" ar reproduce mai de grabă arom. *z(u)lape* decît alb. *zulap* (I, 119), întrucît aparţine terminologiei păstoreşti.

ζούρα „lie, mare..." < arom. *zură*.

ζίγγλα „sangle" nu poate fi explicat din lat. c i n g u l a; e arom. *ţingă*.

καλαβράντζα „crotte de chèvre" e arom. *căcăr(e)adză*, care se mai aude şi cu *-n-*: *căcărandză*.

κα(ρ)κατίζω „rire aux éclats" e şi el vb. arom. *cărcăredzŭ* „rire aux éclats; caqueter, glousser".

κάλτσο „mouton blanc qui a des taches noires autour des yeux". Cuvîntul face parte din terminologia păstoritului aromîn.

καπνόστος „gris, grise" < arom. *cănut* „sur".

καπίστρι „licou" e arom. *căpestru* < lat. c a p ĭ s t r u m.

καπαύλια [„croupe"] reproduce arom. *căpul'e* „croupe (de cheval)".

καρδάρι „terrine à traire" e arom. *căldare*.

κάρρο „voiture" nu e lat. c a r r u m, ci arom. *carŭ*.

κάσσα, pentru care autorul nu ne dă sensul, e mult mai apropiat de arom. *casă* „maison", decît de ital. *cassa*.

κάστρο e arom. *castru*, care reproduce lat. c a s t r u m.

κάτσινο „(mouton) dont toute la tête est rouge" I, 187, pe care autorul îl consideră „d'origine incertaine", e arom. *coţin,-ă* „avec des taches rouges sur la tête" din lat. c o c c ĭ n u s (cf. I. A. Candrea, *Les éléments latins de la langue roumaine*, 65). Cf. II, 113.

κατσιούλα „capuchon" etc. < arom. *căţiulă*.

κλιάστρα < arom. *culastră* < lat. *c o l a s t r a.

κλοτσώ „donner un coup de pied" reproduce arom. de origine slavă *cloţă*.

κουκάτια „le dedans d'une noix" e arom. *cucoaşe* „noix".

κόλλα „feuille de papier" < arom. *coală*.

κορούτο „brebis qui a des cornes, bélier dont les cornes sont petites" nu e alb. *kərut*, ci arom. *cur(n)ut* (vezi mai jos, pag. 270).

κούπα „gobelet, verre" e arom. *cupă* < lat. c u p a.

κουρούνα. Autorul nu ne dă nici o lămurire, nici ca sens. Pare totuşi, a fi arom. *cur(u)nă* „couronne; épouse".

κρεμιτσόρα „grandes pierres par-dessus lesquelles on peut passer un ravin ou une gorge" < arom. *cripitură* „fente, crevasse" < lat. c r e p a t u r a (cf. Candrea-Densusianu, *Dicţ. etim. al l. rom.*, 402).

κρόκος „jaune d'œuf" poate fi şi arom. *crocũ*, care are acelaşi sens.

κωλτάνεζα „dysenterie (des chèvres)" ne duce mai de grabă spre arom. *culeandzã*.

λάγτος „noir" e arom. *laĭũ, laĭe*.

λάλας „oncle" < arom. *lãlã*. In I, 78 greşit e tradus prin „mère".

λανάρι „carde" nu poate reproduce direct lat. l a n a r i a; şi acesta e un aromînism derivat din *lînă*, ca şi *mănarũ* (μανάρι) din *mînă*.

λιάρο „noire et blanche" e, de sigur, arom. *l'ĭarũ, l'ĭarã*.

μανάρι „mouton favorisé qui ne suit pas le troupeau, mais reste avec les hommes dans les *konakia*" E arom. *mănar*.

μάρτς (II, 201) „mars" < arom. *marţu* „(mois de) mars".

μηλιόρι, μηλιόρα: „quand l'agneau commence à couvrir les brebis, il prend le nom de *mbl'or*; on appelle *mbl'ora* l'agnelle qui met bas pour la première fois". E arom. *m(b)l'ĭor, m(b)l'ĭoarã* (pentru oi ca şi pentru capre).

μίγγος „poulain" < arom. *mingu*.

μουράτο: μουράτο-λάγια „noir comme du charbon". Cuvîntul nu poate fi separat de sb. arom. *murã*, care apare şi asociat cu adj. *laĭũ: lãĭ-amure* „negri sau negre ca murele".

μούργος < arom. *murgu,-ã*. E interesant faptul că prin acest adj. se designează, exact ca în aromînă, şi „un mulet gris foncé" şi că se întrebuinţează şi fem. *murgã*, ce ne duce — ca şi *ţesã* — în mediul cărvănăresc al Aromînilor. E o caracteristică exclusiv aromînească aceea ca fiecare catîr din caravana cuiva să poarte un nume dat şi după coloare. Astfel avem nume ca: *arapã, ã* = catîr negru; *bardzã* = catîr breaz; *ţesã* = catîr negru cu dungi roşcate pe cap; *murgã* = catîr cenuşiu închis etc.

μουσκλιάζω [„a prinde mușchi"] e vechea formă aromînească *muşcl'edzũ*, der. dela *muşcl'ĭu* < lat. m u s c u l u s atestat.

μούτσος, α „chèvre noire á barbiche blanche" < arom. *muţcurũ,-ã*, I, 131; II, 117.

μούτσουλο „mousse (sur les arbres)" e arom. *muşcl'ĭu* < lat. m u s c u l u s.

μοῦτσος „muet,..." E arom. *mutũ,-ã*.

μπάλτο „avec des taches blanches au front" < arom. *bal'ĭũ, bal'e*, care însemnează şi „cal (sau catîr) cu o pată albă pe frunte".

μπάρτζο, α „brune rougeâtre" < arom. *bardzu,-ã*. Face parte din aceeaşi categorie ca şi μπάλτο, μούργος, γκέσο etc.

μπασμούρτικο „qui a des taches blanches sur le cou". E arom. *başurũ,-ã, başurcu,-ã*.

μπέλο „les moutons et les chiens qui ont le corps blanc", < arom. *belũ, bealã*. Din aceeaşi categorie ca şi μπάρτζο.

μπούκα „joue" < arom. *bucã*.

μπουμπούκι [„bouton de fleur, bourgeon"] şi vb. μπουμπουκιάζω II, 94 [„bourgeonner"] < arom. *bubuk'e*.

μπουμπουνίζει „tonner" < arom. *bumbunţeadzã*, „il fait du tonnerre".

μπουσουλῶ „marcher à quatre pattes" < *ambuşuledzũ*, cu sens identic.

μπούτινα „grande cuve pour la fabrication du fromage, vaisseau dans lequel on bat le beurre, baratte", < arom. *putinã*, azi dispărut.

μπούτσικος „qui a le corps blanc et le visage rougeâtre" II 117, < arom. *bučĭcu* şi *buşcu* „châtin". Cf. μπέλο. — *Bučkuz* e un derivat din *bûču*.

μπράκα „crapaud" < arom. *broascã*.

μπράτσο „le haut du bras". Nu poate fi ital. *braccio*, ci arom. *brafũ*, care are acelaşi sens.

νούμερο „nombre" ar fi mai de grabă arom. *numir*.

νουνός [„parrain"] < arom. *nun,-ã*.

ντάβανος e identic cu arom. *dãvan* „œstre du cheval".

ντίπου „pas, point, point du tout" (cf. II, 33). E arom. *dip* „rien; point (du tout)".

ντομοστάρικο, α „chèvres qui s'absentent du troupeau pour aller se promener à leur gré". De sigur că e arom. *dumuşar(cu)* „om de casă; liniştit; nevinovat; blînd".

ντόμπρος „innocent, honnête, homme de bien". E arom. *dobru* de origine slavă, însemnînd acelaşi lucru.

οὖρδα e un aromînism în graiul Sărăcăceanilor.

ουρλίζομαι: „hurler" nu e nici un motiv să fie derivat din ital. *urlare*, cît timp vb. acesta e atît de expresiv în viaţa păstorească a Aromînilor.

παλούρι: „zizyphus lotus" e arom. *pal'ĭur* < lat. p a l i u r u s.

πανούκλα [„peste"], dacă nu e grecesc, nu e motiv să fie derivat din lat. p a n u c u l a, de vreme ce acesta e continuat în arom. *pănucl'e*.

παππούς „grand-père" se întîlneşte cu arom. *papũ*.

πούλια [„la Pléiade"] II, 94: aromînism foarte caracteristic, *pul'ĭa* „constelaţiunea *cloşca cu pui*".

ράσο [?]. Cf. arom. *(a)rasũ*.

ρούντο „qui a le pelage fin et doux", < *(a)rudũ,-ã*.

ρούσο: *rúsu-láju* „noirâtre", < arom. *(a)rusũ,-ã* „blond, roşcat".

σαλαγῶ „faire lever un troupeau par des cris et des sifflements". E acelaşi cuvînt cu arom. *sălăţescu* „laisser (les chevaux, les

moutons, les chiens etc.) en liberté; donner cours; traîner; acharner, exciter les chiens par des cris ou des sifflements". Cuvîntul aparţine domeniului cărvănăresc şi păstoresc al Aromînilor. Pentru alte morfeme ca şi pentru etimologie, cf. Per. Papahagi, *Quelques influences byzantines....* (în *Revue historique du sud-est européen*, II, (1925), 194-195).

σαρμανίτσα „berceau" < arom. *sărmănijă*.

σέλλα [„selle"?] < arom. *şeauă*. De sigur că σ trebue pronunţat ca *ś*, ca şi în σία < turc. *śeį* etc.

σίβα „mulet (mule) blanc". Arom. *sivŭ,-ă*.

σιγκούνι „manteau à manches en laine qui va de l'épaule jusqu'aux genoux". Ca formă, această haină corespunde *saricei* dela Aromînii pindeni care poate fi albă sau neagră (cf. fig. 1 din *Antol. arom.*). Termenul e acelaşi cu arom. *şigune*.

στούτο „qui n'a pas des cornes". Arom. *şutŭ,-ă*.

σκαπετῶ „disparaître, s'en aller". Autorul îl derivă din ital. *scapitare*. Acest verb e şi el unul dintre cele mai caracteristice aromînisme din graiul Sărăcăceanilor: e vb. *(a)scapitŭ, ascăpitare* „se coucher (en parlant des astres); passer au delà d'une montagne; disparaître".

σκόπι „bâton" e arom. *şcopŭ*.

σκράπ [„scorpion"]. Arom. *şcrapŭ* şi *şcracŭ*.

στουπώνω [„boucher"] < arom. *astupŭ*.

στουρνάρι „silex" < arom. *sturnare*.

σουρίζω „siffler". De fapt, avem *şurăv* care e arom. *şuirŭ*.

τάτας „père" < arom. *tată*.

τούμπα „petit groupe d'arbres" e arom. *tumbă*.

τούφα „buisson". Arom. *tufă*.

τσιντζιά „gencives" < arom. *dzîndzie*.

τσιούκα „grande pierre verticale". E arom. *čjucă* (cf. în această revistă, II, 397).

τσιούλο „mouton dont les oreilles sont tronquées". Arom. *čjulŭ,-ă*,

τσίπα „voile que porte la mariée". Arom. *ţipă*, cu sens identic.

τσιπούνι „sorte de veste, sorte de gilet" < arom. *ţipune*.

τσουλώνω „écouter". Arom. *čjulescu* „chauvir des oreilles, prêter l'oreille".

φάρα „famille". E arom. *farâ* „tribu".

φάτσα „aspect". Nu poate fi it. *faccia*. E arom. *faţă* „face. visage; aspect; couleur". Ex. dat de Hŏeg *ti fátsa éχ'?* se suprapune perfect arom. *ţe faţă are?*

φλάμπουρος [„banderole, étendard"] e arom. *flambură*.

φλέτουρα „papillon" < arom. *flîtură*. La fel şi der. φλετουρῶ „voler". φλώρο „ lanc": ἕνα πουλὶ φλώρο II, 36. Arom. *florŭ,-ă*.

φούντα „houpe qui orne le bout du soulier". E arom. *fundă*.

φούρκα „bâton en fourchette qui, s'il en est besoin, supporte le toit de la cabane". Cf. şi II, 84, 114, 144. E arom. *furcă*.

φοῦρνος [„four, fournaise"] < arom. *furnu. Furdžis* „boulanger" e un derivat, presentînd pe *rn(u) > r*.

φουρτοῦνα „tempête" e arom. *furtună* „orage".

χαζός „stupide" < arom *hazó*.

După cum se vede, prin urmare, şi fondul lexical de origine aromînă contrazice hotărîtor părerea lui Höeg că Sărăcăceanii nu ar fi Aromîni. Acest fond lexical se impune nu numai ca număr — am relevat peste 60 de cuvinte pe lîngă cele înregistrate de Th. Capidan în recensia pe care o face asupra aceleiaşi lucrări în *Dacoromania*, IV, 923-959 —, ci şi ca noţiuni caracteristice, specific aromîneşti, cum ar fi, bunăoară, ἀρμάτα, βιγλίζω, ἴγγλα, κάρρο, κουρεόνα, κουρούτο, μάρτς, μουσκλιάζω, μπράτσο, ποῦλια, σκαπετῶ φάρα, φάτσα, φούρκα, φουρτοῦνα etc. Deci, conclusia autorului că „le langage des Saracačans n'offre pas la moindre trace de langue aromoune" (I, 293) nu mai poate fi susţinută. Dacă la toate acestea am adăuga şi ce am semnalat din punct de vedere folkloric şi etnografic şi ne-am înfăţişa apoi ca într'un tablou atîtea identităţi absolut concludente dintre Sărăcăceani şi Aromîni, evident că originea aromînească a primilor se impune fără nici o esitare. Deci, Sărăcăceanii, care astăzi sînt Greci ca limbă, sub raportul etnic sînt Aromîni. Unei eventuale obiecţiuni că, oprindu-ne la această conclusie, ar fi trebuit să constatăm la Sărăcăceani şi mai multe, precum şi mai hotărîtoare aromînisme, îi opunem următorul fapt: în spre estul comunei aromîneşti din Pînd *Avdela* trăesc în satele lor aşa numiţii *Cupăčiarî;* aceştia au fost Aromîni care s'au grecisat în secolul al XVIII-lea — deci, nu de mult; şi totuşi, aceşti Cupăčiarî nu presintă astăzi o mai mare înrudire cu Aromînii decît cea presentată de Sărăcăceani. Aşa fiind, toate elementele lexicale de origine slavă din graiul sărăcăcean au trecut prin filieră aromînă.

Iată, însă, că se ridică alte întrebări: cînd şi în ce împrejurări s'au grecisat Sărăcăceanii? Cărei ramuri de Aromîni aparţin ei şi de unde le vine numele de *Sărăcăčean*?

Nu am putea fixa epoca grecisărei lor. Pare-se însă că ea se va fi efectuat înainte de secolul al XVI-lea, în împrejurări de felul acesta: din consideraţiuni de viaţă păstorească sau, mai de grabă, din motive datorite unor evenimente istorice, aceşti Aromîni vor fi fost nevoiţi să părăsească munţii lor, mergînd în regiuni mai sudice, în spre Golful Corintului de pildă. Cu timpul, aclimatizîndu-se în noua lor patrie şi trăind atît vara, cît şi iarna în

mediu exclusiv grecesc, desnaționalisarea lor era fatală, chiar dacă în timpul verei ar fi apucat spre nord, și anume în direcția Golfului Arta. Un asemenea proces nu ne-ar surprinde de loc, de vreme ce studiile etno-istorice ne documentează numeroase casuri similare suferite de același popor aromînesc fie în direcția grecisărei, fie în direcție de slavisare sau chiar albanisare. Odată efectuat procesul acesta și după ce împrejurări ulterioare nu i-au ținut legați de noua lor patrie întru cîtva cu totul provisorie, acești meteori ai munților, al căror unic stăpîn și frate le e natura, au revenit iarăși în spre ținuturile lor originare, mînați de aceleași instincte etnice de nomadism pastoral, dar cu graiul înstreinat. Din causa acestei înstreinări, chiar ei înșiși se vor fi simțit streini în munții foștilor lor consîngeni, așa că, o bună parte din ei s'au văzut nevoiți să cutreere pînă astăzi aproape toți munții din peninsula balcanică, fără ca, totuși, să renunțe la orice contact cu viața regiunilor aromînești.

In ceea ce privește ramura de Aromîni căreia aparțin acești Sărăcăceani, chiar dacă împrejurările grecisărei lor vor fi fost altele decît cele presupuse mai sus, cred că ei aparțin ramurei așa numiților Fărșeroți din sudul Albaniei. Fărșeroții oieri sînt singurii dintre toți Aromînii care pot fi considerați ca fiind nomazi. In instabilitatea lor de vară ca și de iarnă, ei vor fi fost aceia care vor fi fost constrînși să-și părăsească ținuturile lor din cine știe ce anume motive. Neavînd o stabilitate de vară în funcție de sate proprii, așa cum constatăm la Aromînii oieri din Pind, și întru cît ei erau cei mai expuși oricăror turburări etnice (din partea Albanesilor) sau militare (din partea Musulmanilor), ipotesa unei asemenea dislocări cu consecințe de desnaționalisare pare mai mult decît probabilă. Ceva mai mult: Hôeg ne relevează și anumite trăsături sufletești de ale Sărăcăceanilor, cum ar fi, bunăoară, acel „dolce far niente" (I, 31) din viața lor. Toate acestea ne transportă în același mediu fărșerotesc. Pe lîngă aceste considerațiuni am putea releva și un fapt de natură fonetică: în graiul sărăcăcean constatăm trecerea grupului consonantic *-rn-* la *-r-*, din causa pronunțărei vibrante a sunetului *r*; deci avem: *jirâu* < *jirnâu*, *k'irâu* < *k'irnâu*, *pirâu* < *pirnâu* etc. (I, 255). Această particularitate e caracteristică graiului fărșerotesc: *bâru* < *bârnu* „brîu", *cară* < *carne*, *curut(ă)* < *curnut(ă)* „cornut", *„turâ', turâ'!"* < *turnă*, *turnă* = s'a răsturnat povara cu samarul de pe catîr (cf. *Frățilia*, I (1901), 156), *țoară* < *țoarnă* (*ibid.*, I, 156) etc.

Iată, prin urmare, indicii caracteristice de a vedea în Sărăcăceani Romîni fărșeroți nu numai ca grai, ci și ca port, fisic (tipul), suflet, viață etc. Acei care cunosc pe Fărșeroții nomazi nu pot pregeta de a vedea în Sărăcăceani un vechi trib al lor deslipit și grecisat.

Și acum, pentru a încheia această dare de samă în care mai toate constatările sau faptele au fost mai mult schițate decît studiate[1], cîteva cuvinte asupra numelui de *Sărăcăcean*.

Ca și Per. Papahagi (*Numiri etnice...*, 17) și N. Iorga (*Revue hist...*, III, 245), cred că numele *Sărăcăcean* e de origine modernă și a fost dat de alți locuitori drept determinativ regional. După cum Moții nu și-au dat singuri acest nume (cf. ce am relevat în această revistă, II, 63-64); după cum, iarăși, numele de Fărșerot pentru Romînii din Albania le-a fost dat — după localitatea *Fraşarî* — de către ceilalți Aromîni (cf. și Per. Papahagi, *Scriitori aromîni în sec. al XVIII-lea*, 315) etc., — tot așa s'a petrecut și cu Sărăcăceanii. Datorită generalisărei acestui nume la toți Aromînii și Grecii — generalisare relativ tîrzie —, Sărăcăceanii, care pînă deunăzi se numiau singuri Βλάχοι, și-au însușit și ei acest nou nume, întocmai ca și Moții sau Fărșeroții.

Dar care e originea acestui nume și în ce împrejurări a luat naștere?

Nu mă voi ocupa aci de celelalte denumiri (*Caracačean* și *Caracolčean*). Ca și N. Iorga (*l. c.* III, 243-245) și Th. Capidan (*în Daco-romania*, IV, 927 urm.), cred și eu că *Sărăcăcean* e un derivat din *Săracu* — numele unei mari comune aromînești ce se găsește la sud-estul orașului Ianina și la sudul munților Mičik'eli, pe înălțimile cărora Sărăcăceanii trăesc vara. Nu am putea admite că, la origine, Sărăcăceanii vor fi fost din Săracu, de unde li se va fi dat numele — întocmai ca și cel de *Grâmosteni* < *Gramoste*, *Pirvul'iaț* < *Pirivole*, *Avžil'iaț* < *Avželă* etc. In timpul verilor, ani de-a-rîndul, ei vor fi petrecut pe munții din jurul comunei Săracu. Iarna, coborînd spre șesuri unde coborau și Aromîni, ei trebuiau să fie deosebiți de ceilalți Βλάχοι, și atunci, Grecii mai întîi, îi vor fi numit Βλάχοι σαρακατσάνοι, iar mai tîrziu simplu Σαρακατσάνοι. Dela Greci această denumire va fi trecut apoi la Aromîni, înțelegîndu-se prin (Βλάχοι) Σαρακατσάνοι „(Vlahii) nomazi din regiunile Săracului, nomazii care vărau pe munții Săracului". In adevăr, și astăzi încă, cei mai mulți vărează în raza munților Mičik'eli. Această nouă denumire geografică evident că li se va fi dat după ce grecisarea lor a devenit fapt împlinit și

[1] Problema o voi relua-o într'un studiu care va îmbrățișa aspectele etno-lingvistice ale Aromînilor în raport cu cele ale Dacoromînilor

după ce vor fi părăsit regiunea sudică în care au primit noul botez lingvistic (cf. mai sus, pag. 269).

Astfel ne înfățișăm noi problema Sărăcăceanilor care, pentru filologia și etnografia noastră, e pe cît de importantă pe atît de interesantă. Față de interpretarea autorului, originea aromînească, și anume fărșerotească din regiunea Epirului, a Sărăcăceanilor e mai mult decît probabilă. Aceasta, însă, nu scade cu nimic valoarea neprețuită a operei lui Hőeg, nu micșorează de fel importanța bogatului și variatului material lingvistic, folkloric și etnografic, după cum, de altă parte, unele greșeli neînsemnate ca derivarea formei *duri* din fr. *doré* după Politis (II, 119) — acest *duri* fiind turc. *dorî* „bai (cheval), brun" — etc. sînt inerente unei opere ca aceea pe care ne-o presintă autorul. *Les Saracatsans* — corect ar fi fost *Saracalšans* sau *Saracačans*, după cum observă și autorul chiar la pag. 69, vol. I — a lui Carsten Hőeg este o limpede și frumoasă icoană ce se desprinde din conglomeratul etno-lingvistic al peninsulei balcanice. Și excelent tipărită, ea nu va putea lipsi nici unui studiu asupra acestei regiuni adriatico-egeice.

Tache PAPAHAGI

A. BALOTĂ, La nasalisation et le rothacisme[1] dans les langues roumaine et albanaise; Bucarest, Ateliers Socec; 1926; 200 pag.

După studiul lui A. Rosetti asupra rotacismului, acesta putea fi bine venit dacă aducea interpretări nouă, adausuri temeinice la clarificarea unor aspecte ale acestei probleme, pentru că rămîn încă cercetări de făcut în jurul ei. Noutăți aduce cartea lui A. Balotă, dar nu sînt dintre acelea care folosesc filologiei. Asupra nasalisării d-sa susține această părere: fenomenul s'a produs cînd *n* forma o singură silabă cu vocala precedentă și poate fi constatat chiar în elementele slave din limba noastră cînd ele presentau această condițiune fonetică, pe cînd el nu a avut loc cînd *n* aparținea silabei următoare. Părerea aceasta e alăturată la alta, aceea anume că nasalisarea nu a fost un fenomen anterior înrîurirei slave cînd a început să se accentueze la noi — cum au susținut alți filologi — și, de altă parte, ea a continuat multă vreme, așa că au putut participa la ea nu numai elemente slave, dar și cele ungurești introduse la noi cu fonetism pu-

[1] Așa e tipărit și tot astfel mereu în corpul lucrărei, în loc de *rhotacisme*.

tînd fi îndreptat spre nasalisare — concluzie exprimată astfel la pag. 145: „la possibilité de la nasalisation a duré pour tous les mots, de n'importe quelle origine — si ils remplisaient les conditions demandées — . . . jusqu'au XIV-e siècle" (citîm cu ortografia textului). O dovadă ar fi: forme ca *jupîn*, *stăpîn* care ar reproduce pe sl. *županъ*, *stopanъ* dintr'o fasă a lor mai tîrzie, cînd *-ъ* nu mai avea „sa valeur claire", pentru că de ar fi fost împrumutați la primele noastre contacte cu Slavii nu ar fi oferit, cu terminațiunea lor plină *-ъ*, condițiile care să explice fonetismul romînesc. Am fi așteptat însă să ni se arate de ce nu găsim *-în* și în împrumuturi slave ca *bolovan* sau de ce sufixul *-an* luat de noi tot dela Slavi nu a devenit *-în*. Cît despre *stînă* și *smîntînă*, ei ar deriva din sîrb. *stan* și din **сѫме(n)тана*< *сѫмести*, pentru că nici **stana*, nici **сѫметана*, din diferite motive, nu ar putea explica formele romînești. Despre *hrană*, *rană* se spune că nu puteau fi nasalisați pentru motivul că în casul acesta *n* aparținea silabei din urmă. Nu ni se arată însă de fapt pentru ce asemenea forme slave s'au sustras nasalisărei pe care în aceleași condițiuni silabice o întîlnim în cuvintele latine (*lînă* ș. a.) — ce se spune la pag. 131 urm. nu aduce o explicație temeinică și e improvisată acolo o bizară teorie asupra reducerei vocalelor finale cu o restaurare a lor mai în urmă. Ca dovadă că nasalisarea ar fi continuat să se efectueze pînă tîrziu sînt înșirate la pag. 29 urm. mai multe forme slave și ungurești, dar nici una nu confirmă ce trebuia probat în primul rînd: că *a* accentuat urmat de *n*, ca în *jupîn* etc., a fost nasalisat pînă tîrziu; exemplele citate se referă numai la casuri de vocală urmată de *n* plus altă consoană și nu se ține samă că dacă *în* apare de pildă în *bîntui* <ung. *bántani*, el este o apropiere de fonetism curent în limba noastră (de altfel, fasa intermediară este *bîntui*, ceea ce fără temei contestă Balotă). Oare pentru chestiunea nasalisărei, așa cum e pusă în pagini de discuții denaturînd faptele, poate avea vre-o importanță că *an* e redat prin *în* și în *cîntar* <turc. *kantar*, *fînar* (alături de *fânar*) <ngr. φανάρι, sau chiar într'un neologism ca *sînitar* = *sanitar* (v. Vîrcol, în *Bul. Soc. fil.*, II, 26)? Sînt adaptări fonetice care nu trebue confundate cu casurile vechi de nasalisare.

Rotacismul e considerat de Balotă ca resultatul nasalisărei cuvintelor presentînd separarea silabei între cele două elemente ale grupului nasal și ca să explice d. e. pe *buru*, *bumru* pleacă dela presupunerea că **bo-nu*, cum s'ar fi pronunțat mai întîi, a devenit dela o vreme **bon-u*, **bōn-u* — perturbîndu-se despărțirea silabică admisă mai înainte — și acesta ar fi dat **bōn-nu*, iar

prin disimilarea celor doi *n*: **bonru* (pag. 41). Haos de ipotese şi ne surprinde să aflăm că rotacismul s'ar fi produs tocmai în condiţiuni care ştim că nu l-au favorisat: *n* dublu a împiedecat rotacisarea, cum arată *an* <a n n u s şi *cunoaşte* <*c o n n o s c e r e, aşa că nu vedem cum **bōnnu* ar fi putut da **bonru*> *bunru*. Se spune într'adevăr în altă parte (98-99) că *n* dublu etimologic nu a evoluat la fel cu cel resultat din pronunţări speciale ca **bōnnu*, dar distincţiunea aceasta rămîne o simplă presupunere pentru a salva afirmaţii la întîmplare. Nu insistăm asupra uşurinţei cu care sînt trecute unele cuvinte *(jupîn, stăpîn, stînă)* printre cele care nu ar fi putut fi rotacisate de vreme alături de altele, conclusie dedusă din interpretări false date formelor corespunzătoare din istroromînă sau din neînţelegerea mărturiilor vechi *(giupîrul* dintr'un document publicat de Rosetti e înlăturat ca ne. dovedind nimic, pag. 139); de relevat însă părerea asupra epocei în care ar fi început alterarea lui *n* în *(n)r*: „le rothacisme est... un phénomène postérieur à la séparation des Meglénites, laquelle, nous ne pouvons pas la placer plus tard que le x-e siecle" (pag. 151-152). Dar dacă rotacismul e posterior secolului al x-lea, de ce nu au participat la el împrumuturi slave care presentau pe *n* în condiţiuni putînd determina rotacisarea lui? Şi chiar împrumuturi din ungureşte *(chin* d. e.) nu trebuiau oare să arate rotacismul? Asemenea întrebări nu şi le-a pus autorul, grăbit mereu să teoretiseze în vag. Tot aşa cînd, vorbind de primele noastre atingeri cu Slavii, susţine că ele trebue duse pînă în secolul al m-lea (pag. 27, 140); dar atunci trebuia să ni se explice pentru ce nu găsim în împrumuturile noastre slave alterări fonetice pe care le-au suferit într'o epocă aşa veche elementele latine; ar fi trebuit, de pildă, să găsim pe *l* intervocalic trecut la *r* în forme luate dela Slavi în secolul al m-lea, al iv-lea, pentru că din cercetarea elementelor latine avem dovada că această prefacere fonetică nu era încheiată în această epocă.

Cînd sînt reproduse părerile altora se vede că ele nu au fost bine înţelese; astfel mi se atribue părerea că „le rothacisme roumain a pris naissance à l'aide des transhumances, influencé par le rothacisme que nous trouvons dans le domaine franco-provençal" (159). Nu am susţinut niciodată aşa ceva; părerea mea e că rotacismul trebue considerat ca o particularitate a graiului păstorilor şi, prin migraţiunile lor, s'a transmis din anumite puncte la depărtări mari — deci nu că noi l-am fi luat dela Franco-Provansali. Este şi lipsă de bună credinţă cînd în altă parte (pag. 14; cf. 12) mi se spune că m'am înşelat cînd am susţinut într'un articol din *Grai şi suflet*, I, 339, că numai în serbo-croată *stan* apare

cu înţeles păstoresc, cînd afirmaţia mea e desmînţită de forme ca rus. *stanica* „turmă", slovenul *stan* „turmă" şi pol. *stanie* „grajd". Dar în acel articol mă referiam la accepţiunea specială de „stînă" pe care o are *stan* în serbo-croată, pentru că despre ea era vorba, nu despre alte înţelesuri în legătură cu viaţă păstorească, şi în acelaşi timp citam tocmai pe slovenul *stan* pe care Balotă spune că l-aşi fi ignorat — cît despre forma rusească şi cea polonesă (pe care le ştiam, cum uşor le poate găsi cineva grupate în dicţionarul etimologic al lui Miklosich la care mă referiam tot acolo), nu le-am amintit pentru că nu interesau direct terminologia păstorească, cel dintîi însemnînd în general „turmă" şi „stol de pasări", iar al doilea şi „grajd de cai".

Superficialitatea care răsare la fiecare pas porneşte nu numai din dorul de a eticheta ca noutate orice fantasmagorie, dar şi din lipsa unei elementare pregătiri filologice. Ocupîndu-se la pag. 43 de legătura pronominală *cu rusul*, Balotă spune că textele din secolul al xvi-lea o dau cînd astfel, cînd într'un singur cuvînt; oricine e familiarisat cu textele noastre vechi ştie că cuvinte pe care noi le despărţim sînt scrise acolo de multe ori la un loc şi dacă legătura pronominală despre care e vorba o găsim în două feluri e pentru că aşa a fost tipărită de cei care au editat textele rotacisante. În explicarea cuvintelor se vede iarăşi o ignorare a celor mai simple chestiuni de filologie şi chiar necunoaşterea limbei latine: *unghie* e derivat din a n g u l a, care nici nu există (pag. 97, 98, unde se adaugă şi această enormitate: „*unghie* a eu la transformation *an-*> *un-* par l'analogie de a n g u l u m> *unghi*"); *brîncă* e alăturat la b r o n c a, neexistent şi el (101); *lămîie* ar fi lat. l i m o n i a *(ibid.)*, pe cînd se ştie că e un cuvînt introdus tîrziu la noi — şi Latinii nu cunoşteau *limonia* cu înţelesul nostru; *rotund* e derivat direct din r o t u n d u s (106), cînd el reproduce pe *r e t u n d u s, singurul care explică forma noastră veche şi populară *rătund*, pe cînd *rotund* e literar, latinisat.

Chiar titlul şi cîteva citate au arătat şi o surprinzătoare necunoaştere a limbei franceze cînd cineva o alege pentru tipărire — pînă şi termeni curenţi pentru cine se ocupă cu filologia sînt redaţi fals (d. e. *langues romaniques*, pag. 132, în loc de *romanes*); paginile furnică de construcţii necorecte şi greşeli de ortografie, care nu pot fi totdeauna erori de tipar.

O. D.

INDICAȚII BIBLIOGRAFICE

Ch. Bally, *Le langage et la vie;* Paris, Payot; 1926; 236 pag.— Regăsim aici — cu adausul de cîteva capitole, din care unul inedit — ideile exprimate de Bally în cartea apărută, cu același titlu, în 1913 și remarcată atunci pentru prezentarea vie și cu interpretări personale a unor chestiuni de lingvistică. După Bally, vorbirea trebue considerată înainte de toate ca „expression des sentiments et instrument d'action", așa că fondul ei nu-l constitue, intelectul care este numai „un moyen, un véhicule" care se adaugă la exprimare. Trebue de sigur să recunoaștem rolul însemnat pe care îl are sentimentele și voința în vorbire, dar ierarhisarea factorilor sufletești în sensul cum o înțelege Bally poate duce la exagerări. Și, de fapt, nu trebue să procedăm prea mult prin disocieri psihologice. Substratul sufletesc și în vorbire presintă complexități cum nu ne permit totdeauna să atribuim un rol cu totul precumpănitor anumitor manifestațiuni ale sufletului. Pe urmă, stările sufletești se nuanțează cu atîtea variațiuni încît trebue să ții samă de ele cînd este vorba de explicări și caracterisări: o stare afectivă primește reflexe intelectuale ce pot varia mult și schimba într'un sens ori altul motivul fundamental; tot așa, ceea ce este intelectual poate primi aspecte deosebite după natura sentimentelor care intră în asocieri. În lingvistică, în tocmai ca și în literatură, nu s'a ajuns încă să fie aplicată analisa psihologică cu toate subtilitățile ei și de aceea se mai prelungesc interpretări prea categorice și deșteptînd îndoiala.

Despre preocupările estetice în exprimare Bally crede că ele se reduc la minimum: „le langage naturel... regorge d'éléments affectifs; mais rarement on constate une intention esthétique et littéraire dans l'emploi de ces expressions" (43). Cei mai mulți e adevărat că au puțină grije de felul cum se exprimă, dar trebue să ținem samă înainte de toate de aceia care nu sînt lipsiți de simțul estetic. Altfel nu am înțelege forma în care se presintă anumite creațiuni populare, acele poesii în care expresiunile au conturare artistică. Trebue să facem și aici distincțiuni între ce este individual și ce este al maselor — și, în această privință, Bally aduce în diferite locuri observații juste —, fără să reducem importanța primului factor. În orice cas, esteticul, ca manifestație individuală, trebue recunoscut după adevărata lui valoare.

Asupra expresivității, asupra rolului inconștientului și conștientului în vorbire etc. găsim în cartea lui Bally pagini de analisă pătrunzătoare și de precisări ce trebue luate în samă, dar ceea ce se reliefează cu deosebire din întreg cuprinsul ei e

stăruința de a apropia lingvistica de realități, de a o însufleți de un spirit ager de observație îndreptat asupra fenomenelor lingvistice, cu complexitățile, cu aspectele lor proteice putînd stimula mereu curiositatea cercetătorilor.

H. Schuchardt, *Sprachverwandschaft,* II (extras din *Sitzungsberichte der preussischen Akademie,* 1926). — Titlul reproduce un articol publicat de Schuchardt acum vre-o zece ani și nu este propriu zis o continuare a acestuia, ci reluarea lui cu unele desvoltări nouă. Asupra caracterului social al limbilor Schuchardt ține să arate că punctul său de vedere diferă de al lui A. Meillet care consideră „coerciținea" ca un factor hotărîtor în evoluțiile lingvistice; pentru dînsul un rol mai însemnat îl are imitația. La această părere nu uită însă să adauge că uneori amîndoi acești factori se întîlnesc: imitația, într'adevăr, poate fi considerată și ca drept o coerciținea, o impunere într'un anumit sens. Schuchardt mai observă că nici unul din acești factori nu trebue luați în considerare fără să se acorde importanța cuvenită impulsiunei creatoare, pornind dela ceea ce este individual. De fapt, discuția se reduce la chestiunea gradului și momentului în care unul sau altul din acești factori își manifestă acțiunea: în anumite împrejurări apare mai evidentă, cu mai multă intensitate influența unuia din factori, alteori aceea a altuia din ei. E de remarcat că în controversele actuale de lingvistică unii se cred în părerile lor mai depărtați de alții decît este în realitate: fiecare arată anumite predispoziții, insistă mai mult asupra unor fapte, dar în fond sînt de acord în recunoașterea unor principii.

Asupra înrudirei limbilor Schuchardt observă că dominâ oarecare imprecisiune ori arbitrar în întrebuințarea acestui termen, din causă că el a fost derivat în lingvistică și sociologie din biologie. Observație dreaptă, fără îndoială, dar și în casul acesta avem de a face cu convenționalism terminologic de care nu se poate dispensa nici lingvistica și nici vre-o altă știință.

Referindu-se la ce am scris în această revistă, II, 406, ocupîndu-mă de un alt studiu al său, Schuchardt se arată surprins că am putut fi mirat de afirmarea sa că „jedes Wort ist einmal Lehnwort gewesen" și adaugă că i se pare tot așa de natural „als wenn ich von einem mir eben zu Gesicht gekommenen Menschen mit gesunden Beinen behauptete, er sei schon gegangen". Comparația se potrivește pentru a caracterisa un „Lehnwort", dar nu pentru enunțarea lui Schuchardt pe care nu am împărtășit-o. Nu ar fi avut rost observația mea dacă prin „Lehnwort" Schuchardt ar fi înțeles orice cuvînt care trece dela unul la altul

chiar cînd el nu este strein — deoarece, cum amintește și Bally în *Le langage et la vie*, 100, noțiunea de „împrumut" e diferit interpretată azi în lingvistică. Era vorba de împrumuturi streine în pasajul din *Das Baskische und die Sprachwissenschaft* la care m'am raportat și nu văd cum despre ele se poate generalisa în sensul admis de Schuchardt.

G. MILLARDET, *Études siciliennes;* Madrid, Imprenta Bernando; 1926 (del *Homenaje a Menéndez Pidal*).—Studiul de fonetică experimentată al lui G. Millardet e o remarcabilă contribuție la dialectologia italiană prin descrierea aprofundată a fonetismului sicilian și lămurirea unor aspecte ale lui. Din anchela îndreptată în special asupra graiului din preajma Catanei Millardet ajunge la o constatare importantă care se aplică la întreg teritoriul sicilian, anume articularea consonantelor mai spre interiorul gurei decît în italiana generală și în alte limbi romanice. Fonetismul acesta ne aduce aminte de cel dravidian cu reflexe într'o parte din graiurile indiene. Coincidență curioasă care, observă Millardet, deșteaptă întrebarea dacă nu trebue oare să admitem influența unui anume substrat asupra sicilienei. Problemă complicată, dar demnă de urmărit. Scepticismul multor lingviști de azi în ce privește substratele — cum amintesc și în altă parte a revistei — nu mi se pare o atitudine justificală. Cred, dimpotrivă, că progresele lingvisticei vor duce la explicarea unor particularități tocmai prin acțiunea substratelor. Millardet mai amintește, în încheierea studiului său, concordanțe ale sicilienei cu spaniola —iarăși o problemă ce nu poate fi clasată ca fără însemnătate. Sînt indicii că din Sicilia spre peninsula iberică — trecînd prin Sardinia—au existat transmisiuni, continuități care nu pot fi ignorate de lingvistică.

Printre observațiile interesante făcute de Millardet sînt de relevat și acelea dela pag. 730-731 și 733-735 (asupra trecerei lui *l* la *n* în *antru* etc. și asupra lui *n* intervocalic) — ele pot fi luate în considerație pentru fonetismul romînesc.

J. POUEGH, *Chansons populaires des Pyrénées françaises*, tome premier; Paris, H. Champion; Auch, F. Cocharaux; 1926; XL-463 pag. — Mai mult a fost cercetat folklorul Alpilor decît al Pireneilor, și pentru Pireneii francesi culegerile răzlețe de pînă acum ori aduceau prea puțin ori nu prezentau totdeauna garanții de reproducere nealterată. Pentru poesia populară avem acum această publicație a lui Pouegh, cu un material cît se poate de bogat și prezentat astfel ca să avem deplină încredere.

În capitole cu lămuriri asupra fiecărui gen sînt înșirate *Chants du premier âge, Chansons de danses, Chansons d'amour, Chansons relatives au mariage*, dîndu-se pe lîngă text și notațiunea muzicală, ceea ce face să reiasă și mai bine valoarea acestei colecții. Sînt cîntece pasionate și duioase, dar în cele mai multe se vede nota povestitoare sau descriptivă și fantasia exuberantă. Culegerea e proectată în trei volume și va fi una din cele mai prețioase pentru studii de folklor.

A. SECHEHAYE, *L'école genevoise de linguistique générale;* Berlin-Leipzig. W. de Gruyter; 1927; 25 pag. (extr. de la revue *Indogerm. Forsch.*, XLIV). — În aceste cîteva pagini A. Sechehaye ține să arate în ce sens se poate vorbi de o școală lingvistică elvețiană, sub egida numelui lui F. de Saussure. Plecînd dela cîteva principii care au călăuzit pe maestrul lor, lingviștii din Elveția urmăresc diferite probleme aducînd fiecare nota lui personală. Ch. Bally studiază mai mult raporturile dintre limbă și contingențele reale, iar A. Sechehaye se preocupă de chestiuni mai abstracte, stăruind, ca teoretician, la revisuirea noțiunilor și metodelor gramaticale. Activitatea lingviștilor elvețieni se întîlnește, de altă parte, cu preocupațiuni de reformă a învățărei limbilor. De fapt, nu este o școală opusă altora sau în rivalitate cu ele. Reprezentanții ei urmăresc, alături de alții, afirmarea lingvisticei pe base nouă și cu preocupări mereu amplificate. În opoziție se găsește într-o cîtva numai cu școala lui Vossler care, după cum observă și Sechehaye, procedează prin eliminări și din causa unilateralității sau teoretisărilor fără consistență e în marginea lingvisticei adevărate.

J. P. TILLAC, *Survivance de costume ibérique chez les Basques actuels* (în *Bulletin trimestriel* publ. de *Soc. des sciences, lettres, arts et d'études régionales de Bayonne*, 1924; pag. 190-206).— Apărut mai de mult într'o revistă ce nu se cunoaște la noi, acest articol interesează și etnografia noastră. Descriind încălțămintea bască, *abarca*, Tillac relevează asemănarea ei cu opinca noastră, a Slavilor și a Albanesilor, cu deosebire numai că aceasta se termină cu un gurgui, ca încălțămintea siriană: „Le système d'attache de la chaussure balkanique est identique à celui de l'abarca: mêmes trous, même façon d'attacher les courroies, même allure générale... Les chaussures des deux péninsules hispanique et balkanique nous semblent avoir une communauté d'origine". De reținut și această concordanță carpato-balcanică și pireneană.

Archivio glottologico (sezione neolatina); Turin, G. Chiantore; 1926. — După o întrerupere care nu puteam crede că va duce la încetarea ei, vechea revistă întemeiată de Ascoli reapare cu schimbări: va cuprinde două secțiuni, una de romanistică, sub conducerea lui M. Bartoli, și alta de lingvistică generală, sub conducerea lui P. G. Goidánich. În cuvintele liminare ale fascicolului apărut Bartoli indică programul ei nou: va da cu deosebire atențiune geografiei lingvistice. Va publica însă și studii în altă direcțiune — de altfel, o revistă numai de geografie lingvistică nu e ușor realisabilă, cum s'a putut vedea și cînd a apărut *Revue de linguistique romane*.

Pentru n-rele viitoare Bartoli promite publicarea de rapoarte anuale asupra atlasului lingvistic italian. Se va da și o bibliografie mai bogată.

Ca dispoziție tipografică ar fi de adus o modificare: notele să nu fie înșirate la sfîrșitul articolelor—sistem nu tocmai practic—, ci cum se obișnuește mai mult, în josul paginilor.

Transcription phonétique et translitération: Propositions établies par la Conférence tenue à Copenhague en avril 1925; Oxford, Clarendon Press; 1926; 35 pag. — În urma propunerei lui O. Jespersen și Salverda de Grave într'o ședință a *Uniunei academice internaționale* din Bruxelles s'a luat, în 1922, inițiativa de a fi consultați lingviștii din mai multe țări asupra modalității cum s'ar putea ajunge la unificarea transcrierei fonetice și a transliterațiunei. Un proect în acest sens a fost redactat în 1923 de Rozwadowski și van Wijk, făcîndu-se cunoscute pe urmă diferiților savanți intențiile acestei inițiative. Răspunsurile venite fiind însă foarte deosebite ori insuficiente, s'a crezut că e mai bine să se strîngă la un loc lingviștii care se preocupă de această problemă. O conferență s'a putut astfel ține în april 1923 la Universitatea din Copenhaga și propunerile resultate din discuțiile ei sînt presentate în această broșură, redactată de O. Jespersen și H. Pedersen.

Sînt propuneri de luat în considerație — în parte acceptabile și chiar cînd se lasă alegerea între mai multe cred că nu poate fi esitare: așa pentru redarea vocalelor (pag. 32) mi se pare preferabilă transcrierea cu un unghi dedesubt deschis spre dreapta pentru vocalele închise și spre stînga pentru cele deschise. Nu sînt prevăzute, de sigur, toate casurile de aplicare a semnelor mai acceptabile, dar în principiile generale care s'au admis s'ar găsi posibilități de fixare și a acestor casuri. Va trebui totuși evitată o exagerare: s'au propus pentru transcriere

prea multe cercuri, semicercuri, cîrlige, așa că acest sistem ar putea deveni rebarbativ — texte redate astfel ne-ar face impresia că sînt scrise cu alfabetul caucasian.

Și rămîne o îndoială: chiar fixîndu-se norme de transcriere vor fi oare adoptate de toți? Va fi însă un cîștig dacă se va înlătura măcar o parte din divergențe: prea multe complicații, un adevărat haos se vede azi în publicațiile dialectologice etc. și trebue limpezită și această latură a lingvisticei.

R. Vuia, *Țara Hațegului și regiunea Pădurenilor;* Cluj, Inst. de arte grafice „Ardealul"; 1926; 125 pag. (extras din *Lucrările Inst. de geogr. al Univers. din Cluj*). — Ne bucură activitatea de bune orientări care se desfășură la *Institutul de geografie* din Cluj, condus de G. Vîlsan, cum dovedește și această lucrare plecînd dela cercetări temeinice pe care R. Vuia le-a întreprins de mai mulți ani și care așteptăm să aducă și alte contribuții la studiile de etnografie prea puțin cultivate la noi. Ținutul Hațegului și cel învecinat al Pădurenilor sînt descrise sub diferitele lor aspecte și asupra ocupației locuitorilor, în special asupra păstoritului, ni se dau multe informații care vin să completeze ce am publicat în *Graiul din Țara Hațegului*, unde am relevat numai cît mi s'a părut că poate interesa dialectologia ori folklorul. Sînt ținute în samă și unele date istorice, așa că din expunerea lui Vuia se poate reconstrui în linii generale viața din trecut a elementului romînesc prin aceste părți, atingerile lui cu cel slav și felul cum s'a întins dela o vreme, formînd așezări nouă.

N. Dragomir, *Din trecutul oierilor Mărgineni din Săliște și comunele din jur,* în: *Lucrările Inst. de geografie al Universității din Cluj,* II (1926), pag. 195-252. — Pentru ca să cunoaștem viața de altădată a ciobanilor din părțile Sibiului, N. Dragomir a recurs la amintirile bătrînilor, prețioase prin evocarea vie a celor văzute de ei, prin unele amănunte pe care nu le-am putea cunoaște altfel, deși alteori ele se pierd în vag și pentru trecutul mai îndepărtat prea puțin ne vin în ajutor. Sînt cu deosebire interesante știrile ce ni se dau cu privire la trecerile ciobanilor din loc în loc, la așezările vremelnice ale Mărginenilor prin cîmpiile dunarene și la împrejurările care i-au făcut pe mulți să lase ciobănia. Asupra păstoritului mai vechi al Mărginenilor Dragomir exprimă părerea că el cuprindea mai puțin oieritul decît creșterea vitelor mari, ca într'o vreme „vacile vor fi fost în prepoderanță față de oi". Părere ce nu concordă cu tot ce știm asupra vieței pastorale dela noi în trecut.

UNIVERSITATII
-IAŞI-

Explicaţia care se dă la pag. 199 pentru *Dealul dorului* e de reţinut: ea se adaugă la ceea ce spuneam într'un capitol din *Viaţa păst. în poesia noastră populară*, I, 75.

Pentru lexic, întîlnim cîteva forme mai rare ori de tot necunoscute: *a se devăsi* (242) „a se risipi"; *scuf* (234) „sloi"; *strană (de oi)* 202, 220 „parte din turma de oi"; *stregnea* (222) „fier cu tăiş în forma cheiei cu care ciobanii sloboziau sînge din vîna principală dela picior"; *tămînda* 229 „a amîna". Ca fonetism e curios *răzgros* (205), dar se explică: e *răzlog*, cu *g* epentetic între *z* şi *l*: **răzglog*, şi pe urmă schimbat în *răzgros*, probabil sub influenţa lui *gros* „lemn gros".

E. Precup, *Păstoritul în Munţii Rodnei;* Cluj, Inst. de arte grafice „Ardealul"; 1926; 56 pag. (*Bibl. Dacoromaniei*, n-rul 3). — Şi această broşură arată interesul tot mai mare ce se acordă studiilor asupra păstoritului — pînă acum cîţiva ani prea puţină atenţie se da acestei laturi a vieţei dela noi, şi rămîn încă multe cercetări de făcut în această direcţie. Pentru ţinutul Rodnei materialul adunat de E. Precup va folosi atît filologilor, cît şi etnografilor şi folcloriştilor — adausuri ar fi, de sigur, de făcut, dar avem aici esenţialul pentru cunoaşterea mediului păstoresc al acestei regiuni. Din descrierea amănunţită care se dă la pag. 11 pot şti şi alţii ce este *mutarea*, urmă preţioasă din trecutul nostru păstoresc. Dintre cuvintele înşirate sînt de relevat *strecură* = strecurătoare (14, 15) şi *terf* „berbecele, ţapul de doi spre trei ani" (23, 25).

A. Vicu, *Supliment la „Glosar de cuvinte dialectale";* Bucureşti, „Cultura naţională"; 1925; 16 pag. (extr. din *Anal. Acad. rom.*). — Adausurile acestea la glosarul apărut acum douăzeci de ani şi de mult folos pentru cercetări lexicografice, chiar dacă nu reda cuvintele cu exactitatea dorită, aduc o serie de forme interesante, dintre care sînt de relevat *bor* „melc" (adică vechiul *bour* păstrat cu trecerea spre acest înţeles); *căfîn* „stîncă, piatră"; *grumura* (propriu zis nu „a acoperi cu o crustă", ci „a face grămadă peste ceva, a îngrămădi"); *sovilta* „a rupe aluatul de pîne..." (atestat acum din părţile Făgăraşului); *subvintra* „a tunde pe sub foale". — O. D.

Ştefan Meteş, *Păstori ardeleni în Principatele române;* Arad, edit. Libr. diecesane; 1926 (n-rele 111-113 din *Biblioteca Semănătorul*). — Prin utilisarea multor documente, autorul aduce un real serviciu problemelor de istorie, lingvistică şi folclor

românesc, înlesnind urmărirea contactului între populaţia română de dincolo şi de dincoace de Carpaţi. Acest contact este datorit cu deosebire vieţei păstoreşti pe care o vedem întinsă pînă peste Nistru.

Din lectura critică a documentelor reiese limpede cum şi într'o epocă relativ tîrzie (sec. XVII-XIX) păstoritul e acela care a menţinut, ca şi în epoca veche, contactul între toate regiunile româneşti. Graţie lui s'a putut cimenta şi păstra unitatea de suflet şi de grai între ramurile poporului român. A ne închipui că Românii s'au ocupat „în marea lor majoritate cu agricultura şi numai o mică parte cu păstoritul", aşa cum crede autorul că a putut dovedi deplin ştiinţa istorică modernă (p. 6), însemnează a-ţi împăinjeni vederile, neţinînd samă — din prejudecăţi şi metode istorice învechite — de realitatea care pentru trecutul poporului român devine cea mai bună proectoare de lumină. Filologia română recunoaşte şi dovedeşte mai bine ca orice altă disciplină existenţa unei vieţi agricole la noi, cu singura deosebire temeinic şi amplu documentată, că agricultura, în epoca veche, străromînă, era, în trăsături generale, în funcţiune de păstorit, care a fost ocupaţia fundamentală a Românului. Un istoric care e lipsit chiar de o redusă pregătire filologică va rătăci ori de cîte ori va ataca problema trecutului românesc: pentru originea şi epoca veche a neamului nostru istoria rămîne remorcată filologiei. Recurgeri la încercările acelora care, printre altele, sînt străini şi de cunoştinţele asupra vieţei păstoreşti rămîn inutile relevări bibliografice atunci cînd e vorba să ataci sau să închizi ochii în faţa realităţei vii pe care ţi-o evidenţiază un studiu ca *Viaţa păstorească în poesia noastră populară* al lui Ov. Densusianu.

Exceptînd introducerea de o inspiraţie nefericită, lucrarea lui Meteş are o vădită valoare documentară şi este o recunoaştere — oricît ar fi, intenţionat, ascunsă — a adevărurilor stabilite de filologia noastră. — Tache Papahagi

BIBLIOTECA
UNIVERSITAȚII
-IAȘI-

A. Balotă, *La nasalisation et le rhotacisme dans les langues roumaine et albanaise* (O. D. 272

Indicații bibliografice

Ch. Bally—H. Schuchardt—G. Millardet— J. Pouegh—A. Sechehaye — J. P. Tillac — *Archivio glottologico* (sezione neolatina) — *Transcription phonétique et translitération* — R. Vuia — N. Dragomir — E. Precup — A Viciu — Șt. Meteș 270

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITARA

A APARUT

In seria publicațiilor INSTITUTULUI DE FILOLOGIE ȘI FOLKLOR

LETTRES ROUMAINES
DE LA FIN DU XVIe ET DU DÉBUT
DU XVIIe SIÈCLE
TIRÉES DES ARCHIVES DE BISTRITZA
(TRANSYLVANIE)

PUBLIÉES

par

ALEXANDRE ROSETTI

Lei 250

BIBLIOTECA
UNIVERSITATII
-IAȘI-

GRAI ȘI SUFLET

REVISTA „INSTITUTULUI DE FILOLOGIE ȘI FOLKLOR"

PUBLICATĂ

de

OVID DENSUSIANU

BIBLIOTECA
UNIVERSITATII
-IAȘI-

VOL. III — FASC. 2

BUCUREȘTI
Atelierele SOCEC & Co., S. A.
1928

CUPRINSUL

	Pag.
Densusianu Ov., Cuvinte latine cu semantism pastoresc, I	265
Stoian I. I., Texte folklorice din Ilfovul-sărat	297
Istrătescu Alexandrina, Texte populare din județul Prahova	344
Candrea I. A., Glosar anglano-român	381

ÎNSEMNĂRI ȘI RECTIFICĂRI

Rosetti Al.,	Asupra tratamentului lui *n* + consoană în limba română	413
	Asupra trecerii lui *p* + *y* la *k'*	415
Brătianu I. G.,	Observații asupra unor denumiri etnice medievale din sud-estul Europei	418
Candrea I. A.,	Rom. *otor*	422
	Rom. *arătu*	423
	Rom. *a feri*	424
	Rom. *a refăcu*	426
	Rom. *a vrăjmăși*	427
	Rom. *Sînziene*	428
	Rom. *străghiață*	428
	Rom. *sulfină*, dial. *sulcină*	429
	Alb. *kósz*	430
Densusianu Ov.,	Rom. *desfăța*	430
	Rom. *satan*	431
	Un cuvînt latin păstrat în limba copiilor	432
	Rom. *unsoi* și vfr. *onde*	433
	Cu privire la *Sînziene*	433
Papahagi T.,	Încheierea unei discuții	434
D. O.	Pentru probitatea științifică	439

Fiecare volum al revistei apare în două trei fascicole și prețul lui, prin abonament, e de 350 lei; în străinătate 50 fr. francezi.

Volumele apărute până acum (I și II) costă, fiecare, 300 lei.

Manuscrisele, publicațiile și revistele în schimb se trimit D-lui Ov. Densusianu: București, Str. Coltei 24.

Abonamentele se adresează administrației revistei: București, Str. Timpului 10 bis.

CUVINTE LATINE CU SEMANTISM PASTORESC

I

Numai printr'o denaturare a latinității primitive istorici și filologi au putut crede mult timp că Romanii au fost agricultori din timpurile cele mai vechi. Părerea aceasta a susținut-o și Mommsen [1], din considerațiuni pe care nu a știut să le înlăture perspicacitatea cu care alteori a reconstituit trecutul poporului roman. Realitățile istorice ne duc spre altă părere, aceea că Romanii au fost, la origine, păstori, și de ele țineam samă cînd relevam altădată [2] importanța acestei înfățișări etnice a lor și asemănările pe care le constatăm între păstoritul roman și al nostru. Astăzi cercetătorii vieței romane care țin samă de fapte în evidența lor nu mai stau la îndoială asupra acestei caracteristice a ei [3]. Totuși, prin studii de filologie vedem încă reapărînd vechea teorie sau nefăcîndu-se distincțiunea cuvenită între viața păstorească și agricolă a Romanilor. Astfel J. Ma-

[1] „Alle Spuren deuten dahin, dass, während die Indogermanen wahrscheinlich ein Hirtenleben führten und nur etwa die wilde Halmfrucht kannten, die Graecoitaliker ein Korn-, vielleicht sogar, schon ein weinbauendes Volk waren", *Röm. Gesch.*, ed. a șasea, I, 18.

[2] *Păstoritul la popoarele romanice*, II, 27.

[3] E. Pais, *Storia critica di Roma*, III, 645 (*cf.* 703), se exprimă astfel în această privință: „Pascere le greggie fatte discendere dai monti, difenderle contro le razzie dei vicini e gli assalti dei lupi voraci, furono certo le occupazioni precipue dei primitivi Sabini e dei Latini. E furon pure quelle dei più vetusti abitatori del Palatino, che la tradizione ci

rouzeau în articolul *Le latin, langue de paysans*, publicat în *Mélanges linguistiques offerts à M. J. Vendryes*, Paris, 1925, 251 urm., crede că ocupațiunea mai veche a Romanilor trebue să fi fost agricultura: „L'histoire primitive de Rome est celle d'une population agricole... Pendant les siècles où se fait la conquête de l'Italie, le citoyen romain est à la fois soldat et cultivateur... C'est seulement aux IVe-IIIe siècles que commence avec le pâturage la dépopulation des campagnes, agravée bientôt par la concurrence des exploitations agricoles de Sicile et d'Afrique". Prioritatea pe care Marouzeau o acordă agriculturei reiese și din cuvintele latine pe care le amintește mai departe cu explicații semantice, deși printre ele relevează și cîteva referitoare la păstorit [1], dar fără să recunoască adevărata lor valoare în vocabularul latin, mai ales cînd le alăturăm la multe altele de același

presenta dapprima seminomadi e cacciatori eppoi cultori della dea Pales protettrice delle greggie e del dio Luperco"; v. și cartea aceluiași autor, *Histoire romaine* (în col. *Hist. générale*, publ. de G. Glotz), Paris, 1926, I, 54.

Cf. L. Homo, *L'Italie primitive*, Paris, 1925, 89, 92, 96, 100, 104, 105; A. Piganiol, *La conquête romaine*, Paris, 1927, 38, 41, 45, 96. A. Grenier, *Le génie romain*, Paris, 1925, 8, 9, 136, înclină mai mult spre părerea că printre Romanii primitivi se găsiau și mulți agricultori, alături de păstori.

Mai de mult, împotriva părerei dominante atunci, importanța păstoritului pentru istoria Romanilor a fost recunoscută de I. Guidi, *Bullettino della Commissione archeol. comunale di Roma*, IX (1881), 63 urm.; L. Mariani, *ibid.*, XXIV (1896), 42, 44. O carte uitată azi, a lui G. Dorn Seiffen, *Vestigia vitae nomadicae tam in moribus quam in legibus Romanorum conspicua*, Traiecti ad Rhenum, 1819, merită și ea să fie amintită, pentru că, cu cunoștințe cum puteau fi pe vremea cînd a apărut, arăta o intuiție dreaptă a importanței pe care a avut-o păstoritul la Romani; la pag. 16 dinsul spunea: „Quum enim romanam historiam, maxime vetustissimam, consulimus, ubique pastorum earumque rerum quae ad vitam pastoralem non dubie pertinent mentionem factam videmus".

[1] Modul de a vedea a lui Marouzeau se întîlnește cu al lui G. de Sanctis, *Storia dei Romani*, Turin, 1907, II, 464: „Il nome... del Palatino che sembra collegarsi con la dea pastorale Pale... e il culto di Luperco non bastano... a mostrare che il Palatino fosse sopratutto sede di pastori, dacchè antichissimo è pure il culto di Conso, dio agricolo in

fel [1]. Sînt, de sigur, în lexicul latin forme al căror semantism resfrînge mediul agricol, dar ele reprezintă un strat relativ mai nou, de cînd agricultura ajunsese să ia extensiune la Romani [2], pe cînd acelea care reflectează păstoritul ne duc spre epoca cea mai îndepărtată a vieței romane și sînt mult mai caracteristice decît celelalte.

O grupare a cuvintelor care arată prin semantismul lor influența păstoritului mi s'a părut că se impune, dacă voim să cunoaștem mai de aproape unele aspecte ale limbei latine, privită ca expresiune a stărilor culturale. În prezentarea acestei părți a vocabularului latin nu voi insista asupra formelor bine cunoscute cu înțelesuri derivate din noțiuni păstorești (ca *pecunia*, *peculium* < *pecu*, sau *ovile* „partea din Cîmpul lui Marte unde se adunau tribunii să voteze", denumire care nu a putut veni decît dela păstori gîndindu-se la al lor *ovile;* comp. *saepta* „locul în care se vota la comiții"); nu mă voi opri nici la cuvinte nedînd loc la observații mai amănunțite, cu aspect semantic ușor de explicat (d. e. *arietare* „a lovi, a izbi, a bate" < *aries*, semnificație generalisată din cea primitivă, aplicată la berbecii bătîndu-se în coarne; *pascere* în diferite expresii arătînd semantism derivat din înțelesul păstoresc, dar mai ales într'o expresie ca *pascere oculos* „a da ochilor o priveliște, a desfăta privirea", Cicero, *Verr.*, II, 5, 26; *Phil.*, XI, 3; comp. în aromînă *ni pascu ocl'il'i* „mă uit, privesc"). Mă voi ocupa în special de formele care prezintă particularități mai caracteristice și care au fost privite pînă acum isolat, nu în legătură cu semantismul păstoresc general, și la acestea vor veni să se alăture cîteva

cui onore si celebravano le Consualia"; cam aceeași părere o găsim la H. Bléry, care în studiul apărut la 1909, *Rusticité et urbanité romaine*, 5, caracterisează astfel graiul Romanilor: „leur vocabulaire est plein de mots appartenant à la langue des agriculteurs et des pasteurs".

[1] Vorbind de studiul lui Marouzeau, A. Meillet, *Bull. de la Soc. de ling.*, XXVI (1925), 56, spune: „M. Marouzeau considère le latin comme une langue de paysans (je dirais plus volontiers de propriétaires ruraux)". Precisare care pleacă tot dela ideea că Romanii au fost întîi și întîi agricultori.

[2] Evoluția agriculturei la Romani așteaptă încă să fie mai bine

elemente ale vocabularului latin care nu au fost interpretate de etimologişti în acord cu semnificaţia lor reală, ducîndu-ne spre păstorit [1].

Bimus [2]

Despre raporturile lui cu păstoritul avem mărturia etimologică, pentru că derivă din **dvi-himos*, adică „de două ierni", înţelegîndu-se animalul care născut după o iarnă a trecut peste a doua, de unde sensul „de doi ani" (*ovis bima*, *vitulus bimus* etc). S'a zis pe urmă astfel şi despre persoane: *filium bimum*, Iustin, *Hist.*, XVII, 3, 17, şi extensiunea înţelesului său a mers chiar mai departe (*planta bima* „plantă care ţine doi ani", Palladius, *De re rust.*, III, 25, 2; *legio bima* „legiune recrutată de doi ani", Plancus c. Cicero, *Epist.*, X, 24, 3; *bimus honos* „funcţie dată pe doi ani", Ovid, *Pont.*, IV, 9, 64; cf. *Thesaurus*, II, 1992). La fel s'a zis *trimus* „de trei ani", *quadrimus* „de patru ani" şi calificative sau denumiri de animale în legătură cu anotimpurile se întîlnesc şi în alte limbi (gr. χίμαρος „ied de un an", adică „de o iarnă"; visl. *gymbr* „oaie de un an"; sard log. *ierile* „miel pînă la şase luni" < h i b e r n u s + *-ile* [3]; germ. dial. *Einwinter* „capră de un an").

Caracteristică pentru *bimus*, *trimus*, *quadrimus* este extin-

cercetată. Că ei ar fi fost îndrumaţi spre această îndeletnicire de către Etrusci — cum susţine L. Homo, *l. c.*, 92, 130, 154 — e o părere prea îndrăzneaţă. Romanii, chiar ca păstori, au cunoscut unele rudimente de agricultură, cum arată o parte din terminologia lor agricolă aparţinînd fondului indoeuropean; ce era însă această agricultură rudimentară, alături de păstorit, e un punct care, printre altele, rămîne să fie precisat.

[1] Despre *palor*, *Palatium*, *Pales*, care intră în aceeaşi categorie, am arătat altădată ce se poate spune şi cred că istoria lor e deplin lămurită (v. *I-iul Congres al filologilor romîni*, 89).

[2] Afară de referinţe speciale, etimologia cuvintelor de care ne ocupăm poate fi urmărită la A. Walde, *Lat. etym. Wb.*; Fr. Muller Jzn, *Altital. Wb.*

[3] M. L. Wagner, *Das ländl. Leben Sardiniens*, 106.

derea lor în afară de păstorit, pentru că au devenit termeni cu accepţiune generală pentru arătarea vîrstei, duratei-

Callis

La scriitorii latini şi în glosare vedem precisîndu-se bine înţelesul acestui cuvînt, în sensul că accepţiunea lui primitivă a fost aceea de „drum pe care trec vitele", în special „drum îngust prin munţi"; Isidor, *De diff.*, I, 539, spune: *semita hominum est, callis vero pecorum.... proprie ergo callis semita tenuis, callo pecorum praedurata*: aceeaşi explicaţie o repetă dînsul în *Orig.*, XV, 16, 10: *callis est iter pecudum inter montes angustum*, iar în *Corp. gloss.*, IV, 432, cetim: *calles· viae tritae pecorum vestigiis;* cf. V, 353, 595, şi *Thesaurus*, III, 173-174).

După unii, *callis* ar fi înrudit cu mirl. *caill*, cimr. *celli* „pădure", iar după alţii — părere mai admisibilă — ar reproduce pe un mai vechi **calnis* şi acesta ar fi de alăturat la serbocr. *klanac* „trecătoare prin munţi", slovenul *klanəc* „cărare prin munţi" şi alte forme care se pot vedea în dicţionarul lui Berneker. In orice caz, *callis* ne evocă traiul vechilor Romani în munţi, şi mai tîrziu semnificaţia lui originară s'a desprins din contingenţele de viaţă păstorească, ajungînd să se identifice cu aceea a lui *semita* şi extinzîndu-se chiar pînă la accepţiunile lui *via*.

Campus

Deşi Thurneysen (*Thesaurus*, III, 212) pune la îndoiala identitatea lui cu gr. καμπή „îndoitură", κάμπτω „îndoiesc", καμπύλος „îndoit", totuşi etimologia aceasta nu poate fi contestată şi oricît s'ar părea de îndepărtat, la prima vedere, înţelesul cuvîntului latin de al formelor greceşti, el poate fi uşor explicat dacă ne raportăm la realităţi ale vieţei

păstoreşti. *Campus* a însemnat la origine „îndoitură, scufundătură", adică „întindere de pămînt cuprinsă între înălţimi, înfăţişîndu-se ca o adîncitură". Pentru cei care stau la munte cîmpul apare, în mod firesc, sau ca un loc aşezat mai jos [1] sau ca o îndoitură, o scufundătură între plaiuri. In casul din urmă, noţiunea de „cîmp" vine să se apropie de aceea de „vale", care în multe limbi presintă o evoluţie semantică analoagă (comp. lat. *vallis* şi alte forme asemănătoare citate de Walde [2] şi P. Persson [3], la care se poate adăuga: cimr. *nant* „vale", vind. *natá-* „îndoit" [4]).

Prin conţinutul lui semantic, *campus* apare ca una din mărturiile cele mai elocvente pentru vieaţa în munţi a vechilor Romani.

Cohors

După dicţionare şi explicaţiile etimologiştilor s'ar părea că însemnarea lui cea mai veche era aceea de „curte". Altfel trebue însă privit dacă reconstituim istoria lui. Tema dela care pleacă este **gher-* „a îngrădi", representată, cum se ştie, în numeroase forme indoeuropene [5], aşa că semnificaţia primitivă a lui *cohors* a fost aceea de „îngrădire". Aceasta însă, ca şi în alte casuri, ne duce tot spre păstorit, aşa că putem presupune că în graiul Romanilor păstori *cohors* a însemnat mai întîi „îngrădire pentru vite, ţarc". Noţiunea de „curte" trebue să ne-o închipuim ca introdusă mai tîrziu, cînd locuinţa Romanilor ajunsese să fie

[1] De aici semantismul rom. *şes*, de care m'am ocupat altădată, *Grai şi suflet*, I, 336.

[2] *Etym. Wb.*, 805.

[3] *Beitr. z. indogerm. Wortforsch.*, 540 urm. (cf. 102, 103, 108), şi N. Jokl, *Studien z. alb. Etym.*, 39). Pentru forme analoage din limbile semitice, v. H. Möller, *Vergl. indogerm.-semit. Wb.* 186.

[4] H. Pedersen, *Kelt. Gramm.*, I, 149.

[5] V. asupra ei mai în urmă: S. Feist, *Etym. Wb. d. got. Spr.*, 145; R. Trautmann, *Balt.-slav. Wb.*, 78.

mai puţin primitivă. De altfel, *cohors* e atestat de mai multe ori tocmai cu sensul de „ţarc"; Varro, *De re rustica*, II, 2, 9, spune: *illae [greges] in saltibus quae pascuntur... portant secum crates aut retia, quibus cohortes in solitudine faciant*; în *Itala* (*Ioh.*, X, 1) se vorbeşte de *cohors ovium*, şi aceleaşi cuvinte le găsim asociate în *Corp. gloss. lat.*, V, 354; cf. *Thesaurus*, III, 1550-1551.[1] Din semnificaţia originară de „ţarc" se explică uşor celelalte accepţiuni ale cuvîntului: cum într'o *cohors* erau strînse vitele la un loc, s'a zis astfel şi despre oameni, de unde înţelesul de „ceată" şi aplicarea lui specială la vieaţa militară; din noţiunea de „îngrădire" s'a trecut mai tîrziu la aceea de „curte". Invers, raporturile semantice ar fi greu să ni le representăm, ţinînd mai ales samă de condiţiunile vieţei romane la origine.

Considerare

Nu poate fi despărţit de *sidus* şi etimologia aceasta e menţinută de Walde în *Vergleich. Wb. der indogerm. Spr.*, II, 520 — altă explicare a lui mai plausibilă nu s'a dat. Ca derivare cu prefixul *con-* îşi găseşte asemănare în *contemplari*, cu care de altfel îl vedem asociat uneori *(contemplari... et considerare coepit*, Cicero, *Verr.*, II, 4,15; *considerabamus .. et contemplamur*, Apuleius. *Socr.*, XXIII). Cum ne putem însă representa evoluţia lui semantică? Mai multe explicaţii s'au dat şi ele se pot vedea în *Lat. etym. Wb.* al lui Walde; nici una nu ne mulţumeşte însă, cum bine a arătat P. Persson [2], care, la rîndul său, a încercat să-i dea o nouă explicaţie. După dînsul, ar trebui să admitem că *sidus* a însemnat la origine „strălucire" şi numai cu vremea a ajuns la înţelesul de „stea", deoarece, ca neutru în *-s*,

[1] Accepţiunea păstorească a lui *cohors* e bine păstrată pînă azi în sardă (M. L. Wagner, *l. c.*, 108).

[2] *L. c.*, 366 urm.

nu putea avea la început decît o semnificaţie abstractă. Cum noţiunile de „a străluci" şi a „privi" apar adeseori înrudite, Persson presupune că s'a zis **siderare* cu înţelesul de „a privi" şi atunci uşor s'ar lămuri *considerare*, format cu *con-* pentru a exprima concentrarea privirei spre un punct (comp. *contueri*). Deşi interpretarea lui Persson apare preferabilă celorlalte şi s'ar părea convingătoare, totuşi ea nu înlătură cîteva obiecţiuni. Presupunerea că *sidus* nu a putut însemna dela început „stea", pentru că aspectul lui ne-ar duce spre o noţiune primitivă abstractă, rămîne contestabilă, cît timp latina cunoaşte şi alte neutre în *-s* care nu au înţeles abstract (*corpus, litus* ş. a.). Dacă *siderare* ar fi existat cu semnificaţia de „a privi", ne-am aştepta să găsim o cît de vagă urmă a lui în vocabularul latin. Rămîne deci să căutăm alt drum pentru lămurirea lui *considerare* şi ne întrebăm dacă nu ne găsim şi de data aceasta în faţa unui cuvînt format în graiul păstoresc. Ciobanii, în singurătatea lor, sînt cu deosebire înclinaţi să contemple cerul şi, în acelaşi timp, după stele se orientează ei ca să cunoască ceasurile nopţei sau să-şi îndrepte paşii în peregrinările lor. Această însuşire a păstorilor o exprima bine A. Daudet cînd în *Les étoiles* din *Letres de mon moulin* făcea pe un păstor să vorbească astfel: „ici nous vivons plus près des étoiles et nous savons ce qui s'y passe mieux que des gens de la plaine". Despre stele în legătură cu păstoritul o observaţie a lui Vámbéry [1] poate fi şi ea amintită, deşi pleacă dela o constatare care pune în discuţie chestiuni ce nu ne interesează aici; vorbind despre termenii privitori la stele relativ mai săraci la popoarele turco-tătare decît d. e. la Arabi, dînsul spune: „In legătură cu condiţiunile primitive de vieaţă nomadă a popoarelor turco-tătare şi ţinînd samă de faptul că nomazii, cum aceasta se observă la Arabi, sînt foarte buni cunoscători ai stelelor... ne surprinde că la locuitorii turci ai stepelor cunoştinţele despre stele apar mai reduse decît la

[1] *Die primitive Cultur d. turko-tat. Volkes*, 153-154.

alte popoare pe aceeaşi treaptă de cultură. E posibil ca o asemenea deosebire între nomazii din nord şi cei din sud să provie din natura împrejurărilor, întru cît cerul stepelor septentrionale e mai puţin limpede şi stelele de pe el... nu au atras atenţia oamenilor în aceeaşi măsură... ca în ţinuturile locuite de popoarele semite". Indiferent de variaţiuni locale şi deosebiri ale terminologiei astronomice, nu poate fi îndoială că pretutindeni păstorii au fost şi cercetători ai cerului, buni cunoscători ai stelelor, mai mult decît cei dedaţi agriculturei [1]. Astfel trebue să ne închipuim că au fost şi ciobanii romani. Se înţelege atunci semantismul lui *considerare*: privind spre stele, urmărindu-le ca să găsească în ele călăuze, păzitorii turmelor au dat graiului lor un cuvînt care, derivat din *sidus*, exprima bine această preocupare a lor [2]. In sprijinul acestei explicaţii s'ar părea că vine întrebuinţarea de către scriitorii latini a expresiunei *considerare sidera* „a privi stelele": *ista [sidera] quae tu non aliter quam in decore sparso consideras*, Seneca, *De benef.*, IV, 23, 4; *lucentia sidera considerabamus*, Aulu Gelliu, II, 21,

[1] Pentru folklor şi lingvistică ar fi o temă interesantă de cercetat în amănunte — după constatări numai întîmplătoare de pînă acum. Problema păstoritului presintă încă multe aspecte care nu au fost studiate cum s'ar fi cuvenit.

[2] E de rectificat deci ce spune A. Grenier, *l. c.*, 113, asupra firei poporului roman: „La contemplation du ciel absorbe peu le Romain. Il vit sur la terre, il s'inquiète surtout des dieux de la terre; il tire sa subsistance de la fécondité des champs, la plupart de ses dieux veillent sur ses champs. Peu lui importe le monde, le mystère de la vie et de la nature. Ce qui l'occupe c'est sa famille, sa maison, son domaine, son troupeau, sa maison". Tot la Romanul agricultor se gîndeşte mai mult Grenier cînd dă această caracterisare.

S'ar putea compara *considerare* cu o formă, rară, dela noi, *stela*, derivată din *stea*, pe care A. Viciu, *Suplem. la „Glosar de cuvinte dialectale"*, 15, o dă dintr'o colindă — e vorba de magii din Biblie care se îndreaptă spre Betleem după steaua care li s'a arătat:

Craii şi cu împăraţii
Tot urmează
Şi stelează.

2. Totuşi, cred că am forţa interpretarea: *considerare* ajunsese să fie asociat cu multe cuvinte pentru a exprima ideea de „a privi", aşa că era firesc să fie pus şi pe lîngă *sidera*, fără să se ştie că la origine însemnase numai „a privi stelele". Luat singur, independent de ce ne dau texte tîrzii, *considerare* se explică bine cum am arătat, semantismul lui apărînd limpede.

Desiderare

Se recunoaşte că nu poate fi despărţit, ca formaţiune, de *considerare*, fiind derivat tot din *sidus*. Dacă însă pentru *considerare* evoluţia semantică poate fi reconstituită cum am văzut, mai greu se explică *desiderare* şi încercările de a stabili raporturile lui cu *sidus* s'au oprit la presupuneri problemtice. Aşa apare şi explicaţiunea lui Persson care ocupîndu-se, cum am văzut, de *considerare* caută să fixeze fasele semantice din care ar fi resultat *desiderare*. Părerea sa e că din *siderare* s'a format *desiderare* cu înţelesul de „a privi spre ceva" şi din acesta s'a putut desvolta acela de „a căuta ceva, a dori". Deoarece am arătat că punctul de vedere dela care pleacă Persson pentru *considerare* rămîne departe de a ne convinge, se înlătură şi interpretarea pe care o dă dînsul pentru *desiderare*. Şi atunci mi se pare că nu rămîne decît această explicaţie: *desiderare* s'a zis de păstorii romani cînd doriau să se ivească o stea de care ei legau anumite gînduri, pe care o aşteptau cu nerăbdare.

Egregius

Cum spunea Festus (ed. Th. de Ponor, 17; cf. 56): *egregius dicitur e grege lectus*, semnificaţia de „ales, de frunte" a plecat dela păstori, zicîndu-se astfel mai întîi despre

mielul, berbecele ales din turmă ca fiind deosebit de alţii [1]. In acelaşi pasaj Festus, amintind alte derivate din *grex* (*abgregare*, *adgregare*, *segregare*), observă: *quorum verborum frequens usus non mirum si ex pecoribus pendet, cum apud antiquos opes et patrimonia ex his praecipue constiterint* — intuiţie a lexicografului latin despre importanţa pe care a avut-o păstoritul asupra nuanţării înţelesului unor cuvinte şi ne surprinde că nu s'a dat mai multă atenţiune acestei observaţii a lui.

Fecundus şi *fertilis*

Raporturile acestor cuvinte cu agricultura, la origine — cum se admite de obicei — trebue rectificate. Cel dîntîi nu poate fi isolat de *fetus* şi dintre explicaţiile ce li s'au dat cea mai admisibilă e că derivă din tema **dhē(i)-* „a suge" (v. mai jos *felix*). Deci putem presupune că *fecundus* a fost întrebuinţat mai întîi vorbindu-se de animale, ceea ce ne îndreaptă tot spre păstorit (expresii ca *terra fecunda* etc. trebue să admitem că au fost introduse mai tîrziu, prin transpunerea în domeniul agriculturei a unei noţiuni păstoreşti). Cît despre *fertilis*, el ne duce (ca şi *ferax*) spre tema *bher-* „a purta", în special „a purta în pîntece" şi, firesc, s'a zis astfel la început tot despre animale.

Felix

La basa semnificaţiei lui curente stă aceea de „roditor, rodnic" şi o urmă a ei, vorbindu-se despre animale, s'ar putea să fie expresia *felix pecus* dela Virgil, *Ecl.* I, 74 (v. *Thesaurus*, VI, 446; cf. 436); ca şi *fecundus*, termenul şi-a

[1] Altfel întru cîtva îşi reprezintă procesul semantic J. Marouzeau, *l. c.*, 206: „L'excellence de l'homme (*egregius*) est comparable à la valeur de l'animal qu'on soigne à part du troupeau". Cred că putem rămînea la explicaţia care reiese şi din cuvintele lui Festus.

extins cu timpul accepţiunea, fiind aplicat şi la agricultură (*Thesaurus*, VI, 435). Sensul lui primitiv, după cum se admite, a trebuit să derive, ca şi la *fecundus*, din noţiunea de „a suge“ (comp. *felo*), astfel că şi de data aceasta avem de a face cu un cuvînt din sfera păstorească, urmînd variate evoluţii semantice.

Ov. Densusianu

TEXTE FOLKLORICE DIN RÎMNICUL-SĂRAT

CVIII

N'ioriţa

— N'ioriţi
Riţi,
Lai,
Bucălai,
La linî ţigai,
Cu coarnili 'nvoalti,
Învoalti, răsucîti,
În arginţ bătuti,
În aur poliîti,
Di trei zili 'ncoaci
Gura nu-ţi mai taci :
Ori iarba nu-ţi placi
Ciobani nu-ţi sînt dragi ?
— Iarba-ni placi,
Toati-ni placi,
Da ţia n'am ce-ţi faci;
Pi la apus di soari
Au si le omoari
Cel Vrîncean
Şi cel Moldovean
Şi-ari si te'ngroapi
În dosu stîni.
Undi zaci cîini.
— N'ioriţi
Riţi,

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Lai,
Bucălai,
La lînî țigai,
Di m'or omorî
Și m'or îngropa,
Tu m'ăi dizgropa
Și m'ăi îngropa
În zocu ñjeilor,
În bătaja berbečilor;
Fluerașu ñjeu di soc
Cari ziči mult cu foc
Tu ñi l-ăi punęa
Într'un vîrf di păltior,
Sî striği cu dor;
Cînd vîntu o bati
Fluerașu-o ziči,
Oili s'or strînği
Și toați m'or plîngi
Cu lacrîñi di sîngi;
Iar dac'ăi videa
O babî bătrînî
Cu brîu di lînî,
Din drug îndrugînd,
Di mini 'ntrebînd :
„N'ai văzut
Pă un čiobănaș al ñjeu.
Nalt și supțirel,
Tras pintr'un inel;
Okișori lui
Murili cîmpului,
Fețișoara lui
Spuma laptilui,
Mustăčioara lui
Sk'icu grîului",
Tu sî-i spuĭ curat
Cî m'am însurat
Și la nunta męa
A căzut o stęa,
Soarili și luna
N'i-a țînut cununa
Și stelili
Făcliili.

Vîntilęasca — Ion Stoian Noaptiș, 50 ani.

CIX

Și zi... pintru cîntičų-ásta ai vinit la noi, hai?! Ei, bati-te norocu sî te batî da ñinunat mai iești, zău cî m'ai făcut sî rîz. Auzi dumneata, pintr'un cîntic sî bați atîta calî; da, dă-l pă pustii încolu di cîntic...

Așa o h'i, da ce sî faci? daci ți să čerî-acolu, trebuî sî umbli, cî n'ai încotro. Da sî spuĭ acolu cî dila mini l-ai învățat, sî nu caricumva sî spuĭ pă altu, cî p'aičî nu-l mai știi nimîri. Ásta-i cîntic velkĭ, bre...

Același.

CX

Frunzî verdi foĭ di nuc,
Io cînd zic mă duc, mă duc,
Să string mîndrili buluc,
Ca oilî la uluc,
Și mă 'ntręabî un mă duc;
Io le spuĭ la Cîmpulung,
Ęeli ofteazî și plîng
Și mă 'ntręabî yiu diseari,
Io le spuĭ la primăvarî,
Ęeli plîng di să omoarî.

Vîntilęasca-Duñîtru I. Noaptiș, 21 anî.

CXI

Ușurel și p'așăzati
Cî-s flăcăĭ din multî sati
Și žoacî carî cum poatî;
Și-s flăcăĭ di pă cînk'ii
Și žoacî carî cum știi;
Și mai ie și-un čiobănaș,
Asta-ñi žoacî drăgălaș.

Același.

CXII

Frunzî verdi măr sălčių,
Di treĭ anĭ n'am žucat brîų,
Sî videm acuma știų;
Di n'oĭ știi, m'oĭ Învăța
Cu nevasta altuia.

Același.

CXIII

Și la brîu, la brîu, la brîu,
Ca la secerat di grîu;
Cîni s'o lăsa di brîu
Sî deа vadra di rakiu.

Același.

CXIV

— Și maĭ sus, maĭ sus, maĭ sus,
Poali la cămașî nu-s ;
— Ba le am și nu le-am pus,
Cî-s la măĭcuța pă fus.

Același.

CXV

Vîndi, mamî, pă plăvan
Și-ńĭ cumpîrî suliman ;
Sulimanu
Cu gâvanu,
Făinița
Cu coh'îța ;
Da nu-ș cum dracu le-aĭ pus,
Cî pă nas nu ți-a ăzuns
Și ți-a rămas nasu gol
Ca o muki di topor.

Vîntileasca — Ion Ienaki, 28 ani.

CXVI

Žoaci, trupule, nu sta,
Cî pămîntu te-o minca,
Cî pămîntu n'ari yinî,
Puni voiniči la hodinî
Și pă mini și pă altu,
Pîn' o puni pă tot satu.

Același

CXVII

Și iar verdi și-o ialça,
Cînd o h'î la moarîça mea
Sî-ńĭ yii amurçaza,
Sî-ńĭ țîi lumînarea.

Și sî las cu žurămînt
Sî nu mă 'ngroapi 'n pămînt,
Sî mă 'ngroapi undi-oi ziči :
La k'ieptu cu doui țîți,
C'acolu-i dragustea dulči.

Același.

CXVIII

Fetiți di pă islaz,
Cu mučî sleiți la nas,
Șterği-ți, neicî, mučî g'ini,
Dacî vrei sî yiu la tini.

Același.

CXIX

Foaĭ verdi mâr mustos,
M'a făcut mama frumos
Și la vorbî mîngîios,
Iar la feți drăgăstos.
Io le spuĭ cîți-o minčiunî,
Ieli cred cî-i vorbî bunî
Și-ńĭ iesî noapțea pă lunî,
Tuma 'n muki la portiți,
Sî deа lu neica guriți :
Feți marî nemăritați
Le fac di umblî turbați ;
Baba cu doi colți în gurî
O fac di-alergî nebunî.

Același.

CXX

Foičicî mărăčini,
Či-o h'î-avînd lumea cu mini?
Nu fac ničî-o stricăčiunî,
Numa dragusti pă lumi;
Am iubit și-o sî iubesc,
Măcar sî mă prăpădesc;
Și-oi iubi pă čini-ńĭ plači,
Cî nimiri n'ari če-ńĭ fači.

Același.

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CXXI

Foičicí bob náut,
Drag ńi je sí trăjesc mult,
Fricí ń'i cí mor curínd,
Rămín tọati la pămínt:
Lucrurli neispráyiti,
Fetişọari nejubiti.

Acelaşi.

CXXII

Uşurel cu çetili,
Cí le k'ici tocurli
Şi rămín pinğelili,
Latrí ca căţelili.

Vintilęasca — Neculaj Brăjescu, 24 ani.

CXXIII

Tuvă'n bot k'ičiọari moj,
Cí nu poči žuca di voj;
Ịo cat sí vă índreptez
Şi maj răụ vă şolcăjez.

Acelaşi.

CXXIV

Frunzí verdi matostat,
Tọatí var'am trepădat
Cu vaca pí la suhat;
Mínca-ọ-ar lupk'i di vací,
Ịo cu lapti şi ja stęarpí.

Acelaşi.

CXXV

Frunzí verdi şi-o lalęa,
N'j-a spus míndruliţa męa
Disęarí sí yiụ la ja;
Şi sí nu yiụ pręa di vremi,
Cínd bărba-su tai lemni,
Či sí yiụ maj pă'nserat,
Cínd bărba-su s'a culcat
Şi ja stă la ğęam torcínd,
Pă mini tot aşteptínd.

Acelaşi.

CXXVI

Frunzí verdi bob náut,
Di cínd majca m'a făcut
Ibovnicí n'am avut,
N'am avut, cí n'am ştiut
Cum s'o prinz, cum s'o sărut,
Da acum m'am învăţat,
Nu maj am hodiní 'n pat.

Acelaşi.

CXXVII

Frunzí verdi şi-o lalęa,
Batj-o, batj-o la pinğęa,
Cí disęarí jeştj a męa,
Mijni sęar' a cuj oj vręa.

Acelaşi.

CXXVIII

Cíti feti răsăriti,
Tọati-ńj par florj înfloriti;
Cum aş fači, cum aş dreği,
Cí pă tọati lę-aş culeği;
Sí-ńj fac traju şi sí mor
Legănat pă sínu lor.

Acelaşi.

CXXIX

H'ii čisma cít di buni
Ca ok'inca nu răsuní,
Cí-j făcutí din potlọaği,
Cínd o baţi răsun'a dọaği.

Žitia — Ion Văduva, 24 ani.

CXXX

Uşurel cu dragustęa,
Cí să rupi layiţa
Şi je scumpí scíndura.

Acelaşi.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CXXXI

Mama-ńi ziči si mă 'nsor,
S'aduc căsii ažutor,
Tata ziči: lasi, lasi,
N'aduči pă dracu 'n casi;
Ńi-l aduči cu lăutari
Şi nu-l scoţi niči cu žandari.

Acelaşi.

CXXXII

Frunzi verdi peliniţi,
Mă urcai p'o moyiliţi,
Mă uitai pă lunculiţi,
Văzui o dalbi fetiţi,
Cu păru lăsat pă ţiţi,
Cît pă ţiţi şi pă spati,
Mă băgă la val di moarti;
Mult ie 'nalti şi supţiri
Şi să pusi 'n braţ la mini
Şi-atunči cîntai dojna g'ini;
Dojna ştiu, dojna grăjesc,
Tot cu dojna mă hrănesc,
Di birar ci mă plătesc;
Čini-o ziči dojna g'ini
Ari-un galbin dila mini
Şi galbinu-i găurit,
Si-l poarti dojna la gît.
Čin ţi-a pus numi dojniţa
Sfîntî si-ţ h'ii gurita
Şi popa carj-a čitit
Si h'ii blagosloyit
Şi dascilu-afurisit,
Ci g'ini ţi-a ticluit,

Žîtia — Ş'icu Moşoiu, 24 ani.

CXXXIII

Frunzi verdi samurasti,
Primăvara, muma noastri,
Suflî bruma din fereastî
Şi zăpada di pă coasti,
Si rămîi ţărîna
Si să žoači şopîrla
Şi io cu mîndruţa mea.

Acelaşi.

CXXXIV

Frunzî verdi salbî moali,
Trecui aseari călari
Pî la poarta duńitali.
Tę-am zărit la lumînari
Cu cămaşa albî floari,
Mă prăpădii frăţioari;
Cămaşa di boranğic,
Sfîrcu ţîţii l-am zărit,
Credęam c'am înebunit;
Di-ţi videam şi k'ieptu tot,
Mă găsęai la poartă mort.

Acelaşi.

CXXXV

Frunzî verdi matostat,
Toatî noapte-am tremurat
Ling'un colţişor di gard
Pintr'un k'ic di sărutat;
Clini 'n goani m'a luat,
Am fuğit şi-am dat în brînči
Într'o groapî cu urziči,
Îńi făcu k'ielęa băşiči;
Cînd fusî la sărutat
Nu putęam di scărk'inat,
Sărutam di douî ori,
Skărk'inam di nouî ori—
Dragusti rea cu sudori:
Pintr'o toantî di mujeri
Mă usturî g'iata k'ieli.

Acelaşi.

CXXXVI

Frunzî verdi bob năut,
Undi-auz pă čer tunînd,
Žos la vali fulğerînd,
Apa pă izvor venînd,
Frunza 'n codru răpîind,
Mă fac broascî pă pămînt
Şi nu maj ştiu undi sînt.

Acelaşi.

BIBLIOTECA UNIVERSITARĂ -IAŞI-

CXXXVII

N'ioriţa

— N'ioriţi lai,
Lai, bucălai,
Di trei zili 'ncoaci
Gura nu-ţi mai taci,
Ori iarba nu-ţi placi?
Iarba di pă cîmp,
Apa din uluc,
Sarea din burduf.
— Ba ni iarba-ni placi
Şi apa ci-ni placi,
Ci iarba-i cu rouî,
Cum ne placi nouî,
Şi apa-i sălcii
Cum îni placi nii;
Da ni s'a vor'it
Şi s'a sfătuit
Ai doi ciobănei,
Cel Vrîncean
Şi cel Moldovean
Ca sî te omoari,
La apus di soari,
Ci ai oi mai grasi,
Grasi şi frumoasi
Şi dulăi tăi
Îs mai frumuşăi.
— N'ioriţi lai,
Lai, bucălai,
Tu sî le spui
Sî nu mă îngroapi
În dosu stînii,
Undi latrî cîni,
Ci în strunga oilor,
În žocu nieilor;
Şi-al nieu bučîmaş
În cel păltinaş:
Vîntu-o adia,
Bučîmu-o cînta,
Oili s'or strîngi,
Pă mini m'or plîngi.

Iar dac'ăi videa
O babî bătrînî,
Cu furca cu lînî,
Din furcî torcînd.
Di mini 'ntrebînd:
„Cîni-a auzit
Şi cîni-a văzut
P'al nieu ciobănel,
Tînîr frumuşăl,
Nalt şi supţirel
Ca tras pîn inel,
Mustăcioara lui
Sk'icu grîului;
Perişoru lui
Pana corbului,
Okişori lui
Mura cîmpului,
Feţişoara lui
Spuma laptiluî",
Tu sî-i spui curat
Ci m'am însurat,
N'îrcas'am luat
Fatî di 'mpărat,
Soarili şi luna
N'î-a ţinut cununa,
Stelili cu niili
N'î-a ţinut făcliili,
Şi-a căzut o steа
Kiar la nunta mea:
Brazi şi brădăşcaşi
Toţi ni-a fost nuntaşi,
Iar ahăi ţînţari
N'î a fost lăutari.

Dealu-Sării — Toadir Ţîrloi, 94 ani.

CXXXVIII

Fedeleş cu vrana largî,
Treci puica nu mă 'ntreabî,
Parcî nu ni-a fost ni dragî;
Las sî treaci sî-şi aleagî,
Sî-şi aleagî dintr'o nii,
Numa sî-ni semini nii.

Acelaşi.

CXXXIX

Noj am fost noụí fraţi şi din toţi am rămas numa jo. Întăj mama a făcut unu negru şi urît, cí cînd l-a văst tata a lụat-o la 'nžurăturj şi j-a zis: „Če ńj-aj făcut, fă, počitania asta?“ Da mama: „Lasí, bărbati, nu te supăra“, cí

Dac'o h'i în ţarí pači,
Noj copk'ij tot om maj fačj,
Şi dẹ-ahăj di cari-ţi plači.

Şi g'inj-a zis ja, cí numa la anu undi trînteşti 'un copk'il dolofan şi frumos, colẹa nevoi mari. Ăla jeram jo; şi-acuma o ştij pă Nasta cîtí-j di frumọasí şi dj curăţicí; jotj-aşa jeram jo în tinereţili meli, ja-ńj sẹamíní ńii, cí dací ń'i nepọatí. Şi ja-j tot aşa di vorbăreaţí şi di curaž ca şi mini, cí jo aşa am fost tọatí yjaţa mẹa,

Pînî nu spuj o minčjuní
Nu rostesc o vorbí buní.

Da g'jata fatí nu prẹa a avut noroc ja, cí s'a 'ncîrduit dila un tîrg cu un ăla răụ, cí parcí numa-j ninğẹa şi ploụa. J-a căst dragí şi nu şi nu cí să 'mpuşcí şi-o 'mpuşcí şi pă ja, dací nu-l ja. Fetij j-a fost ńilí di jel şi -la lụat, da dací l-a lụat čẹ-a făcut? cí trăja răụ cu jel, cí jera drăcos al najbij: sí nu h'i văst-o cí vorg'jeşti cu čineva, cí jera foc. Dací clik'ja un om maj des din okj, gata, čẹa cí j-a făcut cu okju; şi jotj-aşa: jera numa čẹartí'n casí din pričina luj. Dac'am văst jo cí nu-j om di socotẹalí, m'am pus şi l-am izgonit şi-aşa a rămas fata vădaní di tînírí, ba şi c'un copk'il di gît, da ziči bodaprosti c'a scăpat di nebun.

Acelaşi.

CXL

Undi žọací Niculeni
Didisupt pămîntu ğemi,
Di ok'inčj şi di og'jeli.

Dẹalu-Sărij — Siñion Gjorgiţí 24 ani.

CXLI

Uj, sărači căluşari,
Mînca-lẹ-ar k'ieptu ţînţari
Şi buricu lăutari.

Acelaşi.

CXLII

Jubeşti, ţaţí, jubeşti,
Numa nu trağí nădeždi,
Cí nădeždẹa dila mulţi
Îj ca zăpada di pă munţi:
Cînd o bati sọarili
Îńi umflí izvọarili.

Acelaşi.

CXLIII

Mărunţicí şi frumọasí,
Da-j niţel cam puturọasí.
Pînî ţiesi-un cot di pînzí
Mîncí un burduf di brînzí,
O putini di slănini
Şi trej kili di foini
Şi să'nveleşti cu sacu
Şi dọarmi pîn'o ja dracu.

Acelaşi.

CXLIV

Frunzí verdi, lemn domnesc.
Lumẹa ziči cí jubesc,
Ničj jo nu tăgădujesc;
Lumẹa ziči, lumẹa tači,
Jo jubesc pă čini-ńj plači.

Acelaşi.

CX LV

Frunzí verdi şi-o lalẹa,
Tînírí-j nevasta mẹa,
Tinericí ca bîta,
Supţiricí ca soba,
Drẹaptí ca cog'iliţa,
Albí ca duhoniţa.

Acelaşi.

CXLVI

Cît oj h'i şi-oj maj trăi
Fatí mari n'ej jubi;
Maj g'ini o nevestẹa,
Cí ştii če-j dragustẹa,

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Și dj-o muki di topor
Știu g'ini cî n'am sî mor,
Zac un an și tot mă scol
Și mă duc undi ń'i dor.

Același.

CXLVII

Fetili din Dealu-Sării
Și-a belit șiru sk'inării,
Fetili din Zîtia
Îș supțiri ca butia,
Fetili din Măgura
Îș albî ca păcura.

Același.

CXLVIII

Zi, Țigani, zi mai g'ini,
C'am sî-ți dau carni di cîini ;
Zi, Țigani, zi mereu,
C'a murit un cîni-al ńieu:
Bîrdîhanu sî-l mánînči
Și k'jelea s'o fači ok'inči.

Dealu-Sării — Tudorița Săraru, 25 ani.

CXLIX

Hei, domle, noi o dučim greu di tot p'aičja; numa noi știm. Lemnili s'a scunk'it, pămînt nu, yiti nu, nińic, nińic, da dărili-s dări, cî pîrčiptoru nu te slág'iești di loc; ț-ia țoalili din casî dacî n'ai cu če sî plăteșți, cî če vrea sî știi ăj marî? Dă draculi cî prea-și bat žoc di noi, prea, zău.

Dealu-Sării — Ionaș Zanh'iroju, 37 ani.

CL

Drag ńi-a fost bădița 'nalt,
Cî sărutî disńjerdat;
Da bădița mititel
Îi urît sî fugi di jel;
Jel cu gura nu te-ažungi,
Či cu nasu'n brîu te'mpungi.

Ș'isoca — Radu Neculaj, 21 ani.

CLI

Batî-l Dumnezeu sî-l batî
Carj-o zîci cî nu-s fatî,
C'am fătat numa odatî.

Același.

CLII

Aș olicî, mor, leșin
Undi văz țîțica'n sîn,
K'ičjoarili nu mă țin,
Parcî nu-s făcut diplin.

Același.

CLIII

Ușurel cum om puțca,
Sî nu ne rîzî lumca
Cî noi nu putem žuca;
Și činj-o rîdi di noi,
Crcascî-j coarni ca la boi
Și coadî ca la zăvoi
Și ureki ca la măgarj
Și mustăți ca la Tătarj.

Același.

CLIV

Haj, fetilor, di žucați,
Cî ca mîjnj o sî oftați,
Cî știți jarna če pățîți.
Din čenușî nu ișiți,
Dila pat pînî la ușî
Numa labi di čenușî.

Același.

CLV

Copilițî cu părinți,
Curvo cu dinți mărunți
Și cu strungăreața'n dinți,
Di trej anj di cînd mă minți
Și-ńj tot spuj cî te măriți;
Măriti-te cu Dumnezeu,
Cî ńii nu-ńi pari rău;

BCU / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Ničį g'ini, ničį răų nu-ńį pari,
Numa la h'icaţį mă dọari.

Acelaşi.

CLVI

N'ioriţa

Scobọarí, scobọarí,
Scobọarí oį multi
Pă k'ičįor di munti,
Pă k'ičįor di criş,
Pă čel fulğeriş
Şi negru brădiş.
— N'ioricí
N'icí,
Dí treį zili'ncọači
Gura nu-ţį maį tači:
Orį įarba nu-ţį plači?
Orį pornęala męa nu-ţį plači?
— Stăpíni, stăpíni,
N'ii įarba-ńį plači,
Şi pornęala ta íńį plači,
Da ńí s'a vorg'it
Ăį treį čįobănaşį
Sí te omọari stăpíni
Şi sí te'ngrọapi'n dosu stínij,
Undi zači vara cíjni.
— N'ioriči
N'icí,
Tu sí mă dizgrok'į
Şi sí mă îngrok'į
În žocu ńįeilor
Şi zg'įerătu oilor,
Įar dį-oį întílni
O babí bătríní,
Cu bríu di líní
Din drugí'ndrugínd,
Di h'ių întrebínd:
„Čini ńį-a văzut
Pă h'iuleţu ńįeų
Mustăčįọara luį
Gríu címpuluį,

Okişori luį
Mura címpuluį",
Tu sí-į spuį
Cí m'am însurat
Şi-am avut nuntaşį
Brazį şi păltinaşį
Şi la nunta męa
A căzut o stęa.

Kiožđenį — Ion Trestianu, 64 ani.

CLVII

N'ioriţa

N'įerliţí, ńįerliţí,
Qai ńioriţí,
La líní plăyiţí,
N'ioriţí lai,
Lai, bucălai,
Di treį zili'ncọaci
Gura nu-ţį maį tačį:
Orį įarba nu-ţį plači?
Di nu beį şi nu mănínčį
Şi ničį nọaptęa nu te culčį.
— Ba ńi įarba-ńį plači
Şi apa cí-ńį plači,
Cí įarba įe mọali
Şi-ńį merği la inińįọarí
Şi apa-į sălčii,
C'aşa-ńį plači ńii;
Da tu ştiį, stăpíni,
Orį nu ştiį
Cí ńi s'a vorg'it
Ăi doį čįobănaşį.
Ačela Vrínčęan
Cu čel Moldovęan,
Ca sí te apuči
P'o gurí di vali,
P'o burí di plọai,
Cínd dă sọarili 'ndisęari,
Pă tíni sí te omọari
Şi sí ńi te'ngrọapi

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Tot în dosu stînij,
Undi zači vara cîjni.
— N'jerliţi, ńjerliţî,
Oai ńioriţî,
La lînî plăyiţî,
N'ioriţî lai,
Lai, bucălai,
Di m'or omorî
Sî spuj sî mă'ngroapi
În tîrla oilor,
În žocu ńjeilor
Şi pă k'jèpt sî-ńj pui
Bučimu
Şi fluiru,
Flueraş di os,
Cî cîntî dojos,
Şi cînd o da k'icu
Sî ńij cînti bučimu;
Cînd o bati vîntu
Sî ńij cînti fluiru.
Vîntu c'o bătęa,
Oilj-or plînğęa,
Vîntu-o bati, jelj-or ziči:
„Scoalî, scoalî măj vojniči."
Vojnic nu răspundi,
Cî n'ari di undi.
La luna,
La săptămîna
Yini şi stăpîna
Şi-ačela Vrînčęan
Şi čel Moldovęan
Nainti-j işja
Din gurî-j grăja:
— Leliţî, leliţî,
Bărbat nu maj aj,
Bărbat čę-aj avut
Dimult a k'jerit,
Cî noj l-am tremes
La spumî dî mari
S'aducî'n căldari,
La sari domnęascî,
În ţarî rumînęascî;
Din čęas čę-a plecat

P'aiči n'a maj dat,
Di cînd l-am tremes
Nu s'a maj întors.

Bogza — N'ihalaki Bratosin, 67 ani.

CLVIII

— Şi jar verdi şi-un susaj,
Mariţico dila plaj,
Tu, Mariţo, bărbat n'aj,
Da guriţa cuj j-o daj?
— Lu bădiţa Neculaj
Če-j harabăğiu la caj.
— Dă-ńj-o ńii
Cu kirii
Pînî la Sîntî-Mării,
— Nu dau gura cu k'irii
Pînî la Sîntî-Mării,
Ţi-o dau ţii,
Dacă merği la cununii.
— Jo nu sînt di cununat,
Či-s žunel di sărutat
Şi-s žunel făr di mustaţî,
Acu'nvăţ a strînği'n braţî;
Tu jeşti cu cosiţa albî,
Amîndoj nu fačim tręabî.

Acelaşi.

CLIX

Frunzî verdi măr bătrîn,
Dalelęu, soari rotund,
Şî-ńj scoboarî maj curînd,
Cî ńii ńi s'a urît
Tot umblînd şi colindînd,
Pă murgu di frîu trăgînd,
Amărît şi năcăžît
Cu purčelu'n dăsaği fript,
Cu rakiu precupit,
Yinu'n ploscî s'a trezit.
Pusej masa sî mănînc
Pă talğiru din oblînc
Şi'mbucaj dj-o'mbucăturî,

Să făcurî clisî'n gurî,
Stau potirli sî m'ažungî.
Haideţi, haideţi, murguleţ,
Cî mult mai ńi-eşti drăguleţ
Dî cînd ierai mînzuleţ,
Mînzuleţ cu păru creţ;
Haideţi, murguleţ, mai tari,
S'ažunğim în sat cu soari,
C'am o mîndrî ca o floari,
M'aşteaptî cu dimîncari,
Cu ocaua plinî rasî,
Cu paharu plin pă masî
Şi cu oki pă fereastî,
Di să uitî'n calea noastrî.
—Cum ţ'i drag mîndra pă mînî
Şi ńi cu traista plinî,
Da tu stai cu mîndra'n pat
Şi io stau di par legat,
Nebăut şi nemîncat,
C'aşa am fost blestemat.

Acelaşi.

CLX

Di čeas rău

A plecat [cutare] pă calî,
Pă cărari,
La ńilžoc di calî,
S'a'ntîlnit c'o întîlnealî,
Čeasu rău cu sperialî,
Čeasu rău cu şterpeleali,
Čeasu rău cu lik'iturî,
Čeasu rău cu počiturî,
Cu dinţi rînžiţi,
Cu oki sticliţi,
Cu gura căscatî,
Cu limba lăsatî;
În braţi l-a luat,
În pămînt l-a trîntit,
Hierea i-a plesnit,
Maţi i-a tocat,
Pîntiči i-a tulburat
Şi iel tari s'a'nh'iorat,

Frica'n oasi i-a intrat,
Şi-ńi plîngea şi să văita
Şi nimiri nu-l auzea,
Numa Maica Prečista, din čer,
Şi s'a lăsat la iel
Pă scarî di h'ier:
„Tači nu mai plîngea,
Nu te mai văita.
Du-te la [cutare],
Discîntătoarea,
Cu gura l-o discînta,
Cu g'ičiu l-o zg'ičiula,
Cu cuţitu l-o tăia,
Şi rău după [cutare] l-o lua,
În stopu mării l-o arunca,
Rău sî să tok'iascî
Ca spuma di marî,
Ca roua di soarî
Şi [cutare] sî rămîi curat,
Luńinat,
Ca arğintu strecurat,
Ca di Maica Prečista lăsat.

Bogza — Liţa Crintea, 69 ani.

CLXI

Di năžît

Ieşi năžît,
Pricăžît,
Ieşi năžît,
Di nouşnouî di felurî di năžît;
Ieşi dila [cutare],
Din creiri capuluj,
Din sfîrcu nasuluj,
Din melči urekilor,
Cî io te-oj lua
Şi te-oj arunca
Pisti mari,
La o fatî mari;
Fata mari cînd te-a văzut
În k'iuî te-a luat,
În vînt te-a vînturat,
Pisti mari te-a aruncat
Şi ţia leac ţi-a dat.

Aceeaşi.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CLXII

Di diokj

Păsărîcî albî,
Cudalbî,
Dîn čer sburatî,
Dila Dumnezeu lăsatî,
Cu trej k'icăturj k'icatî,
Una di ńir,
Una di yin,
A di ńir sî ńirujascî,
A di yin sî lecujascî.
Di l-o h'i diokjat pă [cutare] bărbat,
Sî-j crapi boașili,
Sî-j curgî purоaili;
Di l-o h'i diokjat fimei,
Sî-j crapi tîțili,
Sî-j curgî laptili;
Di l-o h'i diokjat fatî mari,
Sî-j cazî cosițili;
Di l-o h'i diokjat cîmpu,
Sî-j k'iči floarea;
Di l-o h'i diokjat codru,
Sî-j cazî frunza;
Și [cutare] sî rămîi curat,
Luńinat,
Ca arğintu strecurat,
Ca di Majca Prečista lăsat.

Bogza — Marița I. Zaharia, 40 ani.

CLXIII

Di dragustj

Mă sculaj azj duminicî dimineațî
Și plecaj la apî,
Pă cărarea neumblatî,
Necălcatî,
Di roșî nescuturatî;
Roșa o scuturaj
Și dragustili pă fața mea le revărsaj.
— Buna dimineața, apî di ńir.
— Mulțuńim duńitali, [cutare] gurî di yin.

— Trečj di șăzj.
— N'am vinit sî șăz,
Čj-am vinit sî mă speli,
Sî mă găteștj,
Cu rokițî albî sî mă primineștj
La kip ca župinesili,
La trup ca priotesili;
Io sînt [cutare],
Gurî di cuc,
Okj di șojńj,
Sprînčeni
Di vinețeli;
Io cînd oj vorg'i
Marfî verdi oj croj,
Io cînd oj cuvînta
Mărgăritar oj revărsa,
Dragustili pe fața mea
Lj-oj aduna
Și la minj-o alerga
Toțj ńiči,
Toțj vojniči,
Toțj večini,
Toțj streini,
Toțj voitorj di g'ini,
Și mai cu seamă [cutare]
Sî nu poatî pă loc sî stea
Pînî pă mini nu m'o videa;
Cum zg'iarî oaia di ńjel
Și vaca di yițel
Așa sî striği inima'n jel
Și sî nu-j h'ii g'ini
Pînî nu m'o videa pă mini.

Aceeași.

CLXIV

Di adus

Tu cuțit, cuțitașu ńjeu,
Tu cuțit
Di găsit,
Io ția ți-am porunčit
Sî te dučj
Sî-ńj aduči

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Saptişşapti di ịaduşi
Cụ-aị voştri părinţi,
Cụ-aị voştri fraţi
Cari la službí sînteţi daţi,
Cí jo voụí voị dărui
Şapti poloboạči cu yin
Şi şapti telegarị
Din hirçiliili zapčiuluị,
Şi voi sí-ńị porniţi
Văili urlínd,
Munţi clătinínd,
Malurị dărímínd,
Copačị răsturnínd,
K'ịetri disk'icínd,
Pă [cutare] cătínd
Şi di l-oţị găsi
În tîrg, la sclit,
În sat,
La sfat,
În cîrčimí bínd,
La masí mincínd
Cu vădani grasi,
Cu feti frumọasi,
Sí-l buşiţi,
Sí-l plesniţi,
La mini sí-l porniţi,
Sí-l k'işcaţi,
Sí-l muşcaţi,
La mini sí-l îndreptaţi
Cu gura căscată,
Cu limba lăsatí,
La fugă ca telegari,
La sărití ca ogari,
La fugí lupeşti,
La săriti ịepureşti.

Aceeaşi.

CLXV

Discintičilị-astẹa-s maị lunğị ịeli, da ịo lẹ-am maị uịtat, cí n'am discíntat la nimirị; sí'ntreg'i şi pă Frisina, cí trebui sí maị ştii şi ịa, cí noị amíndoụí lẹ-am învăţat dila Biţa kịọara cínd ị-a discíntat Ileni-ăştịa a lu Nai în kiler la dada Ancuţa, atunčị cínd o lăsasi di plecasi în Dobruğẹa. Noị nişti dračị če ịeram nẹ-am

furişat colu'n tindí şi-am prins tọati vorbili, cí discínta tari di te'nh'iora şi scrîşnịa din dinţi di zičẹaị c'a apucat-o tọati năbădăili. Zičẹa sí-l aducí pă Nai într'un čẹas, pă sus, călari pă trestii; da g'ịetu ta-su Ilenij undi făčẹa: „Nu, fă Biţí, nu-l aduči aşa, cí plesneşti h'ịerẹa'n ịel şi čẹ-am folosit pă urmí? Sí yii, fă, în doụí, trej zili, şi'ntr'o săptămínî, da numa sí yii".

Şi la trej zili s'a şi pominit cu Naị-acasí, c'aja ịera drac, nu babí. Sí h'i trăit ịa şi-acuma, n'ar h'i maị rămas fatí nemăritatí p'aičị pín prežur.

Aceeaşi.

CLXVI

Da sí nu maị spuị la čineva cí jo tẹ-am învăţat discíntičilị-astẹa, sí mă fačị di rís, săraculị di mini, cí numa dracu m'a pus sí-ţị spuị cí ştiụ. Sí spuị cí le ştiị dila o babí, din colu, dila munti.

Aceeaşi.

CLXVII

Buna diminẹaţa la moş Ažun
Şi mîịnị cu g'ini la moş Crăčịun,
Am vinit şi noị odatí,
La mulţi anị cu sănătati,
Dumnezeụ sí ne ažuti
La covriğị şi la nučị multi.
Nẹaţaluş, nẹaţaluş da ne daţi?

Bogza — Stana Siñion, 11 ani.

CLXVIII

Versuri la jocul „Baba oarba"

— Čẹ-aị mincat asẹarí?
— Pîịni cu paparí.
— Da alaltasẹarí?
— N'ịez di nucí
Şi-o lăptucí.
— Haţ di bucí,
Sí sa ducí.

Aceeaşi.

CLXIX

Versuri la jocul „de-a ascunsîlea"

Una,
Bina,
Dordobina,
Trei ori opt,
Siti cop,
Patra mica,
Măzărica,
Em, pem, pica.

Aceeași.

CLXX

Colind de fată mare

Născut-ai,
Crescut-ai
Di-un verd'alburei, Doamnei ler[1];
Sus ń'i frunza deasî,
Jos ń'i umbra groasî,
Jos la rădăcinî,
La verdeaș tulc'inî,
Leagîn di mătasî,
Împletît în șasi,
În leagîn cîni-ńi șadi?
Leana, doi oki negri,
Coasi-ńi kindosești,
La h'ir împletești,
Flăcăi ńi-o priyiești,
Din okian okiești,
Diparti-ńi zărești,
Diparti pă mari,
Di-o corăg'ioarî,
Neagrî și smolitî,
Greа si'mpovărată
Di grîu și bucatî,
Nu-i grîu, nicî bucatî,
Cî-s negutători;
Nu-s negutători,
Cî-s colindători,

[1] Se repetă la fiecare trei versuri.

Iei yîu colindînd
Și la val făcînd,
Di Leana'ntrebînd:
— Ce ții, Leano 'n poalî?
Ori ții frăție,
Ori văr, verișor?
— Nu țiu frăție,
Nicî văr, verișor,
Cî pă Voinc-al nieu.
Trecîți și-ńi tăciți
Sî nu ńi-l treziți,
Cî dî s'o scula,
Vamî v'o lua,
Vamî
Pisti seamî,
Sculurî di bumbac,
Curtea sî ńi-o'mbrac,
Curtea cu curtași
Și toți meghiași,
Sculurî di mătasî,
Mărfurî frumoasî;
Rămîi, gazdî, sănătoasî.

Bogza — Costandin Cîungu, 52

CLXXI

Nu te ujta la k'icioarî,
Cî-s făcuți rîșkitoarî;
Nu te ujta la ok'incî,
Cî te fac sî le mănîncî:
Cî te ujtî la og'ieli,
Cî fug păduki pă ieli.

Același.

CLXXII

Înainti vremi Mocani n'ar h'î fost țînîndî la stînî decît doi cîni; da ce cîni iera ăja!... țineа lupu di ureki.

Tata a fost cioban și spunea cî l-a trimes odată stăpînî-su tuma'n Dobrugea după un cîni cari rămăsesă-acolu cînd a plecat iei cu olii'napoi în Transilvania. Și zicea cî cînd a fost vinîndî'napoi cu cînlii, odat' a auzit în urma lui un tropăit și cînd

s'a uitat če sî vezi? Vinęa Čerkeži în gọana cailor după žafuri. Jel juti s'a dat la o parte din drumu lor şi s'a k'itulat la pămînt cu cîjni cu tot şi cîjnili, vezi, a fost atît di dîştept cî n'a zis niči ham cînd a trecut Čerkeži pî lîngî jei.

Acelaşi.

CLXXIII

Večinu di lîngî casî
Ničjodatî nu te lasî;
Cu večinu cînţi şi bei,
Cu večina fači če vrei.

Bogza — Gavrilî Vrînčęanu, 40 ani.

CLXXIV

Frunzî verdi dj-avrămjasî,
Asta-i sîrbî, nu lăzęascî,
Čini ştii s'o loyjascî
Din k'ičjor s'o potriyjascî,
Sî ńj-o striği la conači,
Sî ńj-o batî la sorọači,
Sî ńj-o striği cînd şi cînd,
Sî ńj-o batî la pămînt,
Sî nu męargî rumegînd.

Bogza — Ion N. Rentęa, 41 ani.

CLXXV

Urîtu din če să fači?
Din omu cari nu-ţi plači;
Punj-o buzî pîsti alta
Şi jatî urîtu gata.

Bogza — Petręa Negojescu, 39 ani.

CLXXVI

Dicît bolnav în pat,
Mai g'ini bęat su pat.

Acelaşi.

CLXXVII

Treči dragustęa pă api
Şi striği cî nu să'nęacî;
Treči urîtu pă sec
Şi strigî „mă'nec, mă'nec".

Acelaşi.

aLXXVIII

Usca-tę-aj, leli, ca vîntu
Şi nu tę-ar prińi pămîntu
Cî la tini-s tot cu gîndu.

Acelaşi.

CLXXIX

— Nu m'atinği cu cătrînţa,
K'jeri-ţi-ar, leli, sămînţa;
— Nu m'atinği cu sumanu,
K'jeri-ţi-ar, neici, tot nęamu.

Acelaşi.

CLXXX

G'ini je cu nevesticî,
Da sî aj şi-o ibovnicî;
Cînd nevasta te urăşti
Amuręaza te'ndrăğeşti
Şi dragustęa nu lipseşti;
Cî nevasta-ţi ţini casa
Şi-amuręaza-ţi ţini cọasta.

Acelaşi.

CLXXXI

Frunzî verdi trei colîči,
N'am maj văzut ca p'aiči:
Feti mari cu copk'ij ńiči
Şi nevesti cu vojniči,
Sęara stă una la činči.

Acelaşi.

CLXXXII

Carî mîndrî-i mai frumọasî
Şadi cu drăguţu'n casî,

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Cari mîndrí-ị mai urîtí
Şadi la pọartí şi cîntí.

Acelaşi.

CLXXXIII

Lăutaru g'ini-ţị ziči,
Dací-ị daị čeva sí mînči:
Colăčel cu lapti dulči,
Cîtị-un rakiaş maị bun
Şi-ị maị daị şi cîtị-un pumn.

Acelaşi.

CLXXXIV

Frunzí verdi şi-o lalẹa,
Cînd o h'i la mọartea mẹa
Sí-ńị kịemaţị ibovnica,
Sí-ńị ţii lumînarẹa,
Sí mor cu oki la ịa;
Şi-am sí las cu žurămînt
Čini m'o bága'n pămînt
Sí-ńị pui doru la gît
Şi dragustẹa aşternut
Sí-ńị maị ţii di urît.

Acelaşi.

CLXXXV

Dragí-ńị ịe oiţa lai
Şi fetiţa čẹa bălai;
Dragí-ńị ịe oiţa crẹaţí
Şi fetiţa čẹa istẹaţí.

Acelaşi.

CLXXXVI

Capra calcí pă măcriş,
Scọarţa crapí'n curmeziş,
Capra calcí,
Scọarţa crapí.

Acelaşi.

CLXXXVII

Di žunçịu

A plecat Ştefan Vodí
Cu săğeţili,

În tọatí părţili,
În mari a dat,
În mari s'a 'necat
Şi žunçịu dila [cutare] l-a luat,
Şi [cutare] sí rămîi curat,
Luńinat,
Ca arğintu strecurat,
Ca di Maịca Prečísta lăsat.

Bogza — Stanca K'ịetroị, 27 ani.

CLXXXVIII

Di plescăyiţi

Sọarili pă dẹal,
Plescăyiţi în baligi di cal
Şi [cutare] sí rămîi curat,
Luńinat,
Ca arğintu strecurat,
Ca di Maịca Prečísta lăsat.

(Se zice de nouă ori).

Aceeaşi.

CLXXXIX

Di diokịu vačilor

A plecat Maịca Domnuluị
Pă cali, pă cărari,
Cu noụí lopeţi,
Cu noụí sapi,
Cu noụí tîrnacọapí,
Cu noụí topọari,
Diokịu dila Žoịana sí-l scọaţí,
Din melči cọarnilor,
Din vîrfu unçilor,
Din măduva oasilor,
Din vîrfu cọadiị,
Din şiru sk'inăriị
Şi Žoịana sí rămîi curatí,
Ca di Maịca Domnuluị lăsatí.

Aceeaşi.

CXC

Dací fačị çem, răsučeştị orị daị pă rîşkitor lunị nọaptẹa spre marţị, cák'iazí oili.

Bogza — Smaranda Băltẹanu, 50 ani.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CXCI

Dacî daĭ cu mătura pă pat noaptea, îți mor porci.

Aceeași.

CXCII

Mana yitilor să ja în noaptea di preiru lu Sîntu-Giorgi; da dacî le'nkizi în coșar și pui la verigî un mărăcini di măceș, nu le mai poati lua.

Aceeași.

CXCIII

Di graba lucrului,
Luaĭ drumu cucului.

Aceeași.

CXCIV

Am un bulz di aur
Învelit într'o k'ieli di taur.

(Soarele).

Bogza — Gîgicî Țuțuianu, 20 ani.

CXCV

Într'o călcături di oaĭ
Găsiĭ un pumn di coaĭ.

(Usturoiul).

Același

CXCVI

Supt o rădăcini di moșdrean
Zăcî-un puĭ di Moldoveăn.

(Iepurele).

Același.

CXCVII

Apîi s'a ńilostivit Dumnezeu cu noi anu-ásta și ne-a dat la porumb di numa g'ini o sî scoț purcęaua din iarnî. Și m'a mai pus dracu dj-am luat și pă din doui dîl' Alisandru-ăsta a lu Tivgî. Acuma, nu iera distul cî nu s'a făcut nińic, c'am mai dat și dj-o beleа cu primaru-ásta nou, cî g'inj-a zis činj-a zis cî la omu sărac i să stingî lumînarea'n bisericî și mai pati și-alčeva. Sî

vezî cum a fost: yinj-Alisandru la mini călari și-ńi ziči: „măi, moș Niță, haĭ sî tăim čiočiulanj-ăja di pă cîmp sî nu ni-i mînči și p'ăja yitili". Io če iera sî zic? „Haĭ, Alisandri, di če sî nu merğim?". Ne-am dus noi și i-am tăiat și cînd sî'ncărcăm videm primaru cî vinęa spre noi să plesnęască calu supt iel și cum ažunği la noi ne și ia 'mprežur: „G'îni, má, čini v'a dat voui voi sî'nčepiți la culeș? nu videți cî porumbu nu-i copt? Vreți sî daų di bucluc, haĭ?" Și ne-a făcut di douî parali, di-ńi crăpa obrazu di rușini. Da Alisandru — vezi cîtî-i omu dj-al draculi — arunca yina pă mini, čęa cî io m'am dus acasî la iel și l-am îndemnat.

L-am luat io cu g'inișoru pă primaru: „Staĭ, bre, c'o hi, c'om păți, cî noi nu culeğim porumbu, cî doar nici n'avęam če culeği, či tăim čiočiulani barimi sî'nțeleğim și noi ceva din munca noastrî, cî dacî n'o dat Dumnezeu n'a dat, če vrej sî făcî?" Da iel nu vręa sî știi, și pači. Și ne-a amindat, pă mini o ńii činči suti și p'Alisandru o ńîi činci suti. Apîi cînd m'am dus acasî, ja-mă la ocări sorî-sa lu Alisandru, pă urmî nevasti-męa foc și ja, „c'asta-ți trebuja ții om bătrîn če ieștî" și dăi și dăi și io tăčęam kitic, cî n'avęam ce sî fac. Și ioți-așa am pățit.

Bogza — Niță Sîrbu, 68 ani.

CXCVIII

Zičî cî și bojeru-ásta dila Căiata di s'a'mpușcat încoači dipă războĭ ar h'i găsit o comoarî, cî la'nčeput cînd a venit iel áičî iera un čioban adus di pîn Vrančęa.

Umblîndî iel așa pă cîmp cu oili a găsit într'o zi pă marğina uniĭ grok'i o căpățînî di berbec scoasî afarî di vr'un cîini. Așa iel găsind-o a'nčeput sî žoači cu ja poarca și cînd di i s'a'mplinit dj-a plecat acasî a băgat bățu plin coarnili căpățînii și-a luat-o dj-a-sk'inarî. Și cînd a ažuns acasî ta-su năcăjît pă iel, c'atîta adusesi, căpățin'aja, s'a pus cu toporu și-a făcut-o bucăți și-atunčia ziči cî s'ar h'i umplut casa cu aur, cî iera plinî cu galbinj. Ei, dj-acoalęa a luat moșia dila Căiata în arendî, p'ormî a cumpărat-o hamnicî și-așa a ažuns bojer mari, cî čini maĭ iera ca Vrînčęanu?

Da h'îi, c'acuma l-a luat dracu și pă iel, cî če crezi cî comorili-astęa-s curati? Aș! toati-s žurati.

Pi nu maĭ je tot acolu la iel la moyilî un burîu plin di galbini, da poati sî s'atingî čineva di ieî? cî di če sak'i dę-aja să duči maĭ la fund.

Numa dacî-i da o sutî di suflîti — c'așa ziči cî scrii pă iel acolu — numa atunčia poți sî-i ieĭ, da almintirî nu.

Da cîţi nu s'a'nčercat! N'a tăjat şi cumnatî-ńiu, Ǧiorǧi, nîştj cloşčj cu puj acolu, da tot di ǧęaba, cî čeri suflîtî di om, nu di alčeva.

Bogza — Gligori Teşilî, 36 ani.

CXCIX

Nu-j jarbî, nepǫati, anu-ásta, nu-j di loc, n'a ploụat ca'n alţj anj şi di undi jera sî să facî? şi dę-aja niči oili, săračili, nu maj ari lapti ca'nainti. Umblăm cu jeli tǫatî nǫaptęa pînî ostenim di tot, şi noj şi jeli, şi sătuli tot nu să văd. Şi lupk'i nu ne lasî în pači di loc. Jotj nu-j stămîna di cînd nę-a omorît şapti oj dj-ačj di lîngî stînî aşa pin'naintęa zorilor.

Lupu-j duşmănos râu; iel nu ja cît, omǫarî; dj-o apuca dj-o scăpa într'un vîždoc di oj şi n'o h'i simţit di nimirj, omǫarî pînî la noụşnoụî di oj şi cînd s'o omǫarî şi p'a dj-o sutî îl ja dracu şi pă jel, cî crapî, c'aşa-j ursit jel dila Dumnezeu — cî, vezj lupk'i sînt cîjni lu Sîn-K'jetru.

Bogza — Şărban Tivgî, 69 ani.

CC

Verdi şi-un pelin,
Şi-un pelin şi-un rosmalin,
Am auzit pîn večinj,
Pîn ǫaminj bătrînj,
Cî-j râu la streinj;
Jo am auzit,
Da nu ńj-am crezut,
Pînî n'am văzut.
Pîjnęa la streinj
H'ii cît di bunî
S'în ţarî streinî,
H'ii şi clejǫasî
Sînt cu majca'n casî,
H'ii cît de ręa
Sînt în ţara męa.
Lîngî majcî-męa.
Verdi di măr dulči,

Jo di dus m'aş duči,
Da nu poči-mă duči,
Cî ń'i calęa'n cruči
Şi nu poči răzbati,
Di străinătati
Aj în lumi parti.
Verdî şi-o lalęa,
Majcî, majcî-męa,
Tu cînd m'aj făcut
G'ini ţi-a părut
Şi m'aj legănat
Şi m'aj blestemat
Şi m'aj tot scăldat
Cu apî di soc,
Ca sî n'am noroc,
Cu apî di jaz,
Sî h'iu di necaz.
Majcî, majcî-męa,
Nu mă blestema,
Sîmbăta sęara,
Pîn' m'oj dipărta,
Cî jo cînd m'oj duči
Pisti api verzj
Sî nu mă maj vezj,
Pisti api lini
Sî dučj dor di mińi.
Amar şi-un pelin,
Şi dj-un rosmalin,
Vojničel strein
Îj ca măru'n drum,
Cîţi pă drum îńj treči
Nu ńi-l ocoleşti,
Čî-l sburătoreşti:
Sburăturî linî.
Crăčili-j dîzg'inî,
Crăčili îj frîngi,
Tulpiǫara-i plîngi,
Cu lacrîńj di sîngi.
Vîrfu če îńj zîči?
„Tačj, tulk'inî, tačj,
Cî tot tu le fačj,
Şi bunî şi relî,
Amar yjeţij melî;

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Tačį nu te văįta,
Cí nu-į yina ta,
Čį-a cuį tį-a sădit
Și nu tẹ-a'ngrădit*.
S reinu bogat
Įel cínd dă pín sat,
În sẹamí-į luat,
Undi poposești
Masí íńį găsești;
Streinu sărac
Įel cínd dă pín sat,
Dí cíįnį íį lătrat,
Undi poposești,
Masí nu găsești.

Bogza — Fănicí Ǵiorǵiți, 50 ani.

CCI

Frunzí verdí și-o lalẹa,
Cínd įeram la maįcí-mẹa
Torčẹam gros și noduros
Și tot įera bucuros;
Da acum la sọacrí-mẹa
Torc la h'ir și ibrișin
Și tot ziči cí nu-į bun.

Același.

CCII

Mă čįobani dila oį,
Mutí stína lingí noį
Sí ne įubim amíndoį.
Čįobănaș la oį am fost
Și la oį și la mínzărį
Și la feti'n șăzători:
Și la oį și la ńiọari
Și la feti'n șăzătọari.
Ziụa cu oițili,
Nọaptea cu fetițili.
Buní-į brínza di burduf,
Buf, čįobani, buf.

Da maį buní-į di burdací,
Buf, Mocanc', odatí.

Căįata - Įordaki Kirčįu, 62 ani.

CCIII

Ǵiorǵilaș

Fọai verdi pelíniți,
Čini-ńį urcí la Istriți?
Savaį căpitan Ǵiorǵiți,
Nepotu lu Negoiți,
Negoiți din Čislăụ,
Cí į-a ișit numi răụ,
Să plimbí din cramí'n cramí
C'un buturaș di pastramí,
C'o ploskiți di aramí
Čį-o pọartí pă supt dulamí,
Și-ńį bẹa yin di pọamí cọarní,
Nimirja nu-į bagí sẹamí;
Pí la tọati să dučẹa,
Di Macoveį ńí'ntreba,
Pă Macoveį nu-l găsįa.
Dací-ńį vidẹa și-ńį vidẹa,
Pă cínk'ii să lăsa,
Să plimba din stíní'n stíní
Și'ncerca brínza di-į buní.
Pí la tọati să dučẹa,
Pă Macoveį nu-l găsįa;
Numa una-ńį rămínẹa
Și-acolu ńi să dučẹa,
La stína din Padina,
Macoveį acolįera,
La círlanį cí-ńį ńițuja,
La círlanį sí ńițujascí,
La galbinį s'agonisẹascí.
Toțį círlani-į ńițuja,
Numa unu maį avẹa,
Maį avẹa dį-o ńjelușįa,
Una ńicí, okįeșįa,
Și p'aja cí ńį-o prindẹa,
Din frunti cí ńį-o čįuk'ja,
Okį negri cí-și arunca,

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Pă supt umbra fagilor,
Pă dîra cîrlanilor,
Pă urma ńoarilor,
Şi iel, veri, če-ńi videa?
Un voinic pă cal vinja,
Seama g'ini cî-i lua
Şi iel, veri, -l cunoştea,
Tot Giorgiţî cî-ńi iera,
Mînili i să'muia,
Foarfîcj din mînî scăpa,
Dj-a-buşili să tîra,
Pînî'n stînî cî-ńi intra
Şi din gur'aşa grăja:
„Moş Radule, barbî surî,
Barbî surî şi seinî,
Barbî surî cîţi-un h'ir,
Moali ca un trandah'ir,
Dę-ai făcut v'odată g'ini,
Fă-ţi pomanî şi cu mini,
Maî mult pîntru Dumnezeu,
Pentru sufleţelu ńieu.
Fă-ţi pomanî şi cu mini,
Cî iatî Giorgiţî yini,
Şi nu yini la plimbari
Şi yini sî mă omoari",
Da moş Radu če-ńi făčča?
Întrę borduşi-l băga,
Şapti k'jej pă iel punča
Da pînî ńi-l învelja
Iacî Giorgilaş sosja.
Buna ziua cî ńi-i da
Şi-apăj iel ńi-l întreba:
„Moş Radule, barbî surî,
Barbî surî şi seinî,
N'aj pă činęva la stînî?
Sî nu făčim v'o pričinî".
Da moş Radu če-ńi zičča,
Din gurî če iń grăja?
— Căpitanî Giorgilaş,
Om tinerel şi gingaş,
Făcut ca un năsturaş,
Ca omu dîla oraş,
Io zic zău pre leğca męa

Cî jo n'am pă nimîrja,
Doar un hoţ di mînător,
Di-aşcarî-i cam bolnăvjor,
C'a mîncat zîntiţî multî
Şi-acum s'a umflat în burtî,
Frigurili l-a luat,
Lîngî strungî s'a culcat.
— Moş Radule, barbî surî,
Barbî surî şi seinî,
Barbî surî cîţi-un h'ir,
Moali ca un trandah'ir,
Cînd ţi-oj da doui măčjuči
Zičî cî-i Macovej aičî,
Da moş Radu če-ńi făčča?
Di măčjuči cînd ńi auzja
Tari iel sa'nh'iora
Şi din gur'aşa grăja:
„Căpitanî Giorgilaş,
Om tinerel şi gingaş,
La inimi om vrăşmaş,
Dacî-ńi iesti, mări-aşa,
Discalicî dumneata,
Şi iń intrî, mări, 'n stînî
Şi-nčearcî brînza di-i bunî
Şi ridicî şapti k'jej,
Doar d'ej da di Macovej".
Cînd Giorgiţî ńi-auzja,
Di pă cal discălica,
Niči calu nu-l maî lega,
Năvălî'n stînî cî-ńi da,
Brînza di-i bun'o'nčerca,
O'ncerca, n'o preţa'nčerca,
Şapti k'jej cî-ńi ridica,
Pisti Macovej cî-ńi da,
Di ţuluc ńi-l înhaţa,
Cu măčjuca cî-i trăgęa
Şi din gurî-l žudeca:
„Futu-ţi leğca, Macovej,
Cîn te scoasi'n okî ńiej,
A tali zili sfîrşiti,
A meli păcatî multî;
Cînd jeram noi şapti fraţi
Şi ne purtaj tu legaţi

Şi numa io rămăsei,
Rămăsei dator cinci lei
Şi mă rugai di săteni
Şi mă plătii di cinci lei,
Rămăsei doui parali
Şi mă purtai tu legat,
Ca p'un mari vinovat,
Din Craiova pînî'n Iaşi
Şi din Iaşi pînî'n Galaţi,
Şi pîn girlî cîn trecêam,
Di setî nu mai putêam;
Io îţi spunêam cî ń'î setî,
Tu-ńi dîdeai cu flinta'n speti;
M'aplecam ca sî beau apî,
Mă loviai cu cisma'n cêafî,
Mă dai cu gura di k'iatrî,
Di beam apî sîngerată,
Cu măseli-amesticată."
Din gurî ńi-l zudeca,
Din măcjucî nu-l slăg'ia
Pînî suflitu-i lua
Şi-apoi iel cе îńi făcêa?
Pă cal cî-ńi încălica,
Drumuleţu şi-apuca.
Pă supt umbra fagilor,
Pă dîra cîrlanilor,
Pă urma ńioarilor;
O frunzî di fag rupêa,
În buzi cî ńi-o punêa
Şi'nchepea di-a şuera,
Grijî di nińic n'avêa.

Acelaşi.

CCIV

Costêa

Cêaţî, cêaţî, negurcêaţî,
Şi nu-i cêaţî, negurcêaţî,
Cî-a scos Costêa oili
Şi ńi-a'ntins perdelili,
Colêa'n vali la fîntînî
N'i-a'ntins Costêa şapti stîni,
Şapti stîni şi cu perdêa,
Sî tragî di vremi rêa.

Azi-i luni şi mîini-i marţi,
Plecaî Costêa la Galaţi,
Cu măgari'mpovărăţi,
Sî ia sarî
La ńioarî
Şi tîrîţi
La oiţi,
Bolovanî
Pî la cîrlanî,
Şi mălaî pî la cîobanî.
Şi iel, veri, cînd pleca
Toţi cîobanî cî-i kiema
Şi din gur'aşa grăia;
„Mă, voi cîobănaşilor,
Şi'ncî, voi scutarilor,
Şi'ncî mînătorilor
Iaî io acum mă duc
Şi vă las cu griża'n trup.
Voui di v'o nimeri
Savaî Fulga, fulg di noapti,
Fulg bătrîn din ńiez di noapti,
Cît ca Fulga nu să poatî,
Voi lui, mări, sî-i dăruiţi
O ńioarî la căldarî
Şi-un berbecel la frigarî,
Cî ie dulcî la mîncarî
Şi ie uşor la purtarî
Şi caşu di'nvelitoarî
Şi-un lapti dila mulsoarî
Şi'ncî urda din zăgîrnî,
Mîmăliguţa din oalî,
Fără h'îr di supărarî".
Astî vorbî le spunêa
Şi la drum cî îńi pleca;
Da mult, veri, nu merğea,
Cu Fulga să întîlnia.
Buna ziua cî ńi-i da,
Frumos Fulga-i mulţuńia,
Şi-atunchi Costêa che-ńi grăia?
„Alei, Fulgo, fulg di noapti,
Ca tini nu să mai poatî
Pî la stîni di tę-oi dučea,
Io ţia ţi-am dăruit

BCU / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

O ńioarî la căldari
Şi-un berbecel la frigari,
Cî je dulci la mîncari
Şi je uşor la purtari
Şi caşu di'nvelitoari
Şi-un lapti dila mulşoari
Şi'ncî urda din zăgîrni,
Mîmăliguţa din oali,
Fără h'îr di supărari".
Astî vorbî cî-ş spunea
Şi'nainti cî-ńi pleca
Şi'n urma lui če-ńi vinia?
Savaj patruzeci şi cinci,
Sînt tot vojniči alivinţi,
Alivinţi făr' di părinţi;
La Fulga, cî să ducea
Şi din gur'aşa grăja:
„Alei, Fulgo, fulg di noapti,
Fulg bătrîn din ńiez di noapti
Cît ca tini nu să poati,
Ori leafa sî ne-o măreşti,
Ori pă noi ne slobozeşti,
Cî nouî ni s'a urît
Cu pîineа di cumpărat
Şi cu yinu precupit,
Apî'n ploscî s'a făcut".
Darî Fulga če-ńi grăja?
„Niči leafa nu v'o măresc
Şi niči nu vă slobozesc,
Asteptaţi pînî'nserat,
Cî bun conac v'am aflat:
Colęa'n vali la fîntînî
Şi-a'ntins Costęa şapti stîni,
Şapti stîni şi cu perdęa
Sî tragî di vremi rea".
Aşa hajduči-auzia,
Aştepta pînî'nsera
Şi iei, mări, să ducęa
La moyila čęa săpatî
Undi-a maj urlat odatî,
Şi-uni urla ca lupkî
Şi-alţi lătra ca cîini;
Cîini Costii ńi-auzia,

După ramît să lua
Şi-acolu să vojniča;
Alţi p'altî parti da
Şi în turmî cî-ńi intra
Şi nu lua, veri, cum să ia,
Sî h'î luat o oai doui,
Sau, mări, şi pînî'n nouî,
Da, iei, veri cum lua,
Turma ńî-o žumătăţia
Şi-ńi lua a treia parti,
Tot frunti di dog'îtoaci,
Frunţea dog'îtoačilor,
Fala negustorilor,
Le lua şi le pornia
Niči aşa foarti diparti,
La moyila čęa săpatî
Undi-a maj urlat odatî,
Iarî Fulga če-ńi făčęa?
La umbrî cî ińi şădęa,
La umbrî di păducel,
Şi-ńi friğęa carni di ńiel
Şi bęa yin din burduşel.
Azi-j lunj şi mîini-j marţi,
Yini Costęa din Galaţi
Şi pă drum cum ińi vinia
Reli semni-j s'arăta.
Sta în loc şi să gîndja:
„Di cînd maica m'a făcut
Asti semni n'am avut,
Di čini nu m'am ferit
Pi semni m'a nimerit"
Şi la stîni cînd ińi sosja,
Oi la mulşoari lua
Şi-atunčia iel ińi vidęa
Cî laptili nu-j işia:
Niči laptili la măsurî,
Niči caşu la'nkiegăturî,
Atunčî Costęa če-ńi făčęa?
Gălčata di zer umplęa,
La groapî cî să ducęa;
Şi odatî-ńi kiuja,
Toţi cîini ńi s'aduna,
Numa Dolfa pričepęa,

La groapí nu să dučęa.
Atunčį Costęa če-ńį făčęa?
O bucat di caş lua,
G'inişor ńį-o amăğja,
Pínî'n perdęa ńį-o băga,
Dacî'n perdęa ńį-o băga
La uşî ńi să punęa
Şi din gur' aşa grăja:
„Dolfo, tu căţęa bătrînî,
Če-ńį ştiaį sęama la stînî,
L-aį služit pă taicî-ńju
Şi'ncî, mărį, pă frati-ńju
Şi-acuma la rîndu ńjeu,
Cum ţi-aį scăpat tu din h'iri
Şi m'aį sărăčit pă mini?"
Lančęa cî ńį-o adučęa,
Dipă cap cî ńį-o loyja,
Pisti cap di ńį-o dădęa,
Din perdęa cî ńį-o scotęa,
Buza la pămînt punęa,
Di treį orį cî ńį-ocolja,
Urma oilor lua.
Atunčį Costęa če-ńį făčęa?
Pă cal, veri 'ncălica,
După Dolfa să lua,
Gonja iči, gonja colęa,
Ničį aşa foarti diparti,
La moyila čęa săpatî,
Undį-a maį urlat odatî;
Şi-acolu cum ińį sosja
Pă Fulga jel ńi-l găsja,
Darî Fulga če-ńį făčęa?
La umbrî cî ińį şădęa,
La umbrî di pădučel
Îńį friğęa carni di ńjel
Şi bęa yin din burduşel,.
— Buna ziua, frati Fulgo.
— Mulţuńim, nepoati Costęo.
— Futu-ţi nepoţia ta,
Cî tu, Fulgo, n'aį luat
La stînî če ţi-am lăsat
Şi-ńį luaşi, măį Fulgo frati,
Turma maį pă žumătati,

Tot frunti di dog'itoači,
Fruntęa dog'itoačilor,
Fala negustorilor,
Tot oiţi rugăţeli,
Di nu je'n turmî ca jeli,
Păzeşti-te haidučeşti,
Cî te plesnesc čiobăneşti.
Şi cu lančęa ńi-adučęa,
Una după cap cî-i da,
Jarî Dolfa če-ńi făčęa?
La boaşi să repezja,
Maţi-afarî cî-i scotęa,
Haiduči pîn crîng fuğja.
Darî Dolfa če-ńi făčęa?
Pă cari ńi-l ažunğęa
Di vini cî ńi-l ţinęa,
Pînî Costęa cî-ńi vinja,
Şi pă toţi ńi-i omora;
Oili ńi le lua,
Mult, puţini če găsja,
Dinapoi cî le dučęa,
Merğęa oili zg'jerînd,
Jarî Costęa fluerînd,
Tot pă Fulga blestemînd.
La stînî cînd ńi-ažunğęa
Oi la mulsoari lua,
Işia lapti la măsurî
Şi caşu la 'nk'jegăturî
Şi'ncî urda la zăgîrnî,
Atunčį g'ini cî-i păręa,
Un ńjeluşel cî-ńi tăja
Şi la Dolfa-l arunca
Şi Dolfa ńi-l îmbuca,
'L-îmbuca şi-api murja,
În vatra focului cădęa,
Colăčel ńi să făčęa.
Atunčį Costęa če-ńi grăja?
„Alej, voi scutarilor,
Şi'ncî čiobănaşilor
Şi'ncî mînătorilor,
N'i s'a răpus Dolfa męa,
N'i s'a dus şi vlaga męa".
Stînili cî le strica

Şi la munti cî-ńi pleca,
Acolu-o stînî-şi făčęa
Şi-acolu-cî ińi trăja,
Grizî di nińic n'avęa.

Acelaşi.

GLOSAR [1]

alivinţi CCIV = înstreinaţi
birar CXXXII = cel ce strînge birul, perceptorul.
bîtî CXLV = bunică; mai des întrebuinţat e diminutivul *bîticî*.
brădăşcaşi CXXVII = brădaci, brazi mici.
brădiş CLVI = brădet.
bučim(aş) CXXXVII, CLVII = bucium(aş).
burdacî CCII = budacă (putinică); presenţa lui *r* se datoreşte poate influenţei lui *burduf*.
buturaş CCII = dim. dela *butur*, şoldul, pulpa dela picioarele de dinapoi la vite.
čiočiulani CXCVII = coceni piperniciţi.
coliči CLXXXI = culici, pasări de baltă.
criş CLVI = strîmtoare între munţi (aşa mi s'a spus).
curtaşi CLXX = curteni.
dadî CLXV = ţaţă.
draculi CXCVII = dracului.
duhoniţî CXLV = vas pentru păcură.
foinî CXLIII = făină (acest fonetism e foarte răspîndit).
fulgeriş CLVI = loc lipsit de iarbă.
hamnicî CXCVIII = ohabnică.
hodinî CXVI, CXXVI = odihnă.
iaduşi CLXIV = draci.
încîrdui (a se) CXXIX = a se înhăita.
žunel CLVIII = dim. dela *june*.
k'ic CLVII = ploaie rece de primăvară dăunătoare mieilor.
kiler CLXV = cămară, celar.
lăzęascî CLXXIV = joc ce se joacă foarte iute.
mînător CCIII, CCIV = cel care dă oile la strungă, de obicei un băiat de 10-15 ani.
nęaţaluş CLXVII; acest cuvînt pare că păstrează o urmă din vechiul *auş* (moş), admiţînd că s'a zis: *bună dimineaţa la auş Ajun*; *auş* se ştie că se mai păstrează în macedoromînă şi sporadic în graiul oltenesc (v. Candrea-Densusianu: *Dicţ. etim. al limbei romîne*, s.v.). Cu timpul *auş*, fiind înlocuit de *moş*, s'a ajuns ca *neaţa la auş* < *neaţa l'auş* > *neaţaluş* să nu se mai ştie ce înseamnă şi atunci s'a căutat să se preciseze printr'un alt vers ce conţinea noul cuvînt. *Bună dimineaţa la moş Ajun*, după

[1] Am înregistrat şi cîteva forme care presintă interes pentru fonetism.

care au urmat altele, dar de lîngă care nu a fost înlăturat tradiţionalul *neaţaluş*. De altfel mulţi copii, mai ales cei mai mici (5-6 ani), zic numai acest vers: *Neaţaluş, neaţaluş da ne daţi?*, care cuprinde în el oarecum ce e mai important şi e mai uşor de zis.
păltior CVIII = dim. dela *paltin*.
precupit CLIX, CCIV = precupeţit, cumpărat.
preir CXCII = ajunul lui Sf. Gheorghe.
ramît CCIV = larmă, freamăt.
scutar CCIV = un fel de administrator al stînei; el ţine contabilitatea stînei, se îngrijeşte de hrana ciobanilor şi supraveghează pe aceştia dacă-şi fac conştiincios datoria, adică dacă adapă la timp oile, dacă le pasc prin locurile cele mai bune etc. La cele mai multe stîne însă baciul face şi pe scutarul.
stop CLX = vîltoare.
şolcăja CXXIII = a strîmba.
ţuluc CCIII = chică, moţ.
vîždoc CXCIX = turmă mai mică, cîrd.
zăgîrnî CCIV = săculeţ pentru strecurat urda.

I. I. Stoian

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

TEXTE POPULARE DIN JUDEȚUL PRAHOVA

XL

Cînd a fost dă s'a croit satu ăsta, cîn, șase, zeče case cum o h'i fost pă timpuriș-alța, iera un păr în malu g'irlii dintre Muru și satu nostru. D'aja i-a zis așa, Vadu-Părului. P'acolo a fost drumu, adică vadu dăla Brăila. Așa spunța tat' al mieu. Acu ie acolo un salcîm. Că p'atunčia nu iera tren și cînd s'a pominit dă iel îi zičța car dă h'ier or car dă foc. Oameni din sat sîn toți clăcași. Uni sînt fruntași, alți milžocași și'alți pălmași. Că la noi a fost moșiie mînăstirească: iera mînăstirța dăla Căldărușani.

Vadu-Părului — Iordakie Tătaru, 55.

XLI

Tat'al mieu, cîn iera iel, umbla cu căruța cu obada dă doo palme și băga cuie dă corn, că n'avța șină. Punța op boi d'o căruță și pleca cu oase dă pă islaz. Ne punța noo cîți-un sac dînainte și umblam pă cîmp dă strîngțam la oase. „Če faci, mă tată, cu iele?" „Le duc la Brăila dă împezțala zacărului". „Pi, cum le face?". „Are o mașină dă le bagă". „Și d'acolo cu če g'iți?". „Cu če m'o 'ncărca!" Bietu tajca! Ș'aducța cîți-un bivol dă stătța carabán, plin cu undălemn.

Noi copii luam o sulă, că ieram zînduiți, găurțam burdufu, punțam o strakină și scoțeam undălemn. Că păzjam cîn dormja tata. Pă urmă făčjam un čep dă lemn, dă stătța acolo. Tata nu vedța și pleca cu iel la Ploiești, dă-l dučja unde trebuja.

Vadu-Părului — Același.

XLII

La noi, dă cînd cu Noja d'a rupt apa pămîntu, a rămas niște lunči cu niște mog'ile. Vezi c'a rupt apa pămîntu, da n'a putut pă tot, ș'a rămas mog'ilili la milžoc ș'acu paște g'itili pă iele.

Vadu-Părului — Același.

XLIII

Da să-ț spuj una tot cu pămîntu, dă cîn l-a făcut Dumnizieu. Pămînt a fost maj mult și cer maj puțin. Dumnizieu n'a știut če să facă ca să cuprinză cu ceru pămîntu. A 'ntrebat pă toate și n'a știut nič-o dobitoacă să-i spuje. Haričju a fost stînd într'un bordej. Dumnizieu a trimes albina la iel. „Mă haričjule, če să-i facă la atîta pământ?". „Če mă'ntrebați, parcă jo știu, un ciemuit ca mine!" Albina bîz! pă ușă. Iel n'a fost văzînd-o ș'a fost zicînd: „Če maj g'ine la mine? Ia să-l facă mog'ile, munți mari, văi adînči ș'o să stringă pămîntu". Albina fuği la Dumnizieu și i-a spus cum vorg'ja singur. Și d'aja l-a blestemat Dumnizieu: „Ciemuit ai fost, ciemuit să h'ij!"

Da ie păcat să omori haričju, că iel a măsurat pămîntu. Jo crez că adăvărat a fost că l-a trimes să-l măsoare și iel ca să scape a zis să-l facă munți.

Vadu-Părului — Același

XLIV

H'i-mța asta — că o fată, numa unica am, și asta ie surdă — să vezi če fată ie! A g'isat într'o noapte pă unki-su Costakie că linğja čizdurli puțului. Da ja a sărit la iel și i-a zis: „Aoleo, moșule Costakie, cum linği mneata čizdurli puțului?" „Pi dacă nu poči să beau." Ș'atunči ja s'a dăzlegat la șorț ș'a legat un bardac cu băjerli șorțului și cîn să ja apă a umblat să cază 'n puț. Atunči s'a dăsteptat și iče: „Nu, că jo fac un puț! Că moșu Costakie ğeaba a fost pricopsit, că nu ș-a făcut un puț. Jo să'm-pung dă mîj dă ori și să bag pă urekili acului, și să fac un puț". Că ja s'a luat așa din capu iei dă oase, fără să-i arate nimeni. Strînsese șapte mij dă lei, cît a costat-o puțu.

Ș'a făcut puțu, vezi g'ine, ș'a izbîndit dă l-a făcut pînă 'n sečiră, să ja oameni apă din puțu iei. Vezi, maică, če-a lăsat Dumnizieu: pă cum ie dă surdă, p'atît ie dă bună la inimă! Să vezi cum g'ine tot satu cînd are ja la munca cîmpului! Să te cručești.

Vadu-Părului — Ioana Iordakie Tătaru, 55.

XLV

Dă ce-am înșirat cozili astea dă oo pă băț și le-am înfipt în gard? Păi să vezi, așa am apucat jo dăla mama, Dumnizieu s'o ierte! Cică să să țiie pui toți dupa cloșcă și să-i trăiască toți. Jo fac așa la ăi dă curcă, că jei sînt mai pirpirii, știi dumneata. Ie-te, n-i-e curîța plină dă ligioi.

Vadu-Părului — Aceeași

XLVI

— Undę-ai plecat, făi Floare?
— La Barbu, cu dămîncare.
— Făi Floare, or tu ieșți surdă?
— Îi duc brînza, nu-i duc urda.
— Fir'ai a naibii dă năpruje!
— P'ăi cum, cînipă i-am zis să puie!

Vadu-Părului — Aceeași.

XLVII

La noi je sat dă Cojani. Așa ne ziče noo, la ăștija dăla cîmp. Cîn m'am pominit jo jera numa patrușop dă case dă clăcași. Acu nu mai ne-ažunge nič jarba dă g'ite. Ači a fost un propitar mare, unu Sturzea, ș'api a g'init unu Mjeță Sețu, d'a răscumpărat pămîntu ș'a dat la clăcași. Făčjam clacă, dă-m dădea și mîje dîn činči una, tîn, ba și grîu, ba și porumb. Bojeru jera bun, da aministrați jera mai răi.

Coșleği — Gligore Dumitrakje, 76.

XLVIII

Jo n'am făcut războiu, că n'am făcut nič armata. Ei, am avut un frate care m'a apărat, vezi g'ine! Jel jera călăraș cu calu nostru. Jo plecasem singur la Pukjeni la răcutare și jel cînd a aflat a vinit ca vîntu după mine și m'a apărat. Cînd a fost războiu dă să sfîrșise jo am plecat d'acasă dă frica bejilicului și cînd s'a 'ntors jej dîn Plevna m'am brodit dă veneam dăla București. Să h'i văzut če dă tunuri jera înșirate pă marginea șoseli! Jera o căruță rămasă dă g'ifor pă drum. Jej băuse g'inu dîn buțea omului și-i pusese doagili pă foc. Măi, măi, ai draculuj jera dă băutori! Acu j-o h'i văzut și ăștija mai tineri če le poate pjelța la Ruși ăștija.

Coșleği — Jene Giorgje Dobric, 75.

XLIX

Ne ocolește, majcă, ploaja. O h'i niscaiva fete grele dă nu să adeverează. Pune flori pă cap, să ruminjește 'n obraz și joacă 'n horă la rînd cu fetili. Ne coačem și noi pentru jele.

Slănic [Groșani] — Maria lu Stere Brînduș, 60.

L

Cum să ploo ? Spunea jeri o femeje 'n tîrg că čică 'n Vărg'ilău a fătat o vacă doo fete. Vezi blestemu lu Dumnezeu!

Da unu čică cîn s'a dus să dea apă la boj a scos un copil. O h'i, n'o h'i așa, o h'i scornit lumea așa ca să ploo, da dumneata nu mai tot scrije acolo. Ce-ți folosește asta ?

Slănic [Groșani] — Lina Brînduș, 40.

LI

Cînd jeram jo tînăr dă jeram la cîmp jera tot așa o secîtă. A pus să urneaască sfintili moaște. A fost urnind cu bivolj. S'api la un puț n'a mai vrut să meargă. A căutat în puț s'a găsit un copil și l-a 'ngropat. D'abja pă urmă a ploat. Că sfintili s'a lăsat greu.

Slănic [Groșani] — Neagu Sanda Văduva, 90.

LII

Cînd jeram la sare scoteam cu cai cu crivacu. Punea cîte čîn sute dă kilograme. Jera o piele mare dă bivol tăbăčită, lucrată. P'a măruntă o scoteam cu burdufu. Tot așa scoteam și apa, că trebuja, că jera apă multă 'n ocna vekje. Ăi dă lucram în ocnă ne băga cu o praștije, legată cu o sfoară împletită dă un căluș, cu o bajeră. Ne punea cîte patru inși. Cînd am intrat jo întîi a și omorît unu, că a picat o goğça dă sus. Dă pica cît dă mic bolovanu, îl hotăra; vinea parcă jera glonț dîn pușcă. Unu d'abja mîncase dă prînz. Ba mîncînd jel a plecat praștija și s'a aninat d'o țambră și i-a căzut în cap. Jo m'am dus d'am luat după jel. Nu s'a mai mișcat, nu nimic. Îi dăduse sîngili pă nas, pă urekj. Și doar înkinîndu-se bjetu om! Că abja mîncase. Am strigat jo: „Ho! că nu je bine!" Că nu jera tilifon ca acu. Acu nič nu mai je întîmplăruri așa.

Lucram la sare čjocănași ca d'ande noi și ieră și mîglași dă lucra cu mîinili. Če-a muncît čjocănași o cîntărea ș'o căra mîglași cu niște căruțe ca roaba, d'o ducea la mîgle. Ieră mîglili cît nucu ăsta; api s'a făcut magazîie învălită cu paie. Da 'nainte ieră sarea mare grozav, v'o čîn sute o mîie dă oca. O ducîa cu tăvălučili, ca cîn ducî butoiu cu g'în. Ieră alte vremuri; acu io dacă nu mai pocî, nu mai ie nimic. Da ș'atunčî sarea ieră tot a lu gubernu.

Slănic [Groșani] — Aceeași.

LIII

Ei, maică, acu s'a skimbat lumea. Mă uit io acu la mirese. Cînd ieram io nu să făčja rokî dă mireasă: cu če ieră dăla părinți cu aia merğea. Nu ieră tel. În k'iept aveam fundulită mititică din pamblicuță fără tel, fără nimic. Nu ieră ca acu; acu ie fudulîie multă, da și sărăčîie multă. Acu ie lumea rea, hoață și înșelătoare. Rumînu mieu dădea drumu la șase boi. Să ducîa singurî pă Valča-Cručii și să ducîa a doa zî dă-i lua. Că le dădea omu drumu ca p'acu (pă seară), că nu ieră locurî atîtea puse. Ieră unu, Kirănoju, un čjocoi d'avea moșîie. Če dă minzați avea! Să čča žuncu mieu p'acolo. Da nu zičča să-l ducă la obor. „Al cui ie mă?" „Al femeii ăștija" „Mă! da bine trăiește iel!" Acu nu poți să ții aproape o găină, și aia priponită. Tajca s'a dus cîn la nunta lu fratu-miu la boieru cu zeče oo, să-i dea lemne. I-a dat o căruță dă nu putča s'o aducă cu șase boi, și numa tufă. Ieră bilșug dă toate halča și toate ieftine. Io zic că am trăit, și prča mult. Acuș nu mai trăiește lumea mult așa. Pă semne ie mai alergată, mai muncîtă. Io am fost sănătoasă, d'aia am dus-o și n'am fost v'o neavută. N'am învățat nič carte, că zičča că nu ne tribuia. Și nič io pă fete nu le-am dat.

Teișani — Voica lu Ioniță Soare, 83.

LIV

Io am fost pă la Cahul, la Reni, Galați, Boligrad. Ne čeam cu căruța cu boi cu sare. Ne čeam cu sare, vineam cu pește. Ieră točitorî dă pește la kirhana. Vineа cu barga plină dă pește ș'o dăscărca pînă la zio; p'ăl mare'n točitorî, p'ăl mic în girlă, or pă uscat. Noi îl adunam dă-l săram pentru noi. Ieră pește dîn gros. Da ăl mai bun pește, să știi dăla mine, ie cosacu nemeș și plătica; nič un pește nu-i mai gras ca ăsta.

Teișani — Neculai Giorgie Petre, 75.

Nunta? Uite cît ține. Logodește și pune nunta 'n treî săptămînî. Începe dă žoi. Duče žoi la mireasă un coș cu plocon: nește žimble, lipiî, zahar, mere, prune, un flăcău cu părinți buni, numit frate dă ginerică. Mai vine și doi flăcăi cu brazi. Să pune la masă și dă pistoale. După če mănîncă, mireasa îi mai lasă în coș doo lipiî, turte dulčî și îi pune și ia o cămașă, čjorapi, bete, o batistă 'n cămașă și una la ploscă, cusută pă bușteni or pă muște. După asta flăcăi și ginerica pleacă acasă. Vineri mireasa are stropoleală multă. Îș regulează lucrurli. Altîli băčjuiește p'afară: taie liçioili pentru nuntă și cîte halča toate. Simbătă seara g'îne lăutari or cu čimpoiu la ginerica; iel să bărbierește și cîn să bărbierește să tragе doo pistoale. Pleacă pă urmă cu plocon la nași-su, dă iar doo pistoale. G'îne acasă și cînd sosește dă iar doo pistoale și să pune la masă. Ia patru brazi, patru lipiî, patru turte dulčî și cofeturi dă pîine, doo ploști în mînă; le duče la mireasă doi inși cu brazi, unu cu ploconu și cu ginerica patru. Mănîncă și žoacă cît vrea. Asta să numiește *vedrili*. Dumînică dă dimineață g'îne un flăcău cu bradu cu doi lăutarî c'o soacră: aduče rokija miresii, bazmaua. Mireasa ie gătită; masa ie 'ncărcată în milžocu casîi. Cînd g'îne flăcău cu bradu mireasa ia bradu dă vîrf și-l bagă 'n casă și ocolește masa. Api îl pune în pičere și 'nkjeje o masă. Iese pă urmă afară, pune bradu 'ntr'o prăžină lungă 'n milžocu batăturii. Intră în casă, unde ie o găleată d'o vadră plină cu apă și cu batistă la ia, mireasa, după ia flăcău carе-a venit cu bradu, o fată cu părinți buni ș'o femeie cu cununîie bună, toți la rînd în șir, dă mînă. Ia găleata mireasa și flăcău și iese afară s'o puie la rădăčîna prăžinii, unde ieră îngropat bradu. Lăutarî cîntă și žoacă hora dă treî orî. Dîntîi îi dă mireasa odată cu pičioru și varsă nițică. Ocolește a doa oară hora și mireasa o varsă pă žumătate și pă urmă pă toată. Atunčî flăcău cu bradu o ia ș'o aduče în casă, dă pune altă apă 'n ia. Asta să kjamă că žoacă vadra (unde ie găleata d'o vadră, pi semne). Pă la ziua žumătate g'îne nunta; rămîne căruțili ca la o zvîrlitură dă bolovan dăparte și s'aleğe patru sau șase călărași cît primește mireasa, după cîte batiste vrea să dea. Ăștija g'îne 'nainte și spune orățiili. Io nu prča știu așa să-i spui, da tot o mai slomnesc. Iote cum ziče:

Tînăru nostru 'mpărat
Dă dimineață s'a sculat,
Față albă și-a spălat,
Păr galben și-a k'ieptănat,
Piste cîmpurî s'a ujtat,
Ș'a zărît în grădină la dumneavoastră

O floricică frumoasă,
Care nic dă rodit nu rodește,
Și mai rău să oh'ilește.
Bună dimineața, cinstiți socri mari,
Că nu sîntem nescai morari, or ciobani,
Și sîntem neșce boieri mari dă ginerari.
Și ne-a trimes domnu nostru 'mpărat,
Că dă dimineață s'a sculat
Și s'a 'nkinat,
Și la dumneavoastră ne-a trimes pă șase cai,
Să scoatem floricica cu rădăcini din pămînt,
S'o ducem la 'mpăratu nostru 'n grădină,
C'acolo locu-i prijește,
Si rodește,
Și nu să mai oh'ilește.

Atunčia jese flăcău cu vadra și-o soacră stropiește cu busuiocu pă colăčeri. Jei să'ntoarče la ăjlalți și g'ine cu toți. Jese o soacră c'un pahar dă g'in și c'o ploscă 'n mînă și cinstește toată nunta. Intră'n casă și să pune la masă. Acu mai ziče jar o oratije. Pă urmă să dă dăslegare miresii. Ia șade 'n ginunke, ținînd-o ginerica dă mînă și pă jel nași-su și pă ja nași-sa. Plînge mireasa și să roagă dă mă-sa și dă ta-su dă trei ori: „iartă-mă, mamă și tată!" Iar mă-sa și ta-su: „jertată să h'ii și dă mine și dă Dumnezeu!" Și ja plînge, da și tribuje să plîngă că vorb'ajai „nu plînge mireasa, n'are vačili lapte". Așa să ziče că nu mai are vačili lapte la nič o rudă. După asta pleacă nunta și cîn să jasă, stă afară un băjat bun dă părinți, c'un pahar dă g'in, și pune nunu și ginerica cîți-un bacșiș ca să meargă nunta 'n plin. Apî pune mireasa 'n căruță, da ja stă numa'n pičere (čică să nu facă băjeți curînd). Și ginerli să'ntoarče cu nași-su cu v'o doi călărași la soacră, care jese 'n prispă c'un pahar dă g'in și c'un șervet pă mînă. Ji dă paharu și jel ji rupe cămașa și-i vîră bani în sîn (čică să plătească laptili dă l-a supt mireasa). Cînd s'a suit mireasa 'n căruță o soacră dă casă bună ja un pahar dă g'in ș'o lipije și toarnă g'in pă lipije și nașa i-o rupe 'n cap. Paharu-l zvîrle pă bou dîn dreapta și lipiili 'n patru părți. Să vezi cum să bate flăcăi și fetili după jele, ca să ajvă cătare! Dă mîncat n'o mănîncă, că ziče că le urlă capu ca cum kiuje după mireasă, da o pune flăcăi în căruță ca să ajvă vînzare și fetili în sîn ca să h'ije văzute dă băjeți. Miresii-i rupe turta 'n cap ca să h'ije rodoasă, să ajvă dă toate, grîu, g'în.... Ia je gătită c'o basma or c'un bariș dat dă nașa; je prins c'un ac pă brațu sting: ji ziče sovon.

D'aja să și ziče acu cînd je čineva prea gătită: „če te-ai însovonit ca o mireasă?" Tot așa jera și la ja acasă, tot cu sovon, așa žuca, pînă cînd vinea s'o kieme la ierăčiune.

Cînd pleacă nunta trage doo pistoale și pornește la primăriie și d'acolo la biserică. Acija s'așază 'n milžoc, ginerica la dreapta, nunu 'n partea dreaptă a ginerikii și nuna 'n partea stîngă a miresii. În spatili lor stă un flăcău c'un brad gătit cu hîrtije coloratâ, cu cîte halea toate; le ține ca să ajvă umbră pă lumea ajlaltă. Cînd le pune cununiili pă cap și cînd le ja, afară trage cîte doo pistoale, și cînd jese din biserică trage alte doo. Acu pleacă spre ginerică. La jel în milžocu bătăturii s'așază un scaun dă șade socru, tata băjatului, și dacă n'ar avea tată v'un frate, or găsește pă čineva, v'o rudă d'aproape. S'așază și nunu. Mireasa 'n pičere, c'un pahar, dă apă să se spele pă mîjni. Soacra (o sor or o cumnată) g'ine repede cu prosoape ca să să șteargă. Da lăutari le toarnă pă pitiș mălaj, ca să facă haz, și numa dă șters nu să mai șterge; da ăsta je daru lor. Mălaju 'nșcamnă belșugu. Cînd să intre nunta 'n casă soacra c'un șervet în mînă îi apucă și pă mireasă și pă ginerică dă gît și-i trage 'n casă (adică să tragă amîndoi unu cu altu). Și lăutari le cîntă și ziče către mireasă:

Tinerică fată, inimă dă piatră,
Lăsaș frați, lăsaș surori
Și grădinița cu flori
Și te 'nstrăinătaș.
Cîn te-oi mai face tu fată?
Cînd o cînta cucu 'n baltă
Și rățoju sus pă cracă.
Mila dăia părinți
Nicodată să n'o uiți,
Că mila dăia bărbat
Ca umbra dă păr uscat:
Cînd umbli să te umbrești
Mai rău te veștežești,
Și ca umbra dă mărăčini:
Cînd umbli să te 'ncălzești,
Mai rău te oh'ilești.

Pă urmă nuna dăspletește mireasa niței și să face a o k'iepăna, îi bagă neșce cîți dă cînipă în coadă și nitică lînă (să ajvă noroc dă bogății dă oi, dă cînipă...) și-i pune un bariș în cap. Mireasa plînge și-l zvîrle dă trei ori în capu ginerikii, care

stă la masă. Pă urmă îl ia ș'o leagă dă ispravă, cu bariș și cu funtă. Soacra aduce un pahar dă apă, și-i toarnă nunii să să spele cîci a kieptănat-o, și-i dă or o broboadă, or o ie, or o cămașă dă noapte. Nuna-i dă miresii o rokie, sovon să kiamă: ie daru c'a legat-o, ca s'o mai îmbuneze, să facă agurida miere. Și d'acolea žoacă nunească și să pune la masă. Atunč nuna îi dă h'ină-sii și lu h'ină-su cîteodată 'n gură din bucate (ca să nu-i g'ie a poftî ničodată și să facă copii morți). După če-a mîncat ș'a petrecut pune'ntr'un coș un plocon și petreče pă nași, să pleče acasă. Da și la mireasă acasă ie tot petrečere. A rămas lăutari și cîntă; așteaptă pînă 'n seară să să strîngă oameni după če-a mai isprág'it cu treburli. Ăștiia sînt pocînzei. Cîn s'a strîns cu toți pleacă la ginerică acasă și să pune și iei la masă. Da la locu ăl mai bun, ăl mai dă frunte, că iei să kiamă oameni miresii. Dărujesc masa, și 'nainte mireasa ie dădea șervete, da acu nu mai ie așa.

Dă spre zio pleacă; mireasa îi petreče și ia un petic dă loc, žucînd și ia cu iei. Pleacă žucînd, kiuind pînă la casa miresii, cu un brad, cu o găină și cu un fir roșu. Găina o friže acasă la socri. Ăștiia sînt pocînzei, oameni dă cinste ai miresii.

Teișani — Žoița lu Ion Marçioala, 54.

LVI

Unde ie satu nostru acu iera mai dămult păduri cît ține coastili astea. Ăl dîntîi neam dă oameni d'a fost p'aičî bag seamă că i-a zis Teișanu, d'aia-i ziče și satului așa. Teișanu ásta tribuje c'a bătut paru 'ntîi dă s'a făcut casă. Pădurili îe-a tăiat, a scos buturugili din pămînt. Or dacă a băgat g'itili în pădurea mică cînd iera, nič n'a mai năžit. Cînd roade g'ita copacu 'n vîrf nič nu mai năžiește; îmbătrînește așa mititel.

La noi în sat sînt doo lacuri. Unu'n marğine, îi ziče lacu Madamii, și la ălalt lacu Sandii. Lîngă lacu Madamii a fost și un han. Vindea în iel băutură una Madama, dă vinise dă dîncolo, dă unde iera dă neam. Madama asta pă timpu verii s'a fost ducînd la lac, c'avea o fărimă dă limpeziș, să să scalde și s'a 'ntîmplat dă s'a 'necat. Că are lacu o minčjună: are un sorb cam dă spre mal. D'aia-i ziče lacu Madamii. Da parcă d'atunčî cîți nu s'a mai înecat în iel! Bag seamă că ie ca o bjocă, așa ca un puț și trağe și să 'nčacă omu. Mai înainte băga lumea cînipă în iel. Acu a băgat bojeru pește în iel și nu mai ie voje.

La hanu Madamii iera înainte hora. S'a făcut ș'un omor

dă spre partea fetilor, că în partea noastră fac prostii multe dîn spre partea fetilor, áia care n'au minte. Fečioru lu Săcuju a băgat cuțitu în flăcău lu Ioniță Pepeșu. Cînd l-a scos a și murit: l-a pus plin dă sînge pă ferčastra hanului. Iera neam dă hoț, dă hajdučj. Săcuju iera vinit dă dincolo, iera vestit dă hoție. Pă Săcuju l-a 'mpușcat unu Ioniță Sandu din sat dăla noi, într'o noapte cînd vinea călare cu Săcuica lui. Pă ia n'a nemerit-o, da pă iel; n'a mai mers mult ș'a căzut după cal. A murit cu dîrloği în mînă.

Lacu Sandii ie în locu dă-i ziče în Mărăčini. Mai dămult iera lac mare. Acu ie mic, c'a venit podmol dă l-a acoperit. Poa să h'ije cînd ieram jo ca dă v'o șapte, opt ani, că copilu la șapte, opt ani ține grozav minte. Auzčam dăla ăi bătrîni, cică ar h'i fost una Sanda care vinea dă dincolo fugită cu căruță cu doi bivoli și cu doi catîrj. Și bivoli în puterea nopții, ia h'iind rătăčită, a băgat-o cu căruță cu tot în lac și s'a înecat. D'aia-i ziče lacu Sandii.

Din-a-vale dă lacu Madamii sînt nește vine: noi îi zičem „la Vine". Acolo în vremurli dă dămult a fost o moară tătărască, dă umbla numa cu apă din vine. Pînă mai ierî iera o piatră și nește tarači din ia. Iera vine mari; ș'acușica ie apă dăstulă, limpede cum ie g'iorica, poate omu să să și scalde. Vara cînd ie lumea la prașilă d'acolo bea apă, a din gîrlă ie căllje.

Să vede drum tătărăsc la noi în Silește; drum pietruit, frumos. Drumurli lor iera o minune.

În Silește dacă sapă omu găsește melčișori, adică coži dă melčj, că iele nu putrezește, ca oasili. Sîn dă pă vremea lu Noje, dă cînd s'a dărîmat pămîntu ș'a ișit apili din măčtili lor. La Rîpa-mare s'a văzut un lemn și cînd l-a scos iera tare cum je oțelu. Tot după vremea potopului. Iera dă carpen, că iel je tare cum je oțelu, dacă nu-l atinge udătura. Din iel să face șiștori la moară, dă mînă piatra dăla moară.

Teișani — Giocu Popa, 69.

Dăstul bătrîn sînt și jo și baba. A dîntîi mi-a murit. Am tras multe. Acu trăjesc bine și cu asta. Da acu dăla un timp mă tot bîrîje s'o duc la București, la h'i-miu.

Jo aș lăsa-o, da nu să prea pričepe ia cu trenurli astea.

Teișani — Același.

LVII

La cînteče și la strigături mai că îe-am pierdut ogodu. Da să-ț spuiŭ čе-am pățit, în vremea războiului ásta d'acu.

Ne luase cu vačili dála manutanță. Ieram v'o șase inși din comună. Nę-a zis să ne lom merinde pentru doo zile. Nę-am dus pîn la Rîmnic. Cînd če să vezi ? Să isprăg'ise merindęa. Ne dădęa să mîncăm nește pezmeți, dă nu puteam dă loc să-i mîncăm. Ne ducem la un plotoner să-i raportăm. Da iel dă colo: „Nu știți drumu, uite-l!" Da noi: „Păi ne prinde Nemți!" Și iel: „N'aveți țeamă", ziče, „nu vă face nimic. Numa luați-o mai la vale!" Nę-a apucat Nemți la Žerlău pă malu Buzăului. Am mas la un han. Nu puteam să facem nič măliguță. Numa jacă g'ine la v'o doo zile un popă. Spunem noi tagma popii. Iel ne ziče să plecăm mai dăparte, c'ajči je primeždije. Da noi tot cu fricâ: „Če nę-o face Nemți?" Și popa dă colo: „La noroc!" După čę-am plecat noi a 'nčeput atacu. Vinęa cîtę-o ziulęa dála Rus, scotęa salcîmi din rădăčină. A doa zi a'nčeput să răspundă și Nemți, da noi ieram dăparte. Ne' ntîlneam cu Nemți pă drum, mai s'agăța dă noi cu vorba, da nu ne zičja nimic : ne mai dădęa cîti-un vînt cînd zičjam că nu știm če întreabă. Am sosit în Buzău, am stat o zi ș'o noapte, da nu găseam un covrig, ceva, că iera plin dă Nemți. Murčam dă foame cu bani în buzunar. Iera pradă mare. La noi n'a fost atîta stricăčjune: comuna noastră a fost ferită. Acolo iera mare prădăčjune. Dála Buzău am venit pă la Poseți. Umblam čerînd málaj să facem măliguță, Femeili, săračili, nu ne lua bani. La gura Čislăului avusese ai noștri un atac. Iera o mog'ilă dă mântăi d'ali soldaților. O femeje d'acolo a fost pierdut vaca. A umblat ja pă iči, pă colo, n'a găsit-o. Ș'a plecat pîn pădure. Umblînd așa, vede o mogîndă mișcînd cu manta pă iel: kjar bărba-su. L-a luat femeja în spinare, că săracu n'avęa pičjor. Vezi, cît dă noroc a avut ja, că fără vacă nu-l găsja pă bărba-su. Nę-a făcut noo mămăligă și plînğea și iel și ja..

Acasă începuse să ne facă če ne tribuje, ičja că nę-a omorît Baba męa dăduse cu cărțili la niște Țigănči din gîrlă. Și ziče aja: „Vezi'că g'ine, da nu la tine, te duči dă-l vezi în casă străină". Și kjar așa a fost, că 'ntîi nę-am oprit la unu din noi care avęa rakiu. Ș'a venit și baba męa pă la femeja lui. Și cînd m'a văzut a 'nčeput a plînğe. Că mult am mai tras. Am umblat dooștrei dă zile și dă nopți dă nu m'am dăscălțat dă loc. Merğęam pîn milžocu șușelii, că vinęa otonobile și dădęa noroju 'ncolo și rămînęa 'n milžoc zbičît.

Teișani—Același.

LVIII

Din ursită 'ncolo nu poți să te miști, moșule! Če crezi 'mneata? Să-ț spui una din bătrîni.

Un băjat sărman încotro s'a fost ducînd n'a fost folosind nimic. Če s'a gîndit iel? „Ja să mă duc jo la ursitoare, să văz če-m spune". La ursitoare a fost bătute cuje'n pereți și'n tot cuju cîtę-o pungă dă bani. Băjatu dă colo: „Cu če m'ai ursit pă mine? că văz că nu mă duc, n'agonosesc nimic!" Și ursitoarea: „Tu pînă n'oi fura să n'ai!" Și jese afară nu-ș-če să facă. Da băjatu nič una, nič doo, a luat o pungă dă bani din cuiu ș'a fugit. Cînd a intrat ja în casă vede cuju gol. Și-a adus aminte dă ála: „De, če să-i fac dacă l-am ursit jo așa?" N'a mai avut gură să-i zică nimic. Și ála ș-a văzut înainte dă meserije.

Teișani — Același.

LIX

Mai 'nainte vreme, cînd iera drumurli curate, n'a umblat Dumnezeu și cu Sfîntu Petre pă pămînt!? Cînd să mije noaptea, un să mije? că nu-i primia nimeni. A fost strigînd la o femeje văduvă. Če lę-a zis femeja? „De, moșilor, dă culcat v'oi cuica, da dă mîncat, săraca'n dă mine, jacă amăğesc copii cu turtă din drum". Intră iei în casă. Copii a fost plîngînd dă foame. „Scoate, femeje, turta din foc!" a zis Dumnezeu. Femeja s'a fost codind dă rușine, da tot a scos-o. Cînd începe să să'nkine, că iera o azimă mare și frumoasă, d'a mîncat toți din ja și tot nu s'a isprăg'it. La zio plecă Domnu și-i lasă o pungă dă bani.

Pă drum să'ntîlnește c'o fată mare čę-a fost sečerînd la grîu. „Bună dimineața, fată mare!" „Mulțumim mnęavoastră, moșilor!" „Mai ai mult pîn să isprăg'iești?" „D'o vręa Dumnezeu, dă n'o vręa, tot am să isprăg'iesc!" Avęa numa un peticuț dă sečără. Și i-a dat Domnu fetij o durere dă inimă, că la tot pasu trebuja să să ducă'n poiană. Și n'a isprăg'it. Ja n'a știut că kjar în poh'ida lor a zis așa.

Dă peste altă fată mare. Asta avęa mult dă lucru. „Crezi c'ai să isprăg'iești pîn diseară?" „Știu jo? cu voja lu Dumnezeu!" „Fată mare, n'e sete!" „N'am apă, da mă duc fuga să v'aduc". Ș'a lăsat sečira din mînă, ș'a fugit s'aducă apă unkiașilor. Ș'a mai fost pînă'n seară, cînd ja a și isprăg'it lucru.

Mai încolo s'a'ntîmplat să vază fată mare'n dragoste cu djavolu. Dumnezeu s'a făcut a nu-i vidęa. Pă Sfîntu Petre nu l-a răbdat inima și s'a dus dă lę-a luat capetili. „Știi, Doamne, că n'am putut să-i rabd și lę-am luat capetili!" „Rău ai făcut, Petre, lę-avęam jo griža lor. Du-te și le pune la loc." Da Sfîntu din

grabă n'a mai nemerit pă la locu lor, la fiteşcare. A pus p'al djavolului la femeje. D'aia să uită femeja'n oglindă, că nu-ş mai cunoaşte capu. Da jo bag seama că tumna a urîtă să uită mai des.

Teişani — Acelaşi.

LX

Pă vremea mea să striga în horă. Jera unu d'aiči şi unu din Olteni. Punea brîu să-l zică Ţigani şi unu'nčepea v'o doo trej vorbe, ălalt mai dăparte. Da nu le mai ştiu jo ogodu lor. Ja scrije:

D'aolică, če dor duc,
Numa seara cîn mă culc,
Dimineaţa cîn mă scol,
Cu trupşoru plin dă dor.
Doru s'a făcut săgeată,
Une mă pitesc mă cată,
Mă cată şi mă găseşte,
Cu čeasu mă kinujeşte,
Cu čeasu şi cu sfertu,
Dă-m ja, dragă, sufletu.

Teişani — Acelaşi.

LXI

Dragostea dă un să 'nčepe?
Dăla oki, dă la sprînčene,
Dăla gîtu cu mărgele,
Dăla deşte cu inele.

Teişani — Acelaşi.

LXII

Supt potcoava čismii mele
Şade dracu ş'o mujere
Şi mă 'nvaţă să fac rele,
Să fac rele, să fac bune,
N'are dracu če mai spune.
Să mă sui în pod la prune,
Da la prune mă legară,
In temniţă mă băgară,
In temniţă la 'nkisoare,
Vai dă mine, mor dă foame.

Teişani — Acelaşi.

LXIII

În noaptea dă Sfîntu-Vasile vorg'iesc boi, maică. Da je grozav dă păcat să-j asculţi. Acu maeata nu m'oi crede, da să vezi čč-a păţit una dăla noi. Ja a fost aşteptînd seara cîn s'a dus să le dea apă ca să-j auză. Ş'a fost zicînd bou din dreapta: „Vai dă mine, cum mă mai bate şi mă goneşte, tot pă mine!" Da ăl dăla perete a fost zicînd: „Cîn ne dă mîncarea la mine nu mai ažunge, că tot în dreptu tău o pune." Api dă femeja asta numa pagube s'a ţinut. A pierdut copii, bani şi cîte mai cîte. Če crezi! Nu n'e dat noo să le ascultăm vorba lor.

Da şi čine ştije să facă fleacuri, tot în noaptea asta face.

Teişani — Lisandra Turcu, 49.

LXIV

Dac'oi boteza, maică, să te fereşti să pui copilu pă pat cînd oi veni dăla biserică. Să-l pui pă masă: aşa am pomînit jo. Şi lumînarea s'o stingi în foină, c'aşa je bine; aşa am apucat.

Teişani — Aceeaşi.

LXV

La noi dacă moare o kjendălă, adică o femeje lăuză, nič n'o bagă 'n biserică. Îj face slujba pă pojană, ş'atît. Vez că je teamă să nu spurče biserica. Îj dă o vită dă păr peste legătură or peste frunte. Ăj dă-i taje puterea dă o g'ită or un miel dă pomană peste groapă, după če-a 'ngropat-o.

Dacă a apucat să-ş boteze copilu, je mai ferice dă ja.

Teişani — Aceeaşi.

LXVI

Cît je kjendălă, femeja nu je cu înger, d'aja oglinda stă acoperită 'n casă or o piteşte, h'incă-ş face năluci, cîn să vede'n ja. Una d'a fost stînd pă lîngă linija dă h'jer a fost singură şi cînd s'a ujtat i s'a 'mpărut jei ceva ş'a işit afară, ş'a călcat-o trenu.

D'aja je bine încaj un copil mic să mije în casă; să h'ije îngeru copilului ăluja.

Şi dacă jese afară, kjendăla trebuje să lase lîngă copil un semn: or un cuţit, or o măturică şi ja şi ja în mînă ceva, dacă jese noaptea. Că h'incă n'are înger.

Nič soarili să n'o vază, nič la foc să nu meargă, că focu je flăcău lu Dumnizieu. Afară să nu jasă dăsculţă, că pîrleşte pămîntu supt picere.

Teişani — Aceeaşi.

LXVII

H'incă Iova a mîncat din pomu raiului şi l-a scos pă Adam din rai, femeja je păcat să mînce mere dulci pîn să scutură măru din rai la Sfintu-Ilije. Cozăncili ţine pîn la Sfintu-Pantilimon, fratîi lu Sfintu Ilije. Je dă datorije nič cireşe să nu mănînce pîn la SînPietru. În rai d'ăştija pomi a fost h'iind: măr, păr urzesc şi cireş. Numa doo pere d'astea să ajvă femeja să le taje'n doo să le'mparţă cu mere dulci şi je slobod să mănînce şi ja pă urmă. Da acu nu mai ţine; mîncă cum jese.

Teişani — Aceeaşi.

LXVIII

Gîcitori če să spunça la noi în sat jera čeva dă minunat. Să h'i fost mnçata pă vremea lu bjetu taica, umplçai cajetu ăsta. Jo mai ştiu v'o doo. Una je cobiliţa:

În pădure născui,
În pădure crescui,
Acasă m'aduse,
Čerčej îm puse.

Şi alta je sita, că sita dă foină să face din păr dă cal:

În pădure iho! ho!
Ş'acasă tipa-lipa!

Teişani — Aceeaşi.

LXIX

Jo cîn s'a sunat mobilizarça jeram la rigiment. Pă ziua dă cinsprezece agust am luat Braşovu. Am dus-o bine pîn la Sibiu, da pă jel nu l-am luat, c'a vinit Nemţi. Nç-am rătras în Carpaţi, d'acolo la Daja să trečem în Turtucaja. Alt orden nç-a'ntors d'acolo 'napoi şi'am ţinut rezistenţă'n Carpaţi, pîn la dooşnoo octombre, unde m'a luat prizioner Nemţi, c'o companije (Nemţi nu Unguri, că Unguri să h'i fost o mije şi-i bătça un Rumîn). Nç-a dus pînă'n četatça Branului. D'ači nç-a'napoiat la vama Zuvalça, unde nç-a purtat după jei pîn la Sfintu-Niculaje, dă nç-a pus la

muncă la şusele. Atunči nç-a pornit în Giermanija. Nç-a dat cîte un pakjetel dă pismeţi, salam şi sare şi nç-a'mbărcat la o staţije aproape dă Feldioara. Am mers ob zile pîn'am ajuns la graniţa ungurească. Nç-a debărcat, nç-a făcut baje, nç-a priminit, că jeram murdari, vai dă noi. Ači am skimbat banj în ungureşti şi nemţeşti, áj d'am avut. După baje nç-a 'mbărcat la tren şi dup'o zi am ajuns la un lagăr, Česk. Nç-a izolat în barăči şi jera un ger grozăvit.

Hrăniţi rău din mîncare, murça, dă cîte h'iecare baracă, cîte şajzeči cu zi, cu noapte. Nič nu-i îngropa cum să'ngroapă. Îl dučja la otopsie şi la kimitir, fără popă, fără nimic. Noi ăştilalţi d'am mai rămas nç-a pus la munči d'ali Nemţilor. Aveça sluği fără plată. Cînd nç-a 'mbărcat spre Danţig credeam că nç-aduče'n ţară. Cîn colo nç-a pornit pă v'o dooşčinči la Reda, pă malu Mării Baltiči. Acolo nç-a pus la o presă dă făcut cărbuni pentru familiili mobilizaţilor, şi ne dădea hrană puţină şi ne bătça pîn'a dat bunu Dumnizieu un comitet din Franţa cu haine şi alimente, făr dă care nič cum nu mai scăpam. Ači m'am îmbolnăvit d'o măsça, dă nu puteam nič să dăskiz gura. M'a trimes la un doftor şi ce bine m'a cătat! La spital mă credea că sînt Francez. Cînd auzia că sînt Romîn zičea că noi nu sîntem buni. Da alfel jera toţi cum să cade cu mine. Pă urmă m'a trimes înapoi. Ači începusem să trăim mai bine. Ne mai strîngeam şi noi la un răpaus. Ba am făcut şi cîntec dă viaţa noastră, şezînd dă ğiaba:

Foaje verde calonh'ir,
Am căzut prizioner;
Ne da apă şi gulii,
Să ne omoare dă g'ii.
Foaje verde d'un şervet,
S'a făcut d'un comitet,
Să deça pismeţi la Rumîni,
Că murça ca niste cîini.
Dă cînd pismeţi nç-a dat
Şi moarţça a încetat.
Neamţule, cručça te bată,
Mai înkieje pacça-odată,
Că dă cînd sîn lîngă tine
M'aj spurcat ca pă un cîine.
Viaţa ta pă astă lume
Je feliçara dă pîine;
Prinzi un iepure şkiop,
Îl prinzi şi-l mănînči pă tot.

Şi ne gîndęam mereu la ăi d'acasă. Maj că nu maj trăgęam nădeżde să-j videm. Şi zičęam:

Fǫaje verde ş'o granată,
Mult je lumęa'ntristată,
Dă cînd je mobilizată:
Bătrîni la miliţije,
Flăcăi la bătălije,
Rămîn majcj supărate
Şi fete nemăritate.

Dăla o vreme Nemţi nu maj căta a bine. Femeili, că jera multe Poloneze, le păręa bine, că zicęa c'a căzut războju. Nę-a'mbărcat la octombre; zičęa că ne trimete în ţară, da nę-a dus la Lanţdorf, la un lagăr. Jera un cîmp mare dă cartofj acolo ş'avęa la bečj o gramadă. Unu d'aj noştri împins dă fǫame s'a dus să fure cartofj şi santinela l-a'mpuşcat. Če jera pă noj! Pentru un cartof, împuştj un om! Da jej făčja dîn ambiţije, că le sosise čjasu la Mărăşeştj. Le vinęa să te omǫare şi dă ğjaba.

Jeram dă tǫate năţiili dă ǫamenj. Jera Italjenj, noj le zičęam broscanj, h'incă jej ne plătęa noo să le dučem brǫaşte să le mănînče. Jej mînca dă tǫate če nu ne plăčęa noo. Şi jej vorbja cu toţi odată, ca brǫaştili 'n lac. Nič nu ne maj lăsa să vorbim şi noj. Sînt ǫakjeşj la faţă; iuţj şi răj dă gură, făr dă socotęală. Dă dimineaţă să lua la sfadă. Băgaj un lemn în foc, îl scotęa aşa cu fum cu tot şi ţi-l dădęa afară. Jera şi Sîrbj. Lor le plăčja să mînče fasole. Nu să băga pă noj, Dǫamne fereşte! Şi jej jera răj, da nu tomna atîta. Ăj maj bunj jera Frančezi. Da nu ne lăsa să dăm un pismete la un Rus. Čęa c'a fost în războj cu noj şi p'ormă s'a luat la luptă cu noj. Nę-avęam bine cu Frančezi: ne'mprumutam la orče. Jej vinęa, te lua dă mînă, da numa pă noj, pă Romînj, ne dădęa cafęa, ne činstja. Că jej nu primja nimic dăla Nemţi; le vinęa tot dîn Franţa, nič nu să dučja la muncă.

Acu ne maj învăţasem cu vjaţa asta, ştijam şi noj ce să maj petreče, da orcît jeram dăparte dă ţară. Ş'am stat pîn la 'ntîj martije, pîn'a căzut jej dăfinitiv. Numa atunčj nę-a dat drumu. C'a vinit o comisije dă Romînj, Frančezj şi Americanj.

Tejşanj — Vasile Čjulac, 41.

LXX

Fǫaje verde mărăčine,
Uită-te, pujcă, la mine,

Cum am slăbit, vaj dă mine!
Uită-te la faţa męa,
Cum a slăbit sărmana,
Tot dă dor dă dumnęata.
Uită-te puică la mine,
Că mj-a fost dragu dă tine.

Tejşanj — Acelaşi.

LXXI

Nevestică ca a męa
Nu je'n sat la nimenęa.
Dă frumǫasă če jera
Fuğęa vacili dă ja.
Cînd o vezj'n bătătură
Parcă je un ǵiem dă'ndrugătură.
Pusej peştili pă foc
Şi nebuna-l mîncă tot.

Tejşanj — Acelaşi.

LXXII

Cînd am făcut jo rezbelu jeram în armată. Cînd nę-a pornit avęam muniţije multă pă noj şi nę-a dus la Olteniţa, la Turtucaja. Păzjam pă malu Dunărij să nu trecacă Turcu, că să bătęa Turcu cu Rusu. Lumęa să trăğja'ncǫa cu căruţili. Numa a buit odată Rusija; vinęa pă tǫate drumurli şi tot îj bătęa Turcu şi dîn spate şi dîn faţă. Noj am trecut la Corabija; vinęa lumęa dă dincolo şi-j luam p'aj noştrj cu bărčili. La Turc jera multe năţij: Harapj, Čerkjezj. Şi l-a bătut Turcu pă Rus dă l-a adus să-l îneče. Numa atunčj a zis jej să saje Rumînija. Jera puţină, da jera dîrză şi j-a îndîrzit şi pă jej. Nę-a dus la Griviţa. Avęam un major şi s'a'mbolnăg'it, a rămas un căpitan. Cînd a vinit ziua soročită a vinit Candian Popescu şi-a scos sabija dîn tęacă şi răcnja dă ni să scula pălăriili dă pă cap: „Băjeţi! să nu vă h'ije frică!... Carę-o h'i să mǫară dă glonţ, mǫare! care nu, scapă, mă!" Jo jeram gornist; bataljonu nostru jera dă model. Jeram toţi ǫamenj dîn Prahova. Noj am luat sorţ, linija'ntîj, supţineręa după noj, rezerva'n urmă. Jera tǫamnă, negură. Merğęam tăcînd, ne gîndęam că ičęa că ar h'i avînd tăbij în pămînt. S'auzja sălburj dă foc. Cînd am sărit pă jej jęra ca cînd ar vini o furtună mare, v'o plǫaje să nu vezj pămîntu! Jera mǫarte, un g'ifor mare dă mǫarte. Noj am scăpat în pămînt: cînd am işit, am işit în Ruşj. Vinęa, moşule, Ruşi, vinęa cum g'ine zăpada cînd ninğe. Cîn

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

nę-am strîns maĭ ieram v'o doo sute, dîn doo miĭ. Cără sanitari şi pahonţi.

D'acolo nę-a luat şi nę-a dus în Plevina. Ĭ-a'nkis acolo v'o şaptež dă miĭ dă Turcĭ: jumătate iera Rusiie, jumătate iera Rumînie. Trăgia Turcĭ tot în carne dîn toate părţili. Zičea că zeče anĭ să să bată şi Plevina tot nu cade.

Noĭ nę-apropiĭam merey dă ieĭ şi tunurli în urmă. Am făcut şanţurĭ să ne urcăm, bordeie să iernăm. Iera o vreme: ninğea şi ploua! Nu maĭ puteam, că nu ne maĭ dăzbrăcam în sioata aĭa. Áĭ dă nu maĭ putęa răbda numa scotęa capu şi cum îl ridica cum i-l lua. Ne întra noroiu pă d'asupra 'n čisme. Te mirĭ că cum răbdam! Da aşa ie Rumînĭia: tare!

Cîn scăpa cîte unu d'acolo spunęa că n'ar maĭ h'ĭ avînd če mînca; s'a fost obložînd ş'a fost dormind pă gratiĭ. Numa a vinit dă s'a predat. Moşule, ca cînd ar işi porcĭ dîn porcărie, aşa iera! Zičeam noĭ: „cu čine nę-am bătut noĭ!" Avęa neşte căluşeĭ mititeĭ. Iera goĭ, flămînzĭ. Da áĭa ĭ-a topit pă Ruşi şi ĭ-a tocat..

Noo nę-a dat treĭ miĭ dă prizionerĭ d'am vinit la Necopole. Ninğia pă noĭ! Da cînd am trecut în Rumînĭia mult iera bine. Am adus şapte sute numa, ăĭlalţi murise pă drum, că noĭ dacă ieram în fartir, ieĭ rămînęa afară; să strînğęa, sărači, pă ling'o şură cu paie şi murĭa cu dujumu.

Cînd am ažuns la Calafat îl spărsese cum aĭ trînti o strakină pă piatră.

Da tot Rumînĭ ĭ-a bătut şi ĭ-a făcut prizionerĭ.

Teişanĭ — Matakje Čiufučjanu, 71.

LXXIII

Cîn să zičĭ c'am ispräg'ĭt cu Turcu, haĭ, primăvara că ne porneşte la Ungurĭ, că să'nčepe războĭ cu Unguri. Am mers pîn la Rîmnecu-Vîlčii. Nę-a pus la şuşa. Tăjam munţi: iera greu. Apăĭ, numa čę-a stat ieĭ la čiocmăneală şi s'a'mpăcat. Numa m'a liberat. Da čę-a ştiut lumęa pîn cîtę-am trecut! Zičęa că sîn basmurĭ.

Că acu cînd iera cu războiu ăsta oameni zičęa: „dă s'ar face, să mă duc şi io!" Da io, bĭet: „mă oameni, maĭ bine zičeţi să nu h'ĭie!" Şi iote čę-a fost, că nu maĭ putęa să scape. Ásta a fost afurisit!

Teişanĭ — Acelaşi.

LXXIV

Berţęa-ĭ zičę dăla unu, îl kjema Berteluş. Ĭel a avut činčĭ copiĭ şi s'a'mpărţit Berţęa în činčĭ. Ie şi'n actili veki Berteluş

ăsta, dă nę-a servit noo la acte, la cutare. Ş'acu satu ie numa moşneni. Numa v'o şaptespreče clăcaşi. Lumęa p'ači s'a skimbat cu totu, maĭ ales dăla războĭ încoače. Ie dăstrăbălată cu desăvîrşire. Atunčĭ iera cuvînt, acu nu maĭ ie. Portu nu maĭ ie: să g'ĭ în horă, nu maĭ găseşti zeče, doozečĭ ca mîne. Înainte vreme iera care cu caĭ: fiecare avęa. Puţinĭ avęa boĭ, că merğęa cu sare la Oltelniţa. Înainte vreme iera oĭ multe. Aveam stînă pă munte la Radila-Mare, la Păltinetu-Cučioaja. Plătĭam arîndă. Da acu nu maĭ ie notreţ, că s'a 'nmulţît lumęa. Da la noĭ ar h'ĭ bine dă toate, afar dă drumurĭ. Drumurli sînt proaste. Ie locu cam stîngačĭ.

Berţęa — Vasile Popa, 68

LXXV

Frunzuliţă, foĭ ca banu,
Ticálos mĭ-este Codręanu,
Că pleacă dăla Buzău,
Că pleacă dăla Moldova
Şi să duče la Craĭova,
Că pleacă dăla Buzău
Şi să urcă 'n Moviläu,
Un să face tîrg merey,
Dă g'ine şi bun şi rău,
Dă g'ine ş'un fratę-aĭ mieu.
Da'n tîrg dă če să dučęa?
Să-ş cumperę-un căluşeĭ,
D'un căluşeĭ murg şi pęag,
Păcum ie lu Codręan drag.
Şi la tîrg că sa dučęa,
Rçată pîn tîrg că dădęa,
Nič-un cal că nu-ĭ plăčęa,
Tot dă coadă că mĭ-ĭ lua,
Peste obor îĭ azvîrlęa.
Da Codręanu če lăčęa?
Maĭ nainte că merğęa,
Dă dăparte că-m zărea
Tare vine-un Mocănaş,
Cu doĭ caĭ alăturaş,
Unu jeste murg şi pęag,
Păcum ie lu Codręan drag.
Cu Mocanu să'ntîlnęa,
Bună ziua că-ĭ dădęa,

Prea bine că-i mulțumea
Și din gură că zicea:
„Măi Mocan, frate Mocan,
Dă ț'e calu dă vînzare,
Să-ț dau galbeni și parale;
Dă ț'e calu dă skimbare,
Să-ț dau unu, să-ț dau doi,
Să-ț dau, măre, pînă'n trei,
Să-ț dau, măre, pînă'n patru,
Să-ț dau herg'jelija toată."
Da Codreanu ce făcea?
Glugulița-și așternea,
Galbeni din kimir scotea,
Pă glugă că-i așternea,
Pă Mocan că-l îngrozea.
Da Codreanu ce zicea?
„Mă Mocan, frate Mocan,
Iț dau bani nenumărați,
Iau pă murgu nencercat:
Dă mi-o plăcea umbletu,
Cum îm place și păru,
Mi-oi vinde și sufletu,
Și ți-oi cumpăra pă murgu."
Da Codreanu ce zicea?
„Mă Mocan, frate Mocan,
Ia șaua ta mocănească
Și s'o pui p'a mea hoțească,
Ia căciula mocănească
Și s'o pui p'a mea hoțească,
Ia tu frîu mocănesc
Ca să-l pui p'al meu hoțesc."
Da Codreanu ce făcea?
Și pă cal că 'ncălica,
Doo pinteni că-i trăgea,
Începea calu tot zucînd
Și Codreanu tot cîntînd,
Rămase Mocan plîngînd.
Da Mocanu ce făcea?
Friulețu îl suna,
Muma murgului vinea
Și pă ia încălica,
Doo pinteni îi trăgea,
Pă Codrean d'abia-l zărea;

Cîn fuse a doa oară
Mergea cu dînsu 'n persoană,
Că făcea pasu lupesc,
Cît stînjenu 'mpărătesc.
Și din gură că zicea:
„Mă Codrean, frate Codrean,
Ia, să-m plătești tu calu,
Că je calu stăpînesc
Și m'apucă să-l plătesc".
Da Codreanu ce zicea?
„Mă Mocan, frate Mocan,
N'ai auzit d'un Codrean
Și d'un hoț dă Ungurean,
Ce bea g'inu fără ban,
Rakiu dăla cîrcîumar
Și pîine dăla brutar?
Apăi cînd oi sta să tot plătesc,
La ce dracu mai hoțesc?"
Da Codreanu ce făcea?
Măcjucă verde scotea,
Doo Mocanului da
Și din gur'așa zicea:
„Zaci ăci, burduf dă cîine,
Nu te mai lega dă mine."
Începe calu tot zucînd
Și Codreanu tot cîntînd,
Rămase Mocan plîngînd.
Da Codreanu ce făcea?
Mai nainte că mergea,
C'un ciioban că să'ntîlnea
Și din gură că-i zicea:
„Măi cioban, frate cioban,
Ia să-m dai tu d'un cîrlan,
Că ți l-oi plăti cu bani."
Da cjobanu ce făcea?
Voje pîn turmă că-i da,
Cîți-un cîrlan și-alegea,
Dă tăjat că i-l tăja,
Pielea burduf j-o scotea
Și carnea j-o cjozvîrțea,
În piele că j-o băga,
La cîkinar j-o așeza.
Începe calu tot zucînd

Şi Codreanu tot cîntînd,
Rămase ciobан plîngînd.
Da ciobanu ce făcea?
După Codreanu că să lua
Şi din gură că-i zicea:
„Mă Codreanu, frate Codreanu,
Ia să-m plăteşti d'un cîrlan,
Că-i cîrlanu stăpînesc
Şi m'apucă să-l plătesc."
Da Codreanu ce zicea?
„Mă ciobан, frate ciobан,
N'ai auzit d'un Codreanu,
Dă bea g'inu fără ban,
Rakiu dăla cîrciumar
Şi pîine dăla brutar,
Cîţi-un cal dăla Mocan,
Cîţi-un cîrlan la ciobан?
Api cînd oi sta să tot plătesc
La ce dracu hajducesc?"
Începe calu tot zucînd
Şi Codreanu tot cîntînd,
Rămase ciobан plîngînd.
Da Codreanu ce făcea?
Mai nainte că mergea,
La cîrciumă că-m sosea,
Cinci oca dă g'in că-m bea
Şi mai bea v'o cinci oca,
Nici mustaţa nu-ş uda.
Bău Codreanu v'o trei zile,
Cînd bău paralili
Rămase cu armili
Şi din gură că zicea:
„Mă crişmar, frate crişmar,
Ia să-m daj tu armili,
Să plătesc paralili."
Şi armili că le da
Şi pă cal că'ncălica.
Începe calu tot zucînd
Şi Codreanu tot cîntînd,
Rămase crişmar plîngînd.
Da crişmaru ce făcea?
După Codreanu că să lua
Şi din gură că-i zicea:

„Mă Codreanu, frate Codreanu,
Să-m plăteşti g'in şi rakiu,
Că-i rakiu stăpînesc
Şi m'apucă să-l plătesc."
Da Codreanu ce zicea?
„Mă crişmar, frate crişmar,
N'ai auzit d'un Codreanu,
Dă bea g'inu fără ban,
Rakiu dăla cîrciumar
Şi pîine dăla brutar,
Cîţi-un cal dăla Mocan,
Cîţi-un cîrlan dăla ciobан?
Api cînd oi sta să tot plătesc,
La ce dracu hajducesc?"
Începe calu tot zucînd
Şi Codreanu tot cîntînd,
Rămase crişmar plîngînd.
Da Codreanu ce făcea?
Mai nainte că mergea,
C'un popă că să'ntîlnea,
Bună ziua că-i dădea,
Prea bine că-i mulţumea
Şi din gură că-i zicea:
„Am auzit c'ai avut doi boi
Şi i-ai vîndut p'amîndoi.
Ai luat cîn sute dă lei
Şi'n pungă că i-ai băgat,
Dă răi nu i-ai căutat."
Dară popa ce zicea?
„Da ce-ai tu cu bani miei,
Dă sîn buni, or dă sîn răi?"
Da Codreanu ce zicea?
„Mă părinte, părinţele,
Ia să-ţ dau v'o cinci parale,
Să-ţ h'ie dă lumînare."
Da Codreanu ce făcea?
Măciucă verde scotea,
Doo popii că-i da,
La pămînt că-l aşternea,
Bani popii că-i lua
Şi'n punga lui îi băga.

Bertea — Acelaşi.

BCU / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

LXXVI

Foaje verde trej spanače,
D'ar h'i noapţea trej conače,
M'aş duče şi m'aş întoarče,
Să văz mîndra če maj face,
Or că coase, or că toarče,
Or că bagadele face.
Foaje verde ş'un spanac,
D'ar h'i noapţea un conac,
Să mă duc, or če să fac?

Bertţea — Acelaşi.

LXXVII

Api, dragili mele copile,
Da-v'ar Dumnizeu d'un bine
Şi mie d'o sănătate,
Să mi vă mărit pă toate;
Să vă dau pă la bărbaţi,
Să nu mă blestemaţi.
Că unde zic mă duc, mă duc,
Mîndrili să fac buluc
Şi mă'ntreabă un mă duc;
Io le spuj la Cîmpulung.
Şi mă'ntreabă: g'iu diseară?
Io le spuj la primăvară;
Iele plîng dă să omoară.
Şi mă duc la Cîmpulung
Ca să-m jau d'un cal porumb,
Lung în trup şi scurt în gît,
Să-i dea coama dă pămînt;
Să-m trec Oltu neţinut.
— Foaje verde trej spanače,
Tu te duči, neică, sărače,
Da io če focşor, m'oj face?
— Tu te-i face, puică, bine.
Că maj sînt voiničj ca mine,
— H'iie voiničej ca noru,
Dacă nu je neicuşoru;
H'iie ca frunza şi jarba,
Dacă nu je neica, ğiaba;
Să treacă dă brad în sus,
Dacă nu je čin s'a dus;
Ţaţii n'a lăsat răspuns,
Nič guriţă dă ajuns.

Bertţea — Acelaşi.

LXXVIII

— Api, Mariţo dăla Galaţi.
Ia-m cuţitu din h'icaţi,
Nu-l lăsa să putrezească,
Nu-l lăsa să ruğinească,
H'icaţi să-m putrezească,
Neica să să prăpădească.
— Api, tot ţi-am zis, badeo, ţi-am zis,
Vorba'n seamă nu mj-aj prins,
Şi să-ţ maj zic înc'odată,
Să te bag în judicată;
Judicata je făcută,
Ia-mă'n brate mă sărută.
— Să merğem la arhireu,
Să spuj tu, să spuj şi jeu,
Să videm cuj şade rău.
Tu nevastă cu bărbat,
Io flăcău neînsurat,
Nič mustaţa nu mj-a dat;
Tu nevastă cu copij,
Io acu jubesc întîj.

Bertţea — Acelaşi.

LXXIX

Bată-te'n leğe dă drac,
Un te-oj prinde te dăzbrac,
Să rămîj numa cu pieliţa,
Că tu mj-ai zgonit pă lelţa.
Dăla lelţa pîn la lelţa
S'a făcut drumu ca pielţa...
Potecuţă după plaj,
Bătută dă Niculaj,
Tot trecînd seara la caj.
Pă la noi dă če nu daj?
Potecuţă dîn pădure,
Pardosită cu alune.

Foaje verde dá năut,
Toate trec, toate să duc.
Toate rămîn la pămînt.
Ce-am jubit nu pot să ujt
Pînă m'o băga'n pămînt.

Bertea — Acelaşi.

LXXX

Api, dă cîn majca m'a făcut
Jo p'aicea n'am trecut.
În pădure-am fost crescut,
Nimenea nu m'a văzut:
Nic luna, nic soarili,
Numa căprioarili.

Bertea — Acelaşi.

LXXXI

Api vară, vară, mama noastră,
Ja zăpada după coastă
Şi o ja tot rotogoale,
Să văz focşoruri p'afară,
Copilaşi'n pieliea goală
Şi pă puica'n iişoară,
Sărind ca o căprioară.

Bertea — Acelaşi.

LXXXII

Foaje verde ş'o cicoare,
Trecui aseara călare
Pă la poarta dumitale,
Te zării la luminare,
Cu cămaşa albă floare,
Cu cămaşa dă borangic,
Sfircu ţiţii l-am zărit,
Sfircu ţiţii roşior,
Îm cădea leşin să mor,
Pentru-al mătăluţă dor.

Bertea — Acelaşi.

LXXXIII

Api, vine cucu dă trei zile
Şi n'are pă ce să pune;
S'ar pune p'o rămurea,
Aproape dă casa mea,
Şi ie fricá c'o cădea.
Cîntă, cuce, numa mije,
Pîn la anu cine ştije?..
Apăi c'o să plec în hajdučije
Ş'o să-ţ las pă mîndra ţije.
Jo-i zic cucului să tacă,
Iel să suje p'altă cracă,
Cîntă hoţu dă mă seacă.
Cucule, nu-m h'ii duşman,
Că nu mi-ai cîntat d'un an
Ş'acu cînţi pă hal buştean.

Bertea — Acelaşi.

LXXXIV

Dă oftat ce oftez tare
Nic soarili nu răsare,
Nic luna lumină n'are.
Giaba'n lume mai trăiesc,
Dacă nu jau ce jubesc;
Dacă nu jau ce jubesc,
Cu totu mă prăpădesc,
Dă la inimă slăbesc,
N'am cui să mă zeluieşc.
Želui-n'aş şi n'am cui,
Želui-m'aş cîmpului:
Cîmpu are peliniţă,
Vorba mea n'are credinţă.
Želui-m'aş gardului:
Gardu are mărăcini,
N'am credinţă la večini.
Želui-m'aş prundului:
Prundu are bolovani,
N'am credinţă la duşmani.
Dorule, če cîine mi-eşti,
Mă mir cum nu'mbătrîneşti,
Nic calea nu rătăceşti.

BCU / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Că doru je mare cîne,
Peste cîte dealuri g'ine
Şi să vîră'n sîn la mine,
Să lunğieşte, să zgîrcîeşte,
Inimioara mi-o topieşte.
Inimioară, staĭ pă loc,
Să-ţ puĭ lacăt la milžoc.
— Să-m puĭ lacăte ş'o mije,
Inima nu va să ştije.

Bertţa — Acelaşi.

LXXXV

Floricică după lac,
Nu mă blestema să zac,
Că n'am pă nimin cu drag,
Să-m puje mîna la cap,
Să mă'ntrebe dă če zac.
Dă če zac, dă če bolesc,
D'al cuĭ foc mă prăpădesc.

Bertţa — Acelaşi.

LXXXVI

Cînd ieram dă nu jubeam
Unde mă culcam dormeam,
Da acu dă cînd jubesc
N'am odihnă la culcare
Şi n'am ticnă la mîncare,
Mă prăpădesc, frăţioare,
Pentru dragu dumitale.

Bertţa — Acelaşi.

LXXXVII

Cîne-a pus prunu'n pămînt?
Că rakiu tot je scump,
Cînzţaca strimtă la gît.
Dă cîn beau rakiu dă prune
Nu maĭ port căčulă bună,
Nič nevasta rokje bună;
Dă cîn beau la basamac

Nič căčulă n'am în cap,
Nič nevasta cîrpă'n cap.

Bertţa — Acelaşi.

LXXXVIII

Păĭ nevasta nu je dracu?
Că dacă g'îne bărbatu,
La cîrpa şi-ş leagă capu,
Să nu pricţapă bărbatu
Că s'a maĭ jubit cu altu.

Bertţa — Acelaşi.

LXXXIX

Bată-te cruţea dă naş,
Cu čine mă cununaş?
Cu propiţaga gardului,
Cu nebuna satului.
Bată-te cruţea dă h'ine,
Or n'a fost oki la tine,
Să te uiţi la proasta bine?
A fost noaptea'ntunicoasă,
Luminarţa feştiloasă
Şi-m părţa toanta frumoasă.
Zi-i, naşule, sa să ducă,
Că la noapte ne mănîncă,
C'am înserat fără măčiuca
Şi iese pă prisp'afară,
Fug vačili dă să omoară;
Rămase un g'iţel bălţat,
Ş'ăla legat ling'un gard,
Ş'ăla a rupt ş'a scăpat.
Ptru, ptru, ptru g'iţel bălţat,
Că nu jeste boala voastră,
Şi je nevestica noastră.

Bertţa — Acelaşi.

LXXXVII

Iera unu Ţiorţe Ţiţei, un unkiaş dăla noi, bun dă glume şi cîte făčţa jel, dă te mirai! Şi s'a dus jel la munca dealului. Acolo iel, h'ind ca dogar, lega boloboače dă g'în. Din întîmplare, bojeru stăpînu g'îi, a pierdut inelu, un inel frumos. A spus la toţi lu-

crători: ăl dă l-a găsit îi dă zeče, doozeči dă lei să i-l dęa'napoi. Omu dă l-a găsit, văzînd că bojeru măreşte preţu, a socotit că je dă mare preţ şi nu l-a dat. Unkjaşu Ǧiorǧe Ţiţei čę-a zis? „Bojerule, dă-m mije doozeč dă lei, că ţi-l spuj jo p'ăla." Zis şi făcut. „Strînğe-i pă toţi roată ači! Pune-i să stęa pă vine!" Jel stînd în milžoc a zis: „Jote p'ăl dă l-a găsit, că stă dă milžoc în sus!" Hoţu, cu musca pă căčjulă, să lasă dă milžoc maj în žos. Şi aşa l-a dovedit dă hoţ.

Bertęa — Jorgu Vlădoju, 53.

LXXXVIII

Ba una tot jel, cu bričęagu, tot la dęal. Pjerde bojeru bričęagu. „Mă, carę-aţi găsit bričęagu? Daŭ atît, să mi-l daţi!" Da jel: „Las că ţi-l spuj jo."! „Toţi oameni din dęal să g'ije'ncoa!" „Bojerule, să le facem cîţi-un răbož, şi la ăl d'a furat să lunğjeşte răbožu." Zis şi făcut. A făcut răboaže la toţi. Ăla a maj scurtat din jel. „Ujte bojerule nu să potrig'jeşte răbožu; ăsta a furat."

Da şi ăla prost; cum dracu să să lunğjască bătu!

Bertęa — Acelaşi.

XC

Ba una a făcut-o la nişte bojerj. Vinęa jel cu căruţa dăla munte. Adučęa şi un cocoş. Cocoşu legat, dă-j încolo, dă-j încoace, a sărit žos din căruţă. Moşu-l prinde odată, dă doo orj, ş'api-l ja în braţe. Jacătă şi o trăsură cu nişte bojerj. „Da če faci, moşule, cu cocoşu ăla?" „Îl duc la trebunal." „Pi di če?" credęa că-l duče la v'un avocat, čeva. Da jel dă colo: „Păj l-am prins în curte la mine cu găina!" Rîzj ăja, ş'a plecat maj dăparte.

Bertęa — Acelaşi.

XCI

Čică pă vremurli lu Ǧiţă Ţiţei o babă a avut o noră şi j-a făcut un copil d'a murit. Baba j-a tăiat değetu ăl mic, ca să vrăžască cu jel (că čică cu değetu ăl mic dăla mort poate să vrăžască cu jel şi să hoţęască). Rudili cînd a văzut lipsa deştului a înştiinţat sfatu. Da unkjaşu dă colo: „Lăsaţi-le, că le dovidesc jo!" Noaptęa pă'ntuneric s'a băgat într'un beči, într'o bute, şi lę-a'nkis şi pă femej tot acolo. Da baba a zis către nor-sa:

„Zi tu, mamă, că jeştj maj tînără, că l-aj tăjat să-j faci lu barba-tu dă beţije!"

Şi aşa a dovedit-o şi p'asta.

Bertęa — Acelaşi.

XCII

Tot jel ne spunęa cum a cunoscut David pă Solomon. Împăratu David jera orb şi Solomon jera čel maj jubitor dă femej. Jera grozav dă frumos şi ta-su nu-l slăbęa dă lîngă jel. Jel să scape, cată unu să semene cu jel, îl bagă slugă şi-j ziče: „Mă, cînd tę-o striga tata tu să-j răspunzi!" Într'o seară ta-su-l strigă: „Solomoane!" „Auz, tată!" ziče sluga. „G'ino 'ncoače!" Bănuiră că n'ar h'i jel. „Če je maj greu, če je maj uşor?" „Maj greu je plumbu, maj uşor je fulgu." Ţanc şi Solomon pă uşă şi-l întręabă čę-a zis ta-su. Sluga j-a spus. Fuga la ta-su: „Tată, adinęaurj am glumit. Grele bătrîneţili, uşoare tinereţili." Şi ta-su dă colo: „Adăvărat gura lu Solomon."

Bertęa — Acelaşi.

Cîte ştija Ǧiorǧe Ţiţei ăsta, te cručęaj! Să h'i trăit jel să-ţ h'i spus, umpleai cajetu ăsta, ba nu-ţi ažunğęa. Odată la o clacă ne pune să-j ǧičim: „Bună ziua, om cu femeja luj — Ba nu-j om cu femeja luj; mă-sa omuluj ăsta je soacră bună mamij mele!"

Vezj şi dumnęata čine jera.

Bertęa — Acelaşi.

XCIII

La noj je običej că dacă stă omu 'n cîmp pă jarbă, cîn să scoală, scuipă'n locu undę-a stat dă trej orj, că dacă treče čineva pă urmă şi calcă'n loc îj ja puterea.

Cînd bęa omu apă din gîrlă lasă semn, ca să nu ja v'o boală să-l počjască, că p'acolo a trecut Jelili.

Bertęa — Acelaşi.

XCIV

La mort să păzjeşti pisica să nu trecă pă supt jel, nič pă dasupra. Uni čică-l mănîncă pă lumęa ajlaltă. Da čică să face strigoj.

Kjendăla, carę-a făcut copij, pîn la molifta dă noo zile, nič la

čer să nu să uite, că je păcat; îl spurcă. Nič la apă nu să čeа, pîn nu išča la biserică, să n'o vază soarili. Da la noi acu în Várg'iláu lumča nu mai ține; să scoală d'a doua zi. Ače apă, dă toate. Vai dă noi!

Várg'iláu — Iova lu Dumitrakje Moraru, 80.

XCV

Să vezi cum făččam noi, în tinereții noastre, coliva. Grîu nu-l pisa așa rău dă tot. Iera numa omorît, așa, îl h'ierbča, îl frăminta cu nucă și-l punča după mort. Noi nu lustrujam coliva: cum iera dîn piuă. Că nu-i plače lu Dumnezeu. Că čică 'naintča lu Isus Cristos nu poți să lustruiești lucru ăla. Odată noi gătčam coliva, da una dîn femei ziče: „Să lustruim coliva." Și o babă dă iera acolo: „Nu, s'o lăsăm așa, c'așa merge înaintča Domnului."

Acu îi pune zacăr. Je fălălujală. Da čică nu je primită.

Várg'iláu — Aceeași.

XCVI

Sîn bătrînă, vai dă mine. Am făcut o groază dă copii. Ș'acu a rămas o bjată fată dă mă subține. Și je mare, maică, da nu s'a măritat. Da pă undе-am fost, pă la zodii, pîn cărți, tot la pămînt i-a arătat. Ăl carе-a fost să-l ia ja a murit și l-a'ngropat înkijat. Čică să nu bage mortu'nkijat, fată mare, flăcău, că ursita lui nu să mai căsătorește. Da și jo pă unkjașu tot înkijat l-am bâgat. Ičča lumča că d'aja nu să mai căsătorește copii. Da jo nu m'am gîndit la jei. Iččam că nu-m mai tribuje soțije. Ș'acu trage fata.

Ștefești — Maria Costandin Pojenaru, 72.

XCVII

Nu mai ploo, maică, că čică știje čeva hăja cu grîu și porumb mult, dă leagă ploii, ca să și-l vînză cu preț bun.

Ieri d'a ploat nițel, i-o h'i părul rău lu băjatu ăla dă spunča h'i-mča c'a murit dă șaptespreče ani, carе-a căzut dîn čireș cu obrazu'ntr'un harac, dă l-a'ngropat ieri.

Ștefești — Aceeași.

XCVIII

Jo, ca și amărîta asta dă h'i-mča, n'am žucat la horă. Stăteam cu capu'n pămînt, că jo n'am avut părinți. Jo flăcău-l vidčam numa'n žos, da'n sus nu. Așa mi-era dă rușine. Că cînd jeram să žoc jo jera una d'o kjema Bădărănoaja și nu putča să žoače și pače! Și plătča boieri s'o žoače flăcăi. Și ja nu putča și toți bătča dîn pălmi. Jo mă uitam și ziččam: „Așa nu mai fac jo!" Da cîn m'am dus la clacă a pus flăcăi mîna pă mine să mă scoată la horă. Și jo cum m'am smucit d'am fugit drept la sobă d'am îmbrățoșat-o, s'am dat soba žos. Ș'api fugi, să te păzești! Așa a fost žocu mieu.

Ștefești — Aceeași.

XCIX

Am fost rănit dă trei ori. Am fost întîi la Flămînda: jeram trompetaș al riçimentului. Cîn s'a sunat mobilizarča jeram în satu Copăčeni, dîn vale dă București, pă șoseaua Giurgiului, cončentrat. Dе-acolča nе-am îmbărcat spre Turtucaja. Dăla Curcani pă žos pîn la Oltelnița, če să vezi? Numa bubuituri dă tunuri și sute dă răniți dăspujeți, dă trecuse pîn apă, care călări, care pă žos, dă știuse să'nоate. Că Bulgari nu i-a luat prizioneri: toți i-a tăjat, dă jera grămezili d'un metru, să videa dăla Oltelnița, să h'i fost și mai mari. Și cîn să trečem Dunărča nе-am rătras. Și d'acolča în Valča-Soarelui. D'acolča spre Flămînda. Cît am trecut podu ș'am înaintat comandantu a simțit că inamicu ne răspinge și ne ja pă flanc și pă unde naintam nu rămînča nimic: foc. Și cînd nе-am întors la pod a bombardat podu. Atunči a picat mulți răniți, și jo am fost. Jo am plecat la spital la Curcani, riçimentu s'a îmbărcat spre frontu Sinăii, pă Valča-Čerbului. Pă mine m'a rănit drept în gură: sunînd cu trompeta am fost cu gura dăskisă ș'am rămas fără dinți dîntr'o parte. Am găsit pă urmă riçimentu pă Valča-Čerbului. Nе-a răspins și d'ači. A venit orden să plečăm la Ploiești, în carе-am stat numa doospatru dă čare. Nе-am îmbărcat în spre Arğeș. Jeram într'un sat, pă la Corbi-Mari. Sčara pă la noo am intrat în cantonamente. Inamicu jera dăparte. Avčam trupe înainte. Cînd peste doo ččasuri ne pominim înconžurați. Sun alarma. Toți la fugă. N'avčam încotro dăcît pă pod să trečem. Nemți avča mitraljiere și bătča marğinča podului. Cînd m trecut jo jera doispče răniți, că să vedča că jera lună și licărča și mitraljerili cînd bătča. Pînă a trecut tot riçimentu a rămas treizeči dă morți. Pă marğinča ajlaltă a gîrlij am făcut tranșeje pîn la zio ș'am început luptă, d'am ținut-o pîn la prînz. Dac'am văzut că nu mai putem, domnu comandant a dat orden dă nе-am rătras. Luptîndu-ne și retrăgîndu-ne, am ažuns pîn la Periș. Nе-am strîns la gară. În murgu serij nе-a suprins inamicu; vinča dă toate părțili, ca oili. Domnu comandant nе-a zis: „Fugiți, băieți,

pă unde puteţi!" Pă linije înapoi spre Ploieşti în goana mare şi Nemţi după noi ne făcîa cu mîna şi striga pă nume: „Stai Ţiorgie, stai Petre". Ţera mulţi dă pîn Ardeal. Am trecut un pod peste Prahova. Podu ţera bombardat. Am trecut dă mînă unu cîte unu pă o şină. Incolo ţera prăpădit. Într'un sat am stat ş'am luat-o spre Buzău. Cîn să mîncăm într'un sătic lîngă Buzău, Nemţi nę-a observat ş'a tras trei ţiulele d'a dărîmat biserica. A căzut şapte răniţi. La Rîmnic am ţinut o zi front ş'a venit Ruşi dă nę-a skimbat. Nę-am rătras în judeţu Vasluj, la Valça-Mare. Am făcut bordeje pentru trupă, că ţera un sat dă Ţigani. Făcînd aşa, s'a'mbolnăvit trupa dă tifos şi mulţi a murit. Primăvara am plecat spre Mărăşeşti, numa pă žos. Am făcut frontu Mărăşeşti-Pančiu. În Movilița, pă şoseaua care merğe la Pančiu, stăteam în aşteptare, că ştiam c'avem pă Ruşi pă front, cînd pă la unu ziua ne pominim cu Ruşi grămadă peste noi. Domnu comandant čę-a spus? „Nainte, băieţi!" Nę-am dus pîn ploaia dă gloanţe d'am ocupat tranşeili care le lăsase Ruşi, pînă seara. Cum anserat nę-am mutat mai la dreapta cu frontu ş'am făcut tranşeje kiar în vii la Negroponte. Pă ziua de şase agust inamicu vrea să ne cotropească, să ne bağe în Siret. Vinea Nemţi în valuri. Noi nu nę-am clintit ş'am ţinut front pîn s'a'nkjejat armistiţiu. După asta nę-am rătras la Iaş ş'am stat pîn'am primit orden să trečem în Basarabija. Am stat pă marğinea Prutului să dezarmăm Ruşi. D'acolo am mers dîn sat în sat. Nę-am aşezat la Čiopleju şi acolo nę a demobilizat. Am stat la Mărăşeşti doo săptămîni pîn să-m dea drumu, că ne dădea pă žudeţe. Mi să părea ţara pustiie cînd vinčam. La Ploieşti nę-am dat žos dîn tren şi nę-a băgat Nemţi'ntr'un beči. A doa zi nę-a sculat dă dimineaţă, nę-a dat cîţi-un sfert dă pîine ş'o cană dă čeai. Nę-am dus la rit ţimentu 3 vînători. Nę-a dat cîţi-un bilet la fiteşcare în mînă, să vinim acasă. Am plecat fiteşcare dă undę-am fost. Cînd am venit acasă plîngea părinţi cîn m'a văzut, mi-a povestit tot cum le luase oili, porči, vačili. Nu mai ţera nimic la noi acasă. După aia nę-a somat Nemţi d'am scos „ausvais". Am munčit tot la ţei, la fabrică dă firistea, pîn s'a rătras ţei. Noi nę-am strîns la riţimente fiteşcare. Al meu ţera la Reni. D'acolo nę-a îmbărcat, în şlep pîn la Brăila, d'acolo a tren pîn la Braşov, p'ormă la Sibiu. La Piski am dăbarcat în cantonament şi iar nę-am îmbărcat, am mers la Pietroşani, dă ie băi dă cărbuni. Ţera bolşovičî dă nu vrea să ştiie dă armată; în v'o trei patru rînduri a dat cu tunurli pă dasupra oraşului, ca să-i sperije. La'ntîi martije nę-a dus la Deva, la Albalulija d'am făcut defilări pîn oraşe. Api a venit orden să merğem pă front. Am plecat pă la Deva, pă la Baia-dă-Aur, pă la Abrud, pînă

am dat piept cu bolşovičî, care vrea să ne răpuie, da cu ažutoru lu Dumnizieu către seară am plecat pă front şi am mers toată noaptea, pînă am ažuns la front şi nę-am risipit pă grupe. Noi aveam în faţa noastră un munte: acolo ţera inamicu, dă trăğea la nemurire. Comandantu a dat orden să punem baioneta şi să merğem la atac. Îm dă orden mije să sun înaintarea. Ţo sun înaintarea cu toţi trompeţi pîn ploaia dă gloanţe şi mai ţera puţin pînă să ažungem la vîrfu muntelui, cînd sunînd mă arde odată pîn cap şi cazžos. Atunči am ştiut că s'a isprăg'it cu mine şi zic: „Înainte, fraţilor!" Api n'am mai ştiut nimic dă mine, čę-o h'i făcut cu mine: m'o h'i luat sanitari şi m'o h'i dus, cum să zičea, la un post dă prim-ažutor. Ţo ştiu că m'am trezit la o casă unde am dăskis oki. La casa aia m'a pansat, da če pansat? Cîn suflam işea sîngili şi pă nas şi pă gură şi pîn raně. Dę-acolo m'a luat patru brangadieri, dă m'a dus pîn la căruţă, ş'am mers pînă 'ntr'un sat, dă ţera cap tanu medic dă m'a spălat, m'a pansat. Pînă dimineaţa a mai venit v'o doozeči. Nu ţera tren, nę-a pus pă nişte căruţe, pîn la Deva. Acolo i-a oprit la spital p'ăi dă ţera mai uşor. Ţo şi doi inşi nę-a pornit la spitalu dîn Sebeş, că ţeram rău dă tot. Acolo m'am vindecat. Fără dinţi m'a trimes la Sibiu, dă mi i-a pus. Acu o ţiu ca idec în ladă dantura, că nu poči să mă folosesc dă ţa.

Da am avut mare noroc, c'a trecut glonţu pă dasupra limbii; alfel rămînęam mut.

Ştefeşti — Costandin Pătrulescu, 32.

C

Foaie verde tiriplic.
Ăsta-i brîu după Slănic.
Toate fetili îm zic
Să le prind dă ibovnic,
Ţo le spuj că sînt preа mic,
Să mă lase să mai cresc,
Că pă toate le jubesc.

Ştefeşti — Acelaşi.

CI

Leliţă, bătutę-ar sfintu,
Cum îţ bate şorţu vîntu,
Sorţu tău cu bagadele,

Mi-ai uscat zilili mele.
Așa'naltă și supțire,
Și la trup făcută bine;
Cine te-a făcut pă tine
Parcă m'a 'ntrebat pă mine.

Ștefeștj — Același.

CII

— Ț-auzi, lejcă, popa toacă,
Ieși afară și te roagă,
Te roagă lu Dumnezeu
Să moară bărbatu tău,
Să rămîi să te iaŭ jo;
Or te-oi lua, or nu te-oi lua,
Or te-oi duce'n mumă-ta.
— Du-te, nejcă, ducu-ț doru,
Undę-a dus vîntu pîrzolu
Și mierlița puișoru,
C'ai zis că mă iei, mă iei
Ș'acuma nu mă mai vrei.
Toată vara ne-am iubit,
Credęam toamna că mă iei,
Da acu nu mă mai vrei;
Ca pîinęa să te usucį
Și ca g'inu care-l bej,
C'ai zis că mă iei, mă iei.
M'ai iubit ca p'o copilă,
M'ai lăsat ca p'o străină.

Ștefeștj — Același.

ALEXANDRINA ISTRĂTESCU

GLOSAR MEGLENO-ROMÎN

II

Č

čabǫc, *in grabă* [*bg.-tc.* čabukъ].
čabuc, *ciubuc* [*bg.-tc.*].
čăcął, *șacal* [*bg.-tc.* čakalъ].
čacîr, *sașiu (despre cai și despre oameni)* [*bg.-tc.*].
čacîrliję, *(om) sașiu, cu privirea încrucișată.*
čafcă, *(un soi de) cioară albastră* [*bg.* čavka].
čęfút, *Evreu* [*bg.-tc.*].
čęfutcă, *Evreică.*
čair, *livadă, pajiște* [*bg.-tc.*];— Cairiļj oșinești, *nume topic* 44[8].
čęlbînă, *căpățînă de mort, hîrcă, tîvgă.*
čălîră, *v.* čurîlă.
čalmă, *cialma* [*bg.-tc.*].
čęmbáș, *coamă; păr lung; mătasea porumbului*
čambúl', *dim.* čambul'că *(Oș.), glugă.*
čęmpăriri, *a încurca;* — *ind. pr.* čęmpăres.
čęmpărós, *neregulat (cf.* čęmpăriri).
čęmúg(ă), *măciucă; mai, ciocan de lemn* [*comp. bg.-tc.* čomakъ].
čęncór, *buturugă, buștean pîrlit.*
čanșă, *capră cu părul roșcat (cf. Grai și Suflet,* I, 31, 38).
čęnușă, *cenușe:* 19[2], 64[10]; čănușă 25[20]; činușă *(Ln.)*; čănușa 25[20-21].
čęnușicăv, *cenușiu.*
čęnușos, *cenușos.*
čăpărășcă, *țăpoi; semn pe care-l fac ciobanii la una din urechile oilor, scoțînd un clin din vîrful urechii, așa că arată ca o furculiță (cf. Grai și Suflet* I, 34) [*bg.* čapareška].
čăpniri, čępniri, *a atinge; a înțepa;* — *ind. pr.* čăpnes; *3 pl.* čăpnes 10[3];—*part.* čępniți [*bg.* čapnahъ < čapvamъ].
čępúg, čupúc, *ciomag, măciucă:* 7[1];—*pl.* čępuzi|j 7[4].

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

čarc, *roata morii:* 27⁵; *(H.)* čarcu; — *art.* čarcu 18 [*bg.-tc.*].
čărčăvél', *țițină*; — *pl.* čărčăvel'ă [*bg.-tc.* čerčevé].
čărăvínă, *strigoaică.*
čardác, *cerdac; comarnic (la stînă)* [*bg.-tc.*].
čărác 64¹⁰, čerác, *sfert* [*bg.-tc.* čerékъ, čejrékъ].
čărílă, *v.* čurílă.
čărnic, *dud; pl.* čărnič; —*(Lm.)* čărníč; *pl.* čărnič 52⁴; čărničil' 53¹⁵ [*bg.* černica].
čărníčcă *(Lm.), dudă;* — *pl.* čărničkj.
čărop, čurop, *ciorap;*—*pl.* čărop 1⁵, 3⁶, 5², 14²; čurop 64⁸·²³; čărăplj 1⁸, 3¹·⁴·¹¹, 4¹·⁵ [*bg.-tc.* čorapъ].
čărpiri, *a turna;* — *ind. pr.* čărpes [*bg.* čerpя].
čas, *ceas;* — *pl.* časur; — un čas, *mai pe urmă* [*bg.*]
čașcă, *păhăruț pentru rachiu;* —*pl.* čoșcur [*bg.*].
čăviă. *cui de lemn cu care se strînge gura sădilei (cf. Grai și Suflet,* I, 35) [*bg.-tc.* čivija].
čăvisiri, *a otinci a strînge tare, a cetlui;* — *ind. pr.* čăvises *(cf. Grai și Suflet,* I, 35) [čăviă]
čeardac, *comarnic (cf. Grai și Suflet,* I, 28, 34) [*bg.-tc.*]., *v.* čărčăvél'.
čenă, *oaie sau capră seină, sură, cu lînă amestecată (cf. Grai și Suflet,* I, 30).
Čereș, *nume topic:* 44¹·³.
čergă, *cort*; čerga 45³, 51⁹; — *pl.* čerz [*bg.*].
čergar, *Țigan, corturar* [*bg.*]
čeșmă *fîntînă, cișmea:* 25⁹·¹⁰·¹¹, 63²; čeșma 44¹; — *pl.* čeșmj 52¹; čeșmjlj 52³;—Čeșma-dj-Crimizat, Čeșma-dj-Grămăticu, *nume topice* 44²; Čeșma-din-Sturlac, *nume topic* 52³.
četcă, *părul de pe spinarea porcului* [*bg.* četka].
čezbín, čuzbín, *jneapăn.*
čfărnirj, *a țiși (despre un lichid turnat peste un corp înfierbîntat;-ind. pr.* čfărnes [*comp. bg.* čvărn].
čfincă, *pițigoi* [*comp.bg.* činka].
čiclizá : grọu —, *varietate de grîu (cu mustăți).*
čičă 38¹⁴, čiči 56, *unchi (despre tată);* čičă-sa 38¹⁴·¹⁵·¹⁶ [*bg.* čiča].
čičóc, *scai;* — *pl.* čičoț [*bg.* čičokъ].
čičurúș, čičiruș, *picioruș (în grăiul copiilor);* čiličirușu 27⁹.
čifčíă, *plugar, agricultor;* — *pl.* čifčij 1³, 2⁷, [*bg.-tc.* čivčija].
čiflicár, *mașier* [*bg.-tc.*].
čift, *pereche* [*bg.*].
čilíă, *spin.*
čimilirj *a păcăli, a glumi;*— *ind. pr.* čimiles.
čimirícă, čumirică, *stirigoaie* [*bg.* čemerika].
činčinár, *sticlete;* — čin-činčinar (?) 56.
činčupércă. čunčupércă. *ciuperc;* čunčuperca 69¹.
činușă *v.* čănușă.
čipcăirj, *a atinge;*— *ind. pr.* čipcăes [*cf. bg.* čipkamъ].
čipnirj, *a atinge;* — *ind. pr.* čipnes [*bg.* čepnahъ].

čireașă. čireașcă. *cireașe.*
čireș, *cireș.*
čirși. *bubă, abces;* — *pl.* čirșur [*bg.* čirej].
čirișar, *vînzător de cireșe; iunie.*
čirișarcă, *botgros, pasăre care se hrănește cu cireșe* [*bg.* čerešarče].
čistirj, čiștirj, *a cinsti, a ura la casa miresei;* — *sbj. pr.* să čistțescă 19¹⁸; ca s' čistțescă 64³¹; — *part. tr.* čistită 64⁷; čiștită; — *sb. f.* čistirj 64³¹; čiștirę 19¹².
čișală *(Oș.), țeșală;* — *pl.* čišoj' [*bg.* česalo].
čiștinár, *ciurar* [*bg.* čestina „*ciur*"].
čoară, *(Oș. H.)* čọră, *cioară;* čọra 57;—*pl.* čor (*v.* čopcă).
čoclă albă, čoclă roșe *(Oș.), numiri de pasări.*
čopcă, *cioc, plisc; țița urciorului; organul genital la băieți; un fel de cusătură în zigzag* · čopca-čọră'ą, 1° *ciocănitoare;* 2° *un fel de floare roșie* [*bg.* čovka].
Čopri (Dj- —), *nume topic* 1⁴.
čorbă. *ciorbă;* čorba 64³⁴;— a-l-Corbą, *nume topic* 44¹.
čorbągíją 51²², čurbągọją 64², *bogătaș, fruntaș* [*bg.-tc.* čorbağija].
čóulă, *gheată, pantof;* — *pl.* čoulj 1⁵, 3¹·¹⁰, 15⁴, 19¹⁶; čouljlj 64³³ [*bg.* čehlъ], čoulár, *cizmar* [*bg.* čehlarъ].
čọmp, *cep.*
čọp, *unealtă de găurit samarul; cîrlig;* - *pl.* čọpi [*bg.* čepъ?].
čubrícă, *o plantă mirositoare, cimbru (?)* [*bg.* čubrika].
čuc, *știulete;*—*pl* čucur.
čucă, *deal* [*bg.* čuka].
čucăirj, *a scopi, a întoarce; a ciocăni;* —*ind. pr. 3 pl.* čucăes 7⁶; čucăit, *scopit, întors:* birbeți čucăit (*cf. Grai și Suflet* I, 30) [*bg.* čukamъ].
čucan, *ciocan*; čucanu 9¹ [*bg.*].
čucnirj, *a cîcăni;* —*ind. pr.* čucnes; čucneș 62⁵; — *pf. 3 sg.* čucni 38¹⁴; *3 pl.* čucniră 24¹ [*bg.* čukuvamъ].
čucurirj, *a se răscăcăra;* — *ind. pr. 3 sg.* și čucurești 18¹ [*bg.* čekorja].
čucutíe, *ciocănel* [*bg.* čukutъ].
čuč, *grămăjoară de pămînt;* —*pl.* čučur [*bg* čučka].
čučăirj, *?* ;—*ind. pr. 3 pl.* čučăjes 71.
čučúl'că, *moț* [*bg.* čučulka].
čučulcán, čurčulcan, *ciocîrlan*; čučulcanu 31¹⁴ [*comp. bg.* čučulaška, -latka, -liga].
čudă, čudíl'ă, *minune* [*bg.* čudo].
čudbă *(Oș.), minune* [*bg.* čudba].
čudirj, *a se mira;* - *ind. pr.* mj čudes 47⁶;—*impf. 3 sg.* și čudę 25¹²;—*pf. 3 sg.* să čudi 47⁶;— *sbj. pr. 3 sg.* să și čudțescă 25¹⁴ [*bg.* čudja se].
čul, *pătură (?)*; čulu 60 [*bg.-tc.* čulъ].
čumă, *ciumă* [*bg.*].
čumirică, *v.* činirică.
čumulígă, *umflătură, cucui de pe urma unei lovituri.*
čunčupercă, *v.* činčupercă.

čung, *ciung;* — *pl.* čunʒ.
čup, čupă, *berbec (oaie, capră) fără urechi sau cu urechile foarte mici* [*comp. bg.* čipъ „*fără coarne*"].
čupliri, *a ciupi; a ciopli;* — *ind. pr.* čuples [*bg.* čoplja].
čuplitoareă, *(H.)* čuplitoară, *ciocănitoare* [čupliri].
čupúc, *v.* čopúg.
čupuleanʒă, *organul genital la băieţaşi.*
čur, *ciur:* 9[3], 62[4], 64[6.25.43]; čuru 9[3], 62[4], 64[26.43].
čurbagoiă, *v.* čorbagíia.
čurčuleanu, *v.* čučuleanu.
čurílă *(Ln.)*, čalíră *(Oş)*, *mătcă (cu care se alege untul în putinei); mustuitor (cu care se strivesc strugurii)* [bg. čurilka].
čurop, *v.* čaróp.
čuş, *în circă, în spinare:* 27[7] [*bg.*].
čutca, *un joc de copii:* 38[2-6].
čútură, *ciutură; măsură pentru grîu, porumb, etc.*

D

Daberi, *a sfîrşi de bătut;* — *ind. pr.* dabcu; *3 sg.* dabe 64[40].
dăcăntari, *a sfîrşi de cîntat;* — *ind. pr. 3 sg.* dăcontă 63[3], 64[27].
dădarari, *a sfîrşi de a face, de a lucra;* — *ind. pr. 3 pl.* dădară 64[1].
dăfăţiri, *a sfîrşi de a face;* — *ind. pr. 3 pl.* dăfac 64[24].
dăfsătură *(Ln. Oş.)*, *adaus, lucru adăugat*
daiă, *unchi* [*bg dial.* dajo<*tc.*]
dalác, *boală la oi caracterisată prin umflarea splinei:* 10[1], 37[2]; dalacu 10[6], 37[1] [*bg.* < *tc.*].
dali, dali, *oare?* 19[6], 27[5], 38[2.10.17] [*bg.*].
dămăncari, *v.* dumăncari.
damlá *(Oş.)*, *leşin:* aṅ căzu damlá, *am leşinat* [*bg.* < *tc.*].
damcă, *pată;* — *pl.* domţ [*bg.-tc.* damgá].
danác, *viţel de un an* [*bg.-tc.*].
danáčcă, *viţea de un an* [*bg.* danače],
dănăpoi, *v.* dinăpoi.
dănari, *v.* dunari.
dăngăriri, *a zdrăngăni, a troncăni:* — *ind. pr.* dăngăres.
dapari, *a adăpa;* — *ind. pr.* dap; 3 *pl.* dapă 64[15]; — *sbj. pr. 3 sg.* s' la dapă 25[12].
dăpătură, *adăpătură.*
dăpriminiri, *(a sfîrşi de) a se primeni;* — *ind. pr.* 3 *pl.* z' dăprimines 63[2].
dar, *dar; zestre:* 63[6], 64[25]; — *pl.* darur 3[5], 19[9]; darurli 19[11.12].
dărari, *a face; a lucra; a fabrica; a clădi; a pregăti;* — *ind. pr.* dar; *3 sg.* dară 1[7]; *1 pl* dărăm 72[5]; *3 pl.* dară 1[8,9], 3[5.10], 7[1-2], 9[1]; — *impf. 3 sg.* dara 22[5]; — *pf.* daraj 68[2]; daraş 51[22], darǫ 6[2], 25[17], 68[1]; *3 pl.* dărară 22[3]; — *pf. cp. 3 pl.* au dărat 1[5]; — *sbj. pr.* să dar 29[2], şi dar 72[2]; 2 *sg.* şi-ń dar 72[1]; *3 sg.* şi dară 3[3.10], 7[1]; *3 pl.* şi dară 3[4.6]; — *part. tr.* dărat; *f. sg.* dărată 3[2], 62[4], 64[8]; *f. pl.* dărati 1[3-8], 52[2].
dărătură, *lucru făcut, fabricaţiune.*
dărdăral'că, *flecar, bîrfitor* [dărdăriri].
dărdăriri, *a flecări, a bîrfi;* — *ind. pr.* dărdăres [*bg.* dъrdorиa].
dari, *a da;* — *ind. pr.* dau 24[3], daj 47[7-8], 5[4]; da 6[2], 7[4], 9[3]; dom 54; dat; dau 1[5], 3[5], 7[5], 19[11]; — *impf.* dădem; dădei; dădę 6[1], 20[2], 23[1-2]; dădem; dădet; dădeu 20[1], 22[3]; — *pf.* ded; dădeş; dedi 6[3.4.7], 28[1]; dedim; dediţ 28[12]; dedira 25[5], 28[10], 33[2]; — *pf. cp.* am dat;... 3 *pl.* dat-au 13[3], 19[4]; — *mmcapf. 3 sg.* vę dat 62[3]; — *sbj. pr.* să dau; şi-ţ dau 57, şi-l' dau 72[2], să-z dau 30[1]; să daj; să da 25[12-17], şi da 38[17], 67; să (ţu) dom 28[19]; să dat; să da 28[14], să la da 21[1], s' na da 40[7], 64[19]; — *imper.* do 25[1]; do-ń 50[1], 57; dată-ń 25[5]; — *part. tr.* dat; *sb. f.* la darę steua 7[2]; la darę sorli 10[4], cutru dari soriluj 52[1].
dărpiri, *a scărpina;* — *ind. pr.* dărpes; *cf.* drăpiri [*bg.* dъrpamъ].
dărudiri, *a naşte, a isprăvi cu naşterea (unui copil);* — *ind. pr.* dărudes; 3 *sg.* dărudeşti 62[2].
dăruiri *a dărui; a înzestra;* — *ind. pr.* dărues; dăruieşti 19[10], dăruiaşti 64[19]; 3 *pl.* dărues 64[3]; — *impf. 3 pl.* dăruiau; — *part. tr.* dăruit; dăruiţil' *(cei ce au primit daruri)* 19[11] [*bg.* daruvamъ].
dăruiri. *dăruit, faptul de dărui:* 64[20].
dăs... *v.* dis...
dăscăčori *(Lm.)*, *a scoate din cui;* — *ind. pr.* dăscăčos.
dascal, *dascăl:* 5[1]; dascalu 5[1-2] 6[1]; — *pl.* dascal' 5[1-3], 6[3] [*bg.*].
dăscăpitari, *a apune;* — *ind. pr. 3 sg.* şi discapită 62[5].
dăşăderi, *a şedea, a sta jos;* — *ind. pr.* 3 *sg.* dăşadi 64[16].
daţinari, *a sfîrşi de mîncat, de cinat;* — *ind. pr.* 3 *pl.* daţină 64[4].
dăsculţ... *v* disculţ...
daş, *mielul care se creşte acasă, ca să se joace copiii cu el (cf. Grai şi Suflet, I, 30):* 29[1-6] [*alb.; cf. şi bg.* daško jagne].
davăiri *(C.)*, divăiri *(Oş.)*, *a pătimi, a suferi;* — *ind. pr.* davăes, div-; *3 pl.* dăvăes 44[2], divăes 51[4] [*bg.* davja].
davʒiri, *a adăuga;* — *ind. pr.* davg.
dez... *v.* diz...
de! *intj. de!*
deal, *v.* del.
délmi, dílmi *de oare ce, de vreme ce, fiindcă:* 25[3], 27[5], 28[3.9.17], [*bg.-tc.* delmi, dilmi].
deméc, diméc: *adică* 32[2] 38[12], [*bg.-tc.* demekъ].
des, *des: f.* desă; — *pl. m.* deş; *f.* desi.

dęd *bătrîn; moş, bunic; una din despărţiturile stomacului la porc (cf.* babă): $18^{3\text{-}5\text{-}6}$; 69^{4}; dędu 21^{2}; *voc.* dędulį $68^{3\text{-}4\text{-}5}$; — *pl.* dęž $28^{5\text{-}8}$ [*bg.* dědo].

dędă, *babă; bunică.*

dęl, *deal, colină;* — *pl.* dęlur 1^{2}.

dį, 1^{9} *de, din. de la* $1^{1\text{-}8}$, $2^{5\text{-}}$; dį cǫn, *de cînd;* dį iundį, *de unde;* dį lą $3^{4\text{-}9}$, 4^{1}; pǫn dį, *pînă la* 4^{2}; dį ţe? *de ce?* dį ţę, *de aceea:* 1^{5}, 13^{2}, 23^{2}; dį treį or 5^{2}; dį ţinţ ań 6^{1}; dǫuzǫţ dį casi 1^{2}; — 2^{9} *de, şi:* dį lą gustęu 5^{1}; — 3^{9} *dacă:* dį sta 8^{3}; — 4^{9} *încît:* dį jes 4^{3}; — 5^{9} dį cą, *după ce:* 2^{4}, 5^{1}, 6^{1}, 7^{3}, $9^{6\text{-}}$.

diăiri *(Oş.), a adia; a gîfîi;* — *ind. pr.* diăes; *cf.* diiri [*bg.* dihamъ].

diamént, *diamant.*

dibindą, *pe furiş, tiptil:* 28^{2} [*bg.* debja + *sufixul gerundivului*].

dięǫt, *v.* ęǫt.

dįdinţę, *de dincolo.*

dįdisuprā, *de sus.*

dįǧos, *v.* dįžos.

diiri *(Ln.), a adia, a gîfîi;* — *ind. pr.* dies; *cf.* diăirį.

dik'él', *sapă în formă de furcă întrebuinţată la vie, la grădini, etc.;* dik'el'u 50^{1} [*bg.* dikelъ].

dilą, *v.* dį.

dílmi, *v.* délmi.

dimée, *v.* deméc.

dimnęsta, *v.* dimnęţă.

dimnęţă, *dimineaţă; adineauri:* 10^{4}, 40^{6} dimnęaţă 73^{1}; dimnęţa 40^{6}, 47^{6}, 64^{8}; bună dimnęţă $28^{12\text{-}15}$, 40^{6}; — dimnęţta, $7^{3\text{-}5}$, 8^{1}, $25^{17\text{-}18}$, 28^{12}, dimnęţąta 42^{2}, dimneaţăta 73^{5}, dimnęţăta, *de dimineaţă;* la patrulį zǫlį dimnęsta, *a patra zi de dimineaţă.*

dimpriună, *împreună;* 38^{6}.

din, *din:* $1^{1\text{-}3\text{-}6\text{-}7}$, $2^{4\text{-}}$.

dinąintį, *dinainte:* $3^{2\text{-}4\text{-}8\text{-}10}$, $4^{2\text{-}4}$; om dinąintį, *fruntaş;* toţ dinąinţil' ǫmiń 2^{3}, 21^{1}.

dinăoară, *odinioară;* dį dinăoară, *deodată.*

dinąpoį, *înapoi, îndărăt, dinapoi:* 31^{10}; dį dinąpoja, *cea din urmă* 42^{1}; dănăpoį 72^{6}.

dinecóla, *dincolo:* 10^{8}.

dineǫ, *dincoace:* 10^{3}.

dínęǫţi, *dincoace.*

ding, *un fel de vultoare pentru curăţitul orezului [bg.-tc.* dinka].

dintį, *dinte* 57, 68^{4}; — *pl.* dinţ; dinţil' 18^{1}, 45^{2}.

dintru, *pentru, de, din causă:* 1^{5}, 2^{2}, 26^{4}; dintru cą, *fiind că, pentru că:* 1^{6}, $2^{4\text{-}6}$, $7^{2\text{-}}$; dintru ţi? *de ce?* 25^{5}; dintru ţę, dintru ţęsta, *de aceea* 1^{9}, 10^{10}, 13^{2} 38^{13}; dintru frică, *de frică. din causa fricei:* 2^{4}.

dinţę, *dincoace.*

dinzur, *v.* zur.

dinzurarį, *a înconjura;* — *ind. pr.* dinzúr; *3 pl.* dinzură 10^{7}, 36, 37^{1}, 40^{1}.

djoel'u, *deochi.*

diṗ[1], *neapărat, negreşit [bg.-tc.].*

dip[2] *(Lm.), fund;* — *pl.* dipur [*bg.-tc.*].

diparti, *departe:* 23^{8}, 28^{5}; dį diparti 38^{11}.

dipărtizarį, *a depărta.*

dipinarį *a depăna;* — *ind. pr.* dępin.

dipinătură, *depănătură.*

dipirarį, *a smulge părul (din cap); a jumuli de fulgi;* — *ind. pr.* dępir; mį dępir, *mă vaet.*

dipri, *v.* pri.

dirā, *urmă, dîră [bg.* dira].

diréc, *stîlp:* 18^{7}, 40^{1}; — *pl.* direţ [*bg.-tc.* direkъ].

dirép, 47^{9}, dirip, *drept (prep.); după; către, spre; în ajun;* direp cum, *după cum:* 4^{3}; direp dimnęţta 7^{3}, dirip mijrindį 41^{2}; direp Paşt 23^{3}; direp casă 38.

dirépt, *drept:* 38^{14}, 51^{11} direptu 19^{11}, 51^{13}; *f.* direptă 19^{11}; lą direpta 10^{3}, 64^{20}; lą direpta monă 12^{1}; — *pl. m.* direpţ; *f.* direpţi.

direptós, *drept, cu dreptate.*

diriptatį *(Oş.), dreptate.*

disagă, *desagă;* — *pl* disǫz [*bg.*].

discălįearį *(H.),* dăsc- *(Lm. Oş.), a descăleca;* — *ind. pr.* discalje, dăscalje; *3 sg.* dăscaljeă 64^{12}.

discălţarį *(H.), a (se) descălţa, a lepăda opincile;* — *ind. pr.* mį discalţ, discal'ţ....

discăntarį[1], dăscăntarį *(Lm. Oş.), a descînta;* — *ind. pr.* discęnt 27^{8}, dăscęnt.

discăntarį[2], discăntătură, *descîntec.*

discęrcarį, dăscęrcarį *(Lm. Oş.), a descărca;* — *ind. pr.* discare, dăscare; — *pf. cp. 3 pl.* discęrcat-aų 21^{2}.

discărcătură, *descărcătură.*

discl'idiri, *v.* dişcl'idiri.

discopčari, *a descheia; ind. pr. 3 pl.* discopčă 64^{30}.

discǫsiri, *a descoase;* — *ind. pr.* discos.

discułţ, dăscułţ *(Lm. Oş.), descult.*

discułţarį, dăsc- *(Lm. Oş.) a (se) descălţa (pînă la piele);* — *ind. pr.* (mį) discułţ; (tį) discul'ţ.

discupčarį, dăsc- *(Lm. Oş.), a (se) descheia;* — *ind. pr.* (mį) discopčų; *(Lm. Oş.)* (mį) dăscopč.

discupiriri, dăsc- *(Lm. Oş.), a descoperi, a desveli;* — *ind. pr.* discupires, *(Lm. Oş.)* dăsc-.

discupiriturā, *desvelirea unei părţi din acoperişul casei.*

discusătură, *descusătură.*

disfăşarį, *a desfăşa, a desfăşura;* — *ind. pr.* disfaş.

disfăţiri, *(Lm. Oş.)* dăsf-, *a desface; a da jos; refl. a se cobori, a se da jos;* — *ind. pr.* disfac, dăsfac; mį disfac, *mă cobor; 3 sg.* disfaţi $64^{15\text{-}25}$; *3 pl.* disfac 64^{16}; — *pf.* (mį) disfeş;... şi disfęşi 25^{16}, 29^{2};... şi disfęşirā 33^{1}; — *sbj. pr.* să-ų disfac 25^{15}; ... să-ų disfacă $25^{13\text{-}14}$, s' si disfacă 25^{13}; — *imper.* disfǫ-ţi $25^{12\text{-}16}$, 29^{2}; — *part. tr.* disfat.

disfăţiri, *desfacere, coborire:* 64^{25}.

disfundarį, *a desfunda;* — *ind. pr.* disfund.

disg..., *v.* dizg....

dispărătură, *sfîșietură.*
dispărțori, *a sfîșia pielea cu un obiect țepos; — ind. pr.* dispărțos.
dispărțori, *a împărți în mai multe părți; a despărți; — ind. pr.* dispărțos; mi dispart, *mă despart la plecare: 3 sg.* dispărțaști 64^{20}; *— (Lm.)* dăspărțori, *a despărta; — ind. pr.* dăspărțos, - țoș, dăsparti, - părțom, - părțoț, - părțos.
dispărțori, *despărțire:* 64^{18}.
dispicari, *a despica: — ind. pr.* dispic; *— part. tr.* dispicată $4^{2.4}$.
dispicătură, *despicătură.*
dispricălicari, *a trece îndărăt peste corpul cuiva (peste care a trecut cineva); — ind. pr.* dispricalic; *— sbj. pr. 2 sg.* s' la dispricalițĭ 8^{5}.
disprimjnări, *a se desbrăca; —* mi disprimjnes.
dispul'ari, *a despuia; — ind. pr.* dispol'.
distrămari, *a destrăma; — ind. pr.* distram.
distupari, *a destupa; — ind. pr.* distup.
dișținzîri, *(Oș.)* dăsț -, *a descinge; — ind. pr.* dișting *(Ln.)*, dișține *(Lm.)*, dăsting *(Oș.)*.
disupră, *deasupra, sus.*
disupru, *deasupra.*
dișărtari, *a deșerta; — ind. pr.* dișort, *(H.)* dișertu.
dișel'idiri, disel'idiri, *(Lm.)* dășclidiri, *a deschide; — ind. pr.* dișel'id, disel'id; *(Lm.)* dășclit; *(Oș.) mai adesea* dișl'id; *(H.)* dișel'it; *3 sg.* disel'idi 64^{15}, și disel'idi 62^{6}; *3 pl.* disel'it 62^{6} — *pf. 3 sg.* dișel'isi 38^{16}; *sbj. pr. 2 pl.* s'lj dișel'idiț 28^{22}, *3 pl.* și disel'idă 64^{15}; *— impr. 2 pl.* disel'idiț 64^{14}; *— part. tr.* dișel'is 4^{4}, disel'idiț $64^{9.19}$; *f.* dișel'isă $3^{2.8}$; *f. pl.* dișel'isi 3^{6}, 28^{22}.
dișel'izător, disel'-, *cheie.*
dișel'izătură, *deschizătură.*
dișort, *(H.)* dișertu, *gol, deșert; f.* dișartă; *— pl. m.* dișorț; *f.* dișorți.
dișparasi, *plată pe care o cer Turcii creștinilor după ce i-au ospătat:* 21^{4} [*bg.-tc.* dišъ-parasъ].
diștét, *deștept.*
diștițari, *a (se) deștepta; — ind. pr.* (mi) diștet; *— pf. 3 sg.* și diștițo 26^{5}, 38^{17}; *— sbj. 2 sg.* s' la dištetă 38^{15}.
diștițat, *deștept, inteligent.*
diținde, *dincolo.*
diu, *adiere; răsuflare:* 8^{4} [*bg.* dъihъ].
djundj, *v.* jundj.
div, *(Lm.)* dif, *sălbatic,* porc div, *porc sălbatic, mistreț* [*bg.*].
divăiri, *v.* dăvăiri.
divutină, *fiară sălbatică; — pl.* divutiń 29^{2} [*bg.* divotina].
dizănșărari, *a deșira, a scoate de pe fir; — ind. pr.* dizănșar.
dizbitari, *a desbăta; — ind. pr.* dizbet.
dizgl'eț, *desghețat.*

dizgl'ițari, *a desgheța, — ind. pr.* și dizgl'ață.
dizgrupari, *a desgropa; — ind. pr.* dizgrop.
dizguliri, *a descoperi, a desveli; — ind. pr.* dizgules.
dizligari, *a deslega; ind. pr.* dizleg, *(Ln. H.)* dizlec.
dizlipiri, *a deslipi; — ind. pr.* dizlipes.
dizmărori, *(Lm.)* duzmărori, *a se odihni; — ind. pr.* mi dizmăros, *(Lm.)* mi duzmăros [dis- + *bg.* morja].
dizmintiri, *(Lm.)* dăzm-, *a descurca; — ind. pr.* dizmintes, dăzm-.
dizmurțori, *a desmorți, — ind. pr.* dizmurțos.
diznudari, *a desnoda; — ind. pr.* diznod.
dizvărtiri, *a desvirti; ind. pr.* dizvărtes; *— pf. 3 sg.* și dizvărti 47^{12}; *— sbj. 3 sg.* și dizvărtească.
dizvieștiri, *a desbrăca; — ind. pr.* dizvesc.
dizvițari, *a (se) desvăța; — ind. pr.* (mi) dizveț.
dijós, *jos, de jos;* dijos di cătun 1^{7} *(cf.* dișios).
dijugari, *a dejuga; — ind. pr.* dijug.
dijuliri, *a (des)coji; — ind. pr.* dijules.
doa..., *v.* do...
doă..., *v.* două...
doctur, *doctor;* docturu 37^{1}.
dodă, *față, soră mai mare;* doda 25^{9}; *—voc.* dodu $25^{9.11}$ [*bg.*].
doi, 4^{3}, 8^{5}, 10^{1}; *f.* doo $1^{1.2.4.6}$ 3^{4}, 6^{7}; două, *doi, două;* doil' 24^{1}, doil'i 65^{11}, *(Lm.)* dol'i, *cei doi, amîndoi;* doulj, *cele două, amîndouă:* 10^{2}, 14^{3}, $24^{1.2}$; doilj, *al doilea:* 12^{2}.
dóiniță, *oaie căreia i-a murit mielul* [*bg.* dojna].
doișpreți, doișprăți, *doisprezece;* doișprăți di frat 18^{1}; *f.* doușprăți, douăspreți (di arșón) 47^{11}, doușprăți, *douăsprezece.*
Doml'artă, *v.* Duml'artă.
Domn, *Dumnezeu:* 23^{1}; Domnu 1^{8}, 10^{3}, $13^{1.2.3}$, 18^{5}; drumu Domnului, *calea laptelui;* scandu Domnului, *o plantă.*
dor, *durere; — pl.* dorur.
dosta, *destul* [*bg.*].
douzoț, douzoț 1^{2}, 2^{5}; douzăț *(H.), douăzeci;* douțpatru 18^{1}; douzoț și șapti 35.
douzoțli, *al douăzecilea.*
dori (mi -), *v.* durori ^{1}.
dormă *(Lm.)*, drămă *(H.), creangă uscată; pl găteje* [*bg.* drъma].
drac, *drac:* 26^{6}; dracu 23^{1}, $26^{2.3.4.6}$; *— pl.* drați 22^{5}.
drăcloe, *drăcie; — pl.* drăcloți 23^{1}.
drăcuresc, *drăcesc.*
drăcurijo, *drăcie.*
Dragni, *nume topic:* 1^{5}.
drămă, *v.* dormă.
drămón, *dîrmon, ciur cu găurile măricele* [*bg.* dъrmonъ].
drănzél *(H.), așchie; — pl.* drănzeli.
drăpiri, *a strînge cu lăcomie, a apuca; refl. a se scărpina; — ind. pr.* (mi) drăpes; *cf.* dărpiri [*bg.* drъpamъ].

drăţesc, *drăcesc.*
drăžaụă, *coadă de topor:* 30[5] drăžaụa 30[8] [*bg.* drъržalo]
dreazgă, *pădure deasă* [*bg.* drjazdakъ].
drob, *ficat*; *art.* drobu 51[11] [*bg.*].
drubác, *tufiş de făguleţi, făgeţel.*
drubiri, *a fărăma, a sdrobi*; — *ind. pr.* drubes; — *pf. 3 s.* drubi 29[4].
drum, *drum, cale:* 8[1], 9[4], 18[5]; drumu 22[3], 25[6]; drumu Domnuluị, drumu mumuşuluị, *calea laptelui*; — Drumumari 1[1], Drumu-marlị 1[1], *nume topic*; — *pl.* drumur; drumurlị 59[2] [*bg.*].
drumác, *cărare, potecă pe unde se duc oile la stînă, hăţaş:* 10[1-3].
drumător, *drumeţ, călător.*
druždçl'ạ : ~ si fęsi, *s'a sfărămat.*
dụ-, *prefix cu care se compun unele verbe spre a arăta că acţiunea s'a săvîrşit de tot.*
dubără, *complot* [*bg.-tc.* dubara].
dubiri, *a cîştiga; a dobîndi, a căpăta*; — *ind. pr.* dubes [*bg.* dobivamъ].
ducă, *ducă, ducere, dus.*
dudiri, *a i se uri, a se plictisi; ind. pr.* dudies; *3 sg.* nu-ń si dudiaşti 47[4]; — *pf. 3 pl* si dudii 47[4] [*bg.* dodъja].
dudulét, *paparudă:* 9[1-3]; duduleţu 9[1-3-6] [*bg.* dodolici].
duk'án, *prăvălie:* 28[1] [*bg.-tc.*]
duk'inğíja, duk'iṇğiạ 47[6-8], *prăvăliaş, negustor*; duk'inğija 28[1] [*bg-tc.*].
duk'íri, *a-i veni în minte; a pricepe*; — *ind. pr.* duk'es
dulámă *(Ln. Oş.)* = cupọrán: 3[9]; dulama 3[1-9-11] [*bg.-tc.* dolamá].
dulap, *dulap* [*bg.-tc.* dolapъ].
dụlăziri, *a umbla de-a-buşile*; — *ind. pr.* dụlăzes; — *sbj. pr. 3 sg.* cạ si dụlăzęscă 31[1]; *cf.* lăziri [*bg* dolazя].
dulţeaţă, *dulceaţă.*
dulţi, *dulce:* 18[2], 25[2-3]; — *pl.* dul't 64[9].
dulţieăv, *dulceag.*
dulţimi, *dulcime.*
dumak'ín, *gazdă, stăpînul casei* [*bg.* domakinъ].
dụmăneari, dămăneari, *a isprăvi de mîncat*; — *ind. pr.* dụmạnanc; *3 sg.* dămạnanecă 63[5], 64[11]; — *pf. 3 pl.* dumăneară 25[2].
Dúmi, *nume dat viţelului fătat dumineca.*
duminjecă, *duminecă:* 26[1], 64[1-8]; duminjea 9[1], 64[1]; — *pl.* duminiţ; duminţli 1[9], duminiţli, 52[4].
Duml'artă, Doml'artă 72[4-5], *Dumnezeu să(-l) ierte!*
dumnizesc, *dumnezeesc.*
dunari[1], dănari, *a (se) aduna; a culege*; — *ind. pr.* dun; *3 sg.* dună 9[2]; nạ dunọm 39[1]; *3 pl.* dună 9[3], 10[5]; si dună 1[5], 7[1-3], 9[3]; — *impf. 3 sg.* duna 25[18]; *3 pl.* dunaụ 20[1], 21[3], 23[4]; — *pf. 3 sg.* dunọ 27[7], 66[4]; dănọ 25[20]; *3 pl.* dunară 21[1]; si dunară 2[2]; — *pf. cp. 3 pl.* dunat-aụ 21[1]; — *mmcapf. 3 pl.* si vęu dunat 28[1]; — *imper. 2 sg.* nu dună 47[5].
dunari[2] *adunare, stringere, cules* 63[6], 64[7]; la dunari vińurlị 52[4].
duńa, *lume* [*bg. tc.* duńá].
după, *v.* dupu.
dupărọri, *a se sprijini, a se răzima*; — *ind. pr.* mi dọpăr [*bg.* dopiramъ].
duprị, *de pe.*
dupu, 1[4], 2[5], 3[8], după 64[30-39-41-44], *după*; dupu cum 63[8], 66[3]; după ţe 41[1]; 42[1]; dupu ţi 1[6], 10[9], 11[1], după ţe 47[6], 64[31-44]; după ţę, *după aceea* 39[1].
durbiri, *(Oş.), a fărăma, a sdrobi*; — *ind. pr.* durbes; *cf.* drubiri.
durọri, *a durea*; — *ind. pr.* mi dọri 27[8]; ti dọri 64[33]; u dọri 48.
Durlịạ, *nume dat unui cal jugănit* [*cf. bg.-tc.* dorlja].
duritură, *durere.*
durmiri, *a dormi*; — *ind. pr.* dorm; *(H.)* dormu; *3 pl.* dorm 40[5]; dormu 69[11]; gủ ţi dọrmi, *mi-e somn*; nu-ń dọrmi di tini, *nu-mi pasă de tine*; — *impf. 3 sg.* durmẹ 26[4] 38[17]; *3 pl.* durmẹu 21[4]; *sbj. pr. 2 sg.* să dorm 28[10], si dorm 47[5]; *3 sg.* să dọrmă 28[11], si dọrmă 38[15-16], 47[3]; — *sbj. pf. 3 sg.* s'aịbă durmit 63[1], *sb*; — *f.* durmiri; durmirẹ 28[10].
durmitịzari, *a aţipi, a dormita*; — *ind. pr.* durmitez.
dụsfărşọri, *a sfîrşi de tot*; — *ind. pr.* dụsfărşọs; *3 pl.* dụsfărşọs 10[3].
dụşătăiri, *a sfîrşi cu lepădarea excrementelor*; — *pf. 3 pl.* si dụşătăi 26[5]; *cf.* şătăiri.
dụşman, *dụşman*; — *pl.* dụsmań 67[4] [*bg.*]
dụşọri, *a adulmeca*: — *ind. pr.* dụşọs [*bg.* dušя].
dụtal'ari, *a tăia de tot:* 25[14]; — *ind. pr.* dụtal'; — *sbj. pr. 3 sg.* să-ụ dutal'ẹ 25[18].
dụtrẹţiri, *a isprăvi de trecut*; — *ind. pr.* dutrec; — *pf. 3 pl.* dutrjeură 10[5].
dúţiri[1], *a (se) duce*; — *ind. pr.* duc; mi duc 6[4]; *3 sg* si duţi 38[9]; *1 pl.* nạ duţim 39[1-2]; *3 pl.* si duc 2[7], 7[4], 9[1-4]; — *impf. 3 sg.* si duţẹ 5[3], 6[1], 20[1]; *1 pl.* nạ duţẹm 22[1]; *3 pl.* duţẹu 47[5], 63[4], si duţẹu 5[4], 6[1]; — *pf.* duş 73[3]. mi duş 6[3], 37[2]; *3 sg.* dusi 27[1]; mi dusi 6[1-2-7], si dusi 25[5-12], 37[2]; z'dusi 26[1-3], 28[5]; *1 pl.* nạ dusịm 24[2]; *3 pl.* si dusịră 28[9], 38[6]; z'dusịră 24[1-2], 29[6]; — *pf. cp. 3 pl.* si dus-aụ 21[2]; 68; — *mmcapf. 3 pl.* si vęu dus 20[2]; — *viit. 1 sg.* s'mi duc 25[11], 28[21]; *3 sg.* să ţi ducă 8[2]; — *sbj. pr.* s'mi duc 47[5]; *3 sg.* s'mi ducă 6[2]; să si ducă 20[1], 28[6], 29[1], si-u ducă 47[3]; *1 pl.* s'nạ duţim 28[19]; *3 pl.* s'ducă 28[5]; să si ducă [16]; — *imper.* du-ţi 25[19-20], 28[19], 29[2], 30[2-8]; *1 pl.* s'nạ duţim 28[19]; *2 pl.*

duţ-vą 67; — *part. tr.* dus, dusă, duş 64[24], dusi; — *sb. f.* duţiri; duţirę 5[2], 28[21].

duţiri, *a aduce;* — *ind. pr.* duc; duţ 55; duţi 10[5], 51[12-19]. duţim 64[1]; — *impf. 3 sg.* duţę 25[11]; *3 pl.* duţęu 20[2]; — *pf.* duş 29[2]; dusęş 25[3], dusi 25[1];... dusiră 23[2], 73[4]; — *sbj. pr.* s' lą duc 28[5]; să-u duc 28[3], să-ţ duc 25[11]; *3 sg.* să ducă 28[7], şi ducă 51[15]; să-l' ţi ducă 8[1]; *3 pl.* şi şi ducă 64[4].

duždóvnie, *salamandră* [*bg.* dъždovnikъ].

dvor, *curte; art.* dvoru 64[23-25]; — *pl.* dvoră 52[2] [*bg.*].

dzifră, *v.* zifră.

E

E! *ei!* 25[2], 38[17].

ea, *v.* ieł.

ecşiçisiri, *a ălmăci;* — *ind. pr.* ecşiçises [*ngr.* ἐξήγησις < ἐξηγέω].

eftin, ieftin 22[2], *ieftin* [*bg.* evtinъ].

élă, *veni:* 25[13] [...

élbet! *aşa e!* 19[4] [*bg.-tc.*].

émen, *abia:* 1[6] [*bg.-tc.*].

F

Fag 45[3], *Ln. Oş.* fac 51[5], *fag;* — *art.* fagu 38[12]; *pl.* faz, *Oş. Ln. C.* faž.

fagă, *colect. frunze de fag; art.* faga 43.

fąk'ir, *biet, sărman;* fąk'iru 27[7]; lu fąk'iru 51[2]. [*bg.-tc.* fakirъ; *comp.* fikir].

fălągă, *falangă:* 6[1-2] [bg. < ngr.].

falcă, *falcă; buca şezutului;* — *pl.* fọlţ.

fălcos, *fălcos.*

fălir, *a se făli;* — *ind. pr.* mi făles [*bg.* falja].

fămęl'ă, fumęl'ă, fumęl'ą 64[29], *familie;* fămęl'a 31[4], 38[6].

fanélă, *flanelă;* fanela 3[1-2] [*bg.*].

fănguleţi, *făguleţ*

fântọnă, *Lm.* fintọnă, *fintînă;* — *pl.* fântọń, *Lm.* fintọń.

făr = fąra.

fară, *neam; fig. vază, obraz:* 51[18]; di ţe fară-i şi ieł [*bg.* < *alb.*].

fąra, *fără:* 3[1-8-10], 4[1], 21[2], 23[3].

faráş, *făraş* [*bg.-tc.*].

fărĕọri, frăĕọri, *a sforăi;* — *ind. pr.* fărĕọs, frăĕọs.

făricari, *a potcovi; a fereca;* — *ind. pr.* fărie. 47[7]; *-sbj. pr.* si-u farie 47[7], *3 sg* si-u farică 47[7]; — *imper. 2 sg* farică 47[6].

fąricat, *potcovit; ferecat;* fąricată 47[6].

fărícătură *(H.), ferecătură.*

fărină, *făină:* 9[5], 23[1-4]; fărina 9[4].

fărinar, *făinar.*

fărtat, fąrtat 47[5], *C.* furtat, *fărtat;* fąrtatu-meu 47[6]. fąrtată-su 27[7]; 47[10]; *voc.* fąrtaţi 47[9-12]; — *pl.* fărtaţ 27[1], fąrtaţ 47[9-12], 64[3]; fąrtaţil' 64[3-7-9].

fărtătčue, *dim.* fărtat.

fărtatłoe, fărtăţil'ă, *fărtăţie.*

fărti, *fărtate! (termen cu care se adresează femeile către cumnaţii lor).*

făsúl', *fasole* [*bg* fasulъ].

faşă, *faşe (de copil, de înfăşurat picioarele, etc.); făşie îngustă de piele (a lopinci); art.* faşa 63[2]; — *pl.* fọş.

făşăniţă, *făşie.*

făşičcă, *dim.* faşă.

fat, *făcut, v.* făţiri[1].

faţă, *faţă:* 4[2]; faţa 38[11]; 64[14]; — *pl.* faţi, *Oş.* fọţur.

făţičcă, *feţişoară.*

făţiri[1], *a face;* — *ind. pr.* fac; faţ 27[5], 28[5-8], 37[7]; faţi [10], 28[12], şi faţi 7[2], 8[2], 10[6]; făţim; făţiţ 40[3]; fac 1[7], 7[3], 19[2]; *-impf. 3 sg.* făţe 5[3], 23[2], şi făţe 1[6], 5[7]: 47[2]; *3 pl.* făţeu 5[3]; 28[4]; — *pf.* fes; făsęş 26[4], 47[12]; feţi 10[10], 25[13], 26[3], şi fęsi 23[3], 25[8-10], s' fęsi 68[3]; fęsim; fęsi[2]; (şi) fęsiră 2[4], 25[7], 27[4]; — *pf. comp.2 sg.* ai fată 73[4]; — *viit. 3 pl.* şi facă 40[3]; — *sbj. pr.* să fac 28[22]. si fa.' 58[6], să-ţ fac 26[4]; să faţ 26[6], s' ţi faţ 25[9]; să facă 19[3], 25[14], 28[7], şi facă 37[2], să şi facă 8[4], 19[1], şi-l' facă 47[2], să-l' ţi facă 8[1]; să făţim 28[19]; să făţiţ 28[22]; să (lą) facă 2[4], să şi facă 7[1], 9[6]; — *imper.* fọ 28[7], 45[1]; — *part. tr.* fat 25[21], 31[10].

făţiri[2], *facere.*

fes, *fes:* 3[1], 4[5]; fesu 3[9], 4[1-2] *[bg.-tc..]*

femini, *f.* femină, *femeiesc.*

ferică, *fereşă.*

fętă, *fată;* 8[2], 9[2], 19[1-2]; fęta 19[2-5]; *gen.* lu fęta 19[1-3-10-11]; fętăl'ą 64[2-6-7]; lą fętă 19[11]; *voc.* fętu 25[12]; — *pl.* fęti 9[1-3], 19[9], fętilį 3[5-11], 4[5], 7[5], 9[1-3]; — ruşọnę fętăl'ą, *o plantă.*

fętičcă, fętişcă, *fetiţă.*

fičór, *băiat;* băiatul care dă *ajutor la stînă;* - di gunири, *mînător,* băiatul care mînă *oile la strungă, pentru a fi mulse:* 5[2], 6[3], 19[1]; fičoru 5[2], 6[1-3], 8[2], 14[3]; *gen.* lu fičoru 5[2], fičorlui 64[2-5-7]; — *pl.* fičor 6[2], 7[1-5]; fičoril' 1[9], 5[1-3], 6[5-8], 7[1-3].

fičurél, *băieţaş.*

fičurésc, *băieţesc, fecioresc.*

fičuręmi, *colect.* fičor.

fičurlác, *băieţel.*

fičurloe, *timpul copilăriei.*

fik'ír, *biet, sărman;* fik'iru 26[3-5-6], 28[4-18] [*v.* fąk'ir].

filádă, *abecedar* 6[1-5] [*ngr.* φυλλάδα].

fileán, *cutare:* 19[6] [*bg.* filanъ < *tc.*].

filija, *felie:* 64[4] [*bg.* filija].

firiri, *a se feri, a se da la o parte;* ind. *pr.* mi fires; — *imper.* firę-ti şi nu ţi calcă calu *(Oş.).*

fitari, *v. refl. a făta;* — *ind. pr.* şi fętă; — *pf. 3 sg.* al' ţi fitọ 51[13].

fitătoară, *fătătoare.*

fitesc, *de fată, fetesc;* — *pl.* fiteşt 64[1].

fiteşti, *feteşte.*

fitişoarcă, *fetiţă.*

fitlọe, *fetie (timpul petrecut ca fată).*
flămund *(Ln. Oș.)*, flạmuad *(C. Lm.)*, flămundu 73[3] *și* flămăndu *(H.)*; f. flămundă *(Ln. Oș. C. Lm.)*, flămăndă *(H.)*; — *pl. m.* flămunz, -munz *(Ln. Oș.)*, flạmunz *(C.)*, flạmunț *(Lm.)*, flămănz *(H.)*; *f.* flạmundi, *(H.)* flămăndi.
flămundeță. *(Ln. Lm.), foame.*
flămundós, *flămind.*
flămunzọri, *a flămînzi*; — *ind. pr.* flămunzọs.
flari, *a afla. a găsi:* 23[3]: — *ind. pr.* áflum *(Ln. C.)*, áflăm *(Oș.)*, aflu *(Lm., H.)*; áfliș *(Ln C.)*, áflăș *(Oș.)*, afli *(Lm. H.)*; áflă 31[2], *și* áflă 10[9]; flọm *(H.)* flăm; flaț; áflă; — *impf.* flọjam (*rar* flam),... *3 sg.* *și* flọja 47[10]. *3 pl.* flọjaụ 21[3],—*pf.* flai 73[5-6]; flaș; flọ 25[10]. 27[1], 68[7]. *H.* flă 72[5], flọm 67[1] (*H.* flăm); flaț; flară 25[8-9-16]; —*sbj. pr.* s' lọ áflum 51[9], să-l' áflum 10[16]: *s* áfliș 51[4]. *și* áflăș 45[1], s'afli 66[2]; —*part. tr.* flat; flată 28[3].
flat, *aflat* (*v.* flari); *vitreg*, frați –, tată –, soră flată, flată mumă.
flinzán *(Oș.). filigean, ceașcă; comp.* sflinzán [*bg.* filgan < *tc.*].
flọa... *v.* flọ...
floc, *floc.*
flótuc, *flotoc*; — *pl.* flótuți.
flọri, *floare*; — *pl.* flor 64[1].
flọriceă, *floricică.*
fọa... *v.* fọ...
foc, *foc:* 7[1-4], 10[1]; focu 1[10]. 7[2-5], 30[3-4]; *voc.* fóculi 30[3]; — *pl* focur 10[2].
fócěcie, *focșor.*
fórtămă *(Lm. C.)*, fórtumă *(Oș.). fringhie de cînepă* [*bg.* fórtuma].
fọli, *(pentru brînză, lapte, etc.)*; *pîntece:* 28[6-20-23]; amnă pri fọli, *umblă pe brînci*; fọlị i 28[2-4-6-20-23]; – *pl.* fol' *(Lm. (Oș.)*, fol'ur *(Ln. H)*; – covăcesc, *foale de suflat.*
forfiți, *foarfeci:* 69[7].
frăčọri, *v.* fărčọri.
frăn, *v.* frọn
frănar, *cel ce vinde frîne*
frăngătură, frăntătură, *frîntură, hîrb, ciob.*
frănzịri, *v.* frọnzịri.
frasin. *Lm. H.* frasim, *frasin.*
frășuiri, *a lovi cu nuiaua, a plesni*; —*ind. pr.* frășnes; —*imper.* frășnțá-lọ (calu), *dă-i (calului) cu nuiaua* [*bg.* frasnuvam].
frați, *frate:* 18[2], 25[5]; frati-su 25[10-17], 47[6]; *voc.* frați 28[5-5]; *pl.* fraț 10[1], 18[1-7], 24[1], 28[3]; fraților 28[12-15], 64[20].
frătčúc *(Lm.), frățior.*
frcașcă *(H.), bețișor, nuia (de mînat boii, caii).*
Frenc, *Frances, European*; — *pl.* Frenț; *v.* Freng [*bg.*].
Freng, *(Ln.)* = Frenc; — *pl.* Freudz 22[4]; Frendzil' 22[1-5-5].
frică, *frică:* 2[2], 6[1-5], 243; frica 6[3].
fricari, *a freca*; — *ind. pr.* free; — *sbj. pr. 3 pl. s'* lị frecă 10[1].

fricătură, *frecătură.*
fricos, *înfricoșat*: 37[2], 47[3].
frig, *frig*: *și* – 3[6-11].
friguri, *sf. sg. friguri.*
friguros, *friguros.*
frijél, *(Oș.), fluier de trestie, cu 6 găuri, lung de 30-40 cm.* (*v.* sfrijél, sfrujél).
frimintare, *a frămînta*; — *ind. pr.* frimint.
frimintătură, *frămîntătură.*
friptură, *friptură.*
fris, frizịri.
frisătură *(H.), friptură.*
frișcă = frențcă.
frizịri, *a frige*; – *ind. pr.* frig, friz, friz, s'friz 53[5]; — *part. tr.* fris: gălină frisă 51[1], carni frisă.
frọn (*H.* frăn), *frîu*; — *pl.* frọnur.
frọnt, *v.* frọnzịri.
frọnzịri (*H.* frănzịri), *a frînge, a sparge; refl. a se amări, a se mîhni*; —*ind. pr.* frọng 24[3]; frọnz; frọnzi 81, 25[17]. frọndzi 40[4], 51[5], 64[2]; frọnzim; frọnzịț; frọng 9[5], *și* frọne 64[12]; — *pf.* frọnș; *3 sg.* frọnsi 25[16-17], 27[5]; — *sbj. pr. 3 pl.* s'lọ lị frọngă 9[5]; — *part. tr.* frọnt 27[6]; frọntă 25[17]; *pl.* frọnț; frọnți 24[1-2].
frúgl'ăță, frúgl'ițā, *steag roșu ce se poartă la nuntă*: frugl'ăța 64[11-12-17-22] [*bg.* frúglica].
frulină, *v.* furlină.
fruntị, *frunte:* 18[3], 64[22]; — *pl.* frunț.
frúntičcă, *fruntică.*
frunză, frunzặ 45[1], 51[5], *frunză*; *colect. foi de dud*: 6[1]; — *pl.* frunzi 92, *(Oș.)* frunză.
frúnzičcă, *frunzișoară.*
frunzos, *frunzos.*
ftari *atare.*
fucără, *sărac:* 20[1]; — *pl.* fucărai 2[5] [*bg.-tc.* fukará].
fučọri, *a sforăi*; — *ind. pr.* fučọs [*bg.* fučá].
fudúl, *fudul [bg.-tc.].*
fufutíri, *a țîșîi (despre foc)*; — *ind. pr.* fufutes.
fugă, *fugă*; *plecare:* 21[4], 64[3].
fulinicăv, *pîntecos.*
ful'ór, *fuior*; *caier.*
fum, *fum*; fumu 18[5], 52[2], 53[2].
fumari, *a fuma*; *a fuma*; *a fumega ind. pr.* fum
fumat, *afumat*; *fig. măgar.*
fumătură, *afumătură*; *fumegătură.*
fumcl'ă, *v.* fămcl'ă.
fund, *fund*: — *pl.* fundur.
fună, *sfoară, fringhie (din lînă și „cuzină“)*: 19[11-12], 54; funi 68[5-6]; func 68; — *pl.* fuń 38[12]; fuńi 38[12].
fuńar, *fringhier.*
fúńičcă, *fringhiuță.*
fur, *hoț*; furu 1[10]; — *pl.* fur 24[3]; furi', *constelația carului mare.*
furari, *a fura*; — *ind. pr.* fur; fur; fură 9[1], 51[14]; *3 pl.* fură 7[2]; — *pf. 3 sg.* mi furọ somu, *am aținut*; — *sbj. pr.* să fur 30[1]; *3 sg.* s'lọ fură 1[19]; 1 *pl.* să-ụ furọm 13[2]; *3 pl.* să fură 30[1]; —*part. tr.* furat; *pl. f.* furați 7[2].
furătură, *furt, hoție.*

furcă, *furcă:* 73[2]; — *pl.* furʦ.
furculiʦă, *furculiʦă.*
furézmă, *afurisanie* [*bg.* aforizmo].
furil'ă, *furt, hoʦie; colect. hoʦi.*
furisirį, *a afurisi*; — *ind. pr.* furises.
fúrk'ičcă, *furcă mică.*
furlínă, *aur*; *monedă de aur, galben:* 4[5], 19[7], frulínă 64[29]; — *pl.* furliń 4[5], 19[8.10] [*bg.* florinъ].
furlọe, *furt, hoʦie.*
furnă, *cuptor* [*bg.*].
furnígă, *furnică*; — *pl.* furniz,-nis; — casă dį furniz, *furnicar.*
furnigár, furnigárnic, *furnicar.*
furnigós, *se zice de niște pere care au un miros de furnici.*
furníʒičcă, *dim.* furnică.
furnófeă, *de cuptor* [*bg.*].
furtună, *furtună*; — *pl.* furtunur.
furtunos, *furtunos.*
fus, *fus*; fusu 15[2]; — *pl.* fusį 15[1]; fusu bábăl'ą, *o plantă din care se face adezea plăcintă.*
fúsčic, fúsčuc, *dim.* fus.
fustán, *fustanelă:* 14[2], 64[18]; cąmęșă fustąnliă 64[8]; — *pl.* fustanį 69[9] [*bg.*].
fúști, *fuscel la războĭ; circel de viță: lujer de dovleac; cerlig de împletit*; — *pl.* fušt.
Fúštiń, *npr. geogr.* 1[10].
futáč, *futăcios.*
fútirį; — *ind. pr.* fut; *3 pl.* și fut 59[1]; — *pf.* futúį *și* fătúį; *3 pl.* fătură 66[5]; — *part. tr.* futut *și* fătut.
fuzirį[1], *a fugi, a pleca*; — *ind. pr.* fug; fuz; fuzį 9[5], 10[9], 18[4]; *3 pl.* fug 19[10], fuc 63[6], 64[1.10]; — *impf.* fuzęm 6[4]; *3 sg.* fuzę 38[16]; *3 pl.* fuzęu; — *pf. 3 sg.* fuzi 23[1], 25[11], 27[5]; *3 pl.* fuzirą 2[4], 24[1.8], 28[11], 33[1]; — *sbj. pr. 3 sg.* să fugă 25[17], 28[18], și fugă 37[4], 38[16]; *3 pl.* să fugă 25[6]; — *imper. 2 sg.* nu fui 38[16]; *2 pl.* fuziʦ 34, 54.
fuzirį[2], *fugă*; *plecare*: 63[6]; fuzirę 5[2], 6[6], 10[5], 21[3].

G

Gabu, *?* 15[1].
gad, *pai*; — *pl.* gaž [*comp. bg.* gadъ, *insectă, viermușor*].
gădičcárį, *a gîdila* [*bg.* gъdičkamъ].
gădúń, *gutui*; găduńă, *qutuie* [*srb.* gdunja, *comp. bg.* dunja].
găgóš, gugóš, *nucă (curățită de coaja verde)*; *art.* găgošu 53[12]; — *pl.* găgošă, gugošă.
gailé, *grije, mîhnire, întristare:* 4[7.5] [*bg.-tc.* gaĭljá].
gąirét, *curaj*; *alinare, mîngîiere:* fę gąiret 27[7]; gąiret darį, *a alina* [*bg.-tc.*].
gąidă, *cîmpoi*: 64[6]; gąida 64[5.9]; — *pl.* gąiz; gąizlį 64[3] [*bg.*].
gąidąğtią 19[10], gąidąğąią, *cîmpoier*; gąidąğąia 64[4.7.11] [*bg.*].
gáigur, *o pasăre* [*bg.* gájgurъ].

gąitan, *găitan:* 3[4.8-10], 4[1] [*bg.-tc.*].
galbin, *galben.*
gălbinarį, *gălbinare.*
gălbiníčav, *gălbiu.*
gălbiníčós, *galben la față, gălbejit, bolnăvicios.*
gălbinúš, *gălbenuș de ou.*
gălčavă, *gîlceavă* [*bg.*].
gălętă, gălcată 71, gąlętă, *găleată*; *vin amestecat cu apă*; gąlęta 64[26.27]; — *pl.* gălęț.
gălętičcă, *dim.* gălętă.
gălíčúnį, *desmierdare.*
gălínă, *v.* găl'ínă.
gălírį, *a desmierda, a alinta* [*bg.* galja].
găl'ínă, *(Ln. Lm.)* gălínă 40[4], 51[1], *găină*; găl'ina 69[9], gălina 8[5]; — *pl.* găl'íń 30[1], găliń 33[3]; găliúli 19[2].
găl'inar, *găinar, negustor de găini.*
găl'iníčcă, găl'inúčcă, *dim.* găl'ínă.
gămęš *(C.)*, gămóš *(Lm.)*, *urdoare.*
gămižós *(Lm.)*, *urduros.*
găngăirį, *a gîngăvi*; — *ind. pr.* găngăes [*bg.* gъngъvъ].
gănglív, *gîngav* [*bg.* gъglivъlj].
gărb, *v.* grăb.
gărbăv *(Ln.)* grăbăv *(Oș.)*, *cocoșat* [*bg.* grъbavъ].
gărelan *(Ln. Oș.)*, grătlan 47[10], *beregată* [*bg* grъklanъ].
gard, *gard*; *art.* gardu 40[4]; — *pl.* gardur.
gărdínă *(H Ln.)*, *grădină:* 1[4] 66[8]; — *pl.* gărdiń 52[2], gărdínur 52[4] [*bg.* gradina].
gărdinár, *grădinar* [*bg.* gradinárъ].
gărdušcă *(Oș.)*, *grîndă* [*bg.* gradúška].
gărgăl'áu, *beregată* [*bg.* grъkljanъ].
gărgăun, *gărgăun.*
gărgul'eă, *ulcior cu gura strîmtă* [*bg.* grъgulъ].
gărlírį, *a tunde oile la gît, pîntece și coadă*; *a tunșina*; — *ind. pr.* gărles [*bg.* grъlo?].
gărnaț, *de grîu:* pọ(i)ni gărnață; turtă gărnață 6[2].
gărnínă *(Oș.)*, grănínă *(Ln.)*, *mirișie de grîu.*
gărnišor, *porumb:* 1[5], 7[4], 10[7]; *art.* gărnišoru 23[1]; — gărnišoră 5[4], 21[5].
gărnišorínă, *porumbiște.*
gărnišoreă, *cocean de porumb.*
gărnúčuc, *grăunț; bubuliță.*
gărnuț, *grăunțe (de porumb, etc.)*; *bubă:* 38[4-5]; *art.* gărnuțu 10[7]; — *pl.* gărnuță 31[10], 40[5].
gărnuțos, *grăunțos (se zice de spic cînd iese grăunțul afară).*
garš: capră garšă, *capră pestriță, neagră cu pete roșii, ori albă roșietică cu pete negre.*
gărširį *(H.)*, *a uita*; — *ind. pr.* gărșescu; — *pf. 3 sg.* gărși 72[6] [*bg.* grъšiмъ; *cf.* grišọrį.
gărtlan *(Oș.)*. *beregată* (*cf.* gărelan).
gărțese, *grecesc*; — *pl.* gărțešt 6[6], 8; — *art.* gărțeștlį 6[7].
gărțește, *grecește:* 5[1].
gas, *petroleu* [*bg.* gazъ].

găsélniță, *omidă*; găselnița 69[11] [*bg.* гъсéница].
găță 14[1], *(?)*
gaură, *gaură*; *peșteră*: 27[1.19]; — *art.* gaura 27[4], 38[14]; — *pl.* gọur 62[4].
gáuriceă, *dim.* gaură.
găuros, *găunos, cu găuri.*
găvană, *strachină de lemn cu capac* [*bg.* гавáна].
găzep *(Lm. C. O.)*, *viscol*; — *pl.* găzepur [*bg.-tc.* газéпъ].
găzetă, *ziar* [*bg.* газéта].
gaž, *murdărie* (?): 11[2].
glas, *glas*: 7[3.4], 28[22], 39[2] [*bg.* глáсъ].
glătcă, *înghițitură (de apă)* [*bg.* глътка].
gleznă, *glesne*: — *pl.* glezni [*bg.* глéзенъ].
gliceă, *o floare albă* (!)
gligusit, *lustruit*; oală gligusită, *oală smălțuită* [*cf.* gl'eg].
glistă, *tenie, panglică* [*bg.* глистъ].
gloabă, *amendă* [*bg.* глоба].
glúpav, *prost* [*bg.* глúпавъ].
gl'ată, *instrument de făcut găuri mai mari la samar* [*cf. bg.* гледтó].
gl'eg, *smalț, pământul cu care se smălțuesc vasele* [*cf. bg.* гледжъ, глеčъ, *smалт*].
gl'em, glem *(Ln. Oș.)*, *ghem, boț.*
gl'emčuc, *dim.* gl'em.
gl'eț *(Oș. H.)*, gleț *(L.)*, *ghiață.*
gl'indúră *(Ln. C.)*, glindúră *(Lm. Oș. H.)*, *ghindură.*
gl'ubiníc, *pâine necoaptă bine* [*cf. bg.* хлéбъ].
gnoi, *puroi*; *gunoi*: 51[12], 62[1] [*bg.* гнój].
gnuiri, *a gunoi, a îngrășa cu gunoi*; — *ind. pr.* gnues; *3 pl.* gnues 1[6] [*bg.* гноя́].
goală, gọli, *adv., numai*: 25[8].
gol, *gol, desbrăcat, neînvelit*; — *f.* goală; — *pl.* gol'; — pristi gol 3[2.3], *pe trupul gol* [*bg.* голъ].
górniță, *păr (parâ) tomnatic(ă), sălbatic(ă)* [*bg.* гóрница, *păr sălbatec*].
gótfă, *gătitul bucatelor*: 1[7] [*cf. bg.* готвя́, *a găti*, gotvarъ, *bucătar*].
gozbă, *ospăț, petrecere* [*bg.* гозба].
gọlcă, *noduleț în țesătura unei stofe* [*bg. pl* гълкъ].
gọrb *(Ln.)*, *spinare*: 18[5], 28[8.20]; *-art.* gọrbu 3[10] [bg. гръбъ].
gọscă *(Ln.)*, găscă *(H.)*, *gîscă*; *art.* gọsca 53[3] [*bg.* гъ́ска].
gozbă, *ospăț, masă*: 63[3.7] [*bg.*].
grăb *(Oș.)*, grp 69[4], *spinare, șira spinării* [*cf.* gọrb].
grăbăiri, *a sgîria (cu unghiile)*; — *ind. pr.* grăbăes.
grăbăv *(Ln. Oș. H.)*, *cocoșat* [*bg.* гръбавъ].
grăblă, *cadă* [*cf.* erọblă].
grăblár, *care face cade.*
grăbniri, *a răpi* (?); — *pf. 3 sg.* grăbni 25[10].
grăclán, *v.* gărelan.
grăc, *hîrb, oală spartă* [*cf. bg.* грънци].
grădină *(Lm.)*, *grădină*: 25[18.20], 34; — *pl.* grădiń, grădińur 59[2].

graj, *vorbă*; *o parte din ziresie*; *firele de la război*; — *pl.* grajă, grajur [*bg.* граj].
grăiri: *numai imper.* grel'! *grăește!*
grămádă, *grămadă de pietre*; — *pl.* grămọz [*bg.* грамáда].
grămădičeă, *grămăjuie* [*cf. bg.* грамáдица].
grănčár, *fabricant de oale și ulcioare, olar*; — *pl.* grănčar 2[7]; — grănčaril' 2[7] [*bg.* грънчáрь].
grănínă *(Ln.)* *v* gărnină.
grănišór *v.* gărnišor.
grap! *interj.* 68[4].
gras, *gras*; — *pl.* graš.
grăsčuc, *grăsuliu.*
grăsimi, *grăsime.*
grătár *(Oș.)*, *grătar.*
grătlán *v.* gărelan.
grățăiri, *a sgrînțăi* (?) — *ind. pr.* grățăes.
grățeșc, *grecesc*: 52[2].
grățești, *grecește*: 52[2].
grăụvină, *nume de plantă* (?)
greașcă, *greșală* [*bg.* грéшка).
greață, *v.* griață.
greažbă *(C.)*, *greșală.*
greblă, *greblă* [*bg.* greblo].
greu, *greu*; — *f.* greață; — *pl.* grel'; grei *(C.)*; greli *(Lm. Oș.)*; — greață, *grea, borțoasă.*
grẹụčuc, *greușor.*
griață *(O. H.)*, greață *(Lm.)*, *greutate (la cîntărit)*; *dificultate.*
grindi, *grindă*; — *pl.* grinj [*bg.* гринда́].
grindină, *grindină*: 31[9]; grindina 31[5]; grindini *(Ln. H.)*.
gripiri, *a asmuți, a da drumul (cînelui, etc.)*; — *ind. pr.* gripes; — *pf. 3 sg.* gripi 6[3].
grišătură *(Oș)*, *greșală.*
grišọnă, *nume de plantă* (?)
grišori, *a greși*; — *ind. pr.* grišọs; *3 sg.* grišaști [*bg.* грéшя; *cf.* gărširi].
grịutati, *greutate.*
groapă, grọpă 66[1], *groapă*; Grọpa-mọšăl'ọ, *npr. geogr.*
grob, *mormînt*; grop *(Lm.)*; — *pl.* grobur 68[2] [*bg.* гробъ].
gros, *gros*: 40[2]; țela grosu 40[2]; — *f.* grọsă 25[13.14].
groš *pl.*, *groși (monedă)*: 24[3].
gróut, *(loc) pietros, ripos* [*bg.* гóбота, grohotъ].
grọ... *v.* grọn...
grọn *grîu*: 1[6], 38[15], 64[24]; *art.* grọnu 23[1], 64[1.24]; — *pl.* grọnj.
grudj, *grunz*; — *pl.* gruz [*bg.* грýда].
grụpčọnjcă, *gropița de la ceafă.*
grụsimj *grosime.*
grušiță, *groșiță* (1/3 *dintr'un franc*); — *pl.* grušiț 63[7].
gruụniri, *a i se slei puterile la bătrînețe*; — *ind. pr.* gruụnes [*bg.* грýхвамъ, *a sta să cadă*].
gudiri, *a plănui*; — *ind. pr.* gudes [*bg.* годя́].
gugóš, *nucă (curățită de coaja verde)*; *v.* găgoš.
gugufcă, *un fel de turturea*; gugufcu 55 [*cf. bg.* гугувтýрка, gugútka, gugúčka].
gulastră, gulastră *(H.)*, *curastă* [*cf. bg.* колáстра].

guliri, *a goli*; — *ind. pr.* gules [*bg.* golиж].
gulišan, *gol, goluț*.
gulúb, *porumbel* [*bg.* gължбъ].
guniri, *a alunga, a goni*; — *ind. pr.* gunes; *3 pl.* gunes 10^{3}, 60; — *impf. 3 sg.* gunę 24^{3}; *3 pl.* gunęu 60; *pf. 3 sg.* guni 51^{7}; — *sjb pr. 3 pl.* s' la gunęscă 64^{37}; — *sb. vb.* gunirę 10^{4}, 64^{38} [*bg.* гониж].
gură, *gura*; gura 69^{5}. 70; *deschizătura cămășii la piept*; *strimtoare in munți, trecătoare*; gură di pînză *(H.), locul pe unde trece suveica*; gura di cęmęșă 4^{1}; la mirzę gura 5^{4}; — *pl.* gur (i) 73^{5}.
gurgášcă (*Oș.*), gurugašcă (*H.*), gurugašă (*Ln.*). *scorbură*.
gurgăšliv. *găunos. scorburos.*
gurgulat, *rotund ca o minge* (*vorbind de pietre*) [*cf. bg.* gurgúлавъ].
gurieós, *puchios.*
gúričcă, *dim.* gură.
gurídă (*Oș.*), *agurídă*; — *pl.* guriz [*bg.* agurida].
gurliv, *puchios.*
gurlizari, *a grohăi*; — *ind. pr. 3 sg.* gurlęază.
gurugaš(c)ă, *v.* gurgašcă.
gustari, *a gusta*; — *ind. pr.* gust.
gustarį, gustătură, *gustare.*
gustiri, *a opăta*; — *ind. pr.* gustes; — *impf. 3 pl.* gustęu 5^{1}; — *sbj. pr. 3 pl.* să si gustęscă 5^{2} [*bg.* gostж].
gušă, *gît*; *gușe*; *umflătură la gîtul oilor*: 6^{2}, 28^{15}, 55 [*bg.* гуша].
gušcăiri, *a îmbrățișa*; — *ind. pr.* gušcăes [*bg.* гушкам ѕи]
gušniri *a îmbrățișa*; — *ind. pr.* gušnes [*bg.* гушнж].
gušori, *a se îmbolnăvi de* gušă (*vorbind de oi*).
guștir, *șopîrlă*; *muschiul brațului* [*bg.* гущеръ].
guștiriță, *șopîrlă*; pęinę-guștiriță l'ą, *o plantă* [*bg.* гúщерица].
gutfiri, gutuviri, *a găti bucate*; — *ind. pr.* gutfes, gutuves 64^{2}; — *pf. 2 sg.* gutuviš 66; — *imper.* gutuveț (!) 64^{32} [*bg.* готвиж].
guvă (*H. C.*), *gaură*; — *pl.* guvi.

G

ǧiarmi, *vierme*; — *pl.* ǧierm.
ǧiaspi, viespe; — *pl.* ǧiesp (*Oș.*); — casă di ǧiesp, *pînză de viespe.*
ǧiăsparnic, *viespar.*
ǧiață, ǧiață, *viețuitoare, ființă*; ǧiață, *viață*: 28^{23}.
ǧiaur, *ghiaur*; — *pl.* ǧiaur 2^{8}.
ǧiazmă, *aghiazmă.*
ǧibărdisiri, *a muri*; — *ind. pr.* ǧibărdises [*bg.-tc.* giberdúsvamъ].
ǧidi! *măi!* 64^{22} [*bg.* gidi, гидi].
ǧidiún, *nătărău (?)* [*cf. bg.* gidija].
ǧiiri, *a trăi*; *ind. pr.* ǧiies; *3 sg.* ǧiiaști 63^{1-6}; — *pf. 3 sg.* ǧii 28^{28}; — *impf. 3 pl.* ǧiiau 23^{4}; — *sbj. pr. 3 pl.* să ǧiiască 2^{4}, si ǧiiască 62^{4}.
ǧimăni, *pantof* [*bg.* emenija].
ǧimrúc *vamă* [*bg.-tc.* gюmrúkъ]
ǧinǧiăr, *spin măgăresc, scai* [*bg.* gingerъ, *onopordum*].
ǧioa, *adv. oare?, ca și cum*: 64^{37} [*bg.-tc.* gjoé].
ǧion, *o pasăre* [*bg.-tc.* gjonъ, *pupăză*].
ǧipt, *grîne, cereale care se duc la măcinat*; — *pl.* ǧiptur.
ǧirdán, *salbă, colan*; — *art.* ǧirdanu 19^{10} [*bg.-tc.* gerdánъ].
ǧirdănliă, *oaie cu gîtul alb.*
ǧirminós, *viermănos.*
ǧiu, *viu*: 38^{17}, 73^{3}; *crud* (*despre lapte, pîine*), *nefiert, necopt*: lapți ǧiu; *f.* ǧiă; 64^{19}; *pl.* ǧii. ǧii; — să iț ǧii, *să trăiți*: 19^{12}, 64^{29}; — ǧiu foc $10^{1-2-4-5-6}$; — ǧiua 28^{16}.
ǧiubri, *gunoi (de îngrășat pămîntul)*: 66^{2} [*bg.-tc.* gjubré].
ǧiulélă, *ghiulea*; — *pl.* ǧiuleiur [*bg.-tc.* gjullé].
ǧiupe, *Țigan*: 19^{4}, 38^{8}; *art.* ǧiupeu 38^{6}; — *pl.* ǧiupț 38^{6}; ǧiupțil' 38^{7}, 51^{13} [*bg.* gjupeeъ, *pl* gjupci].
Ǧivǧilíą, *orașul Ghevgheli*: 1^{1-10}, 22^{3}.

Ğ

ğąbądan (*Ln.*) ğąmądan (*Oș.*), 1^{5}, ğibădan, *un fel de giletcă de șaiac, închisă pînă la gît*; — *art.* ğąbądanu $3^{1-10\ 11}$, ğąmądanu 3^{1} [*bg.-tc.* džamadánъ].
ğadéjă, *șosea* [*bg.-tc* džadé].
ğálnuiri (*Ln.*), žălnuiri (*Oș.*), *bocet.*
ğam, *geam*; — *pl.* ğamur [*bg.-tc.* džamъ].
ğąmądan, *v.* ğąbądan.
ğąmbúš. *petrecere. chef, veselie*: 60, 64^{4-6}; *art.* ğąmbușu 60 [*bg.-tc.* džumbušъ].
ğamíă, *geamie, moschee*: 2^{7}, 51^{12} [*bg.-tc.* džamija].
ğanăm, *dragă* [*bg.-tc.* džanжмъ]
ğangáráš *clopoțel*; ğăngąraș 30^{1}; — *art.* ğăngąrașu 30^{1-2-8} [*bg.-tc.* džangarákъ; *cf. bg.* dğangaláшъ, Gerov, *Supl.* 95].
ğangăriri, *a suna clopoțelul*; — *ind. pr. 3 pl.* ğangăres 54 [*bg.* džangoru]
ğăšniri, *a împinge*: — *ind pr.* mi ğăšnes; — *pf 3 sg.* si ğăšni 38^{8} [*bg.* džasna].
ğavaír, *giuvaer* [*bg.-tc.* dževaír].
ğibădán, *v.* ğąbądan.
ğidă, *săgeată*
ğep, *buzunar* [*bg.-tc.* džebъ].
ğingij, *gingii.*
ğóteă (*Lm.*), *pasăre alb cu negru ca o vrabie, care-și face cuibul în pietre sau ziduri.*
ğugrastu (*H.*), *jugastru*; — *pl.* ğugrašti.
ğuvăp, *răspuns* [*bg.-tc.* ğevábъ].

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ

hahă ! *ei! ei!* [*bg.* ha !].
halvá, *petrecere* (*în special a păstorilor*).
Hrista, *npr. m:* 10^{1}.

h'er (*Oș. H.*), ier (*H.*), *fier.*
h'erb (*Oș.*), *fierb.*
h'i !, *interj.*

I ! *interj., i!*
i, *v.* i-seră, i-zuuă.
-i, *este:* 1^{7}.
ia, *iată:* 9^{1}, 10^{1-6}, 25^{9}; ia-lə 28^{5}, 34; ia-u 18^{5}, ia-u 51^{4}.
ia, *sau:* 1^{6-10}, 3^{1-5}, 4^{5}, 7^{4}, 8^{1} [*bg.* ja].
iacă, *guler;* — *pl.* iécur [*bg.-tc.* iaká].
iádeț, *iadeș* [*bg.* iádecъ].
iádĭră (*Lm.*), *iederă:* 64^{24}.
iagor (*Ln.*), *armăsar*; *cf.* aigor.
iálovă (*Oș.*), *oaie stearpă care n'a fătat de loc* [*bg.* jálovъ].
Iana, *npr. f.* 56
iəngúlă, *țipar* [*bg.* ungula].
ianičár, *ienicer* [*bg.-tc.* eničerъ].
iápă, *iapă:* 47^{2}; iapa 47^{6-7}; — *pl.* iapi.
iápičcă, *dim.* iapă.
iară *sf. pl., fiare*; *piedecă la cai.*
iară, *iar(ă):* 72^{3-4}; *v.* ară.
iarbă, *iarbă:* 53^{1}, 66^{2}; — iarba 51^{4}; *pl* ierbur.
iárbičcă, *ierbișoară.*
iárbiri, *a fierbe;* — *ind. pr.* ierb; (*H.*) ierbu; *3 pl.* ierb 38^{7}; — *impf. 3 sg.* și ierbe 25^{1}; *3 pl.* irbeu 23^{4}; — *pf.* ierș; *3 sg.* și iarși 25^{15}; *3 pl.* iarsiră 28^{11}; — *pf. cp.* am

H
Hristó, *Hristos;* Hristos 2^{3}.
huzmik'iár, *slugă* [*bg.-tc.* izmekjarъ].

H'
h'il, il' (*H.*), *fiu.*
h'il'ă (*Oș. H.*), il'ă (*H.*), *fiică.*
h'ir (*Oș*), *fir.*

I
iartă (*H.*); — *sbj. pr. 3 sg.* să iarbă 29^{4}, și iarbă 25^{1-2}, să și iarbă 25^{3}, și și iarbă 25^{1-2}; *1 pl.* s'lə iarbim 24^{2}; — *part. pr.* h'irbəndăra (*Oș.*); — *part. tr.* iert.
iărbós, *ierbos.*
iari (*H.*), *fiere.*
iáripă, *aripă de oi:* iáripă, dirçaptă, iáripă levă; — *pl.* ierip.
iarnă, *iarnă:* 64^{1}; — iarna 1^{5-7-8}, 3^{6-11}; — *pl.* iernur.
iărnari, *a ierna.*
iárnăta, *adv., iarna, în timpul iernei.*
iărnátic, *iernatic.*
iărutín, *v.* irutiń.
iască, *iască.*
iasli (*Ln.*), *iesle;* iaslə 40^{3} [*bg.* jasli, *pl.*].
iašel'ă (*Ln. C.*), *aschie;* iašl'ă (*H.*); iašli (*Oș.*); — *pl.* ješel'i (*Ln. C.*); iašle (*H.*); ješli (*Oș.*).
iašeličcă, *aschiuță.*
iată, *iată;* iat'-cə-u 64^{22}.
iavur, *arbore* (*paltin?*) [*bg.* jávorъ].
iazuvéț, *viezure* [*bg.* jázovecъ].
ibanğíə, *strein:* 62^{5} [*bg.* jabanğíja].

ibandalçe, *streinătate* [*cf. bg.* jabaná].
ibric, *ibric* [*bg.* ibríkъ, *tc.* ybryk].
ic (*Lm.*), *smochin;* — *pl.* iț.
ică (*Lm.*), *smochină;* — *pl.* iți.
ič, *nimic;* *de loc:* 23^{1-3}, 25^{13}.
idiré, *provizie;* fac idiré, *mă aprovisionez;* puș idiré di iarnă; și fățe idiré 1^{6} [*tc.* idaré „*strînsură*"].
idol, *statuă veche;* — *pl.* idoli [*bg.* idolъ].
idváj, *de-abia:* 23^{1}, 25^{8}, 28^{17} [*bg.* edvá + *bg.* odváj].
idvám, *abia* [*bg.* edvamъ].
ie, *fiecare:* ie-dimineața; *cf.* ie-zə.
ied, *ied:* 11^{1}; — *pl.* ieș, iez 11^{1}.
iéděuc, *ieduleț.*
iéftin, *ieftin:* 22^{3}; ieftina 51^{6}; *v.* eftin.
iel, *el:* 2^{6}, 3^{4-11}, 4^{3-4}, $6^{1-2-6-7}$; *dat.* lə iel' 5^{1}, əl' 7^{1-5}; *ac.* ilç, lə 9^{1}; — *pl.* iel' 1^{4-10}, $2^{2-3-4-5}$, 5^{1}, 7^{1-5} 9^{4}; *dat.* la iel' 2^{4-5}, lə 8^{2}; *ac.* l'ə 6^{6-8}, 9^{4}; — *f.* ia; *dat* lə ça; *ac.* ça, su 9^{1}; *pl.* jalj 1^{5}, 3^{2-6-11}, 6^{6}, 21^{2}; *dat.* lə jalj, lə 9^{3}; *ac.* jelj, lj 3^{10}, 7^{2}.
iélă, *brad;* — *pl.* ielj [*bg.* ela].
iélă (*Lm.*), *vino:* 68^{2}; ielă-uă, *vino 'nsoace:* 68^{6} [*bg.* ela].
iéličcă, *brăduleț* [*bg.* elička].
ier, *ieri;* ier-seară, *alaltăseară.*
ier, *fiecare;* ier-te, *orice;* iercarj, *oricare.*
ier (*Ln. H.*), *fier:* 22^{1}, 57; — *pl.* iară.
ierbătură, *fierbătură.*
iert, *fiert:* 7^{3}; — *f. pl.* iarti 7^{4}; *cf.* iarbiri.
iertură, *fiertură.*
ie-zə, *adesea.*
iézer (*H.*), *iezer* [*bg.* ézero].
ież, *arici;* — *pl.* ież [*bg.* ežъ].
Ignat, *Sf. Ignat* [*bg.* Ignažъden, *20 decembre*].
ihtibár, *cinste, vază:* 62^{6}, 64^{16} [*bg.* -*tc.*].
ihtibárós, *mărit, cinstit.*
ihtizá, *nevoie, trebuință:* 11^{2}, 51^{24} [*bg.* < *tc.*].
iimańă, *vite mari și mici* (*oi, capre, boi, etc.*): 54; imańa 54 [*bg.* imáne „*avuție*"].
ikím, *medic* [*bg.-tc.* ekímъ].
ilçe, *fără lucru, de geaba:* să sta ilçe 1^{7} [?].
íli, *sau:* 1^{2-4-6}, 3^{1}, 7^{4}, 8^{1} [*bg.* ilí].
Ilijə (Sfiți-), *Sfîntu Ilie:* 8^{6}.
il', *fiu;* *voc.* il'uli 29^{1}, 64^{9}.
il'ă (*Ln. H.*), *fiică.*
imíș, *poamă;* — *pl.* imișur 62^{2} [*bg.-tc.* emišъ].
inát, *necaz, ciudă, supărare:* 51^{1}, 73^{2-3} ↓ [*bg.-tc.*].
incă, *craniu;* *pilnic* [?].
insán, *ins, lume, mulțime:* 64^{30-31}, insánu 23^{4}, $64^{13-17-23-39}$ [*bg.-tc.*].
íńămă (*Lm. H.*), íńemă (*Oș. C.*), íńimă (*Ln.*), *inimă.*
íńămíčcă, *inimioară.*
íńămós, *inimos.*
io, *eu:* $6^{1-2-4-5}$, 10^{4-10}.
ioc, *nimic* [*bg.-tc.* jokъ].
iongă (*Lm.*), i-nză (*H.*), *trifoi* (?).
iovîr, *încotro.*
ir (*Ln. H.*), *fir*; — *pl.* iri 3^{4-5}.
irbáp, *îndeminatic* [*bg.-tc.* erbápъ].
irčuc, *firicel.*

irį, *a fi*; — *ind. pr.* (jo) sam 28^{8}, 68^{2}; (jo-ț) sãm 29^{2}; *2 sg.* (tu) jeș 28^{5}, 31^{2}, 51^{24}; *3 sg.* și $1^{1-2-3-4-8}$, 2^{5}, 3^{2}...; -i 1^{7-8}, 2^{1}, 3^{2}..; *1 pl.* im 24^{2}, 28^{3-10}; *2 pl.* iț 24^{1}; *3 pl.* sọ 1^{2-3-5}, 2^{7-8}, 3^{1}...; sa 25^{21}; *impf. 1 sg* ram 6^{4}, 10^{4}; *3 sg.* ra 2^{1-6} 5^{2}, 6^{1-3}, 10^{3}; *3 pl.* rau 2^{4}, 5^{3}, 6^{5}, 25^{4}, 33^{1}; — *pf.* fuj 37^{2}; — *pf. cp. 3 sg.* fost-au 2^{1-6}, 28^{1}; *3 pl.* fost-au 2^{3}, 24^{1}, 25^{1}, 26^{5}; — *sbj. pr. 2 sg.* și jeș 67^{4}, *3 sg.* s'iă 43^{1}, 47^{2}, să nu iă (iță) 1^{10}; să ț iă 8^{2}; s'nọ iă 28^{6}; să-l' iă 28^{14}; *2 pl.* să iț 19^{12}, și iț 64^{20}, s'iț 67^{2}; să nu iț 24^{5}.

iribiță, *potîrniche (prepeliță?)*; — *pl.* iribiț [*bg.* jarebica. érebica].

Ir(i)miia, *npr.* 34, 54.

iripát, *aripat*; (*om*) *nesociabil*: iripatuļ.

irizíă, *țițină*, *balama* [*ngr.* ρεζές].

Irmén, *Armean*; — *pl.* Irmeń [*bg.* armenecъ]

Irmiį, *Arminden, 1 mai*: 54.

Irmiia, *v.* Ir(i)miia.

irmiloe, *irmilic*: 6^{3}; — *pl.* irmilóț [*bg.-tc.* irmilikъ].

irutíń, *fierotenii*.

isáp, *socoteală*, *problemă*.

iscădęri, *a slăbi*; *a scăpăta*; — *ind. pr.* iscad.

iscăzătură, *scăpătare*.

iscăzut, *slab*; *scăpătat*.

iseră, *scînteie*; — *art.* iscra 18^{5} [*bg.* iskra].

i-sęră, *în fiecare seară*: 25^{11}, 47^{3}.

ispriminirį, *a (se) premeni*; — *ind. pr.* (mi) isprimines.

issătăirį, *a isprăvi de a-și lepăda excrementele*; — *ind. pr.* mi issătães; — *pf.* și issătăí 26^{5}; — ș ra issătăit 26^{6}. [ștăirį].

istieli, *dinadins*.

ístina, *adevărat*; *adevăr*: 51^{14} [*bg.*].

istiníc, *adevărat*.

ístum, *chiar, tocmai*: 7^{4} [*bg.* ístomъ].

Isufcu, *?* 55.

išalah! *urare turcească* [*bg.-tc.* inšalahъ].

išọrį, *a ieși*; — *ind. pr.* ies; *3 sg.* jasi 7^{4}, 8^{1}, 9^{1-3}, 10^{5}, 18^{3}; *3 pl.* jes 4^{2}, 7^{3}, 314; — *impf. 3 sg.* iša 26^{3}, 28^{1}, 37^{4}, 38^{5}; *3 pl.* išaụ 23^{4}; — *pf. 3 sg.* išọ 8^{1}, 24^{1}, 25^{15}; iší 73^{4}; *3 pl.* išọră 10^{6}, 24^{1-2}, 25^{6}; — *pf. cp. 3 pl.* išọt-au 2^{6}; — *viit. 3 sg.* și jasă 51^{17}, și-ú jasă 51^{18}; — *sbj. pr. 2 sg.* să jeș 8^{3}; *3 sg.* și jasă 66^{2}, să nu jasă 27^{4}; s'nu jasă 37^{1}; *3 pl.* să jasă 23^{1}, 25^{7}; — *imper. 2. sg.* jeș 47^{3}; — *part. tr.* išọt 25^{21}; išọț 25^{21}; — *inf.* išọrį 10^{7}.

išọrį *ieșire*; išorę 39^{1}, 63^{2}.

itru, *hîtru, șiret* [*bg* hitъrъ].

iți̯do, *orice*.

ju, *unde*: ju ți duț?

jucuš, *urcuș*; — *pl.* jucúšur.

judă, *trădător* [*bg.* joda].

juiń (*Ln.*), juń *lîna mieilor, miță*; *lîna oilor a doua oară*; — *art.* iuńu [?].

jun'. *unde*: jun' ți duț?; cutru jun' s'nọ duțim? 15^{1}.

jundį, *unde*: 2^{1-2}, 10^{1-3}, 15^{2-3} 23^{4}; pri jundį 1^{1}, 18^{3}; dį jundį 10^{10}.

jundį-va. *undeva*.

júva-godę (*Ln. O.*), juvá-godę (*H.*), *nicăeri*.

izbă, *celar*; *pimniță* [*bg.* ízba].

izbátirį, *a respira*; — *ind. pr.* izbat.

izdiirį (*Ln. O.*), izdiinirį (*C.*), *a gîfăi, a sufla greu, a respira*; — *ind. pr.* izdiieș; izdiinés [*bg.* izdъhvamъ].

izdraíl', *înger*.

izdútirį, *a se duce fără nici-o grije*; — *ind. pr.* mi izduc.

izgučulirį, *a se uda bine*; — *ind. pr.* mi izgučulęs; — *sbj. pr. 3. pl.* să și izgčulęscă 9^{5}.

izím, *voie* [*bg.-tc.* izinъ; *tc.* -ar, izin „*permission, congé*"].

izmęnį, *izmene*: 3^{5}; izmęnįlį 18, $3^{1\ 3-11}$; lu izmęnįlį 3^{4} [*bg.* izmęna].

izmik'ár, *servitor*: 38^{1-2-5}; *art.* izmik'aru $38^{2-3-5-7}$ [*bg.-tc.* izmekjarъ].

izminúšcă, *dim.* izmęnį.

izmįturarį, *a mătura*; — *ind. pr.* izmétur.

izrušọrį, *a roși, a colora în roșu*; — *ind. pr.* izrušọs.

izunģirį, *a se unge de tot*; — *pf.* și izunsį 27^{5}.

i-zuuă, *în fiecare zi*: 10^{10}, 25^{19}, 28^{1-3-8}.

izvintarį, *a svinta*.

izvórcă. *izvor, fîntînă* [*bg.* izvorъ].

Izvọre (lą), *npr. geogr.* 44^{3}.

K'

k'ef, *chef*; — *art.* k'efu 40^{7}, 47^{2}, 51^{22} [*bg.-tc.* kefъ].

k'efuirį, *a chefui*; — *ind. pr.* k'efues.

k'emãné (*Lm.*), *vioară* [*bg.-tc.* kemané].

k'epče, *lingura cu care se scoate urda din căldare* [*cf. bg.* kipčagъ].

k'ept, *piept*; *art.* k'eptu 3^{10}; — *pl.* k'eptur (*Lm.*).

k'esi, *pungă de piele de miel în care ține tutunul*: 64^{2} [*bg.-tc.* kesé].

k'jádin 42^{2}, k'jadinį (*L.*), *fir de ață*; *art.* k'jadinu 18^{4}, 51^{15}; — *pl.* k'jaziń (*Oș.*), k'jozíń (*C.*).

k'jajă, *celnic, om bogat în turme* [*bg.-tc.* kehajá].

k'jáptin 51^{19}, k'japtinį (*L.*), *pieptene*; *art.* k'japtinu 25^{5-7}, k'japtinįlį 35; — *pl.* k'japtiń (*Oș.*), k'japtinį (*C.*); — k'japtiń, *piptenii cu care se piaptănă lîna*.

k'jar, *cîștig*: 32^{1-2}; — *art.* k'jaru 32^{2} [*bg.-tc.* kjarъ].

k'jọrdusirį, k'irdusiri, *a cîștiga*; *a prospera, a trăi fericit*; — *ind. pr.* k'jarduses, k'irduses; — *imper. 2 sg.* s'ți k'jarduseș 64^{19}; *2 pl.* z'vọ kirdusiț 64^{29}; — *în urări*: să k'irdusęască! [*cf. ngr.* κερδίζω, *bg.* kerdosvamъ.]

k'jari, *loc unde nu bate soarele niciodată.*
k'jarsică, *piersică*;—*pl.* k'jarsiț.
k'jidinúš (*H.*), *plantă care se întinde mult ca bobul.*
k'jfeăirj, *a strănuta*; — *ind. pr.* k'jfeă·s [*cf. bg.* kihamъ, kihnuvamъ].
k'jfil', *chezaș, garant*: 40[8] [*bg.-tc.* kefilъ].
k'jilă, *chilă*; — *pl.* k'jilj: 40[5].
k'jluvét, *un fel de podoabă pentru cap.*
k'jmené, *vioară*; — *pl.* kimenéur, kimenc̦jur [*bg.-tc.* kemené; *cf.* k'emăné].
k'jmenăgíja, *lăutar.*
k'jmér, *chimir*: 64[8]; — *art.* k'jmeru 3[1.7.11]; — *pl.* k'jmeară [*bg.-tc.* kemérъ].
k'jnisirj, *a porni*; — *ind. pr.* k'jnises; *3 sg.* k'jnișești 32[1], 64[11.22.24]; *3 pl.* k'jnises 64[9.13.24.27]; — *impf. 3 sg.* k'jnisę 20[2]; — *pf. 3 sg.* k'jnisi 26[1], 27[1], 38[15.16]; *3 pl.* k'jnisiră 28[3.16], 38[17]; — *pf. cp. 3 sg.* k'jnisit-aų 29[1]; — *sbj. pr. 3 sg.* să k'jnisęscă 38[9] [*bg.* kinisvamъ].
k'jnisirj, *pornire*: 64[17].
k'jor, *chior* [*bg.-tc.* kjorъ].
k'jórăv, *chior* [*bg.* kjoravъ].
k'joruvirj, *a chiori*; — *ind. pr.* k'joruves.
k'jos, *spin* [*bg.-tc.* kjosъ].
k'joși, k'jošă, *colț, ungher*; — *pl.* k'jošur [*bg.-tc.* kjoše].
k'jpru, *mîndru, chipeș* [*bg.* kipъrъ].
k'jptinarj, *a (se) pieptăna*; — *ind. pr.* mj k'japtin; *3 sg.* să k'japtină 51[16].
k'jrağiję, *chiriqiu*: 32[1.2]; — *pl.* k'jrağiil' 22[1.3] [*bg.-tc.*].
k'jrdusirj, *v.* k'jądusirj.
k'jríă, *chirie*; — *pl.* k'jrijur 22[1] [*bg.* kirija].
k'jrmiș, *cîrmîz, roșu aprins*: 52[1].
k'jruirj, *a cîștiga*; — *ind. pr.* k'jrues [k'jar].
k'jselíță, *puroi subțire amestecat cu sînge* [*bg.* kiselica].
k'jtcă, *floare*; *buchet*: 19[7], 63[2]; — *pl.* k'jtk'j 64[1] [*bg.* kita].
k'jteusirj, *a înflori, a împodobi cu diferite colori*; — *ind. pr.* k'jteuses; *3 pl.* k'jteuses 3[7].
k'jteusit, *înflorit, împodobit cu diferite colori*: 3[7]; k'jteusită 64[18].
k'jup, *chiup, urcior mare*: 27[4]; — *art.* k'jupu 27[4.5] [*bg.-tc.*].
k'jupéng, *oblon*: 28[1] [*bg.* kepenekъ<*tc.*].
k'jure, *blană* [*bg.-tc.* kjurkъ].
k'jusém, *berbecul care merge înaintea oilor* [*bg.-tc.* kjosémъ].
k'jutéc, *băț*; *bătaie*; — *art.* kjuteeu 51[20] [.

L

lą, *la*: 1[1.2.4.5.7.8]...; ca lą vrin metru 3[7].
lą, *îl*: 1[6.7.9.10], 2[6], 3[2.9], 4[3.5], 5[1.2], 6[3.6]; — 1 (*H.*): du-l.

lą, *le* (*lor*): 1[8], 2[1.3.4.7.8], 4[3], 5[3]; să lą ț̦ąn 2[5].
lac, *lac.*
lącăndisirj, *a ademeni*; — *ind. pr.* lącăndises.
lącărdíă, *vorbă, expresiune* [*bg. tc.* lakъrdija].
láccuc, *dim.* lac.
lăcrămă (*Oș. Lm.*), láerimă (*L. H.*), *lacrimă*; — *pl.* lącrăm (*L.O.H.*) 25[10.18], lącrum (*Lm.*) 64[20]; — lacrăma nivçastăl'ą, *o plantă.*
lăcrămarj, *a lăcrima.*
lăcrimos, *lăcrimos.*
láčcă, *chiotoare (de ață) la cămașe*: 3[5].
laf, *vorbă*; *proverb, zicătoare*: 6[6], 51[14]; *art.* lafu 26[8]; — *pl.* lafur 19[1.5], 64[14]; lafurlj 6[5] [*bg.-tc.* lafъ].
lăfirj, *a vorbi*: — *ind. pr.* lăfes; ląfeș 1[10]; — *impf. 3 pl.* lăfęu 28[10].
lągărj, *a alerga*; — *ind. pr.* lag; *3 sg.* lagă 8[6], 18[4]; *3 pl.* lagă 64[17], 69[2]; — *impf. 3 pl.* lągа 72[3]; — *pf. 3 pl.* lągară 25[17]; — *part. pr.* lągondăra (*H. O.*), lągondurlca (*L.*).
lăgarj, *alergare.*
lăgător, *alergător.*
lăgătură, *alergătură.*
lăgoçir, *animal care se vîră prin găuri și mănîncă șoarecii*
lăgúd, *instrumentul cu care se bate ca să se scarmene bumbacul.*
lamarínă, *un fel de fier moale* [*bg.* lamarina].
lambă, *lampă* [*bg.* lamba].
lamńă, *balaur* 8[6].
lăngă, lągą, *alături*; *lîngă*: 1[3.10], 3[2.7]; pri lăngă 1[7].
lăngoarj, *boală.*
lăngurós, *bolnav, bolnăvicios.*
lănos, *linos, păros.*
lănsus, *suiș*; — *art.* lănsusu.
lant, *alt, celălalt*: 1[3.5], 2[1], 10[1]; lantu 2[1], 10[3]; lăntúja (*Oș.*), la lant (*altul*); *pl.* laiņț, lańț 10[1.4], 11[1], 23[2], 38[6], laiņți 72[4], lanțil' 2[3], 10[2], lańțil' 28[3], *dat.* lą laiņț 37[2.4], la lanț; — *f.* lantă 8[2], 10[1], lantą 1[4], lanta 25[18], ună lantă valj 1[4]; *dat.* la lantă, la lanta 3[5]; *pl.* lanți 2[5], 9[3], lanți lucri 1[7], 9[3]; lanți locur 2[1]; lanți pari 4[5]; — lanțilj 1[4.7], 2[4.5], 3[11], 5[3]; —ąn lant loc, *aiurea*; ună pristă lant, *una peste alta, laolaltă*; lantă ąară, lantă ąră 6[4], *altă dată*; lantă turlíă, *altfel*, lanți turlij 4[3]; lan(t)-țivá, *altceva.*
lănžos, *povîrniș*; — *art.* lănžosu.
lăpnirj, *a pune în gură, a mesteca, a mînca*; — *ind. pr.* lăpnés.
lăptar, *lăptar.*
lapți, *lapte*: 11[2],62[2.3]; laptele 71; - çiu, *lapte nefiert*; - iert, *lapte fiert*; - acru, *lapte nefiert închegat dela sine*; - bătut, *lapte bătut*; - dulți, *lapte dulce*; — laptlj 12[5].
lăptoasă, *lăptoasă, cu lapte mult*
lăptúcă, *lăptucă.*
lăpúu, *brustur* [*bg*].

lărdiă (*Liv.*), *slănină* [gr. λαρδί].

larg, lōrg, lǫrg (*L. H.*), lǫrg 4[9], lare (*Lm.*), *larg*; — *f.* largă 4[1]; — *pl. m.* larţ (*Lm.*), lǫrʒ; *f.* lǫrʒ, lǫrʒ (*Lm.*).

larĭ, *a lua, a cuceri*; — *ind. pr.* leu 24[3]; *3 sg.* le 1[10], 10[3.7]; *1 pl.* lom 22[4], 39[1.2]; *3 pl.* leu 7[5], 10[1]; — *impf. 3 sg.* lăia 5[3]; *3 pl.* lăjau 5[1]; — *pf.* lai 73[2]; *3 sg.* lǫ 6[2.3], 25[15]; *1 pl.* lom 10[5]; *3 pl.* lară 21[1], 24[3]; — *mmcapf. 3 sg.* vut-au lat 27[2]; — *sbj. pr.* să leu 28[3], s' lǫ leu 28[5], să-u leu 28[8], si leu 50[2]; s' mi lei 27[7]; să le 28[3]; — *imper. 2 sg* le-ţ 51[10], le-ţ-li 28[20], le-u 47[6].

lăriţă, *rariţă* 40[2], lariţa 8[1] [*bg.* rálica].

lărʒimi, *lărgime*.

lărʒiri, *a lărgi*.

lǫsari, *a lăsa*; — *ind. pr.* las 47[12], 73[1]; *1 pl.* lǫsǫm 42[1]; *3 pl.* lasă 7[1], 40[5], si lasă 11[2]; — *impf. 3 sg.* lǫsa 20[1]; — *pf. 3 sg.* lǫsǫ 27[9], 28[3], 29[2]; *3 pl.* lǫsară 25[13]; — *sbj. pr. 3 sg.* s' nu lǫ lasă 38[12]; *3 pl.* s' lǫ lasă 28[16]; — *imper. 3 sg.* lasă 40[3], las' 28[6], lasă-u 28[5], las'-mi 68[5], nu lǫ lasă 51[15].

lăsătură, *lăsare*.

lăscă, *licurici*; — *pl.* lăskĭ [*bg.* lъska].

lăscătĕşti (*H.*), *fulgeră*.

lăstuviţă, listuviţă (*Oş.*), lăstăviţă (*C.*), *rîndunică* [*bg.* lástovica].

lătoară: — zuuă, *zi lucrătoare*; lătorlĭ zǫlĭ 1[8], 3[10]; lător zǫlĭ 3[1].

lătrari, *a lătra*; — *ind. pr. 1 sg.* lătăr; *2 sg.* lăţăr; *3 sg.* lătără (*Oş.*) 69[3].

lătúră, *lături*; — *pl.* lătur.

laţ, *laţ*.

lăzarénkă, *fată care cîntă Lăzărelul* [*cf.- bg.* lazarka].

Lázaru: — marĭ, *Duminecа lui Lazăr*; — mic, *Simbăta lui Lazăr* [*bg.* Lazarъ].

lăzirĭ, *a umbla de-a-busile, pe brinci, a se tîri*; — *ind. pr.* lăzes; *3 sg.* lăzĕştĭ 31[1], 51[1]; — amnă lăzindurlę, amnă lăzindărĕa (*Oş.*), *umblă pe brinci* [*bg.* lazja].

lăzniĕcă (*Oş.*), lizniĕcă (*Oş. C.*), *viţă sălbatică*; *cf.* luzniĕcă [*bg.* loznica].

léa, *a patra parte din pogon* [*cf. bg.* lehá „*strat*“].

Légurdę, *npr. geogr.* 44[2].

lemn, *lemn*: 28[7], 64[29]; — *pl.* lęmnĭ 1[7], 7[2]; lęmnilĭ 7[2], 40[2].

leră (*C.*), *mătreaţă* [*ngr.* λέρα].

lésnie, *lesne, uşor*: 28[5]; lesnicu 28[2].

letaĭ 9[2], *cuvînt bulgăresc*<lĕto „*vară*“.

lev, *sting*; —*art.* levu 63[5]; — *f.* leavă, lęvă; - (lę) lęava, (lę) lęva 10[3], 64[27], *(la) stînga* [*bg.* lĕvъ]

lęc, *leac* [*bg.* lĕkъ].

lęgăn, *leagăn*: 69[2]; *art.* lęgănu 59[2]; — *pl.* lęzĭnĭ.

lęiecă, *tigvă cu gîtul lung, curcubetă, trăgulă*; — *pl.* lęiţ [*bg.* lějka].

lęnĭ, *lene*: 28[1.7] [*bg.* lĕnъ].

lęsă, *pat făcut din nuiele pe care se aşează viermii de mătase*; *cf.* părdiă [*bg.* lĕsa].

lęsnĭ, *lesne, uşor* [*bg.* lesenъ].

lęzirĭ, *a alege (în special oile, vitele)*; — *ind. pr.* leg, lec (*Lm*); *3 sg.* lęzĭ 10[8]; *3 pl.* lec (*Lm*) 64[3]; — *pf. 1 sg.* leş; — *part. tr.* les.

lęzirĭ, *alegere*.

li, *le*: 1[6-8.10], 2[7], 3[2-3.6]....

lica, *chip, faţă* [*bg.* likъ].

liĕşór, *uşor (la cîntărit)*; *f.* liĕşǫră 52[6].

licuírĭ, *a lecui, a vindeca*; — *ind. pr.* licues [*bg.* lĕkuvamъ].

liĕnie (*L.*), *frumos* [*bg.* lĭčenъ].

liĕǫrĭ, *a se cădea, a se cuveni*; — *ind. pr.* liĕǫs; *3 sg.* nu liĕaşti, *nu se cade, nu se cuvine*: 28[20] [*bg.* liča].

ligănarĭ, *a se legăna*; — *ind. pr. 1 sg.* mi lęgăn, *2 sg.* ţi lęzíń, *3 sg.* si lęgănă, *1 pl.* nę ligănǫm, *2 pl.* vǫ ligănaţ, *3 pl.* si lęgănă 59[2].

ligarĭ, *a lega*; — *ind. pr.* leg; *3 sg.* lęgă 1[1], 38[12]; — *1 pl.* ligǫm 40; *3 pl.* lęgă 64[25], si lęgă 3 [3-4-5], lĭ lęgă 36, lǫ lęgă 4[3]; — *pf. 1 sg.* ligaĭ 73[2-3]; *3 sg.* ligǫ 68[2]; — *sbj. pr.* să-u leg 28[8]; să-ţ lez 27[4]; s'nu-u leş 73[5]; s'l'ǫ lęgă 28[7]; — *imper. 2 sg.* lęgă-mi 68[5]; — *part. tr.* ligată 64[24], 73[4-5]; ligaţĭ 3[1], 73[2].

lígiă (*L. O.*), *bale*; — *pl.* ligili 51[14] [*bg.* liga].

lilie, *lĭliac* [*bg.* liljak].

limbă, *limbă*: 6[6-8], 22[4]; *peşte lat de mare*; *art.* limba 2[1], 18[1]; — *pl.* limb.

limbĕţi, *o pasăre de mărimea berzei*.

límbiĕcă, *omuşorul*.

limǫń, *lămîi* [*bg.* limonъ].

limǫńă, *lămîie*: — *pl.* limǫń 50[2].

líndini (*L. C.*), líndină (*Oş.*), *lindină*; — *pl.* lindiń.

língură, *lingură; cupă, căuş la roata morii de apă*: 11[2]; — *pl.* lingur.

lingurĭ́ĕ, *lingurea*.

linguríţă (*Lm.*), *linguriţă*.

linós, *lcneş*: 28[1]; *art.* linosu 28[1].

linti, *linte*.

linʒíri, *a linge*; — *ind. pr.* ling; *3 sg.* linʒi 25[14]; — *sbj. 3 sg.* să lingă 25[18].

lipă (*L. H.*), *tei* [*bg.* lipa].

lipăridă, *fl-*; — *pl.* lipăriz [*cf. ngr.* λίπαρος: „*gras, untos*“].

lipiri, *a lipi*; — *ind. pr.* lipes; — *pf. 3 sg.* lipi 28[2]; — *part. tr.* lipită 28[2]; lipiţ 64[30] [*bg.* lĕpja].

liră, *liră*; — *pl.* liri 5[1], 64[2] [*bg.-tc.*].

lisă, *nume de oaie cu fălcile roşcate* [*bg.* lisa].

liscuvęţi, *un fel de piatră* [*cf. bg.* lĕskavecъ „*fulger*“ < lĕská „*stîncă*“].

lisíţă, *vulpe* 27[1]; lisiţa 27[2-7]; *dat.* lę lisiţă 27[6]; *voc.* lisiţu 27[3.5-8]; — *pl.* lisiţă; lisiţălĭ 31[6]; — lisiţă cărbunarecă, *vulpe neagră (varietate de vulpe)*; bişǫna lisiţăl'ę, *un*

fel de ciupercă cu praf înăuntru [*bg.* lisica].
lisívă, *leşie* [*bg* lisíva].
lisnic, *măr sălbatic* [*cf. bg.* lěštnikъ „*alun*"].
listuvíţă (*Oş.*), *v.* **lăstuvíţă** [*bg.* lěstovica].
lišă, *o boală de piele* [*bg.* lišaj].
lišičǫnă, *un fel de strugure negru.*
lit, *subţire:* **lită šaică** 3^{2} [*bg.* litъ].
liturşíă, *prescură*; — *art.* **liturşíja** 5^{3} [*bg.* liturgija].
liturşísiri, *a sfinţi*; — *ind. pr.* **liturşises**.
liu, *număr fără soţ* [*bg.* lihъ].
ljubiniţă, *pepene verde* [*bg.* lubenica].
liunár, *pruncul lăuzei.*
liunecă, *lăuză* [*ngr.* λεχώνα].
liuniľă, *lăuzie* [*ngr.* λεχωνιά].
livęn, *nume de floare* [*bg.* lévjanъ].
livičár (*L.O.H.*), *stîngaci* [*bg.* lěvičarъ].
Livǫz, *npr. geogr.* 44^{2}.
lizét, *gust* [*bg.-tc.* lezétъ].
lizitlija, *gustos*: 18^{2} [*bg.-tc.* lezetlija].
lizníčcă (*C. Oş.*) *v.* **lăzníčcă**.
lobodă, *lobodă* [*bg.* lobodъ].
loc, *loc*: 1^{3-5}, 2^{1-2}; *art.* **locu** 26^{5}; — *pl.* **locur** 2^{1}, 20^{2}, 54; — **ǫn loc di** 1^{8}; **ǫn loc s'lę zecă** 2^{4}.
lor, *lor:* 1^{8}, 2^{2-8}, 3^{6}, 7^{1}.
lost, *ciomag cu care morarul stăveşte moara ridicînd roata în sus*; *art.* **lostu** 18^{3}, 27^{5}; — *pl.* **lostur** [*bg.* lostъ].
loš, *bolnav*: 27^{7};—*f.* **loašă** [*bg.* lošъ].
lot (*L. O. H.*) *aluat.*
lov, *vînat*: 24^{11-12}, 29^{2} [*bg.* lovъ].
lozníčcă, *un fel de strugure mărunt şi foarte dulce* [*bg.* loznica].
lǫnă, *lînă*: 3^{6-7}, 4^{1-3}, 35.
lǫncă, *luncă* [*bg.* lъ̀ka].
lu, *art. lui*: 3^{4}, 5^{2}; — **lu cruj**, *al cărui*: 12^{4}; **lu fęta**, *fetei* 19^{1}.
lucrător, *lucrător.*
lucru, *lucru*: 1^{5-7}, 2^{7}; *art.* **lucru** 8^{2}; — *pl.* **lucrj** 1^{7}, 9^{3}, 22^{8}; **lucrjlj** 3^{1}, 4^{5}, 28^{4}; **lucărlj** 72^{2}; — **cum ţ-aj lucru?** *ce ai de gînd?*
lud, **lut** (*C.*), *nebun* [*bg.* ludъ].
luj, *lui*: **ǫn luj cătun** 5^{3}; **dj frica luj** 6^{3}; **cu luj taiă** 25^{18}.
lumj, *lume*:23^{1}; **lumę**, *oamenii, omenirea*: 21^{3}, 23^{1}, 25^{19-20}; **din lumj**, *de pe pămînt.*
luminarj, *luminare (de ceară)*: $26^{2-3-4-6}$; **luminarę** 26^{3}; — *pl.* **luminǫr** 26^{1-2}, 64^{26}; **luminǫrlj** 64^{26}.
lumutirj, *a bolborosi*; — *ind. pr.* **lumutes** [*bg.* lomótja].
lun, *alun.*
lună, *alună.*
lună, *lună (astrul)*; **luna** 8^{5}, 18^{2}, 31^{11-12}.
Lunca (*L.*), **Lunda** (*Oş.*), *vacă fătată luni.*
Lunčj, *bou fătat luni.*
lung, *lung*: 3^{7}, 4^{3}; **lunc** (*Lm.*); **lungu** 51^{10}; *f.* **lungă** $3^{2-3-8-9}$, 4^{1-4}; *pl. m.* **lunj** 3^{5-9}, 4^{5}; **lunţ** (*Lm.*); *pl. f.* **lunji** (*Lm.*).
lungúr (*Oş.*); *cf.* **sălungur**, **sălăngor.**

lunguvęst (*Oş.*), **lunguvát** (*H.*), *lunguieţ.*
lúničcă, *aluniţă*; *alună mică.*
lunjimj, *lungime.*
lunjinesc, *din Lundziń*: 1^{6-8}; **lundzineşt** 1^{5}.
Lunjinéţ, *locuitor din Lundziń*: 1^{4-10}; **Lundzineţu** 1^{7}, **Lundzineţil'** 1^{3-9}.
Lunjiń, *npr. geogr.* 1^{2-4-6}, 2^{4-6}; **Lundzińu** 1^{4-5}.
lunjiri, *a se purta rău*; — *ind. pr.* **mj lunjes.**
luń, **luńa**: 64^{3}, *luni, lunea.*
lup, *lup*: 27^{5-7-9}; *art.* **lupu** 15^{4}, 27^{2-7}; *voc.* **lupj** 49, **lupulj** 27^{6-7}, 30^{5}; — **zǫlilj lupuluj** 35; — *pl.* **lup.**
lupatá, *lopată*: 72^{1}; **lupata** 34, 54; — *pl.* **lupǫţ** [*bg.* lopata].
lupătár, *lopătar* [*bg.* lopatarъ].
lupătíţă, *lopăţică (la corpul omului).*
lupčác, *pui de lup.*
lupu-mąncá-lę, *dracul*: 26^{6}.
lupǫáňă, *lupoaică*
lušnác, *nucă curăţită de învelişul verde*;—*art.* **lušnacu** 18^{7} [*bg.* luštnakъ].
lušutija, *boală*: 37^{1}, 51^{22} [*bg.* lošotíja].
lut, *noroi.*
luţǫl, **luţăl** (*H.*), *bucăţică de aluat, cocă.*
luváč, *vînător* 30^{6-7-8}; *art.* **luvaču** 15^{3}, 30^{6}; *voc.* **luvačulj** 30^{6}; — *pl* **luvač** 24^{1}, 72^{5}; **luvačil'** 72^{3} [*bg.* lovačъ].
luviri, *a vîna*; — *ind. pr.* **luves**; *3 sg.* **luveštj** 27^{5};— *pf. 2 sg.* **luviš** 27^{3}; — *sbj. pr. 1 sg.* **si luves** 27^{4} [*bg.* lovja].
luviri, *vînătoare, vînat.*
luzníčcă, *lăuruşcă*; *v* **lăzníčcă** [*bg.* loznica].

L'

l', *v.* **l'ę**.
l'ę, *ii (acusativ pl.)*: 1^{9}, 5^{1-4}, 6^{1}; **l' 1^{10}**; — **l'**, *ii (dativ sg.)*: 4^{3}.
l'ărtăčuni, *iertăciune.*
l'ărtarj, *a ierta*; — *ind. pr.* **l'ert**; — *impf. 3 sg.* **si l'erta** 20^{2}.
l'epur 37^{1}, (*H.*), **l'epurj** 31^{3}, 72^{3}, *iepure*; — *art.* **l'epuru** 8^{1};—*pl.* **l'epur** 24^{1-2}, **l'epuril'** 31^{6}, 59^{1}.
l'iu (*L. O.*), **lin** (*H.*). *in.*
l'inár, *cel ce vinde in.*
l'ipuraş, *iepuraş.*
l'ipurčác, *iepuraş.*
l'iţă (*L. O.*), **liţă** (*H.*), *iţe.*
l'iţár, *vînzător de iţe*
l'ub, *colanul de lemn dela gîtul oilor şi caprelor de care atîrnă clopoţelul* [*bg* lubъ].
l'umintra (*L.*) 25^{15}, **l'umintrę** (*O*) 47^{5}, **l'umintrę** (*Lm.*), *altminteri.*
l'umintrălę, *altminteri.*
L'umničan, *locuitor din L'umniţa*;—*pl.* **L'umničań** 52^{5-6}; **L'umničańil'** 52^{5}.

L'umniţa, 1[6]; *localitate*; L'umniţă 6[6-7].
l'upiri, *a desface foile de pe ştulete; a descoji, a scoate scoarţa de pe copaci*; — *ind. pr.* l'upes [*bg.* ljupja].
l'upitínă, *foile scoase de pe ştulete şi care se dau la vite* [*bg.* ljupitina].
l'ut, *aspru* [*bg.* ljutъ].
l'ută, *iute*: răk'íă l'ută [*bg.* ljuta].
l'utinic (*Oş.*), l'itinic (*C.*), *ceafă*; — *pl.* l'utiniţi, l'itiniţi.
l'útiţă, *un fel de şarpe mic* [*bg.* ljutica].

I.-A. CANDREA

ÎNSEMNĂRI ŞI RECTIFICĂRI

ASUPRA TRATAMENTULUI LUI *N* + CONSOANĂ ÎN LIMBA ROMÎNĂ

Punctul de oclusiune al lui *n* preconsonantic e condiţionat de articulaţia consoanei următoare. Vibraţiunile glotale şi nasalitatea, singure, sînt esenţiale pentru oclusiva nasală în această poziţie.

Avem de examinat trei casuri:

1. *N* + oclusivă (ex.: *cînd*),
2. *N* + semi-oclusivă (ex.: *sînge*),
3. *N* + fricativă surdă (ex.: *atîns, dinşii*).

Categoriile 1 şi 2 s'ar părea, la prima vedere, că nu provoacă nici o observaţie de detaliu; în adevăr, avem impresia că în amîndouă casurile, după implosiunea lui *n* urmează ţinuta şi explosia consoanei următoare. Grafia tradiţională, care notează pe *n*, întăreşte această observaţie. Totuşi, în textele noastre vechi, întîlnim deseori exemplele următoare: *arrucat* (= aruncat), *incuĝiura* (= încunjura), *lâgoare* (= lîngoare), *lugă* (= lungă), *mâca* (= mînca), *naite* (= nainte), *rrăd* (= rînd), *uki* (= unchi), în care *n* nu e notat. Pe lîngă aceste notaţiuni, aceleaşi texte cunosc grafii care omit pe *n* în cuvintele conţinînd grupul *ns*, intervocalic sau final (*aprinse, ascunseră, atîns, dinsul, dinşii* etc.)[1]. In casul din urmă grafia este justificată de fonetică:

[1] V. Densusianu, *Hist. de la langue roum.*, II, 127.

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

în adevăr, *s* nu comportă oclusiune, ci numai strîmtarea canalului bucal în posiţia dentală, iar *ś* e o semi-oclusivă dentală care nu poate oferi un punct de sprijin pentru oclusiunea lui *n*. Oclusiunea lui *n* fiind suprimată, vibraţiunile glotale şi nasalitatea se transportă în întregime asupra vocalei precedente, care e lungită. Mecanismul fenomenului a fost analisat de Meillet [1]; J. Poirot a cercetat cu ajutorul aparatului inscriptor modul de articulaţie a nasalelor islandese în cuvintele *hann, mann* şi *hans, mans* [2]. Resultatul experienţelor sale este următorul: în *hans, mans*, durata oclusivei nasale e mult mai mică decît în *hann, mann*; în schimb, durata vocalei precedente creşte proporţional cu micşorarea duratei consoanei, timbrul vocalic descompunîndu-se în vocală orală + vocală nasală. Procesul nu e încheiat, ca în romînă, unde vocala precedentă a devenit lungă [3], pe cînd în islandesă e semi-lungă. Fenomenul e bine cunoscut: în latină, grupul *-ns-* a suferit un tratament analog (vocală lungă nasalisată + resonanţă nasală + *s*, grafiile c o s o l şi c o n s o l); de asemenea şi grupul final *-ns*, punctul final al evoluţiei fiind constituit prin vocală lungă + *s* [4].

Dacă grafiile *atis* etc. din textele amintite mai sus sînt singurele justificate, cum se explică notaţiunea zero a oclusivei nasale în casul *n* + oclusivă sau *n* + semi-oclusivă?

Fonetica experimentală ne ajută la deslegarea problemei.

In cursul experienţelor făcute în laboratorul dela *Collège de France*, am putut observa două feluri de pronunţare a

[1] *A propos du groupe -ns-*, în *Indogerm. Forsch.*, X, 61-70. Dispariţia lui *n* + fricativă în vocala precedentă în italiană a fost studiată de G. Panconcelli-Calzia, *De la nasalité en italien*, Paris, 1904, 87 urm.

[2] *Sur l'articulation des nasales islandaises*, în *Mléanges... Ch. Andler*, Strasburg, 1925, 285-290.

[3] Vezi cartea mea *Recherches sur la phonétique du roumain au XVIe siècle*, Paris, 1926, şi resultatul experienţelor, în care am luat ca exemple cuvintele *atins, atinşi, dinadinsu, dinsu, dinşii, ginsaci, stins*.

[4] *Lupŏs* < **lupons, ouĭs* < **ouins*, R. Gauthiot, *La fin de mot en indo-européen*, Paris, 1913, 143-144, şi Meillet-Vendryes, *Traité de grammaire comp. des langues classiques*, 87 (§ 132).

grupului *n* + oclusivă velară în cuvintele *ating, brincă, luncă, lung, unchi*. Intr'o serie de exemple, oclusiunea lui *n* apare neted pe traseuri; într'o altă serie, oclusiunea dispare, fiind înlocuită cu nasalisarea vocalei precedente: *luăkă, atiĭg, luăg* etc. Fenomenul e bine făcut ca să ilustreze natura psihologică a imaginei fonetice numită „fonem": pronunţările *luăkă* etc. ne arată că vorbitorul a reunit într'o singură representaţie fonetică diferitele categorii de *n*, avînd sentimentul identităţei articulaţiunilor *n* + oclusivă şi *n* + fricativă surdă. De asemenea, scriitorii textelor vechi nu au mai notat pe *n*, din moment ce aveau sentimentul dispariţiei oclusiunei consonantice şi resonanţei nasalităţei asupra vocalei preconsonantice, în *atins* ca şi în *unchi*, de exemplu. De aceea, nasalitatea e indicată deseori în aceleaşi texte prin semnul ·ꙗ̂: *aru·ꙗc* etc. [1].

Vedem cum pentru a explica o inovaţie fonetică trebue să ţinem samă deopotrivă de factorul psihologic şi de cel fisiologic care condiţionează transformarea.

Asupra trecerei lui *p+y* la *k'*

In *Deutsche Literaturzeitung* (1927, col. 1302-1303), cu prilejul unei dări de samă asupra cărţei mele *Recherches sur la phonétique du roumain au XVIe siècle*, A. Zauner se ocupă de trecerea lui *p+y* la *k'* în dacoromînă (*pyatră* > *k'atră*). Zauner nu admite explicaţia lui Lambrior, care susţinea că între tratamentul *py* şi tratamentul *k'* trebue să admitem o etapă intermediară *pk'*, ci e de părere că tratamentul *pk'* este un compromis între două pronunţări: pronunţarea *py*, venită din sud, şi pronunţarea *k'*, normală în Moldova. Pentru a ne convinge, ne trimite la harta „piatră" reprodusă în cartea mea (harta înfăţişează resultatul anchetelor lui Wei-

[1] Densusianu, *l. c.*

gand)[1]. Voi face următoarele observaţii cu privire la această explicaţie. Harta este o mărturie lipsită de forţă probantă; este firesc ca pronunţarea *pk'* să apară în apropiere imediată de regiunea *k'*, de vreme ce tratamentul *k'* resultă din *pk'*; dar această constatare nu probează nimic decisiv nici în favoarea teoriei lui Lambrior, nici în favoarea teoriei lui Zauner.

Ceea ce nu ne spune însă Zauner este *de ce* şi *cum* s'a ajuns la etapa *pk'* în regiunea frontieră. Socotesc exclusă posibilitatea de a explica adoptarea acestei pronunţări. E vorba aci, bine înţeles, de punctul de vedere „social" al problemei. Zauner admite în mod tacit că un individ situat la limita între regiunile unde se pronunţă *piatră* şi *k'atră*, neştiind care e pronunţarea corectă, ar fi adoptat o pronunţare de compromis *pk'atră*. Acest proces se poate în adevăr întîmpla, dar numai în mod isolat. Astfel, un individ dintr'o localitate din sudul Franţei cunoaşte forma *urlo* (< lat. o l l a), care se explică printr'o contaminare: *uro*+*ulo*, forme care au fost înregistrate în localităţile vecine (J. Gilliéron, *Généalogie des mots qui désignent l'abeille*, p. 13). Dar generalisarea unei atari pronunţări de compromis nu se poate concepe decît numai mulţumită generalisării pronunţării individuale într'o localitate oarecare, rămînînd ca în urmă împrejurări de ordine politică sau culturală să răspîndească graiul acelei localităţi asupra unei regiuni mai întinse. Ştim că acest proces nu s'a petrecut în casul nostru; în consecinţă, explicaţia lui Zauner nu ţine samă de realitatea faptelor. In adevăr, în astfel de casuri se produce o „substituire" fonetică sau, atunci cînd fonetismul care trebue adoptat e neobişnuit şi deci greu de pronunţat, o „adaptare", o „apro-

[1] „So wären nach R., wie schon nach anderen vor ihm, Formen wie *pk'atră* durch rein lautliche Vorgänge entstanden; mir scheint die Betrachtung der Karte deutlich zu zeigen, dass diese Form aus dem Zusammenstoss einer von Osten her vordringen *k'a*- Form mit der südlichen *pia*- Form hervorgegangen ist, so dass mir Puşcariu's Kontaminationstheorie wahrscheinlicher dünkt" (col. 1303).

piere" de fonetism: limba cu un prestigiu social mai ridicat îşi impune pronunţarea. Aşa dar, în casul nostru, pronunţarea bucureşteană *piatră* ar fi trebuit să fie adoptată. Dar să admitem teoretic că, printr'o împrejurare oarecare, graiul moldovenesc, dotat de un prestigiu mai mare, îşi impune pronunţarea. In acest cas, individul din regiunea frontieră va căuta să-şi părăsească pronunţarea provincială şi să adopte pronunţarea *k'atră*. Dar pe vremea cînd Weigand şi-a făcut cercetarea, limba din regiunea Bucureşti nu angajase lupta cu pronunţările locale; cu atît mai puţin limba moldovenească. Fonetismele care apar în regiunile de graniţă sînt, deci, fenomene naturale, care trebue explicate în alt mod. Ele trebuesc explicate luîndu-se în consideraţie factorul fisiologic; nici din acest punct de vedere explicaţia lui Zauner nu este mulţumitoare. In adevăr, recensentul nu ne spune cum s'a ajuns dela pronunţarea *py* la pronunţarea *k'* şi cum se explică, în acest cas, fonetismul *pk'* din greaca modernă. De fapt, acest fonetism (pe care l-am amintit în cartea mea, 114) confirmă explicaţia lui Lambrior: trebue să vedem în *pk'atră* etapa intermediară între pronunţarea *piatră* şi pronunţarea *k'atră*. Tratamentul lui *m* în aceeaşi situaţie (*m*+*y* > *ń*) confirmă, la rîndu-i, această explicaţie: se ştie că între amîndouă pronunţările trebue să admitem o etapă intermediară *mń*[1].

Concluzia mi se pare că nu poate fi decît următoarea: examinarea faptelor din punct de vedere social şi din punct de vedere fisiologic confirmă pe deplin teoria lui Lambrior.

Al Rosetti

[1] Cf. A. Meillet, *Un cas de paresse du voile du palais*, în *Revue de phonétique*, IV (1922), 218-219: „On sait que, en grec moderne et en tchèque, *m* suivi de *yod* tend à passer à *mn'*, avec *n* *mouillée*; le tchèque *mĕsto* se prononce *mn'iesto*. J'ai souvent entendu, en Berry, prononcé le mot *mien* avec ce même *mn'*" (219).

Observaţii asupra unor denumiri etnice medievale din sud-estul Europei

Două studii recente despre cronica faimosului „notar anonim al regelui Bela“ ajung la acelaşi re-ultat în privinţa acelor *Blachi ac pastores Romanorum* pe care cronicarul îi aşează în şesul Panoniei la venirea Ungurilor. I. Gherghel traduce *sclaui Bulgari et Blachi ac pastores Romanorum* prin „Slavi, Bulgari şi Vlahi, *adică* păstori ai Romanilor“, şi vede în conjuncţia *ac* a textului latin „o legătură mai strînsă, chiar o egalitate între ambele cuvinte“ [1]. Răspunzînd lui E. Iakubovich, care văzuse în „Romanii“ cronicei pe supuşii împăratului, K. Schünemann identifică şi el pe Vlahi cu „pastores Romanorum“; ar fi popoare de acelaşi fel ca „Selavi et Boemi“ (gleichartige Völker) [2]. Faptul că un popor poate avea două denumiri îl lămureşte Choniates, care întrebuinţează pentru Aromîni cînd numele de „Misieni“ (din Moesia), cînd acela de „Vlahi“: τοὺς κατὰ τὸν Αἷμον τὸ ὄρος βαρβάρους, οἳ Μυσοὶ πρότερον ὠνομάζοντο, νυνὶ δὲ Βλάχοι κεκλήσκονται.[3] Iar ceva mai departe scrie cu acelaşi înţeles τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Βλάχων şi τῶν Μοισῶν καὶ τῶν Βουλγάρων [4]. Ana Comnena înţelege prin „Vlahi“ pe păstori, fără deosebire de origine etnică, iar într'un loc pomeneşte de „Sauromaţi, numiţi altădată Misieni“ [5].

Deslusirei acestor denumiri trebue însă să-i aplicăm şi alte criterii, acela al maniei arhaisante a scriitorilor bizantini şi, în al doilea loc, acela al cunoştinţelor lor geografice. M. Vasmer a observat cu multă dreptate că numele de Σκύθαι se aplică Goţilor, Hunilor, Bastarnilor, pînă şi Cumanilor [1] (adăugăm că Gregoras înţelege tot prin „Scifi“ pe Tătarii lui Ginghiz-Han [2] din veacul al XIII-lea). Cuvîntul „Scifia“ nu are deci decît un înţeles geografic, care priveşte regiunea Rusiei de miază-zi, unde au locuit Sciţii autorilor clasici. Aceeaşi consideraţie trebue s'o avem în vedere şi pentru denumirile pe care alte izvoare medievale le dau poporului romîn.

Într'un articol recent din *Dacoromania*, C. Lacea susţine că Romînii din sudul Dunărei, aşezaţi la Braşov, au fost supranumiţi Bulgari „într'un timp cînd adeseori numele dat unei persoane sau unei populaţii avea mai de grabă sens geografic decît etnic“ [3]. Părerea rămîne să fie discutată; e însă interesant de observat că d-sa găseşte o confirmare a acestei ipotese în faptul că în socotelile coloniei genovese din Cafa, din veacul al XV-lea, Românii Stanciu, Radu, Stoica sînt denumiţi „Unguri“; *Ungarus* şi *Velachus* au acelaşi înţeles [4].

N. Iorga, care a publicat aceste „socoteli“, a ajuns la conclusia că e o deosebire, în izvoare, între *Vlahii*, Aromînii, şi *Ungurii*, Romînii dela nordul Dunărei, din „Ungrovlahia“ vecină a regatului maghiar. Documente genovese mai vechi, dela sfîrşitul secolului al XIII-lea, aduc o neaşteptată întărire acestei presupuneri. Într'adevăr, pe lîngă o Mărioară „Umgare“ din Cafa, pe care am mai semnalat-o aiurea [5], găsim într'un contract transcris la Pera, la 2 au-

[1] *Pascua Romanorum; Pabula Iulii Caesaris? Un capitol din nomenclatura istorică română*, în *Revista Arhivelor*, I (1926), p. 5 a extrasului. Cf. şi *Revista Arhivelor*, a-rul 4(1927), 235-237.

[2] K. Schünemann, *Die „Römer“ des anonymen Notars*, în *Ungarische Jahrbücher*, VI (1926), 148-157.

[3] Ed. Bonn, 482.

[4] *Ibid.*, 485, 489. Ar fi de dorit un studiu amănunţit asupra acestor denumiri la scriitorii bizantini.

[5] Ed. Bonn, I, 166, 395.

[1] *Die Iranier in Südrussland*, Leipzig, 1923, 8.

[2] V. şi exemplele aduse de R. Guilland, *Essai sur Nicéphore Grégoras*, Paris, 1926, 246, precum şi observaţiile lui D. Russo, *Elenismul în Romînia*, Bucureşti, 1912, 22-23.

[3] *Sînt în Transilvania aşezări de Romîni veniţi din sudul Dunărei?* în *Dacoromania*, IV (1926), p. 8 a extrasului.

[4] N. Iorga, *Acte şi fragmente cu privire la istoria Romînilor*, III, Bucureşti, 1897, 45-46.

[5] *Noms romans dans les registres des notaires génois de Crimée*, în *Romania*, LI (1925), 270.

gust 1281, bani luaţi cu împrumut dela „Caloianni Bracho“ [1]. Analele genovese, pomenind de înfrîngerea Cruciaţilor şi a Veneţienilor la Adrianopol, la 1205, arată că împăratul Balduin a fost învins de „Brachi“ [2]; *Brachus* e fără îndoială o formă alterată a lui *Blachus*, iar forma grecească a numelui „Caloianni“ din 1281 arată că e logic ca la Pera, lîngă Constantinopol, „Vlahul“ să fie un Aromîn balcanic, pe cînd la Cafa, în Crimeea, „Ungurii“ de felul Mărioarei să fie Romîni dela nordul Dunărei. S'ar mai putea, de altfel, aminti şi numele interpretului misiunei franciscane din Crimeea dela 1286, deşi identificarea e mai puţin sigură. E vorba într'adevăr de un „Karichinus Ungarus“ [3]. Găsind aiurea un *Carachinus*, Z. Gombócz l-a identificat cu Karácsony [4]; se ştie însă că atît Karácsony cît şi forma slavă *Kračin* vin din rom. *Crăciun* [5], aşa că acest „Ungur“ în serviciul călugărilor minoriţi din Crimeea ar putea fi şi un „Crăciun“ din părţile Ardealului sau chiar ale Moldovei.

*

Din aceleaşi documente genoveze reiese şi o vădită deosebire între Bulgarul balcanic *Adoma de Jagoria* (Zagora) şi robii vînduţi la Cafa, care sînt *de projenie Borgara* [6]. Aceşti Bulgari din Crimeea sînt de bună samă din „Bulgaria Mare“ de pe Volga. Zagora pare a fi numele regiunei din sud-estul

[1] *Actes des notaires génois de Péra et de Caffa* (*Acad. roumaine, Études et Recherches*, II. Bucureşti, 1927, 314, reg. 96.

[2] *Annali Genovesi* (ed. Belgrano şi Imperiale di S. Angelo), în *Fonti per la storia d'Italia*, 12, II, Roma, 1901, 95: *preliati a Brachis ... tandem Brachi revertuntur.*

[3] P. Golubovich, *Biblioteca bio-bibliografica della Terra Santa e dell' Oriente francescano*, Quaracchi, 1913, II, 445.

[4] *Ossètes et Iasyges*, în *Revue des études hongroises et finno-ougriennes*, III (1925), 16.

[5] V. Bogrea, *Ştiinţă militantă*, în *Anuarul Inst. de ist. naţională al Univ. Cluj*, III (1924-5), 500.

[6] *Actes des notaires génois de Péra et de Caffa*, 151, 229.

Bulgariei balcanice, la graniţa Traciei [1]; Tomaschek a reprodus din manualul negustorului florentin Pegolotti (prima jumătate a secolului al XIV-lea) următoarea însemnare: „*grani di Varna e di tutta la Zagora e di Vezina e di Sizopoli tutti vanno a uno pregio, e altri grani non ha in Romania da nome*“ [2]. Un învăţat rus a căutat să localiseze mai precis „Zagora“, identificînd *Vezina* cu un port de pe coasta Bulgariei, la sud de Varna, *Sizopoli* cu Σωζόπολις, Sizobol, pe coasta Traciei, şi Zagora cu Develtul, regiunea cuprinsă între „Porţile de fier“ ale Balcanilor de răsărit şi cîmpia dela Burgas [3]. Tomaschek nu a reprodus însă exact textul lui Pegolotti; în *Pratica della mercatura* cetim următoarele: „*Grano di Varna e della Zaona, e di Vezina, e di Sinopoli e peggio regrano, che niuno degli altri ... E grani di questi luoghi, come Varna, e di tutta la Zaorra, e di Vezina, e di Sinopoli tutti vanno a uno pregio, e altri grani non ha in Romania da nome*“ [4]. *Sinopoli* (nu Sizopoli) e Sinope în Asia Mică, *Vezina* e Vicina dela gurile Dunărei [5] şi atunci e mult mai probabil că „tutta la Zaorra“ înseamnă întregul teritoriu al Bulgariei politice din 1335. Un contemporan, Veneţianul Marino Sanudo „cel Vechi“, înseamnă că „*vi è anco l'Imperator de Zagora che confina con l'Imperator di Costantinopoli e si stende*

[1] F. Dvornik, *Les Slaves, Byzance et Rome au IXe siècle*, Paris, 1926, 12 (graniţele Bulgariei: „Le Zagorje la prolongeait jusqu'à Deultum sur le Pont Euxin“). Sînt de altfel şi alte cazuri în care numele unui ţinut devine pentru străini acela al ţării întregi. Cf. V. Bérard, *Les Phéniciens, et l'Odyssée*, Paris, 1927, 16-17: „c'est la petite province romaine *Africa*... qui a fini par imposer son nom à tout le pays d'alentour, puis à la totalité du continent.“

[2] *Zur Kunde der Hämus-Halbinsel*, în *Sitzungsber. k. Wien. Akad., phil.-hist.*, CXIII, 303.

[3] I. Kulakovskij, Еще къ вопросу о Вицинѣ, în *Vizantiskij Vremennik*, V (1898), 394-395; v. Contin. lui Theophanes (ed. Bonn), 165.

[4] Pagnini, *Della decima e di altre gravezze*, Lisbona-Lucca, 1766, III, 25.

[5] Cf. G. I. Brătianu, *Vicina*, în *Acad. roumaine, Bullet. hist.*, X (1923), 149, 161. Nici eu nu am folosit atunci direct scrierea lui Pegolotti.

il suo Regno sino el Fiume Danubio" [1]. Incă de la începutul veacului al XIII-lea, pentru cancelaria pontificală împăratul Ioniţă era un „*imperator Bulgarorum et Blacorum*", arhiepiscopul bulgar însă un *pastor de Zagora* [2]. In schimb, cînd un document florentin aminteşte de o „*balleta de variis crudis de Bolgaris*" [3], aceste blănuri vin dela Bolgar, din nord-estul Rusiei. Documentele ungureşti par însă a fi întrebuinţat întotdeauna pentru Bulgaria dunăreană cuvîntul „Bulgaria" [4]. Mai tîrziu, deosebirea dispare şi din textele italiene: cancelaria veneţiană pomeneşte pe la 1350 de un „imperator Bulgarie", care-i un ţar balcanic [5], iar hărţile dela sfîrşitul secolului al XIV-lea înseamnă mai toate „Bulgaria" lîngă Dunăre [6].

Oricum însă, localisări care disting „Zagora" balcanică de „Bulgaria" de pe Volga, „Vlahii" aromîni din sudul Dunării de „Ungurii" romîni de pe malul stîng al fluviului, arată că în izvoarele italiene, ca şi în cele bizantine, denumirile etnice păstrează un înţeles geografic, de care vor trebui să ţie samă toate cercetările de etnografie medievală ale sud-estului Europei.

G. I. BRĂTIANU

ROM. *alior*

Toate speciile de euphorbiacee poartă în genere numele de *alior* sau *arior*, pe lîngă numirile de „laptele cînelui", „laptele cucului", „laptele lupului" etc. Dicţionarul Acade-

[1] *Istoria del Regno di Romania*, la Hopf, *Chron. gréco-romanes*, Berlin, 1873, 142. V. şi cronica lui Muntaner, în care împăratul Bulgariei e stăpînitorul Zagorei (Latzaura). N. Iorga, *Ramon Muntaner et l'empire byzantin*, în *Revue histor. du sud-est européen*, IV (1927), 334.

[2] Hurmuzaki, *Doc.* II, 5-6.

[3] Davidsohn, *Gesch. von Florenz*, II, 421.

[4] Hurmuzaki, *ibid.*, 247, 250, 291, 349, 379 etc.

[5] L. de Mas Latrie, *Listes des Princes et Seigneurs de divers pays..*, în *Biblioth. de l'École des Chartes*, seria a VI-a, I (1865), 50.

[6] Cf. G. I. Brătianu, *Les Bulgares à Cetatea Albă*, în *Byzantion*, II (1925), 153-154.

miei consideră originea lui *alior* ca necunoscută, respingînd, cu drept cuvînt, etimologia h e l l ĕ b o r u s „spînz" propusă de Hasdeu, care e neadmisibilă, căci — afară de dificultăţile fonetice — nu există nici o asemănare între euphorbiacee şi ranunculacee, din care face parte spînzul. Originea cuvîntului era însă cît se poate de uşor de găsit, dacă se gîndia cineva că una din caracteristicele aliorului este coloarea *galbenă-aurie* a florilor sale. De aci pînă la a u r e o l u s „auriu" nu e decît un pas. Prin reducerea lui *au-* aton la *a-* şi cu accentul trecut pe *o-*, ca în toate casurile similare, a u r é o l u s >* a u r i ó l u s a devenit *arior*, de unde, prin disimilarea primului *-r-* din silaba atonă, *alior*. Ceea ce vine să confirme etimologia noastră este faptul că în prov. *aliorul* se numeşte *auriolo* < a u r e o l a [1], şi tot astfel e numită şi planta centaurea solstitialis [2] (rom. *scai galben*), caracteristică prin florile ei galbene ca lămîia.

Formele *ariu* şi *orĕu* care se aud în Oltenia, în Bănat şi în Ţara Haţegului, sînt refăcute din *arior*, finalul *-(i)or* fiind luat drept sufix diminutival.

ROM. *arâta*

Etimologia *a r r e c t a r e, propusă de Cihac şi adoptată de Dicţionarul Academiei, nu e de loc convingătoare, căci e întemeiată pe presupunerea că înţelesul primitiv al verbului romînesc trebue să fi fost acela de „a face drept, a îndrepta", de unde „a ridica" — „a face să se vadă mai bine" — „a înfăţişa mai bine" — „a înfăţişa prin cuvinte" — „a expune" etc. Evoluţiunea semantică e neclară şi nu tocmai firească.

Că trebue pornit dela un prototip cu *-rre-*, care să explice formele vechi *arretu* (Psalt. Hurmuzaki, CXVII, 18), *arreta* (*ibid.*, XLI., 3; LVIII, 12), *arretatu* (*ibid.*, CXLIII, 3)

[1] Xavier de Fourvières, *Dictionnaire provençal-français*, Avignon 1902, 58.

[2] G. Azaïs, *Dict. des idiomes romans du midi de la France*, Montpellier, 1877, I, 155.

etc., nu încape nici o îndoială. Dar acest *-rre-* nu trebue căutat în *arrectare, ci aiurea.

Lat. reiterare, deşi rar întrebuinţat de scriitori, făcea parte din graiul viu al poporului şi s'a păstrat în port. *redrar, arredrar* [1], friul. *redrá, radrá, ledrá* şi trient. *ledrar*. Verbul lat. trebue să fi avut aceleaşi înţelesuri ca şi simplul iterare, pe care dicţionarele îl înregistrează cu sensurile de: „recommencer, renouveler, reprendre; — biner la vigne; — redire, répéter, réitérer; — rapporter (des paroles); — raconter; chanter; célébrer". Formele romanice de mai sus au păstrat numai înţelesul de „a săpa viţa a doua oară; a prăşi", sens pe care-l are şi vspan. *hedrar* şi arbed. *adrá* <iterare. Limba romînă a păstrat însă pe ad-reiterare >*arretrare (comp. şi port. *arredrar*) cu o parte din celelalte înţelesuri ale verbului latin, şi anume acelea de „a expune, a istorisi, a explica", înţelesuri pentru care Dicţionarul Academiei citează numeroase exemple [2]. Înţelesul de astăzi „montrer, indiquer" al cuvîntului romînesc este resultatul unei evoluţiuni semantice firesti a înţelesului primitiv al verbului lat., adică acela de „a face ceva din nou, a spune iar, a repeta etc.". *A arăta* „indiquer" însemnează de fapt „a repeta ca să se ştie bine, a da toate precisiunile" şi acelaşi înţeles pare să-l fi avut întru cîtva si verbul latin, judecînd după glosa lui Placidus: „iterant, dicunt, indicant" [3].

Cît priveşte fonetismul, trebue să observăm că disimilarea celui de al doilea *-r-* din *arretrare > *arretra > *arreta* s'a produs întîi în formele accentuate pe *-e-*: *arrétro > *arretru > arretu*, întocmai ca în in-de-retro > *inderetru > îndărăt*.

Rom. *a feri*

Causa pentru care nu s'a dat pînă acum etimologia neîn-

[1] Neînregistrat de Meyer-Lübke în *Etymol. Wörterbuch*, 7188, unde se citează numai formele friulană şi trientină.

[2] I, 224, 4°.

[3] *Corp. gl. lat.*, V. 23,79.

doioasă a acestui verb [1] este faptul că s'a pornit totdeauna dela înţelesul de „a apăra, a păzi (cu sfinţenie)", care nu este însă cel originar, ci un derivat ulterior. Înţelesul primitiv trebue să fi fost acela de „a da la o parte, a da în lături", sens pe care-l întîlnim deseori şi astăzi la scriitorii noştri. Astfel, Eminescu, în *Glossa* :

> De te-ating, *să feri* în lături,
> De hulesc, să taci din gură . . .

Lungianu [2]: „*feri* în lături, că te-amestec cu ţărîna!"
Alecsandri [3]: „Ian *feriţi* într'o parte, că eu îi sînt popa!"
Acelaşi sens, şi numai pe acesta, îl are megl. *firirĭ* şi aceeaşi formă scurtată de imperativ: *firę-ţi şi nu ţi cacă catu*.

Înţelesul identic îl avea verbul lat. auferre. Lui aufer manum „dă-ţi la o parte, retrage-ţi mîna", întrebuinţat de Plaut, îi corespunde întocmai pasajul din Cantemir [4]: „guziul, măcar că din fire orb şi slut era, . . . *feriia* mîna de sărutat", adică „îşi trăgea înapoi mîna, să nu i-o sărute".

Înţelesul reflexivului auferre se „a se trage de o parte, a se da în lături" s'a păstrat aproape nemodificat în verbul rom. *a se feri*.

Cît priveşte forma, trebue observat că auferre a devenit în lat. vulg. *auferire, întocmai ca *sufferire <sufferre.

Prin reducerea atonului *au-* la *a-*, cuvîntul a devenit *aferire, păstrat în arom. *afirire*, al cărui *a* iniţial nu s'ar putea considera ca în alte cuvinte *(alăsare, aroş* etc.*)*, căci nu întîlnim niciodată un *a* protetic la cuvintele ce încep cu *f*. Mai tîrziu, ca în alte cîteva verbe, *a* iniţial a

[1] Etimologia din lat. *ferire „a ţinea o sărbătoare" (pretins de part. festus), propusă de Puşcariu (*Dacoromania*, IV, 1319), nu ţine samă de înţelesul primitiv al verbului.

[2] *Clacă şi robot*, 179.

[3] *Teatru* (ed. Socec, 1875), I, 462.

[4] *Istoria ieroglifică*, 106.

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

căzut în dacoromînă. De observat că imperativul *feri!* (cu *i* final analogic) represintă aproape intact imperativul lat. (a u)f e r.

Rom. *a refeca*

Din pricina unei glose greşite sau redate greşit, dintr'un manuscris din veacul al XVII-lea [1], s'a dat drept origine a acestui cuvînt un prototip latin *r e f r ĭ c a r e „a freca din nou", care nu-i corespunde de loc ca înţeles. Căci ce legătură semantică poate exista între sensul de „a îndoi marginea unei stofe, unei haine, spre a-i face o cusătură, a tivi de jur împrejur" — pe care-l are atît cuvîntul dacoromîn, cît şi arom. *aruficare* — şi acela de „a freca din nou"? Glosa redă greşit pe *refec* „tivitură" prin *răfrec*, cu un *-r-* epentetic pe care nu-l întîlnim nici în forma romînă, nici în cea aromînă. Formele corespunzătoare din limbile romanice din Apus, port. *refegar* „faire un rempli, plisser une robe", *réfego* „rempli, pli fait à une robe etc., pour la raccourcir ou pour la rétrécir"; sic. *(ar)rifikari* „orlare", *réfiku* „orlo", nap. *afreká* „orlare", *áfreko* „orlo", tarent. *áfriko* „l'estremità de' pannilini indentro ripiegata e cucita, orlo", care au toate aceleaşi sensuri ca şi rom. *refeca*, *refec* „îndoitură, tivitură", ne conduc de-a-dreptul la un prototip lat. *o r ĭ f ĭ c a r e < o r a, vulg. *o r u m „margine, chenar, tivitură", amîndouă aceste forme păstrate într'o mare parte a domeniului romanic din Apus [2].

In ce priveşte fonetismul, trebue să observăm că dispariţiunea lui *o-* iniţial din forma rom. *refeca* nu e ceva anormal. Schimbarea accentului în *reféc*, arom. *aruféc*, în loc de **réfec* (păstrat însă la locul lui în celelalte forme romanice) se datoreşte probabil influenţei altor verbe, ca *frec*, *petrec*, *întrec* etc.

[1] Рѣчь *răfrecul*; рѣчищи, *răfrecătură* (Hasdeu, *Cuvinte den bătrîni*, I, 298).

[2] Meyer-Lübke, *Etymol. Wörterbuch*, 6080.

Trecerea lui *-e-* la *-u-* în forma aromînă, *aruficare*, se explică prin influenţa labialei următoare, ca în *dumica* etc.

Formele napolitană şi tarentină au nevoie de o mică lămurire, căci presenţa grupului *-fr-* ar face să se presupună un prototip -f r ĭ c a r e. Derivarea acestora din *o r ĭ f ĭ c a r e nu presintă însă nici o dificultate. Cuvîntul lat. a devenit pe rînd **orfecare*, **arfeká* (cu trecerea lui *o* iniţial la *a*, ca în numeroase alte casuri), de unde, prin metatesă, *afreká*.

Singura obiecţiune ce s'ar putea aduce acestei etimologii ar fi că alte derivate din cuvinte latine în -ĭ f ĭ c a r e nu se mai găsesc în limbile romanice [1], dar faptul că toate formele de mai sus ne conduc spre un *o r ĭ f ĭ c a r e, care le corespunde perfect şi ca fonetism şi ca înţeles, ne face să trecem peste această consideraţiune, şi să admitem acest „unicum" ca existent odinioară în graiul poporului roman.

Rom. *a reteza*

Nu încape nici o îndoială că etimologia propusă de Puşcariu, *r e c a e d i a r e < c a e d o [2], e cu totul imposibilă din punctul de vedere fonetic. Forma *rătunza*, pe care am auzit-o în com. Negrileşti (lîngă Dej, jud. Solnoc-Dobîca), ne duce pe adevărata cale cu privire la originea acestui cuvînt. Lat. *r e t u n d i a r e < *r e t u n d u s (= clas. r o t u n d u s), păstrat în vfr. *reognier*, fr. *rogner*, prov. *redonhar*, este şi prototipul verbului romînesc. Devenit întîi **retĩza* (cu trecerea lui *-u n* + cons. în posiţie atonă la *în* [3]), forma aceasta s'a modificat în *retez*, după analogia altor

[1] Cf. Meyer-Lübke, *Grammaire des langues romanes*, II, 659.

[2] *Etymol. Wörterbuch*, 1457; cf. *Dacoromania*, I, 325-326. Giuglea (*ibid.* II, 821), întemeindu-se pe faptul că acest verb mai însemnează şi „a tăia fagurii", presupune un prototip *r e c i d i a r e < c e d o, influenţat în fonetism de lat. r e t e s, întrebuinţat şi cu înţel-sul de „fagure", sens păstrat şi în sard. log. *reja* < *r e c l a < *r e t u l a, derivat din r e t e s.

[3] Comp. *rîndunea*, *adînca*, *fîntînă*, *simcea* < *s u m m ĭ c e l l a, arom. *limbric* etc.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

verbe terminate în *-za*, ca *boteza, necheza, cuteza, undeza* etc. Se înţelege dela sine că formele **retunz* < **retundio* şi celelalte cu accentul pe *-u-* au fost refăcute după forma de infinitiv.

În ce priveşte evoluţiunea semantică, a observat şi Giuglea [1] că *a reteza capul* însemnează de fapt „a-l face să se rostogolească", *a reteza un băţ* vrea să zică „a-l rotunji la un capăt" etc. Putem adăuga la acestea că prin *a reteza trunchiul (unui copac)* nu se înţelege alta decît „a-l tăia în toată rotunjimea lui", acţiune exprimată în lat. prin circinare care s'a păstrat în sard. *cincinai* cu înţelesul de „a reteza fagurii".

Rom. *Sinziene*

Numele acestei sărbători, care cade la 24 iunie, ziua naşterei Sf. Ioan Botezătorul, apare şi sub formele *Simziene, Sînzienii* etc. Nu-mi amintesc să se fi dat pînă acum o etimologie acceptabilă pentru acest cuvînt [2]. Era firesc ca numele acestei sărbători, care joacă un rol aşa de însemnat în credinţele tuturor popoarelor din Europa, fiind aşezată de părinţii Bisericei în preajma solstiţiului de vară, spre a înlocui sărbătoarea păgînă din acea epocă, să se fi păstrat în forma lui primitivă, sanctus [3] dies Johannis, întocmai cum s'a păstrat numele unei alte sărbători, *Sînjorz* < Sanctus Georgius, menită să înlocuească sărbătoarea păgînă a Paliliilor. Sanctus dies Johannis a devenit, fără nici o dificultate fonetică, **sîm(pt)-dzi-ĭuane* > *sînziane* (Lex. Bud.) > *sînziene*.

Rom. *străghiată*

Astfel se numeşte caşul abia închegat şi nestors încă de zăr. Cuvîntul e cunoscut în toate părţile locuite de Romîni

[1] *Dacoromînia*, II, 821.

[2] Puşcariu (*Dacoromania*, I, 438) pare a-i atribui o origine semi-savantă, dar nu indică prototipul.

[3] Sau sancta (căci se ştie că dies era şi masculin şi feminin în lat.).

şi mai apare sub formele *străghiată* (Bănat), *străzată* (în părţile Bistriţei [1]), *streghiat* (la Moţi), *streghiaţă* [2], *stereghiaţă* (Mehedinţi), arom. *străgl'ată*, megl. *strigl'ată*. Apare şi la Sîrbi, sub forma *strigl'ata* „Quarkkäse" [3], ca împrumut dela Aromîni. E un termen moştenit probabil dela păstorii romani, la care (lac) strangulatum „lait serré, comprimé", adică „lapte *prins*", trebue să fi însemnat aceeaşi noţiune [4].

In ce priveşte fonetismul, e de observat că dispariţiunea nasalei în silabă atonă e absolut normală [5]. Forma regulată, **străgl'at* > *străghiat* a devenit *străghiaţă* printr'o etimologie populară, sub influenţa lui *ghiaţă*. Forma *străghiată* e resultată din încrucişarea formelor *străghiat* + *străghiaţă*.

Rom. *sulfină*, dial. *sulcină*

Planta aceasta, cunoscută încă sub numirile de molotru galben, iarbă de piatră etc., şi designată de botanişti sub numirea de „melilotus officinalis", se caracterisează prin florile ei galbene, plăcut mirositoare. Intr'o veche nomenclatură latină-italiană o găsim numită *solfanel'a* [6].

Termenul acesta ne duce de-a-dreptul la lat. sulfur „pucioasă", a cărei coloare galbenă ca lămîia a servit ca termen de comparaţie pentru designarea plantei. Cît priveşte forma, trebue presupus un prototip *sulfinus, -a „de pucioasă, ca pucioasa", care stă şi la basa it. *solfino, zolfino*,

[1] Frîncu şi Candrea, *Romînii din Munţii-apuseni*, 106.

[2] Poenaru, *Vocabulaire français-roumain*, II, 83.

[3] G. Popović, *Serbisch-deutsches Wörterbuch*, 398.

[4] Giuglea (*Dacoromania*, III, 616) admite ca prototip al lui *străghiată* lat. stragulata „acoperit cu o pătură, cu o pieliţă" < stragula „învelitoare", socotind că coagularea este urmarea firească a pieliţei care se formează pe lapte. Nu e însă nevoie de a presupune această evoluţiune semantică îndoielnică, cînd (lac) strangulatum explică pe *străghiată* fără cea mai mică dificultate fonetică sau semantică.

[5] *Cf.* I. A. Candrea, *Psaltirea Scheiană*, I, CLVIII urm.

[6] E. Rolland, *Flore populaire de la France*, IV, 131.

acesta din urmă şi ca nume, pe lîngă acela de *erba solfina*, al unei alte plante, siminocul, ale cărui flori sînt şi ele galbene ca lămîia [1]. Derivatul *sulfinus presupune o formă *sulfus (>it. *solfo, zolfo*, tarent. *zurfo)*, care trebue să fi existat în graiul poporului alături de sulfur, întocmai după cum *fulgus (> friul. *folg*; arom. *sfulgu*, piem. *sforgo*, vgen. *exforgo)* trebue să fi circulat alături de fulgur.

ALB. *koššz*

Acest cuvînt, înregistrat de dicţionarul Societăţei Baškim cu înţelesul de „specie di vermi che si formano nell'inverno alla schiena dei bovini“ [2], nu e decît lat. cossus „ver de bois, espèce d'artison“ + suf. dim. *-zz*. Schimbarea de gen — *košzz* fiind feminin — se datoreşte probabil unor influenţe analogice.

Se ştie că cossus stă şi la basa cuvîntului romînesc *coş* „bubuliţă“, sing. refăcut din plur. *coşi*.

L.-A. CANDREA

ROM. *desfăta*

O explicare a lui putînd fi luată în samă nu s'a dat pînă acum. In dicţionarul său, Tiktin se mulţumeşte să observe că după înfăţişare poate fi considerat ca un element latin, dar lasă cu un semn de întrebare etimologia lui. Cuvîntul latin spre care ne duce *desfăta* în ce priveşte partea a doua, pentru că se vede bine că e un compus cu dis-, cred că nu poate fi decît lat. effeto atestat la Cassiodor

[1] Sulfina mai e numită în tosc. *soffiolo*, bol. *erba sulfanena*, piac. *solfar*, Reggio (Emilia) *sulfrun* (cf. O. Penzig, *Flora popolare italiana*, 295-296), care toate stau în legătură cu sulfur. O altă plantă, vetricea tanacetum vulgare), ale cărei flori sînt galbene-aurii, e numită la Val di Chiana *solfina* (*ibid.* 483). Tot astfel, drăgaica (galium verum), caracteristică prin florile ei galbene, e numită în tosc. *zolfina*, la Pisa *erba zolfina* (*ibid.* 208).

[2] *Fialuar i rii i Shcypës*, 203-204; cf. şi Hristoforidis, *Lexicon*, 164.

cu înţelesul de „a slăbi, a obosi“, ca derivat din effetus „stors de puteri, slăbit, obosit“. Semnificaţia de „a alunga oboseala, a da puteri nouă, înviorare“ pe care a trebuit să o aibă *diseffeto a putut uşor evolua spre aceea proprie lui *desfăta*. In vechea romînească cuvîntul însemna şi „a da înfăţişare frumoasă, a împodobi“ (v. Tiktin), iar expresiunea *loc desfătat* înseamnă „loc întins şi plăcut la vedere“; accepţiunile acestea se explică bine din înţelesul obişnuit al lui *desfăta*, şi ca paralelisme semantice putem aminti lat. *placere*, din tema *plăq-* „întins, neted“ [1]; it. *spassare* „a desfăta“ <*expassare „a întinde“, vit. *spanto* „minunat, măreţ“ (part. lui *spandere* „a întinde“).

ROM. *noian*

Dacă derivarea lui din albaneză, cum o admitea Hasdeu, a rămas puţin convingătoare [2], altă explicaţie nu i s'a dat, şi nici nu se putea cît timp se lua în consideraţie fonetismul lui astfel, deosebit de cel originar. Forma lui primitivă a fost, într'adevăr, *loian*, şi se mai păstrează astfel în Vîlcea; într'un glosar de acolo, publicat în revista *Ion Creangă*, IV, 306, e dat în felul acesta, cu explicaţia: „vin mult, apă multă: *s'a făcut anul acesta loian de vin*“ [3]. Etimologia lui *loian* apare atunci clară: e un derivat din tema slavă *loj-* însemnînd „a curge“ şi asupra căreia v. dicţionarul lui Berneker, I, 729 (în rusește *zaloj* are înţelesul de „loc inundat“). La origine *loian* a trebuit să însemne „ce curge din belşug“ şi aspectul lui fonetic a fost schimbat prin asimilarea *l—n* > *n—n*.

[1] A. Walde, *Vergl. Wb der indogerm. Spr.*, II, 90.

[2] Cf. *Hist. l. roum.*, I, 356; Tiktin, *Dict. rom.-germ.*, s. v.; între cîtva posibilă o credo S. Puşcariu, *Dacoromania*, III, 387.

[3] E înregistrat acum şi în *Culegere de folklor din jud. Vîlcea şi împrejurimi*, 176, publ. de G. Cioşanu, G. Fira şi C. Popescu (vol. XXXV al col. *Din viaţa pop. rom.* tipărită de Academie).

UN CUVÎNT LATIN PĂSTRAT ÎN LIMBA COPIILOR

Din revista *Ion Creangă*, V, 27, aflăm că prin Oltenia „cînd e mama cu copilul la vre-o petrecere îi dă şi micului să bea şi-i zice mama:

Bui, mamă, bui,

iar tată-său răspunde:

Bui, tată, bui,
Să-i punem conciu' cui".

Cu sensul de „băutură", *bui* e dat, după o comunicare, şi în *Dicţionarul Academiei*. Cuvîntul pare să fie destul de răspîndit, pentru că se aude şi prin Rîmnicul-sărat, cum îmi comunică I. I. Stoian: „expresia *bui, maică, bui* se întrebuinţează spre a îndemna copiii să bea apă, doctorii sau împărtăşania"; de asemenea, prin judeţul Prahova, cum îmi face cunoscut Ion Negoescu, student la litere: „la Paşti copiii merg la biserică să le dea popa *bui* (împărtăşania), iar cînd copiii nu vor să ia o doctorie sînt îndemnaţi cu vorbele: *„bui, mamă, bui"*. Avem a face de sigur cu o rămăşiţă din limba copiilor la Romani, pentru că forma *bua* ne e cunoscută dela Varro (după Nonius, LXXXI, 1) şi din *Corp. gloss.*, V, 638 (comp. *vinibua*, la Luciliu), ca fiind întrebuinţată de copii cu înţelesul de băutură, şi în legătură cu ea e de amintit pasajul dela Festus (ed. Th. de Ponor, 77): *infantibus an velint bibere dicentes*, bu *syllaba contenti sumus*. Putem deci admite că alături de *bua* a existat în latină forma **buium*, care ar explica pe *bui*. Ca filiaţiune, tema *bu-* nu este clară, dar se poate totuşi să reproducă o veche temă indoeuropeană [1].

Cuvîntul romînesc nu este isolat în romanică; îi corespund în parte, cu reduplicarea temei *bu-*: mil. com. *bobó*, gen. *bubú* „băutură" (it. *bombo*, cu *m* infixat, trebue pus tot aici), ven. bergam. mil. gen. emil. *bob(b)a* „supă", abruzz. nap. *bobbe* „fiertură, băutură (în general neplăcută"; în nap. şi „dispreg. di medicina"; it. *boba* apare alături de *bobbia*); Meyer-Lübke, în dicţionarul său etimologic, 1181, pune aceste

[1] Cf. Fr. Muller Jun, *Altital. Wb.*, 337.

forme sub *bob* ca „Lallwort", contestînd legătura lor cu b u a, cum o admisese Diez şi Caix [1], dar raporturile lor cu cuvîntul latin mi se par evidente.

ROM. *undă* ŞI VFR. *onde*

In *Glosar de cuvinte dialectale*, 80 (s. *stîmpări*), 87, A. Viciu relevează întrebuinţarea specială pe care o are *undă*, prin Ţara Oltului şi pe la Blaj, în expresiunile: *trage clopotul în trei unde* (= de trei ori); *în unda asta* (= în momentul acesta) *să te duci*. Ceva analog găsim în vechea franceză, unde *onde, ondée* apar cu înţelesul de „dată, oară". Tobler [2], care s'a ocupat de accepţiunea aceasta a formelor vechi franceze, citează exemple ca: *encontre lui n'alast une onde; la char et les os li trenche a une ondée*. E clar că avem a face cu o lărgire de înţeles din cel originar de a „fierbe, a da în clocot într'o undă". In latină găsim expresiuni — amintite de Tobler — ca *duabus aut tribus undis fervere* (Palladiu), dar coincidenţa între romînă şi vechea franceză ne îndreptăţeşte poate să admitem că în latina vulgară *unda* ajunsese să fie întrebuinţat nu numai în legătură cu *fervere, bullire*, ci şi pentru a exprima o noţiune de timp referindu-se la alte acţiuni şi apropiindu-se de ideea de „dată, oară".

CU PRIVIRE LA *Sinziene*

In notiţele etimologice de mai sus (p. 428) Candrea îl explică din s a n c t u s d i e s J o h a n n i s, dar derivarea aceasta deşteaptă oarecari îndoieli. De ce d i e s ar fi fost adăugat pe lîngă J o h a n n i s cînd el lipseşte din celelalte două nume de sărbători ale noastre care derivă din latină: *Sînjorz* (< S a n c t u s G e o r g i u s), *Sîm(n)icoară* (< S a n c t u s N i c o l a u s)? Admiţînd genitivul J o h a n n i s, nu ar

[1] P. Monti, *Vocab. dei dial. di Como*, 23, se gîndise şi el la b u a ca să explice pe com. *bobó*.

[2] *Vermischte Beiträge*, ed. a 2-a, I, 188-189.

fi trebuit oare ca terminaţiunea cuvîntului să fie *-i*, şi nu *-e* (deci *Sînzieni*, nu *Sînziene*)? Pe urmă, chiar alăturarea celor trei cuvinte, cum o presupune Candrea, nu e tocmai în acord cu felul cum în latină s'ar fi dat numele unei sărbători: sanctus trebuia mai curînd să fie pus pe lîngă Johannis (deci dies S. Johannis), dacă într'adevăr cele trei cuvinte ar fi fost asociate pentru a numi sărbătoarea Sf. Ioan.

Cred deci că *Sînziene* este de fapt numai Sanctus Johannes — aşa l-am explicat totdeauna la cursurile mele şi aceasta e etimologia pe care i-o dă şi Tiktin în dicţionarul său. E adevărat că forma romînească corespunzătoare ar fi trebuit să fie *Sînzane* (prin fasele, din partea a doua: **jannes*, după căderea lui *h* şi reducerea hiatului *oa* la *a*, şi pe urmă **zanne*, ca *zac* < jacio). Terminaţiunea a putut însă să fie schimbată sub influenţa pluralelor feminine presentînd vocalismul *e...e* (sau mai curînd vechiul *ea...e*) şi forma resultată astfel a ajuns să fie pronunţată în unele regiuni cu *-ie-*, *Sînziene* (cum se aude *ziestre* alături de *zestre*). Rostirea aceasta a făcut pe urmă să se creadă că a doua silabă ar cuprinde cuvîntul *zi* şi pe unde se zicea *zuă* în loc de *ziuă* s'a introdus acest fonetism şi în *Sînziene*, de unde *Sînzu(i)ene*. Astfel mi se pare că se pot explica cele două părţi ale cuvîntului şi variaţiunile de fonetism ale celei de a doua.

Ov. Densusianu

Încheierea unei discuţii

In răspunsul din această revistă (III, 241) la darea de samă pe care N. Drăganu a făcut-o asupra lucrării mele *Graiul şi folklorul Maramureşului*, în afară de rectificarea unor observaţiuni, am căutat să relevez şi spiritul de recensie mai mult cicălitor, întru cît cele 28 de pagini se pierd în multe mărunţişuri.

Vădit turburat, Drăganu, care a ţinut — pare-se — ca recensia sa să apară în *Dacoromania* în locul celei date de neuitatul V. Bogrea, şi care a fost trecută la *Făt-frumos*, unde

a apărut în 1927 (II, 22-25 şi 55-59), răspunde grabnic în *Junimea literară*, XVI (1927), 164-174.

E oţioasă polemica. Totuşi, în casul de faţă ea se impune pentru anumite consideraţiuni, dintre care voi releva numai unele şi cît mai succinct posibil.

N. Drăganu afirmă că apărarea mea „e o încercare de a produce o diversiune prin apucături nepermise în ştiinţă" (p. 164), că răspunsul meu e „lamentabil" (p. 166), că m'am dovedit „adversar neloial, nu respect adevărul, sînt presumptios, agresiv şi necuviincios" (p. 174) etc.

Nu-i voi face plăcerea de a răspunde unor astfel de afirmări gratuite, izvorîte din constatarea faptului că nu s'a gîndit să transforme măruntele-i observaţiuni din recensie în sboruri mai amplu cuprinzătoare. Nu voi răspunde nici lipsei de urbanitate a răspunsului său, nici motivărilor relevate şi cu atît mai puţin unor vulgarităţi, cum ar fi aceea dela pag. 169.

Drăganu afirmă: „în recensia mea am căutat să atenuez efectul înşirării greşelilor în interesul D-lui P., lăudînd mai mult decît trebuia părţile bune ale lucrării d-sale" (p. 164), iar la pag. 169 se căeşte că, într'un moment, a făcut greşala de a fi recomandat „studenţilor şi cercetătorilor tineri" lucrarea mea. Inainte de toate, Drăganu nu e tocmai în adevăr cînd afirmă că „a lăudat părţile bune ale lucrării". S'a mărginit la vagi aprecieri. Pe urmă, mă întreb: cînd a fost mai drept: atunci cînd „a lăudat mai mult decît trebuia" sau acum cînd se căeşte de ce a făcut, calificîndu-mi lucrarea ca „un studiu cu mari pretenţii" (p. 173), „pripită" (p. 174) şi afirmînd că „nu mi-am dat sama că nu pot face un asemenea studiu" (p. 165)? Cînd a fost şi mai „loial" faţă de „iubiţii săi cetitori": atunci cînd mărturiseşte că a recensat „cinstit" (p. 164) — după cum ar putea dovedi cu „colegi martori" — sau acum cînd îşi îngădue şi „sfătoasa cuviinţă" de a reproşa indirect Academiei că nu s'a realisat aproape nimic publicîndu-mi lucrarea mea (p. 173)?

Drăganu mai afirmă că „neutilisarea publicaţiilor an-

terioare (Ţiplea, Bud, Bîrlea)" constitue o „principală greşală de metodă" (p. 164) şi că tot atît de grav e şi faptul că „m'am apucat să studiez graiul unei regiuni pe care nu-l cunoşteam de mai înainte" (p. 165). Răspunsul meu e limpede: 1. ca folklor, eu nu-mi puteam permite să procedez la fel ca şi Bud în ceea ce priveşte culegerea personală autentică, nici să dau la lumină strînsură de elemente folklorice; cît priveşte graiul, e vădit că pentru ceilalţi doi autori, dar mai ales pentru Bîrlea, problemele de pură dialectologie nu au presentat acelaşi interes şi aceeaşi importanţă pe care le-am avut eu în vedere la culegerea textelor. 2. Dacă eu, Romîn dar ne-Maramureşean, m'am făcut vinovat de o „principală greşală de metodă" prin faptul că mi-am permis „să studiez graiul unei regiuni necunoscut", atunci, în consecvenţa şi lauda unei „metode" mai bune, Drăganu ar trebui să spună ce crede de Weigand care a făcut dialectologie romînă generală, de I. Popovici, S. Puşcariu, Leca Morariu etc. care au studiat istro-romîna, de Per. Papahagi, Capidan şi Candrea care au cercetat graiul şi folklorul megleno-romîn.

Drăganu accentuează „tăria spuselor sale" reeditînd aceleaşi observaţiuni. V. Bogrea, în ciuda scînteierilor şi vastelor sale cunoştinţi variate, iată ce spune despre neexplicatul meu *tîri-sară*: „şi *atîri-sară* îmblîn pă ğios» despre şarpe pare a fi *tîrîse-re* (?)" (*Făt-frumos*, II, 56). Deci, şi lui Bogrea i-a putut scăpa adevărata interpretare. Întrebăm pe recensent: ce fel de epitete ar adăuga la asemenea greşeli făcute şi de un Bogrea?

Numai o totală lipsă de bună credinţă îşi poate permite punerea la îndoială a redării fonetice a cuvintelor. La înregistrarea textelor eu nu am procedat stenografic; ca atare, persoanele dela care am culeş materialul trebuia să vorbească rar, ca să le pot urmări ca fond şi formă. Din această causă, şi întru cît se găsiau şi în faţa unui „om strein" care venia să le controleze chiar graiul, din cînd în cînd aduceau şi pronunţări variate pentru acelaşi cuvînt — ceea ce, psihologiceşte, e explicabil. Drept ilustrare a atitudinei sale

Drăganu reproduce la pag. 170 textul al DXXI-lea din lucrarea mea, în care, cu o conştiincioasă şi riguroasă exactitate, am transcris *b'ine*, *bine* şi *ğini*. Atunci cînd eu transcriam acest text, persoana Ioana Hot'ca mai avea în faţa ei şi pe D-na preoteasă Rădnic din acelaşi sat — o intelectuală originară din Cărmăzana Oaşului, a cărei presenţă era încă un motiv ca obişnuitul *(b)ğine* să fie pronunţat şi „domneşte", nu numai „morăşăneşte". In faţa unor asemenea casuri, am socotit că e interesant să redau exact variantele de pronunţare, ca o dovadă de auto-control şi de influenţă „domnească" în graiul popular. Ceva mai mult: sus-amintitul text l-am culeş în 1920; materialul întreg l-am transcris pentru tipar în 1924, iar corecturile finale le-am făcut ceva mai tîrziu. Puteam, deci, să uniformisez asemenea variante de foneme clar percepute şi întocmai transcrise, aşa că n'ar mai fi fost nevoie ca la pag. LXXV din *Introducerea* lucrărei mele să menţionez — parcă anume pentru o „pricepere de bună credinţă şi obiectivă" ca a lui Drăganu — următoarele: „în acelaşi text şi chiar la intervale foarte scurte adesea aceeaşi formă apare ca dublet..."

In directă legătură cu natura acestei observaţiuni, cîteva cuvinte şi pentru *după*, alături de *d'epă* şi *d'ipă*. Fata Mărie Cupşinar dela care am culeş textul al CCCCVI-lea în care apare *după* a slujit la învăţătorul A. Miclea din Şieu, iar atunci cînd culegeam textul era de faţă şi A. Miclea. Cred că nu e nevoie să adaug mai mult ca explicaţie.

Drăganu continuă să creadă „că *orgare* trebue despărţit în *orga* + *re*" (p. 169); nu admite rectificarea că *orgare* trebue redat *orgar* + *e*, ca şi *altar-e* (cf. pag. LXXIV din *Introducerea* lucrărei mele, § 87, 2). Rectificarea *orgar-e* pe care am relevat-o în primul meu răspuns nu-i a mea, ci ea aparţine chiar poporului maramureşean. Să ne lămurim. După apariţia recensiei sale, pe care Drăganu mi-a trimis-o în extras, am ţinut să controlez încă odată şi chiar la faţa locului anumite observaţiuni, printre care şi cea cu *orgare* precum şi cea următoare, în legătură cu negaţiunea *nu*. In vacanţa

de Paşti 1927 m'am şi dus în Maramureş, cutreerînd cîteva sate de pe valea Marei: pretutindeni mi s'a răspuns aproape stereotipic astfel: „noi nu dzîcem şohan *orga*, fără *orgar* o *dubă'ar*". Să fie oare atît de greu de înţeles pentru Drăganu explicarea lui *-r* din *orgar* prin analogie cu forme ca *dubălar* etc.?

Să trecem însă la „bucucaşul" *nu* din versul *c'apoi noi nu ne-am si luat* 15[32] din lucrarea mea. Drăganu găseşte încă un prilej să-şi reediteze cu multă satisfacţie „tăria" afirmaţiunilor sale, susţin'nd pe larg că versul trebue redat astfel: „c'apoi noi ne-am si luat". Deşi eram sigur de redarea exactă a întregului context, mai ales că şi pe mine m'a frapat acest *nu* la culegerea doinei în care apare, totuşi am crezut că e bine să-l mai controlez. Şi, pentru a nu transforma pe *errare humanum est* în *perseverare — diabolicum*, m'am dus în Maramureş. Şi l-am controlat în mai multe sate de pe Mara: acest *nu* n'a lipsit nicăeri din versul respectiv. La observaţia mea în sensul celei lui Drăganu, mi se răspundea: „în zădar, că aşa-i horja", dîndu-mi-se explicaţia în sensul următor: «părinţii nu i-au lăsat să se iubească pentru că tinerii ar fi făcut numai dragoste, fără să se ia pe urmă în căsătorie; şi alţi tineri s'au iubit şi părinţii i-au certat pentru că nu s'au căsătorit; aşa dar, şi ei au vrut numai „să se iubească", fără nici un gînd de „a se lua"». Abstracţie făcînd de rectificarea participiului *luat* prin *luat* — ca să salveze ritmul —, întrebăm pe recensentul nostru: sesisat-a măcar acum rolul negaţiunei *nu* din versul reprodus precum şi semnificaţia lui *c'apoi*...? Dacă nu, l-aşi ruga să cutreere Maramureşul, mai ales că distanţa dela Cluj la Sighet, sau cea dela Năsăud, unde a avut prilej să cunoască pe Maramureşeni în fiecare joi (p. 165), pînă la Săcel e cu mult mai redusă decît cea dela Bucureşti. Iar dacă va mai răspunde: „n'am nevoie, nici n'o s'o fac de hatîrul D-lui P.; îmi ajunge mărturia a trei colecţionari localnici harnici şi conştiincioşi" (p. 170), evident că orice discuţie ar fi de prisos, întru cît controlarea realităţei şi respectarea adevărului ar

fi inutile sau inexistente pentru Drăganu. Totuşi, eu îi mai relevez şi următoarele precisări: verificarea am făcut-o nu numai între ţărance, ci m'am adresat şi intelectualilor cunoscători ai folklorului lor: D-na Valeria Borca din Sat-Şugătag (originară din Sat-Slatina), ca şi Parascheva Petreuş (23 ani) din Breb — ca să dau numai două nume — pot confirma oricînd tot ce am relevat aci.

Faţă de asemenea procedee şi de o atare înţelegere a problemelor, e inutil, credem, a mai continua cu discuţia, după cum e de prisos să mai recurg la semnele citărei atunci cînd Drăganu afirmă la pag. 172 că, referitor la *Săcelul, Săliştea* etc., „zeţarul a omis semnul întrebărei": un control de bună credinţă îl va determina „să respecte adevărul", recunoscîndu-şi greşala de cronologie toponimică.

Primul meu răspuns l-am încheiat astfel: „altarul ştiinţei, deşi cultivat asiduu şi cu probitate, poate deveni adesea un focar de... învrăjbiri între flaminii săi. Noi n'am dori să fie casul". Drăganu a interpretat această dorinţă ca „o ameninţare deghisată (ameninţare trimisă indirect şi printr'o scrisoare adresată unui elev al meu)" (p. 174). Ciudată interpretare, după cum şi mai ciudată e folosirea corespondenţei mele particulare cu o a treia persoană. Şi fiind că Drăganu a forţat „priceperea" şi a depăşit „cuviinţa", cred că ar fi fost şi mai potrivit să reproducă în fac-simil „ameninţarea" din scrisoarea mea adresată unui elev al său: cetitorul s'ar fi edificat deplin că „loialul, respectuosul pentru adevăr, nepresumptiosul, neagresivul şi cuviinciosul" recensent nu e şi „insinuant".

... Şi totuşi, încheiai şi acest ultim răspuns cu aceeaşi dorinţă, în care Drăganu a văzut o... ameninţare.

Tache PAPAHAGI

PENTRU PROBITATEA ŞTIINŢIFICĂ

Cînd în filologia noastră s'a ajuns la un nivel al cercetărilor care-i face cinste, de ce totuşi mai vedem întîrzieri cînd este vorba de anumite atitudini, de raporturile între cei

care o cultivă? Imi pun această întrebare făcînd unele constatări asupra probităţei ştiinţifice, care nici în filologie nu a ajuns să fie recunoscută ca o obligaţie peste care nu se poate trece cu gesturi uşoare. Şi spre precisări sînt dus de cîteva rînduri pe care le-am găsit în *Dacoromania*, IV, 925, unde Th. Capidan, vorbind de cartea lui Höeg despre Sărăcăceani, se referă la nomadismul Aromînilor, spunînd că nu trebue confundat cu nomadismul *cuceritor*. Am regăsit trecută în articolul lui Capidan — fără nici o menţiune — părerea pe care i-am comunicat-o chiar d-sale asupra unor distincţiuni ce trebue făcute cu privire la nomadismul păstoresc; într'o scrisoare în care îi mulţumiam pentru trimiterea studiului său despre *Rominii nomazi*, de care mă ocup mai departe, am ţinut să dau explicaţii la interpretarea pe care mi-o atribuia cu privire la transhumanţă şi arătam că mişcările păstoreşti de acest fel le consider de fapt ca semi-nomadism, iar asupra nomadismului spuneam că el este *cuceritor* — cum l au practicat neamurile iranice sau cele turanice — şi *paşnic*, cum apare la Aromîni. Ce aparţine cuiva şi într'o scrisoare, nu numai într'o carte, cred că nu poate trece prin metamorfose de apropriere.

Cam la fel procedează S. Pop cînd, tipărind anul trecut *Buts et méthodes des enquêtes dialectales*, scrie la p. 169: „D'après ce savant [S. Puşcariu]... les questions... ne doivent pas être posées de façon à nommer le mot qu'on veut obtenir; qu'on emploie, de préférence, un questionnaire illustré, opinion soutenue également par M. I. A. Candrea". Părerea pe care S. Pop i-o atribue lui Puşcariu ar fi fost exprimată la I-iul Congres al filologilor romîni şi se trimite la volumul cu darea de samă despre el; acolo însă cetim, la p. 15-16: „D. Candrea... ca procedare aminteşte că materialul nu trebue adunat prin întrebări care sugerează răspunsuri vagi sau inutile, ci cu ajutorul unor chestionare ilustrate". Deci nu Puşcariu, ci Candrea a susţinut la congresul filologilor să fie întrebuinţate ilustraţii în anchetele dialectale; aşa a procedat d-sa de mulţi ani în cercetările din Bănat şi

s'a întîmplat ca la aceeaşi metodă să se gîndească mai în urmă şi Bartoli. De ce iarăşi presentări altfel de cum trebuiau?

Nu este o întîmplare că aceste restabiliri vin ocupîndu-ne de ce publică filologi dela Cluj. Chiar *Muzeul limbei romîne* de acolo îşi datoreşte numele tot unei treceri nemărturisite; la înfiinţarea lui s'a gîndit în 1905 Iosif Popovici (v. broşura sa, *Ortoepia şi fonetica*, Cluj, 1922, 65) şi pe urmă ideea şi-a însuşit-o Puşcariu, aşa că la apariţia *Dacoromaniei*, ca organ al acelui *Muzeu*, s'ar fi cuvenit să se amintească dela cine a pornit iniţiativa creării lui.

Sînt încă, se vede, recalcitranţe de a înţelege ce nu se potriveşte cu ştiinţa şi că este o linie a ei care nu se poate pierde în cotituri.

O. D.

DĂRI DE SAMĂ

KR. SANDFELD, Balkanfilologien: en oversigt over dens resultater og problemer; Copenhaga, Bianco Lunos bogtrykkeri; 1926; 118 pag.

La studiile temeinice pe care i le datorim asupra raporturilor dintre limbile balcanice Kr. Sandfeld a căutat să dea o întregire cum o aşteptam, şi studiul său din urmă ne aduce o sinteză luminoasă a cercetărilor sale şi ale altora, lăsînd să se înţeleagă cîte probleme rămîn încă de urmărit în acest domeniu al filologiei. Termenul de „balkanfilologien" i se pare justificat cît timp este vorba de cercetări asupra unor limbi — română, albaneză, greacă, sîrbă, bulgară şi turcă — presentînd multe aspecte comune, chiar dacă nu au aceeaşi origine. La concordanţele lingvistice vin să se adauge altele, acelea pe care le constatăm în desvoltarea culturală a Românilor, Albanesilor etc., în folklorul lor ş. a. Grupînd toate aceste concordanţe, am putea chiar fixa într'un termen general studiile referitoare la ele — acela de *balcanologie*, lăsînd firesce românismului ceea ce îi este carpatic şi neînsuşindu-ne părerea pe care, greşit, exagerat, a susţinut-o Weigand în *Balkan-Archiv* asupra caracterului limbei şi culturei noastre.

Ocupîndu-se de diferitele straturi de influenţe pe care le constatăm dela o limbă balcanică la altele, Sandfeld studiază în primul rînd pe cea greacă, relevînd importanţa ei ca reflex al înrîurirei puternice pe care a avut-o cultura greacă asupra ţărilor din Răsărit. Cronologia împrumuturilor greceşti e presentată cu consideraţiuni judicioase şi se fac aprecierile cuvenite asupra încercărilor lui Philippide şi mai ales ale lui C. Diculescu de a descoperi şiruri de împrumuturi vechi greceşti în limba română. Sînt urmărite de Sandfeld (28 urm.) şi mai multe transpuneri semantice în vocabularul nostru sub influenţă grecească, nu însă toate convingătoare. Nu insist asupra lui *lucru*, pentru că şi etimologiceşte îl consider altfel decît d-sa, nu ca lat. l u c r u m, ci ca un postverbal din *lucra* şi acesta derivînd din l u c u b r a r e [1]. Pentru *cuvînt* însă cred că nu este nevoie să admitem influenţa lui βρῆμα, deoarece procesul semantic analog îl întîlnim în mai multe limbi, şi nu balcanice, aşa că s'a putut produce şi în română, paralel cu albaneza, cum am arătat în alt loc al revistei (II, 17-18). Tot aşa *a scrie* cu înţelesul de „a zugrăvi" poate fi independent de γράφω, pentru că ne duce chiar spre latină (v. ce spuneam tot aici, II, 13) [2].

Cu privire la influenţa albaneză, Sandfeld aminteşte pe lîngă particularităţile recunoscute ca datorite acestei influenţe şi altele cîteva care i se par de ţinut în samă pentru că arată un »semantism al cărui punct de plecare l-am găsi în albaneză. Despre *albină*, ca derivat din a l v u s, d-sa spune la p. 54 că ar arăta influenţa alb. *blets* care înseamnă şi „stup" şi „albină", dar trecerea dela un înţeles la celălalt s'a putut întîmpla în româneşte independent de albaneză [3]. Tot acolo e dat *curat* ca asemănîndu-se cu alb. *drit*, dar asemănarea rămîne la o parte cît timp nu se mai poate crede în derivarea formei româneşti din c o l a t u s — ea nu poate fi decît part. lui c u r a r e. Pentru *copt* nu e nevoie să mergem la alb. *pjekur*, cîtă vreme semnificaţia lui, vorbindu-se despre poame, e ateştată chiar în latină. *Ochi* cu sensul de „laţ" poate fi iarăşi isolat de alb. *si*, cînd analogii pentru dublul înţeles le găsim şi în alte limbi (sp. *ojo*; ceh. *oko*; basc. *begi*).

După ce studiază şi alte influenţe de vocabular (cea slavă, turcă etc.) Sandfeld consacră un capitol întreg (al III-lea) concordanţelor de altă natură decît cea lexicală. Observaţiile consemnate în acest capitol arată şi ele adînci cunoştinţe despre limbile balcanice şi spirit ager de comparaţie. Cu privire la limba română sînt înşirate influenţele neogrecei şi albanesei asupra aromînei, şi un paragraf special e consacrat asemănărilor fonetice, morfologice şi sintactice dintre romîna generală sau o parte a ei şi albaneză (pentru fonetică sînt relevate trecerea lui *a* aton la *ă*, în alb. *ë*; schimbarea lui *en* în *in*, ca în albaneză; rotacismul; *ct, cs* deveniţi *pt, ps*, în alb. *ft, fs*, etc.). Insistînd asupra numeralelor ordinale, Sandfeld admite că *întîi* este o formaţiune după alb. *parë*, dar pentru celelalte, *al doilea, al treilea* etc., arată că ele nu pot fi alăturate la alb. *i dùti, i treti*, pentru că de fapt

[1] Cf. *Grai şi suflet*, I, 339.

[2] De adăugat şi observaţiile lui V. Bogrea, *Dacoromania*, IV, 899 urm., deşi dînsul explica în acelaşi fel ca Sandfeld semantismul acesta al lui *scrie*.

[3] Cf. *Grai şi suflet*, I, 338.

nu-şi corespund şi elementele din care sînt compuse nu au fost lămurite (derivarea în formele romîneşti a lui -le din l i b e t, propusă de Puşcariu, i se pare neadmisibilă). Sînt relevate şi unele expresii identice în romînă şi albanesă, ca *e cu cale*, alb. *ištə me udʰə; îmi vine rău*, alb. *i erˈi kekˈ; ce te-a aflat?* alb. *tə ti gjeti?* Căutînd să explice asemănările dintre romînă şi albanesă, Sandfeld observă (83) că nu trebue să ne mulţumim cu ipotesa eftină („med den billige hypothese") a unui substrat comun. Expresia mi se pare prea categorică, deoarece teoria substratelor poate fi şi alt ceva decît o „ipotesă eftină". In chestiunea identităţei de particularităţi a romînei şi albanesei cred că nu ne putem îndepărta dela părerea că dacă unele din ele provin din contacte între aceste două limbi, altele trebue considerate ca plecînd dela substratul comun lor, iliric sau iliro-tracic, după părerea lui Jokl. Am contestat şi eu proveniența autohtonă a multor elemente ale limbei romîne, mai ales după ce Hasdeu pusese prea multă imaginaţie să găsească asemenea elemente, dar influenţa într'o oarecare măsură a limbei autohtonilor asupra latinei vulgare nu văd cum ar putea fi negată — problema grea este: identificarea elementelor vechi alogene din limba noastră, ca şi din altele. In privinţa aceasta rămîn la convingeri pe care le-am exprimat de vre-o două ori în revistă: „cred... că progresele lingvisticei vor duce la explicarea unor particularităţi tocmai prin acţiunea substratelor" (III, 278); şi: „In principiu trebue să admitem că amestecuri mai vechi ori mai noui cu elemente streine au lăsat în intonaţie, în ritmul musical al unei limbi sau al vre-unui dialect al ei, ceva caracteristic" (I, 19). De altfel, în lingvistica generală se remarcă un reviriment în favoarea influenţei substratelor. Cîtva timp, acum vre-o zece, douăzeci de ani, se punea la îndoială posibilitatea unor influenţe de substrate, pe cînd azi ele încep să fie recunoscute.

Locul unde Romînii au putut locui împreună cu Albanesii şi să fie influenţaţi de ei crede Sandfeld că trebue să fie vechea Dardanie, prin ţinuturile la răsărit de Muntenegru, părere pe care au exprimat-o şi Tomaschek şi Weigand. Cît despre faptul că elementele albanese din limba noastră presintă particularităţi ce ne îndreaptă spre toscă, el s'ar putea explica, după Sandfeld, prin aceea că Toscii au locuit altădată la est sau la nord-est de Gheghi, nu la sud, unde-i găsim astăzi, aşa că au putut veni în contact mai direct cu Romînii.

Cercetînd influenţa slavă asupra limbei noastre în afară de lexic, Sandfeld atribue ei rostirea *ie* în loc de *e* iniţial din elementele latine ori streine *(iel, ieftin)*, prefacerea lui *sc* urmat de *e, i* în *şt*. Printre particularităţile morfologice de explicat tot astfel

relevează: formarea vocativului feminin cu *-o* (chiar voc. masc. în *-e* i se pare că poate fi de origine slavă, nu moştenire din latină; cît despre voc. pl. în *-lor*, că nu ar fi fost explicat, v. totuşi *Hist. l. roum.*, II, 145): formarea numeralelor dela 11 în sus cu *spre* (corespunzător lui *na* din bulgară); forma de imper. *stăi* (bulg. *stoj*); întrebuinţarea ca reflexive a verbelor *a se naşte, a se ruga* etc. Ca slavisme pot fi privite şi unele expresiuni: *cînd colo, n'am încotro, a fi slab de înger.*

Ultimul capitol e reservat analisei unor fenomene caracteristice, ca postpunerea articolului, reducerea întrebuinţării infinitivului, formarea viitorului cu *voi*, etc. Asupra celui dintîi Sandfeld e de părere că în romînă poate fi datorit înrîurirei albanese, favorisată poate de împrejurarea că în latina vulgară *ille* apărea şi în urma substantivelor. Postpunerea articolului în bulgară crede că ar fi explicabilă prin influenţa limbei romîne. Pentru înlocuirea infinitivului cu construcţii conjunctivale Sandfeld admite, şi cred cu dreptate, că fenomenul a pornit din limba greacă, propagîndu-se prin influenţa mare pe care ea a avut-o asupra limbilor balcanice: o dovadă ar fi că această particularitate apare cu atît mai accentuată cu cît ne coborîm spre sud, spre centrul de radiaţiuni greceşti. Mai puţin convingătoare este explicarea în acelaşi fel, ca avînd punctul de plecare în greceşte, a viitorului cu *voi*. Observaţii interesante aduce Sandfeld ocupîndu-se şi de alte concordanţe balcanice (identitatea genitivului cu dativul, exprimarea posesiunei prin dat. pron. pers.; adăugarea pron. pers. la un complement) şi la sfîrşit relevează cîteva coincidenţe în fraseologie pentru care e înclinat să presupună că ar fi transmiteri din greacă, recunoscînd totuşi că în multe casuri comparaţiile de acest fel nu ne pot duce la concluzii sigure.

Cartea pe care ne-a dat-o învăţatul danes cu cuprinderi largi ale unui domeniu ce aşteaptă mereu adînciri ar putea fi şi o sugestiune pentru ceea ce lipseşte învăţămîntului nostru universitar. Nu avem pînă acum catedre pentru studiul comparativ al limbilor balcanice — la care ar trebui să se alăture şi folklorul şi etnografia. Necesitatea înfiinţărei lor am susţinut-o în mai multe rînduri şi ar fi timpul să fie recunoscută cînd şi de departe, indirect, ne vine un îndemn pentru cercetări bogate în perspective.

O. D.

S. PUŞCARIU, *Studii istroromîne, în colaborare cu M. Bartoli, A. Belulovici şi A. Byhan: II. Introducere — Gramatică — Caracterisarea dialectului istroromîn;* Bucureşti, Cultura naţională; 1926;

cu 26 ilustrații și două hărți; XV-370 pag. (*Studii și documente*, XI, publ. de Academia română).

După cercetări răzlețite prin diferite publicații și teorii controversate asupra felului cum trebue privit în legătură cu restul domeniului nostru lingvistic, dialectul istrian aștepta o coordonare a cunoștințelor pe care le avem despre el, și dela acest gînd a plecat lucrarea lui S. Pușcariu. Ea va fi de mult ajutor pentru studiile de dialectologie, nu numai pentru că fixează unele puncte, dar și pentru că aduce sugestiuni de investigații nouă.

Toate particularitățile istroromînei sînt presentate pe basa materialului adunat pînă acum și a cîtorva informații inedite. Sistematisîndu-l prin critică, Pușcariu ne dă astfel o bună călăuză pentru cunoașterea istroromînei. Uneori însă critica sa are umbre de nedreptățire, așa cînd se oprește la lucrările lui Iosif Popovici, cu toate că ele, după acelea ale lui Weigand, ne-au dat textele istroromîne cele mai conștiincios transcrise. Cînd tot Pușcariu a publicat în prima parte a *Studiilor istroromîne* însemnările lui Belulovici, care nu ne inspiră destulă încredere, vin ca o surprindere reservele pe care le face asupra exactității textelor culese de Iosif Popovici.

Pentru originea Istroromînilor Pușcariu încearcă să dea o explicație nouă, contestînd că ar fi Dacoromîni emigrați la sud, cum de altfel a susținut mai în urmă și P. Skok[1]. Părerea spre care ar trebui să ne îndreptăm e că ei ar representa pe acei Romîni „apuseni" care au trăit în evul mediu pe țărmul drept al Dunărei în contact cu Sîrbii. Să vedem întru cît teoria aceasta răspunde constatărilor lingvistice.

Dacă Istroromînii s'ar fi găsit în curs de mai multe veacuri pe teritoriul admis de Pușcariu, ne-am aștepta să întîlnim în graiul lor elemente slave datorite contactului lor cu Sîrbii pe acest teritoriu. Asemenea elemente nu sînt însă dovedite, nu le-a descoperit nici Pușcariu — de altfel nici nu a insistat asupra acestui punct, deși se impunea pentru a confirma cu un argument hotărîtor teoria sa. Ce apare slav în istromînă se explică ori prin influența pe care a avut-o slava veche asupra romînei primitive, ori prin contactul cu Croații în timpurile mai nouă.

Tot așa de categorică e mărturia împrumuturilor albanese. Ocupîndu-se de ele, Pușcariu observă (225): „ne-am aștepta să găsim... cuvinte de origine albanesă necunoscute la noi". Acest „ne-am aștepta" trădează netemeinicia tesei sale, pentru că într'adevăr și dela Albanesi ar fi trebuit să primească Istroromînii elemente caracteristice dacă ar fi conviețuit cu ei mult timp prin ținuturile unde-i așează Pușcariu. Dacă istromîna s'ar fi format în regiunile unde se știe că au trăit altădată și Albanesii, ea ar trebui chiar să se înfățișeze ca dialectul nostru cel mai împregnat de albanisme. De fapt, cum s'a observat totdeauna — și însuși Pușcariu se oprește la această constatare — istromîna nu cunoaște decît elemente albanese care se regăsesc în dacoromînă, și chiar mai puține.

[1] *Arhiv za arbanasku starinu*, II (1925), 333 urm.

Ca urmași ai Romînilor apuseni, Istroromînii ar trebui să arate în graiul lor și unele particularități amintind pe cele aromîne, pentru că singur Pușcariu admite că Aromînii „veniau în atingere cu Romînii apuseni în Serbia veche" (44; cf. 312). Ne putem oare închipui că strămoșii Istroromînilor trăind lîngă Aromîni nu ar fi fost influențați de aceștia în unele privințe? Pușcariu nu găsește nici o urmă de aromînisme în istromînă și le înlătură chiar pe acelea pe care eu le-am admis, din alt punct de vedere. Încă o nedumenire pe care o lasă teoria sa.

Cum am relevat și cînd m'am ocupat de studiul lui Th. Capidon despre Meglenoromîni, se operează azi în filologia noastră cu foarte vagi ipotese, cu treceri dintr'un loc într'altul a unei fantomatice populațiuni romînești dela sudul Dunărei. Dacă a existat element romînesc acolo, el nu e acela pe care-l caută Pușcariu și Capidan. El se reducea la cete de păstori care rătăciau din loc în loc — migrațiunile păstorești nu trebue să uităm că nu implică totdeauna o populațiune numeroasă și urmele lor pot fi numai un indiciu al expansiunei celor care au participat la ele, nu și o dovadă că ei ar fi fost foarte numeroși. Dacă dela acei Romîni care au trăit pe teritoriul Iugoslaviei de azi au rămas relativ multe urme în toponimie și cuvinte în vocabularul serbocroat, aceasta nu poate fi o probă că ei erau extrem de numeroși[1]. Aceasta explică de ce i-a copleșit elementul slav, de ce au fost chiar înghițiți de el, cum s'a întîmplat și cu cei din Carpații nordici, elemente și ei răzlețe ale romînismului ce dela o vreme nu au mai putut resista slavisării.

La teoria sa, drept completare, era de așteptat ca Pușcariu să adauge o cît de aproximativă indicație a împrejurărilor în care Istroromînii ar fi părăsit ținuturile dunărene pentru ca să se îndrepte spre Adriatică. Epoca a estei strămutări pare

[1] Chiar Pușcariu, deși în contrazicere cu ce susține în alte părți ale lucrărei, pare să admită la pag. 11, amintind părerea lui Jireček, că acești Romîni constituiau o populațiune redusă.

fixată de Pușcariu între sec. al x-lea și al xiv-lea, pentru că la pag. 366 amintește lipsa de elemente ungurești în istroromînă, dovedind că ea se isolase de dacoromînă cînd aceasta a început să primească influențe ungurești, iar la pag. 11 (cf. 31) atribue invaziei turcești înaintarea spre vest a ultimilor Romîni care aveau să constitue grupul istroromîn. Termenul din urmă, *ad quem*, dă numai o parțială explicație a acestei dislocări de element romînesc, lăsîndu-ne nelămurită causa inițială care a provocat mișcarea Romînilor apuseni spre Istria. De ce pînă prin secolul al x-lea ei și-ar fi putut păstra locuințele străvechi și pentru ce mai pe urmă, cu mult înainte de năvălirea Turcilor, ar fi început să-și caute alte adăposturi? Nu reiese din nimic motivul care ar fi determinat atunci strămutarea spre Apus a elementului romînesc dela dreapta Dunărei din care și ar fi luat naștere Istroromînii.

Asupra graiului Romînilor apuseni Pușcariu spune că o caracteristică a lui era rotacismul — deci așa s'ar explica fenomenul analog din istroromînă. Dovadă despre aceasta ar fi fonetismul mai multor cuvinte romînești care au trecut în serbocroată, cum și al unor forme toponimice și onomastice care nu se pot explica prin slavă. Ele sînt înșirate la pag. 277 urm. și asupra cîtorva din ele sînt de făcut observațiuni care ne îndepărtează dela ce susține Pușcariu. Localitatea *Maržini* citată la p. 290 ca reproducînd pe al nostru *margine* e considerată ca o abatere numai aparentă dela rotacism, deoarece păstrarea lui *n* ar fi datorită influenței disimilatoare a lui *r* precedent (p 312). Interpretarea aceasta derivă din părerea pe care Pușcariu o desvoltă în altă parte (111; cf. 26) pentru a explica mai multe casuri în istroromînă de *n* nerotacisat; admite anume acolo că nu numai influența disimilatoare a unui *r* învecinat, dar și cea asimilatoare a lui *m (n)* ar fi împiedecat trecerea lui *n* la *r*; aceasta s'ar fi întîmplat în *amndi, cărbun, sdrčinę, semină, strin* (și alte cîteva forme, pe care însă singur Pușcariu le consideră ca dubioase). Nu putem însă împărtăși părerea aceasta; *amndi*, ca și dacorom. *aminat*, nu derivă de sigur din *mine; cărbun*, cum am arătat altădată *(Grai și suflet*, II, 391), e influențat de ven. *karbon* (de altfel apare și *cărbur*, pe care prea ușor îl înlătură Pușcariu, spunînd că ar fi o „formă sugerată"); *sdrčinę* și *semină* au fost refăcuți după it. (ven.) *sarcina, semenar;* cît despre *strin*, v. ce am spus în altă parte a revistei (II, 392). Că *m, n, r* nu puteau avea nici o acțiune asupra lui *n* dovedesc forme ca *ramarę, mărâncu, zerunc'u, farirę*, unde vedem că *n* nu a fost împiedecat de aceste consoane să treacă la *r*. *Maržini* nu poate fi deci interpretat cum

crede Pușcariu și ținînd samă de ceea ce vom releva mai departe poate fi considerat identic cu dacorom. *margine*[1]. *Kračun* (284, 312), ca nume de persoană, ar presenta în ce privește pe *n* aceeași particularitate ca forma precedentă, dar ea se înlătură pentru aceleași motive și, de altfel, originea lui latină, lăsînd să admitem că și el presenta rotacismul, e pusă mai în urmă iarăși la îndoială de G. Weigand[2]. În lista dată de Pușcariu găsim și *kočan* (284), *Paunka* (292), *sapun* (294); cel dintîi corespunde lui *coacin* <lat. coccinus și apare deci cu *n* nerotacisat, ceea ce nu se relevează de Pușcariu, de sigur pentru că venia să contrazică părerea sa despre rotacism ca fenomen caracteristic al graiului Romînilor apuseni. Tot astfel, omițîndu-i din considerațiunile asupra rotacismului dela p. 312, a procedat Pușcariu cu *Paunka* și *sapun;* dacă primul ar cuprinde în partea întîi cuvîntul nostru *păun* și acesta ar reproduce direct pe lat. pavonem, iar al doilea pe saponem — ceea ce e foarte contestabil —, ne-am fi așteptat să se spună de Pușcariu de ce nu presintă și ei rotacismul dacă au fost împrumutați de Serbocroați dela Romînii apuseni. E o inconsecvență care apare și cînd Pușcariu la p. 281 se ocupă de unele nume sîrbești de persoane și de localități cu prima silabă *Bun-* și a căror proveniență din limba noastră o contestă pentru că nu constatăm în ele rotacismul, cum ne-am aștepta dacă asemenea forme ar fi trecut la Sîrbi dela Romînii apuseni. Cum se împacă aceasta cu relevarea chiar de Pușcariu, după cum am văzut, a unor împrumuturi serbocroate din romînește nepresentînd rotacismul? Inconsecvența vine dela stăruința zadarnică de a presenta pe Romînii de pe vechiul teritoriu serbocroat ca premergătorii Istroromînilor și, ca atare, avînd dialectul rotacisat. Problema apare clară dacă se înlătură părerea sa că rotacismul distingea, printre altele, graiul Romînilor apuseni.

Cît de mult forțează Pușcariu explicațiile se vede și cînd se ocupă de ir. *fâptir* pe care eu l-am arătat ca unul din cuvintele hotărîtoare pentru originea transcarpatină a Istroromînilor (în nordul Ardealului îi corespunde *tšaptăn*). Împotriva părerei mele Pușcariu argumentează astfel (333): „dacorom. (dial.) *tšaptăn* s'a desvoltat din *k'aptăn* (*t'aptăn*) deodată cu *k'em* (< clamo) > *tšem* și *t'ei* (< *tîliu*m) > *tšei*. Deoarece însă *k'em* s'a născut din *kl'em* în vremuri relativ recente (Istroromînii rostesc pînă astăzi *cl'em*), trecerea lui *k'aptăn* în *tšaptăn* e și mai nouă și trebue despărțită

[1] *Mărzinile* din toponimia istriană ne îndreaptă atunci spre ven. *marzene*.

[2] *Balkan-Archiv*, III, 98.

cronologiceşte de cea întîmplată în *fâptir* istroromîn, al cărui *f* s'a desvoltat (ca în *fireş* <c e n a) dintr'o formă metatesată *k e p t i n e m sau asimilată *k e k t i n e m (ca în c a p t i v u s > *c a c t i v u s > franc. *chétif*).* Puşcariu pierde din vedere că schimbarea lui *k'* în *tš* nu este un fonomen care poate fi fixat între anumite limite; în regiunile unde o întîlnim s'a produs mereu, aşa că au participat la ea cuvinte de diferite categorii (vedem acolo chiar forme relativ mai nouă participînd la această transformare fonetică, cum e d. e. *chior*, de proveniență turcească, rostit *tšior*). Deci *k'aptân*, întrebuințat în epoca în care se zicea încă *cl'em*, a putut deveni *tšaptân* şi tot astfel, cu *tš* (*tšem*), a ajuns mai tîrziu, după transformarea lui *cl'* în *k'*, să fie rostit *cl'em*. Că *fâptir* ar putea fi resultat din *k e p t i n e m, metatesat din p e c t i n e m sau din *k e k t i n e m, prin asimilație, — *chétif* nu se explică nici el prin asimilație, cum se poate vedea în dicționarul etimologic al lui Gamillscheg — e o ipotesă care ne duce la fonetica de acum o sută de ani.

O altă formă pe care persist a o crede categorică pentru dacoromînismul Istroromînilor e *scând* <s c a m n u m. Puşcariu se mulțumeşte să observe că înlocuirea lui *mn* cu *nd* ar fi datorită unei „diferențieri" (p. 110, 136) — explicație vagă, improvisată. Isolat cu fonetismul acesta în istroromînă, *scând* — ca şi megl. *scand* — ne dă indicația pentru zona lui de proveniență prin faptul că r e îndreaptă spre *sca(u)n d* din părțile Bihorului (îl aminteşte şi Puşcariu la p. 338-339, dar ca o simplă înregistrare). *Sca(u)nd* se explică într'adevăr prin fonetism propriu graiului bihorean: le e refăcut după pl. *scaune*, pronunțat acolo întîi *scaun'e* şi devenit pe urmă *scaung'e, scaund'e*, ca *arind'e* < *aring'e* < *arin'e* = *arin* (de aceste forme din Bihor mă voi ocupa mai de aproape altădată).

În studiul lexicului Puşcariu insistă în mai multe locuri asupra omonimiei şi la p. 227 exprimă această părere: „Omonimia, care în unele limbi, ca cea franceză, este de sigur unul din factorii cei mai importanți care produc „îmbolnăvirea" şi „moartea" cuvintelor, nu trebue să aibă aceleaşi efecte distructive în alte limbi, căci nu toate popoarele simt în acelaşi grad ca Francesii nevoia de claritate în expresie, nu pentru toți echivocul produs de bisemantismul unui omonim este atît de supărător. Astfel vedem la Istromîni cum... *lume* însemnează „lume" şi „nume", *mâr* e „măr" şi „mînă". E o alunecare spre explicațiuni fantesiste ce spune Puşcariu despre claritatea spiritului francez contribuind la înlăturarea omonimelor; această „claritate" nu a împiedecat ca omonime destule să existe în vechea franceză şi să le vedem pe unele păstrate în franceza modernă. Şi exemplele citate din istroromînă nu se împacă cu ce admite Puşcariu în altă parte; la p. 226 susține că în istroromînă nu s'a păstrat *sapă* din causă că dedea loc la confusie cu *sâpę* „suflet" < cr. *sapa;* pentru „sapă" Istromînii au recurs la *sapun*, luat din croată, dar şi acesta dînd loc la o confusie cu omonimul său însemnînd „săpun", a urmat că pentru noțiunea din urmă a fost adoptat *savun* (< ven. *savon*). De ce omonimiile *lume, mâr* au fost tolerate şi nu acelea ale lui *sâpę, sapun?* Nu putem crede în asemenea explicații ale înlocuirilor de cuvinte, nu e de admis că se putea confunda... „sapa" cu „sufletul". Puşcariu exagerează, ca şi alții, rolul omonimiei.

Interpretări greşite întîlnim şi altele la Puşcariu, mai ales în ce priveşte fonetica unor cuvinte. La p. 318 *avea* este dat ca un cas de păstrare a lui *b* latin intervocalic, pe cînd singura explicație admisibilă pentru fonetismul acestei forme e aceea pe care am dat-o cu Candrea în *Dicț. etim.* (*v* nu reproduce pe *b* latin, ci e sunetul care s'a desvoltat mai întîi în **aui* **aut* < h a b u i, *h a b u t u m, deveniți **aui, *aut, avui avut*, şi pe urmă *v* a fost introdus şi în **aea, aem* < h a b e r e, h a b e m u s). Tot acolo, pentru a explica pe *chem, închid*, Puşcariu admite că „în grupele lat. *cl* şi *gl* sunetul *l* se moaie... şi schimbă pe *a* şi *u* următori în *e* şi *i*". Dar *e* din *chem* nu corespunde direct lui *a* din c l a m o; el e transmis dela formele accentuate pe terminațiune, pentru că numai în ele *a* ne mai găsindu-se sub accent a putut trece la *e*: **chiâma* > *chema* etc. (dovadă e fonetismul lui *chiag, ghiaţă* față de *închega, îngheța*, după care au fost refăcuți *încheg, îngheț*, pentru că formele mai vechi au trebuit să fie **închiag*, **înghiaț*). *Închid* presintă reducerea lui *iu* la *i* pentru că a suferit analogia lui **închizînd* (< **închiuzînd*): numai ca aton *iu* s'a redus la *i* (cf. *Hist. de la l. roum.*, II, 27). La p. 96 *încoace* e considerat compus din *înc-* (ce anume ar putea fi?) şi *oace*, derivat din **i l l a c c e*, cînd e clar că a resultat din *în* **acoace* (ca *încolo* < *în acolo*).

Sînt lucruri deplin lămurite în fonetica ori lexicul nostru şi ne mirăm că Puşcariu nu le recunoaşte. Se vede şi în această lucrare tendința din alte studii ale d-sale de a nu ține samă de unele evidențe şi de a complica explicațiile — o stăruință care e păcat să o întîlnim unde e mult de utilisat pentru dialectologia noastră.

O. D.

V. BRØNDAL, Mots „scythes" en nordique primitif; Copenhaga, Levin & Munksgaards forlag; 1928; 31 pag. (extr. din *Acta philologica scandinavica*).

Lăsînd la o parte convenţiuni de interpretare lexicală, V. Brøndal caută să explice aici proveniența cîtorva forme germanice, finougrice şi romanice, plecînd dela consideraţiuni de comparatism cum e convins că se impun astăzi. Expunerea sa are originalitatea de a urmări o serie complicată de raporturi lexicale după contigenţe de care nu se prea ţine samă, de a reconstrui cadrul real al unor cuvinte care au trebuit să circule într'o epocă pe care ne-o reprezentăm de obicei după impresii plutind în vag ori izolări. Amintind ce a constatat istoria artelor, transmisiuni de motive decorative din Orient pînă în nordul Europei, Brøndal vine să arate că şi din punct de vedere lingvistic au trebuit să existe influenţe, spre nordul şi centrul Europei — chiar mai departe, spre vest —, care plecau din ţinuturile septentrionale ale Mării-negre. Acolo au locuit populaţii iranice şi dela ele au putut pătrunde, prin contacte şi migraţiuni, anumite cuvinte pe care le găsim în vocabularul germanic, romanic şi finougric — în special transmisiunile acestea lingvistice în domeniul germanic au putut fi înlesnite de Goţii care au venit în atingere cu Sarmaţii şi Alanii.

Originea iranică, scitică, o revendică Brøndal în primul rînd pentru visl. *kot* „colibă", ags. *cot*, germ. *kote*, norv. dial. *kota* (cu înţelesuri analoage), etc.; fin. *kota* „casă, colibă"; vfr. *cote* „colibă". Formele germanice, obscure pînă acum, pentru că nu se puteau explica în domeniul lor, se lămuresc dacă ne îndreptăm, ca şi pentru fin. *kota*, cum se admite, spre limbile iranice care au trebuit să cunoască un **kuta*, corespunzător vind. *kuţa* „colibă". Cu privire la cuvîntul vechi francez, Brøndal admite că ar putea data din epoca invasiunilor, contestînd proveniența lui din anglo-saxonă, admisă de Meyer-Lübke; derivarea lui astfel e de sigur exclusă, dar *cote* poate să vie din alt grai germanic şi nu este poate nevoie să-l considerăm extrem de vechi.

Tot din iranică explică Brøndal seria: visl. *hross*, ags. *hors*, vgerms. *hros* „cal"; fin. *orhi*, *orih*, *oris* „armăsar"; fr. *rosse*. Ele ne-ar duce spre o formă sarmată **urźi*, putînd fi reconstruită astfel cu ajutorul oset. *(v)urs* „armăsar". Raporturile dintre aceste forme nu resultă tocmai clar din observaţiile lui Brøndal. La p. 26 d-sa spune că fr. *rosse* (ca şi it. *rozza* şi lat. med. *runcinus*) pot veni din sarm. **urźi*, dar la p. 9 stabileşte un galoroman **haruzza* sau o formă romanică „primitivă" **harussa*, presupusă de seria germanică (alături de un **hursa*) şi care ar fi reflectată de normandul *harousse*. În ce priveşte pe *h-* din **haruzza* etc., el ar reprezenta o aspiraţie ca urmă a unui vechi *w* pe punctul să dispară (comp. oset. *vurs* faţă de forma mai nouă *urs*). De fapt,

Brøndal pare să admită că formele în chestiune presupun de o parte existența unui sarm. **ruźi* alături de **urźi* şi în acelaşi timp a altor forme iranice, **hurs-* alături de **hrus-*; am avea cu alte cuvinte de a face, cum se spune la p. 10, cu împrumuturi paralele dintr'un izvor comun, aceeaşi temă iranică pătrunzînd cu diferite variante fonetice în limbile germanice şi cele finougrice, cu ramificaţii în domeniul romanic. Rămîn de sigur puncte nu bine lămurite în aceste apropieri lexicale, dar nu se poate contesta că ne găsim în faţa unor coincidenţe de vocabular care ne îndreaptă spre limbile iranice.

Iranismul altui cuvînt e arătat de Brøndal, şi anume: visl. *sūrr* „acru", ags. şi vgerms. *sūr* (germ. *sauer*); finougr. (vog.) *sor*, ung. *sör* „bere"; fr. *sur* „acru", lîngă care se grupează vsl. *syrъ* „crud, umed", ca sb. „brînză", ducîndu-ne toate spre vind. *sūra* „soma", *surā* „băutură fermentată"; la basa formelor germanice şi finougrice ar fi de admis un prototip iranic cu fonetism dublu (*sūra*, alături de *sûra*).

Rămîne îndoioasă forma din spaniolă şi portugheză *raposa* „vulpe" pe care Brøndal o pune în legătură cu isl. *refr*; fin. *repo*; oset. *rubas*, etc., corespunzînd vind. *lōpāçā-*. Cu toată asemănarea de înţeles şi în parte de fonetism, nu se explică *-p-* din *raposa*: ar trebui să avem *-b-*. Să admitem că cuvîntul a fost influenţat de verbul *rapar*? Foarte problematic.

Şi mai puţin convingătoare apare apropierea pe care o face Brøndal între vprov. *esturlenc* „luptător tînăr" şi visl. *stōrr* „mare", vgerms. *stūr*; fin. *suuri*; oset. *stur*, îndreptîndu-ne spre vind. *sthūrā-*. Înţelesul din vechea provansală s'ar explica din acela de „mare" prin prestigiul pe care l-a avut nobilimea militară în epoca în care cuvîntul *stūr* ajunsese pînă în Galia: „il peut très bien avoir surgi comme un mot en vogue au temps des invasions pour désigner les qualités (ou d'abord peut-être d'une manière plus technique la situation sociale) qu'on attribuait à la nouvelle et fière noblesse militaire dans ces temps belliqueux". Totuşi cuvîntul vechi provansal nu ajunge să fie lămurit, pentru că nu vedem bine pentru ce el ar fi fost aplicat unui „luptător tînăr". Cred că trebue să plecăm dela ideea de a „lupta cu impetuositate" şi atunci mă întreb dacă *esturlenc* nu ar fi un derivat, cu sufixul *-liggs*, din got. *stiur* „taur", zicîndu-se astfel despre cineva luptînd ca un taur (*-iu-* ar fi fost redat în provansala prin *-u-*). Ar fi poate şi o altă explicaţie: în gotică apar derivate cu *us-* din *stiurjan*: *ustiuriþs* „nestăpînit, impetuos", *ustiurei* „nestăpînire, impetuositate"; un derivat **ustiurliggs* ar fi putut fi aplicat unui luptător impetuos, tînăr (schimbarea iniţialei s'ar ex-

plica uşor admiţînd că cuvîntul a fost atras spre numeroasele forme cu *es-* şi a putut fi, în special, influenţat de *estor*, care se ştie că în vechea provansală însemna „luptă").

Din cuvintele studiate de Brőndal — în mare parte obscur apare isl. *atr;* fin. *ara*; fr. *alesne*, etc., cum recunoaşte chiar d-sa— cele trei dintîi se presintă în aşa fel încît filiaţiunea lor iranică nu poate fi contestată. Cu atît mai mult cu cît ele concordă cu realităţi istorice, cu anumite caracteristice ale vieţei populaţiunilor scitice, pe care le relevează Brőndal, aşa că ele au putut să radieze dintr'un asemenea mediu: „on sait... que les cabanes d'osier tressé jouaient un grand rôle dans la vie des Nomades des steppes...; que les chevaux et la cavalerie étaient la richesse et la force des Scythes...., qu'enfin ils se nourrissaient en grande partie de lait de jument". *Kot* „colibă", *hross* „cal" şi *sūrr* „acru" (din noţiunea de a „fermenta" care trebue să fi existat şi în termenul cu care Sciţii numiau kumysul preparat de ei) îşi găsesc astfel confirmări şi în afară de lingvistică pentru ca să admitem că au fost împrumutaţi dela Irani.

Dacă cuvinte iranice au pătruns pînă în Galia, aceasta s'ar datori, e înclinat a crede Brőndal, şi faptului că Sarmaţi şi Alani amestecaţi cu Goţii au ajuns în năvălirile lor pînă acolo; toponimia ne arată chiar că Sarmaţi s'au aşezat pe teritoriul galic, pentru că o localitate cum e *Sermiers*, lîngă Reims, derivă din *in Sarmatis*, iar *Sermaise*, în Marne, Oise şi Anjou, se explică prin *Sarmatia*. O deosebită importanţă nu mi se pare totuşi că se poate da prezenţei acestui element iranic în Galia; înrîurirea lui nu a putut fi de aşa natură încît să lase urme directe în vocabularul francez. Cele cîteva cuvinte din franceză care ne duc spre limbile iranice se explică bine ca împrumuturi indirecte, prin intermediarul graiurilor germanice. Numai cînd s'ar constata în dialectele din ţinuturile amintite de Brőndal iranisme speciale am fi îndemnaţi să admitem că Sarmaţii au avut o înrîurire directă asupra galoromanei.

Păreri la fel am exprimat şi eu în articolul *Irano-romanica* din primul volum al revistei, pe care Brőndal l-a cunoscut acum în urmă, cum aminteşte în încheierea studiului său. Conclusiile la care ajungeam acolo au întîmpinat neîncrederi; nu ştiu cum vor fi privite acelea ale lui Brőndal. Problema iranismelor, fie păstoreşti, fie de altă natură, în vocabularul multor limbi nu cred totuşi că poate fi trecută printre cele imaginare.

O. D.

A. ROSETTI, Recherches sur la phonétique du roumain au XVIe siècle; Paris, Éd. Champion; 1926; avec 34 figures et 5 cartes hors textes; XIII-166 pag.

Dacă unele aspecte ale limbei române din secolul al XVI-lea sînt bine stabilite şi explicate, asupra altora rămîn încă studii de făcut. Tesa de doctorat a lui A. Rosetti reia cercetările în acest sens şi scopul ei este să arate repartisarea geografică a unor particularităţi fonetice din secolul al XVI-lea. Aceasta nu este însă aşa uşor şi Rosetti îşi dă samă de greutăţile pe care le întîmpină filologul dacă este vorba de a fixa cît mai corespunzător realităţei extensiunea unor fenomene lingvistice în trecut. Chiar texte emanînd dintr'o regiune precisă ne lasă nedumeriţi prin inconsecvenţe ale lor şi neputînd fi atribuite felului de scriere. Se pune pe urmă întrebarea dacă cel care a scris cutare document nu era din alt ţinut decît acela indicat în text. Rămîn de asemenea controluri nouă de făcut asupra caracterului cîte unui text, dacă este traducere directă ori o copie, cum e casul *Psaltirei Hurmuzaki*, asupra căreia siguranţă deplină nu avem cum o admite Rosetti. Pentru delimitări dialectale în trecut ar trebui să avem cît mai multe texte din aceeaşi regiune, pentru ca prin confruntări ducînd la concordanţe şi eliminări să putem fi mai siguri de ce poate fi atribuit unei asemenea regiuni.

Prin aceasta nu vreau să spun că ne-ar fi interzis să studiem limba noastră din secolul al XVI-lea după consideraţiuni geografice; e un criteriu care nu poate fi exclus, însă concluziile trebue mult ponderate, şi de aceasta a ţinut samă Rosetti, căutînd să procedeze cu destulă prudenţă în interpretarea textelor.

Sînt de acord cu d-sa în unele privinţe, astfel cînd admite (p. 55) că alternanţa *o, u* în scrierea veche e un indiciu de pronunţare apropiată a acestor vocale, în sensul că *o* era nuanţat spre *u* şi invers; de asemenea, cînd consideră (71-72) prezenţa lui *o* pentru *oa* în multe cazuri ca o particularitate grafică şi nu corespunzînd rostirei adevărate. Alteori însă nu pot împărtăşi părerile sale, pentru că nu aduc înlocuiri de preferat la soluţiile date pînă acum unor probleme.

Asupra lui *e* urmat de *n* (casul lui *cene, cuvente* etc.) Rosetti admite (63-64) că pronunţarea lui era ca şi astăzi, adică *i*, şi dacă se scria altfel aceasta s'ar datori unei imitaţiuni grafice: deoarece prepoziţiile des întrebuinţate *din, prin* erau scrise şi *den, pren* sau *de în, pre în*, pentru că se simţia că erau compuse astfel, acelaşi fel de scriere a fost aplicat şi în alte cazuri, punîndu-se *cuvente* în loc de *cuvinte* etc. Se poate uşor obiecta că ne-am aştepta

atunci să găsim des scris d. e. și *len*, *senen* ori chiar *chen* pentru *lin*, *senin*, *chin*, pentru că și asemenea forme, după explicația lui Rosetti, trebuiau să fie atrase spre grafiile *den*, *pren* (dacă extrem de rar întîlnim *prend*, *deplen*, asemenea grafii se explică ușor, ca și în *credență* etc., prin influența lui *prende*, *plene*). Rosetti lasă neelămurit tocmai punctul esențial al problemei: de ce *e* apare cu deosebire cînd în silaba următoare se găsește un alt *e* (cazurile de *e...i* sînt cu totul rare)? Nu vreau să susțin că această latură a fonetismului nostru vechi e *deplin* clarificată, dar ceea ce propune Rosetti nu apare de loc mai convingător decît ce am admis pînă acum.

Cu privire la *u* final Rosetti crede că trebue rectificată părerea despre păstrarea lui, fie întreg, fie redus, în atîtea cazuri în care grafia s'ar părea că îl confirmă. Un argument pentru amuțirea timpurie a lui *-u* ar fi că în documentele streine, latine și mai ales slave, anterioare secolului al XVI-lea, care dau forme românești, acestea sînt scrise fără *-u*, și Rosetti (75) se referă în special la documentele lui Ștefan cel Mare, publicate de I. Bogdan, unde găsim d. e. *brad*, *bour*. Totuși, chiar în aceste documente Bogdan a relevat forma *cutulu* și, pe urmă, nu trebue uitat că cuvintele sînt adeseori abreviate la sfîrșit în scrierea veche. E posibil, de altă parte, ca după obiceiul slav să se fi scris -ъ,-ъ și cînd de fapt se auzia *-u*, redus sau chiar plin. Mai putem adauga că uneori documentele streine e posibil să redea pronunțarea evoluată din unele regiuni spre amuțirea lui *-u*, dar a generalisa această particularitate la toate cazurile e o exagerare. În *Hist. de la l. roum.*, II, 96, am arătat și eu că -ъ,-ъ este adeseori o simplă convenționalitate grafică, așa că părerea mea nu e în totul exact redată de Rosetti cînd spune (76): „sçavant M. Densusianu, la notation par les jers.... exprimerait l'*u* bref, tandis que la conservation de l'*u* serait indiquée par la lettre s". Aș adăuga acum că poate acest *-s* exprimă uneori nu tocmai pe *-u* întreg, ci slăbit într-o cîtva în pronunțare, dar în orice caz nu putem fi atît de categorici ca Rosetti să admitem că textele din secolul al XVI-lea nu ne dau dovada păstrării în întregime sau în parte a lui *-u*. În problema aceasta, Rosetti invoacă și mărturia foneticei experimentale, reproducînd înregistrări care arată că în rostirea unor cuvinte ca *mîncînd*, *împărat* se aud la sfîrșit vibrațiuni vocalice „de un timbru nedeterminat" și pe care nu ar trebui să le considerăm ca identice cu *u* final. După Rosetti, deci, nu ar fi nici o legătură între fonetismul vechi cu *u* final și pronunțarea care se întîlnește azi arătînd o resonanță vocalică după una sau două consoane dela sfîrșitul cuvintelor. Fonetica experimentală poate

fără îndoială să ne fie de folos și în fonetica istorică, în sensul că ne atrage atențiunea asupra unor nuanțe de pronunțare, ne dă indicații de control critic al unor particularități, dar nu ne poate fi de mult ajutor în reconstruiri. Pentru rostirea în trecut a lui *-u* nu văd ce precisări ne pot da cunoștințe de fonetică experimentală la care se raportă Rosetti, cum nu înțeleg, de altă parte, că ele ar arăta o soluție de continuitate între fonetismul cu *-u* de altădată și acela pe care îl întîlnim azi, foarte caracteristic chiar pentru unele regiuni.

La p. 68 sînt urmărite formele cu *ia...e* (ca *miare*, *iaste*, *trebuiaște*) și Rosetti conclude la pronunțarea generală *e... e* chiar în secolul al XVI-lea, pe cînd eu am considerat-o limitată la unele regiuni în acel timp. Prea categorică și această afirmație, pentru că formele cu *ie* apar pînă foarte tîrziu, în pragul secolului al XIX-lea, chiar în texte care nu ne dau de altă parte *țkge* etc., ceea ce mi se pare că vine să confirme păstrarea lui *ia...e* mult mai tîrziu decît a lui *ѣ... e*. Și cum spuneam în *Hist. de la l. roum.*, II, 64, fisiologicește e explicabilă reducerea mai de vreme a lui *ѣ... e* decît a lui *ia... e* la *e... e*.

Prezența lui *a* la gen. -dat. sing. și nom. -ac. pl. ca *parției parți* e considerată (83) ca un simplu fapt de grafie, adică s'ar fi scris astfel sub influența lui *parte*. Interpretare iarăși contestabilă, pentru că ne întrebăm de ce nu găsim scris și *fariei*, *fari* care, după părerea lui Rosetti, ar fi trebuit ușor să fie introduși prin analogie grafică cu *fară*. Scrierea constantă *fării*, *fări* alături de alternanța *parției*, *parți*—*părției*, *părți* nu poate lăsa îndoială că fonetismul e bine exprimat astfel în secolul al XVI-lea, că se pronunța prin multe locuri cu *a* în loc de *ă* (*parției* etc.), ca o urmă de fonetism în care nu intervenise inflexiunea *ă...i*.

Palatalisarea labialelor e studiată de aproape și la părerea mea, că numai *h'* pentru *f* apare în secolul XVI-lea pentru că nu se îndepărta prea mult unul de altul și *h'* putea fi exprimat prin scris, pe cînd *h'*, *g'*, *y* erau prea deosebiți de *p*, *b*, *v* pentru ca să fie notați, Rosetti obiectează: de ce totuși rotacismul nu a fost evitat în scris, cînd și el era o „innovation tout aussi aberrante" (90)? Dar rotacismul arată o diferențiere de fonetism la un singur sunet, pe cînd palatalisarea labialelor reprezintă alterarea unei întregi serii consonantice și exprimarea ei în scris putea părea prea îndrăzneață, pentru că schimba mult înfățișarea formelor ce trebuiau redate. Mi se pare că trebue să ținem samă și de cunoscuta mărturie a lui Cantemir, reprodusă de Rosetti (116), după care rostirea cu labialele alterate era ridiculisată. Motiv deci să credem că a fost evitată în scris în măsura în care exista

în vorbire[1]. Rosetti constată singur că nu găsim scris niciodată *gh* pentru *b* (*ghine* d. e.), şi aceasta nici chiar în epoca în care, după relatarea lui Cantemir, avem confirmată această pronunţare. Nu avem deci şi astfel dovada că scrierea nu urma totdeauna ceea ce exista totuşi în vorbirea curentă?

De aceasta nu ţine însă samă Rosetti, pentru că e convins că palatalisarea labialelor trebue privită cu totul altfel decît pînă acum. Susţine anume că fenomenul trebue considerat ca independent în aromînă, dacoromînă şi meglenită. Deci la epoci diferite şi fără să fi influenţat unii asupra altora Romînii dela sudul şi cei dela nordul Dunărei ar fi început să rostească *h'iu* pentru *fiu* etc. Dar ar putea fi privit atunci astfel şi rotacismul din istroromînă faţă de cel din dacoromînă, ca independent adică de acesta — aşa ceva exclude însă şi Rosetti. In reconstruiri de evoluţii fonetice, cu posibilităţile de control pe care le avem, mi se pare că nu trebue să pierdem din vedere anumite fapte, în casul nostru indiciile că palatalisarea labialelor şi-a luat naştere la sud — ce a relevat de curînd Mladenov pentru albaneză pare să confirme această părere (v. vol. II al revistei, 411); la Aromîni fenomenul apare organic, cu evoluţie bine determinată, pe cînd în meglenită şi dacoromînă are înfăţişarea unei intrusiuni fonetice, cu adaptări parţiale sau cu aplicări deviind dela caracteristica fenomenului originar. Chiar repartisarea zonei dacoromîne cu labialele păstrate şi a celei cu labialele alterate, deci „geografic lingvistic", arată cum la stratul vechi de fonetism dacoromîn a venit să se adauge spre sud şi spre răsărit, cu prelungiri pe urmă spre nord, stratul lingvistic cu labialele alterate. Este chiar surprinzător că se contestă posibilitatea de transmitere a unor particularităţi din aromînă în dacoromînă, cînd se admite totuşi că în dacoromînă s'au propagat dela sud influenţe albanese şi greceşti. Rosetti nu admite că alterarea labialelor în dacoromînă ar fi de proveniență aromînă fiind că nu crede în emigrarea la nord de Aromîni care s'ar fi amestecat cu Dacoromînii, şi-şi încheie chiar lucrarea cu observaţia că S. Puşcariu a combătut cu succes teoria

[1] Că se reacţiona uneori împotriva pronunţării cu *k'*, *g'* etc. reiese şi din refacerea falsă a unor forme care păreau că cuprind o labială alterată; în *Hist. de la l. roum.*, II. 112, am relevat *ficlene* şi *firovimi*, scrişi pentru *hiclene*, *heruvimi*. Cade prin urmare şi observaţia lui Rosetti (90) că nu exista în secolul al XVI-lea tendinţa să se ţie samă de „l'usage de la langue écrite ou du moins de la langue commune". De sigur că o asemenea tendinţă nu exista atunci în acelaşi grand ca azi, dar a o contesta cu desăvîrşire e o exagerație.

mea. De fapt Puşcariu nu a dovedit nimic împotriva amestecului, la nordul Dunărei, de Dacoromîni cu Aromîni. Intre părerile d-sale şi ale mele e o deosebire fundamentală: trecutul limbei romîne mi-l reprezint în legătură cu ondulaţiile continue de populaţie, cu treceri ale ei cînd dela nord la sud, cînd invers, şi avînd ca urmare propagări lingvistice care apar evidente şi azi; Puşcariu procedează prin isolări, îşi reprezintă mai static evoluţia limbei noastre, excluzînd posibilităţi de transmisiuni care totuşi reies din serii întregi de constatări. Tot astfel procedează Rosetti cînd crede că palatalisarea labialelor nu a avut un centru de radiere şi a putut să apară isolat în romîna sud- şi nord-dunăreană.

Asupra cronologiei aceluiaşi fenomen Rosetti e de părere că nu trebue să mergem prea departe în trecut: „l'innovation est postérieure au xe siècle.... il est permis de supposer qu'en dacoroumain la palatalisation des labiales n'est pas de beaucoup antérieure au xvie siècle et qu'elle est peut-être encore plus récente en méglèno-roumain" (134)[1]. E destul să amintim o singură obiecţiune ce se poate aduce acestei păreri: palatalisarea labialelor e anterioară schimbărei în *i* a lui *e...e*, *i* dinaintea lui *n* simplu sau urmat de o consoană, pentru că numai astfel ne putem explica de ce în aromînă — de altfel şi în dacoromînă — *mine* < m e + *ne* nu a devenit *ńine*, ca *ń fo* < m i h i; chiar Rosetti am văzut că admite pronunţarea cu *i* în loc de *e* în acest cas ca îndeplinită în secolul al XVI-lea în dacoromînă, şi cum se împacă aceasta cu afirmaţia sa că palatalisarea labialelor în acest dialect nu poate fi mult anterioară acestei epoci?[2]

[1] Ca un fapt de „o importanţă capitală" pentru data palatalisărei labialelor Rosetti invoacă (110-111) fonetismul cuvintelor presentînd *e* + *n*, care ar arăta că labialele au fost alterate după schimbarea lui *en* în *in*. Această schimbare şi-o reprezintă astfel: *e* nu s'a diftongat dinaintea lui *n*, ci a trecut de-a-dreptul la *i*, deci *bine* nu ar fi resultat din b e n e prin fasa intermediară **bíene*. Rosetti pierde din vedere că o formă ca *ţine* nu se poate explica decît din **ţíene* < t e n e t; dacă forma latină nu ar fi fost diftongată, am fi avut *tine* şi aceasta s'ar fi păstrat ca *timp* < t e m p u s ori pron. *tine* < t e + *ne*.

[2] Rosetti lasă fără răspuns altă întrebare: la p. 114, 119 susţine că evoluţia palatalisărei s'a produs prin fasele *pi̯atră*.... > *pk'atră* > *k'atră* etc., că formele cu *pk'* etc. unde apar sînt indiciu de evoluţie recentă, dar atunci de ce în meglenită, unde fenomenul s'ar fi produs mai tîrziu decît în dacoromînă, după Rosetti, nu găsim nici o urmă de fonetismul *pk'* sau *wŕi*? Persist a crede că *pk'atră*, *bg'ine*, *mhie* în dacoromînă atestă fusiunea între cele două curente de pronunţare care s'au întîlnit, cu *p* şi *k'* etc., aşa că *pk'atră* etc. nu se interpune ca o fasă naturală între *pi̯atră* şi *k'atră*.

Rectificările pe care Rosetti a căutat să le aducă la unele păreri susținute pînă acum nu ajung prin urmare să ne convingă, deși pleacă dela o foarte amănunțită analisă a faptelor. Valoarea lucrărei sale o evidențiază însă discuțiile pe care le provoacă în jurul unor probleme și stăruința de a duce mai departe puținele studii pe care le avem asupra limbei noastre din trecut.

O. D.

AL. PROCOPOVICI, Arhetipul husit al Catehismelor noastre luterane; Suceava; 1927; 16 pag. (extras din *Făt-Frumos*, II, 1927, nr 3 și 4).

Autorul resumă în această broșură resultatele la care s'a ajuns cu privire la stabilirea filiațiunei redacțiunilor românești din sec. al XVI-lea și al XVII-lea ale Catehismului, descoperite de curînd. Expunerea clară și bine informată va fi consultată cu folos. Nu pot urma, însă, pe autor, acolo unde susține că traducerea Catehismului a fost provocată de mișcarea husită. Primul argument opus de Procopovici teoriei care admite că traducerea Catehismului, dimpreună cu traducerea cărților Noului Testament, a fost efectuată la începutul veacului al XVI-lea, sub influența protestantismului, ar resida în faptul că nu se poate admite că redacțiunile cunoscute pînă astăzi au fost traduse în timp de „cel mult 25 de ani" (p. 9) și că, prin urmare, trebue să mergem pînă la sfîrșitul veacului al XV-lea ca să dăm timp traducătorului să-și efectueze lucrarea.

Față de această afirmație, sîntem în drept să-i întrebăm pe autor *de unde știe* că traducerea nu a putut fi efectuată în curs de 30 sau de 25 de ani? De fapt, e vorba de o simplă impresie, căreia nu-i putem atribui nici o forță probantă. Pentru cine a studiat *Psaltirea Hurmuzaki* în comparație cu celelalte Psaltiri e sigur că această versiune e datorită altui traducător. Și dacă admitem că Evangheliile au fost traduse în același timp[1], avem tot cuvîntul să credem că traducerea lor a fost efectuată de un al treilea traducător.

Prin urmare, fără a ne aventura în domeniul ipoteselor, găsim trei traducători; mi se pare deci foarte natural să admitem că acești cărturari, împărțindu-și munca, au săvîrșit în răstimp

[1] De doi traducători? Vezi prefața lui Erbiceanu (p. IX) la *Tetraevanghelul Diaconului Coresi*, ed. Gherasim Timuș Pitești eanu, și M. Roques. *Romanische Forsch.*, XXIII, p. 832, n. 3 și 833, n. 1.

de circa 30 de ani traducerea din slavonește a cărților Noului Testament (afară de Apocalips).

Autorului i se pare deci „mai plausibilă" (p. 9) traducerea acestor cărți sub influența husită. Înainte de a examina argumentele de natură lingvistică pe care le invoacă Procopovici, observ că teoria husită e sprijinită pe două argumente:

1. data criptogramei din *Psaltirea Scheiană* (p. 483, ed. Bianu),

2. caracterul arhaic al limbei textelor rotacisante comparată cu limba cărților lui Corsei.

Am arătat alt undeva că data criptogramei din *Psaltirea Scheiană* (dacă e vorba de o dată, ceea ce rămîne să fie probat) nu poate fi 1482, pentru că această lectură comportă interpretarea greșită a două slove[1]. Cît privește „arhaismele" care au fost re-

[1] V. cartea mea *Recherches sur la phonétique du roumain au XVIe siècle*, Paris, 1926, p. 34, n. 1. Procopovici arată că nu există probe „irefutabile" (p. 10) privitoare la răspîndirea Reformei printre Românii din nordul Ardealului în prima jumătate a veacului al XVI-lea; observația e exactă, dar autorul nu arată că aceste argumente, prin natura lor însăși, nu pot fi decisive. Insist aci asupra unor amănunte de metodă, care își au importanța. Pentru a face lumină în această chestiune controversată trebue să pornim dela examinarea fenomenelor de limbă atestate în cărțile rotacisante; aceasta cade în sarcina lingvistului. Misiunea lingvistului e strict determinată: stabilirea datei acestor texte, în basa examenului fenomenelor de limbă. Rămîne ca istoricul, care vine în urmă, să pună în cadrul lor natural evenimentele care au provocat mișcarea de traducere. Acest program de lucru, deși simplu, nu a fost urmat; din potrivă, s'a urmat calea inversă, începîndu-se cu sfîrșitul și căutîndu-se, apoi, ca să se scoată din fenomenele de limbă argumente în favoarea teoriei husite. In scurt, iată care e genesa acestei teorii:

1. ipoteză: criptograma *Psaltirei Scheiene* conține data traducerei acestui text;

2. cetirea datei, interpretîndu-se greșit două slove;

3. data 1482 admisă de istorici (tendința cunoscută de a fixa începuturile unei literaturi la o dată cît mai îndepărtată) și pasajul din *Istoria literaturei religioase* a lui N. Iorga (p. 15 urm. și 100 urm. în ed. a 2-a: *Istoria literaturei românești*, vol. I) privitor la mișcarea husită, în care se admite că husitismul a fost răspîndit printre Români (p. 18 sau 102, ed. a 2a: „Ei [Românii] se făcură deci husiți pe un cap"). De atunci (1904), nu s'a adus nici o probă directă în favoarea acestei teorii (cf. Drăganu, *Dacoromania*, III, p. 912: „De Români husiți nu se pomenește nicăeri" și *ibid.*, IV, p. 1123: „relativ la husitismul românesc nu găsim nimic"); iar argumentele lingvistice nu resistă unui examen critic.

levate în limba textelor rotacisante, am arătat de asemenea că ele se explică prin diferenţierea lingvistică în „spaţiu", nu în „timp", cu alte cuvinte, ne găsim în faţa unor dialectisme: limba din nordul Ardealului difera de limbia din sudul acestei provincii mai mult decît astăzi. Venim acum la argumentele lingvistice ale autorului. „Trebue... respinsă...", ne zice dînsul, „şi părerea, *neîntemeiată de altfel pe nici un argument*[1], că aci ar fi vorba numai, sau înainte de toate, de deosebiri regionale sau dialectale. Distanţa dintre regiunea Braşovului şi nordul Ardealului cu Maramureşul este *prea mică*, iar legăturile între aceste ţinuturi au fost prea intime, pentru ca neasămănări atît de mari să apară îndeajuns de motivate" (p. 13). Şi totuşi, faptele desmint categoric aceste afirmaţii[2]. Inexactă este şi afirmaţia următoare: „nu s'ar putea cita alt cas în care texte atît de apropiate în timp şi spaţiu şi încă copii de pe originale din aceeaşi epocă şi regiune să aibă înfăţişări atît de deosebite" (p. 13). Dar nu avem decît să comparăm între ele cîteva scrisori din arhivele Bistriţei ca să ne convingem de netemeinicia acestui argument[3].

Vedem, prin urmare, că teoria husită e clădită pe o ipotesă, basată la rîndu-i pe o lectură greşită (data criptogramei), iar din punct de vedere lingvistic pe o interpretare a fenomenelor de limbă care nu ţine samă de realitatea faptelor.

Istoricul care se va ocupa de resultatul propagandei reformate printre Romînii din Ardeal, în prima jumătate a veacului al XVI-lea, şi de însemnătatea acestei mişcări pentru începuturile literaturei noastre scrise, va găsi acum un bogat material comparativ în studiile lui Kidrič[4] şi Murko[5] asupra progreselor Reformei la Croaţi şi Sloveni. Astfel de paralelisme, cînd vin să întărească o convingere basată pe fapte bine stabilite, sînt deosebit de preţioase.

Al. Rosetti

[1] Subliniez.

[2] V. *Recherches...*, p. 81 urm., unde am examinat particularităţile dialectale ale limbei din nordul Ardealului.

[3] Compară între ele, de exemplu, nle 9, 10 şi 37 cu nle 12 şi urm. (toate din Cîmpulungul Bucovinei) din ediţia mea *Lettres roumaines* etc., sau, din localităţi diferite, dar apropiate în timp şi în spaţiu, scrisorile maramureşene din aceeaşi colecţie (nle 2, 30 şi 36) cu scrisoarea nl 1 (Moldoviţa).

[4] Fr. Kidrič, *Die protestantische Kirchenordnung der Slovenen im XVI Jahrhundert*, Heidelberg, C. Winter, 1919.

[5] M. Murko, *Die Bedeutung der Reformation und Gegenreformation für das geistige Leben der Südslaven*, în revista *Slavia*, IV (1926) şi V (1927).

Th. Capidan, Rominii nomazi; cu patruzeci de ilustraţii şi două hărţi; Cluj, Inst. de arte graf. „Ardealul"; 1928; 187 pag. (extr. din *Dacoromania*, IV).

Ocupîndu-se în special de nomadismul Aromînilor, Th. Capidan a folosit pentru lucrarea aceasta în primul rînd descrieri date de alţii şi mai puţin constatări proprii. Între nomadism şi transhumanţă d-sa face dela început distincţia aşa cum trebue admisă, dar nu ţine îndeajuns samă că transhumanţa e şi ea un fel de nomadism, ceea ce a făcut pe mulţi să o numească seminomadism, iar în ce priveşte raporturile dintre ele găsim exprimată o părere în desacord cu faptele etnografice. După observaţia pe care o face la p. 15-16, transhumanţa ar fi mai veche decît nomadismul şi, ca atare, a putut duce de multe ori la acesta; în realitate însă etnografia ne arată că transhumanţa poate fi derivată din nomadism — de altfel chiar Capidan recunoaşte aceasta cînd la p. 19 vorbeşte de trecerea dela nomadism la transhumanţă în Algeria. De fapt, astfel trebue considerată transhumanţa şi la noi, ca o fasă mai tîrzie a nomadismului.

Existenţa nomadismului şi la Dacoromîni e admisă de Capidan, cum nu poate fi contestată de nimeni dacă are visiunea exactă a stărilor dela noi în trecut, dar pentru a explica păstoritul nostru vedem, cu surprindere, că se opreşte la o părere uşor contestabilă. Pînă la venirea Slavilor, Romînii ar fi dus vieaţă sedentară, de agricultori, dar pe urmă au trebuit să se retragă în munţi — unde „ei nu mai puteau continua cu agricultura. Aci singurul mijloc de ocupaţiune era creşterea turmelor de oi... Această îndeletnicire, la început cu caracter de transhumanţă, mai tîrziu... luă forma unei vieţi nomade" (41). Dovadă despre aceasta ar fi păstrarea dela Latini a unor termeni referindu-se la agricultură, şi Capidan îi relevează cu insistenţe de prisos cît timp nu mai poate fi îndoială că dela Romani s'au transmis în vocabularul nostru cuvinte raportîndu-se la noţiuni elementare ale agriculturei. Aceasta însă nu exclude existenţa păstoritului la noi din timpurile cele mai vechi şi ca ocupaţiune principală a Romînului. Dacă strămoşii noştri ar fi fost pînă la năvălirea Slavilor numai plugari, cum ne-am putea reprezenta convieţuirea lor cu Albanesii păstori — necontestată de Capidan? Ca plugari, de altă parte, ei ar fi putut trăi alături de Slavi care aveau aceeaşi îndeletnicire şi ne putem închipui că aceasta ar fi dus la desnaţionalisarea lor, ca element latin. Chiar Capidan aminteşte într'un loc (78) că Aromînii din ţinutul Zagori, ocupîndu-se şi cu munca cîmpului, s'au desnaţionalisat în mijlocul Grecilor ducînd

vieață sedentară — la atingerile cu Slavii nu s'ar fi putut oare întîmpla tot așa? Să nu uităm, de asemenea, că terminologia noastră păstorească corespunde de atîtea ori celei latine — și în puncte mai caracteristice decît cea agricolă —, așa că din ea nu resultă de loc o rupere de continuitate între păstoritul nostru și cel latin. Numai ca păstori de mai înainte pot fi bine explicate raporturile Românilor cu Slavii, păstrarea individualității noastre în mijlocul acestora, cum și comunitatea de desvoltare a limbei multă vreme, pînă la despărțirea dialectelor. Părerea lui Capidan basculează între recunoașterea însemnătății păstoritului la noi și prejudecata că am fi fost în curs de mai multe veacuri un popor de plugari. Ea pleacă și dela o nefirească ipotesă: că din plugari am fi devenit deodată păstori.

Deoarece Capidan studiază păstoritul și din punct de vedere lingvistic, aducînd unele observații de luat în considerație, ne-am fi așteptat să urmărească reflexele pe care le-a lăsat tocmai nomadismul în anumite cuvinte. In schimb vedem insistențe cu diluări cum prea des apar în studiile publicate în *Dacoromania*.

Partea personală — afară de unele informații culese asupra Fărșeroților și altele cîteva — se reduce la prea puțin și interpretarea faptelor nu arată destulă aprofundare.

O. D.

INDICAȚII BIBLIOGRAFICE

G. Rohlfs, *La terminologia pastorale dei Greci di Bova (Calabria)*; extr. din *Revue de linguistique romane*, II (1926).— Cu treceri în domeniile cele mai variate, dela dialectele italiene la bască, G. Rohlfs și-a îndreptat de cîtva timp atențiunea spre graiurile păstorești, recunoscînd însemnătatea lor și că abia au început să fie studiate mai de aproape. Din călătoriile făcute în Calabria în 1921, 1923 și 1924 a adus un material lexical foarte interesant pe care îl publică în acest articol, întovărășit de desenuri arătînd cîteva unelte — încă primitive și semănînd cu cele dela noi — ale ciobanilor din Bova. Reușind să explice cele mai multe forme, întru cîtva obscur i se pare un termen caracteristic cînd este vorba de capre, anume *šastra (gastra)* „capra giovane di uno o due anni"; pentru că-și găsește echivalentul în forme foarte răspîndite în tot sudul Italiei (cal și sic. *dastra, tastra, nastra, rastra* etc.), putem presupune că păstorii greci din Bova l-au împrumutat din italiană, cum admite și Rohlfs. Dar etimologia lui? Salvioni se gîndise la un derivat din h a e d u s, ceea ce nu i se pare tocmai sigur lui Rohlfs. Cred că trebue să rămînem la această

etimologie. Forma primitivă pare într'adevăr *dastra* și acesta ne duce spre h a e d a + -a s t r a, cu aferesa lui *e-* (sub n-rul 98 e înregistrat un alt cuvînt cu aceeași terminațiune, *anengastra* „bestia ancora non munta", dar aici sufixul e datorit unei înlocuiri, pentru că forma mai veche e *anengista*, atestată și ea și derivînd din ἀνέγγιστος). Schimbarea consoanei inițiale, în *r, l* etc., se poate explica prin asimilație și disimilație (e posibil să fi contribuit într cîtva și asocierile cu articolul: *la dastra, una dastra*). In legătură cu *dastra* Rohlfs amintește alte forme cu înțeles analog („capra giovane"), și anume rom. *vigliastra, rigliastra*, campan. *gligliastra* etc., care i se par de tot obscure (se întreabă dacă nu ar fi de proveniență oscă ori greacă). Mi se pare însă că pot fi și ele identificate: plecînd dela *vigliastra*, sîntem duși spre *v i t u l e a + -a s t r a*, sufixul acesta, cum am văzut, apărînd și alteori în dialectele italiene la denumiri de animale; *v i t u l e a* se știe că s'a păstrat în dacoromînă (*vătuie*; v. E. Precup, *Păstoritul în Munții Rodnei*, 24) și în aromînă (*vituře*) tocmai cu înțelesul de „capră care merge pe doi ani" (forme corespunzătoare apar și în albaneză și neogreacă; cf. dicționarul lui Meyer-Lübke, 9406). Ca și *dastra, vigliastra* se vede că a suferit diferite alterări ale inițialei. *Laêini, lafini, láχano* „capra bianca e rossa" (și „mezzo bianca e mezzo nera", „nera e rossa" etc.), pentru care e pus un semn de întrebare dacă pot fi λάχανα, ceea ce e exclus de semantism, cred că nu pot fi decît λάγινος „ca iepurele" (< λαγώς), înțelegîndu-se de coloarea iepurelui (comp. la noi *lepura*, ca nume de capră, cum l-ám dat în *Graiul din Țara Hațegului*, 83).

C. Tagliavini, *Il dialetto del Comelico*; Genève, Leo S. Olschki; 1926; 200 pag. — Regiunea — în partea de sus a rîului Piave — pe care a ales-o C. Tagliavini pentru această monografie dialectală merita să fie studiată pentru multe particularități interesante pe care le presintă. Graiul vorbit acolo e o varietate ladină care spre apus se întîlnește cu dialectul din Ampezzo, iar spre răsărit cu cel din Erto, studiat, cum se știe, de Th. Gartner. Pentru lexic cu deosebire ne ofere forme caracteristice, unele neatestate pînă acum ori adăugîndu-se la seria de cuvinte „preromane" cunoscute și de aiurea (se pot vedea grupate la un loc la p. 26). Studiate de Tagliavini cu cunoștințele întinse pe care le are despre diferite limbi și cu bogate trimiteri bibliografice, cîteva cuvinte mi se par totuși că pot fi interpretate altfel. *Garlarada* „rete (metallico), siepe" e greu să fie compus din *garla* (< germ. *Garten*) și *rada* (< lat. r e t e m); pare să fie mai curînd un derivat dintr'o formă corespunzătoare lt. *gratella*, deci **gratellata*, de unde, prin

metatesă (foarte obișnuită în acest dialect, cum observă chiar Tagliavini la p. 63), *gartellata* > *gartelada*, și prin dublă asimilație (a lui *l* de *r* și a lui *e* de *a*): *gardarada*. *Gețla* „capra" nu poate fi identificat cu tirol. *hette*, ci ne duce spre tema *gail-* din germ. *Geiss*, got. *gaits* etc. *Kumarendă* (explicat astfel: „quando la sposa va portare agli amici i dolci fatti in occasione del suo matrimonio si dice che va a portar la *kumarendă*") e foarte problematic să fie derivat din commater (ven. *comare*); poate mai curînd să fie cummerenda, contopiți într'un cuvînt, ca rom. *demîncare*, isolat din expresiunea *a duce de mîncare*. *Slapă* „far la pasta (sfoglio") nu poate fi decît *exlateare < latus (*exlaqueare*, dat de altfel cu semn de întrebare de Tagliavini, nu se potrivește de loc ca înțeles).

J. Saroïhandy, *La Pastorale de Roland*; Bayonne, Impr. du „Courrier"; 1927; 139 pag. (extr. din *Bulletin de la Soc. des sciences, lettres, arts et d'études régionales de Bayonne*). — Pastoralele basce, care după nume s'ar părea că au alt cuprins, pe cînd de fapt sînt compuneri dramatice cu subiecte variate, tragice ori comice, așteptau să fie studiate și din punct de vedere lingvistic după ce G. Hérelle le-a închinat lucrarea sa monumentală pentru istoria literară. Începutul îl face J. Saroïhandy, publicînd, după cinci manuscrise, o parte din textul *Pastoralei lui Roland* (343 de versete), scrise în graiul souletin — deși pastorale s'au compus și reprezentat și în alte ținuturi basce, ele au fost un gen foarte cultivat în Soule și azi numai acolo se mai dau reprezentații populare cu asemenea piese. Fără să se poată precisa data cînd a fost compusă — după *Historia de Carlomagno* a lui Nicolas de Piamonte, apărută la 1528 și care nu era decît o traducere în spaniolă a unei cărți franceze reproducînd *Cronica lui Turpin* —, pastorala lui Roland e scrisă într'o limbă cu arhaisme interesante; relevîndu-le și studiindu-le într'un bogat comentar, Saroïhandy are prilejul să completeze în cîteva puncte dicționarul lui Azkue și să lămurească unele particularități ale dialectului souletin (v. în special observațiile dela pp. 103, 107, 110 cu privire la *eraduqui*, *suqhubel*, *eguri* și acelea dela p. 129 urm.). Ocupîndu-se de împrumuturile, numeroase, din spaniolă pe care le găsim în souletină și care s'ar părea surprinzătoare cînd Bascii din Soule sînt oricum departe de Spanioli, Saroïhandy arată (130) că ele se explică bine dacă ținem samă de realități ale vieței de altădată în regiunile pireneene: „Au moyen âge, les montagnes rapprochaient plus qu'elles ne séparaient les populations et les communications fréquentes qui existaient entre Sainte-Engrâce et Isaba,

d'une part, entre Larrau et Ochagavia, d'autre part, ont créé pour les mots de la Navarre espagnole une voie d'accès par laquelle ils ont pénétré en France avec une surprenante facilité". Multe cuvinte, se știe, au fost luate de Souletini și dela Bearnesi; pastorala lui Roland cuprinde cîteva nesemnalate pînă acum și chiar forme care se vede că au existat altădată în bearnesă, dar nu se mai aud azi.

T. Papahagi, *Images d'ethnographie roumaine (daco-roumaine et aroumaine)*; t. premier; 318 photographies, avec texte français et roumain; Bucarest, Cultura națională; 1928; 173 pag. — Cînd așa de puțin s'a făcut pentru etnografia noastră, culegerea publicată de T. Papahagi vine ca o revelație a atîtor lucruri aproape de noi, dar neluate în samă, și după extensiunea pe care o va avea — în mai multe volume — ea va da cercetătorilor o adevărată comoară de informații. Din materialul adunat în multe călătorii — și se știe ce greu se fac astăzi asemenea călătorii — acest prim volum ne dă icoane etnografice din munții Gorjului și Sibiului, Țara Oltului, nord-vestul Moldovei, sudul Bucovinei, Maramureș, Oaș, dela Pădureni și Moți, cum și din Pind și din sudul Albaniei (dela Fărșeroți). Vedem pe țăranul nostru din acele ținuturi în îmbrăcămintea lui de toate zilele sau de sărbătoare, în locuința lui și cu diferitele-i îndeletniciri (viața păstorească a fost ținută în samă cum se cuvenia); sînt înfățișate și multe unelte ale lui, unele pe cale să dispară. Cine nu știe ce e *guba* Maramureșenilor o poate găsi în ilustrația dela p. 13; tot așa *țipunea* și *tămbarea* Aromînilor, la p. 117 urm. și 166; pentru portul femeiesc cu un corn ori două coarne, în Țara Oltului și în Huniedoara, se pot vedea reproducerile dela p. 18, 28, 29; un plug primitiv e dat la p. 60, și un *volbu* pentru urzitură, la Aromîni, e reprodus la p. 153; nu lipsește nici *cîrlibana* ciobanilor aromîni (p. 172) și e de relevat și coliba („casa") Fărșeroților nomazi la p. 132. Pe lîngă partea de documentare etnografică, filologul găsește și unele informații dialectologice (așa, despre *noatîn* „negru" și pronunțarea *mer* etc. în Lăpușul-de-sus, ținutul Huniedoarei, p. 16, 35).

Deși filolog, Papahagi ne dă astfel ce de mult așteptam pentru etnografia noastră. Și se va recunoaște odată că dela filologie au pornit pentru etnografie, ca și pentru folklor, îndemnuri de cercetări temeinice.

Fr. Krüger, *Volkskundliches aus der Provence* (extr. din *Voretzsch-Festschrift*) — Ca romanist care studiază cuvintele ținînd

samă de corespondențele lor etnice — lucrarea sa despre graiul din Sanabria e un model de monografie concepută astfel —, Fr. Krüger a concentrat în acest articol un șir de observații interesante asupra vieței rustice din sudul Franței, ducîndu-le chiar mai departe, spre etnografia comparativă, așa că uneori ele își găsesc concordanțe la noi. E o idee originală aceea pe care a avut-o Krüger de a pleca dela opera lui Mistral și ceea ce se găsește la *Museon Arlaten* — al cărui istoric îl dă la început —, pentru a prezenta, cu desvoltări, motive etnografice din Provansa. Cîteva versuri din *Mirèio* îi dau ocasiunea să descrie obiecte lucrate de ciobani; în altă parte se ocupă de răboajele pe care le întrebuințau mai de mult și țăranii din sudul Franței; dintr'o notă aflăm că altădată și acolo femeile duceau ulciorul pe cap, obicei care s'a mai păstrat la Basci, la Spanioli și la noi; e amintită și o datină, *lou pastrage*, care era răspîndită odinioară, dar azi mai există numai în Les Baux: în noaptea de Crăciun ciobani se adună la biserică și închipuindu-se că un înger vestește nașterea lui Cristos, toți se îndreaptă spre altar, iar unul din ei, aducînd un miel, începe să povestească drumul spre Betleem și fiecare se închină pe urmă dinaintea icoanei lui Cristos. La sfîrșit sînt date și cîteva reproduceri din care se pot vedea locuința țăranilor din Provansa și industria lor casnică.

Revista filologică, dir. Al. Procopovici; Cernăuți; 1928; anul I, n-rele 1-2 — Cînd, pînă acum vre-o zece ani, filologii noștri dacă voiau să publice vre-un articol nu-i puteau găsi loc decît în vre-o revistă literară ori cu cuprins de tot felul, acum avem mai multe reviste speciale — semn al activității intense care se desfășură azi în această specialitate. Revista care a început să apară la Cernăuți, sub conducerea lui Al. Procopovici, ca organ al „Cercului de studii filologice" de pe lîngă Facultatea de litere de acolo, se presintă cu primul număr închinat lui S. Pușcariu și cu articole interesante ale directorului ei și ale lui Meyer-Lübke, J. Leite de Vasconcellos, P. Skok, Leo Spitzer, M. Friedwagner, C. Lacea, G. Serra ș. a. Întîmpinînd cu bucurie și această nouă publicație de filologie, ne întrebăm totuși dacă prezentarea ei nu trebuia să se deosebească de a *Dacoromaniei* — două reviste prea la fel pot deștepta reserve asupra apariției lor despărțite. Nota care să accentueze bine caracterul ei ar putea-o găsi însă ușor revista din Cernăuți publicînd material de dialectologie din Bucovina și studii asupra ei, pentru că graiul de acolo așteaptă încă cercetări sistematice. Peste munți nu se cultivă destul dialectologia, ca și folklorul — nici *Dacoromania* nu și-a impus explorarea multor regiuni ce-și chiamă cercetătorii —, așa că înmulțirea revistelor filologice ar trebui să însemne și extindere în favorul dialectologiei.

Studi rumeni, pubblicati a cura della sezione rumena dell' *Istituto per l'Europa orientale*; dir. C. Tagliavini; Roma, Anonima romana editoriale; 1927; vol. I, II. — Dela studii răzlețe tipărite de compatrioți ai săi sau de Romîni în reviste din Italia pînă la o publicație periodică italiană consacrată în întregime la cercetări asupra țărei noastre C. Tagliavini a ținut să arate că nu poate fi o încercare îndrăzneață și i se cuvine recunoștința noastră stăruinței d-sale de a realisa acest gînd. Rostul revistei e arătat în „proemio" — care cuprinde mai mult decît s'ar părea: o expunere a diferitelor probleme care au preocupat pe învățații noștri și streini sau care rămîn să fie urmărite. *Studi rumeni* va fi închinată cercetărilor asupra limbei, literaturei și artei noastre, filologiei dîndu-i-se mult loc, cu articole și dări de samă, cum se vede chiar din primul fascicol. Asupra firei limbei romîne Tagliavini ține să facă deosebirea între latinitatea ei și ceea ce o apropie de limbile balcanice, una din caracteristicele ei fiind o confluență de multe înrîuriri, care însă nu au alterat prea mult fondul ei. Articolul lui M. Bartoli, *La spiccata individualità della lingua romena*, cu desvoltări ale unor puncte tratate de d-sa altădată, e o remarcabilă contribuție la înțelegerea unor aspecte ale limbei noastre; Bartoli arată că romîna e și cea mai latină și cea mai puțin latină față de alte limbi romanice, prin faptul că în unele privințe apare foarte conservativă, iar în altele cu inovații foarte caracteristice. In *Postille rumene* Tagliavini se ocupă de problema lui *pe* dinaintea acusativului și referindu-se la un articol al lui Pușcariu din *Dacoromania* caută să aducă o nouă probă că această întrebuințare a lui *pe* s'ar datori tendinței de evitare a ambiguității: pentru a nu se confunda nom. cu ac. la pron. *el, ea, noi, voi, ei, ele* s'a adăugat *pe* la acusativ, iar mai pe urmă s'a introdus și la ac. *mine, tine, sine*, care se distingeau totuși bine de *eu* etc. Dovada, după Tagliavini, am găsi-o în statistica pentru acusativele cu *pe* ale pron. pers. pe care Pușcariu a dat-o percurgînd o sută de pagini din *Cazania a II-a* a lui Coresi: sînt relevate acolo numai cîteva casuri de *pre mine, pre tine*, pe cînd foarte multe de *pre el, pre noi* — de aici concluzia la care ajunge Tagliavini: raritatea lui *pre mine* etc. față de frecvența lui *pre el* etc. arată bine că multă vreme *mine*, ca și *tine, sine*, au fost întrebuințați fără *pe*, putînd fi ușor distinși de *eu* etc., pe cînd *pre el, pre noi* s'au impus dela un

timp, pentru a se evita confundarea ac. cu nom. la asemenea forme. Statistica lui Pușcariu nu probează însă nimic: prezența mai rară a lui *pre mine, pre tine* decît a lui *pre el* se explică prin natura textului lui Coresi, fiind mai des vorba în el de sg. și pl. pers. a 3-a sau de pl. pers. 1-îi și a 2-a a pron. pers. decît de sg. pers. 1-îi și a 2-a; numai dacă s'ar fi găsit *mine, tine, sine* fără prepoziție la acusativ de mai multe ori alături de *pre el, pre noi* etc. s'ar fi putut deduce o conclusie — dar acesta nu e cazul pentru textul lui Coresi. De altfel și părerea „ambiguității" e foarte contestabilă: de ce mult timp — cum admit Pușcariu și Tagliavini — nu ar fi părut supărătoare identitatea ac. cu nom. și numai dela o vreme s'ar fi căutat să se reacționeze împotriva confusiunei dintre cele două cazuri? Pe urmă, aromîna, care întrebuințează pe *mine, tine* și la nominativ, ne arată că tendința diferențierei e departe de a fi o necesitate, cum susțin Pușcariu și Tagliavini. Tot în *Postille* Tagliavini se ocupă de originea lui *grui* și crede că ar putea representa un *'g r u n i u m* <gr. γρυνός „trunchi", înțeles care s'ar întîlni cu al lui *grui* „arbore tînăr", dar acesta nu există (a fost luat dintr'o ghicitoare greșit interpretată); cuvîntul românesc nu poate fi de sigur isolat de *fr. groin*, înțelesurile de „bot, cioc" și „deal" fiind redate adeseori prin același cuvînt. Pentru *butuc, butură*, Tagliavini e înclinat a admite origine tracă (v. însă ce am spus despre aceste forme în revistă, I, 348). — O. D.

INDICE

ROMÎNĂ

Dacoromînă[1]

albină 443
alior 422
apleca 236
arăta 423
areu 423
arindʼe 449
băsădui 96
bătălie 88
bistoș 249
bor 282
boșorhodaiă 247
bour 282
bui 432
butuc 470
butură 470
capră 83
carne 87
căftn 282
ceti 96
cintar 273
Cîrlibaba 248
coacin 449
cocoș 83
copt 443
coș 430
cuget 96
curat 443
cuvinta 93
deminoare 466
desfăta 430
devăsi 282
dor 85
dragoste 86
dulci 97
dver 258
dzicăni 96
feri 424
ficlean 458
finar 273
firocim 458
frică 95
fringe 97
fur 83
fura 83
găină 83
galbăn, gaybăn 251
gind 96
gol 83, 95
grăi 93
gros 282
grui 470
grumura 282
hoț 83
hrăbor 259
hrăni 95
Iepura 465
implini 97
Indolie 2
indulci 97
infringe 97
instrimba 97
intîi 443
intinde 97
invia 96
inviora 96
iubi 86
amură 254
loian 431
lucru 447
luptă 88
milă 95
mutare 282
Nadolie 2
nămisti 258
nea 83
nepotrebnic 259
netrebnic 259
nevastă 95
ninge 83
noian 431
orgar 245, 437
pe (la ac.) 469
pine 87
plăti 95
plin 83
plini 97
poeroc 258
povestui 258
primă 258
privi 89
proceti 259
proidi 258
prune 236
rătunza 427
război 89
răzglog 282
răzgros 282
răzlog 282
refeca 426
reteza 427
săblăzni 259
săliște 250
scaiu)nd 449
serie 443

[1] V. și glosarele dela pag. 40, 131, 142, 342 urm.

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

scump 95
scuf 282
simcea 477
sinitar 273
Sînziene 428, 433
sită 8
sitar 8
sovilta 282
stela 293
străghiață 423
stranā 282
strecură 282
stregnea 282
subcintra 282
sulfină 429
tămînda 282
țap 83
tînde 97
trăi 96
trebui 83, 98
trup 95
tșaptăn 449
uger 254
undă 433
vătuie 465
vedea 90
vie 97
vieață 96
viteaz 89
viu 96
vorbi 93
zăpadă 83

Istroromîn

amnât 448
cărbun, cărbur 448
farine 448
ramare 448
sâpe 451
sărcine 448
scând 449
semină 448
strin 448
țâptir 449
zerunc'u 448

Meglenită[1]

firiri 425
ǧiies 96
strigl'ată 429

Aromînă[2]

afirire 425
a¡ăpsescu 86
alughescu 86
ariu 239
arufícare 426
banā 96
bănedzā 96
bruesc(u) 90
cintu 95
cuvintedzā 93
duri 272
dzicā 95
flumin 238
ǧione 89
ǧianame 89
ǧianar 89
ǧianatic 89
ǧianeață 89
ǧianescu 89
grescu 93
hambilumă 241
hambla 241
hima 240
himă 241
**ima* 241
inv'iedzā 96
isusescu 87
lipseaște 98
mu(n)trese(u) 89
nv'iuredzā 96
pascu 287
polim 89
prinde 98
scărkescu 249
sfulgu 430
sivdaie 87
spun 95
străgl'ată 429
stringl'i 249
v'ață 96
v'iedzā 98
vitul'e 465
v'iu 96
zburăscu 93

RETOROMANĂ

brūna 231
bruňul 231
folg 430
gartarada 465
gella 465
kumarendā 466
redrá 424
slapá 466
ūver 254

ITALIANĂ

adrá 424
afrekā 426
(ar)rifikari 426
(a)trina 233
bob(b)a 432
bobó 432
bombo 432
broňa 231
bruňol 231
dastra 464
erba solfanena 430
fiume 238
ǧo 'ndim 240
indim 240
karbon 448
lēčęnę 233
mammelle 254
proňa 231
prugna 231
rozza 452
sarcina 448
semenar 448
sforgo 430
soffiolo 430
solfanella 429
solfino 429
spanto 431
spassare 431
sulfrun 430
vigliastra 465
zolfar 430

SARDĂ

ieřile 238
reja 427

FRANCESĂ

alêne 454
apruno 231

[1] V. și glosarul dela pag. 176, 381 urm.
[2] V. și cuvintele dela pag. 260 urm.

cenelle 233
chétif 450
cote 452
doré 272
flum 238
groin 470
haronsse 452
onde 433
prune de cochon 232
rogner 427
rosse 452
sur 453
urlo 416

PROVANSALĂ

auriolo 423
briňolo 231
esturlenc 453
redonhar 427

CATALANĂ

andrina 232

SPANIOLĂ

bruňola 231
endrina 232
hedrar 424
ojo 443
pitorra 10
raposa 453

PORTUGHESĂ

abrunho 231
andrino 233
(ar)redrar 424
raposa 453
refegar 426

LATINĂ

acinum 233
amare 84
aprugna 232
arietare 287
**at(e)rina* 233
**at(e)rinea* 233
auferre 425
aureolus 423
baculum 237
bellum 88
bimus 288
bu 432
bua 432
**buium* 432
callis 289
campus 289
chorda 234
**chordina* 234
**chordinus* 235
coccinus 449
cohors 290
colare 443
considerare 291
conspicere 89
corpus 96
cortina 234
cossus 430
curare 443
debere 83, 98
desiderare 294
dicere 92
**diseffetare* 431
dolus 85
effetare 430
egregius 294
**exlateare* 466
**expassare* 431
exponere 92
favilla 235
fecundus 295
felix 295
fertilis 295
flumen 239
focilis 235
gallina 83
gallus 83
**granium* 470
haeda 464
helleborus 423
hibernus 288
homo 255
imus 240
in de imo 240
legere 96
libet 444
litus 238
loquela 92
loqui 92
lucrum 448
lucta 88
lucubrare 448
mamma 254
mater 254
merenda 466
nudus 83
**orificare* 426
parabolare 92
pascere 287
pater 254
pavo 440
pecunia 287
pecus 255, 287
pedum 238
picus 10
prehendere 98
proelium 88
**pronicus* 236
pronus 236
pruna 231
**prunea* 231
**pruneulus* 236
**pueruncus* 236
reiterare 424
**retundiare* 427
rivus 239
runcinus 452
saepta 287
S. Georgius 428, 433
S. Johannes 428, 434
S. Nicolaus 433
sapo 440
scribere 96
**sitarius* 10
sittella 10
species 90
spectare 89
stragulata 429
strangulatum 429
**sulfinus* 429
sulfur 429
**sulfus* 430
**summicella* 427
tata 254
uber 254
ulex 233
**ulicinella* 233
ulicinus 233
unda 433
vacuus 83
videre 89
vinibua 432
visum 255
**vitulea* 465
vivere 96
volere 85

BUCUREȘTI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

GREACA

ἀνέγγιστος 465
ἄνθρωπος 255
βάκται 237
βάκτρον 238
βίκος 238
βραχόμαντις 2
γράφω 443
καμπή 289
καμπύλος 238, 289
ὁμιλία 443
ὄφις 255
πάγος 237
πακτός 237
πάσσαλος 237
πήγνυμι 237
πρόσωπον 255
σιταρίς 10
χίμαρος 288

Neogreacă[1]

πόλεμος 88
φανάρι 273
χαμηλά 241
χαμήλωμα 241

CELTICĂ

bacc 238
caill 289
celli 289
nant 290

SLAVĂ

graj 93
klanac 289
kočan 449
Kračun 449
ljubiti 86
loj- 431
motriti 91
oko 443
Paunka 449
razboj 88
sapa 451
sapun 449
strigl'ata 429
sъborъ 93
(sъ)motriti 89
syrъ 453
trajati 99
vidĕti 91
zaloj 431
živeti 99

LIMBI GERMANICE

alr 454
Einwinter 238
gaits 466
gymbr 288
hross 452
kot 452
pegel 237
refr 453
Schweinkriechen 232
stiur 453
stiurjan 453
s ōro 453
sūrr 453
ustiurei 453
ustiuriba 453

ALBANEZĂ

bane 99
bl'etъ 443
drit 443
fingit 235
θingit 235
i dūti 443
kərθi-ni 235
kərθizъ 234
košьz 430
lumъ 240
parъ 443
pjekurъ 443
si 443

LIMBI IRANICE

rubas 453
stur 453
(v)urs 452

VECHEA INDICĂ (SANSCRITĂ)

lōpāçá- 453
natá- 290
sthūrá- 453
sūra 453

LIMBI FINO-UGRICE

ara 454
kota 452
orhi 452
pecsenye 87
repo 453
sor, sōr 453
suuri 453

LIMBI TURCO-TĂTARE

dori 272
kantar 273

BASCĂ

abarka 279
begi 443

[1] V. și cuvintele dela pag. 263 urm.

CUPRINSUL

Pag.

ALEXICI G. G., Elemente romîne în musica populară maghiară 47
BOGREA V., Contribuție la onomastica *Romanului lui Alexandru* și *Romanului Troiei* 1
CANDREA I. A., Glosar megleno-romîn 375,181
DENSUSIANU Ov., La Soule în secolul al XVII-lea, după descrierea lui L. de Froidour 210
Cuvinte latine cu semnatism păstoresc, I 285
GREGORIAN M., *Syntagmátion nomikón* 133
ISTRĂTESCU Alexandrina, Texte populare din județul Prahova 153,344
PAPAHAGI T., Dispariții și suprapuneri lexicale, I 82
ROSETTI A., Lettres roumaines de la fin du XVIe siècle et du début du XVIIe siècle, tirées des Archives de Bistritza, II . . 12
STOIAN I. I., Texte folklorice din Rîmnicul-sărat 101,297

ÎNSEMNĂRI ȘI RECTIFICĂRI

BRĂTIANU I. G., Observații asupra unor denumiri etnice medievale din sud-estul Europei 418
CANDREA I. A., Quelques noms romans de la prunelle: it. *prugna*, esp. *endrina*, abruzz. *léčenę* 231
Alb. *kərθizъ* 234
Alb. *kərθi-ni* 235
Alb. *θingi't* 235
Rom. *alior* 422
Rom. *arâta* 423
Rom. *a feri* 424
Rom. *a refeca* 426
Rom. *a reteza* 427
Rom. *Sînziene* 428
Rom. *strâghiață* 428

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

		Pag.
	Rom. *sulfină*, dial. *sulcină*	429
	Alb. *koš:z*	430
Densusianu Ov.,	Rom. *prunc*	236
	Lat. *baculum* și înțelesul lui primitiv	237
	Rom. *desfăta*	430
	Rom. *noian*	431
	Un cuvînt latin păstrat în limba copiilor	432
	Rom. *undă* și vfr. *onde*	433
	Cu privire la *Sinziene*	433
	Pentru probitatea științifică	439
Papahagi T.,	Arom. *flumin*	238
	Arom. *hima*	240
	Răspuns la o dare de samă	241
	Închiderea unei discuții	434
Rosetti Al.,	Asupra tratamentului lui *n* + consoană în limba romînă	413
	Asupra trecerei lui *p* + *y* la *k'*	415

DĂRI DE SAMĂ

Balotă A., *La nasalisation et le rhotacisme dans les langues roumaine et albanaise* (O. D.) . . . 272
Bartoli M., *Introduzione alla neolinguistica* (O. D.) . . . 253
Brøndal V., *Mots „scythes" en nordique primitif* (O. D.) . . . 451
Capidan Th., *Rominii nomazi* (O. D.) . . . 463
Höeg C., *Les Saracatsans* (T. Papahagi) . . . 259
Procopovici A., *Arhetipul husit al Catehismelor noastre luterane* (Al. Rosetti) . . . 460
Pușcariu S., *Studii istroromîne, II* (O. D.) . . . 445
Roques M., *Palia d'Orăștie* (O. D.) . . . 257
Rosetti Al., *Recherches sur la phonetique du roumain au XVIe siècle* (O. D.) . . . 455
Sandfeld Kr., *Balkanfilologien* (O. D.) . . . 442

Indicații bibliografice

Archivio glottologico . . . 280
Bally Ch., *Le langage et la vie* . . . 276
Dragomir N., *Din trecutul oierilor Mărginenі* . . . 281
Krüger Fr., *Volkskundliches aus der Provence* . . . 467
Meteș Șt., *Păstori ardeleni în Principatele romîne* . . . 282
Millardet G., *Etudes siciliennes* . . . 278

BIBLIOTECA UNIVERSITATII -IASI-

Papahagi T., *Images d'ethnographie roumaine* . . . 467
Poueigh J., *Chansons populaires des Pyrénées françaises* . . . 278
Precup E., *Păstoritul în Munții Rodnei* . . . 282
Revista filologică . . . 468
Rohlfs G., *La terminologia pastorale dei Greci di Bova* . . . 464
Saroïhandy J., *La Pastorale de Roland* . . . 466
Schuchardt H., *Sprachverwandschaft, II* . . . 277
Sechehaye A., *L'école genevoise de linguistique générale* . . . 279
Studi rumeni . . . 469
Tagliavini C., *Il dialetto del Comelico* . . . 465
Tillac P. J., *Survivance de costume ibérique chez les Basques actuels* . . . 289
Transcription phonétique et translitération . . . 280
Viciu A., *Suplinent la „Glosar de cuvinte dialectale"* . . . 282
Vuia R., *Țara Hațegului și regiunea Pădurenilor* . . . 281

BIBLIOTECA
UNIVERSITARĂ
-IAȘI-

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BIBLIOTECA
UNIVERSITĂȚII
-IAȘI-

BCU IASI / CENTRAL

DĂRI DE SAMĂ

Pag.

Sandfeld Kr., *Balkanfilologien* (O. D.) 442
Pușcariu S., *Studii istroromîne, II* (O. D.) 445
Bröndal V., *Mots „scythes" en nordique primitif* (O. D.) . . . 451
Rosetti Al., *Recherches sur la phonétique du roumain au XVI-siècle* (O. D.) 455
Procopovici A., *Arhetipul hasit al Catehismelor noastre luterane* (Al. Rosetti) 460
Th. Capidan, *Romînii nomazi* 463

Indicații bibliografice

G. Rohlfs — C. Tagliavini — J. Sarolhandy — T. Papahagi — Fr. Krüger — *Revista filologică* — *Studii rumeni* 464

Publicații ale INSTITUTULUI DE FILOLOGIE ȘI FOLKLOR:

Ov. DENSUSIANU

GRAIUL DIN ȚARA HAȚEGULUI

1915

100 lei

Ov. DENSUSIANU

VIEAȚA PĂSTOREASCĂ
IN
POESIA NOASTRĂ POPULARĂ

1922-1923

Vol. I 10 lei
Vol. II 15 lei

Al. ROSETTI

LETTRES ROUMAINES DE LA FIN DU XVIe ET DU DÉBUT DU XVIIe SIÈCLE TIRÉES DES ARCHIVES DE BISTRITZA
(TRANSYLVANIE)

1926

Lei 250

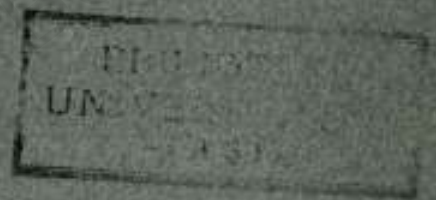

UNIVERSITY LIBRARY